

Den danske haers historie til nutiden og den norske haers ...

Otto Frederik Vaupell

Den danske haers historie til nutiden og den norske haers ...

Otto Frederik Vaupell

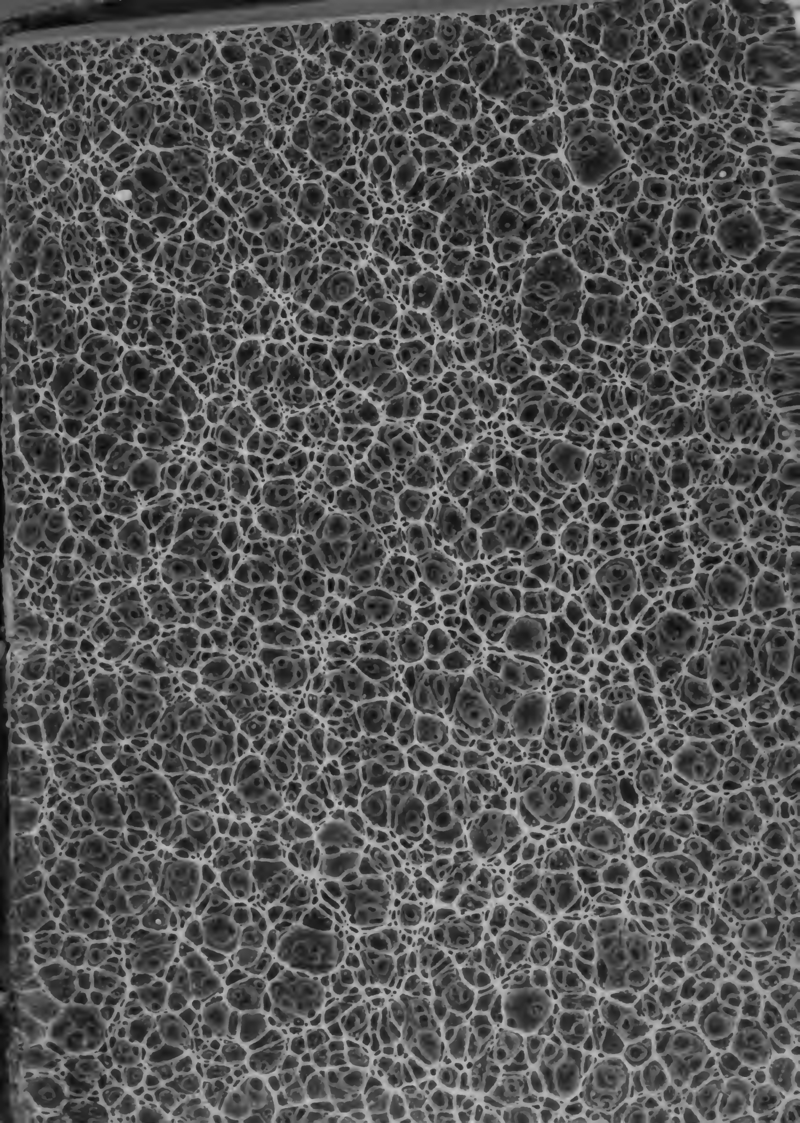
image
not
available

image
not
available

image
not
available

M° 266

Coll

un frontispice

15 planches

7 cartes

2-/6

DEN DANSK-NORSKE-HÆRS

HISTORIE

af

Otto Vaupell

med

Billeder af F. C. Lund.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel.
(F. Hegel.)

DEN DANSKE HÆRS HISTORIE

TIL NUTIDEN

OG

DEN NORSKE HÆRS HISTORIE

INDTIL 1814.

AF

OTTO VAUPELL.

FØRSTE DEL.

Med 16 Billeder i Farvetryk og 7 Kaart samt Træsnit og Kaart i Texten.

KJØBENHAVN.

FORLAGT AF DEN GYLDENDALSKE BOGHANDEL (F. HEGEL).

THIELES BOGTRYKKERI.

1872.

FORORD.

Efter i mange Aar at have samlet paa Materiale til Hærens Historie, skrev Forfatteren i Vinteren 1870—71 den første Del, og sattes ved Krigsministeriets og Hr. Cancelliraad Hegels velvillige Bistand istand til at lade den se Lyset. Den almindelige Velvillie, hvormed de første Hæfter modtoges, skyldtes meget den fortrinlige Udstyrelse, som Forlæggeren har givet Bogen, i hvilken Lunds genialt udførte Billeder med en sjælden Kunstfærdighed ere lithograferede af Kittendorff og Tegner. Værkets første Del er bygget paa Aktstykker, der for Størstedelen opbevares i Geheimearkivet. Forfatteren skylder Hr. Geheimeraad Wegener megen Tak for den Imødekommen og kyndige Veiledning, denne har viist ham som Enhver, hvem det tillades at granske i Geheimearkivets rige Skatte. Ved Værkets Slutning vil der blive gjort nøiagtig Rede i kronologisk Orden for, hvilke Kilder der ere benyttede til hvert enkelt Afsnit, samt for Aktstykkernes Vedkommende hvilke Rækker af hvert Aar der ere benyttede og i hvor stort et Omfang.

Istedenfor 25 til 30 Hæfter vil Værket blive 35 til 40 Hæfter. En Overskridelse, for hvilken Forfatteren trøstig haaber paa Subskribenternes stiltiende Samtykke.

INDHOLD.

Indledning.

1600—1660. Side 1—55.

Første Bog.

1660—1699. Side 56—254.

Anden Bog.

1700—1720. Side 255—614.

Billederne ere udførte af Maleren F. C. Lund med godhedsfuld Benyttelse af Dr. Burman Beckers fortrinlige Samlinger.

Titelbilledet er udført efter Fotografi af Vaaben i Kjøbenhavns Tøjhus. Kaartene over Stades, Stralsunds og Frederikshalds*) Belejring, Landgangen paa Rügen samt Slagene ved Helsingborg og Gadebusch ere udførte efter Kaart, der ere optagne *under disse Belejringer* og samtidig med disse Slag. Originalerne ere i Generalstabens historiske Arkiv. Kaartene over Malmøs og Marstrands Belejring hører til det store kostbare Manuskript til Krigshistorien fra 1670—1678, der opbevares paa Garnisonsbibliotheket i Kjøbenhavn. Kaartet over Kjøbenhavns Belejring er udført efter Kaartet i Pusendorfs Karl Gustaf, Nürnberg 1697.

---

*) Paa dette Kaart er Skudlinien for det Skud, der dræbte Kongen, angivet. Kaartet er tilligemed Landsbergs Rapport i Begyndelsen af Januar 1719 sendt til den danske Konge.

Natjonalitetsliste for Afdelinger af den dansk-norske Hær. 1720 og 26.

Klasser		Officerer.								Underofficerer og Menige.										I Alt.	
Natjoner		Danske		Norske		Tydske		Andre Natjoner		Danske		Norske		Svenske		Tydske		Andre Natjoner			
Aar		1720	1726	1720	1726	1720	1726	1720	1726	1720	1726	1720	1726	1720	1726	1720	1726	1720	1726	1720	1726
Rytteri.	Garden	12	6	»	»	11	14	1	»	212	238	41	33	5	»	256	204	14	»	552	495
	Livregimentet .	8	7	»	»	16	13	»	»	62	44	1	2	1	»	567	428	17	»	672	494
	1ste sælandske	11	»	2	»	7	»	2	»	527	»	5	»	34	»	80	»	2	»	670	»
	1ste jydske . . .	9	13	1	1	13	6	1	»	269	242	6	7	9	19	330	200	34	»	672	488
	2det — . . .	2	2	»	»	21	18	1	»	119	165	5	5	1	5	500	304	22	»	671	499
	3die — . . .	8	6	»	»	16	14	»	»	82	113	1	1	9	4	572	339	44	»	732	477
	Holstenske . . .	6	»	»	»	18	»	»	»	76	»	2	»	5	»	530	»	27	»	664	»
	Schubarts . . .	6	9	»	»	15	9	»	3	64	128	»	»	»	3	560	347	22	10	667	509
	Grev Frijs . . .	»	11	»	»	»	9	»	2	»	77	»	»	»	2	»	395	»	14	»	510
Dragoner.	Livregimentet .	13	»	»	»	10	»	»	»	64	»	7	»	1	»	543	»	33	»	671	»
Fodfolk.	Garden	6	16	»	4	21	17	2	»	397	423	266	155	33	55	549	630	76	»	1350	1300
	Grenaderkorps.	8	6	»	4	27	27	2	»	591	338	26	172	45	58	572	701	96	»	1367	1306
	Prinds Kristjan	10	7	»	2	25	30	2	»	457	315	33	32	106	69	629	821	111	»	1373	1276
	- Karl . .	2	4	1	4	29	28	5	»	34	86	71	59	59	66	996	968	181	»	1378	1215
	- Georg .	3	»	»	»	28	»	3	»	36	»	16	»	33	»	1027	»	136	»	1282	»
	Sæland	»	9	»	1	»	26	»	»	»	429	»	35	»	56	»	642	»	89	»	1287
	Jylland	13	14	»	»	23	23	2	»	401	182	17	14	48	21	767	981	»	»	1271	1235
	Fyen	12	15	»	5	23	17	»	»	»	Danske, Norske, Svenske 436	»	»	»	»	»	804	»	»	35	1277
	Oldenburg . . .	4	7	»	»	33	32	»	»	35	89	10	19	89	80	1005	987	195	»	1371	1214
	Marine	14	14	»	1	20	22	1	»	»	Danske, Norske, Svenske 352	»	»	»	»	»	889	»	»	35	1278
	3die Regiment .	11	»	1	»	24	»	1	»	153	»	144	»	37	»	873	»	»	»	1244	»
	4de — .	5	»	1	»	27	»	4	»	82	»	24	»	99	»	907	»	»	»	1149	»
	Dronningen . .	»	8	»	»	»	27	»	»	»	400	»	14	»	45	»	774	»	»	»	1268
	I Alt	163	154	6	22	407	332	27	5	»	4057	675	548	614	486	11263	10414	1010	113	17826	16137
Dragoner.	Nordenfjelds . .	»	6	»	15	»	3	»	»	»	»	»	802	»	»	»	»	»	»	»	826
	Paulsens gevorbne tilfods	»	5	»	20	»	12	»	»	»	36	»	1064	37	»	»	»	»	»	37	1137
Fodfolk.	Norge	»	4	»	22	»	12	»	»	»	23	»	1101	4	»	»	»	»	»	4	1162
	2det Trondhjem	»	5	»	24	»	2	»	»	»	»	»	1293	2	»	»	»	»	»	2	1324
	I Alt	»	20	»	81	»	29	»	»	»	59	»	4260	43	»	»	»	»	»	43	4449

1578.

Kjöbenhavns Töihuus.

Kjobenhavns [illegible]

INDLEDNING.

(1600—1660).

I Oldtidens og Middelalderens første Aarhundreder var Vaabenøvelser hver Mands Sag. Enhver fribaaren Mand var Kriger, og flere Timer tilbragtes daglig med Vaabenfærd. Efterhaanden som Adel og Præstestand tilranede sig Magten, forsvandt den almindelige Rejsning til Fødelandets Forsvar. Gejstligheden unddrog sig først Værnepligten, og Adelen tiltvang sig nye Særrettigheder for en tarvelig Deltagelse i Krigstjenesten; Byrden kom til at tynge haardest paa de Kjøbstæder og den Del af Landbefolkningen, der ej var i de to Stormagters Besiddelse; og da de forkuede Borgere og Bønder ej længer øvedes i Vaabenbrug og deres Antal formindskedes, saa tyede Regenterne til fremmed Hjelp, der kjøbtes i dyre Domme. Norden stiftede Bekjendtskab med vestfalske, sachsiske, engelske, skotske og franske Bander.

I. De hvervede Tropper.

(1600—1657).

Fra Slutningen af det femtende til Slutningen af det syttende Aarhundrede bestode Hærene næsten udelukkende af Lejetropper, som hvervedes, naar Kiv med Naboen udartede til Krig, og som sendtes hjem igjen, naar Striden var endt. Datidens Statsforfatning tillod ikke Fyrsterne at holde Hære i Fredstid. Herredag og Rigsraad frygtede med Rette for, at Kongen vilde udvide sin beklippede Magt ved Hjelp af Lejetropperne. De negtede derfor stadig Penge til deres Underhold, saasnart der atter var bragt Fred tilveje. Da den ene Krig imidlertid afløste den anden, saa droge de lejede Skarer fra Land til Land, og de vare gjerne, naar en Krig lakkede ad Enden, tagne i Sold af en anden Magt, som havde dem behov. I Norden var det især tydske, frisiske, engelske og skotske Landsknegte, som bleve anvendte i de utallige Krige, de nordiske Riger førte indbyrdes og imod Nabostaterne Tydskland, Rusland og Polen. Et Regiment var dengang en god Ejendom, som gik i Handlen imellem Mand og Mand. I selve Regimentet solgtes Befalingsmandsposterne af Øversten. Var der ingen Regimenter ledige, gav Kongen Bevillinger til Øverster, til Fyrster og Eventyrere, som vilde paatage sig at oprette Regimenter.

Skulde i det syttende Aarhundrede et Regiment eller en mindre Afdeling oprettes, saa traf Kongen og Rigsraadet

først deres Valg blandt de mange egennyttige og ærgjerrige Ansøgere, der meldte sig. Den Mand, der valgtes, erholdt Øverstebestalling, og med ham oprettede nogle af Rigsraadet, som oftest Rigsmarsken og to Raader, en Kontrakt eller Kapitulation, i hvilken Regimentets Styrke og Sammensætning fastsattes; Tidsfristen, inden hvis Udløb det skulde leveres, bestemtes; Hververpengene (Haandpengene, Auridspengene, Aureigeld), enten for hele Regimentet eller for hver Mand, anvistes; Tilstanden, i hvilken Manden skulde leveres, med eller uden Udrustning, og i første Fald hvorledes denne skulde være beskaffen. I Kontrakten bestemtes ligeledes Samlingspladsen (Løbepladsen) for de Nyhvervede; Dagen naar Forplejningen skulde begynde, samt Soldens Størrelse for hver Grad. Officerernes Udnævnelse overlodes i Reglen til Øversten, som sluttede Kapitulationer med Kaptajnerne om Oprettelsen af Kompagnier; og Kaptajnerne forpligtede atter Løjtnanterne, Fændrikerne og Underofficererne, der tillige gjorde Tjeneste som Hververe, til at sammenbringe hver sin Del af Kompagniet.

Nu adspredte Hververne sig, enhver begav sig med sine Hjelpere til det Sted, hvor han ventede at finde Mandskab. Med alle tydske Stater, med Polen og Nederlandene havde Danmark Overenskomster, ifølge hvilke det var det tilladt at hverve deres Undersaatter til dansk-norsk Krigstjeneste. Hververne vare ofte forsynede med Fuldmagter fra deres egen og det vedkommende Lands Regering, at der skulde ydes dem Bistand i Udførelsen af deres Forretning. Endel Rekruter meldte sig frivillig, lokkede af Haandpengene og Haabet om at gjøre Lykke; Andre overtaltes til at tage Tjeneste, og Enhver, der havde et nogenlunde godt Udvortes, i Nødsfald endog mindre velskabte Folk, ja endog Krøblinger antoges. Ikke saa sjelden hændtes det, at man i en slig nyhvervet Trop kunde finde Folk, der kort i Forvejen vare løbne bort fra et Regiment af den samme Hær, i hvilken de nu atter toge Tjeneste; undertiden fik man Tyve og Røvere,

som vare undslupne for Galgen en stakket Tid for snart igjen at bukke under for Fristelsen og da blive grebne og hængte.

Sjelden lykkedes det dog for Hververen ved en aaben Fremgangsmaade at faa alt det Mandskab, han havde forpligtet sig til at skaffe. For at erholde Resten tog han sin Tilflugt til allehaande Kneb, om hvis Beskaffenhed flere Skribenter give ligesaa sandfærdige som morsomme Skildringer; og kunde det ej forslaa, saa brugte han Vold, ikke blot i de Vertshuse, hvorhen han havde lokket sine Offre, men endog ved natligt Indbrud i Bondens Hus, hvor Koner og Børn, Enker og Faderløse ofte berøvedes deres eneste Støtte. At slige Tilfælde fandt Sted, derom vidner de hyppigt gjentagne Forbud imod Presning og Vold samt de mange Klager, der indløb, naar større Hvervinger fandt Sted; Klager, der i Reglen afvistes, men dog som oftest vare begrundede. I alle de større Stæder i Tydskland, og navnlig i Søstæderne ved Øster- og Nordsøen, var der oprettet danske Hvervingskontorer. Enhver, som egnede sig til at blive Soldat, og som man kunde faa fat i, blev der lovet Guld og grønne Skove. Ofte forførtes Vedkommende ved Drik og Spil til at modtage Haandpenge, og stræbte Offret imod, blev det kneblet, bundet og bragt i danske Fartøjer af Hververens Folk. Gjennemblader man Datidens Stambøger (Fortegnelser, som hver Afdeling fører over hver Mands Fødeaar, Fødested, Tjenestetid og tidligere Livsstilling), saa finder man Soldater fra alle europæiske Folkeslag i den danske Hær; Sachser, Ester, Polakker, Bøhmer, Hollændere, Skotter, Franske, Danske, Svenske og Norske danne en broget Blanding, og det er Mænd af alle Livsstillinger, Soldater og Videnskabsmænd, Adelsmænd og Haandværkere, Arbeidere og Dagdrivere. Var det af Pengetrang, at de vare blevne fristede til at tage Haandpenge, saa bleve de ej mange Dage i Tjenesten. Det var et uhyre Antal, som løb bort mellem Aar og Dag. Aus der Vallakai; in der

1608.

Hageskytter.

Schlaverei, for gjentagen Bortløben, er en Anmærkning ved en Soldat af Livkompagniet i det sælandske Regiment tilfods.

Naar den til Hvervingen bestemte Tid var udløben, saa holdt Kongens Kommissær en Generalmønstring over Regimentet. Det forsamlede Krigsfolk aflagde Troskabseden, og Regimentet indlemmedes i Hæren. Som oftest manglede Kompagnierne endel Mandskab i den aftalte Styrke, og det fattedes da ikke paa Undskyldninger. Tidsfristen havde været for kort. Hvervingerne foretoges af saa mange Magter, at det havde været umuligt at opdrive det bestemte Antal. Der var løbet mange Rekruter bort fra Løbepladsen eller paa Vejen derhen. Løbepladsen laa paa et ubekvemt Sted. Ofte fandt der Bedragerier Sted ved Eftersynet. De manglende Nummere fyldtes med Trosknegte og Tjenere, som bleve stukne i Munderingen og fik en Musket i Haanden. De kaldtes med et Spotnavn blinde Nummere. Ofte laante Kaptajnerne hinanden Soldater til Mønstringsdagen. Dette frække Bedrageri betragtedes som en Uskik, der laa i Tidsaanden. Det blev ej alene sjelden paatalt, det blev undertiden tilladt af Regeringen.

Efterat Generalmønstringen havde fundet Sted, havde Øversten kun Forslagsret med Hensyn til Befalingsmænds Ansættelse, Forfremmelse og Afgang. Udnævnelsen skete i Reglen af Kongen. I Regimentet forfremmedes Fændriken eller Kornetten til Løjtnant, Løjtnanten til Kaptajn eller Ritmester. De ledige Stabsofficerspladser besattes gjerne med udenlandske Adelsmænd, navnlig tydske, som man vilde forskaffe en højere Grad end den, der tilkom dem efter Aldersordenen. Officerer fra fremmede Hære, Officerer med Ventepenge, der havde staaet i Regimenter, som vare opløste, de saakaldte reformerede Officerer, bleve ligeledes puttede ind i de ledige Pladser. Blev Forfremmelsen i Regimentet, saa gik Kongen sjelden udenfor Øverstens Indstilling. Denne bandt sig ingenlunde til Aldersordenen, han foreslog den,

som han fandt mest skikket, eller, som ofte kunde være Tilfældet, den der havde forstaaet at indsmigre sig i hans Gunst; den der var knyttet til ham ved Familiebaand eller andre Interesser; ikke saa sjelden ved Bestikkelser. Til Kornet eller Fændrik udnævntes enten en af Regimentets Underofficerer eller en fattig tydsk Adelsmand, som vilde søge Erhverv i Danmark. Der var kun Tale om Gunst, som i de færreste Tilfælde opnaaedes ved udvist Dygtighed. Udnævnelser og Forfremmelser i Underofficersklassen foretoges af Øversten efter Kompagniførernes Indstilling.

Afskediges kunde ingensomhelst uden efter Kongens Befaling eller Tilladelse. Den Afgang, der fandt Sted iblandt de Menige ved Dødsfald eller Bortløben, maatte Kompagniførerne selv erstatte imod en vis aarlig Sum; ligesom de ogsaa maatte sørge for Vedligeholdelsen af Heste, Vaaben og Paaklædning. Gnieri og Lyst til at berige sig voldte, at der var mange ledige Nummere, en slet Beklædning og en mangelfuld Forplejning i den hvervede Hær. Undertiden hændte det, at Kompagniføreren glemte at føre sit Kompagni i Ilden, for ej at udsætte sig for Pengetab.

Afregningen med Tropperne skulde ske hver Maaned eller Fjerdingaar, for den forløbne Tid; men Pengevæsenets slette Tilstand tillod næsten aldrig en saadan regelmæssig Afgjørelse. Fra den højeste til den laveste havde enhver Soldat altid et Tilgodehavende hos Staten, hvilket især var betydeligt for Kompagniførernes Vedkommende, da de stedse maatte give deres trængende Undergivne Forskud.

Vilde man af en eller anden Grund skille sig af med de hvervede Tropper, da foretoges enten en almindelig Opløsning af hele Afdelingen, eller Styrken formindskedes. I sidste Fald beroede det paa Øverstens Indstilling, hvilke Officerer man beholdt og hvilke der bleve afskedigede. Af de Menige blev den Del først afskediget, der vilde bosætte sig her i Landet. For alle Befalingsmænd havde man to Slags

Afsked. Den ærlige Afsked, med hvilken han fik et skriftligt Vidnesbyrd om sit gode Forhold samt et Bevis for sin tilgodehavende Rest, der ofte først udbetaltes ham i smaa Afdrag efter mange Aars Forløb; og Afskeden paa graat Papir, hvormed der hverken fulgte Rest eller Pas. Formularen til den første Afsked har for Underbefalingsmændenes Vedkommende holdt sig uforandret fra 1660 til vore Dage. De højere Befalingsmænd til Lands og Vands havde ofte store Pengesummer tilgode hos Staten; men Pengevæsenet var i Almindelighed i en saa slet Tilstand, at Betalingen udeblev. De kunde da længe sulte og søge, indtil Staten afkjøbte dem deres Fordringer for en ringe Pris, saafremt de ikke havde Indflydelse eller formaaende Patroner; isaafald opnaaede de Erstatning ved Udlæg af Kronens Jordegods. Saaledes dannedes Rysensten, Schakenborg og flere. Med Afskedigelsen vare Statens og Soldatens gjensidige Forpligtelser hævede. Det var sjeldent, at en Officer efter lang Tjenestetid eller som Erstatning, fordi han var bleven Krøbling i Krigen, fik en ubetydelig Pension. Undertiden forsikkrede Staten sig en dygtig Officers Tjeneste i paakommende Tilfælde ved at tildele ham en aarlig Sum, til man fik Brug for ham. En saadan Sum kaldtes Ventepenge, af det tydske Wartegeld, og heraf kommer den endnu bestaaende Forpligtelse, som paahviler den paa Ventepenge staaende Embedsmand. En lignende Indretning var den, at man ansatte Officerer til at forrette Tjeneste ved en Troppeafdeling, uden at de stode i Nummer i Hæren, for hvilken Tjeneste de nød den til deres Grad svarende halve eller hele Lønning. De kaldtes reformerede Officerer. Den Afskedigede kunde søge sit Erhverv, hvor og paa hvilken Maade han vilde; han kunde træde i fremmed Tjeneste eller ernære sig ved et eller andet Haandværk. Havde Alderen gjort ham uskikket hertil, eller han var bleven en Krøbling, kunde han søge sit Livsophold ved Tiggerstaven. Staten havde ingen Forpligtelse mod den Mand,

der havde offret den sin Kraft og sit Helbred. Undertiden fik Officersenken et Naadensaar, kun undtagelsesvis fik hun eller et af Børnene en ubetydelig aarlig Pension. At Hærens Befalingsmænd som Følge af denne Behandling paa enhver Maade søgte at forøge de Indtægter, Staten tillagde dem, for at være istand til at ernære sig og sine, naar Haandværket glippede, thi mere var jo Krigskunsten ej for de fleste, — er begribeligt.

Den Overordnede trykkede den Undergivne, Officeren bedrog den Menige, og alle vare ligegode om at udsuge Folket og snyde Staten. Masser af Klager af alle Slags om Plyndringer og Bedragerier finder man ved at gjennemblade Retssagerne fra hin Tid, og forgjæves leder man efter den ridderlige Aand, som er Krigerstandens Pryd. Sagernes Beskaffenhed i Forbindelse med Forbrydelsens sjeldne Afstraffelse giver et klart Billede af de Mangler, som klæbe ved en hvervet Hær, og af den Tomhed paa Sjælsadel, der var i Hæren. At drage alle Skyldige til Ansvar, vilde have medført Hærens Opløsning og havt Oprør tilfølge, derfor rørte man kun varsomt ved de Skyldige og lod helst hele Sagen forsvinde. Ingen Forbrydelse, af hvad Navn nævnes kan, var fremmed for Soldatesken, og hvor en Misgjerning blev begaaet, uden at Gjerningsmanden opdagedes, faldt Mistanken med Grund paa den i Egnen værende Troppeafdeling. Den enkelte Bedre forsvandt i Massen, og kom han for stærkt tilsyne og undertrykkede Misbrugene, saa styrtedes han ufortøvet af de talrige mægtige Modstandere, der stode i det Slettes Tjeneste. Allerede denne de hvervede Troppers moralske Beskaffenhed var Skyld i, at man betragtede dem som et frygteligt Onde, der vel var nødvendigt i Krigen, men som man i Fredstid helst var befriet for og hurtigst mulig skaffede ud af Landet.

At Datiden ej var blind for den sørgelige Indflydelse, som de hvervede Troppers Beskaffenhed og Handlemaade havde

1588.

Drabantgarden oprettet 1571.

paa Landets Tilstand, derom haves et fuldgyldigt Vidnesbyrd i Arild Hvitfelds Krønike i hans Forestilling til Kristian d. IV, skreven i 1599, af hvilken vi anføre nedenstaaende Linier:

»Hvad nu vor Krigsmagt angaar, saa bestaar den af Rytteri, Fodfolk og den kongelige Flaade. Om Flaaden vil jeg ikke tale, hver Mand veed, at den er fornøden, og at vor Velmagt for en stor Del beror paa den, thi disse Lande ere omflydte; men hvad vort Fodfolk angaar, saa har vi i lang Tid foragtet vore egne og brugt fremmede. Vore egne ere værgeløse, der findes hverken Bøsse eller Spyd hos Almuen, og det for en Del af den Aarsag, at de ei skal skyde Dyr. I deres Sted har vi brugt fremmede, der ere kjøbte med stor Bekostning, hvorved Landets Rigdom med Skat og Skyld er udført i fremmed Land, og Soldtropperne har spist os op og huseret slemmere end Fjenden i vort fredelige Land.

»Hvad Troskab har en Herre og Konge af saadant Folk, som sælge deres Liv for Penge, som ikke stride for Fædreland, Arne og Hjem, som ere Venner idag og Uvenner imorgen, som mytte og studse hveranden Stund og derved ofte forsømme en god Lejlighed til at knuse Fjenden. Det skulde en Fyrste og Herre føre sig tilsinde og se sig for, om det ej var bedre for ham at bruge sine egne, som kraftig ville stride for Hus og Hjem, Ære og Velfærd, hvilke og skal bo og bygge under ham. Almuen blev da mindre tynget med Soldaterhold, og færre Penge førtes ud af Landet«.

»Jeg bekjender, at der fordum er udrettet endel godt med tydsk Folk, isærdeleshed da det første Gang blev brugt til at samle Landsknegte, hvilket skete i Keiserne Max' og Frederiks Tid; men da fandtes der en hel Hob Adel i dets Rytteri og Fodfolk; men nu samles derunder en Mængde Løsgjængere og Haandværksfolk, hvorfor de og har mistet deres gamle Lov og Pris. Istedenfor at kæmpe, gjør de Mytteri, saa mangen Herre ved deres slette Adfærd har tabt alt hvad han ejede. Fremmede Nationer som Italiener, Franske,

Engelske og Polske bruge dem ikke længer, men ruste deres egne. Ej heller kan en Fyrste holde ud at bruge dem, med mindre han har Krøsus Rigdomme, og alligevel burde han ikke, fordi hans egne blive sløvede.

»Udi fordums Tid var her i Riget hvert Herred delt i Havnelag, al den Jord Selvejerne besad, som var Markguld Jorder, Marksølv, Fjerdinger, Ottinger, Sekstener, samt alle rebdragne Jorder, der vare satte for Leding og Landeværn, hvad enten de laa ved Søen eller ej. Af hver fire og tyve Marksølv, som Selvejerne besad, dannedes et Havnelag, som skattede et Skib paa tolv Aarer. Paa hvert Skib var der tolv Mand foruden Styrmanden, han og Havnebrødrene skulde besørge Skibet bygget, drage ud med det, naar det gjordes behov, og forsyne sig med tre Maaneders Proviant, med Spyd, Jernhat og tre Tylter Pile. Alle Landbobønder vare satte for Leding, hvem de end tilhørte, ikke efter Vurning men efter Skyld og Landgilde, og var det saa beregnet, at der skulde stilles en Mand af to Ørtug Sølv i Skyld. Den Landbo, der var ringere i Jordvurning eller gav mindre i Landeskyld, gjorde hverken Leding eller Landeværn; han sad i Kværsæde, hed Indebonde og gjorde til Kongens Bord. Et Bol var i gamle Dage regnet for fire og tyve Ørtug Skyld eller tre Læster Land eller halvanden Styreshavn, altsaa af hver Læst Land udrededes sex Mand. Undertiden blev Folket kun udbudt af nogle Herreder, det der blev hjemme gav Kværst, Ledingsskat og Stød.«

»Kong Valdemar Sejr løb til Lifland med 1400 saadanne Skibe, indtog Estland og udbredte den kristne Tro, hvorfor vi endnu have det hvide Kors i Vaaben og Dug. Paa hvert Skib havde han foruden de tolv Havnebrødre en Kyraser, en let Hest og en Skytte.

»Efterat saadan Rustning og Tjeneste er afskaffet, har vi jaget efter Udlændinge. Vi har ej tænkt paa at skabe en ny Hærorden. Sløve og vaabenløse sidder vi og har kun

Penge og fremmed Magt at forlade os paa. Men hvis Eders Majestæt i Forening med Eders Raad og Adel vilde tænke paa et Middel, hvorved dette Rige kunde styrkes med indenlandske Fodfolk, da var det højlig fortjenstligt. Vort Folk fattes hverken Mod eller Manddom, kun Øvelse, det sees bedst paa Baadsfolket, der er saa kjækt, som man kan ønske det. Hvis vore egne paany blive agtede og fremdragne, hvis de blive væbnede og øvede, forenede ti sammen i hver Rode og mønstrede af gode Kaptajner, og man gav dem en ubetydelig aarlig Sold, saa vilde de blive tifold bedre end de fremmede.«

»Om den Tilstand, i hvilken Værnet har været i de sidste fem Kongers Tid, vilde jeg minde Deres Majestæt, for at De kan lære at bruge vore egne fremfor de fremmede«.

II. Det nationale Fodfolk og Rytteri.

Kristian d. IV agtede noget paa dette Raad, han oprettede et nationalt Fodfolk og forstærkede det nationale Rytteri; men den mægtige Adels Uvilje imod en staaende Hær og Kongens Hang til at foretrække Hvervede bevirkede, at de nationale Tropper her i Landet i et langt Tidsrum langtfra kunde maale sig med de hvervede Tropper. Den 17 Novbr. 1614 udstedede Kongen med Raadets Samtykke den Befaling, at der af Kronens Gods skulde udlægges 4000 Gaarde til Soldaterhold, nemlig 2000 i Jylland, 200 i Fyn, 200 i Sæland

og 1600 i Skaane, Halland og Blekinge. Besidderen af en saadan Gaard skulde nyde den, fri for Skatter, imod at han enten selv skulde være rede til Krigstjeneste eller lønne en kraftig Karl til at gaa istedenfor ham. Med Vaaben skulde han den første Gang forsynes af Staten, men han skulde selv sørge for Vedligeholdelsen. Allerede i 1615 var dette Værk saavidt fremmet, at hele det nationale Fodfolk kunde mønstres, og den 17 Juni samme Aar blev et Krigsartikelbrev udfærdiget for det. Samtidig hermed inddeltes det i atten Kompagnier, otte i Jylland, et i Fyn, et i Sæland og otte i Provinserne østenfor Sundet. Landets Lensinddeling lagdes til Grund med Hensyn til Fordelingen i Kompagnier, Styrken blev derved meget forskjellig. Kompagniet i Halmstad og Laholm Len var 340 Mand, i Koldinghus Len kun 119 Mand. Den 20 December 1615 forenedes Kompagnierne i to Regimenter: det jydske, hvortil det fynske Kompagni under Mogens Kaas hørte, og det skaanske, hvortil det sællandske Kompagni hørte under Anders Sinklar (Saint Clair). Kaptajns- og Løjtnants-Posterne besattes med Officerer fra de ved Kalmarkrigens Ophør aftakkede Regimenter; Fændriker og Underofficerer valgtes blandt de velstaaende Bønder. En Kaptajn erholdt til sit Underhold en Krongaard svarende til fire Bøndergaarde, en Løjtnant to, en Fændrik, Underofficer og Menig en Gaard. Kompagniet deltes i Korporalskaber paa 50 Mand, hvorved Herredsinddelingen lagdes til Grund. Om Søndagen øvedes Korporalskaberne efter endt Gudstjeneste. Musket og Spyd forvaredes i de ved Kirkerne byggede Vaabenhuse og udleveredes kun til Øvelserne for at undgaa Klagerne over, at Soldaterne gjorde Vildtet Fortræd. Det nye Værn fandt i Begyndelsen stor Yndest hos hele Nationen, men neppe var der gaaet nogle Aar, saa klagede Bonden over, at Trykket var for haardt, og forlangte det afløst. Kongen foreslog derfor Aar 1620, at Landbostanden istedenfor at tjene skulde svare en saa stor Afgift, at han derfor kunde

holde 4000 Mand hvervede Tropper. Dette Forslag, hvorved Kongen maaske tænkte paa at udvide sin Myndighed, forkastedes selvfølgelig af Adelen i alle Provinser; derimod gik den beredvillig ind paa, at det nationale Værn fik en forbedret Indretning. Alle Bondegaarde bleve talte; ni Gaarde dannede et Læg og stillede en Soldat, som tjente i tre Aar under Fanen, hvorefter han var fri for al Krigstjeneste. En ny Soldat stilledes inden tre Uger af Læget i den Udtjentes Sted. I Fredstid tjente han hos en af Lægsmændene og lønnedes af denne. Hans militære Pligter bestode blot i Vaabenøvelser om Søndagen. Læget skulde paa denne Dag give ham Proviant med paa Vejen til Samlingsstedet samt en, to eller tre Skilling til Øl, eftersom Afstanden var kortere eller længere. I Krigstid eller naar han indkaldtes til stadig Tjeneste, lønnedes han af Staten; Adelens Arvegods og de Gaarde, som vare tillagte Befalingsmændene, vare frie for at stille Soldater. Loven indførtes den 14 April 1620 i de skaanske og den 12 April 1621 i de øvrige danske Provinser. Regimentsinddelingen forblev den samme; men Kompagniernes Antal forøgedes. Begge Regimenter vare paa Krigsfod, da de Tydske under Tilly og Wallenstein i 1627 gjorde Indfald i Danmark. Efter Freden i Lybek 1629 hjemforlovedes Mandskabet, og Lensmændene mente, at hele Indretningen var ophævet; men den 11 Mai 1630 fik de Befaling igjen at udskrive Soldaterne og indkalde dem til Øvelse efter de i 1620 og 21 vedtagne Love. I de følgende Aar oprettedes der efterhaanden flere Kompagnier i Østifterne, 1633 finde vi tre nationale Fodregimenter, det jydske, det sælandske og det skaanske. I Aaret 1646 forøgedes Fodfolket betydeligt, Læggenes Størrelse forandredes fra ni til fem Gaarde, men Adelens Arvegods vedblev at være frit for at stille Soldater. I Begyndelsen af 1651 bestod det sælandske af otte, det jydske af syv og det skaanske nationale Fodregiment af fem Kompagnier. Efter en haard Kamp, i hvilken navnlig den

fynske Adel udviklede en sejg Modstand, formaaede Frederik den III i 1652 Adelen til at bevilge Soldater af sine egne Gaarde, de saakaldte Adelsfaner eller adelige Soldater, der deltes i egne Kompagnier. Af to hundrede Tønder Hartkorn skulde Adelen stille en Soldat, der mødte med Skovl og Spade til Befæstningsarbejde ved Kjøbenhavn eller Frederits, fire Maaneder i hvert Aar, og det tre Aar efter hinanden. De inddeltes i Kompagnier, og Befalingsmændene lønnedes paa samme Maade som ved de bestaaende nationale Regimenter. Uagtet denne Forøgelse vedblev det nationale Fodfolk at være uden Anseelse og Kraft. Kongen arbejdede forgjæves paa at styrke det. Han lammedes i sine Bestræbelser af Jorddrotterne, Lensmændene og de af disse afhængige Officerer. Kaptajnerne og Løjtnanterne vare for Størstedelen hvervede Udlændinge, for hvilke Landets Vel var uvedkommende, de nærede samme Anskuelser som de, der gjorde sig gjældende i de hvervede Bander. De fortærede deres Lønning i Ørkesløshed og hengave sig til alskens Udsvævelser. Øversterne var adelige Jordegodsbesiddere, som delte deres Standsfællers Ringeagt for Bønderne og Ulyst til at indøve dem i Vaabenbrug. Tyngden, der var forbunden med at udruste og underholde den til Soldat udskrevne Bonde, skulde hvile paa Læget; men da næsten alle Jordejendomme ejedes af Adelen, eller i al Fald vare i dens Besiddelse som Pant eller ved Forlening, saa faldt Byrden paa denne Stand. I Fredstid kunde Soldaten blive indkaldt til Tjeneste paa en Tid, da Herremanden vilde benytte ham til Klapjagt eller andet Hoveri; i Krigstid kunde han falde eller blive lemlæstet, og hvad Erstatning fik saa Herremanden for den Kraft, der endnu længe kunde have trællet for ham. Med saadanne Anskuelser er det naturligt, at Hærordnen og dens kongelige Stifter ej blot manglede Hjelp, men endog fandt stærk Modstand hos de Mænd, der vare forpligtede til at arbejde med ham til Rigernes Beskjærmelse. Søndagsøvelserne, saa gavnlige de end vare med Datidens

simple Krigskunst, ja endnu kunde være, ophørte, og Regimenterne mistede som Følge deraf baade Fasthed og Sammenhold.

Ikkun paa Bornholm lykkedes det for Kristian IV at grundlægge et virkeligt Landeværn. Kongen gjorde alle Kjøbstadfolk og Bønder til Selvejere, imod at de paatoge sig almindelig Værnepligt med faste lønnede Befalingsmænd. Faa Aar senere viste Bornholmerne, hvilken Kraft almindelig Vaabenøvelse og Vaabenfærdighed giver et Folk, og i hvilken Grad den styrker Fædrelandskjærligheden.

Rytteriet bestod af Rostjenesten eller Rusttjenesten, en Levning af Adelens personlige Tjeneste tilhest. Den var efterhaanden gaaet fra Personen over paa Ejendommen. Af 312 Tdr. Hartkorn var Godsejeren forpligtet til at holde en fuldstændig rustet Rytter. Efterhaanden var den svunden ind og havde ej været ordnet i mange Aar. Kristian den IV bragte den atter ilive. I 1632 deltes den jydske Rostjeneste i sex, den fynske i fire, den sælandske i sex og den skaanske i sex Kompagnier, hver paa 100 Mand. I 1651 satte Rigsraad og Adel, tvertimod Kongens Vilje, igjennem, at den indskrænkedes til det Halve. Det jydske Rytteri deltes i tre Kompagnier under Ritmesterne Kristoffer Hvas, Niels Lykke og Mogens Arenfelt; det fynske i to under Sten Bille og Jørgen Kaas; det sælandske i to under Ivar Flemming og Bjørn Ulfelt; det skaanske i to under Henrik Lindenov og Jakob Grubbe. De erholdt ingen Løn; kunde der ej paa gammel Vis erholdes Løjtnanter, som vilde forvalte denne Post uden Sold, saa skulde Rigsmarsken ansætte en Løjtnant med Besolding ved hvert Kompagni, der ligeledes erholdt en lønnet Trompeter. De øvrige Underofficerer valgtes blandt de dygtigste Ryttere og tjente paa gammel Vis uden Sold.

For at erstatte denne Formindskelse af Rostjenesten, beskæftigede Frederik den III sig i Slutningen af 1651 med at danne et nyt Slags nationalt Rytteri, thi Rytteriet var dengang Hovedvaabnet. Konge og Rigsraad underhandlede

med Adelen i Provinserne om, at hvert Sogn skulde holde en Rytterhest. 30 til 40 Bønder skulde lægges sammen til et Læg og underholde en Sognerytter. Med Undtagelse af den fynske Adel, der udeblev fra den i den Anledning sammenkaldte Herredag, og som først indvilgede efter nogen Modstand, gik Alle strax ind paa Forslaget. Den 1 Mai 1652 udgik de fornødne Befalinger til Lensmændene og aabne Breve til hele Folket, i hvilket det bestemtes, at tvende Sogne, et større og et mindre, skulde i Fællig underholde tvende rustede Rytterheste; de skulde kun bruges til Landeværn og ikke føres udenfor Provinsens Grænser. Lensmændene fik Befaling at forhøre sig, om der fandtes nogen i Læget, der enten selv vilde ride eller holde en Rytter, og paa hvilke Betingelser. Da der slet ingen Sognryttere frivillig meldte sig, udgik der den 22 April 1653 en ny Befaling til Lensmændene, at de skulde udtage den til Rytter bedst skikkede Karl i hvert Sogn, han skulde stedse forblive i Sognet og til Vederlag for sin Tjeneste være fri for Skat og have en Slettedaler af Sognet ved den aarlige Mønstring. Sognerytteriet skulde samles og øves i fem Dage tre Gange om Aaret. Lensmændene skulde ligeledes underhandle med Præsterne i Kjøbstæderne og paa Landet, med Herredsfogder, Ridefogder og Skrivere, om de vare tilbøjelige til at holde en rustet Rytter, imod at deres Karle fritoges for al anden Udskrivning. Da dette Forslag ej vandt Bifald, udgik der i 1655 Befaling til Lensmændene, at de skulde udtage de bedste Karle i det nationale Fodfolk og gjøre dem beredne paa Preste- og Fogedhestene. Sogne-, Preste- og Fogedrytterne inddeltes i Kompagnier og erholdt Befalingsmænd. Efter deres oprindelige Bestemmelse skulde de blot anvendes som Landeværn indenfor Provinsens Grænser, men det forandredes ved Krigens Udbrud i 1657. De blandedes mellem de Hvervede og brugtes udenfor Provinsens Grænser.

I den kongelige Del af Holsten og Slesvig finde vi intet nationalt Rytteri. Fodfolket bestod af en halv Snes Kom-

1608.

Pikener.

pagnier, som selv valgte sine Officerer. De bleve i 1657 indlemmede i de hvervede Regimenter.

Fæstningsartilleriet bestod af uensartede smaa Afdelinger uden Forbindelse eller Sammenhæng. Det kaldtes Fæstningsbetjente og lønnedes af Lensmændene i de Len, i hvilke Fæstningerne laa. En Undtagelse dannede Kjøbenhavns Tøjhus, ved hvilket der var ansat en Artilleriafdeling af flere hundrede Mand, nemlig Officerer, Fyrværkere, Konstabler og Bøsseskytter, der vare fælles for Land- og Søværnet. De lønnedes af Staten. Benævnelsen Bøsseskytter og Fyrværkere brugtes dog ikke udelukkende om Artillerister, hyppig finder man den samme Benævnelse brugt om Fodfolkets Skytter. Feltartilleriet var endnu ikke ordnet i den første Halvdel af det syttende Aarhundrede. I Kjøbenhavns Tøjhus opbevaredes dets Materiel, der bestod af halve Kartover (18pundige), Feltslanger (8pundige), halve Feltslanger eller Karrestykker (4pundige), Regimentsstykker (3pundige).

I Begyndelsen af Aarhundredet er Fodfolket endnu klædt i Jern. I Kalmarkrigen 1611—13 bar det danske Fodfolk Harnisk, men da Jernpladerne ikke kunde modstaa Kuglen, aflagde det Harnisket, baade fordi det var kostbart, og det i høj Grad hindrede Bevægeligheden. Jernhatten ombyttedes med Filthatten, som holdt sig i to Aarhundreder, indtil den i Begyndelsen af dette Aarhundrede ombyttedes med noget, som var en Mellemting af Hat og Hue og som kaldtes Czako. Den korte brogede Trøje ombyttedes med den langskjødede Kjole med en Rad Knapper, Liberikjolen. Hver Afdeling havde sit Særkjende i Kjolens Farver, saaledes var et Regiment rødt med gult Underfoder, et andet graat med rødt, og saa fremdeles. Knæbenklæderne, de uldne Stromper og Ankelskoene, der allerede bares af Landsknegten, beholdtes, den eneste Forandring der skete var, at Benklæderne efterhaanden bleve snævrere. Fodfolket deltes i Pikenerer og Skytter. Pikenerens Vaaben var den otte Alen lange Lanse og Kaarde. Skytten havde Luntebøsse og

Kaarde. Alle Befalingsmænd havde Hellebarder af fire Alens Længde og Kaarde. Naar Føreren var tilhest, blev Spydet baaret af hans Tjener; men naar Kampen begyndte, steg han af Hesten, tog sin Hellebard i Haanden og brød i Spidsen for sit Folk ind paa Fjenden. Regimentet var delt i ti Kompagnier paa 300 Mand. Den normale Styrke for et Fodregiment var i 1625 3000 Mand. Halvdelen var bevæbnet med Piker, Halvdelen med Luntebøsser. Den ligesidede Firkant var den mest yndede Slagstilling. Skytterne stode enten paa Fløjene eller de dannede de yderste Geledder. Undertiden ordnedes de i særskilte Afdelinger. 1645 var Fodregimentet delt i 8 Kompagnier, hver paa 150 Mand. De to Trediedele bevæbnedes med Musket, en Trediedel med Piker. Rytteriet inddeltes til 1650 i Kyrasserer, Skytter og Dragoner. Kyrasseren havde Jernhat, Arm- og Benskinner, Bryst- og Rygharnisk. Han var bevæbnet med Lanse, Kaarde og to lange Pistoler. Skytten havde Jernhat eller Filthat, Luntebøsse og Kaarde, undertiden et let Brystharnisk. Naar Skytten havde afskudt sin Bøsse, red han tilbage igjennem Kolonnen og stillede sig i bagerste Geled, hvor han paa ny ladede sin Bøsse. Afstanden mellem Roderne var tre Fod. Af Dragonerne var Halvdelen bevæbnet med Lanse, Halvdelen med Luntebøsse i en lang Rem. Da de ikke betragtedes som Rytteri, men som beredent Fodfolk, havde de ikke som det øvrige Rytteri stive Støvler, men Ankelsko.

Rytterregimentet var delt i 6 Kompagnier paa 100 Mand. Dragonkompagnierne vare dobbelt saa stærke som Rytterkompagnierne. Rytteriets normale Stilling var paa fire Geledder. Angrebene foretoges almindelig med et Geled ad Gangen. I Forsvarsstillinger blev Rytteriet hyppig anvendt tilfods. Fra 1650 inddeltes Rytteriet i Ryttere og Dragoner. Harnisket bortfaldt og bares blot af enkelte af de højere Befalingsmænd. Læderkollerten, som indtil dette Aar bares under Harnisket, blev 1670 afløst af den langskjødede Kjole.

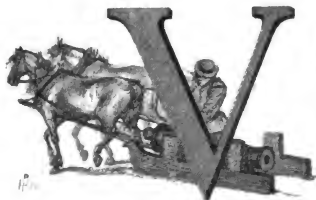
I den dansk-norske Hær var den røde og den graa (hvide) Farve de der anvendtes hyppigst. Det første danske Regiment som var klædt i rød Dragt med hvide Striber, var et nationalt Fodregiment, som mønstredes af Kristian den 4de 1623. Iøvrigt vakte Liberiet, som det kaldtes, længe megen Modstand hos Adelen, og det var først efter Enevoldsmagtens Indførelse, at Rytteriets Mandskab fik en ensartet Paaklædning. Hvert Kompagni havde sin egen Fane eller Standart; desuden havdes et rødt Hovedbanner, hvori det dansk-norske Vaaben var indvævet. Spillemændene vare klædte i brogede Farver, og deres Instrumenter vare omviklede med glimrende Tøjer. Alt var navnlig ved de hvervede Regimenter lagt an paa Glimmer. De mange Faner og de pragtfulde Dragter frembød et glimrende Syn.

Lønningen var mangfoldige Gange større end i vore Dage. Øversterne over Fodfolket og Rytteriet havde i 1625 til 29 under Danmarks Deltagelse i Trediveaarskrigen henved 20,000 Rdl. aarlig; Øversten over et Regiment havde 6000 Rdl. og derover, hvilket, naar man tager Hensyn til Pengenes synkende Værdi, nu vilde udgjøre den femdobbelte Sum. Men denne Guldregn hang blot over deres Hoveder. Det var kun sjelden at endel af den udgjødes i deres Skjød. Det var gjerne tydske Officerer, som vare blevne bevægede til at gaa i dansk Tjeneste, fristede af denne Lønning tilligemed andre Behageligheder, som Foder til en Snes Heste og Lønning til ligesaamange Tjenere samt Taffelpenge, men da disse Herligheder kun udbetaltes i kort Tid og de nævnte Befalingsmænd maatte holde et talrigt Tjenestetyende, langt talrigere end den rigeste Privatmand nu underholder, saa geraadede de ofte i yderste Armod, trods den høje Lønning.

Hvor skadelig den slette Tilstand, i hvilken Landhæren befandt sig, indvirkede paa Rigernes Forsvarsevne, og hvilke Ulykker den herskende Adels Frygt for en staaende, godt udrustet Hær bragte over Landet, erfaredes kun altfor ofte.

III. Overgangen til en staaende Hær af hvervede Tropper.

(1657—60).

Vi have seet, hvorledes alle Kristian d. IV's Bestræbelser for at oprette et fast Landværn af Landets egne Børn kun havde liden Fremgang. Hans Efterfølger modtog tre nationale Fodregimenter og ni Kompagnier Rusttjeneste, hvis Mandskab aldrig øvedes. Størstedelen af det hvervede Artilleri og Fodfolk, som stod i Landets Fæstninger, tvang Adelen ham til i Aaret 1650 at opløse, og alle de fremmede Officerer bleve afskedigede og sendte ud af Landet. Af hvervede Tropper beholdtes blot tre Kompagnier i det egentlige Danmark og tre Kompagnier i Holsten. De Forsøg, Frederik d. III gjorde paa at forøge det nationale Værn med Adelens Soldater og Sognerytteriet, havde kun maadelig Fremgang. Adelen havde bundet hans Hænder og levnede ham i Fredstid en meget ringe Indflydelse. Intet kunde derfor være ham og hans herskesyge Dronning mere kjærkomment end den uheldsvangre Lyst, som greb hele den adelige Ungdom og mangfoldige af de Ældre efter at indvikle Rigerne i en ny Krig, thi da fik den Sætning Betydning, at Kongen staar i Spidsen for Værnet. Ved Hærens og de undertrykte Stænders Hjelp kunde han maaske erholde nogen Indflydelse paa Regeringens Styrelse. I Spidsen for Værnet stod Kongen; som Øverstbefalende til Lands og Vands havde han i Krigstid stor Myndighed. Han ansatte og afskedigede Befalingsmændene, han kunde fordre ubetinget

Lydighed, selv om det, han befalede, stod i Strid med Adelens Ønsker. Besynderligt nok er det, at Adelen havde glemt at binde hans Hænder i dette Punkt. Formodentlig troede den sig sikker nok, naar den betog ham Midlet til at gjøre sin Myndighed gjældende ved at opløse og hjemsende Krigsmagten, naar Krigen var forbi. En pludselig Tilintetgjørelse af sin Magt, som Tilfældet medførte ved den kjøbenhavnske Rigsdag 1660, lod sig ej forudse. Som Regent havde Adelen berøvet ham al Selvstændighed; den og dens Udvalg, Rigsraadet, styrede Rigerne. Den forøgede og formindskede Værnet efter Godtbefindende. Adelen raadede for Krig og Fred og bestemte alle Paalæg. Kongen kunde ej paa egen Haand lade foretage det mindste Arbejde paa Fæstningsværkerne og Skibsværfterne. De Personligheder, som næst Kongen vare Højstbefalende over Flaaden og Hæren, Rigsamiralen og Rigsmarsken, valgtes af Rigsraadet, der indstillede tre Mænd, hvoraf Kongen skulde tage den ene. Igjennem Rigsmarsken og Amiralen gik alle Befalinger, der vedkom Værnet. De hindrede Udførelsen af enhver kongelig Befaling, som de fandt stridende imod Haandfæstningen eller imod deres Pligter som »tro Adelsmænd«. De Mænd, der i 1657 beklædte disse Poster, vare Rigsamiralen Ove Gedde, en gammel affældig Mand, og Rigsmarsken Anders Bille, der anførte den danske Hær i Holsten og paa Tilbagetoget gjennem Halvøen, hvor han med Urette paadrog sig Beskyldningen for Forræderi. Hans Helbred var nedbrudt, han var sygelig, ubestemt og manglede, med Undtagelse af personligt Mod, alle en Hærførers Egenskaber. Rigshofmesteren havde Værnets Pengebestyrelse. Rigsamiralen førte Hovedflaaden i Krig og var Næstbefalende, naar Kongen var ombord. Rigsmarskens Embede var derimod beregnet paa Troppernes Ordning. Han oprettede Regimenterne, ansatte Befalingsmændene og udnævnte de Rigsraader, som sluttede Handel (Kapitulation) med de Mænd, der tilbød sig at oprette Regimenter. Han paabød

Udskrivningen til de nationale Regimenter. Rykkede Landhæren i Krig, og Kongen ikke førte den, saa udnævntes der en Generaløverste til Anfører. Under ham stod Feltmarsken eller Feltmarskallen, en Grad, der kun gjaldt i Krigen og som betegnede den, der førte Rytteriet og bestyrede Hærens Politi. Uagtet det saaledes var imod de almindelige Regler, satte Adelen dog igjennem i Februar 1657, at Rigsmarsken Anders Bille skulde føre Landhæren imod Karl Gustaf.

I Slutningen af 1656 bestod den danske Hær af de tre nationale Fodregimenter, Skaane paa fem, Sæland paa otte og Jylland paa syv Kompagnier, nogle Kompagnier Adelssoldater og sex hvervede Kompagnier; fremdeles ni Kompagnier Rusttjeneste og nogle Kompagnier Sogneryttere samt et ufuldkomment Artillerimateriel, der savnede Befalingsmænd, Betjeningsmandskab og Heste. I Foraaret 1657 besluttedes Krigen imod Sverig, og i Løbet af nogle faa Maaneder havde Adelen dannet to Hære i Holsten og Skaane paa 25 Fodregimenter, 25 Rytterregimenter og 60 Kanoner, hvis Artillerister vare hvervede i Sachsen og Harzen. For Størstedelen førtes Regimenterne af den danske Adel, som her optraadte for sidste Gang, for at knuses af det Uvejr, den selv havde fremmanet. Som Førere træffe vi Brokkenhus, Bille, Banner, Daa, Due, Frijs, Gjedde, Grijs, Gyldenløve, Gyldenstjerne, Holk, Hvas, Juel, Krabbe, Kruse, Lange, Lindenov, Lykke, Løvenklo, Markdan, Mormand, Munk, Podebusk, Povisch, Qvitzov, Rantzov, Reetz, Rosenkrands, Rostrup, Sandberg, Sefeld, Skade, Skjel, Sparre, Sested, Thott, Ulfelt, Urne, Urup, og det ikke en enkelt men i Reglen flere af hver Slægt. Ved Siden af dem fandtes ogsaa Alefelt, Buchvald, Brokdorf og Trampe. Af ikke adelige Førere nævnes foruden Gjøngehøvdingen Sven Poulsen nogle hvervede tydske Kaptajner Bremer, Burmeister, Kranach, Isenach, Eggerich-Lybbes og Venck, som allerede forinden Krigen vare i dansk Tjeneste.

Regimenterne skulde være 1000 Mand stærke, fordelte i ti Kompagnier, men ingen af dem vare fuldtallige. De fleste hvervede Regimenter vare kun paa 300 Mand, og de nationale havde et elendigt Befalingspersonale. Alle fremviste synlige Kjendetegn paa det Hastværk, hvormed de vare samlede. Rytterkompagnier, der manglede Heste, indlemmedes i Fodfolket, og Fodfolk, der ej kunde ride, bleve gjorte til Ryttere. Næsten alle Førere saae sig for første Gang i Spidsen for større Afdelinger, de manglede den Erfaring, som Øvelsen giver, og kjendte ej til Betingelserne for Mandtugtens Opretholdelse. Efter kort Tid voldte deres Uforstand, at Rytteriet havde ødelagt sine Heste, og en stor Del af Fodfolket gik hjem af Mangel paa Forplejning. Ja endnu inden Felttoget begyndte, sendte Rigsmarsken Rostjenesten hjem for at lette Adelens Byrder.

Saaledes var den Hær beskaffen, som skulde kæmpe mod Karl Gustafs i Trediveaarskrigen og i de polske Krige hærdede Soldater, der førtes af fortrinlige Generaler. Den danske Hær var tilmed skilt i to Dele, som umulig kunde støtte hinanden. Den større Del samledes under Rigsmarsken Anders Bille og gik i Begyndelsen af Juli 1657 ind i Tyskland og besatte det for Tropper blottede svenske Bremen. Den mindre Del samledes under Axel Urup og Gyldenløve i Skaane for at gjøre Indfald i det egentlige Sverig. Karl Gustaf førte sin Hær fra Polen gjennem Preussen, Pommern og Mecklenborg imod den holstenske Grændse. Paa Efterretning om den svenske Hærs Ankomst, som de troede var ødelagt i Polen, bleve Rigsmarsken og hans tvende kongelige Kommissærer Kai og Ditlef Alefelt saa bestyrtede, at de uden at vove nogen Dyst i Slutningen af Juli sendte Rytteriet tilbage til Jylland og indesluttede Fodfolket og Artilleriet i Fæstningerne. En stor Del af Rytteriet opløstes paa dette Tilbagetog. Der var Kompagnier, hvis Mandskab gik til Vensyssel, medens Befalingsmændene flygtede til Sæland og Fyen, og omvendt.

Gejstlighed, Borger- og Bondestand vare hensunkne i Sløvhed, efterat de vare udelukkede fra Statsstyrelsen, og betragtedes som ufrie. De tænkte blot paa at passe deres Bedrift, og det var et Udtryk for den almindelige Mening i disse tre Stænder, da en Bonde svarede Ove Thott, som ifølge Rigsraadets Befaling havde sammenkaldt det unge Mandskab i sit Len, at det var bedre de gik hjem og pløjede og overlod til Adelen at forsvare Landet. Bonden blev kastet i Taarnet for sin Uforskammethed, men det gjorde kun Ondt værre. Følgen af denne Tilstand var, at Karl Gustaf besatte hele Halvøen, tog Fredericia ved Overrumpling og bemægtigede sig Øerne, efterat Isen havde slaaet Bro over Belterne. De paa Fyn staaende Tropper bleve slagne og tilfangetagne efter ringe Modstand. Borgerne i Nakskov tvang Kommandanten til at overgive denne Fæstning, og da Karl Gustaf satte Foden paa Sælands Grund, skyndte Rigsraadet sig med at slutte den ydmygende Fred i Roskilde den 21 Februar 1658. Den kjøbtes med Afstaaelsen af Provinserne østenfor Sundet, Throndhjems Stift, Bahuslen og Bornholm; med Tabet af Kronens Lenshøjhed over den holsten-gottorpske Del af Slesvig samt med Udleveringen af 2000 Ryttere.

Under Krigen vare Hvervingerne fortsatte, de engelske Æventyrere Jackson, Mar, Paterson, Turner og Wolsey, de tydske Bolt, Beseler, Lebrecht og Nadelvitz havde bragt nogle Regimenter, der levede paa Landets Bekostning uden at gjøre Gavn. Af mere Værd var det, at den danske Regering imod Krigens Slutning havde formaaet to Generaler af anerkjendt Dygtighed til at træde i dansk Krigstjeneste. Det var Hamborgs Stadsøverste Hans Schack, som snart blev den danske Hærs Øverstbefalende og Styrer i mange Aar, samt Sachseren Ernst Albrecht Eberstein, der, efterat den næste Krig var endt, maatte vige for Schack, fordi to Hoveder ej forliges under een Hat. De oprettede hver især to hvervede Regimenter, et tilhest og et tilfods, over hvilke de udnævntes til Chefer.

Den 8de Januar 1658 fik Eberstein og Schack Befaling at opsætte deres Meninger om et velordnet Krigsraad, og den 13de i samme Maaned befaledes Oprettelsen af et bestandigt Krigskollegium, i hvilket Rigets Hofmester, Jokum Gersdorf, blev Formand, de øvrige Medlemmer vare Axel Urup, Eberstein, Schack, U. C. Gyldenløve og samtlige i Kjøbenhavn værende Generalmajorer og Generalkommissærer. I Fredstid skulde dette Kollegium samles, saa otte Kongen havde noget at foreslaa, i Krigstid skulde det daglig samles for at varetage Hærens Bedste. Det skulde gjøre Forslag om Midlerne til Hverving, til Hærens Underhold, Forraadshusenes Forsyning og Fæstningernes Vedligeholdelse, at Krigsvæsenet igjen kunde komme paafode. Dette Krigskollegium var saaledes et Led imellem Kongen og Hæren, en Slags Overbestyrelse, som alt var underlagt i saavel de militære som de civil-militære Sager. Det bestod indtil November 1660, da det afløstes af det nye Krigskollegium.

Strax efter Roskildefredens Tilveiebringelse standsedes Hvervingerne, og Hæren indskrænkedes. 5 Rytterregimenter udleveredes til de Svenske. Hvervet og nationalt Rytteri bortgaves i Flæng. Resten af det nationale Rytteri hjemforlovedes; en Mængde Førere, navnlig af den danske Adel, afskedigedes. Af hvervede Tropper beholdtes blot 2 Rytterregimenter og 5 svage Fodregimenter i Sæland og et lignende Antal i Holsten. De nationale Fodregimenter bleve hjemforlovede, de fleste Artillerister afskedigede og Hestene solgte. Der kunde saaledes ikke være Skygge af Tvivl om, at vi havde havt nok af Krigen og for ramme Alvor ønskede Fred, men det passede ej for Karl Gustaf, som bitterlig fortrød, at han ej havde benyttet den gunstige Lejlighed til at blive Nordens Hersker. Under forskjellige Paaskud lod han sine Tropper, der skulde have rømmet Landet inden Maidag, blive staaende i Fyn og paa Halvøen. Han gjorde nye Fordringer blot for at kaste Freden overende. Af de ham leve-

rede Ryttere løb Halvdelen bort, han forlangte andre, og han fik dem. Han fordrede Hveen, og Øen afstodes; han forlangte 400,000 Rigsdaler for de Tab, hans Undersaatter under Krigen havde lidt paa Afrikas Kyst, og de gaves ham; han fordrede bydende, at Danmark—Norge skulde indgaa et Forsvars- og Angrebsforbund med Sverig, og der indlededes villig Underhandlinger. Alligevel gjorde de Svenske ingen Mine til at forlade Landet. Frederik den Tredie fattede derfor Mistanke og indkaldte i Juli Maaned det sælandske nationale Fodregiment til Kjøbenhavn for at arbejde paa Hovedstadens Befæstning.

Neppe var dette Arbejde begyndt, saa kom der Efterretning, at Karl Gustafs Hær var landet i Korsør og gik imod Hovedstaden. Det var først den svenske Konges Hensigt at sejle lige til Kjøbenhavn og udskibe sine Tropper fra Havnen, men denne forvovne Plan mødte Modstand hos alle hans Generaler, som anbefalede en Fremgangsmaade, hvor man ikke satte Alt paa Spil. Planen blev forandret. Den 6 August indskibede Kong Karl sin Hær i Kiels Havn paa 13 Orlogsskibe og 60 mindre Skibe og satte Kursen mod Sæland. Tidlig om Morgenen den 8de August landsattes den første Afdeling af den svenske Hær, 1200 Ryttere, 4000 Fodfolk og 18 Kanoner, ved Korsør. Fortroppen gik endnu samme Dag til Slagelse, Kongen fulgte den næste Dag efter med Hovedkorpset og var allerede den 9de om Aftenen i Ringsted for at hindre de rundtom i Sæland spredte Soldater i at samle sig og gaa til Kjøbenhavn. Hvormeget han end skyndte sig for selv at melde sin Ankomst, saa ilede dog Rygtet langt forud for ham til Hovedstaden; det kom dertil endnu samme Dag som Landgangen skete. Søndag Formiddag midt under Kirketiden lød det fra Mund til Mund: »De Svenske ere landede og rykke imod Hovedstaden«. I Begyndelsen vakte Nyheden stor Forstyrrelse. Landbefolkningen, der i Hobetal strømmede ind, vidste at fortælle om ti Gange saamange

Svenske som der var i Virkeligheden. Mange troede derfor, at Alt var tabt, og tænkte blot paa at redde sig selv. Nogle flygtede ombord paa de paa Rheden liggende hollandske og engelske Skibe.. Andre, som havde store Ejendomme, og som tænkte mere paa deres Liggendefæ end paa Æren og Fædrelandet, raabte, at der skulde sendes Mænd ud for at tigge om Naade hos Erobreren. De Forstandige, der bevarede Besindigheden og raadede til at forsvare sig til det Yderste, vare kun ganske faa. Til dem hørte Kongen. Han jog dem langt fra sig, som vilde, han skulde skjule sig i Norge eller i Holland, og lod bekjendtgjøre, at han vilde leve og dø i sin Rede og ikke overleve sine Rigers Undergang. Han forsikkrede Diplomaterne, som gave ham det vise Raad, at han skulde hastelig frelse sin, Dronningens og de dyrebare Prindsers kostbare Personer og retirere sig til Norge, indtil Stormen var overstaaet, at Hovedstaden netop var Kongefamiliens rette Opholdssted, naar den og med den Landet truedes med Tilintetgjørelse, thi den vilde selvfølgelig ikke holde sig i mange Dage, naar den saae sig forladt af dem, som skulde beskytte den.

Af de fremmede Staters Sendebud var den berømte Beuning fra Holland den eneste, som raadede til Kamp. Han opmuntrede til at være ved godt Mod og lovede, at hans Landsmænd om føje Tid skulde komme til Undsætning. Det gjaldt blot at holde ud, indtil Flaaden kunde tilbagelægge Vejen fra Holland til Øresund; selv gik han rundt til alle Vagterne, uddelte Penge til Soldaterne og forsikkrede dem, at han snart vilde bringe Levnetsmidler og flere Soldater. Derpaa gik han ombord paa et hurtigsejlende hollandsk Krigsskib for selv at hente Hjelpen. Det var imidlertid langtfra, at det var af Medfølelse med det dansk-norske Folks fortvivlede Tilstand eller for at opfylde en tro Forbundens Pligter, at Hollænderne rustede mægtige Flaader og Hære til vor Bistand. De skjælvede for, at Karl Gustaf skulde erobre Sæland og gjøre sig til Herre over Sejladsen til Østersøen.

De vidste af Erfaring, at han ej vilde taale det Handelsaag, som de vilde paalægge Norden. De understøttede nu Danmark imod Karl Gustaf af samme Grund, som de tretten Aar tidligere havde understøttet Sverig imod Kristian den Fjerde, for at ikke deres Handel skulde lide ved at begge Sundets Kyster vare i een Magts Hænder.

Kongens tillidsfulde Holdning indgjød de Frygtsomme Mod, og da han lod blæse til Vaaben og til Hest i de nærmeste Byer om Kjøbenhavn, skyndte Alle sig til Fanerne, og endel af det i Sæland liggende Rytteri og Fodfolk kom betids nok til Hovedstaden, inden Tilgangene spærredes.

Rytteriet i Kjøbenhavn bestod af 2 Regimenter: Livregiment-Ryttere under Hans Alefelt og Ulrik Kristian Gyldenløves Regiment, tilsammen 600 Mand.

Fodfolket bestod af Livregimentet under Frederik Alefelt, 5 Kompagnier, hvormed der forenedes 1 Kompagni Normænd og 1 Kompagni Gjønger; Feltherrens Regiment under Hans Schack, 5 Kompagnier, hvoraf de 3 kun vare i Kjøbenhavn; Fuchs, Skade og Nadevitz's Regimenter, der vare meget svage; det sælandske nationale Fodregiment under Erik Qvitzov, 5 Kompagnier; Adelens Soldater, 200 Mand under Povisch; Hoffets Betjente, 120 Mand under L. Beaufort, ialt 24 Kompagnier eller 1500 Mand. Artilleriet bestod af 22 Officerer og 110 Konstabler. De Fleste, 13 Officerer og henved 100 Konstabler, hvervedes i August; de vare kort iforvejen blevne aftakkede, men opholdt sig lykkeligvis endnu i Byen for at erholde Lidt af deres Tilgodehavende. Da de næsten alle vare dygtige Artillerister, saa blev Skytset, hvoraf der var tilstrækkeligt Forraad i Kjøbenhavns Tøjhus, bragt paa Voldene, og Hovedstaden fik hurtig Udseende af en ordentlig Fæstning. 300 Baadsmænd af Flaadens faste Stok bleve tagne fra Skibenes Besætning og anvendte tillands.

Hele det regelmæssige Militær beløb sig til 2500 Mand. Denne Styrke var langtfra tilstrækkelig. Kongen sendte der-

for Bud til Borgerne og til Studenterne med Spørgsmaal om, hvad man turde vente sig af dem i denne overhængende Fare, ej for at tilbageerobre hvad der var tabt, men for at forsvare hvad der endnu var tilbage.

Borgermester Hans Nansen svarede i samtlige Borgeres Navn, at de alle vilde kæmpe enige og samdrægtige som Mænd, og med Glæde sætte Livet til for Fædrelandets Frelse. Samme Svar gave Professorerne paa Studenternes Vegne, og der oprettedes strax et Regiment Haandværkssvende paa 6 Kompagnier, et Regiment Kjøbsvende paa 6 Kompagnier og 1 Regiment Studenter paa 4 Kompagnier. Til Førere erholdt mange af Kompagnierne tydske Officerer, der vare i dansk Tjeneste. Borgerne inddeltes i Kompagnier, der udelukkende anvendtes til Hovedstadens Forsvar. Da de Fleste af dem vare Familiefædre, blev det Kommandanten forbudt at anvende dem ved Udfald og ved Udenværkernes Forsvar. — Kommandanten i Kjøbenhavn var Joakim Breda, paa Kristianshavn Beseler.

Kjøbenhavns Indvaanere toge samme Dag, som Efterretningen om den svenske Hærs Landing var bleven bekjendt, fat paa Istandsættelsen af Fæstningsværkerne; man saae begge Kjøn kappes om at rejse de forfaldne Volde, Gravene rensedes og en Række Stormpæle sattes rundt om hele Fæstningen. Kongen færdedes mellem de Arbejdende, slog sit Telt op paa Volden i Nærheden af Vesterport og sov deri om Natten. Til Kronborg sendte han Obersterne Bendtfeldt, Brunov og Bille med en Forstærkning af 160 Knegte og en alvorlig Formaning om at holde denne Fæstning, der var af saa stor Vigtighed for Undsætningen, til det Yderste.

Mod og Fortvivlelse ere mægtige Kræfter, men medfødt Mistillid til egen Styrke, indtil den har bestaaet sin Prøve, bevirkede imidlertid, at Regeringen forsøgte det sidste ydmygende Skridt for at bevare Freden. Rigsraaderne Høg og Skjel sendtes til Erobreren. De traf ham den 10de August i Ringsted og fandt

ham ubønhørlig, hans Generaler forsikkrede, at Rigerne kun levede en stakket Tid, nu var Grænsen naaet for Danmarks og Norges frie Tilværelse. De raadede Underhandlerne til at formaa Konge og Rigsraad til at overgive Kjøbenhavn med det Gode, det var jo Synd, at saa rig en Stad skulde gaa tilgrunde ved at tages med stormende Haand. Den 11te August vendte de med denne Besked tilbage, og samme Formiddag stod Karl Gustaf med sin Hær for Kjøbenhavn. Den havde tilbagelagt 14 Mile i 3 Dage. Det Syn, der mødte den svenske Konge, da han fra Valby Bakke nærmede sig Voldene, huede ham ikke. Han saae af de brændende Forstæder, af Travlheden paa de med Kanoner spækkede Volde, at Ingen tænkte paa Underkastelse, men at Alle beredte sig til en alvorlig Kamp. Vi faa en varm Dyst, vi maa udsulte Byen for at dæmpe Indvaanernes Mod, yttrede han. Samtidig med Landhæren havde en svensk Flaade paa 14 Linieskibe indesluttet Byen fra Søsiden. Flere af de svenske Generaler raadede til strax at forsøge en Storm, inden Bestyrtelsen var overvunden og Befæstningen palisaderet; men Kongen lyttede hellere til Andres Raad, som mente, at man lettest naaede Maalet ved en regelmæssig Belejring.

Den Styrke, som forsvarede Kjøbenhavn, kan anslaaes til 7000 Mand, nemlig 3000 Borgere, 3000 Soldater og Matroser, 1000 Haandværkssvende og Kjøbsvende samt 300 Studenter. Hvad der var mere værd end mange tusinde Mand var, at det i Danmark sjeldne Tilfælde var indtruffet, at der i Spidsen stod en dygtig General, som besad baade Kongens, Folkets og hele Værnets Tillid. Feltherren Hans Schack vedligeholdt den fortrinligste Enighed imellem alle de uensartede Dele, Studenter, Matroser, Borgere og Soldater, og var elsket af dem alle. Han vidste, at Kampe vare nødvendige for at styrke Forsvarernes Mod og vække deres Selvtillid. Derfor foretog han hyppige Udfald, snart med stor overlegen Styrke, snart med smaa Afdelinger, undertiden midt paa Dagen, undertiden

om Natten, hvergang Belejrerne vare forsømmelige eller ved slette Stillinger indbøde dertil. Til Udfaldene anvendtes lutter Frivillige, Mænd som havde Lyst til at udmærke sig; selv fulgte han altid med og sørgede for, at Førerne gjorde deres Pligt.

Hæren, der belejrede Kjøbenhavn, havde Størstedelen af sin Styrke staaende i den afbrændte Forstad Vesterbro. Her fandtes en gammel forladt Forskansning, som strakte sig fra St. Jørgenssø til Kallebodstrand. Denne lod Karl Gustaf udbedre og forandre, saa den tjente hans Lejr til Dækning mod Udfald. Allerede Dagen efter hans Ankomst gravede hans Fodfolk Løbegrave frem imod Volden mellem Vesterport og Kongens Brygbuus (Langebro). Mindre Afdelinger bevogtede, understøttede af Rytteri, Dæmningen imellem Søerne samt Adgangene over Østerbro. Sit Hovedkvarter havde Karl Gustaf i Utterslev. Af de talrige Udfald, som skete, ville vi blot skildre nogle enkelte.

I det store Udfald den 23de August deltog Kompagnier af Livregiment til Fods, Sælandske Regiment, Livregiment-Ryttere og Gyldenløves Regiment samt en Afdeling Studenter, Borgere og Matroser. Schack ledede Udfaldet, F. Alefelt førte Fodfolket og Gyldenløve Rytteriet. Forinden Udfaldet opmuntrede Kongen de Fremdragende, han vilde selv bedømme, hvilken Afdeling der gik kjækkest paa. Skjulte bag den Strækning af Volden, hvor nu Halmtorvet er, samledes Udfaldskorpset, ilede i Løb gjennem Løngangsporten og overfaldt i store Klynger de Svenske, som stode i Løbegravene paa Strækningen mellem Kallebodstrand og St. Jørgenssø. Hvor kan Folk, som staa spredte i Løbegrave, modstaa et kraftigt Angreb, udbryder en samtidig Forfatter. De Svenske bleve med stort Tab fuldstændigt slaaede. Forgjæves søgte deres Førere Per Sparre og Svante Baner at standse Angriberne; Sidstnævnte faldt tilligemed flere hundrede af Løbegravenes Forsvarere. 150 Mand, der stode i en lukket Skanse

ved den nordre Ende af Løbegravene, overgave sig paa første Opfordring til Schack. Af Kanoner fornagledes de tungeste og væltedes ud af deres Underlag, der sønderslogges; fem af de lettere, som vare prydede med den tydske Kejsers Vaaben, bragtes tilligemed mange erobrede Faner ind i Byen. Efterat alt hvad der kunde ødelægges var tilintetgjort, førte Schack Korpset i god Orden tilbage, dækket af Rytteriet, som holdt det tililende svenske Rytteri i Tømme. Blandt dem, der udmærkede sig i dette Udfald, nævnes Livregimentets norske og skaanske Kompagnier, og fremfor Alle Gjøngernes Høvding Niels Rosenkrands.

Den følgende Nat foretoges et Udfald tilsøs med samme Held. Bredal og Helt bemandede endel Kanonbaade og Barkasser med Matroser og Soldater, roede ud af Havnen og opbrændte en Flaade af Landgangsfartøjer, som Belejrerne havde samlet i Kallebodstrand for at besætte Amager. En Orlogsfregat paa 30 Kanoner kappede sine Ankertoug for at undgaa Entring og strandede senere paa Kjøge Strand. Et nyt Forsøg, som de Svenske foretog den 7de Oktober paa Amager, løb endnu uheldigere af. 300 Ryttere og 1000 Fodfolk vare under Karl Gustafs Anførsel landsatte ved Dragør. Frederik den Tredie førte selv sit Rytteri mod Landgangskorpset, slog det fuldstændigt og tvang det til hurtig igjen at indskibe sig.

I September nedsloges for kort Tid de Belejredes Mod ved Efterretningen om, at det stærke Kronborg havde overgivet sig den 6te Septbr. Den snilde Wrangel, som ledede Belejringen, havde indbildt Besætningen, at Kjøbenhavn var falden. Den gjorde Mytteri, og den ængstlige Kommandant Bendtfeldt besad ej Kraft til at undertrykke det. Han dømtes for sit usle Forhold tilligemed Brunov til Døden. Ved Kronborgs Forlis erholdt de Svenske nyt Belejringsskyts, Kugler og Krudt i Overflod. Kjøbenhavn fik det at føle. Gløden de Kugler og Bomber regnede ned over Byen, men

1658.

Rytteriet under Kjöbe

6.

ved Hjælp af et fortræffeligt Brandkorps, der bestod af alle Murerne, Tømrerne og endel Matroser lykkedes det altid at blive Herre over Ilden. Samtidig med Bombardementet skred Belejrernes Værker, trods de hyppige Udfald, fremad.

I Begyndelsen af Oktober vare de kun et lille Bøsseskud fra Vesterport, og Flere af Besætningen dræbtes af Geværilden, saaledes Studenternes Fører, Kjeld Lange, som blev skudt ihjel af en Musketkugle paa den Plet, hvor Kongen et Øjeblik iforvejen havde staaet. De svenske Værker vare dels lukkede Værker, dels Rækker af Løbegrave. De lukkede Værker gave de Tilnavne som 1) Glarøjnene, 2) Posekiggeren, 3) Velbetænkt, 4) Naalemagerens Hul, 5) Det skarpe Hjørne, 6) For tidlig, 7) Lusen i Skindpelsen, 8) Ødelæggeren, 9) Næsvis o. s. v.

Paa vor Side var der fra Belejringens Begyndelse udrustet to store Pramme, der voldte de Svenske megen Fortræd. Den ene laa i Kalleboderne, den anden i Øresund udfor Vartov, de hævede sig kun ubetydeligt over Vandfladen og vare forsynede med det tungeste Skyds, som bestrøg Belejrernes Værker efter Længden. Forgjæves beskøde de Svenske dem fra flere Batterier; Kuglerne fore hen over dem uden at ramme. I deres Forbittrelse kaldte de Svenske den ene for Svinetruget, den anden den stumprumpede Hund.

I Oktober kom der Efterretning til Kjøbenhavn, at den hollandske Flaade var under Opsejling. Den 29 Oktober sejlede Opdam for en strygende Nordenvind forbi Kronborg og jog, efter et haardnakket Søslag, de svenske Skibe ind under Landskrona og Kronborg.

Allerede i Begyndelsen af September havde den hollandske Flaade ligget sejlklar paa Doggersand, men en Storm fra Nordøst havde adsplittet den, og mange Skibe søndersloges paa de franske og hollandske Kyster. Den 8 Oktober var den atter rustet og gik under Sejl. Den 20 passerede den Skagen og den 22 lagde den sig for Anker i Hornbæksbugten.

Karl Gustaf havde begivet sig til Kronborg og traf alle Anstalter for at spærre Øresund. Først vilde han angribe Hollænderne i Hornbæksbugten, for, naar Slaget gik ham imod, at kunne sende sin Flaade til Gøteborg; men hans Amiraler foretrak at modtage Angrebet i Sundet, hvor den hollandske Flaade først maatte bane sig Vej gjennem Krydsilden fra Kronborg og Helsingborg, inden den modtoges af den svenske Flaade, som førtes af Rigsamiral Vrangel.

Vrangels Flaade bestod af 44 Krigsskibe og 4 Brandere, der vare inddelte i 4 Eskadrer. Den første førtes af Hollænderen Henrik Gertsen, den anden af Rigsamiralen, den tredie af Bjelkenstjerna og den fjerde af Gustaf Vrangel. Opdams Flaade bestod af 36 Krigsskibe, 6 Fløjter og 3 Brandere. Fortroppen førtes af Kornelius de Vitt, Hovedflaaden af Opdam og Bagtroppen af Peter Floris.

Da Vinden den 29 Oktober blæste fra Nord, lettede Opdam, og imellem Kl. 8 og 9 Formid. stod det forreste Skib, ført af de Vitt, ind i den 8000 Alen smalle Snævring imellem Kronborg og Helsingborg. De Svenske gav af særdeles Høflighed den første Hilsen, to Skud, med løst Krudt, men da de Vitt ej svarede, skød de med skarpe Skud fra begge Fæstninger. de Vitt gik ind under den skaanske Kyst og gav det fulde Lag med god Virkning imod Helsingborg Brygge, hvor de Svenske havde anlagt et stort Batteri. Batteriets Besætning, der frygtede, at ethvert af de efterfølgende Skibe vilde betænke dem med samme Hilsen, forlod Kanonerne og flygtede op i Byen. Da de Vitt havde passeret Snævringen, styrede han i Spidsen for sin Eskadre lige imod den svenske Rigsamirals Skib, skjønt den forreste svenske Eskadre søgte at hindre det, de Vitt besvarede slet ikke dens Ild. Ej heller Vrangel, som strax sejlede fremad, da hans Modstander søgte ham, løsnede et Skud, førend han var kommen nær op imod sin Fjende. Nu lagde han Bredsiden til og gav det glatte Lag, fik Svar og gav Svar, to værdige

Modstandere, der betalte hinanden med lige Mynt Efter den første Eskadre kom den hollandske Midte op i Linien, og saasnart de to Amiraler kunde naa hinanden, fik Vrangel endnu en Modstander i Opdams eget Skib, som han ligeledes modtog med en velrettet Ild. Men Opdam havde Held, han skød Roret bort fra det svenske Amiralskib og tvang det til at forlade Slaget og ankre under Kronborg. Imidlertid havde hvert Skib søgt sin Modstander, og Striden blev hed paa begge Sider, især deleshed imellem de Skibe, som havde Amiralerne ombord. Mellem Bjelkenstjerna og de Vitt førtes den haardeste Kamp. Et svensk Skib der hed Vismar, kom til Bjelkenstjernas Hjelp. Vitt faldt og hans stolte Skib sank. Da Opdam havde gjort Vrangels Skib ukampdygtigt, fik han nye Modstandere. De svenske Skibe Morgenstjernen og Pelekanen lagde ham omborde, og et tredie Skib skød ind af hans Bagstavn. Opdam, der var plaget af Podagra, sad i sin høje Stol foran Døren til Kahytten, hvor han kunde sees af hele sit Skibsmandskab, og uddelte med kraftig Røst sine Befalinger. En af hans Kaptajner kom ham tilhjelp med sit Skib. Pelekanen sank og Morgenstjernen blev taget, men da dette ej bemærkedes af et tredie hollandsk Skib, blev det skudt isænk. Opdams Skib var saa gjennemskudt, at det tog fem Fod Vand, der gik ogsaa Ild i Skibet, men den blev slukket. Halvdelen af Mandskabet var slagen og Flagkaptajnen saaret, alligevel ankrede Amiralskibet og blev rolig liggende paa sin Plads, indtil hele Flaaden havde tvunget den svenske Flaade til at søge ind under Kronborg og Landskrona. Hollænderne havde mistet 800 Mand, derimellem to Amiraler og fem Kaptajner. De Svenske mistede tre Skibe, som bleve tagne, og to, som sank. Mod Aften forenede den danske Amiral Bjelke med seks Skibe, som paa Grund af Modvind ej havde deltaget i Slaget, sig med Opdam. De lagde sig udfor Landskrona og søgte at spærre Indløbet til Havnen med gamle Skibe, som fyldtes med Stene, men Forsøget mislykkedes.

Med den hollandske Flaade fulgte en Transportflaade med Levnetsmidler og 28 fortræffelige Kompagnier, 2300 Mand, under Oberst Pychler, der tjente den øvrige Besætning i

Kjøbenhavn til Mønster. Den hollandske Undsætning havde til Følge, at Karl Gustaf forlod de Værker, han havde anlagt udenfor Vesterport. Han indesluttede sin Hær i en for-

skandset Lejr ved Brønshøi, ½ Mil fra Kjøbenhavn, og ventede selv at blive angrebet. Men da Angrebet udeblev, drog han Forstærkning til sig fra Skaane, trak atter Nettet sammen om Kjøbenhavn og besluttede at storme, saasnart hans gamle Forbundne, Vinteren, havde brolagt Gravene for ham.

Frosten indfandt sig til sædvanlig Tid, mod Slutningen af Januar, og straks bleve Forberedelserne trufne, men de Danske bleve underrettede om det truende Uvejr af dygtige Spioner, der endog kunde angive Stedet og Klokkeslettet, naar Angrebet skulde finde Sted, saa at alle Tilberedelser til at afslaa Stormen kunde træffes. Hovedangrebet skulde foretages mellem Vesterport og Kongens Bryghus, hvor Volden var lettest at bestige. Befæstningen gik fra Halvbastionen, 100 Skridt østenfor Vesterport, i en stærk indadgaaende Linie til Vandkunsten og derfra igjen frem mod Kongens Bryghus. Hvor de nuværende Volde ere anlagte, imellem Vesterport og Langebro, var der Vand. Den højre svenske Stormkolonne gik over dette Vand, en Bugt af Kallebodstrand, imod Løngangen og Kongens Bryghus, den venstre gik imod Halvbastionen ved Vesterport. Voldens ydre Skraaning blev overgydt med Vand, der frøs paa mange Steder til en Isskorpe; Isen i Gravene vækkedes i større Brede end i de foregaaende Dage, saa Belejrernes Opmaalinger til Stormbroer bleve spildte. Langs med Volden ophobedes Tjæretønder, Bjælker, Granater og Stene, som skulde rulles over Brystværnet, hvis Fjenden kom frem til Voldens Fod. Artilleriet forstærkedes paa Siderne af hele den Linie, hvor Hovedangrebet formodedes, det forsynedes med talrigt Betjeningsmandskab og rigelige Forraad af Krudt og Kugler. Kongen, Generalstaben og de Anseligste af Rigsraadet havde valgt deres Plads ved Vesterport. Besætningen paa den angrebne Strækning bestod af udvalgte Kompagnier af Borgerne, Livregimentet, Kongens Stald- og Hofbetjente og Rytteri, der kæmpede tilfods.

Karl Gustaf havde befalet, at Hovedstormen skulde finde Sted om Natten mellem den 10de og 11te Februar, imellem

Vesterport og Kongens Bryghus, i to Kolonner under Fersen og Essen. Tegnet til Fremrykning skulde gives med brændende Tjæretønder, og alle de forreste Afdelinger skulde trække hvide Skjorter over deres Kapper for ej at skjelnes fra Sneen. I første Linie stillede han 6 tydske, 1 polsk og 1 svensk Fodregiment samt Halvdelen af Aschebergs uberedne Ryttere, der nylig vare fordrevne fra Als. I anden Linie stillede han 4 udsøgte svenske Fodregimenter under Erik Stenbock, de skulde føre det afgjørende Stød, naar første Linie vaklede og skaffe hans Ryttere Adgang gjennem Løngangen og Vesterport. I Reserve beholdt han paa dette Punkt Størstedelen af Rytteriet og 5 Fodregimenter. Stedet, hvor de svenske Tropper opstilledes til Stormen, er det nuværende Tivoli, dengang kaldet Dronningens Have. Herfra gik Fersen med sin Kolonne lige imod den udenfor Farvergade liggende Bastion, samtidig med at Essen i Spidsen for den højre Kolonne gik tvers over Isen imod Løngangen og Kongens Bryghus; Reserven gik frem til Strandkanten, rede til at ile de Stormende tilhjelp. Foran hver Kolonne gik 100 Tømmermænd og 100 Matroser med Stiger og Broer. Uagtet alle de Forsigtighedsregler, de Svenske havde taget, blev deres Bevægelse strax opdaget, og flere end hundrede Ildsvælg fra de nærmeste Værker samt fra de i Kallebodstrand liggende Skibe beskøde Kolonnerne. Fersen, som havde nogen Dækning af de tidligere sløjfede Værker og af den forladte Halvmaane foran Vesterport, kom frem til Hovedvoldens Fod; men Essens Regimenter, der skulde over den nøgne Isflade, som paa mange Steder var gjennemsavet, splittedes til alle Sider.

Selv efterat Fersens Kolonne var kommen ind under Bastionen, led den af Kanonilden fra Sideværkerne; Volden, der skulde bestiges, var en stejl haardfrossen Skraaning, og den ene Stormstige efter den anden styrtedes om af Forsvarerne, der sprang op paa Brystværnet og rullede Granater og brændende Tjæretønder ned over de Stormende. Hist og her

lykkedes det nogle Kjække at bestige Voldene, men de Enkelte, som kom op paa Brystværnet, bleve nedstødte af de talrigere Forsvarere, den første af Livregimentets Chef, Alefelt.

Karl Gustaf sendte nu sin anden Linie frem, men paa højre Fløj mødte den de Flygtende, der forsagte kom tilbage, og det var ej Forstærkningen muligt i den heftige Artilleriild at bringe Orden tilveje, den reves ligeledes med paa Flugten. Paa venstre Fløj kom vel det sødermanlandske og et af de smaalandske Regimenter frem til Fersens Hjelp, men alle Førerne faldt, og Karl Gustaf maatte opgive at trænge ind i Byen paa dette Punkt. Han kaldte sine slagne Regimenter tilbage uden at føre sine sidste Reserver i Ilden. Samtidigt med dette Angreb havde mindre Afdelinger under Bidal og Smidt angrebet det danske Skib Højenhal i Kallebodstrand, og der var gjort Skinangreb paa Kristianshavn, Nørreport og Citadellet. Angrebet paa Højenhal var meget blodigt. De Svenske havde som kjække Mænd entret Skibet, men i den rasende Kamp paa selve Dækket ihjelsloge Matroserne de fleste af de Stormende og tvang Resten til at flygte.

Endnu opgav Karl Gustaf ikke Haabet om at trænge ind i Byen. Henad Morgenstunden forsøgtes en Storm imod de af Hollænderne besatte Værker ved Østerport. Gustaf Baner førte Stormkolonnen, der bestod af hans eget Regiment, det engelske under Vavassor, Bornemans, Gorgas og den anden Halvdel af Aschebergs Ryttere. Med denne Kolonne forenede Vittinghof og Lensmans Skarer sig, som skulde have angrebet Citadellet. Ogsaa her gik Hundreder af Tømmermænd og Matroser foran med Broer. Hollænderne forsvarede imidlertid deres Post med udmærket Tapperhed. Efter en blodig Kamp maatte de Svenske vige, efterat de havde mistet deres bedste Førere.

Forsvarerne jublede over den lykkelig afslaaede Storm. Deres Tab var kun ringe, neppe 50 Mand. De Svenske

derimod, der havde sat deres Lid til et Overfald og ej indledede Stormen med en Kanonade, havde lidt et stort Tab. Det beløb sig til over 600 Døde, 900 Saarede og deriblandt flere end 100 Officerer. 10 af de faldne Generaler og Overster, der vare blevne liggende ved Voldens Fod, udleveredes den næste Dag til Belejrerne, de øvrige Faldne begravedes i Værkerne udenfor Vesterport.

Karl Gustaf maatte opgive at faa Hovedstaden i sin Magt, han trak sig tilbage til Brønshøj og indesluttede sin Hær i en befæstet Lejr. Medens han traf Forberedelserne til Stormen paa Kjøbenhavn, havde han mistet hele Halvøen fra Elben til Skagen. I November 1658 havde Danmarks Forbundne, Østrig, Brandenborg og Polen, sendt en Hær paa 20,000 Mand under den store Kurfyrste ind i Holsten. Denne Overmagt trykkede den her staaende svenske Hær først tilbage til Fredericia og derfra til Fyen. Als blev undervejs gjenerobret, og samtidig fordrev Bornholm og Trondhjem den svenske Besætning og sluttede sig paany til Moderlandet. Karl Gustaf drog imidlertid nye Forstærkninger til sig fra Sverig. Han besatte i Foraaret Smaaøerne, hvis Vigtighed for Kjøbenhavns Forsyning med Levnetsmidler var stor. Denne Gang stødte han overalt paa haard Modstand, og det var kun efter skarpe Kampe, at Langeland, Møn og Lolland faldt i hans Magt. Nakskov Borgere gjenvandt deres Ære ved tappert Forhold under en langvarig Belejring.

Efterat de Svenske havde rømmet Holsten, hvervedes her en dansk Hær paa 4000 Mand under Eberstein. Bestemmelsen var, at den skulde føres lige til Kjøbenhavn, men paa Grund af en forbunden engelsk og svensk Flaades Ankomst forandredes Planen derhen, at Fyn først skulde tilbageerobres og dernæst Sæland. Det første Forsøg paa at komme over til Fyn mislykkedes, uagtet Fænø erobredes. Alle de danske Transportskibe bleve nemlig opbrændte af Oven Kox, der med mange engelske Søfolk var traadt i svensk Tjeneste. Schack

Fodfolket under Kjöbenhavns Beleiring.

1659.

Fodfolk [illegible] der Kjöbenhavns Beleiring.

sendtes nu til Holsten for at sætte et nyt Forsøg igang, og med ham fulgte mange højere Officerer. Meningerne om dets Udførelse vare delte, men efter mange Vanskeligheder lykkedes det for ham at bringe nogen Enighed tilveje. Der bestemtes, at Fyn skulde angribes baade fra Øst og Vest, og at Landgangen skulde ske ved de stærkt forskandsede Steder, Nyborg og Middelfart, uagtet man der var vis paa at møde den største Modstand. Schack skulde sejle med 5000 Mand paa en hollandsk Flaade, der førtes af Ruyter, fra Kiel til Nyborg, og Eberstein skulde gaa med 4000 Mand gjennem Slesvig til Snoghøj, hvor han under Bedækning af 5 danske Orlogsskibe skulde føres over til Middelfart. Paa den Maade gik man glip af Overlegenheden, thi de Svenske erholdt herved en glimrende Lejlighed til at slaa de to Korps, medens de vare en halv Snes Mile skilte fra hinanden. Men det kunde ikke være anderledes. Uenigheden mellem Schack og Eberstein var saa stor, at det var bedre at holde dem skilte end samlede, indtil Handlingens Øjeblik kom.

Den 11te Novbr. indskibede Schack sit Folk i Kiel Havn paa Ruyters Flaade. Det bestod af 2,400 Mand Danske (1800 tilhest og 600 tilfods) og 2,400 Mand hvervede hollandske Hjelpetropper, der vare sammensatte af en engelsk, en fransk og en hollandsk Brigade. Flaaden gik forbi Langeland og kastede Anker udenfor Nyborg Havn, hvor Krigsraadet besluttede at gjøre Landgang om Natten. De danske Tropper under General Alefelt bleve indskibede i Baade og skulde gjøre Begyndelsen. Men de fleste Baade fore vild i Mørket, andre spredtes af den stærke Modvind, og da Dagen brød frem, vendte alle tilbage til Flaaden, der lettede og gik til Kjerteminde, hvor et nyt Forsøg besluttedes. Baadene fyldtes med Soldater, og Landgangen begyndte. De Danske vare forrest, fordi de fægtede for deres Eget. Saasnart de tungtladede Baade kom i Nærheden af Stranden, stode de fast, Officererne sprang i Vandet og Folkene fulgte efter. Fra Skibene skødes stærkt paa Byen og paa den imod

Strandbredden fremrykkende Fjende, der drev de første Landgangstropper igjen ud i Søen, men paany maatte vige og rømme Byen. Inden Aften var hele Hæren udskibet. Schack blev staaende i Kjerteminde, indtil han erfarede, at Eberstein var landet i Middelfart og brudt op imod Odense.

Eberstein havde passeret Beltet søndenfor Snoghøj uden at miste en Mand; hans Korps bestod af 4 østrigske og 4 brandenborgske Regimenter, 600 polske Ryttere, 600 danske Dragoner og 500 Mand danske Fodfolk. Korpset kom med Raskhed over Beltet. Rytterne holdt deres Heste ved Tømmen og lode dem svømme efter sig. De Orlogsskibe, som skulde have beskyttet Overfarten, naaede ikke længer end til Als paa Grund af Modbør. De Svenske i Middelfart og i Skanserne rundt om Nordvestpynten af Fyn vege strax, tvert imod deres gamle Vane og den Kjækhed, de ellers altid lagde for Dagen. De efterlode i Skanserne 30 Kanoner og megen Krudtforraad. Eberstein undrede sig med Rette derover og var overbevist om, at de laa paa Lur for at overfalde ham; han brugte ikke færre end 7 Dage for at tilbagelægge de 6 Mil til Odense, hvor Schack i 3 Dage med stor Længsel havde ventet paa ham. Den svenske General, som havde undladt at falde over de adskilte Korps, var Fyrsten af Sulzbach, der raadede over 5000 Mand. Han havde først stillet sine Folk i Snævringen ved Aasum imellem Kjerteminde og Odense, for at hindre Foreningen af Schacks og Ebersteins Korps, men efter 2 Dages Ophold trak han sig tilbage til Nyborg, fordi han frygtede for at blive angreben fra to Sider paa engang.

Den forenede Styrke var 9000 Mand, og den besluttede strax at rykke frem og levere de Svenske et Slag; der opstod imidlertid Uenighed imellem Schack og Eberstein om, hvem af dem der skulde være Overanfører. Endelig enedes de om at føre hver sit Folk og skiftes til at føre Fortroppen. Hæren overnattede den 23de ved Marslev, den 24de ved Fled-

strup, og den brugte 2 Dage for at gaa fra Odense til Nyborg, hvor den fjendtlige Hær stod, en halv Mil nordvestfor Byen i en udmærket Stilling. Den højre Fløj af den svenske Hær bestod af 10 Eskadroner, 3 Kanoner og nogle hundrede Dragoner, under Fyrsten af Sulzbach og Bøtiger. Den venstre Fløj var ligesaa stærk og førtes af Generalerne Horn og Valdeck. Midten bestod af 5 Fodbatailloner og 5 Kanoner under Stenbock. De Svenskes venstre Fløj støttede sig til Hjulbysø, et Vanddrag, der strækker sig i sydøstlig Retning indtil Nyborg. Deres Linje gik i nordøstlig Retning henimod Store Belt langsmed det Højdedrag, ved hvilket Juelsberg senere er bygget. Foran Stillingen var der en Grav, et Dige og et Forhug med snævre Aabninger for Rytteriet. Den forbundne Hær stod i følgende Orden: Paa venstre Fløj Eberstein, i Midten de hollandske Hjelpetropper og paa højre Fløj den øvrige Del af Schacks Korps. Endnu inden Schacks Korps var rykket frem i Linien, angreb den utaalmodige Eberstein i Spidsen for sit eget Regiment og to polske og brandenborgske Regimenter. Angrebet afsloges, og de kejserlige Regimenter, som fulgte efter Fortroppen, bleve ligeledes slaaede. Schack havde imidlertid ordnet sit Rytteri og førte det imod Aabningerne i Diget, han havde i Begyndelsen ingen bedre Held og maatte ligeledes vige. Lykkeligvis kunde de Svenske ej forfølge deres Fordel, fordi det tog lang Tid, inden deres Rytteri kom igjennem de snævre Aabninger. Schacks Tropper, hvis højre Fløj førtes af Alefelt og venstre af Trampe, fik Tid at ordne sig bag Midten, der bestod af de hollandske Hjelpetropper, som kjækt afslog det svenske Rytteris første Angreb. Det blev nu angrebet i Siden af Schacks og Ebersteins samlede Rytteri og tog Flugten. Saasnart det svenske Rytteri veg, førte Killgrew de 3 hollandske Regimenter imod Diget og tog det efter en heftig Modstand. Hele den svenske venstre Fløj og Midte splittedes ad og forfulgtes til Nyborg Volde. Den højre Fløj, under Fyrsten af Sulzbach, trak sig

derimod i god Orden tilbage til Nyborg. Næste Morgen blev Nyborg angrebet fra Land- og Søsiden, Ruyter lagde sig ind i Havnen og overøste Byen med Kugler. Den svenske Kommandant sendte derfor Bud, at saafremt de Forbundne vilde holde inde med Beskydningen, vilde han overgive Fæstningen mod billige Vilkaar. Der forlangtes Overgivelse uden Betingelser paa Naade og Unaade. General Horn maatte indvilge deri og overgav sig med over 3000 Mand, henved 3000 Heste samt alle de Tilfangetagne og Faner, som de Svenske havde taget i Striden. I Slaget faldt 2000 Svenske, deriblandt General Bøtiger. Tilfangetagne bleve Generalerne Horn, Veier, Valdeck og Kønigsmark. Paa dansk Side faldt 500 Mand, deriblandt Øverste Both af Kongens Livregiment, Meyer af Ebersteins Regiment, de Polskes Fører Prazenzevsky og Hollænderen Hemmema.

Slaget ved Nyborg den 25de Novbr. 1659 bevirkede, at Karl Gustaf ydmygede sig for Hollænderne. Han indsaa, at han udsatte sig for at miste alle sine Erobringer, hvis han ej indvilgede i deres overmodige Fordringer. Det kom klart for Dagen, at Holland hovedsagelig havde sendt Danmark Hjelp imod Sverig, for at fremme sine egne Handelsinteresser og skaffe sig Fordele paa begge Landes Bekostning. Den 29de November sluttedes Fred paa Kronborg mellem Holland og Sverig, i hvilken Hollænderne fik store Toldfriheder og stilledes fordelagtigere end Sverigs egne Undersaatter og Skibe med Hensyn til de Varer, de indførte og udførte. Til Gjengjæld forpligtede Holland sig til at tvinge Danmark til Fred paa Grundlag af Roeskildefreden. Den hollandske Flaade under Ruyter negtede at overføre den sejrende Hær til Sæland og sejlede til Kiel Fjord, hvor den overvintrede. Saaledes opførte den af Danmarks Forbundne sig, som det havde skjænket hele sin Tillid.

Karl Gustafs Hær blev staaende for Kjøbenhavn, selv forlod han den for at angribe Norge og overlod Anførselen

til Greven af Sulzbach, som var bleven slaaet ved Nyborg; men det var ikke længer en Belejring, det var to fjendtlige Lejre, der betragtede hinanden. Frygten for Indtagelse var bleven afløst af en Sorgløshed, som den svenske Hær, efter de gjentagne Nederlag, ikke vovede at benytte sig af. Store Begivenheder fandt ej mere Sted, men smaa Overfald hørte til Dagens Orden. De Svenske havde ej engang spærret Vejene til Hillerød og Roeskilde, et dansk Parti overfaldt den svenske Reservestald i Frederiksborg og bragte 24 Rideheste ind til Kjøbenhavn. En dansk Løjtnant, som tidligere havde staaet i svensk Tjeneste, red med 30 Mand til Roeskilde, dræbte den svenske Vagt og bragte 20 Tilfangetagne tilbage til Kjøbenhavn. Af to Kompagnier, som sendtes fra Kronborg til Korsør, gik alle de Menige undervejs over til de Danske. Til Gjengjæld fik de Svenske to Kompagnier som strandede paa Møn paa Vejen fra Holsten til Kjøbenhavn, de bleve stukne ind i Aschebergs Regiment; det var Skik og Brug, at alle Tilfangetagne, enten de vilde eller ej, bleve tvungne til at tage Tjeneste. Af de tydske Regimenter, som laa i Lejren ved Brønshøj, gik Mandskabet i Hundredevis over til de Danske, og Karl Gustaf blev nødt til at lukke dem inde i Kronborg og i de skaanske Fæstninger, for at sætte en Grænse for deres Bortløben. Flaader med Levnetsmidler kom daglig fra Bornholm, Jylland og fra Smaalandene, som Karl Gustaf havde rømmet efter Nederlaget ved Nyborg, og forsynede Kjøbenhavn med Levnetsmidler. En By, hvorfra man uhindret kan gjøre Strejftog til Kjøbstæder i 5 Mils Afstand og som Handelsskibene daglig besøge, kan egentlig ikke kaldes belejret.

I Begyndelsen af 1660 havde Danmark følgende Hære opstillede:

I Holsten en dansk Hær paa 6,900 Mand under Eberstein, og en brandenborgsk-østrigsk Hær paa 7000 Mand under Qvast og Montecuculi.

I Jylland og Fyn en dansk-hollandsk Hær paa 8000 Mand under Schack.

I Sæland en dansk-hollandsk Hær paa 6000 Mand under Alefelt;

desforuden nogle polske Tropper og mange Frikompagnier.

Men Hollænderne, Danmarks tidligere Forbundne, hindrede disse Hære i at forene sig. De vare bundne til den Landsdel, hvori de stode, fik hverken Lønning eller Forplejning, og der anvistes dem til deres Underhold visse Distrikter, som de fuldstændigt ødelagde. Danmarks øvrige Forbundne, Polen, Østrig og Brandenborg, sluttede Fred i Oliva den 23de April 1660, uden at bekymre sig om Danmarks og Norges Skæbne. Frederik den Tredie og Rigsraadet bleve for at gjøre en Ende paa Elendigheden nødte til at modtage den Fred, som Sverig tilbød. I denne, der sluttedes den 27de Maj 1660 i Kjøbenhavn, gav Sverig Afkald paa Bornholm og Trondhjem, men beholdt de øvrige ved Roeskildefreden aftraadte Provinser, og sikkrede paany Hertugen af Holsten-Gottorp Friheden for Lensbaandet over hans Del af Slesvig.

Det er aldrig nogen blid Skæbne for et Land at være Krigens Skueplads, og især var det haardt i en Tid, hvor Hærene bestode af Lejesvende af alle Folkeslag, og navnlig af deres Bærme. Rov og Plyndring hørte til de daglige Hændelser. Byer og Landejendomme ødelagdes for mange Aar. Danmarks Tilstand var simpel nok forinden Krigens Udbrud; Sverigs Hære besatte det og udsugede det i 3 Aar, polske, brandenborgske og østrigske Tropper kom Landet til Hjelp og huserede langt værre end Fjenden, saa man indtrængende maatte bede om at blive befriet for deres venlige Nærværelse, længe før Krigen var endt. Freden med Sverig befriede endelig Landet for de Svenske og de forbundne Tropper, men den kunde ikke befri det for sine egne Tropper. Pengenøden tvang Regeringen til at beholde sin egen hvervede Hær, og det satte Kronen paa Elendigheden. Hæren

var samlet under Krigen, man havde lovet den uhyre Sold uden at være istand til at give den en eneste Hvid. Statens Gjæld til sine talrige hvervede Befriere voxede daglig, og deres Tryk blev med hver Dag tungere. Kvarter og Fødemidler toge de med Magt, hvor de fandtes, man kunde kun skille sig ved dem ved klingende Mynt, og hvorfra skulde den tages. Der fandtes ingen Kassebeholdning, og nye Skatter kunde kun udskrives med Adelens Samtykke, Rigsraadet var ej engang bemyndiget hertil. Man maatte derfor give Tid, til Rigsdagen blev samlet. Tidligere havde man takket Halvdelen af ad Gangen og lovet Betaling, som udeblev, men Kongen vilde ej tillade det, baade fordi han frygtede et Oprør og fordi han gjerne saa, at Hæren blev staaende, medens Rigsdagen var samlet. Han havde vænnet den til kun at modtage Befalinger fra ham, alle Kapitulationer, der tidligere udstedtes af Rigsraadet, bleve nu udfærdigede af Kongen. Rigsraadet beklagede sig bitterlig over, at det blev tilsidesat og forbigaaet ved alle Lejligheder, det ankede over, at Kongen tvert imod sin Haandfæstning styrede Hæren med lutter Fremmede, navnlig Tydske. Kongen vidste, at han med Adelens gode Villie aldrig fik nogen staaende Hær eller nogen Udvidelse af sin Myndighed. Han havde yttret det Ønske i Juli at beholde 2000 Mand af de hvervede Ryttere; Adelen afslog rent ud denne Begjæring og forlangte, at han skulde lade sig nøje med de hjemsendte Sogneryttere og den gamle Rostjeneste. Da Adelen imidlertid ej var istand til at skaffe Penge til at aflønne Tropperne, da dens Godser vare ødelagte og dens Anseelse nedbrudt, saa kunde den ej hindre, at den hvervede Hær blev staaende. Det hele, som Rigsraadet kunde udvirke, var, at Hvervingerne ophørte, at de Regimenter, der af Mangel og Elendighed vare deres Opløsning nær, bleve stukne ind i andre Regimenter, samt at alle Frikorps, der havde ført Krigen paa egen Haand, opløstes. Alle de reformerede Officerer bleve aftakkede og erholdt

Løfte om Afregning, naar Rigsdagen blev indkaldt. Rigsdagen samledes i Kjøbenhavn den 8 Septbr. 1660, Kongen saa naturligvis gjerne, at Pengenøden havde bevirket, at han, medens Rigsdagen var inde, havde en hvervet Magt til sin Raadighed, der kunde understøtte hans længe forberedte Planer til en Ombytning af Adelsvældet med Enevældet. Den 11te Oktober udstedte Krigskollegiet en Kundgjørelse til de Højstbefalende over Flaaden og Hæren, at de skulde være paa deres Post ved den forestaaende Statsforandring og holde Tropperne i Beredskab, for, i Nødsfald, at understøtte Kongen. Til den forestaaende Revolution havde Kongen paa sin Side en hvervet Hær paa henved 20,000 Mand, som anførtes af den, baade af Hæren og Folket, yndede General, Hans Schack; han havde en stridbar Borgerstand, der for Hovedstadens Vedkommende ledes af Hans Nansen, som havde baade Hoved og Hjerte paa rette Sted; han havde et væbnet Universitet og endelig en hengiven Præstestand. For en saadan Magt maatte Adelen bøje sig; den blev tvungen til at give Afkald paa sine Rettigheder og lagde, i Forening med de andre Stænder, hele Regeringen i Kongens Hænder. Haandfæstningen tilintetgjordes, Adelsvælden knustes, og Danmark blev fra et af Adelen styret Valgrige til et Arverige, hvor Kongen fik den mest ubundne Magt.

1608.

Skytter.

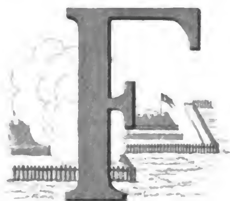

[illegible]OR.

[illegible]

IV. Den norske Hærorden.

(1614—1660.)

For Norges Vedkommende udgik i Slutningen af 1614, ligesom i Danmark, Befaling til det norske Rigsraad, at udlægge Bøndergaarde af Kronens Gods til Soldaterhold, dog ej paa Øerne eller i Kystdistrikterne, fra hvilke Flaadens Mandskab toges. Der blev udlagt 2,100 Gaarde, Mandskabet inddeltes i tre Regimenter, hvert paa tre Kompagnier; Pistoler og Musketter kjøbtes i Nederlandene til Halvdelen af Mandskabet. Den anden Halvdel væbnedes med Piker. 1617 bleve disse Vaaben, der hidtil havde tilhørt Staten, solgte til de formuende Odelsbønder. Med Hensyn til Rytteriet eller Rostjenesten gjaldt de samme Anordninger som i Danmark. Af 312 Tønder Hartkorn skulde Adelen underholde en Rytter, dog var det den tilladt at ombytte Rytteren med en aarlig Afgift. Den 17 Januar 1628 fik Norge en ny Krigslov, efter Indstilling fra Jens Juel til Kjeldgaard. Fire hele Gaarde eller otte halve eller seksten Ødegaarde lagdes i Lægd og skulde underholde en Soldat, dog bleve Strandsidderne undtagne. Disse Soldater, hvis Styrke var 6,243 Mand, inddeltes i fem Fodregimenter og to Fænniker: Trondhjems, Bergenhus, Tønsbergs (Dal), Akershus og Bohus (Smaalen) Regimenter; Agdeside og Stavanger (Vesterlen) Fænniker. I Kjøbstæderne var der fjorten Borgerkompagnier. Efter Lybekfreden 1629 aftakkedes Officererne, og Hærordenen forfaldt.

I Aaret 1640 bleve Befalingsmændene paany ansatte, og Fodfolket inddeltes i seks Regimenter, nemlig Trondhjemske under Jakob Ulfeldt, Bergenhusske under Jørgen Reichwein,

Vesterlenske under Henrik Thott, Akershusske under Ove Gjedde, Tønsbergske under Vincens Bille og Bohusske under Daniel Bille. Af disse Førere var Jørgen Reichwein, en Skræddersøn fra Hessen, den dygtigste. Da Krigen udbrød med Sverig 1643, forøgedes denne Styrke med et i Holland hvervet Fodregiment under Jørgen Bjelke, med et hvervet Rytterregiment samt med et nationalt Dragonkorps paa 500 Mand. Hele Hærens Styrke var 9000 Mand. Krigen, som efter Hannibal Sehested, Norges Statholder, kaldtes Hannibalsfejden, bestod hovedsagelig i gjensidige Overfald. Mindre Afdelinger sendtes over Grænsen og plyndrede de nærmest liggende Gaarde og Byer. Alle de Forsøg, Svenskerne gjorde paa at faa Fodfæste i den sydvestlige Del af Landet, mislykkedes.

Krigen kostede Norge Herjedalen og Jemteland. Efterat den var endt, besluttede man at ophæve det nationale Fodfolk og oprette en hvervet Hær. Men efter et Aars Forløb oprettedes atter tre nationale Regimenter i de Len, der laa nærmest ved den svenske Grænse. Disse Regimenter forøgedes ved Krigens Udbrud 1657 til syv: de seks tidligere nævnte og det oplandske Regiment. Tillige oprettedes et nationalt Dragonregiment, og der hvervedes et Rytterregiment. Hele Styrken beløb sig til 9000 Fodfolk og 1000 Ryttere. Den Søndenfjeldske Hærs Fører var Ivar Krabbe, og Krigen fik derfor Navn af »Krabbefejden«. I det Nordenfjeldske havde Jørgen Bjelke Anførslen. De Tropper, som Statholderen, Niels Trolle, havde været istand til at udruste søndenfjelds, havde Krabbe samlet i Bohus. De skulde vaage over, at de Svenske ikke gik over »Elven«, thi med dette almindelige Navn betegnedes Grænsefloden Gøtaelv, som flyder fra Venern til Kattegattet, og som fra Ørsø til sit Udløb dannede Grænsen imellem de to Riger.

I Juli 1657 bleve de Svenske, der faldt ind i Bohus under Douglas og Stake, slagne ved Hjertum og Turholm. Den 28de August fik Krabbe Befaling at gaa forbi Gøteborg

ind i Halland for at gjøre de Svenske, der vare faldne ind i Skaane, Afbræk. Krabbe slog to Broer over Elven ved Øen Hising, forskansede sig udenfor Gøteborg og sendte sit Rytteri ind i Halland og Dalsland under Oberst Firks. Et svensk Parti blev slaaet ved Mynge og 30 Ryttere tagne tilfange.

For at drage Krabbe bort fra Gøteborg, samlede Otto Stenbock nogle Regimenter ved Venersborg og gik i sydlig Retning frem i Bohus. Krabbe gik imod ham, og den 27de Septbr. Kl. 10 Formiddag kom det atter ved Hjertum til en Træfning, der varede til Aften. Svenskerne bleve kastede tilbage over Elven i stor Uorden med et betydeligt Tab af Mandskab, Faner og to Kanoner. Af Normændene bleve efter deres Føreres Beretning flere kvæstede af deres egne Geværer. Efter Slaget blev Mandskabet hjemforlovet af Mangel paa Brød. Den 10. Oktober blev det atter samlet, og et Korps paa 14 Kompagnier tilfods, 4 tilhest og 3 Dragonkompagnier samt 8 trepundige Kanoner, der sendtes fra Marstrand, rykkede forbi Gøteborg ind i Halland for at forene sig med en fra Skaane kommende dansk Hær. Da Normændene kom til Kongsbæk i det nordre Halland, erfarede de, at den danske Hær var draget tilbage til Skaane. Krabbe førte derfor sit Korps ind i Vestergøtland, hvor det inddrev Brandskat og blev staaende til den 31. October. Da Soldaterne atter raabte paa Brød og lede stor Nød, fandt Krigsraadet det raadeligst at føre Mandskabet tilbage til Bohus og lægge det i Kvarteer hos Bønderne, til man fik Raad og Midler til Brød.

I November samlede Svenskerne en ny Hær ved Venersborg under Grev Oxenstjerna, Brødrene Stenbock og Harald Stake. For at standse den samledes Normændene i Bohus, ved Uddevalla, nogle faa Mil vesten for Venersborg. Hæren bestod af seks Kompagnier af Firks Regiment, fire af Skades, syv af Reichweins og tre af Vedbergs Regiment, fire Kom-

pagnier tilhest under Ritmestrene Nielsen, Andersen, Eicksted og Thott, to Kompagnier Dragoner under Urne og Brockdorf, 6 trepundige, 4 sekspundige og 3 tolvpundige Kanoner. I flere Maaneder stod begge Hære uvirksomme, og paa Grund af Sygdom og Bortløben svandt den norske ind til 1700 Mand.

Svenskerne benyttede sig heraf og brøde i Januar 1658 ind i Søbøjgden med 5000 Mand, af hvilke Halvdelen, 25 Kompagnier, var tilhest. Krabbe maatte forlade Uddevalla; han gik imod Nord til Kvistrumbro og derfra til Sorteborg. I Uddevalla Skanse efterlodes to Kompagnier og tre Kanoner, som efter to Dages Forsvar maatte overgive sig til Svenskerne, der sendte Besætningen til dens Hjemstavn efter at have frataget den alle dens Vaaben. Imidlertid havde den norske Hær faaet en Forstærkning paa otte Kompagnier tilfods og to tilhest, som Reichwein havde hentet ved Halden.

Under en klingende Frost gik Nordmændene igjen fremad. Kulden var saa stærk, at mange Soldater bleve ødelagte af Frosten, en Del døde strax, mange mistede for stedse deres Førlighed. De Svenske, som nu førtes af Gustaf Stenbock, Lindrot og Stake, maatte atter rømme Søbøjgden og dernæst Uddevalla. Den derværende Skanse, i hvilken Svenskerne ved deres Bortgang fra den aabne By havde efterladt en stærk Besætning, indesluttedes af Firks Regiment, som dannede Fortroppen. Den 12. Februar rykkede hele den norske Hær ind i Uddevalla. Den svenske Kommandant bad ved en Trommeslager om at maatte forlade Skansen med fuldt Gevær, brændende Lunter og Kugle i Munden. Han fik det Svar, at han kunde erholde de samme Betingelser, som Normændene havde erholdt, da Skandsen nogle Dage iforvejen var bleven dem frataget; var han ej tilfreds hermed, skulde han kun gjøre sit bedste, Normændene vilde ogsaa gjøre deres. Han bad om at maatte blive Natten over i Skansen; ogsaa dette afsloges, hvorefter han bekvemmede sig til at overgive den. Besætningen afleverede sine Vaaben og fik derpaa Lov at

drage hjem. I Skansen var der seks Kanoner, af hvilke Halvdelen tidligere vare blevne efterladte, da Normændene rømmede den.

Fjenden forfulgtes til Venersborg, og ind i Vermeland sendtes et flyvende Korps, som erobrede Eda Skanse.

Nordenfjelds var Jørgen Bjelke rykket ind i Jemteland med syv Kompagnier af det trondhjemske Regiment og to Kompagnier Dragoner. Jemterne modtoge de norske Tropper som Befriere, og hele Provinsen besattes. Overalt stode de norske Tropper paa svensk Grund, da de i Slutningen af Marts 1658 fik den sørgelige Efterretning, at Freden var sluttet med Aftrædelsen af hele Bohus samt Trondhjems Len.

Frederikshald og **Trondhjem** 1658—60. Faa Maaneder efter udbrød Krigen igjen. Det ringe befæstede Halden, senere Frederikshald, som er anlagt, hvor de tre Vande: Svinesund, Iddefjord og Tistedalselv forenes, var nu blevet en vigtig Grænsefæstning; det var den Port, Svenskerne først maatte støde op for at komme ind i Norge. Trende voldsomme Angreb afslog Frederikshald i Løbet af to Aar. Efter hvert Nederlag kom Svenskerne igjen med en større Styrke, men de fandt altid Porten saa vel stænget, at de maatte drage bort med uforrettet Sag.

Det første Angreb foretoges den 14de Septbr. 1658 af et Korps paa 3000 Mand under Harald Stake, der sorgløs nærmede sig Byen, som han mente var ubesat. Haldens Besætning bestod af to Kompagnier af Smaalens Regiment og nogle af Byens Borgere under Peder Olsen Normand, der havde taget Stilling sydøst for Byen, paa Overbjerget, langs hvis Fod Hovedvejen, ad hvilken Svenskerne gik fremad, er anlagt. Under Kampen fik de Norske Undsætning af nogle Kompagnier af Oplands og Smaalens Regiment under Øversterne Skade og Krasse, der medførte fire Kanoner, samt af et Kompagni Dragoner under Brockdorf. Svenskerne, der overraskedes ved at møde en saa betydelig Styrke, bleve

fuldstændig slaaede og vendte Dagen efter deres Ankomst tilbage til Sverig.

I Februar 1659 kom H. Stake igjen med 4000 Mand. Denne Gang gik han over det tillagte Svinesund, satte sit Artilleri paa Souøen og beskød herfra Byen. Derpaa angreb han med sit Fodfolk Byen fra Vest og søgte at bemægtige sig Broen over Tistedalselven. Broen forsvaredes af nogle Kompagnier under Kommandanten Tønne Hvitfeldt og Peder Normand. I Byen stod Resten af Regimenterne Opland og Smaalen samt fire Kompagnier Ryttere. Den norske Hærs Overgeneral, Jørgen Bjelke, som nogle Dage iforvejen var kommen til Byen, ledede selv Forsvaret. Svenskerne trængte Forsvarerne tilbage over Broen; men i Brohovedet, hvor de norske Forstærkninger stode opstillede, blev Kampen staaende. Efter et stort Mandefald dreves Svenskerne tilbage over Broen og ophævede Belejringen. Straks efter deres Bortgang befæstede Normændene de svage Punkter i Omegnen, som de foregaaende Angreb havde lært dem at kjende, for at være rede til at møde en ny Dyst.

Den udeblev ikke. I Januar 1660 rykkede en Hær paa 9000 Mand under Lorens Kagge, Gustaf Horn og Harald Stake ind i Norge og belejrede Frederikshald efter alle Kunstens Regler. Svenskerne toge med stormende Haand flere Forværker; men Normændene begyndte altid med Held Kampen igjen, naar Svenskerne troede, at den var endt, og at de turde udhvile sig. Kommandanten Tønne Hvitfeldt, Førerne for Oplands og Smaalens Regimenter, Hoven og Skade, Majorerne Peder Normand og Holberg, Faderen til Ludvig Holberg, udmærkede sig i denne Belejring. Jørgen Bjelke stod i Fæstningens Nærhed med 2000 Mand; han sejrede over et svensk Korps, der vilde fordrive ham fra hans Stilling ved Berg.

Karl Gustafs Død gjorde en brad Ende paa Belejringen. Et norsk Sagn fortæller, at han hentede sin Helsot for

Frederikshald. — Trondhjems Len havde allerede 1658 frigjort sig. Svenskerne havde af Befolkningen udskrevet et Regiment, som skulde til Pommern, og lagt en høj Skat paa Klipfisken. Disse to Skridt bragte Befolkningens Forbittrelse over det paatvungne Aag til Udbrud og fremkaldte et Oprør. Reichwein kom Trønderne tilhjelp med et hvervet og det Bergenhusske Regiment, og det af Sverig udskrevne norske Regiment stødte straks til ham. Den svenske Kommandant Stjernsköld indesluttede sig med alle de indfødte Svenskere i Trondhjem. Forgjæves søgte den svenske Regering at bringe ham Undsætning. Et Korps paa 3000 Mand under Drakenberg, der rykkede frem gjennem Jemteland, blev slaaet af Bønderne, der havde besat Passene over Kjølen. Stjernsköld maatte overgive sig med alle sine. Trondhjems Len var befriet, og Svenskerne førtes tilbage over Grænsen. Der oprettedes strax to nationale trondhjemske Regimenter, og Værnet bestod ved Krigens Ophør 1660 af saagodtsom udelukkende nationale Regimenter.

FØRSTE BOG.

1660—1699.

I. Den staaende Hær i Danmark.

(1660—1670.)

n staaende Hærs Nødvendighed var en ligefrem Følge af Enevoldsmagtens Indførelse; men der henrandt over et Aarhundrede, inden man fik det rette Syn paa, at Befolkningen sløvedes, og at Velstanden formindskedes, saalænge Hærens Befalingsmænd og en stor Del af Mandskabet bestod af fremmede Lejesvende, for hvem Landets Velfærd var en ligegyldig Sag; og to Aarhundreder svandt, inden den almindelige Værnepligt kom ilive og gjengav Folket dets gamle Kraft. Da Hærens Opretholdelse var en Livsbetingelse for Eneherskeren, saa rettedes hans Bestræbelser hen paa at bringe dens Fredsstyrke i Forhold til Landets Indtægter, Bestræbelser, der ofte mislykkedes, fordi Fyrsterne vare tilbøjelige til at holde flere Tropper, end Landets Skatteevne tillod.

I militær Henseende bestod det dansk-norske Rige ved Slutningen af 1660 af fire Dele, der hver for sig havde sin egen Overstbefalende og var henvist til sit Distrikts Hjelpekilder. De havde kun et fælles Berøringspunkt i Statens uindskrænkede Overhoved, Kongen. De fire Afdelinger vare: 1) Det egentlige Kongerige Danmark, 2) Den danske Del af Hertugdømmerne, 3) Bornholm, 4) Norge.

I Kongeriget førte Schack Overbefalingen, under ham stod Generalerne Trampe i Nørrejylland og F. Ahlefeld i Fyen og Smaalandene.

Hæren bestod af en Generalstab paa 23 Personer.

Ni hvervede Rytterregimenter: Brockenhus, Brun, Dibbern, Friis, Kruse, Rantzau, Schack, Thott, Vind samt to Frikompagnier Buchwald og Wasserberg.

Syv hvervede Fodregimenter: Ahlefeld, Dronningen, Feltherren, Kongens Livregiment, Krag, Lybbes, Powisch samt fire Frikompagnier.

Artilleriet og Fæstningsbetjente 476 Md. Ialt 14,500 Md.

De nationale Tropper befandt sig næsten i en Opløsningstilstand. Rostjenesten bestod af 9 Officerer, Fodfolket af 400 Officerer og Underofficerer, Mandskabet var hjemsendt.

I den danske Del af Hertugdømmerne førte Eberstein Befalingen. Hæren bestod ene af hvervede Tropper: en Generalstab paa 10 Personer; 2 Rytterregimenter: Eberstein og Livregimentet; 2 Fodregimenter: Eberstein og Bremer; 5 Frikompagnier (hvervede Kompagnier, der ej vare inddelte i Regimenter); 121 Artillerister og Fæstningsbetjente. Ialt 4,700 Mand.

Paa Bornholm havde Fuchs Anførslen. Værnet bestod af 1 Kompagni nationalt Rytteri, 2 Kompagnier nationalt og 3 Kompagnier hvervet Fodfolk samt et Landeværn paa 5 Borger- og 4 Herredskompagnier. Ialt 2,590 Mand.

Kongen styrede Hæren ved Hjælp af Krigskollegiet, der var en af de fem Regeringsgrene, som oprettedes strax efter

Enevoldsmagtens Indførelse. Krigskollegiet bestod af Feltherren, der var Formand, tre Gehejmeraader, seks Krigsraader, Generaler eller Oberster, to i Retsplejen erfarne Krigsraader, 2 Sekretairer, en af Adel- og en af Borgerstand. Den gamle Benævnelse Rigsmarsk vedblev endnu nogen Tid, men var uden Anseelse. Den sidste Rigsmarsk hed Kørbitz, han var tillige Hofmarchal.

Den staaende Hærs Oprettelse. Den 11te Januar 1661 fik Krigskollegiet Befaling at udarbejde en Betænkning over, hvor stor en Magt det var nødvendigt at beholde, hvad den vilde koste, og hvorledes den burde indrettes, saa den ej blev for byrdefuld for Landet. Betænkningen, som gik ud paa at formindske Hæren med 5000 Mand, vandt Kongens Bifald og iværksattes samme Foraar.

I Kongeriget fandt følgende Afgang Sted:

Artilleri og Fæstningsbetjente 88 Mand.

Rytteri: Syv af de hvervede Regimenter indskrænkedes til tre, som kaldtes Dronningen, Kronprindsen og Trampe. Et Regiment Brockenhus sendtes til Norge, et Regiment (Feltherrens) indskrænkedes til et Frikompagni, og der oprettedes en Eskadron Livgarde tilhest paa 132 Mand, hvis Mandskab bestod af afskedigede Officerer. Hvert af de tre Regimenter inddeltes i seks Kompagnier, hvert paa 125 Mand. Afgangen var 2,111 Mand. De ni Officerer af Rostjenesten bleve afskedigede.

Fodfolket: Af de syv hvervede Regimenter beholdtes Kongens og Dronningens Livregimenter, samt Feltherrens og Lybbes Regimenter. Regimentet inddeltes i otte Kompagnier, hvert paa 150 Mand.

De fire Frikompagnier bleve staaende.

Det nationale Fodfolk inddeltes i tre Regimenter: Sjæland, Fyen og Jylland. 138 af dets ældste Befalingsmænd bleve afskedigede. Afgangen var 2,256 Mand.

I den danske Del af Hertugdømmerne fandt følgende Afgang Sted:

Artilleri 38 Mand.

Rytteri: Livregimentet inddeltes i seks Kompagnier paa 125 Mand, Ebersteins Regiment indskrænkedes til et Frikompagni. Afgangen var 555 Mand.

Fodfolket indskrænkedes til et Regiment, Ebersteins paa otte Kompagnier, og til fem Frikompagnier: Beseler, Bremer, Bolt, Eisenach og Thumsdorf. Afgangen var 556 Mand.

De fem hvervede Fodregimenter, der bleve staaende, kaldtes i lang Tid de fem gamle Regimenter, nemlig:

Kongens Livregiment	oprettet 1658,		nuværende	Livgarde tilfods.
Dronningens	—	1657	—	Syttende Batail.
Feltherrens	—	1658	—	Niende —
Lybbes	—	1658	—	Anden —
Ebersteins	—	1658	—	Sjette —

De nationale Regimenter: Sjæland oprettet 1614 og Fyen 1661, ere de nuværende Femte og Fjerde Bataillоner. Disse Afdelinger af Fodfolket ere de ældste Bataillоner i den danske Hær. De have ofte forandret Navn, men stedse været selvstændige Afdelinger.

Hele Formindskelsen beløb sig saaledes til 5,600 Mand eller betydelig mere end Fjerdedelen af den tidligere Styrke. Samtidig hermed blev en ny Lønningsplan udfærdiget. Udgifterne for Landhæren i Danmark beløb sig til 626,000 Rdl. og for Hæren i Holsten til henved 180,000 Rdl. — Endskjøndt der alene ved Landhæren var sparet over 700,000 Rdl., var Udgiften dog for stor for det udsugede Land [1], hvorfor Schack

[1] Krigskollegiet havde indgivet en Indstilling, hvori der forlangtes 95,495 Rdl. til Fæstningernes Istandsættelse. Herpaa resolveredes, at, dersom Ingen »her i Landet« fandtes, som kunde eller vilde laane Kongen denne Sum, da skulde Statholderen i Holsten, Christian Rantzau, se at faa den laant i Hamborg.

Kronborg trængte imidlertid til en muligst hurtig Istandsættelse af sine Værker, hvorfor Krigskollegiet i Februar 1661 indgav en ny Indstilling til Skatkammeret. Den i denne Anledning fra Kamret til

i August paany fik Befaling at forelægge Krigskollegiet til Overvejelse, om og hvorledes en yderligere Besparelse kunde indføres i Hæren, og, hvis Lønningen ej kunde formindskes, da hvorledes en yderligere Indskrænkning kunde foretages i Rytteriet; om man ikke kunde sætte Fodkompagnierne paa 200 Mand og saaledes spare endel Officerer.

Med Raadslagning, Frem- og Tilbageskrivning gik Tiden til Midten af November, da en ny Indskrænkning foretoges.

Størst Forandring underkastedes Rytteriet, og alle Regimenter opløstes i enkelte Frikompagnier. Livregiment-Ryttere, som hidtil havde staaet i Holsten, gik til Danmark og indkvarteredes med Livkompagniet paa Fyen; de andre Kompagnier tilligemed tre Frikompagnier i Nørrejylland; fire Frikompagnier lagdes i Sjæland og fire i Hertugdømmerne. Dog blev det med Hensyn til disse Rytterkompagnier befalet, at den fornemste Officer skulde føre Befaling over alle de Kompagnier, der laa i en Provins. Af det hvervede Fodfolk øgedes Kompagnierne i de fem tilbageblevne Regimenter til 200 Mand. Det nationale Fodfolk inddeltes i fire Regimenter: det sjælandske, fyenske og to jydske.

De Fæstninger, i hvilke der ingen Regimentslæge var, erholdt en Garnisonslæge. De Officerer, der efter denne Indskrænkning ingen Ansættelse havde og endnu vare brugbare, ansattes ved det nationale Fodfolk, de andre derimod aftakkedes. De fik 14 Dages Lønning udbetalt af deres flere Aars Tilgodehavende. I mange Aar søgte de om at faa deres lovlige tilgodehavende Lønning udbetalt. De, der havde mægtigere Velyndere, fik omsider noget Vederlag i Jordegods,

---

Kongen indsendte Indstilling gaar ud paa, at man skulde søge at faa de fornødne Materialier in natura paa Credit, og vilde Eders kongelige Majestæt bestemme, hvorfra Midlerne skulle tages, eftersom Eders kongelige Majestæt selv er bevidst, at aldeles intet Forraad er paa Kamret, eftersom Intet indkommer hverken fra Lenene eller Toldere, saa at man har Møje med at borge og laane, hvad man til smaa uforbigængelige Udgifter daglig behøver.

hvorved man i Almindelighed beregnede en Tønde Hartkorn til 50 Rdl , nogle Enkelte fik Ventepenge, til de igjen ansattes i ledige Poster. Andre derimod kunde søge og søge og være glade, naar man omsider afkjøbte dem deres Fordringer for en Spotpris. Hungeren drev Soldaterne til den ene Uforskammethed efter den anden. I December 1660 skriver det svenske Sendebud: Over hundrede Soldater har gjort til Pris, hvad der fandtes paa Amagertorv, dernæst har de besøgt dem, der sælge Fisk ved Stranden, og tilsidst Slagterboderne, hvor de fik dygtige Prygl, eftersom de ej vare vel bevæbnede. I et Brev fra November 1661 hedder det: Kommandanten paa Kronborg, Ejler Holck, har forleden Søndag under Prædiken og uden Præst ladet en Soldat hænge, en anden skyde og Ørene skære af en tredie, blot fordi de havde stjaalet et Faar. Paa Ryggen af den, der hængtes, blev der bundet et halvt Faar, udentvivl til Rejsekost, hvilket skaffede Kommandanten, som saa derpaa, stor Morskab.

Endnu 1661 og 62 lønnedes Hæren, paa Grund af Pengenøden, hovedsagelig med Madvarer. En menig Rytter fik maanedlig 8 Rdl., som gaves ham paa følgende Maade:

6 Skaalpund Flesk à 8 Sk. eller 16 Pd. Kjød er		3 Mk.	- Sk.
14¼ Skaalpund Kjød à 2½ Sk.		2 -	4 -
3½ Pd. Smør à 8 Sk.		1 -	12 -
6 Pd. Ost à 4 Sk.		1 -	8 -
1 Fjerdingkar Gryn		1 -	8 -
64 Skaalpund Brød à 1 Sk, eller 2 Skæpper Mel		4 -	- -
1 Td. Øl eller 2 Skæpper Malt og 25 Lod Humle		6 -	- -
Dertil i rede Penge	2 Rd.	- -	- -

Hestene, for hvis Foder der ej maa gives Penge, faar i Tidsrummet fra 1ste Oktober til Slutningen af April maanedlig:

320 Pd Hø for 1 Rdl.

1½ Td. Havre 1 Rdl. 3 Mk. eller, istedenfor Havre, Byg; 3 Skæpper Havre lig med 2 Skæpper Byg.

Strøelse for 1 Mk.

Dragonen og Fodmanden gives i Varer eller Penge maanedlig:

52 Skaalpund Brød eller 6½ Fjerdingkar Mel for	3 Mk.	4 Sk.
1 Td. Øl eller 2 Skæpper Malt og 20 Lod Humle	6 -	- -

16 Skaalpund Kjød à 2½ Sk.	2 Mk. 8 Sk
10 Pd. Ost à 4 Sk.	2 - 8 -
3½ Pd. Smør à 8 Sk.	1 - 12 -
I rede Penge	4 - - -
	3 Rdl. 2 Mk. - Sk.

Efterat Indskrænkningen og samtidig med den en yderligere Nedsættelse af Lønningerne havde fundet Sted, finde vi, at Hæren i Kongeriget med en Styrke af 9000 Mand kostede 451,224 Rdl. 92 Sk. [1]), og den i Hertugdømmerne værende Styrke, 3000 Mand, kostede 156,165 Rdl. 7 Sk.

Formindskelsen var i Kongeriget 1,344 Mand, i Hertugdømmerne 393 Mand. Besparelsen i Kongeriget 175,000 Rdl., i Hertugdømmerne 23,000 Rdl. aarlig. Endnu var Udgiften dog for stor, og den 10de April 1662 paalagdes det Kollegiet at forelægge Kongen en yderligere Indskrænkning, saa at Omkostningerne ved Hæren i Danmark ej oversteg 350,000 Rdl. aarlig. Følgen heraf var en ny Forandring i Juni 1662. Et Rytterkompagni opløstes, og de andres saavelsom Fodkompagniernes Styrke formindskedes. Styrken blev nu i Kongeriget 7,182 Mand, i Hertugdømmerne 2,624 Mand, og Udgifterne

[1]) De rede Penge, som skulde bruges til Hæren, hævede Generalkrigskommissæren i Skatkamret. Under 14de Januar 1661 bestemtes, at Hærens Udgifter skulde bestrides med de ved Konsumtionsafgifter indkomne Penge med Fradrag af ⅕, der lagdes til et Reservefond. Denne Indretning bestod endnu i September 1661; i Sommeren 1662 finde vi derimod en særegen Krigsskat.

Afgiften bestod i en Skat af 4 Mk. pr. Tønde Hartkorn, hvortil senere kom en Skæppe Korn, halvt Rug og halvt Byg. Denne Skat opkrævedes af de i hvert Sogn beskikkede Lægdsmænd, som indbetalte den til Amtsforvalteren, der atter udbetalte den efter Generalkrigskommissærens Anvisning. Denne havde et Slags Overtilsyn med Skatters Indkrævelse, og han kunde idømme de Forsømmelige Tvangsbøder.

Efter 4 Aars Forløb kunde Hærintendanten Otto Powisch i Juni 1666 betale Hæren hele dens mangeaarige Tilgodehavende (til den 1ste Juli samme Aar) med disse Skatter, og det uagtet der med dem ogsaa betaltes mange Ting, der vare Hæren uvedkommende.

beløb sig i Kongeriget til 372,000 Rdl. og i Hertugdømmerne til 130,000 Rdl. aarlig.

Ved disse Forandringer var den hvervede Hær bragt ned paa en stadig Fredsfod af 10,000 Mand, hvilken dog snart blev forøget, da Rigerne indvikledes i den mellem England og Holland opstaaede Krig. Men inden vi gaa over til at afhandle de Forandringer, som disse Uroligheder frembragte i Hæren, ville vi anføre de særlige Vaabens Bestanddele og de Forbedringer, som foretoges i det nationale Værn.

Generalstab, i den Betydning som i vore Dage, havdes dengang ikke.

Ved Generalstab eller Generalitet forstodes det, der middelbart eller umiddelbart hørte til Hærens Overbefaling: Generaler, Forplejningsvæsenet og den højere Retspleje. Fæstningsbetjente og Artilleri vare ikke samlede i taktiske Afdelinger. Af Fæstningsbetjente havdes der to Slags. Ingenieurer, som havde Opsyn med flere Fæstninger, og Konduktеurer, der vare ansatte i bestemte Fæstninger og ledede de der forefaldende Arbejder. Som Øverstbefalende for Fæstningsvæsenet ansattes den fra Hannover indkaldte hollandske Oberst Henrik Rüsse, senere kaldet Ryssensteen. Med ham afsluttedes Handel om Fæstningernes Anlæg; saaledes anlagde han Frederiksort og Citadellet ved Kjøbenhavn istedenfor de af Christian d. IV sammesteds byggede Skanser, og udvidede Værkerne omkring Kjøbenhavn, Kronborg, Rendsborg og Frederits, hvilke Arbejder tilsloges ham for en vis Sums Udbetaling.

Til Arbejdernes Udførelse anvendtes det Fodfolk, som laa i Garnisonen. Fra 1663 indkaldtes desuden det nationale Fodfolk til Arbejdskraftens Forøgelse. Mandskabet erholdt et Tillæg af 2 Sk. daglig.

Artilleriet var blot beregnet paa at holde den i Fredstid fornødne Styrke til Skytsets Betjening. Det var derfor inddelt i uensartede Dele, der hver især havde en Styrke, som sva-

rede til den Fæstnings Størrelse, det var tildelt. Blandt Artilleristerne opførtes hyppigt Fæstningsbetjente, til hvilke de Individer hørte, som vare ansatte ved Fæstningens Magasiner og Proviantvæsen. Til Feltartilleriet var der intet Mandskab i Fredstid.

Materiellet var i en ynkelig Forfatning og forfaldt stedse mere, da Hærens løbende Udgifter, Fæstningernes Anlæg og Istandsættelse, fordrede saa store Summer, at lidet anvendtes paa de saa vigtige, men dog ikke for Øjeblikket paatrængende Forbedringer af Skytset.

Det nationale Rytteri gjenoprettedes; det bestod af Rostjenesten, de Ryttere, Adelen var forpligtet at stille til Landets Forsvar. Da Krigen truede med at bryde ud 1666, blev den opbudt og inddelt i seks Kompagnier. Ved Forordningerne af 9de Juni og 1ste Juli 1666 befaledes enhver Adelig, som havde frit Jordegods af Kronens eller gejstligt Gods — Hospitalerne alene undtagne — uden at besvære Bonden med nye Paalæg at holde en med tvende Pistoler, Kaarde, Kappe, Støvler, Sporer, Sadel og en kraftig Hest rustet Rytter af 300 Tdr. Hartkorn. Hvor flere Herremænd lagdes sammen for at danne et saadant Rytterlægd, skulde den skaffe Rytteren, som havde det meste Hartkorn, de andre skulde efter deres Andels Størrelse bidrage saameget til Rytterens Udrustning, at Summen for 300 Tdr. Hartkorn blev 30 Rdl. Til Rytterens Underhold gav Lægdet 7 Rdl. maanedlig. Af disse Penge beholdt den, der havde det meste Hartkorn, 5 Rdl. til Erstatning for, at han forsynede Rytteren med Husly, Kost, Foder og Beslag; de 2 Rdl. fik Rytteren til sine Vaabens og Paaklædningens Vedligeholdelse. Naar Rytteren indkaldtes til Mønstring eller Krigstjeneste, skulde Lægdet give ham 7 Rdl. i Sold. Der oprettedes et Kompagni i Sjæland, et i Fyen og Smaaøerne, fire i Nørrejylland. Hvert Kompagni havde en Fører, en Løjtnant, en Kornet, en Vagtmester, tre Korporaler, en Mønsterskriver, to Trompetere og 126 Menige.

Foruden Rostjenesten paabødes der den 6te Marts 1666 endnu et Slags nationalt Rytteri. Hver Præst fik Befaling at holde en Rytter og forsyne ham med Alt, undtagen med Vaaben. Da denne Udrustning var for tung for Præstestanden, tillodes det dem istedenfor Rytteren at betale 30 Rdl.

Ved det nationale Fodfolk ophævedes Regimentsinddelingen for at spare de Lønninger, der vare tillagte Stabspersonerne, og det deltes i 20 Kompagnier; dog varede det ikke længe, førend det atter samledes i 4 Regimenter eller 8 Eskadroner, hver paa 4 Kompagnier. Af disse stode 8 i Sjæland, 4 i Lolland, Falster og Møen, 4 i Fyen, 16 i Nørrejylland. Men da Folkene ikke indkaldtes i flere Aar, saa bestod det nationale Fodfolk kun af lønnede Befalingsmænd. Det blev derfor nødvendigt at foretage en almindelig Udskrivning for at bringe det ilive. Denne iværksattes, da de nye Fæstningers Anlæg ikke kunde bestrides af de hvervede Tropper.

1663 fik Kollegiet Befaling til at sende de fornødne Officerer ud, for i Forening med Stedets Øvrighed at foretage en Udskrivning, saaledes at 5 fulde Gaarde lagdes sammen og stillede en Soldat.

Denne Bestemmelse, der var meget svævende, forandredes kort efter til, at der for fem Gaarde sattes 60 Tdr. Hartkorn. Godsejerne, der allerede forud vare tilbøjelige til at modarbejde Kongen, betragtede Gjenoprettelsen af det nationale Fodfolk med stor Uvilje og lagde Udskrivningscheferne saamange Vanskeligheder ivejen, at Udførelsen maatte opsættes.

Det blev nødvendigt at lade en ny Forordning udgaa den 4de Juli 1664. Da denne kan betragtes som Grundloven for Udskrivning af det nationale Fodfolk, og man af den bedst lærer hele Indretningen at kjende, saa meddeles den her fuldstændig:

1. Af 60 Tønder Hartkorn gjøres et Lægd og skaffes en Soldat, dog skaanes det øde Gods indtil videre.
2. I hvert Lægd skal en af de unge Karle, som deri ere fødte og tilstede,

udskrives til Soldat. Dersom der findes mange dygtige Karle i Lægdet, skal det i Kaptajnens og Amtmandens eller Husbondens eller hans Fuldmægtigs Nærværelse med Tærningkast afgjøres, hvo af dem der skal være Soldat. Den, der angiver og beviser, at Nogen af Lægdets unge Karle ved Udskrivningen har skjult sig eller af Modvillighed ikke indstillet sig, skal være fri for at udskrives, og derimod den saaledes udeblevne, om han forøvrigt agtes dygtig til Soldat, udskrives. Er der ingen ung Karl, da skal en saadan skaffes, og kan det ej ske, skal en af de tjenstdygtige Lægdsmænd udskrives efter Tærningkast.

3. Til Kronens Bønder skal Amtmanden svare, og hver Husbonde til sine egne Bønder; at Lægdene sættes rigtig efter Matriklen, og at alt Mandskabet møder paa Udskrivningen, saa at, hvor ungt Mandskab er, ingen fremmed Karl bliver lejet eller betinget paa Maaneds- eller Aarstid, langt mindre at Nogen bliver tvungen, saa ej heller den, der engang er løsgiven og kan forevise sit rigtige Pas (Afsked), bliver udskreven imod sin Vilje.
4. Hvor flere Selvejere ligge sammen i et Lægd, forholdes paa samme Maade.
5. Kaptajnen bedømmer Enhvers Tjenstdygtighed ved Udskrivningen og underskriver med Amtmanden eller Husbonden eller dennes Fuldmægtig Fortegnelsen.
6. Den Soldat, som saaledes udskrives, faar af hele Lægdet 2 Slettedaler paa Haanden, derefter skal en af Lægdsmændene tage ham i sin Tjeneste og give ham Løn og Kost som andre Tjenere. Desuden skal hele Lægdet engang for alle give ham en Kaarde med Livrem og hvert 3die Aar en ny Kjole af samme Farve som Kompagniet har. Af sin Løn skal Soldaten vedligeholde sin Paaklædning, hvormed Officererne har Eftersyn. $\frac{2}{3}$ væbnes med Musket, $\frac{1}{3}$ med Pike; Ammunition med tilhørende Lædertøj leveres fra Tøjhuset.
7. Naar Soldaten befales til Kronarbejde eller Krigstjeneste, skal hans Løn vedblive hos hele Lægdet, dog faar han den ikke, førend han kommer hjem, og imidlertid ophører Lønnen hos den Lægdsmand, som han har tjent. Men naar han kommer hjem igjen, tager han atter Tjeneste hos en af Lægdsmændene og faar sin Løn og Kost hos denne.
8. Naar en Soldat indkaldes til Mønstring, Samling eller i en Fæstning, da skal Lægdet forsyne ham med Proviant for den Tid, der udfordres til Hen- og Hjemrejsen.
9. Saalænge en Soldats Navn staar i Rullen, maa han ej tjene udenfor det Lægd, for hvilket han staar antegnet.
10. I Hovedrullen kan ingen Forandring finde Sted uden kongelig Anordning, ej heller kan nogen udskreven Soldat frigives uden Tilladelse af Kongen eller den, som han dertil beskikker.
11. Bliver en Plads i Hovedrullen ledig, da skal saavel Kaptajnen som

den vedkommende Embedsmand bemærke Dagen og Aarsagen, og skal Kaptajnen mælde slig Afgang til Øversten, som giver Mælding derom til Krigskollegiet.

12. Bliver en Plads ledig ved Sygdom, Død eller Udygtighed, skal den strax, naar Ufred paakommer, og ellers naar Befaling til Rekrutering udgaar, fyldes af det Lægd, i hvilket den ledige Plads falder.

13. Løber en Soldat bort, førend han kommer under Fanen, da skal Lægdet strax stille en anden i hans Sted, og den bortrømte maa søges med Lov og Ret, tiltales og forfølges af Lægdet, som har Ret til at lade ham anholde og sætte i Arrest, hvor han træffes, og holde ham i Arrest, indtil han stiller Borgen for sig eller frikjendes ved Lov og Dom.

14. Løber en Soldat bort fra Fanen, straffes han efter Krigsartiklerne[1], og skal hans Lægd være skaanet for at erstatte hans Afgang, indtil ny Befaling udgaar.

15. Da efter Lands Skik og Brug ingen Karl maa begive sig fra et Sogn til et andet uden Skudsmaal fra Præsten, skal Præsten herefter i saadant Skudsmaal anføre, om samme Karl er Soldat eller ikke, og skulle derefter alle Amtmænd, Fogder, gejstlige og verdslige Herremænd og Selvejere paa Landet, samt Borgmester og Raad i Kjøbstederne være forpligtede til at lade anholde enhver udskreven Soldat, som er løben bort fra Fanen, og udlevere ham til Kaptajnen for det Kompagni, ved hvilket han staar, saafremt Kompagniet endnu er samlet Er Kompagniet ikke mere samlet, da skulle de mælde Sagen til Krigskollegiet og holde den bortløbne i Arrest, indtil der gives Befaling at afhente ham, at han kan straffes tilbørlig.

16. Hvo som huser, hæler eller tager nogen bortrømt Soldat i Tjeneste, eller hindrer Lægdsmændene eller Befalingsmændene i at gribe ham, skal straffes paa sin Ære.

17. Over de kongelige Lægd, som findes forsømmelige, skal Amtmanden fælde Dom, men hvor andre Selvejere have Retspleje, skal Øvrigheden selv have Indseende og derfor staa Kongen til Ansvar.

18. Naar Befaling udgaar, at de udskrevne Soldater skulle samles, skulle alle Amtmænd og Selvejere lade den forkynde fra Prædikestolen og derefter lade Soldaterne være deres Befalingsmænd følgagtige.

19. Naar Tropperne hjemforloves, skulle Befalingsmændene føre deres Folk til de Amter og Herreder, hvor de ved Indkaldelsen have haft deres Samlingsplads, og derfra lade enhver gaa hjem til hans Lægd.

20 Øvelsespladserne skulle være ved Kirkerne, hvor de skulle øves efter endt Gudstjeneste.

---

[1] Straffen var Galgen, men de udskrevne Soldater løb bort i Hobe; man blev derfor nødt til at indskrænke Straffen til enkelte, og Flertallet benaadedes med Spidsrod.

21. Ved alle Mønstringer skal der gjøres Mælding om dem, der have tjent længst, hvilke skulle forsynes med et rigtigt Pas og have Tilladelse til fremfor andre at fæste Gaarde.

22. Saalænge Soldaterne ere paa Landet hos deres Lægdsmænd, skulle de være Landsloven underkastede, men naar de staa under Fanen, ere de undergivne Krigsretten og skulle rette sig efter Krigsartiklerne.

23. Med de Officerer, som ere beskikkede ved Folkeværnet, forholdes i Fredstid, og naar de bo paa Landet, saaledes, at der paa deres Liv, Ære, Lønning og Gevær dømmes efter den militaire Ret. Hvad derimod deres Gods angaar, saavelsom i alle civile Sager, ere de underkastede Landsloven og Øvrigheden paa det Sted, hvor de have deres Gaarde. Tildrager der sig Mord eller andre grove Forseelser, skal Forbryderen arresteres af Fogden paa det Sted, hvor Misgjerningen er begaaet, og føres til den militaire Ret.

Disse Lovbestemmelser forandredes kun ubetydeligt under de efterfølgende Regeringer og benyttedes stedse i det syttende og attende Aarhundrede ved Udskrivningen af Landsoldater.

I den kongelige Del af Hertugdømmerne oprettede Frederik d. III et lignende Landeværn. Allerede i Slutningen af 1663 fik Overste og Generalkvartermester Witmake Befaling at indhente Kundskab om, hvor stort et Udbud der kunde tilvejebringes; tillige skulde han hverve krigserfarne Befalingsmænd, der kunde øve det unge Mandskab i Vaabenbrug. Ligesom i det egentlige Danmark var det Fæstningsarbejde, der bevirkede Indkaldelsen af det nationale Fodfolk.

I Januar 1664 udgik der kongelige Befalinger, at det unge Mandskab straks skulde udskrives, indrulleres og forsynes med gode Geværer af ensartet Kaliber samt med duelige Befalingsmænd. Af hvert Kompagni skulde Halvdelen arbejde fra 15de April til 15de Juli, og den anden Halvdel fra 15de Juli til 15de Oktober; men Regimentet kjøbte sig fri for denne Tjeneste. Inddelingen var ligesom i det egentlige Danmark grundet paa Landets administrative Inddeling.

Stæderne stillede et Kompagni, Landbefolkningen i Haderslev Amt to, i Flensborg Amt to, i Rendsborg Amt et,

i Segeberg Amt et, i Herskabet Pinneberg et, Wilstermarsk et, Krempemarsk et og Sønder-Ditmarsken et.

Da Haderslev Amt havde lidt meget i Krigen, fritoges det indtil videre for den halve Udskrivning, saa at det kun stillede et Kompagni.

Kjøbstæderne, Herskabet Pinneberg og Segeberg Amt tilkjøbte sig 1665 Frihed for Udskrivningen.

Hvor stor Pris der sattes paa denne Frihed, viser den Forpligtelse, som Herskabet Pinneberg indgik. Det betalte straks 10,000 Rdl. og forpligtede sig desuden til i Krigstid enten at hverve et Kompagni paa 100 Mand og betale 800 Rdl. eller stille sit Udbud.

Hærens tjenstgjørende Hovedstyrke bestod af hvervede Regimenter. Da Vægten udelukkende lagdes paa disses Underhold, og det nationale Rytteri og Fodfolk sjeldent indkaldtes til Øvelse, saa forfaldt det altid nogle faa Aar efter sin Oprettelse. Naar Krigen pludselig udbrød, var det gjerne i en brøstfældig Tilstand; thi Ingen vaagede over, at Officererne holdt Orden i Fortegnelserne og øvede deres Soldater i Vaabenbrug. Der henrandt altid lang Tid med at bringe det paa Krigsfod, og stedse var der mange Nummere ubesatte, paa Grund af at Befalingsmændene, der vare fattige og ligegyldige i Udøvelsen af deres Kald, lode sig bestikke af Herremændene til at lade dem beholde deres Karle.

I Aaret 1664 skulde Kongen af Danmark og Norge som Hertug af Holsten, stille et Kontingent til den tydske Rigshær imod Tyrkerne. Hertil udtoges i de hvervede Regimenter to Mand af hvert Kompagni, som straks igjen hvervede Mandskab, saa Styrken blev ikke formindsket. Kontingentet for begge de holstenske Hertuger (Danmark og Holsten-Gottorp) bestod af et Rytterkompagni, to Fodkompagnier og en firpundig Kanon. Dets Faner vare røde med Neldebladet, Paaklædningen rød. Fodfolket førtes af Oberst Pätz, Rytteriet af Ritmester Vind. Det kom atter hjem 1665 og blev da opløst.

Under Frederik d. III's Regering var største Delen af Befalingsmændene tydsk; han frygtede for at betro Befalingsmændsposterne til danske Mænd. Han mistænkte dem, og de faldt i Unaade, bleve afskedigede og forfulgte, blot naar de yttrede et uforsigtigt Ord. De skjulte derfor ofte deres Herkomst og Navne og gave disse tydske Sving, ja oversatte Navnet, for at det ikke skulde skurre i de Tonegivendes Øren: **s** blev til **tz**, **k** til **ch**, overalt indskødes **e** og **h**, **en** sattes i Enden af Navnet for at give det et ægte tydsk Udseende. Skade blev til Schade, Mule til Maul, Basse til Bassen, Holst til Holsten, Høg til Hoegh, Skeel til Scheel og fremdeles. Alligevel tilsidesattes de omdøbte for de indfødte Tydskere, der fandt talrige Beskyttere i Hofembedsmændene, som næsten alle vare Sachsere, Holstenere og Mecklenburgere.

Krigen med England. 1666 kom Danmark som Hollands og Frankrigs Forbundne i Krig med England. Selve Krigsforetagenderne vare højst ubetydelige, men de havde for Værnet den Fordel, at dette for Pengehjælpen, Holland betalte, henved 1 Mill. Rdl. aarlig, sattes paa en bedre Fod. I Sommeren 1666 havde Danmark og Norge en Flaade paa 15 danske og 9 hollandske Krigsskibe under Kort Adeler liggende paa Kjøbenhavns Red; den spærrede Engelskmændene Vejen til Østersøen. Flaaden var bemandet med 5000 Matroser og 1000 Landsoldater. Medens denne Flaade laa i Øresund, borttoge de engelske Kapere mange hollandske og norske Handelsfartøjer i Skagerak. Paa Hollændernes indtrængende Begjæring sendtes derfor i Oktober Amiral Helt med ni danske og tre hollandske Skibe ud i Skagerak, hvor han krydsede imellem Gøteborg og Skagen til midt i November og rensede Farvandet for de engelske Kapere.

Da han, tvungen af Drivisen, satte Kursen hjemefter, overfaldtes han i Nærheden af Læsø af en Storm, i hvilken Amiralskibet »Norske Løve« og to andre Skibe forliste. — I December gik nogle engelske Krigsskibe uantastede forbi

Glückstadt opad Elben. Kommandanten, som var en meget forsigtig Mand, han hed Vieregg, spurgte Kongen, hvorledes han skulde forholde sig med dem, naar de vendte tilbage. Han fik Befaling at tvinge dem til Overgivelse; men medens Spørgsmaal og Svar vare undervejs, havde Engelskmændene atter passeret Glückstadt og vare langt ude i rum Sø; thi Postgangen var langsom. Det næste Aar, 1664, gik Helt med sex Skibe op under Island og Færøerne og fordrev de engelske og skotske Fiskere. Hollænderne forlangte, at den store danske Flaade skulde løbe ud og forene sig med den hollandske Flaade i Nordsøen, men herpaa vilde man ikke indlade sig, med mindre Pengehjælpen blev forøget til det dobbelte. — Landmagten blev endnu mindre anvendt end Flaaden. Den blev sat paa Krigsfod baade for at afslaa mulige engelske Landgangsforsøg, og fordi Sverig, der var forbundet med England, truede med at angribe Danmark, en Trusel, der fik Vægt, da de svenske Tropper i Pommern forøgedes til 10,000 Mand. Fodfolket i de fire nationale Regimenter blev derfor indkaldt, og hvert erholdt en Stab paa fem Personer. Drabantkorpset, der i de første Aar efter 1660 udgjorde en Del af Hoffet, indlemmedes atter i Fodfolket. Det bestod af 40 Officerer. I Hertugdømmerne dannedes af de hvervede og de nationale Kompagnier tre Regimenter, hvert paa 8 Kompagnier. Rytteriets Kompagnier forøgedes fra 80 til 125 Mand. I Frederits og Glückstadt formeredes to Kompagnier Feltartilleri, hvortil Materiellet toges i Tøjhusene. Bemandingen skulde hverves og Hestene kjøbes, men ingen af Delene iværksattes.

Frankrig havde igrunden kun forbundet sig med Nederlandene for i Ro at kunne bemægtige sig Belgien. Hollænderne skyndte sig derfor med at slutte Fred med England i Breda den 21 Juli 1667, og tvang derpaa i Forening med England og Sverig Ludvig d. XIV til at slippe hans Bytte og lade sig nøje med nogle ubetydelige Fæstninger. I Danmark var man meget misfornøjet med Freden, thi med den ophørte

den hollandske Pengeforsyning, som tilmed ikke var fuldstændig betalt. Den store Rest, der endnu skyldtes, kunde man faa Lov at vente efter, indtil de nederlandske Pengemænd atter trængte til vor Hjælp. Nye Forviklinger, der voldte, at Hæren blev staaende paa Krigsfod i længere Tid, bidrog meget til, at der ingen Glæde sporedes over Freden.

Den oldenborgske Arv. En Maaned førend Bredafreden døde nemlig Anton Gynter, den sidste Greve af Oldenborg og Delmenhorst, de danske Kongers og de holstenske Hertugers Stamhus. Den danske og den gottorpske Linie havde Aar 1570 faaet Arveret til Oldenborg og Delmenhorst, naar den grevelige Linie uddøde. Men Arveretten udvidedes 1642 til den holsten-ploenske Linie. Den Fyrste af disse tre Linier, som retslig var den nærmeste Arving, var Joakim Ernst af Ploen. Alligevel tilkjendte Anton Gynter af Oldenborg 1664 Danmark og Gottorp Arveret med Udelukkelse af den rette Arving, og der blev lagt dansk og gottorpsk Besætning i de oldenborgske Fæstninger. Ved Grevens Død lod hans uægte Søn, Anton Gynter af Altenburg, Undersaatterne hylde Kongen af Danmark og Hertugen af Holsten-Gottorp. Hertugen af Ploen anlagde Sag imod sine to mægtige Modstandere. Retssagen, der førtes for Kammerretten i Speyer, endte til Fordel for Hertugen af Ploen, hvem dog den danske Konge forinden, ifølge sin store Rigskansler Griffenfelds Raad, havde afkjøbt Arveretten, hvorfor Grevskaberne udelukkende tilfaldt det danske Kongehus, eftersom Hertugen af Gottorp ikke havde villet tage Del i Kjøbet.

Oldenborgs Besætning bestod af 11 Generalstabspersoner, 48 Artillerister, 6 Enspændere (Ilbud) og 861 hvervede Fodfolk. I Alt 926 Mand, som stod i Fæstningerne Oldenborg og Delmenhorst og i de mindre Forter Appen, Øvelgönne og Ellerndam. Da Udgifterne til Troppernes Underhold ikke stod i Forhold til Landets Indtægter, indskrænkedes Styrken 1669 til 50 Artillerister og 500 Fodfolk. Samtidig

indskrænkedes hele den danske Landhær. I Rytteriet formindskedes Kompagniernes Styrke fra 125 til 100 Mand, og Rostjenesten ophævedes indtil videre. I Fodfolket formindskedes Kompagniets Styrke med fem Mand. Ikkun Artilleriets Styrke forøgedes. Paa Bornholm foretoges nogle Indskrænkninger i det nationale Fodfolk og Artilleri. I Artilleriet blev en Løjtnant og otte Konstabler hjemforlovede med den Forpligtelse, at de skulde møde i paakommende Tilfælde, imod at erholde Frihed til at drive Handel og Haandværk i Smaastæderne. Af det nationale Fodfolk bleve Gefrejderne (Underkorporalerne) afskedigede. De skulde fremtidig og ligesom de Menige udskrives af Landet. Lønningen formindskedes, saa hele Udgiften ved Værnet paa Bornholm bragtes ned til 11,000 Rdl.

Frederik d. III havde modtaget en slet væbnet og slet klædt Hær, faa Skibe, forfaldne Fæstninger, tomme Forraadshuse og Pengekasser, ingen Indtægter til Soldaters og Matrosers Underhold. Hans Efterfølger modtog en fuldstændig ordnet Hær, der var ensartet væbnet og paaklædt, gode Fæstninger, der vare forsynede med alle Krigsfornødenheder, et ordnet Forplejningsvæsen, der var grundlagt ved en bestemt aarlig Afgift, samt endelig Begyndelsen til en kraftig Flaade, der allerede talte 33 Orlogsskibe, som førte fra 18 til 96 Kanoner, og som under Ledelsen af de store Sømænd, Adeler og Juel, styrede en glimrende Fremtid imøde.

II. Norges Krigsforfatning.

(1660—75.)

I fuldstændig Modsætning til Danmark, der ved Enevoldsmagtens Indførelse beholdt de mange hvervede Regimenter, havde Norge opnaaet den Lykke at erholde et Værn af nationale Regimenter. Dette Værn undergik kun faa Forandringer i en lang Aarrække, og det værgede godt for Landsgrænsen i de store Krige, som Norge indvikledes i, i Slutningen af det syttende og Begyndelsen af det attende Aarhundrede.

Det nationale Fodfolk, Norges Hovedstyrke, dannedes ved, at to Gaarde eller syv Tdr. Hartkorn lagdes sammen i Lægd og stillede en Soldat. Alle Befalingsmænd lønnedes af Staten. De Menige vare ulønnede og tjente i Lægdene. Naar de indkaldtes til Garnisons- eller Fæstningstjeneste, erholdt de 2 Rdl. maanedlig. De rede Penge, der udfordredes til Hærens Underhold, anvistes i Toldkasserne. Et Kompagni havde to Officerer, syv Underofficerer (Gefrejdere), en Spillemand og 150 Menige.

I Juli 1660 bestod Landhæren af:

Fodfolk:	6 nationale Regimenter paa seks Kompagnier og		
	1 do. do. » otte do.	9,571	Mand,
	2 hvervede Kompagnier til Fæstningernes Garnison	247	—
Rytteri:	6 nationale Kompagnier	278	—
Dragoner:	23 Officerer.	23	—
Artilleri	. . . .	64	—
Fæstningsbetjente	. . . .	25	—
Generalstab	. . . .	15	—
		10,223	Mand.

I Spidsen for Hæren stod Statholderen Niels Trolle, som havde to Generaler under sig: J. Bjelke for det søndenfjeldske og J. Reichwein for det nordenfjeldske Norge. De førtes alle tre i Hærens Styrkelister i Generalstaben.

Efterat Enevoldsmagten var indført, udnævntes General Klaus Ahlefeld til Øverstbefalende i Norge. Efter hans Indstilling udstededes den 6te Januar 1662 et Reglement for Landhæren i Norge, efter hvilket den fik en Styrke af 11,000 Mand, nemlig 9,500 nationale og 1,500 hvervede Tropper. Udgifterne løb i rede Penge op til 89,167 Rdl. 81 Sk. Til Rytteriet og det nationale Fodfolks Officerers Underhold udlagdes 1300 Gaarde eller rettere Afgiften af disse Gaarde. Kongen bestemte, at Gaardene skulde være saa store, at de svarede 40 Rdl. i aarlig Afgift, hvilket dog snart forandredes derhen, at de menige Rytteres Gaarde kun skulde svare en Afgift af 36 Rdl. aarlig. Den 30te Marts 1662 udgik der Befaling til Norges Statholder, Ivar Krabbe, Kansler Ove Bjelke, General Klaus Ahlefeld, Generalkrigskommissær Erik Banner og Oberst af Rytteriet Johan Brockenhus, at de skulde begive sig til de Steder, der passede sig til Rytterhold, og med fire i Egnen kyndige Mænd udlægge 1096 Gaarde af Krongodset til Rytterhold. Bonden, som boede paa en saadan Gaard skulde beholde den, hvis han var villig til at holde en fuldstændig Ryttervæbning og enten møde selv eller stille en Søn eller duelig Karl, naar det forlangtes. Derfor skulde han beholde 20 Rdl. aarlig af Gaardens Afgift. Vilde han ikke indlade sig derpaa, da skulde han imod ovennævnte Lettelse i Skatterne underholde en af de hvervede Ryttere. I hvert Fald skulde Trediedelen af de hvervede Ryttere beholdes. Til Fodfolkets Officerer skulde der udlægges 204 Gaarde, saa hver Officer kom til at bo i sit Kompagnis Distrikt.

Det var de hvervede Rytteres Underhold, der voldte Vanskeligheder. Vi have tidligere omtalt, at det hvervede Regiment Brockenhus sendtes 1661 fra Danmark til Norge. Kommis-

sionens Betænkning gik ud paa, at man ej paa den angivne Maade kunde faa de hvervede Ryttere indkvarterede, da Gaardene ej kunde bære de dermed forbundne Udgifter. Krigskollegiet foreslog derfor, at man skulde tildele hver Rytter flere Gaarde, som tilsammen indbragte 20 Rdl. aarlig. Den eller de, som ejede Gaardene, skulde være fri for Afgifter, Rejser og Tjeneste i Fodfolket. Forslaget vandt Kongens Bifald; men, da det skulde udføres, stødte det paa mangehaande Vanskeligheder. Kommissionen, der i Juli traadte sammen i Akershus til dets Udførelse, erklærede, at det var umuligt at finde et saa stort Antal Kronen tilhørende Gaarde i de for Rytteriet bestemte Amter. En anden Kommission samledes i August i Trondhjem under Ahlefelds Forsæde. Den indkom med et Forslag af en ganske anden Natur. Det gik ud paa at danne to Kompagnier Ryttere nordenfjelds paa ialt 300 Mand. Stammen i de to Kompagnier skulde bestaa af 80 hvervede Ryttere, hvilke skulde hæve en aarlig Løn af 36 Rdl. og 6 Læs Hø. De skulde indkvarteres hos Bønderne, som imod at forsyne dem med Husrum, Seng, Brændsel og Staldrum, skulde være fri for Rejser og Udskrivning. De andre 220 Mand vilde man skaffe sig ved at tilbyde udskrevne Fodsoldater en Gaard med 14 til 20 Rdl. Rente, hvilken de skulde nyde fri for Afgifter. Naar disse Landryttere vare indøvede, skulde man efterhaanden skille sig ved de hvervede og erstatte dem med nationale Ryttere.

Uden at oppebie Kongens Afgjørelse begyndte Ahlefeld straks at iværksætte sin Plan. Den 2den Septbr. udstedte han i den Anledning Befalinger til Fogder og Forholdsregler saavel for disse som for Rytterne. Den 3die Septbr. fik de to Ritmestere Befaling at begive sig med deres Mandskaber til de dem anviste Kvarterer, og den 4de befaledes Chefen for trondhjemske Fodregiment at afgive 110 Soldater til disse Kompagnier.

Men Kongen forkastede hele Planen, og Alt gik igjen tilbage. Generalkrigskommissær Banner foreslog at dele

Landet i Rytterlægd. Han mente, at et saadant Lægd vilde komme til at bestaa af 20 Helgaarde eller 50 til 60 Familier. Byrden, fordelt paa Alle, vilde ikke blive stor for hver især, og i Anledning af de Indvendinger, som vilde fremkomme fra Adel og Selvejere, kunde man svare, at disse paa flere Rigsdage havde forpligtet sig til at holde Rostjeneste, og at det navnlig 1641 var bestemt, at af alt Adels- og Odelsgods skulde der holdes en Rytter af 200 Tdr. Hartkorn. Efter Fortegnelsen beløb dette Gods sig til 44,465 Tønder Hartkorn, hvoraf der tidligere holdtes 225 Ryttere. Ej heller denne Plan bifaldtes.

Aaret gik, uden at man kom til nogen endelig Beslutning. Kollegiet, Ahlefeld og Banner stode fjendtligt imod hinanden. Ingen vilde give efter, Enhver fremstillede med stærke Farver Umuligheden og Fordærveligheden af de andres Forslag. Enhver af dem dannede sit Parti, thi ogsaa Kollegiet havde sin Agent i Kommissionen, Niels Paulsen, og disse Partier arbejdede saaledes mod hinanden, at intet udrettedes. Den nævnte Niels Paulsen forfattede en Liste over Kronens Gods. Det beløb sig til 1408 Rytterlægd, af hvilke dog kun 93 laa bekvemt til Rytterhold. I December 1662 befalede Kongen, at Rytteriet skulde indkvarteres paa Landet, tre Kompagnier nordenfjelds og fem Kompagnier søndenfjelds. Niels Paulsen fik Befaling at fordele Rytterne efter den af ham skrevne Fortegnelse.

Den 22de Januar 1663 traadte den akershusske Kommission igjen sammen i Moss, og man enedes om, at saavel Niels Paulsens som Ahlefelds Planer vare forkastelige, og at den bedste Maade, paa hvilken Landrytteriet kunde oprettes, var at lægge 16, og i de mere forarmede Len 20, Gaarde sammen i et Lægd; af disse Lægdsbønder skulde de mere velhavende forsyne Rytteren og hans Hest med Kvarter og Underhold, hvorfor denne skulde tjene som Karl i den Tid, han var tjenstfri; de andre Lægdsbønder skulde give 15 Rdl. aarlig til

Paaklædningens Vedligeholdelse. I Midten af April dannedes der to Kompagnier, hvert med 25 hvervede og 92 nationale Ryttere, og der begyndtes paa et tredie. Men her standsedes Foretagendet ved Ankomsten af en kongelig Befaling, som bød, at Ryttergaardene skulde indrettes efter Kollegiets Forslag, der bestemte, at et Lægd dannedes af en eller flere Gaarde, der tilsammen skyldte 20 Rdl. aarlig. Lægdet skulde være frit for alle Afgifter og Udskrivning til Fodfolket. Ahlefeld, der havde slaaet sig sammen med Kollegiet, oprettede derpaa midt i Juni 1663 et Kompagni i Smaalenene, hvilket efterfulgtes af de fire andre Kompagnier søndenfjelds, hvorefter han i Juli rejste til Trondhjem for at indrette de tre Kompagnier nordenfjelds paa samme Maade.

Næppe havde han forladt det søndre Norge, førend Modpartiet under Ivar Krabbe og Erik Banner lagde det begyndte Foretagende allehaande Hindringer ivejen. Alligevel satte Ahlefeld sin Vilje igjennem [1]), og 1664 mønstredes og edfæstedes hele Regimentet, ialt otte Kompagnier.

Modpartiet opgav dog ikke Kampen. Lejlighed til at forny den tilbød sig, da Ivar Krabbe i Efteraaret 1664 afløstes af Gyldenløve. I Forening med den nye Statholder fremkom Erik Banner med Klager over den nye Indretning, som vilde føre til Landets Ødelæggelse og Folkets Forarmelse, og som udstrøede Tvedragtens Sæd i Familierne, idet den som Rytter tjenende Bondesøn ej længer vilde staa under sine Forældres Formynderskab, men søge at tilrane sig Herredømmet over dem. Nye Kommissioner nedsattes, og der fremkom nye Forslag; men Sagen blev dog, som den engang var ordnet. Bønderne viste sig meget villige, og da man især tog de rigeste til Ryttere, blev Regimentet godt paa-

[1]) Wenn nur erst das Gewehr ankömmt (det bestiltes i Holland), ist das unmögliche möglich geworden.
(Ahlefeld til Kongen den 8de August 1665.)

klædt og beredent; thi Bonden satte sin Stolthed i at fremvise en smuk Dragt og en god Hest.

For at give et Begreb om Afgiftens Fordeling og Rytterlægdets Størrelse, fremsættes her et Brudstykke af en Kompagnifortegnelse.

Første Lægd:	Laurits Ornebjerg	8 Rdl.	1 Ort	- Sk.
	Torbjørn Strømshaug	9 »	- »	7 »
	Marevig Ødegaard	2 »	1 »	3 »
	Af lille Læssø skyldes	- »	2 »	- »
		20 Rdl.	- Ort	10 Sk.
Andet Lægd:	Bjørn Saarby	7 Rdl.	3 Ort	6 Sk.
	Gaard Framnæs	7 »	3 »	9 »
	Gregers Saugers	4 »	3 »	4½ »
		20 Rdl.	1 Ort	19½ Sk.
Tredie Lægd:	Hans Ballanger	4 Rdl.	2 Ort	- Sk.
	Bjørnild Nørby	1 »	2 »	13 »
	Asmund Tho	- »	3 »	6 »
	Engelbrekt Hjænæs	2 »	3 »	2 »
	Simon Nestved	6 »	1 »	16 »
	Hans Folhoug	1 »	2 »	1 »
	Tidsted Nordby	1 »	2 »	10 »
	Kolbjørn Grastad	- »	3 »	9 »
		20 Rdl.	1 Ort	9 Sk.

Med Udlæggelsen af Officersgaardene havde det ligeledes Vanskeligheder, thi disse Gaarde skulde efter Bestemmelsen tilfalde de tjenstgjørende Officerer efter Besidderens Død. Denne Bestemmelse kunde man iværksætte paa Krongodserne, men ikke paa det arvelige Selvejergods, som af Mangel paa tilstrækkeligt Krongods maatte udlægges. De øvrige Forandringer, som foregik, bestod i, at de nationale Fodregimenters Antal indskrænkedes til seks. Lønningen ordnedes efter de i Danmark gjældende Regler. Garnisonerne i Frederikshald og Frederiksstad forstærkedes, fordi Fæstningsarbejderne sammesteds fordrede en stor Styrke. Bergen havde ligeledes en stærk Garnison, især for at holde Styr paa de mange fremmede Skibsbesætninger, der laa i Havnen, som besøgtes

af talrige Handelsflaader paa deres Vej fra og til Østersøen. En af disse Handelsflaader gav Stødet til, at Danmark og Norge indvikledes i Krig med England.

Træfningen i Bergens Havn den 2den August 1665. Der var 1664 udbrudt Krig imellem de to Søstater Holland og England, som kappedes om Herredømmet over Søen. Danmark—Norge havde Handels- og Venskabsforbund med dem begge, og de søgte at drage dette Rige ind i Krigen.

1665 løb en rig hollandsk Koffardiflaade ind i Bergens Havn for at undgaa at falde i Hænderne paa en stor engelsk Flaade, der krydsede i Skagerak. De engelske Underhandlere i Kjøbenhavn, Clifford og Talbot, bevægede den danske Konge til at indvillige i, at den engelske Flaade maatte gaa ind i Bergens Havn og tage den rige, fra Indien kommende hollandske Koffardiflaade, imod at Danmark fik Halvdelen af Byttet. Røveriet skulde have Skin af, at det skete imod Danmarks Vilje. Bergens Fæstning skulde skyde med løst Krudt paa de engelske Skibe, og efterat Halvdelen af den hollandske Flaade og alle Hollænderne vare bortførte, skulde nogle engelske Skibe i nogen Tid blive liggende udenfor Havnen. Traktaten undertegnedes i Kjøbenhavn d. 23 Juli 1665.

Saasnart Engelskmændene havde faaet Tilladelsen i Kjøbenhavn, sendte deres Amiral, Sandwich, 17 Fregatter, 4 Brandere og 3 mindre Skibe under Tiddeman til Bergen, uden at give den danske Regering Tid til at sende Bud til Kommandanten i Bergen, hvorledes han havde at forholde sig. Denne Gridskhed, der formodentlig skyldtes Engelskmændenes Lyst til selv at beholde hele Byttet, maatte de dyrt betale.

Da den engelske Flaade kom til Bergen, sendte den en Parlamentær iland til Kommandanten med det Budskab, at den havde den danske Regerings Tilladelse til at bemægtige sig den hollandske Koffardiflaade, der havde søgt Beskyttelse under Fæstningens Kanoner. Kommandanten svarede, at han var uvidende herom, og at de maatte vente, til han erholdt

Bekræftelse derpaa fra sin Konge. Men Engelskmændene vare overmodige, de vilde ikke tøve med Angrebet og foragtede den Modstand, de kunde møde fra Fæstningens Kanoner.

Foruden Kommandanten, Cicignon, opholdt ogsaa General Ahlefeld sig i Bergen. Da den engelske Amiral Tiddeman havde modtaget Kommandantens Svar, lettede han alligevel Anker med hele Flaaden og styrede lige ind i Bergens Havn. Ukjendt med Farvandet og slet forsynet med Lodser, stødte hans Amiralskib paa Grund. Havnen ved Bergen dannes af en lille Fjord, omkring hvis inderste Vig Byen er bygget. Slottet ligger tæt ved Fjordens nordre Indløb, omgivet af en uregelret Forskansning, og ovenover Slottet laa et andet Værk paa Sværdbjerget. Ved det søndre Indløb laa der ligeledes en Forskansning, kaldet »Nordnæs«. Her var det, Amiralskibet strandede, og det maa have været meget nær ved Værket, da Vandet indtil 12 Skridts Afstand fra Land er dybt nok for et Linieskib. Dette Uheld voldte Forvirring i Eskadren, som derover glemte at salutere for Slottet. Ahlefeld maatte ved et skarpt Skud minde Flaaden om denne Ceremoni, som da ogsaa blev efterkommet, og Flaaden ankrede tæt indenfor Indløbene til Havnen, imellem Slottet og Batteriet Nordnæs, den 1ste August Kl. 4 Eftermiddag. Ahlefeld sendte straks Bergens Kæmner, Jens Toller, ombord til Amiralen for at anmode ham om, overensstemmende med Traktaten af 1661, ej at foretage noget fjendligt i danske og norske Havne men ufortøvet sejle bort igjen. Det højeste Antal Skibe, han efter samme Traktat kunde efterlade, var fem til seks. Tiddeman svarede herpaa, at flere Skibe vare berettigede til at løbe ind i en Havn, naar Nøden drev dem dertil, og her var et sligt Tilfælde; ukjendt med Farvandet og slet forsynet med Lodser, vilde han sætte hele sin Flaade paa Spil, om han gik under Sejl saa silde paa Aftenen. Ahlefeld gjentog imidlertid sit Forlangende; han kunde ej tillade, at Flaaden blev liggende under Fæstningens Kanoner, navnlig da han frygtede for, den vilde angribe Hol-

lænderne. Han tilbød at skaffe Eskadren de fornødne Lodser til hans Tilbagetog. Tiddeman tilstod nu, at han havde Befaling at angribe Hollænderne, men erklærede, at han ej vilde volde de norske Undersaatter nogen Skade, og tilføjede, at man ej burde negte ham de samme Fordele, som man havde tilstaaet Hollænderne. For bedre at kunne overtale Ahlefeld, sendte han endnu samme Nat Lord Montague, en Søn af Greven af Sandwich, til Slottet. Montague gjorde Ahlefeld kjendt med Traktaten af 23de Juli; men da Generalen endnu ikke havde modtaget denne fra sin Konge, saa betvivlede han dens Ægthed, holdt sig til den engelsk-danske Traktat af 1661 og forlangte atter, at den engelske Flaade ufortøvet skulde fjerne sig.

Medens disse Underhandlinger stode paa, varpede den engelske Eskadre sig stedse længere ind i Havnen. Kommandanten Cicignon bad flere Gange om Tilladelse til at standse denne Varpning med Ilden fra Slottets Batterier, men Ahlefeld haabede endnu at naa sit Øjemed ved fredelige Midler, og forbød enhver Voldsomhed, saalænge Tiddeman ikke øvede Fjendtligheder. Dog lod han de engelske Varpetoug, som de havde fastgjort paa Strandbredden tæt ved Slottet og Toldstedet, overhugge, og hindrede med nogle Musketskud deres Baade i atter at gaa iland for at befæste dem paany. Da de Engelske uagtet alle hans Forbud vedbleve at varpe sig ind, sendte han paany Jens Toller ud til Tiddeman med den bestemte Besked, at, hvis den engelske Eskadre ej trak sig tilbage inden en Time, saa vilde han se sig tvungen til at gribe til andre Midler. Tiddeman indvendte, at Nattens Mørke forbød ham Udfarten, og sendte Montague tilbage til Slottet, hvor man blev enig om, at det skulde tillades Tiddeman at blive i Havnen til Dagens Frembrud, hvorefter han skulde sejle bort og kun efterlade seks Fregatter i Havnen. Til yderligere Sikkerhed for, at der ikke i Nattens Løb skulde blive foretaget et Overfald, tilbød Montague sig at blive som Gidsel paa Slottet. Da Sagen nu

var bragt i Orden, foreslog Montague Ahlefeld, at denne skulde formaa Hollænderne til at overgive sig til Kongen af Danmark og Norge, da det ikke var Engelskmændene saameget om at gjøre selv at erholde Handelsflaaden, som at Hollænderne mistede den. For at undgaa Fjendtligheder og forebygge Byens Ødelæggelse lovede Ahlefeld at prøve paa at formaa Hollænderne dertil, dog forlangte han fire Dages Betænkningstid; og da Montague ej vilde indrømme ham dem, saa dog idetmindste to Dage. Derpaa affattedes en Overenskomst, ifølge hvilken den engelske Flaade næste Morgen skulde trække sig bort med Undtagelse af seks Fregatter, der ligeledes skulde fjerne sig, saa snart Hollænderne havde overgivet sig til Ahlefeld, hvilket dog først skulde ske om to Dage. Efterat hele Natten var henrunden med disse Forhandlinger, gik Montague igjen ombord for at faa Tiddemans Bekræftelse paa Overenskomsten. Denne havde tværtimod sit givne Løfte anvendt Natten til at lægge sig i en fordelagtig Angrebsstilling og beredt alt til Slag. Hollænderne gjorde ligeledes klart Skib og havde alt rede til at give Engelskmændene en varm Modtagelse.

De Norske mærkede kun lidt af alle disse Forberedelser i den mørke, regnfulde Nat. Ahlefeld maatte nøjes med at lade Besætningen være paa dens Post for ej at blive overrumplet. Garnisonen bestod af 120 Mand, som havde besat Slottet og Sværdbjerget. Borgerne havde mødt i en Styrke af henved tusinde Mand, men disse løb bort den næste Dag ved de første Skud, med Undtagelse af 50 til 60 Mand; Kjærnefolk, som holdt ud i Nordnæsskandsen i den stærkeste Ild under Oberst Gersdorf og tilføjede Engelskmændene stort Mandetab. Desuden stod der i Slottet som Reserve Mandskabet fra »Kontoret«. Ved Dagens Frembrud saa man den engelske Flaade ligge i en stor Halvbue tværs over Havnen, delt i trende Divisioner, imod Slottet, Nordnæs og den hollandske Flaade. Paa flere Steder laa den engelske Flaade

kun i Musketskud fra de norske Værker. Afstanden imellem den engelske og hollandske Flaade var 4 til 500 Alen.

Den 2den August Kl. 4 Morgen kom Montague igjen til Slottet, men istedenfor at bringe den bekræftede Overenskomst erklærede han, at Tiddeman ifølge sine Befalinger saa sig tvungen til at angribe den hollandske Flaade. Da Ahlefeld gjorde opmærksom paa Følgerne, idet han med hele sin Magt vilde understøtte Hollænderne, pegede Montague paa den engelske Flaades Stilling og raadede ham til at forholde sig som en rolig Tilskuer. Ahlefeld svarede, at han vilde opføre sig som en ærekjær Mand og ej taale, at der øvedes mindste Fjendtlighed imod de hollandske Skibe, som havde søgt Beskyttelse under hans Kanoner. Med denne Besked forlod Montague Slottet. Straks efter at han var kommen ombord, aabnede Engelskmændene Ilden Kl. 5¼ Formiddag. De paastaa, at deres Ild i Begyndelsen kun rettedes imod de hollandske Skibe. Ahlefeld siger, at han straks erholdt to Salver fra de engelske Fregatter; at der ved disse Lag nedskødes to af Slottets Kanoner; og at der faldt fire Mand; hvorefter han beskød den engelske Flaade fra alle sine Batterier. Efterat Kanonaden havde varet i to Timer, faldt en engelsk Granat i tre Tønder Krudt, der af Mangel paa bedre Opbevaringssted var henlagt i et af Batterierne ved Slottet. Med et voldsomt Brag slyngedes Stene, Træstumper og en Kanon med sit Underlag i alle Retninger; mange af de i Nærheden staaende bleve dels dræbte, dels saarede. Baade Ahlefeld og Cicignon fik nogle Rifter. Ahlefeld lod nu to hvide Faner stikke ud af Slottets Hovedtaarn for at bevæge de kæmpende Parter til at holde inde med Skydningen.[1])

[1]) Jens Toller siger, at Parlementeringen skete paa Grund af Explosionen Ahlefeld derimod, at den skete, fordi Slottets Kanoner »den Herrn Engländern zu schwer fielen«. Det første synes det rimeligste. Engelskmændene fortælle, at Ilden ej ophørte fra Slottet, hvorfor man ej kunde forstaa Flagenes Betydning. Den hollandske Admiral Bitter ved

Han sendte Major Holberg i en Baad ud til den engelske Amiral for at tilbyde en fredelig Afgjørelse. Men da baade Hollændere og Engelskmændene vedbleve at beskyde hinanden af yderste Evne, kunde han ej udrette sit Ærinde, og Ilden mod den engelske Flaade begyndte med fornyet Kraft fra Slottets Batterier, som imidlertid vare blevne istandsatte. De dræbte og saarede Artillerister erstattedes med hollandske Konstabler, for største Delen indfødte Normænd, der tjente ombord paa den hollandske Flaade. Paa Savnet af Krudt og Kugler raadede Hollænderne ligeledes villig Bod og leverede med Glæde det manglende i Overflødighed. Efterat den haardnakkede Kamp havde varet i tre til fire Timer var den engelske Flaade saa ilde tilredt, navnlig af Slottets og Nordnæs's Batterier, at Tiddeman maatte opgive sit Forehavende og trække sig ud af Ilden. Hans Flaade søgte rum Sø og lagde sig for Anker tre Mile fra Bergen, ved Herlø, for at istandsætte den lidte Skade.

Alle Parter havde lidt betydeligt. Paa Slottet vare Batterier og Bygninger meget beskadigede, mange Kanoner vare styrtede ned af de sønderskudte Underlag, og deres Besætninger havde et Tab af syv Døde og sexogtyve Saarede. Hollænderne havde mistet 123 Mand, og af Bergens Indbyggere vare elleve blevne ihjelskudte. Engelskmændene havde mistet syvhundrede Mand, deriblandt seks Kaptejner og Lord Montague. Deres Skibsmaster vare saa forskudte og det løbende Gods saa sønderrevet, at de mere drev end sejlede ud af Havnen. Tre af Fregatterne kom paa Grund.

Da Ahlefeld imidlertid erfarede, at de istandsatte den lidte Skade, og at Hovedflaaden forstærkede Angrebsflaaden

---

ej heller, hvad denne Flagen betød. Begge de to fremmede Nationer tale kun om et Flag. Det kom af, at de to Flag bleve stukne ud fra de to modsatte Sider af Slotstaarnet, et imod Engelskmændene og et imod Hollænderne

med seks Fregatter og friske Matroser, saa væntede han et nyt Angreb. Af al Magt arbejdedes der følgelig paa Værkerne, til hvis fornyede Udrustning Hollænderne laante ham 41 Kanoner. En Forstærkning paa 200 Mand af det Bergenhusske Regiment blev trukken ind paa Slottet, og flere Tropper fik Befaling at gaa til Bergen, saa Ahlefeld den 10de August havde en Besætning paa 700 Mand i Byen.

For at vise Engelskmændene, at det kun var for at lære dem at agte Havnens Fred, og ej af Fjendskab, at han havde bortjaget dem, sendte Ahlefeld Levnetsmidler ud til de strandede Fregatter, saavelsom Lodser, der hjalp dem af Grunden. Tiddeman takkede for denne Velvillie og bad, om Jens Toller atter maatte blive sendt ombord, da Amiralen havde et Forslag, der vilde jævne den opstaaede Uenighed. Ifølge denne Indbydelse sendtes Jens Toller den 6te August ud til Tiddeman, men da han til Engelskmændenes Skuffelse ikke medbragte nogen Fuldmagt, begyndte Misforstaaelserne paany. Tiddeman medgav ham sit Forslag, der indeholdt, at den engelske Amiral vilde forsøge sin Lykke igjen, saasnart Vejr og Vind tillod det. Ahlefeld skulde bytte Rolle og til en Forandring skyde paa Hollænderne. Med samme Bestemthed, som han havde afvist det tidligere Forslag, vilde Ahlefeld have afvist dette, hvis han ikke kort forinden Tollers Tilbagekomst havde modtaget Traktaten af 23de Juli og en kongelig Befaling, som bød ham at understøtte de Engelske, hvilket forandrede hans Standpunkt. Lykkeligvis var Ahlefeld ej blot sin Konge tro, men tillige meget ærekjær; han søgte derfor efter bedste Evne at forhale Opfyldelsen af det stygge Hverv. Til Hollænderne, der fattede Mistanke, fortalte han, at, da de Engelske stode paa deres ubillige Fordringer, saa var han nødt til at sende Toller ud igjen med en ny Skrivelse til Amiral Tiddeman. Brevet lod han den hollandske Amiral læse; det indeholdt et fuldstændigt Afslag. Men foruden dette Brev, som Jens Toller ej skulde aflevere,

medgaves der ham en Skrivelse, i hvilken Ahlefeld beklagede, at han saa sent var bleven bekjendt med den Talbotske Traktat, og bad om en Sammenkomst med den overordentlige Minister ved det danske Hof, Lord Clifford, som var ombord paa den engelske Flaade.

Denne Mand ankom straks til Bergen, og der fastsattes, at Engelskmændene uden at møde nogen Modstand skulde foretage et nyt Angreb paa den hollandske Flaade. Dog betingede Ahlefeld, at de ikke maatte skyde paa Byen, ikke lægge deres Skibe indenfor Bommen og ej sende Mandskab iland. Disse Betingelser i Forening med Efterretningen om, at en større hollandsk Flaade under Ruyter var i vente, bevægede Sandwich til at opgive Foretagendet og sejle hjem.

Træfningen i Bergens Havn vakte megen Forbitrelse i England. Danmark-Norge forbandt sig nøje med Holland, og den 11te Februar 1666 sluttedes et Forsvarsforbund imellem disse Magter i Haag. Frederik den Tredie forbandt sig til at lukke sine Strømme og Havne for de engelske Flaader og holde dem aabne for de hollandske og, saalænge Krigen varede, fra April til December at holde 40 velrustede Skibe i Søen. Til disse Skibes Underholdning betalte Hollænderne 600,000 rhinske Daler aarlig og fremdeles 280,000 Rdl. aarlig til Hjælp ved Landhærens Underhold. Hele den norske Hær bragtes paa Krigsfod og anvendtes til Fæstningers og Havnes Beskyttelse. Den bestod af:

Fodfolk, seks nationale Regimenter . . .	9,600	Mand,
to hvervede Kompagnier	344	-
Rytteri, et Regiment paa 8 Kompagnier	1,000	-
Artilleri	61	-
Fæstningsbetjente	29	-
Generalstab	14	-
	11,048	Mand.

Træfningen i Bergens Havn var imidlertid den eneste Begivenhed i denne Krig. 1667 bragtes Hæren atter paa Fredsfod, og ingen Forandring foregik i de næste Aar.

Den 15de Marts 1670 fik Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve og General Jørgen Bjelke Befaling til at afgive Betænkning om Landhærens daværende Tilstand tilligemed Forslag til dens Forbedring. Erklæringen gik ud paa, at i Hovedsagen var Landhærens Ordning betryggende for Grænsernes Sikkerhed, dog foresloges der nogle Forøgelser, som bevilgedes.

Derpaa udkom i Januar 1671 et nyt Reglement for den norske Landhær:

Fodfolk, seks nationale Regimenter	9,700	Mand,
fem hvervede Kompagnier	486	-
et Marineregiment paa seks Komp.	1,037	-
Rytteri, en Eskadron paa fire hvervede Komp.	497	-
Dragoner, en Eskadron paa to - -	300	-
Artilleri og Fæstningsbetjente	106	-
Generalstab	6	-
I Alt	12,132	Mand.

Denne Styrke forandredes først ved Udbruddet af Gyldenløvefejden 1675. I Aarene fra 1670—75 udvidedes Fæstningsværkerne ved Frederikshald og Akershus. Der begyndtes Bygningen af Fæstningen Kongsvinger. Alle disse Arbejder ledcdes af Henrik Rüsse, og Arbejderne udførtes af det nationale Fodfolk.

III. Det nationale Rytteris Dannelse i Danmark.

(1670—75.)

i Aar senere end Fodfolket og paa et langt fuldstændigere Sæt end dette erholdt Rytteriet en bedre Ordning og en stor Udvikling i national Retning. Der oprettedes et udelukkende nationalt Rytteri, som i den næste Krig godtgjorde, at Landets egne Børn vare fortrinlig skikkede til at kæmpe tilhest. Hele Rytteriet bestod i Januar 1670 kun af nogle hvervede Kompagnier, de saakaldte Frikompagnier, der langtfra vare tilstrækkelige, navnlig i en Angrebskrig. Fem Dage efter sin Tronbestigelse befalede derfor Kristian den Femte, hvis Lyst til at sysselsætte sig med Soldater straks gav sig tilkjende, sit Krigskollegium at indsende et Forslag om Rytteriets Forøgelse, samt om den Maade, hvorpaa det bedst og billigst kunde underholdes; om Hærens og Flaadens aarlige Sammendragning i Øvelseslejre og Eskadrer, om det nationale og hvervede Fodfolks og Garnisonernes Tilstand, om Artilleriets, Fæstningernes og Landevejenes Beskaffenhed, samt om Grænsernes Forsvarsevne. Med fornyet Styrke vaagnede ved disse Spørgsmaal Tanken om Dannelsen af en national Hær, der vilde kæmpe med Lyst for Arne og Hjem og falde Landet mindre til Byrde end de kostbare hvervede Tropper. Krigskollegiet kunde ikke magte denne Opgave, dets Medlemmer vare indbyrdes uenige, og den Tidsfrist, der var givet det, forløb, inden det blev færdigt med sine Arbejder. Efter Schumachers Forslag nedsattes den

17de Marts 1670 en ny Kommission, hvis Medlemmer vare: Norges Statholder Gyldenløve, Kantsleren Peder Redtz, Viceskatmesteren Holger Vind, Gehejmeraad Jørgen Trolle, Generalerne Hans Schack, Jørgen Bjelke, Hans, Frederik og Kaj Ahlefeld og Amiral Henrik Bjelke. Efter fjorten Dages Forløb var Kommissionen, der benyttede Krigskollegiets Forarbejder, færdig med sin Betænkning, som for Rytteriets Vedkommende gik ud paa at oprette et nationalt Rytteri. Planen vandt Kongens Bifald og iværksattes straks. Der toges det fornødne Jordegods af Kronens Ejendom til Rytteriets Underhold, de senere saakaldte Rytterdistrikter. En Ryttergaard fik en Størrelse af otte Tønder Hartkorn, den blev fri for alle Afgifter undtagen for Konge-, Kirke- og Præstetiende samt Afgifter til Herredsfogden og Tingriderne. Som Vederlag for disse Goder skulde den, som fik eller beholdt Gaarden, enten selv tjene som Rytter eller holde en fuldstændig rustet Rytter, som i Fredstid ingen Løn fik af Staten, selv naar han indkaldtes til Mynstring. I Krigstid erholdt han Løn og Forplejning af Staten, men skulde selv vedligeholde sin Udrustning; kun det, han mistede i Kampen, skulde Kongen erstatte. Hverken Gaarden eller Rytterens Udrustning kunde pantsættes. I Dødstilfælde skulde Gaarden i Løbet af tre Maaneder skaffe en anden Rytter. Kongelige Kommissærer udlagde det fornødne Jordegods af Krongodserne, og der oprettedes et Rytterregiment i Sjæland, et i Fyen og to i Nørrejylland, hvert paa otte Kompagnier til 125 Mand, samt et i Sønderjylland paa fire Kompagnier. Med Undtagelse af Garden tilhest ophævedes alle de bestaaende hvervede Kompagnier. Rytterne fordeltes tilligemed Befalingsmændene i de nyoprettede Regimenter saaledes, at hvert Kompagni fik 20 til 25 gamle Ryttere til Stamme. Af disse Regimenter bestaa endnu det sønderjydske eller slesvigske (nuværende tredie) Dragonregiment og det første jydske (nuværende fjerde) Regiment. Styrken af de fem nationale Rytterregimenter blev

4500 Mand. Da der fattedes Gaarde til dette Antal, fik ikke alle Rytterne Gaarde; nogle fordeltes derfor saaledes, at to Sogne underholdt en Rytter. De forsynede ham med Kvarter og udredede 48 Rd. aarlig til hans Underhold, Halvdelen i Penge, Halvdelen i Kost. Disse kaldtes Sogneryttere, og deres Mængde rettede sig efter det Antal Ryttergaarde, der var tildelt Regimentet. Hvert af de sjælandske og jydske Regimenter havde 720 nationale Ryttere med Gaarde foruden Befalingsmændene og 200 Sogneryttere. Det fyenske Regiment havde 528 og det sønderjydske 68 Sogneryttere.

Til Sogneryttere toges fortrinsvis de ældre, tjente Ryttere.

Af Krongods erholdt dette Rytteri 27,000 Tønder Hartkorn, desuden Sognerytterpenge af 100,000 Tønder Hartkorn.

Rostjenesten, der udskreves af Adelens Arvegods, ordnedes igjen af Kommissionen og dannede et Regiment, som inddeltes i otte Kompagnier, hvert paa 125 Mand. Af disse Kompagnier vare to sjælandske, to fynske, hvortil Smaalandene hørte, og fire nørrejydske.

Ved Fodfolket var Forandringen langtfra saa gjennemgribende som ved Rytteriet. De fem hvervede Fodregimenter bleve staaende, ikkun deres Styrke blev noget formindsket; femten Mand aftakkedes i hvert Kompagni, i Alt 720 Mand; to Frikompagnier opløstes, og der oprettedes et Marinekompagni i Glückstadt paa 150 Mand, som om Sommeren gjorde Tjeneste paa Vagtskibene i Elben og om Vinteren forrettede Garnisonstjeneste. Det nationale Fodfolk vedblev at bestaa af de fire gamle Regimenter Sjæland, Fyen og de to Nørrejydske, samt et Regiment for den danske Del af Slesvig, i Alt fem Regimenter med 425 Befalingsmænd og 9000 Menige. Da Udskrivningen af en Fodsoldat paa 60 Tønder Hartkorn var for tung, og den Bestemmelse, at det øde Gods skulde skaanes for Udskrivning, fremkaldte Uordener, saa bestemtes Lægdets Størrelse til 70 Tønder Hartkorn, og i Beregningen lagdes det øde Gods sammen med det dyrkede.

Der fastsattes, at Regimenterne om Foraaret skulde samles i Øvelseslejrene, og at der hvert Aar skulde udrustes Eskadrer, som skulde besejle Østersøen, Skagerak og Nordsøen. Disse Bestemmelser sattes straks iværk til Naboernes Uro. Schumacher, der ogsaa bestyrede de udenlandske Anliggender og imidlertid var bleven adlet under Navn af Griffenfeld, skrev derfor til det danske Sendebud i Stockholm, Simon de Petkum, at han skulde forklare den svenske Regering, »at Øvelserne vare skete for den Lyst, vi tage, at se vor Holm i Arbejde, og vor Militse, saavel tillands som tilvands, ej at lade forskimle udi Ørkesløshed, men i god Stilling til fornødent Forsvar at holde. Og med al Behændighed give den derhos at forstaa, at vi ikke skulde være utilbøjelige nærmere Forbund og Fortrolighed at stifte, om vi lige Tilbøjelighed paa deres Side skulde finde. Hidindtil har Fremmede til egen Fordel benyttet sig af vor indbyrdes Jalousie.«

Aarsagerne til den skaanske Fejde. I de seks første Aar af Kristian den Femtes Regering, fra 1670—76, styrede hans store Minister Griffenfeld Rigerne. Det var seks lykkelige Aar, i hvilke Landets Velstand tiltog i alle Retninger; Handel, Søfart og Agerdyrkning fik et saadant Opsving, at Landets Frembringelser og dets Handelsflaade fordobledes. Ved Siden herad forsømtes ikke Udviklingen af Landets Værn. Aarlig holdtes der store Øvelser, Fæstningerne vedligeholdtes, der arbejdedes paa Dannelsen af et selvstændigt Feltartilleri, og Flaaden voksede med hvert Aar. Værnet holdtes i kraftig Stand, ikke for at styrte Landet i eventyrlige Krige, men for at undgaa Krig. Hele Europa stod i Krigsluer med Undtagelse af Norden. Griffenfelds Statskunst gik ud paa at knytte et saa inderligt Forbund med Sverig, at de to nordiske Magter kunde undgaa Krigen og ved fælles kraftig Optræden tvinge de krigsførende Magter, der søgte at

indvikle dem i Kampen, til at slutte Fred. Efter i to Aar gjennem Sendebud og flittig Brevveksling at have stræbt med Held at skaffe disse Ideer Indgang hos den svenske Regering, sendte han de to duelige Underhandlere, Jens Juel og Kristoffer Lindenov, til Stockholm, forsynede med udstrakt Fuldmagt til at underhandle om Angrebs- og Forsvarsforbund med Sverig. Griffenfeld foreslog, at Danmark, Norge og Sverig skulde staa som en Mand imod alle fremmede Magter; at de, saalænge Krigen varede, til Handelens Beskyttelse skulde holde tyve gode Skibe, førende fra 30 til 60 Stykker, i Søen; at alle tre Riger skulde have samme Mønt og saa fremdeles. Men den svenske Regering, der dannedes af en stolt Adel, opfostret i Gustaf Adolfs, Axel Oxenstjernas og Karl Gustafs Skole, til hvis Venskab de fleste europæiske Magter bejlede, vilde ej vide af noget inderligt Forbund med Danmark-Norge, hvor Adelsvælden var knust. Den ophidsede idelig Holsten-Gottorp og søgte at drage denne sin tro Forbundne ind i Forhandlingerne med Danmark. Sverig havde 1672 indgaaet et Forbund med Frankrig, i hvilket det under Forhandlingerne gjorde til udtrykkelig Betingelse, at Frankrig ej maatte optage Danmark-Norge deri. Dette kom snart til Griffenfelds Kundskab. Først derefter sluttede Danmark-Norge et Forbund med Holland, Kejseren af Tydskland, Hessen og Brandenburg, i hvilket det gjorde til udtrykkelig Betingelse, at Danmark-Norge ej behøvede at blande sig i Krigen mellem Frankrig og England paa den ene Side og Holland, Kejseren og Brandenburg paa den anden, saalænge de tre sidste Magter ej fik en ny Fjende, nemlig Sverig, der underrettedes om dette Forbund og dets Betingelser. Alligevel brød Sverig Freden, ophidset af Frankrig, og gjorde Indfald i Brandenburg i December 1674. Nu var Danmark ved sit Ord bundet til at deltage i Krigen. For sent indsaa Sverig, at det ej var rustet til Krig imod Danmark-Norge, og sendte Nils Brahe til Kjøbenhavn i det dobbelte Ærinde at bede

om Ulrika Eleonoras Haand til Karl den Ellevte og bevæge Danmark-Norge til at sidde stille, medens Sverig angreb dets Forbundne. Det var Alt, hvad Sverig tilbød. Det vilde ingenlunde knytte sig fast til Danmark-Norge. Med Glæde samtykkede Kristian den Femte i at give sin Søster til Karl den Ellevte, men samtidig undlod han ej at gjøre opmærksom paa, at han vilde staa sine Forbundne bi imod Sverig, naar det ej drog sine Tropper tilbage fra Brandenburg.

Inden Krigen erklæredes, blev den holsten-gottorpske Hertug Kristian Albrekt tvungen til atter at træde i Lensforhold til Danmark og til at overlade det sin Hær og sine Fæstninger, saalænge Krigen varede. Derved fik Riget atter Luft. Indeklemt, som det hidtil havde været, imellem Sverig og dets Forbundne Holsten-Gottorp havde det tidt haft ondt ved at trække Vejret.

Allerede flere Maaneder inden Krigens Udbrud var Hæren sat paa Krigsfod. Denne Foranstaltning indførtes med en Orden og Omsigt, som kan tjene til Efterfølgelse.

De fire nationale Rytterregimenter, der vare paa 1000 Mand i otte Kompagnier, bleve forandrede til otte Regimenter paa 500 Mand i seks Kompagnier paa 80 Mand med et ligesaa stort Befalingspersonale som Kompagnierne paa 125 Mand i Fredstid havde haft. To Kompagnier dannede i Marken en Eskadron. Rostjenesten deltes i to Regimenter, den jydske og den sjælandske, hvert paa seks Kompagnier eller tre Eskadroner.

Det slesvigske nationale Rytterregiment og Garden tilhest erholdt ligeledes hver seks Kompagnier paa 80 Mand.

Livregimentet tilhest, et hvervet Regiment, der var oprettet af Gyldenløve 1671, fik samme Styrke.

Der hvervedes tre Rytterregimenter i Tydskland af General Baudissin og af de fra Frederik den Tredies Krige bekjendte Førere Gotfred Rauch og Jakob Geveke.

Af Dragoner hvervedes tre Regimenter af General H. Walther, Obersterne Ortzen og Rantzau samt et Kompagni af Duncam.

Alle de hvervede Regimenter havde samme Styrke og Inddeling som de nationale.

Det nationale Fodfolk fordobledes; dets fire ældre Regimenter erholdt hvert 12 Kompagnier paa 100 Mand, og der oprettedes fire nye nationale Regimenter, et i Sjæland, et i Fyen og to i Nørrejylland, hvert paa otte Kompagnier à 100 Mand.

Det slesvigske nationale Regiment inddeltes i otte Kompagnier.

Det holstenske nationale Regiment oprettedes paa otte Kompagnier og tildeltes fire holsten-gottorpske Kompagnier. Det blev kaldet »Regimentet Ploen« og førtes af Hertug Bernhard af Ploen.

De fem gamle hvervede Regimenter forstærkedes hvert med fire Kompagnier.

Der hvervedes seks Regimenter i Tydskland af Obersterne Lütken, Bremer, Degenfelt, Harlov, Schønfelt og General Baudissin. Flere af disse Regimenter forstærkedes med de holsten-gottorpske Kompagnier.

Feltartilleriet blev for første Gang ordnet som selvstændigt Vaaben. Det bestod af en Stab paa 19 Personer og 4 Kompagnier, hvert paa 111 Mand.

I Alt 19 Regimenter Rytteri og Dragoner, 21 Regimenter Fodfolk og 58 Kanoner.

For ikke at blotte Landet, der truedes med Indfald fra Sverig, medens Hæren rykkede ind i Meklenburg og Bremen, medtoges der kun otte Kompagnier eller to Batailloner af hvert af de tidligere bestaaende Fodregimenter. Ligeledes efterlodes i Hjemmet Rostjenesten og de fire nyoprettede nationale Fodregimenter.

I Hærens Rækker var der mange udmærkede Regimentschefer og yngre Officerer, der vare fødte Soldater, sande Vovehalse, der med Glæde paatog sig enhver dygtig Gjerning. De vare altid i Spidsen for deres Soldater, naar en Fæstning

blev stormet, og naar Regimentet gik frem i Slaget for at føre det afgjørende Stød med det blanke Vaaben; men paa en enkelt Undtagelse nær skortede det paa Overgeneraler, som kunde drage Omsorg for, at de glimrende Bedrifter, Underafdelingerne udførte, ikke bleve spildte.

For at bøde paa Generalernes Mangel paa Overblik og Ukjendskab med Styrelsen, navnlig naar man kom i Fjendens Land, foranledigede Griffenfeld, at der fulgte en fremragende Personlighed blandt Landets Diplomater med hver General. Saaledes fik Norges Statholder Gyldenløve Jens Juel til Leder. Selv fulgte han med Hovedhæren. Efterat han var bleven styrtet, fulgtes denne Skik af hans Eftermænd, og i de erobrede svenske Provindser bleve Mænd som Lindenov, Juel, Sehested, Ahlefeld, Heseler og Flere ansatte som Civil kommissærer hos de Generaler, som havde Anførslen i Bohus, Skaane, Bleking, Gotland, Wismar og Bremen.

Blandt de Høvdinger, som førte deres Afdelinger ypperlig i Kampen, maa vi nævne: af Fodfolket Niels Rosenkrands, der allerede havde udmærket sig ved Kjøbenhavns Belejring; Max Rosenkrands, der hjemkaldtes fra Holland, hvor han havde Kompagni i Vilhelm af Oraniens Garde; Martin Barthold, Cicignon, Degenfelt, Lange, La Haye, Osten, Bernhard af Ploen, Schack, Walther, der tidligere havde været i Holsten-Gottorps Tjeneste, og Weyher, der tidligere havde staaet i svensk Tjeneste. Af Rytteriet Hans Løvenhjelm, Meerheim Svanwedel, Sehested, Artilleriofficererne Munk, Harboe og Rodsten, Ingeniørerne Ryssensten og Hofmann.

Griffenfeld fik idelig Tilhold af sin Konge, at han skulde skaffe ham dygtige Officerer fra Udlandet. En stor Del af de fremmede Officerer bleve ved hans Bestræbelser ansatte i den danske Hær. De danske Sendebud ved de fremmede Hoffer maatte underrette ham om de udmærkede Officerer, der fandtes i de fremmede Hære, deres Alder, hvor de havde udmærket sig, og paa hvilke Betingelser, de vilde skifte

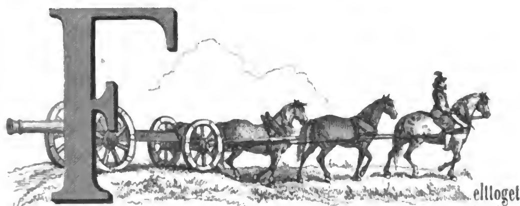
Herre. Blandt dem, der afsloge ethvert Tilbud, var Svenskeren Kønigsmarck. Enkelte af de Fremmede vare fortræffelige Førere, men de fleste vare havesyge Intriganter, der stiftede Ulykker ved Hove og i Marken. K. og F. Arenstorff, der nu fra svensk gik i dansk Tjeneste, nyttedes til at styrte Griffenfeld. Den første var Skyld i Nederlaget ved Lund, og den anden i den slette Førelse under Felttoget 1678. Skotten Duncam førte den danske Hær ved Halmstad.

Hærens Slagorden var følgende: I Midten stod Fodfolket; det kaldtes »Corps de bataille« (Kroppen); paa begge Fløje holdt Rytteriet, der dannede Hærens Vinger eller Arme. Opstillingen var sædvanlig i to Linier, og første Linie var i Reglen stærkere end anden. Hver Linie var inddelt i Midten, højre og venstre Fløj under særskilte Førere. Det lette Artilleri fulgte efter første Linies Batailloner. Det tunge Artilleri fulgte efter anden Træfning. I samme Orden, som man stod, foretoges Marcherne, og Hæren dannede i Reglen seks Kolonner.

Ved Fodfolket var Regimentet inddelt i Batailloner, hver paa fire Kompagnier; Kompagniets Styrke var fra 100 til 120 Mand. Det stilledes paa seks Geledder. Geleddernes Afstand var tre Skridt og Rodernes et Skridt. Stod Bataillonen i Slagorden, saa mindskedes ofte Geleddernes Tal til tre ved Geleddernes Fordobling. To Trediedele af Mandskabet vare væbnede med Musketter med Luntelaas, en Trediedel med Piker. Alle havde kort Sabel eller Kaarde. Muskettens Løb var 4 Fod langt, Vægten 11 Pund, Kuglens Vægt 2¼ Lod. Piken var af Asketræ, 16 Fod lang, 4 Tommer tyk og havde Staalspids.

Et Rytterregiment var inddelt i seks Kompagnier paa 80 Mand. To, stundom tre, Kompagnier dannede en Eskadron. Den stillede paa seks Geledder med fire Skridts Afstand imellem Geledderne og to Skridt imellem Roderne. Rytteren var væbnet med Kaarde, lang Karabin og Pistol.

IV. Den skaanske Fejde.

Felttoget i Pommern og Meklenburg 1675. — I Slutningen af August var den danske Hær samlet i Holsten. Den 2den September 1675 rykkede den ind i Meklenburg under Kongens Anførsel. Feltmarskalløjtnant Weiher var Næstbefalende. Nogle Dage forinden (den 20de August) havde en forenet dansk-hollandsk Flaade under Kort Adeler sejlet ind i Østersøen for at møde den svenske Flaade. Ifølge den i Forbindelse med Brandenburg lagte Felttogsplan skulde den danske Hær gaa igjennem Meklenburg, for i Forening med Kurfyrsten af Brandenburg at angribe den svenske Hær i Pommern. Samtidig hermed skulde et mindre dansk Korps i Forening med de andre Forbundne, Lüneburg og Münster, besætte det svenske Landskab Bremen, som ligger imellem Elben og Weser. Den norske Hær under Gyldenløve skulde dække Vestgrænsen og gjøre Indfald i Bohus og Vestergøtland. Den svenske Plan var mere storladen; en Flaade paa 50 Skibe, der rustedes i Stockholms Skærgaard, skulde slaa den danske Flaade og derpaa føre et Korps fra Pommern til Sjæland, samtidig med at den svenske Konge gik med et andet Korps fra Skaane over Øresund.

Den danske Hær, som Kongen førte, havde følgende Sammensætning:

Første Linie: Højre Fløj under F. Arenstorff: Livregimentet, første sjælandske og en Eskadron af andet jydske Rytterregiment.

Venstre Fløj under Sandberg: Første og tredie jydske og en Eskadron af andet jydske Rytterregiment.

Midten under N. Rosenkrantz: Kongens og Dronningens Livregiment, sjælandske, fyenske, første og andet jydske Fodregiment og 24 trepundige Kanoner.

Anden Linie: Højre Fløj under Duncam: Første fyenske og slesvigske Rytterregiment.

Venstre Fløj under Walter: Andet fyenske, fjerde jydske og en Eskadron af andet jydske Rytterregiment.

Midten under Schack: Feltherrens, Ploens, M. Rosenkrantz's og Weihers Fodregimenter.

Reserven: Rytterregimentet Geveke, Dragonregimenterne Ørtzen og Rantzau, Fodregimenterne Degenfelt og Harloff, fire sekspundige og otte tolvpundige Kanoner og seks Morterer.

Denne Reserve stødte først til Hæren nogle Uger efter Felttogets Aabning.

Hæren drog gjennem Meklenburg, forbi den stærke svenske Fæstning Wismar, imod den pommerske Grænse, hvor en svensk Hær paa 11000 Mand under Kønigsmarck havde taget Stilling en Milsvej sydøst for Damgarten, bag Rechnitzfloden, der flyder i en bred, sumpet Eng ud i Østersøen. Angreben sydfra af brandenburgske og vesterfra af danske Tropper, trak Kønigsmarck sig tilbage til Stralsund, og hele det aabne Land faldt i de Forbundnes Hænder. Kurfyrsten vilde nu, at den danske Hær skulde hjælpe ham med at erobre de svenske Fæstninger Stettin, Stralsund, Greifswalde, Anklam, Demmin og Wolgast i Pommern, men paa Griffenfelds Raad afslog

Kongen dette Forlangende og foretrak at indtage Wismar, skjøndt Kurfyrsten med otte Grunde søgte at bevise det urigtige heri. Griffenfeld forklarede, at, hvis det lykkedes Svenskerne at overføre en Hær til Wismar, som Danskerne havde bagved sig, saa vilde den danske Hær være afskaaren fra alle sine Forbindelser og komme til at modtage et Slag under meget mislige Forhold.

Wismars Erobring den 13de December. Efter at have hvilet to Dage i Rostock, kom den danske Hær den 22de Oktober foran Wismar, som paa tre Sider var omgivet af Mose og paa den fjerde af Havnen, der forsvaredes af Batteriet Hvalfisken, som laa paa en Holm midt for Havnen. Byens Befæstning bestod i en Ringmur; udenom denne var der en bastioneret Vold med brede Grave og et femkantet Kastel, som laa tæt op imod Ringmurens søndre Side. Udenværker dækkede Tilgangene, de vigtigste vare Sparebøssen og Bjørneskansen. Besætningen bestod af 1200 Fodfolk, 200 Ryttere og 1000 Borgere; Kommandanten var G. Wrangel, der forsvarede sig haardnakket. Kønigsmarck forsøgte at undsætte Fæstningen, men blev af det danske Rytteri, med hvilket der forenede sig to østerrigske Rytterregimenter under Prindsen af Hessen-Homburg, tvungen til at trække sig tilbage til Stralsund. Belejringsarbejderne imod Wismar skrede kun langsomt fremad. Da Fæstningen laa i et Morads, døjede det danske Fodfolk meget ondt og svandt ind til Halvdelen. I November erobredes dog Havnebatteriet, og fra første til femte December beskød det danske Artilleri fra fem Batterier, der vare anlagte i 700 Skridts Afstand, Kastellet, Sparebøssen og Bjørneskansen med 41 fireogtyve- og tolvpundige Kanoner samt syv 50pundige Morterer. I alle tre Værker blev der skudt store Aabninger, og efterat Hæren havde faaet Stormbroer, Fletværk og Stormstiger fra Danmark, fastsattes Hovedstormen til den 6te December. Ved Lodtrækning bestemtes, at Generalerne Rantzau,

Walter og Duncam skulde føre Stormkolonnerne. I sidste Øjeblik forbød Kongen Stormen, fordi stærke Regnskyl og Snefald lagde Hindringer ivejen. Stormen bestemtes til næste Dag, men opsattes atter. Fjenden foretog et stort Udfald og udbedrede Hullerne i Værkerne. De fleste af Generalerne med Hertug Bernhard af Ploen i Spidsen raadede Kongen, der selv var utaalmodig og vankelmodig, til at ophæve Belejringen, men Griffenfeld, der stod bagved Kongen, meddelte ham sin Bestemthed. Det blev betydet Generalerne, at det vilde være en Skændsel for Hæren at ophæve Belejringen, der var det første vigtige Skridt i Krigen. Der blev tømret flere lette Broer, som vare saa brede, at tre Mand kunde gaa jævnsides. Natten imellem den 12te og 13de December lagdes de over Gravene, og den 13de om Morgenen fandt Hovedstormen Sted. Tre Kolonner, hver paa 300 Mand, under Degenfelt, Møller og M. Rosenkrantz, stormede Bjørneskansen og Sparebøssen; tre andre Kolonner, tilsammen 1400 Mand under Bibow, N. Rosenkrantz og Cicignon angrebe Kastellet; og mod de andre Sider af Fæstningen foretoges Skinangreb. Angrebene paa Bjørneskansen og Sparebøssen afsloges, Stormkolonnerne kom tilbage i stor Uorden og reve Reserven, der førtes af Hertugen af Ploen, med sig paa Flugten. Forgæves lod Hertugen skyde paa de Flygtende; han kunde ej bringe dem til at standse, før de vare langt udenfor Skudvidde.

N. Rosenkrantz's, Cicignons og Bibows Afdelinger, »Kongens Livregiment« og »Fyenske Regiment«, havde imidlertid stormet Citadellet. De havde mere Lykke med sig. Moradset foran Graven fyldtes med Faskiner, og over Graven lagdes endnu tre Kurvebroer trods Forsvarernes levende Ild. To Gange kastede Svenskerne de stormende ned af Volden, og efter hvert mislykket Forsøg gav Kong Kristian Befaling til at standse med Stormen; men lykkeligvis naaede denne Befaling ikke Bibow og Rosenkrantz, som tredie Gang bestege Brystværnet Kl. 10 Formiddag; og da Ploen kom dem tilhjælp

med Reserven, bleve de fuldstændig Herrer over Værket. Med Citadellets Fald var Wismars Skjæbne afgjort. Kommandanten tilbød at overgive Fæstningen imod fri Bortgang. Dette Tilbud modtoges, og de nærmere Betingelser fastsattes samme Dag.

Efter Indtoget i den erobrede Fæstning var der Gilde paa Raadhuset, hvor Kongen udbragte Griffenfelds Skaal med de Ord: »uden ham vare vi ikke her«. Det skurrede i Generalernes Øren. Kurfyrsten lagde sin Erkjendtlighed imod Rigskansleren for Dagen ved at skænke ham Øen Wollin.

Straks efter Erobringen gik en stor Del af det danske Fodfolk til Sjæland for at dække denne Ø imod Angreb fra Skaane. Tilsøs forefaldt der ingen Træfninger. Den svenske Flaade, der først løb ud i Oktober, blev adsplittet af en Storm under Gotland og vendte, efter at have været otte Dage i Søen, tilbage til Stockholms Skærgaard. Den dansk-hollandske Flaade holdt, trods Storm og Sygdom, Søen til midt i November. Kort Adeler blev bragt syg iland og døde kort efter. — Foruden deres Besiddelser i Meklenburg mistede Svenskerne i dette Efteraar ogsaa Landskabet Bremen med Undtagelse af Fæstningen Stade. Alle de mindre Fæstninger tilligemed hele det aabne Land besattes af et dansk-lüneburgsk-münstersk Korps. De Regimenter, der kæmpede her, vare Baudissins Rytterregiment, Baudissins, Lütkens og senere Bremers Fodregimenter.

Felttoget i Norge 1675. Den norske Hær[1]), der førtes af Statholder Gyldenløve, efter hvem Krigen kaldes Gyldenløvefejden, bestod ved Krigens Udbrud af 12000 Mand, nemlig:

---

[1]) Rytteri: Reckes Regiment. Søndenfjelds Dragoner: Arnold. Nordenfjelds: Orning.

Fodfolk:	Oplands	Regiment,	Gerstorff.	1500	Mand.
	Bergenhusske	—	Hatten.	2000	-
	Trondhjemske	—	Rüsse.	2500	-

Rytteri: to Eskadroner, 750 Mand,
Dragoner: to Eskadroner, 650 Mand,
Fodfolk: syv Regimenter, 10,600 Mand,
Artilleri: atten trepundige og otte sekspundige Kanoner, 150 Mand.

Paa Folk skortede det ikke, men paa Krigsfornødenheder. Først i Oktober fik den norske Hær en Del af sine Savn afhjulpne: der ankom store Ladninger med Vaaben, Krudt og Klæder fra Holland, hvor Regeringen havde gjort Indkjøb til Hæren. Levnedsmidler for Vinteren erholdt den fra de mange engelske og hollandske Skibe, som kom fra Østersøen, ladede med Korn, og tyede ind til de norske Havne, tvungne af stærke Storme. Islandsfarerne, der vare ladede med Uldvarer, lettedes ligeledes for deres Ladninger. Alle betaltes med Veksler paa den danske Regering, en Betaling, som Skipperne vare meget utilfredse med.

De Forholdsregler, Gyldenløve erholdt, gik ud paa, at han skulde formaa Indbyggerne i Bohuslen til at rejse sig for deres gamle Herskab, og, naar der gaves Lejlighed, overfalde enten Bohus eller Marstrand, men iøvrigt blot forsvare Grænserne. I August sendte Gyldenløve Spioner ind i Sverig for at prøve Befolkningen og skaffe sig Kundskab om Svenskens Hensigter. De bragte Efterretning om, at der anlagdes Magasiner i Venersborg, og at der samledes to Korpser for at gjøre Indfald i Norge, et under Ascheberg ved Svarteborg i Bohus og et andet ved Gøteborg. Gyldenløve trak derfor en Del Tropper sammen i det sydøstlige Norge.

Akershusske Regiment,	Løvenhjelm.	1500	Mand.
Vesterlenske —	Krag.	2000	-
Smaalenske —	Visborg.	1500	-
Marinereg. (nyoprettet),	Hamilton.	1000	-
Anden Udskrivning til Garnisonsbrug:		11000	-

Frikompagnierne Hoven, Speckhahn, Røchling, Hirsfeld, hvert paa 350 Mand, ligeledes til Garnison.

4000 Mand under Henrik Rüsse stod ved Fredriksstad (2550 Fodfolk, 360 Ryttere og 300 Dragoner ved selve Frederiksstad, men 800 Fodfolk og 60 Ryttere i Frederikshald); 2000 Mand under Løvenhjelm stilledes ved Elverum, Vinger og i Grænsepassene i Smaalen. — I Oktober begyndte Fjendtlighederne. Svenskerne sloge Bro over Svinesund og gik med tusinde Mand frem i Ingedals Sogn, mellem Frederiksstad og Frederikshald. Rüsse ilede straks imod dem med nogle Tropper, men da han kom til Ingedals Kirke, vare de igjen forsvundne bag deres egne Grænser. Han forfulgte dem over Svinesund, og, efterat Gyldenløve havde tilført ham en Del Forstærkning, gik han ind i Bohus og levede der paa Sverigs Bekostning, indtil hans Tropper havde fortæret alle Levnedsmidlerne i en vid Omkreds. — Fra Bohus begav Gyldenløve sig til Løvenhjelm, der havde samlet 1500 Mand ved Vinger, og befalede ham at indtage Eda Skanse, en Mil indenfor den svenske Grænse. Angrebet afsloges, og Løvenhjelm maatte vende tilbage med uforrettet Sag. Et tredie Tog foretoges i November med Galejflotillen langs Bohuslens Kyster for at ødelægge de derværende Magasiner. Efter at have gjort Landgang paa flere Steder vendte Flotillen tilbage med, en Del Bytte i Slutningen af Maaneden, uden at have lidt noget Tab.

Mangel paa Levnedsmidler tvang Gyldenløve til i December at trække sine Tropper indenfor Norges Grænser og fordele dem i udstrakte Kvarterer hos Bønderne. Dette skete paa en Tid, da Karl den Ellevte paa Grund af sin Flaades Uheld foreløbig opgav sin Landgangsplan og drog sine Tropper fra Skaane til Bohuslen og Vestergøtland for at foretage et Indfald i Norge. Den Styrke, Svenskerne havde samlet til Indfaldet, beløb sig til 10,000 Mand med 14 Kanoner. Kong Karl boede i Venersborg. I Januar 1676 lod han Dalberg foretage et Strejftog fra Værmland og Eda Skanse til Kongsvinger ved Glommen, for at bevæge Gyldenløve til at trække sine Tropper fra det sydøstlige Norge; men Forsøget mis-

lykkedes. Gyldenløve gjengjældte Besøget og lod sit Rytteri strejfe omkring i Bohus og Dalsland. — Da den svenske Hærs Forraad i Februar slap op, blev den nødt til at følge sin Modstanders Eksempel og sprede sig over de Egne, der endnu ikke vare udpinte. Ved Foraarets Komme optog Karl den Ellevte sine Planer mod Sjæland og drog med en stor Del af sin Hær bort fra Norges Grænser.

Rustningerne i Vinteren 1675—76. I Vinteren 1675—76 mistede baade Flaade og Hær deres Anførere. Kort Adeler døde den 5te November 1675 og Hans Schak den 27de Febr. 1676. Begge havde været Rigskansler Griffenfelds trofaste Venner, og han mistede med dem sine Støtter ved Hoffet. Han sørgede dog straks for, at baade Sø- og Landværn erholdt ligesaa flinke Førere som dem, de havde mistet. Gjennem det danske Sendebud i Haag formaaede han Amiral Tromp til at træde i dansk Krigstjeneste. I Betingelserne fastsatte Griffenfeld, at Tromp forpligtede sig til at tjene i hele Krigen, ikke for et enkelt Felttog, for at man ej skulde løbe Fare for at miste ham, naar man mest havde Brug for ham. Til at føre Landhæren var der mange Bejlere. Brødrene Johan Adolf og August af Ploen, Prindsen af Homburg, Gyldenløve og Weiher, som alle vare dygtige Generaler. Kongen valgte Johan Adolf af Ploen, et Valg, Griffenfeld ej modsatte sig, da Hertugen besad alle de Egenskaber, som forlanges hos en Feltherre; men, da han hørte til Griffenfelds bitreste Fjender, kunde Valget, der maa tilskrives hans Modstandere, ej være ham kjærkomment.

Johan Adolf af Ploen var som flere af de holstenske Hertuger en udmærket Soldat og havde faaet en omhyggelig krigersk Opdragelse. Han havde tjent i den spanske og hollandske Hær, hvor han var stegen til General. Derpaa havde han i Felttogene 1674 og 75 ført en tydsk Hær imod Turenne og vundet flere Fordele imod denne Mester i Krigs-

kunsten. Han var modig og gavmild. Han delte alt med sine Soldater, baade Farerne og sine fyrstelige Indtægter. Enhver Heltegjerning lønnede han rigelig med klingende Mønt, for saaledes at frembringe Kappelyst. Af Naturen var han herskesyg, hævngjerrig og meget pirrelig. Hans Pirrelighed gav snart hans Fjender Anledning til at styrte ham. Med mesterlig Falskhed forstod han at skjule for Griffenfeld, at han arbejdede paa at styrte ham og indtage hans Plads hos Kongen. Hele Vinteren tilbragtes nemlig med Rustninger, og med rastløs Iver arbejdede Griffenfeld i Forening med Juel og Hertugen af Ploen paa at rejse en kraftig Flaade og Hær. Den tilsyneladende Hjertelighed, hvormed Ploen modtog og forberedte Griffenfelds Plan med Hensyn til det kommende Felttog, dyssede denne, der tilmed var optaget af Kjærligheds-sorger, i Søvn. Da Felttogsplanen drøftedes i det danske Krigsraad, søgte det brandenburgske Parti at udvirke, at Hovedstødet skulde føres mod Stralsund og Rygen, hovedsagelig til Fordel for Kurfyrsten; samtidig vilde man foretage et Indfald i Skaane og Vestergøtland. Men Griffenfeld bragte hurtig Sagen i det rette Spor. Han udfærdigede en Skrivelse, som Kongen bifaldt og undertegnede. I denne fremsattes, at alt maatte rettes paa et Punkt. Hæren skulde samles paa Sjæland for at overføres til Skaane. Flaaden, der skulde dække Overfarten, vilde i Slutningen af Marts tælle tyve Linieskibe. Imod denne Styrke vilde Sverig næppe vove noget saa tidlig paa Foraaret. Man havde ladet nogle faa Regimenter blive staaende i Tydskland, men her skulde Krigen føres af Danmarks Forbundne. Denne Skrivelse blev Krigsraadets Rettesnor. I Niels Juel havde Holmen en fortræffelig Styrer, i Hertugen af Ploen havde Danmark faaet en kyndig General, som arbejdede med Hurtighed og Forstand. Han opfattede Landhærens Helhed som dens enkelte Dele med et klart og bestemt Hoveds Sikkerhed. Brøstene bleve afhjulpne, Fodfolk, Rytteri, Artilleri og Befæstning fik en Orden og

Fasthed, som borgede for et godt Udfald. Over dem begge stod Griffenfeld, der skaffede alle de Midler, som behøvedes. Allerede i Slutningen af Februar vare Rustningerne saavidt fremme, at han spaaede et lykkeligt Udfald af Kampen. Men han skulde ej høste Fortjenestens Ære af sin Virksomhed. Kongens Maitresse og de misundelige tydske Hofmænd, der ej havde Spor af Interesse for Landets Vel, havde længe arbejdet paa at styrte ham, men først da de fik en Fører i Johan Adolf, lykkedes det dem. Han bemægtigede sig ganske Kongen og søgte at indbilde ham, at Griffenfeld stod i Forbindelse med Arvefjenden Holsten-Gottorp, med Frankrig og Sverig; at han stræbte efter at styrte ham fra Tronen. Og Griffenfeld blev styrtet, som det staar med store Bogstaver i hans Dom: »Wegen seines unermesslichen ehrgeizes«. Med Griffenfeld mistede Danmark alle de Frugter, som hans Styrelse havde skaffet det. Til at gjenvinde den gottorpske Del af Slesvig havde han gjort indledende Skridt, og kort før sit Fald havde han erklæret, at han var vis paa, næst Guds Hjælp, atter at skaffe sin Konge de tabte Provinser tilbage; men dette Program kunde ligesaalidt som Slesvigs Inddragelse løses af hans Efterfølgere. Faldet mærkedes ikke straks: Hær og Flaade vare rustede, og under duelige Anførere gik det i nogen Tid fra Sejr til Sejr; men inden et halvt Aar var rundet, gjorde Uordener og Planløsheder i Statsstyrelsen, at de vundne Fordele ikke nyttedes. Statsmanden vansmægtede i Fængsel.

Gotlands Erobring den 1ste Maj 1676. I Slutningen af April opgav Karl den Ellevte Toget mod Norge. Han forstærkede Besætningerne i Grænsefæstningerne Gøteborg, Marstrand, Bohus og Venersborg, og førte Rytteriet og Garden tilfods til Skaane for at angribe Sjæland. Trods den Langsomhed og Ubehjælpsomhed, hvorpaa Flaadens Udrustning og Bevægelser i det forrige Efteraar havde givet saa slaaende Beviser, næ-

rede den svenske Konge det Haab, at hans store Flaade skulde skaffe ham Herredømmet over Søen og føre hans Hær over til Sjæland. Den danske Flaade havde imidlertid atter i Aar stukket i Søen, inden den svenske Flaade var færdig med sine Forberedelser. Den 30te Marts lettede Niels Juel Anker fra Kjøbenhavns Red og stod ind i Østersøen. Flaaden talte otte Linieskibe, fem Fregatter og syv mindre Skibe; den havde femtenhundrede Landtropper ombord, som førtes af Chefen for andet sjælandske Regiment, Morten Bartold eller Bærtelsen. Efter at have taget nogle Priser under Rygen sejlede Juel til den blekingske Kyst, hvor han traf to svenske Fregatter, som forgæves søgte at undgaa deres Skæbne ved at lægge sig ind under Land, imellem Hanø og Kysten. Tre danske Fregatter fulgte efter dem og tvang de svenske Besætninger til at flygte fraborde, efter at de havde tændt Skibene i Brand. Ilden blev slukket paa den største svenske Fregat, »Charitas«, som indlemmedes i den danske Flaade; af den anden reddedes kun Skytset. Flaaden sejlede derpaa til Gotland, hvis Erobring var dens Hovedbestemmelse. Den 28de April ankrede Juel under Karlsøerne, udfor Klintehamn, tre Mile sønden for Visby. Landtropperne bleve tilligemed nogle hundrede Matroser udskibede, og den ved Klintehamn byggede Skanse taget med Storm. Øens Besætning, tusinde Mand under Oxenstjerna, ilede fra Visby imod Landgangstropperne for igjen at kaste dem ud i Søen; men den blev slaaet og maatte ty tilbage til det faste Slot ved Visby. Tredive Aar vare henrundne, fra den Dag Øen ved Brømsebrofreden blev afstaaet, men det nye Herskab havde ikke været afholdt. Gotlands Indbyggere modtoge Danskerne som Befriere, bragte dem Levnedsmidler og forsynede dem med Vogne og Heste, som førte Skytset imod Visby. Den 30te April aabnede Hovedstaden sine Porte, og Bærtelsen angreb ufortøvet den nærliggende befæstede Borg Visborg, samtidig med at Flaaden beskød den

fra Søen. Kommandanten overgav Borgen den næste Dag, imod at det tillodes Besætningen at begive sig til Sverig. Øen fik dansk Bestyrelse og blev i vor Magt indtil Krigens Ophør. Juel udnævntes af Kongen til Landshøvding; han oprettede af Øens Ungdom, der mældte sig til Krigstjeneste, et frivilligt Rytterregiment og en Bataillon. Visbys Fæstning fik en Besætning af 800 Mand, der udtoges af adskillige danske Regimenter, og der anlagdes gode Fæstninger ved Landingsstederne. Den høje Told, som Sverig havde lagt paa Øens Frembringelser saavel som paa de Varer, der indførtes, lettedes, og fremmede Skibe fik fri Adgang til Havnen. Øen blev under hele Krigen en af Østersøens vigtigste Handelspladser, der besøgtes af alle Nationers Skibe.

Søslag ved Rygen den 25de Maj, ved Øland 1ste Juni 1676. Efterat Juel havde ordnet Forholdene paa Øen, tvang Uvejr ham til at blive liggende med Flaaden under Gotland til midt i Maaneden. Hans Stilling var ikke uden Fare, thi han kunde vænte at blive omringet af den svenske Flaade, der havde været sejlklar fra Maanedens Begyndelse og kun væntede paa, at Vejret skulde bedage sig, for at løbe ud. Den 16de Maj lettede den danske Flaade Anker og sejlede til Bornholm, hvor den forstærkedes med to Eskadrer, en dansk paa fire Linieskibe under Rodsten og en hollandsk paa syv Linieskibe og en Fregat under Allemonde. Juel raadede nu over nitten Linieskibe og seks Fregatter, men flere af Skibene vare ikke i den bedste Tilstand, da Sygdomme, Prisers Bemanding og afgivne Garnisoner havde mindsket Besætningerne. Han sendte derfor en let Fregat til Kjøbenhavn med Anmodning om Forstærkning af Mandskab. For ikke at blive overrasket lod han alle sine Fregatter og mindre Fartøjer krydse imellem den svenske Kyst, Bornholm og Rygen og gjøre stadig Forposttjeneste.

Den 25de Maj mældtes der ham, at en svensk Flaade paa fem og tyve Linieskibe, ni Fregatter og en Del mindre

Fartøjer var under Opsejling. Den svenske Flaade, der førtes af Creutz, skulde have løbet ud fra Dalarø i Stockholms Skærgaard midt i Marts. Den var endelig den 19de Maj stukket i rum Sø, men havde forgæves søgt den danske Flaade ved Øland og Gotland. Dens Bestemmelse var en Gjentagelse af det, den skulde have udrettet Aaret iforvejen. Den skulde ødelægge den dansk-hollandske Flaade og bringe Krudt og andre Forraad til Pommern, samt der tage Rytteriet ombord, som skulde udskibes paa Sjæland, samtidig med at Karl den Ellevte førte sin Hær over Sundet fra Skaane.

Juel havde faaet den bestemte Befaling at vende tilbage til Øresund, naar den svenske Flaade var stærkere end hans. Den danske Regering frygtede, at den uforsagte Mand i Tillid til sin Flaades større Bevægelighed skulde lade sig forlede til at binde an med sin Overmand. Den havde derfor bundet hans Hænder. Herr Niels maatte adlyde; men han fjernede sig for saa faa Sejl og saa langsomt og sindigt, at han gav sin Modstander god Tid til at indhente ham. Den danske Flaades Bevægelser udtrykte tydeligt: jeg har Befaling at vende hjem, men jeg gjør det grumme nødigt. Den 25de Maj henimod Aften gled den svenske Flaade ned imod den dansk-hollandske, der krydsede nordenfor Rygen. Juel holdt straks over imod sin Fjende og brød igjennem hans Linie. Om Natten mindskede han Sejl, for at den svenske Flaade ikke skulde tabe ham afsigte. Den næste Morgen sejlede begge Modstandere jævnsides mod Nord, over til Skaanes Kyst, og beskøde hinanden paa temmelig stor Afstand. Ved Middagstid maatte Juel bekvemme sig til at lyde sin Befaling og holde vestover, henimod Øresund. Uden at blive forfulgt eller have mistet et Skib lagde Juel sin Flaade indenfor Falsterbo Rev. Her forstærkedes han med fem danske og fire hollandske Krigsskibe. Hollænderen Tromp, der ankom med disse Skibe, og som Kristian den Femte havde udnævnt til Generalamiral, tog Overanførslen.

Straks efterat Tromp havde overtaget Befalingen, lettede Flaaden fra sin Ankerplads og stod atter ind i Østersøen. I Nærheden ad Rygen iagttoges den svenske Flaade, som styrede imod Nordøst. Den blev jaget, kom afsyne om Natten, men blev atter fundet, og for en Pres af Sejl gik nu Jagten forbi Kristiansø ind i Vandet mellem Øland og Gotland. Begge Flaader sejlede den 1ste Juni for en haard vestlig Kuling imod Nord. Ved Middagstid havde de bedste Sejlere i den forbundne Flaade indhentet de bageste svenske Skibe. Amiral Creutz befalede sin Flaade at vende for at modtage Slaget. Selv gjorde han Begyndelsen med sit Amiralskib »Store Kronan« paa 126 Kanoner. Efter Vendingen beholdt han den samme Masse Sejl mod Vinden, som han havde haft for Vinden. Skibet krængede, og da man havde glemt at lukke Stykportene i det underste Batteri, strømmede Søen ind i Skibsrummet. Det kuldsejlede, kom i Brand og sprang i Luften med en Besætning af over 800 Mand. Største Delen af de svenske Skibe flygtede paany, skræmmet ved dette Uheld. Ikkun Linieskibene »Sværdet« paa 86 Kanoner, ført af Uggla, »Neptun«, »Jeronymus« og nogle mindre Skibe holdt Stand. Tromp, der var ombord paa »Kristian den Femte«, og Juel paa »Kurprindsen«, lagde sig hver paa sin Side af »Sværdet«, og efter en Times Kamp maatte den kjække Uggla stryge. En hollandsk Brander, der ej havde bemærket, at det svenske Amiralskib havde overgivet sig, hæftede sig derved; Skibet omspændtes af Luer og sprang i Luften. »Neptun« overgav sig, et tredie Amiralskib, »Æblet« paa 80 Kanoner, forliste ved Indsejlingen i Skærgaarden, og tre mindre Krigsskibe erobredes. I Slaget ved Øland mistede Sverig tre Amiralskibe; tre Amiraler, hundrede Officerer og to tusinde Matroser tilsatte Livet. Den dansk-hollandske Flaade havde vundet en let Sejr. Amiralskibet »Kristian den Femte« havde lidt mest, thi to Gange blev Skibet stukket i Brand, men Ilden blev begge Gange hurtig slukket. Tromp

skriver i sin Rapport: »Min første Kaptejn, Adrian Akersloot, har endt sit Liv paa Ærens Seng, og min anden Kaptejn, Isaak van Enten, har mistet sin højre Arm; Kaptejnen over Landsoldaterne har mistet et Øje, og af Skibets Besætning er der over hundrede døde og saarede.«

Bohuslen besættes af Normændene, og Venersborg indtages. Juni 1676. Efterat være bleven Mester paa Søen tøvede Kong Kristian ikke længer med at føre sine Hære ind i Sverig. Angrebet aabnedes med den norske Hær, som Gyldenløve havde draget sammen paa Idesletten ved Frederikshald. Han understøttedes godt af sin Raadgiver, Jens Juel, og de to Generaler Rüsse og Løvenhjelm. Hæren bestod af 9 Batailloner, 400 Ryttere og 12 Kanoner, tilsammen 4000 Mand. Den var nu vel forsynet med alt, undtagen med Levnedsmidler, hvis Tilvejebringelse voldte store Vanskeligheder. Den 8de Juni gik Gyldenløve over Grænsen og rykkede rask frem i Bohus. Den 16de Juni kom han til Kvistrumbro, som de svenske Fortropper, 1600 Mand under General Mørner, forlode efter ringe Modstand. Med 1400 Mand, Resten maatte han af Mangel paa Levnedsmidler efterlade ved Kvistrumbro, forfulgte Gyldenløve Svenskerne til Uddevalla, som han angreb den 17de Juni. Efter en ubetydelig Kamp bleve Svenskerne fordrevne, Normændenes Tab beløb sig kun til fjorten Mand. Mangel paa Levnedsmidler tvang atter Normændene til at blive staaende ved Uddevalla til den 24de Juni, paa hvilken Dag de brøde op imod Venersborg med en Styrke paa syv Batailloner, 200 Ryttere og otte Kanoner. Ved Venersborg havde Mørner samlet 3000 Mand. Byen ligger paa den vestre Bred af Venern, paa en Halvø, der er overskaaren af en Kanal, Karlsgraven kaldet, som forbinder Bugten nordenfor Venersborg med Gøtaelv. Broen over Kanalen paa Vejen fra Uddevalla til Venersborg var spærret med en Skanse, og et lignende Brohoved, »den

store Broskanse«, spærrede Broen over Gøtaelv paa Vejen fra Venersborg til Gøteborg. Da de norske Fortropper, en Bataillon og 100 Dragoner under Oberst Visborg, kom frem ad Vejen fra Uddevalla, bleve de levende beskudte fra den første Skanse. Uden lang Betænkning gik Visborg lige imod Skansen, som Svenskerne skyndte sig med at rømme. De stak Ild paa Broen med tjærede Risknipper, men den slukkedes af Normændene, som i den stærkeste Ild løb ud paa Broen og kastede Risknipperne i Vandet. Gyldenløve lod to Batailloner og 200 Ryttere gaa over Broen under Dækning af Ilden fra fire trepundige Kanoner og to i Skansen tagne sekspundige Kanoner. Fodfolket satte sig fast bag Gærderne, og Rytteriet travede frem til Angreb. Mørner oppebiede ikke dette, han førte sine Folk langs Kanalen, hen imod den store Broskanse, som dækkede Overgangen over Gøtaelv. Endnu førend han naaede den, blev han angrebet af fire Batailloner; han maatte atter vige og søge Dækning i Skansen, som modtog Angriberne med en levende Kanonild. Gyldenløve besvarede den dog saa eftertrykkelig med alle sine Regimentsstykker, at Svenskerne forlode Skansen, gik over Gøtaelv og forsvandt ad Vejen til Gøteborg. Det norske Korps vendte sig nu imod det befæstede Venersborg. Den svenske Besætning, der beløb sig til 250 Mand, følte sig ej stærk nok til at forsvare de vidtløftige Værker, stak derfor Byen i Brand og indesluttede sig i Kastellet. Ilden i Byen lykkedes det først Normændene at slukke, efterat to Gaarde vare brændte. For at tvinge Kastellet til Overgivelse lod Gyldenløve nogle Kanoner hejse op paa en Klippe, hvorfra han beherskede Kastellets Ild. Den 26de Juni opfordrede han Kommandanten, Lillie, til at overgive sig. Denne forlangte fri Bortgang for sit Mandskab. Det afsloges. Seks norske Batailloner og hundrede Dragoner tilfods ordnedes for at tage Kastellet med Storm. Da Lillie mærkede, det blev til Alvor, aabnede han Fæstnings-

portene og strakte Gevær. Besætningen blev ført til Norge. — Vestergøtlands Sletter laa nu aabne for den norske Hær, og Landet brandskattedes vidt og bredt i stort Omfang. Skrækken, over at Fjenden var trængt saa dybt ind i Landet, voldte stor Forvirring; Befolkningen flygtede fra Hus og Hjem og tyede ind i Skovene. Dog fik Normændene det Lov, at de holdt ypperlig Mandstugt.

Landgang i Skaane, Helsingborgs Erobring den 3die Juli. Angrebet paa Skaane aabnedes med et Skinangreb. For at forlede Karl den Ellevte til at svække sin Hær, der stod norden for Malmø, gjorde Hovedflaaden under Tromp den 27de Juni Landgang ved Ystad. Listen lykkedes fuldstændig; thi Kong Karl sendte straks 1500 Ryttere under Wittenberg og Fersen til Ystads Undsætning. Tromp havde landet med 2000 Mand af de sjælandske og fyenske nationale Regimenter samt med et Matroskorps, østen og vesten for Ystad, og havde angrebet Byen fra begge Sider. Skanserne, der kun vare forsvarede af 200 Dragoner, toges, og vore Soldater havde netop sat sig fast i Udkanten af Byen, da den svenske Undsætning under Fersen og Wittenberg kom de slagne Dragoner til Hjælp. Det svenske Rytteri angreb med Hidsighed; men den Ild, hvormed det modtoges, standsede det. Efterat have mistet 150 Mand trak det sig tilbage i Retning mod Kristianstad. Ystad blev i de Danskes Magt og besattes med en Bataillon af andet fyenske Regiment. Dette Togt var Forløberen for Hovedangrebet.

I Juni Maaned havde Kristian den Femte draget en Hær sammen i en Lejr ved Lyngby, en Mil norden for Kjøbenhavn. Anførslen betroedes Johan Adolf af Ploen. Den talte 19 Batailloner paa 4 Kompagnier, 9 Rytter- og 2 Dragonregimenter paa 6 Kompagnier og 45 Kanoner. Trosset bestod af 610 Rustvogne samt de til Hoffet og Generalstaben hørende Vogne.

Højre Fløj under F. Arenstorff og Duncam.
6 Kompagnier Dragoner. Ramsted,
6 do. 1ste sjælandske Rytterregiment. F. Arenstorff,
6 do. 2det do. do. D. Rantzau,
6 do. 1ste fyenske do. Duncam,
6 do. 1ste jydske do. Levetzau,
Midten under Weiher og Schack.
Feltartilleri: 3 tolvpundige Kanoner, 1ste Komp. D. Hesse.
3 sekspundige do
36 trepundige do. 2det — J. Wilster.
1 halvtredspund. Mortér 3die — A. Harboe.
2 femogtyvepund. do.
4 Petarder.
1 Pionérkompagni, G. Hofman.
2 Bataillоner af Livregimentet tilfods. N. Rosenkrantz,
2 do. - 1ste sjælandske Regiment tilfods. La Haye,
2 do. - Prinds Georgs Regiment tilfods. D. Busch,
2 do. - 2det fyenske Regiment tilfods. Bibow,
2 do. - Dronningens Livregiment tilfods. J. Schack,
2 do. - Weihers do. Melrum,
2 do. - Ploens do. Brinck,
1 do. - 4de jydske do. Eg. Lützow,
2 do. - M. Rosenkrantz's Regiment. M. Rosenkrantz,
1 do. - Stuarts Regiment, Stuart,
1 do. - Degenfelts Regiment, H. Degenfelt,
6 Kompagnier - Livgarden tilhest Plessen.
Venstre Fløj under K. Arenstorff og Sandberg.
6 Kompagnier Dragoner. Trop,
6 do. af 2det jydske Rytterregiment. J. Bülow,
6 do. - 3die do. do. Sandberg,
6 do. - 4de do do. K. Arenstorff.
6 do. - 2det fyenske do D. Reventlow.

Den planmæssige Styrke var 4600 Ryttere, 1000 Dragoner, 9000 Fodfolk, 45 Kanoner med 550 Artillerister. I Virkeligheden kan den anslaaes til 13,000 Mand. Den 20de Juni begyndte Indskibningen, og den 28de om Aftenen lettede flere hundrede Førselsfartøjer Anker fra Kjøbenhavns Red, dækkede af fire Linieskibe og seks Fregatter under Jens og Markvard Rodsten. Overfarten foretoges i følgende Orden: Foran sejlede Fregatterne, derefter Førselsskibene og endelig

Linieskibene. Regimenterne sejlede i Nummerorden, i den Rækkefølge, hvori de havde staaet i Lejren ved Lyngby. Artilleriet fulgte efter den første Halvdel af Fodfolket. Rytteriet sejlede bagest. Paa den Øverstbefalendes Skib vajede en hvid Stander, som ved Landgangsstedet skiftedes med en rød. Et Skud betød, at Flaaden skulde ankre, to Skud, at den skulde lette. Kom et Skib paa Grund, skulde de tre nærmeste Skibe ile det til Hjælp. Tre Skud fra den Øverstbefalendes Skib betød, at Generalerne skulde samles. Naar der løsnedes ni Skud fra Amiralskibet ved Landgangsstedet, saa skulde Fodfolket gaa i Baadene og ro i Land, fulgt af Prammene med Værktøjet. Hvert Regiment skulde selv sørge for sine Levnedsmidler og Krudt.

Den 29de om Formiddagen kastede Flaaden Anker norden for Landskrona, men da Landingsstedet ej var bekvemt, lettede den atter, gik længere mod Nord og ankrede udfor Rå Fiskerleje, sønden for Helsingborg. Her havde Svenskerne opkastet nogle Værker, som ikke vare besatte. Da Fortropperne vare stegne i Baadene, bleve disse liggende paa Aarerne, da man var uvis, om man turde gaa iland. En skaansk Kvinde hjalp dem ud af Uvisheden. Hun løb ned til Stranden og raabte »Kom hid, herhid, her er ingen Fare, alle Svenskerne ere dragne ad Ystad.« Den første Dag udskibedes Fodfolket og Artilleriet, den næste Dag Rytteriet. Da Kongen tilligemed sin Broder Prinds Jørgen gik fraborde, mandede Matroserne Ræerne og raabte »Til Lykke for Kongen«.

Den svenske Hær i Skaane, der oprindelig var imellem 11 og 12,000 Mand, havde svækket sig ved Bortsendelser og stærke Garnisoner. I Landskrona 1800 Md., i Malmø 1800 Md., i Kristianstad 800 Md., i Helsingborg 400 Md. Da den var altfor svag til at afværge Landgangen, havde den Valget mellem at lade sig indeslutte i Malmø eller trække sig tilbage. Allerede Dagen før Landgangen var den gaaet fra Malmø til Lund. Den fortsatte Tilbagetoget i nordlig Retning, til Gedingebro,

og vilde gaa derfra til Markaryd, for at komme indenfor Smaalands Grændser. Men da den ved Gedingebro erfarede, at Landgangen var foretaget i Nærheden af Helsingborg, frygtede den for at blive standset paa Vejen til Smaaland. Den vendte sig derfor imod Øst og gik over Hørby og Vram til Kristianstad, hvor den ankom den 2den Juli. Hæren indkvarteredes i Landsbyerne østen for Helgeaa, hvor den blev liggende i trende Uger. Tilbagetoget blev, som det saa ofte hænder, foretaget i stor Uorden og lignede en Flugt. En Mængde Soldater løb hjem; alle knurrede og skøde Skylden for Ulykken fra sig selv paa den enogtyveaarige Konge.

Samme Dag Udskibningen var fuldført, rykkede nogle Regimenter af den danske Hær under N. Rosenkrantz for Helsingborg, som rømmedes af Kommandanten Hästsko, der trak sig ind paa den befæstede Borg, som straks belejredes. Den 30te Juni vare seks Kanoner og Morterer i Batteri, som beskøde Slottet med glødende Kugler og Bomber i flere Dage. En Granat faldt i et Krudtkammer, voldte en Del Ødelæggelse og bestemte Kommandanten til at strække Gevær med den 400 Mand stærke Besætning. Den 3die Juli, faa Timer forinden Overgivelsen, dræbtes Niels Rosenkrantz, en af Hærens gjæveste Officerer. Hans Fald blev almindeligt beklaget. Staaende paa Brystværnet var han bleven truffet af en Kugle i Hovedet.

Landskronas Erobring den 3die August. Efterat Kongen havde modtaget Helsingborgs og Omegnens Hyldest og udstedt et aabent Brev til Skaanes Indbyggere, i hvilket de opfordredes til at gribe til Vaaben for den danske Krone, drog han den 5te Juli imod Landskrona. Hæren lejredes imellem Landsbyerne Ørja og Tofta, nordøst og øst for denne Fæstning. Den 6te Juli aabnedes to Rækker Løbegrave i sydlig Retning imod den med Volde og Grave velbefæstede By. Arbejderne skrede rask fremad, og den 10de havde Løbegravene

naaet frem til Gravranden. Denne Dags Aften havde det sjælandske Fodregiment under la Haye Vagt i de vestre Løbegrave. Pludselig blev Regimentet overfaldet af 800 Svenskere, som foretoge et Udfald, førte af Øverste Metstake. Sjælænderne bleve i første Øjeblik overraskede og kastede; men da de fik Hjælp af Ramsteds Dragoner, der tilfods havde Vagt ved Stranden, bleve de svenske Tropper slaaede og saa hidsigt forfulgte, at vore Tropper trængte samtidig med dem ind i Staden. Efter en blodig Gadekamp, i hvilken omtrent 400 Svenskere dels bleve dræbte, dels tagne tilfange, maatte de rømme Byen og i Forvirring trække sig tilbage til Slottet, hvis Tilgange, to Træbroer, afbrændtes samme Nat. De Danskes Tab beløb sig til tredive døde og ligesaa mange saarede. Føreren for det sjælandske Regiment, la Haye, hvem den lykkelige Vending skyldtes, faldt i Gadekampen.

Det stærkt befæstede Landskrona Slot, som forsvaredes af Lindeberg, blev derpaa angrebet. Slottet havde dobbelte Grave og gode murede Bolværker. Besætningen bestod endnu af 1400 Mand, der vare vel forsynede med Levnedsmidler, Krudt og Kugler. Løbegravene aabnedes den 13de Juli, men havde i Begyndelsen ringe Fremgang, og mangen Arbejder faldt for Fæstningens Ild. Om Natten den 17de Juli gjorde Svenskerne et Udfald, men de kastedes tilbage af Weihers Regiment med et Tab af 50 Mand. Blandt de saarede var Sjælen i Landskronas Forsvar, Metstake, der senere døde af sine Saar. Paa dansk Side saaredes Oberst Stuart, der samme Dag var ankommen til Lejren. Den 25de Juli vare fem danske Batterier færdige og besatte med 29 Kanoner; deraf vare fire 24 pundige, fem 12 pundige, seks 8 pundige Kanoner og syv Morterer, overførte fra Kjøbenhavn. Disse Batterier ødelagde i Løbet af nogle Dage alle Slottets Bygninger. Besætningen gravede sig imidlertid ind under Voldene, og Artilleriet vedblev at besvare Belejrernes Ild baade med Liv og Kraft.

Medens den danske Hær laa for Landskrona, tog Kongen ved et aabent Brev Skaane i Besiddelse. Til dette Skridt blev han opmuntret ved den Misfornøjelse, der var med det svenske Herredømme, et Misnøje, som var blevet ydermere styrket, fordi Karl XI paa Tilbagetoget ligefrem havde opfordret sine Soldater til at plyndre. Den 23de Juli befalede den danske Konge Oprettelsen af den skaanske Rostjeneste og et nationalt Dragonregiment, tvende Afdelinger, der dog aldrig bleve fuldtallige. Fremdeles drog Hæren store Forstærkninger til sig fra Sjæland, nemlig fem hvervede Bataillоner: Bremer, Degenfelt, Schönfelt, Stuart og Vogt, samt den sjælandske Rostjeneste under K. Holck og den jydske under M. Kruse. Med Undtagelse af det belejrede Landskrona og de befæstede Byer Malmø og Kristianstad faldt hele Skaane til Danmark midt i Maaneden. Det danske Rytteri strejfede gjennem hele Provinsen og slog de svenske Tropper, hver Gang de kom udenfor Fæstningerne. Den 2den Juli gik Trop med Walters Dragonregiment til Engelholm, to Mile norden for Helsingborg, forskansede Byen og foretog Strejftog ind i Halland. Den 7de Juli borttog Duncam i Spidsen for første fyenske Rytterregiment tæt under Malmøs Volde 2000 Stykker Slagtekvæg, som vare drevne sammen fra hele Omegnen. Reventlow og Holck overfaldt med nogle Kompagnier af andet fyenske Regiment og den sjælandske Rostjeneste i Allingeskov en svensk Afdeling, der var rykket ud af Malmø, toge tredive Fanger og forfulgte Svenskerne ind under Malmøs Kanoner. Størst Ulempe voldte dog Bønderne i det nordre og østre Skaane den svenske Hær. De hang med Trofasthed ved deres gamle Herskab, og den svenske Hærs Plyndringer gave Anledning til, at de flokkedes og satte haardt imod haardt. De kaldtes Snaphaner og udmærkede sig ved Snildhed og Mod, som de desværre plettede med Grusomhed. De gjorde Indfald i Smaaland og toge de Forraad, der vare ophobede for den svenske Hær. Den 24de Juli tog en Flok Snaphaner i Nær-

heden ad Grænsebyen Loshult den svenske Feltkasse med 50,000 Rd. samt Kongens Telt og Sølvtøj. Karl XI forfulgte dem forgæves med Ild og Sværd.

Kristian V, der ikke besad megen Udholdenhed, vilde ophæve Landskronas Belejring; men paa Hertugen af Ploens indstændige Modforestillinger opgav han dette Forsæt, og Belejringen fortsattes af yderste Evne. Overtroen kom de Danske tilhjælp: Lynet slog ned i Landskrona Kirketaarn og forvred de romerske Tal paa Urskiven, saa II blev til V, og XI udslettedes. Til Minde herom sloges en Medaille. Under Batteriernes Ild lykkedes det at lede Vandet ud af den yderste Grav, og flere Veje blev anlagte over den. Den 1ste August besluttedes det i et Krigsraad at vove en Hovedstorm. Den første Stormkolonne skulde bestaa af de seks kjækkeste i hvert Kompagni, ialt 500 Mand. Officererne, der mældte sig i Mængde, udtoges ved Lodtrækning. 100 Svømmere tilbøde sig frivillig at svømme over Graven og befæste Broerne for de Stormende. Dagen før Angrebet vare alle Broer og ni Pontoner rede til at skydes i Vandet. Tredive Ingeniører fulgte med hver Ponton, i hvilken der var fæstet Sløjfer, saa den kunde bæres af 24 Mand samt seks Mand som Erstatningsmandskab. Alle disse havde deres Geværer og Spader i Pontonerne.

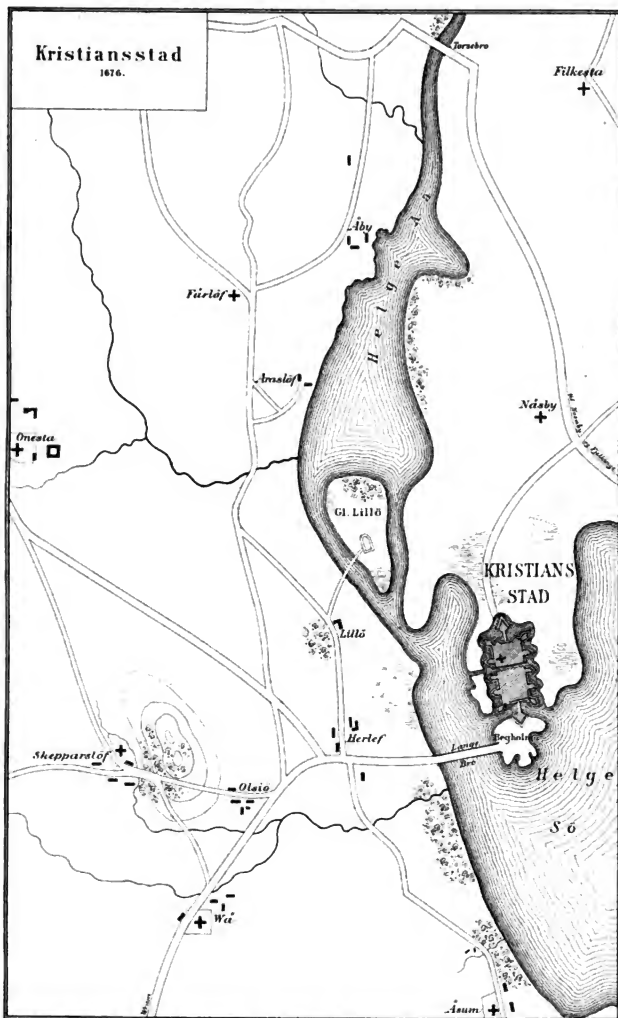
Da Landskronas Kommandant blev opmærksom paa Forberedelserne, sendte han en højere Befalingsmand ud og bad om to Timers Vaabenhvile, for i Ro at overlægge med sine Officerer, om det ej vilde være raadeligst at ophøre med Modstanden. For muligen at komme i Besiddelse af Fæstningen uden Tab tilstod den danske Hærfører beredvillig denne Anmodning. Efterat de to Timer vare forløbne, svarede Kommandanten, at Krigsraadet havde besluttet at holde ud til det yderste. Stormen blev nu fastsat til den 3die August om Aftenen, men inden den kom til Udførelse, sendte Lindeberg en Trompeter ud og tilbød at overgive Fæstningen, imod at

Besætningen fik Tilladelse til fri Bortgang med fire Kanoner. Den 3die August blev man enige om Betingelserne. Den svenske Besætning skulde inden tolv Dage føres til Riga paa danske Skibe; dog tillodes det Skaaningerne, Tydskerne og andre Udlændinger at tage dansk Krigstjeneste. Kl. 2 om Eftermiddagen forlod Besætningen, der omtrent var 1300 Mand, Fæstningen, som besattes med to Batailloner under Oberst Stuart. Kongen forærede det gjorte Bytte til sin Feltherre, Johan Adolf af Ploen, som atter gav det derfor indkomne Pengebeløb til Soldaterne. Belejringen havde kostet 100 Døde og 190 Saarede. Den 4de August aflagde Byen Troskabsed til Kongen af Danmark. Karl XI lod siden Lindeberg stille for en Krigsret. Han blev dømt for slet Forsvar af en af Rigets Hovedfæstninger og skudt. Der fortælles, at Lindebergs Kone, der laa syg, ikke kunde taale den evige Skydning. Hendes Liv blev reddet, men hans gik tabt.

Kristianstads Erobring den 15de August 1676. Efter Landskronas Fald ønskede den danske Hærfører, Hertugen af Ploen, at gaa mod Fæstningerne i Halland, for at aabne en Forbindelse med den norske Hær under Gyldenløve, men Kongen, der ikke elskede de kedsommelige Belejringer, forlangte, at Hæren skulde føres mod Kristianstad, hvor man antog, at den svenske Hær endnu stod. Inden Hæren brød op imod Helgeaa, sendtes General Duncam, der havde udmærket sig som Partigænger, med et Korps paa 2800 Mand imod Nord for at erobre Halmstad. Dette uforsigtige Skridt skyldtes de gjentagne Anmodninger fra Oberst Trop, der stod i Engelholm. Han forsikrede Kongen, at man med et lille Korps let kunde bemægtige sig Halmstad og beherske Halland, hvis Indbyggere tildels vare dansksindede. Grev K. Holck efterlodes med den sjælandske og jydske Rostjeneste foran Malmø for at holde Øje med denne Fæstning. Med største Delen af Rytteriet, Ramsteds Dragoner, nitten Batailloner og seksogtyve Kanoner

gik Kongen den 6te August tværs igjennem Skaane, ad Hovedvejen til Kristianstad. Den 10de kom Hæren til Væ, en lille Mil sydvest for Kristianstad. Her mældte Fortravet, at den svenske Hær havde trukket sig tilbage til Karlshamn i Bleking, og at alle Broer over Helgeaa vare afbrudte. Paa Grund heraf gik den danske Hær imod Nord, til Torsebro, for at slaa Bro over Aaen udenfor Fæstningens Ild. Broslagningen medtog to Dage. Den 13de August overskredes Helgeaa, og Hæren lejrede sig norden for Kristianstad, paa samme Plet, hvor den svenske Hær havde staaet nogle Dage iforvejen.

Kristianstad var dengang en god Fæstning med stærke Bolværker, dybe Grave og en dækket Vej med dobbelte Pælerækker. Besætningen var 800 Mand, Voldene vare rustede med 78 tolv- og firetyvepundige Malmkanoner og en Del Morterer. Kristianstad ligger østen for Helgeaa, paa en flad Halvø, der ofte oversvømmes af Helgeaa og af Helgesø, som omgiver Byen i Syd og Øst. Imod Nord er den dækket af Moser. Fæstningen dannede en retvinklet Firkant, 1200 Alen fra Nord til Syd og 300 Alen fra Øst til Vest. I hvert Hjørne havde den en Bastjon, og desuden tre Bastjoner paa hver af de lange Sider. Hver af de korte Sider, der vendte mod Nord og Syd, var gennembrudt af en Port, foran hvilken der laa halvmaaneformede Værker. Imod Vest laa et smalt Forland imellem Fæstningsgraven og Helgeaa. Imod Øst og Syd var ligeledes Forland imellem Gravene og Søen. Fra det søndre Forland, Begholmen, var der anlagt en 700 Alen lang Bro, Langebro, over Helgeaa. Broens Fortsættelse var en Dæmning, hvorfra man mod Syd kom til Aasum; imod sydvest til Væ og Vram; imod nordvest til Mølleryd. Gjennem den nordre Port førte Vejen til Bleking. Det lave, bløde Jordsmon vanskeliggjorde en regelmæssig Belejring. Man kunde forudse, at den vilde blive langvarig og let faa et uheldigt Udfald, naar Efteraarsregnen forandrede Omegnen til et Uføre. Den danske Hærfører besluttede derfor at gaa paa med et

O Vaupell · Hærens Historie Side 122

Th. Bergh's lith Inst

Gyldendalske Bs Forlag

1676.

Fodfolket i den skaanske Feide.

[illegible]

[illegible] Skaanske Feide.

voldsomt Angreb, saameget mere, som den svenske Hær, der daglig forstærkedes, om føje Tid kunde indfinde sig og hindre Belejringen. Tiden var gunstig, thi langvarig Tørke havde udtørret Gravene og gjort Moserne gangbare. Omegnens Beboere tilbøde sig at lede Angriberne frem ad sikre Stier. Da Kongen spurgte Ploen, hvorledes han agtede at bære sig ad, svarede han: Jeg vil tage den uden Ceremonier. Han opfordrede Kommandanten til straks at overgive Fæstningen, da det den næste Dag vilde være forsilde. Kommandanten svarede, at han først vilde prøve sine Kanoners Virkning. Stormen foretoges den 15de August i Daggry, Dagen efter Ankomsten. Tre Kolonner, hver paa 500 Mand, af første fyenske, jydske, Schønfelts Regimenter og Ramsteds Dragoner, førte af Lützow, Cicignon, Schønfelt og Ramsted, bestemtes til Hovedstormen. Cicignon og Lützow gik imod det nordvestlige, Schønfelt og Ramsted imod det sydvestlige Bolværk; en tredie Kolonne paa 500 Mand af Dronningens Livregiment under Oberst Erhorn foretog et Skinangreb paa den østre Side af Fæstningen. Hele Fodfolket fulgte efter de to førstnævnte Kolonner. I Morgendæmringen kom de usete over Gravene og bleve først opdagede, da de stege op ad Voldskraaningerne. En voldsom Kamp begyndte: de forreste bleve drevne tilbage, men stærke Reserver vare ved Haanden, og efter to Timers haardnakket Modstand maatte Svenskerne bukke under for Overmagten, efterat Halvdelen var falden. Den anden Halvdel tilligemed Kommandanten, Wulfsklo, toges tilfange. Sejrherrernes Tab var ikke mindre end de overvundnes. Det beløb sig til 148 døde og 392 saarede.

Den stærke Fæstning var falden, inden den endnu havde faaet Tid til at løsne et Kanonskud. Et stort Krigsmateriel og rigelig forsynede Forraadsskure gjordes til Bytte. Det gik dermed som ved Landskrona. Kongen forærede det til Ploen, som udbetalte Værdien derfor til Soldaterne. Eg. Lützow udnævnedes til Kommandant, og der lagdes fire Batailloner i

den erobrede Fæstning. Volde og Grave bleve udbedrede, den lange Bro over Helgeaa, som Svenskerne havde afbrændt, gjenopbyggedes, for at Besætningen kunde have let og fri Forbindelse med det øvrige Skaane.

I Nærheden af Fæstningen lejredes et Korps under Cicignon, bestaaende af fjerde jydske Rytterregiment, Ramsteds Dragoner, to Bataillоner Degenfelt, førte af Hertugen af Croi, og en Bataillon af første fyenske Fodregiment.

Med den øvrige Del af Hæren brød Kongen op og skyndte sig ad Halland for at komme Duncam til Hjælp, inden det blev forsilde; thi alle Efterretningsmænd fortalte enstemmig, at den svenske Konge i største Il var dragen med en mægtig Hær til Halland. — Samme Dag, den 17de August, som Kongen brød op fra Kristianstad, ramte Slaget det danske Korps, som stod for Halmstad.

Slaget ved Halmstad den 17de August 1676. Den 2den August 1676, Dagen førend Landskronas Fald, sendte Kristian V et Strejfkorps under Duncam til Halland.

Oprindelig var det hans Plan, at hele Hæren skulde følge efter; men det blev i sidste Øjeblik forandret, og den danske Hovedhær vendte sig mod Kristianstad. Karl XI besluttede at drage Fordel af den store Afstand, som skilte Duncams Korps fra Hovedkorpset, og satte sig i Bevægelse for at overfalde det med største Delen af sin Hær, som han havde trukket sammen i Hjertet af Smaaland, i Vexiø.

Duncams Korps bestod af 500 Ryttere, 500 Dragoner, 1900 Fodfolk, 12 trepundige, 3 sexpundige Kanoner og 2 Morterer. Først den 12te August ankom det til Halmstad, 12 Mile norden for Helsingborg, gik over Nisaa og opfordrede Kommandanten, Hård, til at overgive Fæstningen. Voldene vare i daarlig Tilstand, Besætningen talte kun 300 Mand, og Befolkningen var tildels dansksindet. Hård sendte derfor, endnu inden Fæstningen blev indesluttet, Bud til Karl XI om Undsætning.

Dette Bud traf den svenske Konge paa Vejen til Halland, i Ljungby i Smaaland. Karl XI var allerede den 11te August brudt op fra Vexiø og behøvede ingen Spore for at nytte det heldige Tilfælde, hvorved han fik Lejlighed til at vinde en let Sejr. Han ønskede sin Hær Vinger og afknappede dens Hvile. Fodfolket befordredes paa Vogne[1]).

Den 13de August kom den svenske Hær til Ljungby, syv Mile vesten for Vexiø. Derfra gik den imod sønden, langs Laga Aa, for at komme bagpaa den danske Hær og spærre den Tilbagevejen til Skaane. Ved Markaryd, syv Mile sønden for Ljungby, gik den over Laga Aa og kom den 16de til Knæred i Halland, tre Mile fra Halmstad, hvor Karl endelig undte sine Folk nogen Hvile. Om Natten brød den svenske Hær op igjen og gik over Tjærby og Kistinge fremad Vejen mod Nord fra Laholm til Halmstad. Dagen iforvejen havde

[1]) Det danske Korps:
500 Ryttere (kommanderede af otte Rytterregimenter) Münchhausen.
500 Dragoner (af Walters Regiment) Trop og Lützow.
640 Mand (2 Bataill. af Max Rosenkrantz's Reg.) Rosenkrantz, Warnstedt.
276 do. (1 Bataillon af første fyenske Fodreg.) Hans Stensen. } Schack.
412 do. (1 Bataillon af andet fyenske do.) Poul Rantzau. } Schack.
292 do. (1 Bataillon af sønderjydske do.) Behrends
304 do. (1 Bataillon af Bremers Regiment) Kardorf.
17 Kanoner, 6 Batailloner, 6 Eskadroner.

Det svenske Korps:
2 Eskadroner Drabanter.
9 do. Lifregimentet, Bjelke.
3 do. Smålands, Fersen.
4 do. Vestgøta, Hjerta.
3 do. Dronningens, Ascheberg
2 do. Dragoner.
Fodfolk.
3 Batailloner Garde, Gyllenstjerna.
1 Bataillon Skaraborgs, Borstel.
1 do. Kalmare, Wulfsklo.
1 do. Dals, Jernsköld.
16 Kanoner, 23 Eskadroner, 6 Batailloner.

Duncam hørt om Fjendens Fremrykning. Han ophævede derfor Belejringen, brændte sit overflødige Tros og vilde trække sig tilbage til Laholm. Om Aftenen gik han over Nisaa og naaede henad Morgen Fullbro, hvor han lod Broen over Tvedalsaa istandsætte istedenfor at gaa igjennem de talrige Vadesteder. Medens hans Folk vare ifærd med at slaa Bro, viste Svenskerne sig paa Bakkerne sønden for Aaen. Tilbagetoget var afskaaret. Duncam havde Valget imellem at modtage Slaget norden for Aaen eller gaa over den og ufortøvet bane sig Vej forbi den svenske Hær. Men den overhængende Fare gjorde ham raadvild. Efter at have ført sine Afdelinger over paa den søndre Side, blev han staaende ubevægelig nede i Dalen og rørte sig ej af Pletten i flere Timer. Han modtog Slaget med herskende Højder foran sig og en Flod i Ryggen. De Danskes Rytteri bestod af seks, de Svenskes af tre og tyve Eskadroner. Fodfolk og Artilleri vare af lige Styrke. Det svenske Rytteri, der var blevet holdende paa Bakken, indtil Fodfolket havde indhentet det og taget sin Plads i Midten af Slagordenen, aabnede Kampen. Det galoperede ned ad Bakken og mødtes paa Halvvejen af de danske Ryttere og Dragoner, som øjeblikkelig havde bevæget sig fremad for ej at rides overende. Det første Angreb blev afslaaet. En Del af de danske Dragoner kastede sig derpaa over det svenske Fodfolk, brød igjennem det, banede sig Vej forbi den svenske Hær og undkom til Laholm. Først efterat Slaget var begyndt, gjorde Duncam den Opdagelse, at han burde have modtaget Angrebet norden for Aaen, og han forsøgte nu, da det var forsilde og blot voldte Forvirring, at trække sig tilbage over Aaen. Max Rosenkrantz skulde med sit Fodregiment og med Levningerne af Dragonerne under Lützow samt nogle Kanoner dække Tilbagetoget. Med opofrende Mod forsvarede den kække Rosenkrantz sin Post foran Broen og farvede den med sit Hjerteblod. Warnstedt, der førte den anden af hans Batailloner saaredes, og begge Batailloner opreves.

Lützow, der trofast havde understøttet Fodfolket med nogle Kompagnier Dragoner, delte Skæbne med dette. Han faldt efter med egen Haand at have nedhugget sytten Fjender. En Støtte, der rejstes af hans tapre Modstandere paa den Plads, hvor han faldt, minder om hans Heltedød.

Resterne af det danske Korps havde endnu ikke ordnet sig norden for Aaen, da denne overskredes paa flere Steder af det overlegne svenske Rytteri. Fra alle Sider brøde de svenske Afdelinger ind paa de smaa, sammenfiltrede Hobe, der overgave sig, da de saae alle Udveje spærrede. Før Slaget var det danske Korps 3000 Mand; deraf faldt henved 1000 Mand. Resten blev tagen tilfange paa nogle hundrede Mand nær, som undkom over Laholm til Skaane. Stor var Glæden i den svenske Hær over den vundne Sejr, som bevirkede et fuldstændigt Omslag i den nedtrykte Stemning. Den Hurtighed, hvormed Toget besluttedes og udførtes fra Midten af Smaaland til Hallands Vestkyst, har Krav paa Anerkjendelse.

Den svenske Hær beviste, at den var i Besiddelse af en ualmindelig Bevægelighed, noget, som den danske Hær gjentagne Gange fik Beviser paa i denne Fejde. Dagen efter Slaget fik Kong Karl Budskab om, at Kristianstad var taget med Storm. Det dæmpede Glæden over den vundne Sejr.

Malmø var det eneste Sted i Skaane, der endnu holdt sig, og den svenske Hær maatte berede sig paa et nyt Slag; thi den danske Hær var i Fremrykning for at ile Duncam til Hjælp.

Ad nærmeste Vej togede den danske Hær fra Omegnen af Kristianstad i nordvestlig Retning, gjennem hele Skaane, ind i Halland. Undervejs drog den betydelige Forstærkninger til sig. Cicignons Korps forenedes atter med Hæren. Tre Rytterregimenter, Livregimentet under Meerheim, sønderjydske under Sehested og Rauchs Regiment, fremdeles Ørtzens Dragonregiment og to Batailloner, Schønberg og Bremer, overførtes fra Sjæland og Meklenburg til Skaane. Endvidere befaledes fire af de i Holsten staaende Batailloner, nemlig en af sønder-

jydske, første fyenske, Baudissins og Lütkens Regimenter samt Baudissins Rytterregiment at støde til Hæren i Skaane.

Den 24de August ankom den danske Hær til Laholm. Den fandt alle Broerne over Laga Aa afbrændte, og flere Dage hengik med at slaa nye Broer. Den 27de overskredes Floden, og den næste Dag stod den danske Hær atter for Halmstad. Karl XI oppebiede ikke dens Ankomst. Først havde han haft isinde at blive staaende bag Nisaa, men da Aaen ej frembød nogen Hindring paa denne Aarstid, saa førte han sin Hær den 21de August nordpaa, til Falkenberg, efterat have forstærket Halmstads Besætning med to Batailloner. I Slutningen af Maaneden gik det danske Rytteri under K. Arenstorff mod Falkenberg og tvang de svenske Forposter til at gaa tilbage over Ætran, som flyder forbi Falkenberg. Karl XI havde allerede draget videre imod Nord og havde taget Stilling bag Viskeaa. Det svenske Hovedkvarteer var i mange Uger i Syllinge, hvorefter Lejren nævnedes.

Den svenske Hærstilling var mislig. Sønden for den stod det i den overlegne danske Hovedhærs Magt at gaa frem i Halland, og nordenfor den, ved Bohus's Sydgrændse, blev den truet af Gyldenløve, som stod med sine Normænd i Nærheden ad Gøteborg. Et svensk Korps paa nogle tusinde Mand, der havde søgt at standse Normændene, var blevet slaaet og adspredt. Efter Normændenes Angivelser havde Svenskerne et Tab af 600 døde, 100 Fanger, otte Faner og ni Standarter. Gyldenløves Styrke beløb sig efter Slaget til 3800 Mand. Med denne Styrke indesluttede han Gøteborg, som havde 1500 Mands Besætning. Fra Søsiden var den indesluttet af fire Linieskibe og fire Defensionsskibe under Markvard Rodsten, som den 13de Juli ankrede ved Vingø. Den 17de gik denne Flaade ind i Karlssund, hvor Amiralskibet »Kjøbenhavn« stødte, og det var forgæves, at man søgte at faa det flot med alle Flaadens Fartøjer. Svenskerne sendte to Fregatter, en Brander og en Del Smaaskibe ud imod det, og da Vinden

var ugunstig for den danske Flaade, kunde den ikke komme op imod de svenske Skibe. En Brander hæftede sig ved det strandede Skib, der forlodes af sin Besætning. Vel blev Branderen kastet los af Svenskerne, men Ilden havde allerede udbredt sig saa stærkt, at Skibet sprang i Luften.

I Slutningen af Juli bragte en dansk Krydser Rodsten Underretning om, at seks store svenske Krigsskibe, som vare udrustede i England, vare under Opsejling. Krigsraadet besluttede, at Rodsten skulde gaa tilsøs og opsøge disse Skibe, for ej at komme i en dobbelt Ild. Den 1ste August forlod Flaaden Gøteborg Red, men isteden for at krydse over imod Skagen, satte den Koursen efter Øresund. Rodsten blev straks efter sit Komme til Kjøbenhavn afsat, og en ny Eskadre under Oberstløjtnant Vibe afgik til Gøteborg; men en kostbar Tid var spildt. De seks Skibe fra England løb uantastede ind i Gøteborgs Havn og forsynede Fæstningen med Levnedsmidler og Krigsfornødenheder. Derpaa løb den svenske Eskadre under Sjöblad ud fra Gøteborg og tog mange Priser i Kattegat. Gyldenløve, der ikke turde føre sit Belejringsartilleri tilsøs fra Norge til Gøteborg, saalænge Svenskerne spillede Mester i Søen, ophævede derfor i Begyndelsen af August Blokaden og førte sit Fodfolk over paa Hisingen. Han slog Bro ved Gulø og vendte sig mod Bohus Fæstning. Belejringsartilleriet blev ført ad Landevejen gennem Bohuslen under Bedækning af femten Kompagnier tilfods, der førtes af Hvitfeldt. Undervejs blev det overfaldet paa Grænsen af Dalsland af et svensk Korps paa tretusinde Mand under Gyllenspetz. Efterat Kampen havde varet i halvanden Time, bleve Svenskerne slaaede og mistede to Metalkanoner.

Gyllenspetz samlede dog atter sine Tropper, forenede dem med fire Kompagnier af Adelsfanen og trængte frem imellem Venersborg og Uddevalla, hvor han satte sig fast paa Hunneberg. Ryssensten, som havde Befalingen ved Uddevalla og Venersborg, sendte firehundrede Ryttere under Hans Løvenhjelm imod

Gyllenspetz, der atter blev slaaet og med Tabet af hele sit Rytteri maatte flygte ind i Værmland. — Bohus blev nu belejret af Gyldenløve. Den har en naturlig stærk Beliggenhed paa Toppen af en Klippe, i hvilken Fæstningsværkerne vare indhuggede. Besætningen var 1400 Mand, som førtes af Oberst Stake. Ved Angegårde i Yllenby Sogn holdt han længe Stand imod de fremrykkende Normænd og trak sig først tilbage, da en norsk Afdeling omgik hans Stilling over Bjerget Fantin. For at dække sin Bortgang ødelagde han baade Veje og Broer og stak Ild paa Kongelf. Hvad der efter denne Brand blev staaende af Byen, ødelagdes med glødende Kugler fra Fæstningen den 12te August. — Ved Hjælp af sit Artilleri erobrede Gyldenløve en Skanse, som laa paa en høj Klippe tæt foran Bohus. Han opfordrede derpaa Kommandanten til at overgive Fæstningen, men modtog et haanligt Svar. Besætningen var vis paa at blive understøttet; Rigskansleren Magnus de la Gardie nærmede sig i Spidsen for en Hær, som Rygtet fortalte, var 20,000 Mand. Gyldenløve, der led Mangel paa alt i det udpinte, ødelagte Land, ophævede Belejringen og drog midt i September tilbage til Uddevalla. Den 16de fortsatte han Tilbagetoget til Vetterlandsbro og gik over Svinesund ind i Norge. Rysensten fik Befaling at forlade Venersborg, der var af stor Vigtighed, men saa slet befæstet, at man ej vovede at lade Tropperne blive staaende der Vinteren over. Fæstningsværkerne jævnedes med Jorden, og Byen afbrændtes. De svenske Tropper, der stode i Nærheden, søgte forgæves at hindre disse Ødelæggelser. Bohus var forvandlet til en Ørk. Indbyggerne vare meget forbitrede paa dem, som vare Skyld i denne Fejde, og svore, at de vilde knække Halsen paa enhver, der opfordrede dem til at gaa i Marken mod Normændene.

Den dansk-hollandske Flaade blev hele Sommeren anvendt til adskillige Landgange. Efter Gotlands og Skaanes Erobring kom Flaaden til Rügen. Et dansk-brandenburgsk Korps,

bestaaende af Livregimentet Rytteri, Gevekes Regiment samt en Bataillon af andet fyenske Fodregiment og tre brandenburgske Fodregimenter, indskibedes i Wismar Havn. Den 2den August kom Flaaden til Østkysten af Rügen. Men den svenske General Kønigsmark, der længe havde væntet dette Besøg, afslog fuldstændig Landgangen. Flaaden fik Befaling at udskibe Rytteriet i Ystad og selv begive sig til den botniske Bugt, for at hindre Sverig i at trække Forstærkninger til sig fra Finland. Ogsaa dette Foretagende glippede. De finske Regimenter og Bataillоner vare allerede komne i god Behold til Stockholm, da Tromp viste sig udenfor Skærgaarden. For dog at udrette noget, kastede han de fyenske Kompagnier i Land paa Blekings Kyst og besatte Kristianopel, hvis Fæstningsværker istandsattes.

I September sejlede den hollandske Flaade hjem, og en stor Del af de danske Skibe gik til Kjøbenhavn. Dog beholdtes der i Østersøen to smaa Eskadrer, hver paa tre Linieskibe og fire Fregatter. Den ene, under Bjelke, havde Post ved Gotland, den anden, under Jens Rodsten, krydsede langs Blekingskysten. Kommandanten i Kristianstad, Lützow, traf Aftale med Rodsten om at tage Karlshamns Fæstning, der laa paa Holmen Bokul, i Mundingen af den Vig, ved hvilken Byen ligger. Den fjerde Oktober ankrede Rodsten i Bugten. Dagen iforvejen var Sten Brahe kommen med 400 Mand af Kristianstads Besætning, til hvilke der sluttede sig tusinde af Omegnens Beboere.

Rodsten sendte Artilleri-Major Herbst i Land med et Matroskorps og otte af de tungeste Skibskanoner, som plantedes paa nogle fremspringende Klipper tætved Stranden. Fæstningen beskødes saa kraftig fra Landet og fra Søen, at Kommandanten Hård tilbød at overgive den imod fri Bortgang med fire Kanoner, uagtet han var forsynet med Levnedsmidler for 2 Maaneder og havde 400 Mands Besætning. Rodsten indrømmede efter nogle Vanskeligheder disse Betin-

gelser den 7de October. To Krigsskibe, 300 nye Metalkanoner foruden 60, som stode paa Voldene, 20,000 Geværer, store Beholdninger af Krudt og Kugler faldt med Fæstningen i de Danskes Hænder. Hård blev stillet for en Krigsret og halshugget. — Efter Karlshamns Erobring gik de to Eskadrer til Flaadens Leje i Kjøbenhavn og aftakledes. Den danske Hær lagdes i Vinterkvarter. Den havde staaet for Halmstad hele September og hverken udrettet noget mod denne Fæstning eller mod den ved Syllinge staaende Hær. De Rytterafdelinger, der Tid efter anden udsendtes for at undersøge Svenskernes Stilling, erklærede den for uangribelig. Hovedsagen var, at Feltherren, Johan Adolf af Ploen, var falden i Unaade, og Kongen lyttede kun til sleske Hofmænds ondskabsfulde Løgne, der længe havde misundt den myndige Ploen hans Herredømme over Kongen. Hertugen faldt i den samme Fælde, som han havde stillet for Griffenfeld. Jægermester Hahn, General Arenstorff og Kansler Ahlefeldt indbildte Kongen, at Hertugen af Ploen var vunden af Arvefjenden, Hertugen af Holsten-Gottorp, og arbejdede paa at hjælpe ham i Vejret paa Kongens Bekostning. Kongen blev straks forskrækket, befalede Ploen at afbryde Felttoget og følge ham til Kjøbenhavn.

Den 1ste Oktober brændte Hæren sine Lejrhytter og gik over Nisaa og Lagaa tilbage til Skaanes Nordgrænse, hvor Tropperne lagdes i Vinterkvarter langs Rønneaa, i en Strækning af seks Mile.

Højre Fløj.

Garden tilhest, Plessen, i Baråkra.
Sjælandske Rostjeneste, Holck, Gråmanstorp.
Sønderjydske Rytter-Regiment, Sehested
1ste sjælandske do. F. Arenstorff } Kvidinge.
1ste fyenske do. Kaas }
2det sjælandske do. Rantzau, Sønnersløf.
Oertzens Dragoner, Oertzen, Vedby.
3 Batailloner, Schønfeld, Rebbelberga.

1 Bataillon, Bremer, Tostarp.
2 Batailloner af 1ste fyenske, Starby.
1 Bataillon af Baudissin, Kälna.
2 Batailloner af Degenfelt, under Croy, Höja.
2 Batailloner af Dronningens } Ausås.
1 Bataillon af Lütken }

Venstre Fløj.

4de jydske Rytter-Reg., K. Arenstorff } Jernarp.
3die do. do. Sandberg }
Jydske Rostjeneste, Kruse, Førsløf.
2det fyenske Reg., Reventlow, Greve.
2det jydske do., Bülow }
Regimentet Baudissin } Vesterkarup.
Rantzaus Dragoner, Ramsted }
2 Batailloner Kongens Livregiment, Bibow, Øsjø.
3 do. Ploen, Brinck, Munkaljungby.
2 do. Weiher (Pr. Frederik), Melrum, Höja.
2 do. Prins Georg, Busk, Strøfvelstorp.
1 Bataillon af jydske, Lützow, Höja.
1 do. af Lütken, Strøfvelstorp.

Artilleriet i Vram-Gunnarstorp, Herrevadskloster, Barsebäk.

Hovedkvarteret i Engelholm.
Forposter. Oertzens og Brockenhus's Dragoner i Markaryd og Ørkelljunga Passer.
1ste jydske Rytter-Reg., Levetzau, ved Møllerød.
Livregiment Rytteri og Rauchs Regiment under Meerheim ved Malmø.

Garnisoner:

2 Kompagnier af Prins Georgs Fodregiment i Helsingborg.
1 Kompagni af andet sjælandske Fodregiment sammesteds.
2 Batailloner af Stuarts Fodregiment i Landskrona.
3 Kompagnier af første sjælandske Fodregiment sammesteds.

2 Batailloner af første sjælandske Fodregiment i Kristianstad.
1 Bataillon af fjerde jydske Fodregiment sammesteds.
1 do. af andet sjælandske do. sammesteds.
1 do. af Rosenkrantz's (Prins Kristian) Fodregiment i Kristianopel.
1 Kompagni af første sjælandske Fodregiment i Karlshamn.
3 Kompagnier af Kongens Livregiment og første og andet sjælandske Fodregiment i Visby.
3 Kompagnier af de sjælandske og fyenske Regimenter paa Flaaden.
1 Bataillon af Kongens Livregiment i Kjøbenhavn.
2 Kompagnier af Prins Georg sammesteds.
1 Bataillon af første jydske Fodregiment i Citadellet.
1 Bataillon af Dronningens Fodregiment i Kronborg.
1 Kompagni af første sjælandske Fodregiment i Korsør.
4 Kompagnier af første fyenske Fodregiment i Nakskov.
4 do. af tredie jydske Fodregiment i Nyborg.
1 do. af — — do. i Hals.
2 do. af — — do. i Fredericia.
4 do. af sønderjydske (Vogt) i Frederiksort.
4 do. af — — i Rendsborg.
1 Bataillon, Bremer, i Glückstadt.
3 Batailloner af andet fyenske og Walters Regiment i Wismar.
1 oldenburgsk Bataillon under Ellebracht i Oldenburg.
2 Batailloner af Baudissins Regiment sammesteds.

For at man ikke skulde overfaldes i Kvartererne bleve alle Tilgangene fra Halland og Smaaland ødelagte. Arbejderne udførtes af Bønder fra Sønderhalland og det nordre Skaane, som tillige besørgede den væsentlige Del af Sikringstjenesten under Ledelse af den gamle Gøingehøvding Sven Poulsen.

Den 5te Oktober begav Kristian V sig til Kjøbenhavn, ledsaget af sin Broder og sin Feltherre. Paa en krænkende

Maade blev det her tilkendegivet Hertugen af Ploen, at man ikke længer havde Brug for hans Tjeneste. Fortørnet rejste han til sit Hjem i Holsten og blev snart savnet. Hans Efterfølger, Karl Arnstorff, fattedes flere af en Førers Egenskaber, navnlig Overblik og Koldblodighed. Den danske Konge antog Felttoget for i Aar for endt og holdt et pragtfuldt Indtog i sin Hovedstad, men han fik ikke Ro til at opholde sig mange Dage i den.

Vinterfelttoget 1676. Den svenske Konge havde besluttet at foretage et nyt Felttog i Efteraarets Løb. Det var ingenlunde hans Hensigt at lade Danskerne blive i rolig Besiddelse af Skaane og Bleking Vinteren over. I Sommerens Løb havde han foretaget store Rustninger, som bragte hans Hær op til en Styrke af 20,000 Mand. Alle de nysoprettede Afdelinger sendtes til Ljungby i Smaaland, hvor den svenske Hær ordnedes i største Stilhed. Den vilde gaa i sydlig Retning, langs Lagadalen til Grænsebyen Markaryd. Gennem dette i alle skaanske Krige bekendte Pas vilde den overfalde den danske Hær, i sit Vinterleje sprænge den fra hinanden og ødelægge den. Stor Taushed og Hurtighed vare nødvendige, hvis Maalet skulde naaes. Den 4de Oktober brød den svenske Hovedhær op fra Syllinge og drog til det fælles Mødested, Ljungby ved Lagaaa. Den 18de Oktober ankom den til Ljungby, 5 Mile norden for den skaanske Grænse, hvor den forenede sig med de finske, norrlandske, uplandske, jønkøpingske og kalmarske Regimenter. Hele Hæren bestod af 15 Batailloner, 18 Rytterregimenter og 30 Kanoner. Saasnart den var ordnet og inddelt, hvortil Kongen kun tilstod en Dag, drog den hurtig og tyst gennem Traneryd og Markaryd til Skaanes Nordgrænse, hvor den ankom den 23de Oktober om Aftenen. Den gik frem i det sikre Haab, at Overfaldet vilde lykkes, og anede ikke, at enhver af dens Bevægelser blev iagttaget og fulgt med den

mest spændte Opmærksomhed i det danske Hovedkvarter, til hvilket Snaphanerne bragte de nøjagtigste Efterretninger[1]). Allerede den 17de Oktober, altsaa fem Dage forinden den svenske Hærs Opbrud, forlod den danske Hær sine Vinterkvarterer og samledes i Knudepunkterne af de Veje, som fra Smaaland føre ind i Skaane, ved Åby og Østerljungby, der begge ligge ved Rønneaa. Samme Dag indtraf den danske Konge ved sin Hær, men han medbragte ikke sin bedste Feltherre, Hertugen af Ploen. En anden dansk General, som savnedes smertelig, var Weiher; han døde i Engelholm i Begyndelsen af Oktober. Karl Arenstorff beholdt Hærens Førelse under Kongen.

Natten mellem den 23de og 24de Oktober gik den svenske Hær ind i Skaane imellem Markaryd og Fagerhult. Nordenfor sidstnævnte By stod en dansk Forpost paa 2 Dragonkompagnier under Oertzen, der havde dækket sin Stilling med et langt Forhug. Ved at rydde dette afvejen iagttog det svenske Fortrav ikke den nødvendige Stilhed. Det tændte Baal og løsnede Skud, saa den danske Forpost blev betimelig vækket. Den indhentede nøjere Kundskab om den

---

1)

Højre Fløj.	Midten.	Venstre Fløj.
Eskadroner:	Bataillon:	Eskadron:
4 Finske Dragoner, Budberg.	3 Garde, Gyllenstjerna.	4 Vestgøta, P. Hjerta.
1 Drabanter, Siegroth.	2 Gøteborg, Mørner.	2 Østgøta, Vellingk.
1 Drabanter, Rhenskøld.	1 Skaraborg, Børstel.	2 Smaaland, Hagedorn.
6 Lifregiment, N Bjelke.	1 Dalkarlar, Kruse.	4 Finland, Millon.
2 Adelsfaner, Drake.	1 Helsinge, Ørnklo.	4 Finske Dragoner, Borkhusen.
2 Skaanske Dragoner, Gaas.	1 Østerbotn, Rehbinder.	4 ny Adelsfaner, Lichton.
2 Smaaland, Hagedorn.	1 Nerike, Tomson.	2 Dronningens, Wachtmeister.
3 Adelsfaner, Gyntelberg.	1 Vestgøta, Jernskøld.	2 Finland, Baranoff.
2 Smaalands Dragoner, Ramsværd.	1 Smaaland, Kronhjort.	3 sammensatte Eskadroner
	1 Kalmare.	
	1 Jønkøping.	
	1 Anklam.	

Artilleri: 2 tolvpundige, 2 ottepundige, 2 sekspundige og 24 trepundige Kanoner.

svenske Hærstyrke, inddrog alle Forposterne og gik tilbage i Hovedstillingen ved Åby. Efter Oertzens Beretning bestod den svenske Hær af 7,000 gamle, øvede og 12,000 nyudskrevne Tropper. Den svenske Hær gik ikke lige mod Åby, den omgik Ørkelljungapasset og stod den 26de Oktober ved Ebbarp, en Mil østenfor den danske Hær. Efterat Overfaldet var mislykket, søgte den at slippe forbi den danske Hær, saa den kunde undsætte Malmø og faa den frugtbare Del af Skaane, den søndre Del, til sin Raadighed. Det blev altsaa den danske Hærførers Opgave at vaage over, at han beholdt den svenske Hær nordenfor sig, at denne ikke skød sig forbi ham og kom i Forbindelse med Malmø. Den svenske Hærs Sidestilling ved Ebbarp havde straks til Følge, at Danskerne ødelagde Broerne over Rønneaa og gik 3 Mile imod Syd, til Saxaa, hvor de toge Stilling ved Næs, 2 Mile nordenfor Lund. Den svenske Hær blev derved tvungen til foreløbig at opgive sin omgaaende Bevægelse. Den blev i flere Dage staaende ved Ebbarp og hærgede grusomt i Gøinge Herred for at tage Hævn over Beboernes Udskejelser og danske Sindelag. Den 28de Oktober brød den op fra Ebbarp og vendte sig pludselig imod Vest, mod Helsingborg, for at overraske denne Fæstning. De Danske gik straks frem fra Næs til Sirekøpinge, hvor de ankom den 30te Oktober, for at tvinge Svenskerne til at ophæve Helsingborgs Belejring. Helsingborg forsvaredes af Oberst Møller med 3 Kompagnier tilfods og 1 tilhest. Denne ringe Styrke tillod ham ikke at forsvare Byen. Han trak sig ind paa Slottet og afslog bestemt Opfordringen om at overgive sig, en Opfordring, der gentoges trende Gange i Løbet af et Døgn. Svenskerne angrebe forgæves Slottet, hvis Kanoner tilføjede dem slemme Tab, og da den danske Hær var i Fremrykning, saa opgave de Angrebet og nøjedes med at plyndre i Byen. Ved Angrebet paa Slottet havde de mistet 50 Mand; et lignende Tal blev taget tilfange ved et Udfald af det danske Rytteri, da de forlode Byen.

Den svenske Hær lejrede sig en Milsvej sydøst for Helsingborg, ved Bårsløf, ligeover for den danske Hær, som den 31te Oktober havde gaaet frem fra Sirekøpinge til Kvistofta. Modstanderne vare skilte fra hinanden ved Raaelv. Daglig forefaldt der smaa Kampe. Den 1ste November blev en svensk Feltvagt paa 60 Mand tagen tilfange. Den 2den aflagde nogle svenske Afdelinger et nyt Besøg i Helsingborg og mistede ved et Udfald fra Fæstningen 28 Ryttere og 8 Dragoner. Den 4de November havde den danske Hestgarde en skarp Rytterfægtning med Lifregimentet, som blev slaaet med et Tab af over hundrede døde og saarede. Den 5te November red Kong Kristian med Kaptajnerne Krabbe og Rantzau samt femten Hofkavalerer imod en svensk Ryttervagt, af hvilken nogle bleve nedhuggede og Resten, 20 Mand, taget tilfange og bragt til Lejren. For at give den svenske Hær Plads til uhindret at overskride Raaelv, at det kunde komme til en Afgørelse, gik den danske Hær nogle tusende Alen tilbage til Glumsløf. Men Svenskerne modtoge ikke Tilbudet, da Jordsmonnet ikke behagede dem. De begyndte atter paa de omgaaende Bevægelser. Den 10de November trak de sig imod Sydøst og overskrede Raaelv ved Sirekøpinge. Samtidig brød den danske Hær op, gik ligeledes imod Sydøst og lejrede sig i Landsbyerne søndenfor Kæflingeaa, nord for Lund. Det var forgæves, at Karl XI søgte at forekomme denne Bevægelse. Da han den 11te November kom til Lille-Harje, nordenfor Kæflingeaa, fandt han den modsatte Bred stærkt besat. Han forsøgte at tilkæmpe sig Overgangen, men sloges tilbage med et betydeligt Tab. Den næste Dag stode Hærene opstillede hver paa sin Side af Aaen, og en voldsom Kanonade udviklede sig. Det svenske Fodfolk, der skulde rykke over Aaen, naar det danske Artilleri var bragt til Taushed, led store Tab ved Landsbyen Lille-Harje. Hærenes gensidige Stilling forblev den samme som ved Felttogets Aabning. De trak begge store Forstærkninger til sig, thi ingen vilde give

tabt, og Vinterkulden trodsedes med nordisk Sejghed. Blandt de Forstærkninger, den danske Hær modtog, var der 1500 Matroser, som hidførtes af Tromp for at gjøre Landtjeneste, medens Flaaden laa i Vinterleje. De vare inddelte i tre Batailloner og disse igjen i 24 Hobe, som førtes af Søofficerer. De vare væbnede med Morgenstjerne, Pistol og Huggert. Livregiment Ryttere og Rauchs Regiment, som under Meerheim havde blokeret Malmø, bleve inddragne til Hæren. De afløstes af væbnede skaanske Bønder og nogle hundrede Ryttere under den dristige Partigænger Frands Svanvedel. Gyldenløve fik Befaling til at gøre Indfald i Bohus for at forlede den svenske Hær til at svække sig ved Bortsendelser. Karl XI lod Pontus de la Gardie gaa fra Kalmar ind i Bleking. Men ingen af disse Foretagender gjorde den ringeste Forandring i Hærenes gensidige Stilling, i hvilken Danskerne, der havde alle Fordele paa deres Side, vilde tvinge Svenskerne til at være de angribende. — For tredje Gang i Løbet af nogle Uger var den svenske Hærs Forsøg paa at komme forbi den danske Hær mislykket. Ved Rønneaa, Raaelv og nu ved Kæflingeaa tvang den danske Hærfører sin Modstander til at stanse nordenfor ham og opgive sine omgaaende Bevægelser. Alt drejede sig for dennes Vedkommende om at nytte den første Uforsigtighed, som Danskerne begik. Den vagthavende General i den danske Lejr erholdt strænge Forskrifter om at være aarvaagen og iagttage den svenske Hærs Bevægelser, og øjeblikkelig løsne tre Skud, »Alarmsignalet«, saa snart han mærkede nogen Rørelse i den fjendtlige Lejr. Den General, som forsømte sin Tjeneste, vilde uden Naade blive kasseret. Den strænge Tjeneste, det raa vinterlige Vejr og den uregelmæssige Forplejning voldte megen Sygdom, og Hærene smæltede stærkt sammen. Svenskernes Lidelser vare dog haardest. De fattedes Salt, Øl og Brød. Kornet kunde ikke males, fordi Møllerne vare brændte i en vid Omkreds. De savnede Brænde

og Stof til Hytter, og fandt hverken Ly eller Varme imod den skarpe Vintervind, som peb igennem Marv og Ben. Sine Forraad maatte de hente fra Smaaland, og de borttoges ofte af Snaphanerne og af de Strejfkorps, som gik frem fra Kristianstad, Landskrona, Helsingborg og fra Hovedhæren. Indbyggerne hjalp Danskerne og vægrede sig ved at bringe Levnedsmidler og Foder til den svenske Hær. De Danske, der havde et frugtbart Landskab bagved sig og fri Forbindelse med det nærliggende Sjæland, forsynedes rigelig med Levnedsmidler; men der var megen Sygdom i Hæren. Tre Uger efter Ankomsten til Kæflingeaa var Styrken i begge Hære svunden ind til Halvdelen, og det var langtfra, at de daglig ankommende Forstærkninger kunde udfylde Hullerne.

Manglen paa Levnedsmidler havde i Begyndelsen af December bragt Karl XI til en saadan Yderlighed, at han maatte vove det Forsøg, at gaa tæt forbi den danske Hær, og byde Siden til den, hvis han ikke vilde trække sig tilbage til Smaaland, thi hans Folk vare kede ad denne Sultekrig. Hvis Danskerne vare aarvaagne, vilde Forsøget mislykkes; men med Hertugen af Ploens Bortgang var Mandstugten slappet.

Flere svenske Generaler raadede til at omgaa den danske Hær i en stor Bue, men det havde Kong Karl forgæves prøvet trende Gange. Følgen vilde blot blive, at Danskerne atter vilde stanse ham ved Höjeaa og saa fortsætte Sultekrigen. Karl XI besluttede derfor, naar den indtraadte Frost havde størknet Vand og Land, at gaa tæt om den danske Hærs venstre Fløj, overfalde den og oprulle den. Forberedelserne lode sig udføre i Nattens Mørke paa Grund af den ringe Afstand, der var imellem Hærene. Svenskerne vilde derved kile sig ind imellem den danske Hær og Øresund og i alle Tilfælde komme i Forbindelse med Malmø.

Et Tilbagetog var værre end et Nederlag; det vilde være enstydigt med Hærens Opløsning og Malmøs Fald. Tilbagetoget vilde ogsaa have store politiske Følger. Rigsraad og Adel,

hvis Magt den svenske Konge vilde knuse, lagde ingen Dølgsmaal paa, at de hadede ham. De gave ham baade offentlig og hemmelig Skyld for Krigens Ulykker. Disse Klager fandt beredvillig Øre i Folkets Masse, der bedømmer alt efter Udfaldet og ikke spørger om Aarsagerne, om den Tilstand, i hvilken Kongen havde modtaget Landets Forsvarsvæsen af sine adelige Formyndere. Mangfoldige tilskreve Kongens Selvraadighed, at de tyske Provinser vare gaaet tabte, at Flaaden var slaaet, at Skaane og Bleking vare i Danskernes Hænder. Man talte højt om at indskrænke Kongens Magt, ja endog afsætte ham, hvis der tilstødte Riget nye Ulykker. Karl XI havde intet Valg. Han ytrede: »For os findes der ingen anden Vej end lige paa Fjenden«.

I Begyndelsen af December brolagde Frosten den rivende Strøm Kæflingeaa. Den var ikke længer nogen Hindring, og den danske Hær burde, baade for at undgaa et Overfald og hindre Svenskerne i at komme i Forbindelse med Malmø, have forandret sin Lejrplads og opslaaet denne paa Bakkerne norden for Lund, hvor Vejene fra Kæflingeaa, fra Landskrona og Kristianstad forene sig, noget, man ved et flygtigt Blik paa Kortet kan overtyde sig om. Isteden for at gaa en halv Milsvej tilbage blev den staaende i Nærheden af Kæflingeaa, med sit Hovedkvarter i Svenstorp Herregaard, ligeoverfor den yderste svenske venstre Fløj. Ved at gaa tæt om den danske venstre Fløj kom Svenskerne ind paa Landskrona Landevej, og kunde efter eget Tykke overfalde den danske Lejr eller drage videre til Lund.

Forberedelserne til Slaget ved Lund. Den svenske Hær stod med højre Fløj i Store-Harje, den venstre i Ortofta og Midten i Lille-Harje og Benstorp. Hovedkvarteret var bag Midten i den vestre Udkant af Benstorp. Forposterne stode norden for Aaen. Den danske Hær havde sin venstre Fløj i Stångby, sin højre i Skälshøg, Midten i en Barakkelejr imellem

begge Byer. Foran den højre Fløj var der ligeledes en Barakkelejr, norden for Skälshøg. Hovedkvarteret var udenfor den højre Fløj, paa Herregaarden Svenstorp; det bevogtedes af Garden tilhest og de tre Batailloner Baadsfolk. Forposterne havde tre Hovedposter, hver paa hundrede Ryttere, ved Tågarp, Håsta og Hoby, der patrouillerede langsmed Kæflingeaa fra Gettingebro paa Herrevad-Lunds Vej til Kæflingebro paa Lunds-Landskrona Vej. Aaen, som skilte de to Hære, var paa denne Strækning 120—160 Alen bred med stor Vandmasse Efteraar og Foraar. Strømmen var paa disse Aarstider ofte saa strid, at den bortrev baade Broer og Vandmøller. Bakkerne dale paa begge Sider jævnt ned imod Aaen. Efterat Frosten var indtraadt i Begyndelsen af December, var den ingen Hindring længer; den var brolagt med et Isdække, der kunde bære Kanoner.

Den svenske Hær, der havde i Sinde at overfalde den danske i sin fremskudte Stilling, brød op om Natten Kl. 2 og gik med sin højre Fløj over Aaen imellem Store-Harje og Hoby uden at opdages af de danske Forposter. Midten og venstre Fløj gik imod Vest til Store-Harje, og gik over Aaen bagefter den højre Fløj. Flere Omstændigheder bidroge til dette Held. Den følgende Dag vilde Kong Kristian holde Mønstring over sin Hær, som i denne Anledning havde erholdt sin tilgodehavende Lønning udbetalt, en Begivenhed, der fejredes med Drikkegilder. Endvidere havde General Arenstorff forandret Forposternes Bestyrelse, saa ingen ret vidste, hvem der havde Ansvaret. Efter de tidligere Bestemmelser var der en Forpostgeneral, nu var der en paa hver Fløj. Paa højre Fløj havde Meerheim og paa venstre Sandberg Befalingen. Paa venstre Fløj synes der at have været stor Sorgløshed, og de fornødne Poster vare ikke udstillede paa Grund af de mange Drikkelag. Paa højre Fløj mærkedes derimod Uroen i den svenske Lejr. Meerheim kastede sig straks i Sadelen og travede med hundrede Ryttere

over Aaen sønden for Ørtofta for at opdage Aarsagen. Hans snilde Modstander, Ascheberg, gik imod ham og stansede sine Troppers Bortgang, indtil han havde drevet Meerheim tilbage. Denne beroligede sig med, at det blot var en Rekognoscering fra Svenskernes Side. Paa den danske venstre Fløj hørte Sandberg Skydningen ved Ørtofta. Han lod straks hele sit Rytteri sidde op, og blev holdende, indtil han modtog Efterretning om, at det var Meerheim, som havde alarmeret Fjenden, hvorefter han, uden at undersøge Forholdene foran sin egen Fløj, lod Rytteriet sadle af og lægge sig. Han fik ingen videre Mælding før ved den frembrydende Dag, da Oberstløjtnant Bass, som stod paa Forpost med hundrede Ryttere i Hoby, mældte ham, at Fjenden var gaaet over Aaen ved denne By med fire til fem Eskadroner. Altsaa flere Timer efter at største Delen af den svenske Hær var gaaet over Aaen, fik Føreren for den i Nærheden staaende danske venstre Fløj den første Mælding. At Bass har passet sin Tjeneste slet, er vitterligt. Sandberg sendte den modtagne Mælding til det langt bortfjernede danske Hovedkvarter, som var i Nærheden ad den højre Fløj, og lod sit Rytteri sidde op. En ny Mælding om, at Fjenden gik med hele sin Styrke over Aaen, sendtes ligeledes ufortøvet afsted. Begge disse Meldinger bleve upaaagtede af Hovedkvarteret. Sandberg lod ikke sit Rytteri rykke frem for at stanse Svenskerne. Han holdt stille og væntede paa Befalinger. Da der ingen kom, sendte han en Kornet til Hovedkvarteret med Bud, at hele den svenske Hær var gaaet forbi ham. Denne Efterretning vækkede den danske Overgeneral. Han havde først indbildt sig, at det kun var en lille svensk Afdeling, som vilde snige sig forbi den danske Hær til Malmø. Nu frygtede han, at hele den svenske Hær uden Ophold vilde ile til Malmø og stille sig under denne Fæstnings Kanoner. Der blev øjeblikkelig slaaet Alarm, og Hæren stillede sig med Ansigtet mod Aaen. Den fik Befaling at gøre omkring

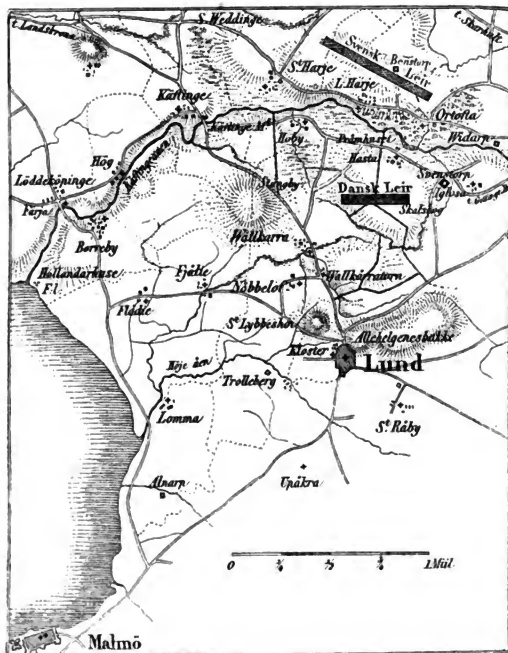
og ile til Lund for at stanse Svenskerne. Arenstorff begav sig tilligemed Kongen til den venstre Fløj, der holdt rede til Opbrud, satte sig i Spidsen for de ni Rytterregimenter og jog afsted over Stok og Sten, tværsover Markerne og Stendigerne østen for Landevejen, for at indhente Svenskerne, der iøvrigt slet ikke tænkte paa at løbe deres Vej.

Den svenske Hær gik frem til Lund vesten for Hoby og tværsover Mosen ved Stångby, som Frosten havde gjort stenhaard. Da den var kommen i Højde med Stångby, forandrede Kongen den tagne Bestemmelse, at overfalde den danske Hær, til at gaa forbi den og stille sig paa Højderne norden for Lund.

Egnen norden for Lund er bølgeformet; flere Bakker af betydelig Udstrækning afløse hinanden og dale med bløde Skraaninger. Stendigerne, som indhegne Marker og Veje, ere de eneste Hindringer for Troppernes Bevægelser, naar Jorden er frossen. Bispestaden Lund ligger paa den vestre Skraaning af Helgonabakken, den Brud, de to Hære skulde danse omkring. Ved et lille Mosedrag er den skilt fra den 1200 Alen nordligere liggende Sliparebakken (St. Lybers Høj), hvor de danske Konger tidligere hyldedes. Vejen fra Lund til Landskrona gaar langs den vestre Skraaning af Helgonabakken, tværsover Lybers Høj, og videre mod Nordvest gennem Landsbyen Vallkærra, som er skilt i to Dele, der ligge hver paa sin Bakke. Paa den nordligste af dem ligger Vallkærra Kirke omgivet af en Mur, ved hvilken Slaget ophørte om Aftenen.

Staar man paa Landevejen imellem Vallkærra og Lund, bemærker man østen for Vejen et Højdedrag, der er skilt fra denne ved et Engdrag. Paa dette Højdedrag togede den danske Hær frem fra sin Lejr imellem Stångby og Svenstorp. Vesten for Landskrona ere Bakkerne ubetydelige og tabe sig ned imod Malmø Slette. Egnen er der overskuelig i store Udstrækninger. Nordvest for Lund ligger den lille By Nøbeløf, som den svenske Hær støttede sin venstre Fløj til.

Karl XI stillede sin højre Fløj paa Helgonabakken, Midten tværsover Lybershøj, langs med Landskrona Vej, og den

venstre Fløj vesten for Vejen, henimod Nøbeløf. Denne Opstilling var endnu ikke fuldendt, da det første Angreb skete.

Den svenske Hær.

Venstre Fløj.

Finske Dragoner.	Vestgøta Rytteri.	Finske Rytteri.	Smålandske Rytteri.
Borkhusen.	Hjerta.	Mellin.	Hagedorn.

Midten.

Øster-botter.	Nerkin-gar.	Helsin-gar.	Vest-gøta-dal.	Dal-kar-lar.	Skara-borg.	Garde.
Ribing.	Tomson.	Ascheberg.	Mørner.	Kruse.	Borstel.	Gyllenstjerna.

Højre Fløj.

Finske Ryttere.	Lifregiment Ryttere.	Drabanter.	Finske Dragoner.
Baranof.	Bjelke.	Siegroth.	Budberg.

Anden Træfning.

Finske Dragoner.	Dronningens Livregiment.	Nya Adelsfanan.	Østgøta.	Småland.	Dragoner.	Nordland.	Dragoner.	Dragoner.	Ryttere.	Adelsryttere.	Adelsfane.	Skaanske Dragoner.
Borkhusen.	Wachtmeister.	Lichton.	Wellingk.	Kronhjort.	Budberg.	Ornklo.	Budberg.	Ramsværd.	Rhenskøld.	Gyntersberg.	Drake.	Gåås.

Den danske Hær.

Venstre Fløj.

Dragoner.	Første sjællandske.	Sønderjydske.	Rauch.	Andet jydske.	Andet fyenske.	Tredie jydske.	Jydsk Rostjeneste.
Brockenhus.	Styrke.	Sehested.	Rauch.	Bülow.	Rewentlow.	Sandberg.	Kruse.

Midten.

Dronningen.	Prinds Frederik.	Croy.	Stuart.	Prinds Georg.	Kongens Livregiment.
Erhorn.	Melrum.	Schulenburg.	Stuart.	Busk.	Bibow.

Højre Fløj.

Fjerde jydske.	Første fyenske.	Andet sjællandske	Baudissin.	Sjællandske Rostjeneste.	Andet jydske.	Livregiment	Garde.	Dragoner.
Holstein.	Kaas.	Rantzou.	Baudissin.	Holck.	Levetzau.	Meerheim.	From.	Oertzen.

Anden Træfning.

Første sjællandske.	Sønderjydske.	Rauch.	Andet jydske.	Andet fyenske.	Tredie jydske.	Jydsk Rostjeneste.

Ploen.	Tredie jydske.	Matroser.	Første fyenske.	Lütken.
Brink.	K. Pless.		Cicignon.	Lütken.

Fjerde jydske.	Første fyenske.	Andet sjællansk.	Baudissin.	Sjælandsk Rostjeneste.	Andet jydske.

Den danske Hærs venstre Fløj bestod af 9 Rytterregimenter, Midten af 17 Batailloner og 28 Kanoner, højre Fløj af 8 Rytterregimenter. Venstre Fløj førtes af Kongen samt Generalerne K. Arenstorff og Sandberg, Midten af Schack, Bibow og Cicignon, højre Fløj af F. Arenstorff, Meerheim og Rantzau. Med Undtagelse af Fodgarden og de tre Batailloner Baadsfolk talte ingen af de danske Batailloner eller Rytterregimenter mere end 300 Mand.

Svenskernes højre Fløj bestod af 8 Rytterregimenter, inddelte i 19 Eskadroner, Midten af 13 Batailloner, 3 Dragoneskadroner og 20 Kanoner, venstre Fløj af 6 Rytterregimenter, inddelte i nitten Eskadroner. Højre Fløj førtes af Kongen, Helmfeld, Fersen og Wittenberg. Midten af Schultz og Mortaigne. Venstre Fløj af Ascheberg, Galle og Schönleben. Rytterregimenterne Upland (Lifregimentet), Nya Adelsfanan og Mellins finske Rytteri, vare paa 5 til 600 Mand. De øvrige Regimenter vare svage, kun faa af dem vare over 300 Mand.

Slaget ved Lund. Svenskerne havde faaet deres højre Fløj, nitten Eskadroner, opstillede paa Allhelgonabakken, da det danske Rytteris venstre Fløj, 21 Eskadroner med Kong Kristian og Karl Arenstorff i Spidsen, galopperede frem imod Bakken og satte uden Orden, uden at vente paa Resten af Hæren, ind paa Svenskerne. I Begyndelsen var Fordelen paa Danskernes Side, men efterat Overgeneralen, Karl Arenstorff, Chefen for det sønderjydske Regiment, Henrik Sehested, samt flere af de dygtigste Førere vare faldne, forlod det danske Rytteri i stor Uorden Valpladsen. Imod Slutningen af Kampen, der varede en halvanden Time, vare Resten af Hæren, Midten og den anden Fløj komne tilstede, og efterat være ordnede, tørnede Hærene mod hinanden omtrent Kl. 11 Formiddag. Den svenske Hærs Midte stod tværsover Lybershøj, langsmed Landevejen, med Ansigtet mod Øst, og var skilt fra den danske Midte ved en Lavning. Denne overskredes af Svenskerne.

Midt paa Skraaningen modtoges de af de danske Batailloner, hvis Førere vare stegne af Hestene og med Hellebarden i Haanden brøde ind paa Fjenden. Først da Modstanderne vare hinanden saa nær, at de kunde tale med hinanden, gjorde de Holdt og fyrede. Derpaa gik de danske Batailloner fremad og bragte det svenske Fodfolk til at vige. Prins Frederiks, Schulenburgs, Cicignons og Ploens Batailloner erobrede 10 til 12 Kanoner og skøde tredive til fyrgetyve Skud med dem efter det flygtende svenske Fodfolk. Karl XI havde netop slaaet den danske venstre Fløj, da han bemærkede sit Fodfolks Nød. Han sendte flere af sine Eskadroner til Hjælp. De hug ind i Hobe paa 30 til 40 Mand paa det danske Fodfolk, der under Forfølgelsen var kommet i Uorden, og flere Batailloner af Cicignons, Prins Georgs, la Crois og Dronningens Regimenter toge Flugten og forenede sig med den flygtende danske venstre Fløj under Sandberg. Det svenske Rytteri forsvandt med samme Hurtighed, som det var kommet. Det blev nemlig overfaldet af Regimenter af den danske højre Fløj, der med meget Held greb ind i Slaget. Den danske højre Fløj, tyve Eskadroner under Meerheim og F. Arenstorff, overfløjede den svenske venstre Fløj under Galle og Schönleben, og kastede den efter en blodig Kamp med det blanke Vaaben et langt Stykke tilbage imod Lund. I denne faldt den svenske General Galle, Oberst Borkhusen og mange af hans Officerer, der næsten alle vare af hans egen Slægt; General Schönleben samt Obersterne Mellin, Lichton og Hjerta saaredes; Rigsraad Johan Gyldenstjerna og det franske Sendebud ved det svenske Hof, Feuquières, flygtede til Malmø, hvor de fortalte, at den svenske Hær var slaaet. Den danske højre Fløj ilede derpaa Midten til Hjælp og befriede den for det svenske Rytteris Klinger.

Efter dette Forspil ordnede største Delen af det danske Fodfolk sig ved den sejrende højre Fløj. Det svenske Fodfolk trak sig noget tilbage og sluttede sig til den slagne venstre

Fløj. Den danske Konge havde begivet sig til sin højre Fløj efter at have seet sin venstre Fløj slaaet og forfulgt af den svenske Konge. Han overdrog F. Arenstorff (Broder til den faldne Overgeneral) Anførselen over Hæren. Hofmændene og F. Arenstorff bevægede Kongen til at forlade Valpladsen og bringe sin Person i Sikkerhed i Landskrona. Arenstorff lovede at drage Omsorg for, at Slaget blev vundet. Kongen gav efter for dette beklagelige Raad og begav sig paa Flugten med sin Hestgarde, den slagne venstre Fløj og nogle af Midtens Batailloner. Da disse sidstnævnte under Cicignon og Sandberg kom til Kæflingeaa, havde Svenskerne ophørt med Forfølgelsen. Inden de gik over Aaen, raadede Cicignon til atter at ordne Folkene og gaa fremad, da der var et stort Antal Befalingsmænd tilstede, men Sandberg svarede: »Alle mine Officerer ere saarede; jeg kan ikke alene tvinge Folkene.« Oberst Bass ytrede, at det var Kongens Befaling at gaa til Landskrona. Soldaterne raabte, de vilde til Landskrona, og uden mindste Nødvendighed gik disse Dele af Hæren over Aaen og fortsatte Tilbagetoget til Landskrona, hvor de kom Kl. $7\frac{1}{2}$ Aften.

Karl XI, der blot tænkte paa at forfølge den slagne danske venstre Fløj, var flere Gange bleven opholdt under Forfølgelsen. Efter at have samlet sine Eskadroner, drog han gjennem den forladte danske Lejr, hvor flere af hans Regimenter spredte sig for at plyndre. Han fik Øje paa den danske Hestgarde, ved hvilken Kong Kristian befandt sig. Den trak sig henimod en anden Overgang end den, der benyttedes af den slagne venstre Fløj. Under Overgangen indhentedes den af de forreste svenske Eskadroner, og det var med Nød og næppe, at Kristian V slap over Aaen. Den svenske Konge fortsatte ikke Forfølgelsen paa Grund af de foruroligende Nyheder, der indtraf fra Valpladsen.

Efterat Kong Kristian havde forladt Valpladsen, ordnede Arenstorff, Meerheim og Schack den tilbageværende Del af Midten og den højre Fløj til et nyt Angreb. Rytteriet deltes

i to Fløje, den højre under Meerheim og den venstre under Oertzen. Midten førtes af Schack og Bibow og stod tværsover St. Lybershøj. Den danske Hær havde nu Panden imod Sønden, og den svenske havde Lund bagved sig. Den havde benyttet den Tid, i hvilken den danske ordnede sig, til at trække sig nærmere mod Lund. Paany gik de to Hære imod hinanden. Artilleriet begyndte Kampen, og efter kort Tid stormede Rytteri og Fodfolk atter mod hinanden. Efter to Timers frem- og tilbagebølgende Kamp bleve Svenskerne atter slaaede og søgte Beskyttelse bag Lunds Mure. — Den danske Hær ordnede sig efter Kampen, og imellem Kl. 3 og 4 skød den gjentagne Gange det danske Løsens tre Skud for at kalde sin Konge og sin slagne venstre Fløj tilbage. Flere Bud sendtes ligeledes afsted med Sejrsefterretninger. De kom snart tilbage med den Nyhed, at en svensk Hær var i Fremrykning i den danske Hærs Ryg. Det var Karl XI, som vendte tilbage fra Forfølgelsen med sin sejrende højre Fløj.

Under disse Omstændigheder opgav den danske Hær Angrebet paa Lund og trak sig hurtig tilbage til Lybershøj for at møde det nye Angreb. Ved den nævnte Høj skete Sammenstødet. Karl XI kastede sig med hele sin Styrke over vor venstre Fløj, hvis Fører, Oertzen, faldt, hvorpaa hans Eskadroner kom i Uorden og bleve splittede. Karl XI banede sig Vej tværs gjennem dem og forenede sig med den slagne Del af sin Hær, der atter havde samlet sig ved dette uventede Held og var gaaet frem fra Lund. Klokken var henved fem, og det begyndte hurtig at blive mørkt. Den danske Hærfører, der savnede alle Efterretninger om den venstre Fløjs Skjæbne, ansaa nu Slaget for tabt og trak sig tilbage ad Landevejen til Landskrona. Han begik derved den Uforsigtighed at sende Rytteriet iforvejen. Men Karl XI vilde ikke slippe sin Fjende for saa let Kjøb. Han opmuntrede sine Folk til at forfølge. Først indhentedes de tre Batailloner Matroser, der havde kæmpet som Løver hele Dagen. De faldt for største Delen

under det forfølgende svenske Rytteris Klinger. Kongens Livregiment, der førtes af den heltemodige Bibow, gjorde dog en brat Ende paa Forfølgelsen. Det besatte Valkærra Kirkegaard, lod de flygtende drage forbi og hilsede med morderske Salver det fremrykkende svenske Rytteri. Dette afstod fra al videre Forfølgelse, og belyst af Valkærra, der under Kampen var stukken i Brand, trak de sidste danske Batailloner sig tilbage til Kæflingeaa og derfra til Landskrona. Karl XI førte sin sejrende Hær tilbage til Lund, hvor den tilbragte Natten.

Paa begge Sider toges mange Standarter og Faner. En Del af de erobrede svenske Kanoner nedsænkedes ifølge den danske Beretning paa Tilbagetoget i Kæflingeaa. Af det danske Artilleri blev over Halvdelen staaende paa Valpladsen og faldt i Svenskernes Hænder. Efter Slaget blev der nedsat Krigsret over General Sandberg, som havde ladet Fjenden slippe forbi sig Natten før Slaget, og som uden Befaling havde forladt Slaget. Han kasseredes. Feltherren Arenstorff, der ved sin ustyrlige Hidsighed havde forskyldt Nederlaget, var falden. Svenskerne tilskreve med Rette Karl XI's Snarraadighed, Aandsnærværelse og Udholdenhed Sejren. Bestemt Mod, Koldblodighed og Overblik ere nødvendige Egenskaber for en General. Arenstorff fattedes de to sidstnævnte Egenskaber.

Mandefaldet i dette Slag, det blodigste i alle Nordens Krige, var betydeligt. 8300 Lig begravedes i de næste Dage af Omegnens Bønder. Af dette Tal tilstaa alle svenske Forfattere, at over 3000 vare svenske. Regne vi nu en saaret for hver dræbt, bliver den svenske Hærs Tab altsaa over 6000 døde og saarede. Angivelsen af den svenske Hær til 6000 Mand maa altsaa forstaas efter Slaget, thi ellers havde den ej haft en eneste til at forfølge den danske Hær med. Den danske Hær talte efter Slaget omtrent femtusinde Vaabendygtige. Dens Tab af døde og saarede var 8000 og tilfangetagne 1000, ialt omtrent 9000 Mand. Af højere Officerer i

den danske Hær faldt i Slaget General Karl Arenstorff, Obersterne Henrik Sehested, Kristof Holck og Ditlef Oertzen, Oberstløjtnanterne Holstein, Blücher og Kremberg; saarede bleve Obersterne Schulenburg (der tillige fangedes), Levetzau, H. Oertzen, Kaas, Haxthausen, Schilder, Bibow og Styrke. Af højere svenske faldt General Galle, Obersterne Asthon, Siegroth, Borkhusen, Lode og Mørner; saarede: General Wittenberg, Obersterne Gyldenstjerna, Hjerta, Gyntersberg, Kruse, Lichton, Drake, Börstel, Mellin, Rolfshusen, Baranof og Ørnklo. Saarede og tilfangetagne General Fersen og Oberst Budberg.

Fodfolket var i begge Hære svundet saa stærkt ind, at flere Regimenter forenedes, for deraf at danne et Regiment. I den danske Hær forstærkedes Kongens Livregiment med Crois Regiment, Prins Jørgens med Stuarts, Dronningens med Lütkens, Weihers med Schönfelts Regiment. I den svenske Hær vare Wellingks to Batailloner gamle Østgøter svundne ind til en Bataillon paa 66 Mand, Vestgøta-Dals to Batailloner til en Bataillon paa 100 Mand, Helsinges to Batailloner ligeledes. Ørnklos Nordlændinger indlemmedes i Garden, og saa fremdeles.

Efter Slaget sendtes Meerheim med tre Rytterregimenter og et Dragonregiment, nemlig Livregimentet, andet jydske, Rauchs og Oertzens Regimenter til Omegnen af Kristianstad, for at sikre denne Fæstning og i Forening med Karlshamns og Kristianopels Besætninger at værne om Danskernes Herredømme i Bleking. Ved Landskrona efterlodes under F. Arenstorff de fire Rytterregimenter: 1ste og 4de jydske, sønderjydske og Baudissins, fire Batailloner af Kongens, Dronningens, Prins Kristians og Prins Frederiks Regimenter samt hele det tiloversblevne Feltartilleri: fjorten trepundige Kanoner. Den øvrige Del af Hæren overskibedes i December til Danmark for at erholde Erstatning ved nye Udskrivninger og Hværvinger. Det store Antal Fanger, der i Aarets Løb vare tagne af begge Parter, bleve udvekslede. Tallet var omtrent lige stort paa begge Sider. Syv og fyrgetyve hollandske

Matroser, som vare tagne tilfange i Slaget ved Lund, frigav Sverig uden Erstatning og lod dem befordre over Gøteborg til deres Hjem for saaledes at bevæge Hollænderne til at indgaa en særskilt Fred.

Medens Kristian V rustede sig til et nyt Felttog, drog hans utrættelige Modstander omkring i Skaane for at kue Befolkningen og gjenerobre flere af de tabte Fæstninger. Efter det morderiske Slag ved Lund havde den svenske Hær udhvilet sig i den gamle Bispestad; men da Byen var for lille til at huse de mange Krigere, førte Kong Karl dem ud i den forladte danske Hyttelejr, der var rigelig forsynet med Ved og Levnedsmidler. Slaget ved Lund danner et Vendepunkt i Sverigs politiske Forfatning. Fra den Dag havde Kongen Folket og Hæren paa sin Side, og han lagde ingen Skjul paa, at han vilde herske alene. Rigsraadets og Adelens slette Forvaltning og den Krig, de saa letsindig havde begyndt efter i en lang Aarrække at have forsømt Værnets Vedligeholdelse, vakte almindelig Forbitrelse imod dem. Deres Indflydelse paa Rigets Styrelse var forbi, og det fremkaldte slet ingen Uvillie, at Kongen forbigik dem ved alle Regeringshandlinger og styrede Landet enevældig ved Hjælp af sin kraftige Minister Johan Gyldenstjerna. Ingen af de mægtige Rigsraader vovede at knurre over Kongens Egenmægtighed. De underkastede sig og gave frivillig slip paa deres Magt. Det første Skridt, Kongen foretog efter Slaget ved Lund, var, at han sendte Rigsdagen hjem, netop da den var bleven indkaldt for at begynde sine endeløse Forhandlinger. Diktaturen passede jo bedst, saalænge Fjenden endnu stod i Landet.

Helsingborgs Fald. I Hyttelejren norden for Lund modtog den svenske Hær flere Forstærkninger, der stoppede de værste Huller i de udtyndede Rækker. Den 7de December ankom en Bataillon Uplændinger og den 9de 3000 Mand under Ebbe Ulfeldt og Pontus de la Gardie. De vare dragne gjennem

Bleking og Skaane forbi de danske Fæstninger Kristianopel, Karlshamn og Kristianstad. Den 11te December brød den svenske Hær op fra Valpladsen ved Lund og drog over Sønderveddinge mod Helsingborg. Ved Sakstorp efterlodes Halvdelen af Rytteriet for at dække Hæren imod Angreb fra Landskrona; og to Regimenter efterlodes i Lund for at bevogte de saarede. Den svenske Konge havde modtaget den urigtige Efterretning, at det slagne danske Rytteri havde søgt Tilflugt i Helsingborg, og han haabede derfor at gjøre et rigt Bytte; men det eneste Regiment, som i nogle Dage havde opholdt sig her, det sønderjydske, var paa Efterretningen om Svenskernes Nærmelse gaaet til Landskrona. Straks efter Ankomsten for Helsingborg, den 14de December om Formiddagen, ordnedes den svenske Hær til Storm. Anklams tapre Forsvarer, Sanitz, der efter denne Fæstnings Tab havde vendt hjem til Sverig, gik med fem Batailloner og nogle Eskadroner imod den søndre, og Schultz med en lignende Styrke imod den nordre Strandport. Midt imellem begge holdt Kongen og Dahlberg, hver med syv Eskadroner og ti Kanoner, for at standse det danske Rytteri, som man formodede var i Byen, naar det gjorde Udfald. En almindelig Artillerisalve aabnede Angrebet. Derpaa bevægede Stormkolonnerne sig fremad. De fandt slet ingen Modstand. Byen var øde og forladt. Besætningen, tre Kompagnier under Schønfelt, havde trukket sig ind paa Slottet, og Borgerne vare sejlede med deres Familier over til Helsingør. — Fra Slottet og fra to i Sundet liggende Fregatter bleve Svenskerne stærkt beskudte. Hele Rytteriet blev derfor trukket udenfor Skudvidde, og Fodfolket fik under Dahlbergs Ledelse Befaling til at anlægge Løbegrave, Batterier og Miner imod Slottet. Arbejderne skrede trods Kanonilden fra Slottet og Skibene rask fremad. Minerne voldte ved deres Antændelse saa stor en Ødelæggelse i Murene, at Schønfelt paa den næstsidste Dag i Aaret overgav Fæstningen imod fri Bortgang til Danmark. Da han i Tillid til

dette Løfte førte Besætningen ned til Havnen, for at den kunde blive indskibet, erklærede imidlertid den øverstbefalende svenske General, Schultz, at hans Konge havde befalet ham, at Danskerne skulde føres ad Landevejen gjennem Halland og Bohus til Norge, som Gjengjæld fordi Danskerne i Forsommeren havde ført Landskronas Besætning til Riga og der løsladt den. Modstand var umulig, og man maatte vige for Magten. Kompagnierne tiltraadte den lange Vandring, paa hvilken de lede megen Nød og bleve haardt behandlede. Største Delen bukkede under, og det var kun en Trediedel, der efter denne Pilgrimsfart naaede Kristiania, hvor den indlemmedes i et Garnisonsregiment. Schønfelt blev efter sin Hjemkomst stillet for en Krigsret og kasseret, fordi han havde overgivet Helsingborg, uden at den bydende Nødvendighed krævede det.

Indfald i Dalsland. For at bevæge Svenskerne til at sende en Del af deres Styrke bort fra Skaane, havde Normændene, som stode i Bohus, forinden Slaget ved Lund faaet Befaling at gjøre Indfald i Dalsland. Den 17de December drog Gyldenløve med et Korps paa 1200 Mand tilfods, 500 Ryttere og 6 Regimentsstykker frem gjennem Bohus ind i Vestergøtland. Den 20de December fik han Efterretning om det tabte Slag og advaredes om ej at fordybe sig i Landet. Han var imidlertid kommen til Toftedal i Dalsland, hvor Løvenhjelm med sit Rytteri slog tre svenske Eskadroner af Adelsfanen og Østgøtaregimentet og tog 31 Ryttere tilfange. I denne Fægtning hug Løvenhjelm en fjendtlig Fændrik ned og tog hans Fane.

Paa Grund af, at vedholdende Tø blødgjorde den dybe Sne, der dækkede hele Landskabet, maatte den videre Fremrykning opgives, og et Indfald i Sverig fra Vinger med tusind Mand opsattes til en belejligere Tid. Gyldenløve trak sig fra Dalsland og Bohus tilbage til Frederikshald. Han efterlod

en Besætning paa 140 Mand med fire Kanoner i Nærheden af Strømstad, i et Blokhus, der var bygget af Tømmer paa en Klippe ovenfor Byen. To Dage efter hans Bortgang angrebes Skansen af et svensk Korps paa 1200 Mand. Største Delen af Besætningen tabte Modet ved Synet af den overlegne Fjende, kastede sine Vaaben og flygtede bort fra Skansen, ind i de nærliggende Skove. Resten, omtrent tyve Mand, deriblandt fem Officerer, maatte efter en kortvarig Kamp overgive sig. Da Flygtningerne kom til Frederikstad, blev der holdt Krigsret over dem. En Sergent og en Korporal bleve hængte, da de trods Officerernes Befaling vare sprungne ud af Skansen og med det Udraab: »Fjenden er for stærk, vi kan ikke staa her længer«, havde søgt til Skoven. De Menige, som havde fulgt dette slette Exempel og ej lystret deres Officerer, maatte kaste Tærning om Livet. Hver tiende Mand blev hængt; de øvrige benaadedes med at løbe ni Gange Spidsrod gjennem 400 Mand. De nyudskrevne af Reserven, som ej vare vante til Mandstugt, slap med fire Gange Spidsrod gjennem hundrede Mand. Kommandanten Henneberg, som var taget tilfange, kasseredes, fordi han ikke havde opretholdt sin Myndighed; alle hans Officerer havde viist et godt Forhold, hvorfor de frikjendtes.

Pommern og Bremen. De Forhold, under hvilke Danmark, Brandenburg og de lyneburgske Fyrster angrebe de svenske Provinser i Tyskland, vare saa gunstige, at Sverig i Krigens Løb bukkede fuldstændig under paa denne Del af Krigsskuepladsen. Kurfyrsten af Brandenburg haabede at høste hele Fordelen. Hans Forbundsfæller, Danmark og Holland, forbøde med deres Flaade Sverig at sende nogen Forstærkning over Østersøen, og den Hjælp, Frankrig skulde yde, udeblev. Den svenske Styrke i Pommern beløb sig til 12,000 Mand, som førtes af den udmærkede General Kønigsmark, der havde afløst Wrangel, hvis Helbred var nedbrudt. Allerede i December

forrige Aar havde han renset Landet for de indtrængende Brandenburgere og sendt General Mardefelt imod Wolgast, som dennes Svoger Blix havde overgivet efter faa Dages Belejring, hvorfor han dømtes til at halshugges. Wolgast blev beskudt uophørlig i fire Uger, og da Mardefelt antog, at Besætningen var bleven tilstrækkelig rystet, vovede han en Storm den 15de Januar. Han blev slaaet tilbage med et Tab af 400 Mand, deriblandt 50 Officerer. Kommandanten, Allart, havde om Natten førend Stormen overgydt Voldene med Vand, hvorved de vare blevne saa glatte, at de stormende ingensteds kunde faa Fodfæste. Efter den mislykkede Storm optog Mardefelt igjen Beskydningen, men et brandenburgsk og et dansk Korps under Dørflinger og K. Arenstorff tvang ham til at ophæve Belejringen og drage til Rügen. Svenskerne maatte atter indeslutte sig i deres faste Stæder: Anklam, Demmin, Stettin, Stralsund og Greifswalde, som efter stærk Modstand faldt i den her nævnte Orden i Brandenburgs Magt.

I Juni Maaned førte Kurfyrsten en Hær paa 12,000 Mand, i hvilken der var tre danske og to østerrigske Rytterregimenter, imod Anklam, der som Wismar, Stade og flere Fæstninger var anlagt midt i en Mose. Forgæves søgte Königsmark at fri den truede Fæstning. Hans lette Tropper faldt i et Baghold og bleve grundig slaaede af Prinsen af Hessen-Homburg, der anførte de danske og østerrigske Regimenter. Selv maatte Königsmark, for ej at blive afskaaren fra Stralsund, trække sig tilbage, og Anklam faldt efter et haardnakket Forsvar. Den første Storm blev lykkelig afslaaet; næsten alle de stormende, der bestode af hele Hærens Grenaderer, fandt Døden i Fæstningsgravene, men da der blev truffet Forberedelser til en ny Storm, overgav Fæstningen sig den 28de August. Besætningen, der førtes af Sanitz, erholdt fri Bortgang til Sverig. Derpaa blev Demmin indtaget af Hertug August af Holsten-Ploen den 10de Oktober; — og hermed sluttedes Felttoget. Tropperne lagdes i Vinterkvarter.

Sverigs Besiddelser ved Elben sønden for Holsten vare midt i Aaret faldne i de Forbundnes Magt. I Begyndelsen af Maj indesluttedes Stade af danske, lüneburgske og münsterske Tropper under Generalerne Baudissin og Wedel. Fra Søsiden blokeredes Stade af fem danske Fregatter, som lagde sig paa Elben. Stade ligger ved Schwingeflod, som tre Fjerdingvej fra Fæstningen falder i Elben. For at sikre Forbindelsen med Søen havde Svenskerne anlagt Schwingeskansen ved Schwinges Udløb og Gatsdorfskansen nærmere ved Fæstningen Stade, der selv havde 3000 Mands Besætning. Dens stærke Fæstningsværker vare besatte med 130 Kanoner. Kommandanten var Feltmarskal Horn. De Forbundne besluttede at udhungre Fæstningen. Det første Angreb rettedes derfor imod Schwingeskansen, som beskyttede de svenske Jagter, der tilførte Stade Levnedsmidler.

Lüneburgerne opkastede et Batteri paa 20 Kanoner og Danskerne et andet paa 5 Kanoner, nemlig to 24-pundige, to 12-pundige Kanoner og en 100-pundig Morter, hvormed Skansen beskødes. Efter flere Dages vedholdende Beskydning blev Wachtmeister, der var Kommandant i Skansen, den 27de Maj tvungen til at overgive sig. Besætningen, 150 Mand, blev Krigsfanger. To Dage senere kom en svensk Flaade paa fem Orlogsskibe med 2500 Mand friske Tropper og en Mængde Proviantskibe ind i Elben for at tilføre Stade Undsætning og Levnedsmidler. De bleve fordrevne af Ilden fra den tagne Skanse og af de danske Fregatter. De landsatte derpaa Tropperne paa den holstenske Kyst, ved Brunsbüttel, hvor de angrebes af K. Arenstorff, som dengang havde Anførslen i Holsten. De maatte atter indskibe sig efterat have antændt Byen. Flaaden vendte tilbage til Goteborg med uforrettet Sag. Som Følge heraf tiltog Hungersnøden i Stade, og Blodgang bortrev mange Mennesker. I Begyndelsen af Maj havde Byen 17,000 Indbyggere, i Juli knap 12,000. De Forbundne, som ved Overløbere underrettedes om Fæstningens Nød, lode sig

nøje med den strængeste Indeslutning. Kommandanten, Horn, forstod dog den vanskelige Kunst at vedligeholde Modet hos Besætningen under disse fortvivlede Forhold. Han udspredte Efterretning om, at den svenske Flaade havde vundet en stor Sejr over den danske, i hvilken Anledning han lod alle Kanoner affyre tre Gange. Sluserne, som vare indenfor Fæstningens Rækkeevne, aabnedes for at fylde Belejrernes Løbegrave med Vand, men det mislykkedes, fordi de itide havde gravet store Afløbsrender. Ved hyppige Udfald skaffede Horn Besætningen Kvæg og Korn, men de Smuler, der erholdtes, strakte kun til for nogle Dage; Nøden tiltog i den Grad, at han maatte indlede Underhandlinger om Overgivelsen. Den 3die August sluttedes et Forlig, ifølge hvilket Besætningen skulde drage bort med alle Hæderstegn og hele sit Tros. De indfødte Svenskere skulde føres paa danske Skibe til Sverig, de tyske Soldater skulde hjemsendes. Af Artilleri tillodes det Horn at medtage syv Kanoner og en Morter. Borgerne skulde beholde deres Særrettigheder, Embedsmændene kunde efter eget Tykke forlade Byen med deres rørlige Ejendom, men alle Arkiver skulde udleveres. Besætningen talte 1800 Fodfolk og 400 Ryttere, da den drog ud; deraf vare 600 Fodfolk og 200 Ryttere indfødte Svenskere.

Landskaberne Bremen og Verden vare nu fuldstændig erobrede. De Forbundne delte foreløbig Landet, og Danmark fik den vestre Del. Lüneburg havde nu tildels naaet sit Maal og afslog at yde Danmark fremtidig Understøttelse, navnlig fordi det ej havde faaet hele Landet. De danske Tropper, Baudissins Rytterregiment, Lütkens og Baudissins Fodregimenter, sendtes til Skaane og deltoge i Slaget ved Lund.

Den Del af Landskabet Bremen, som var overladt til Brandenburg, erholdt Danmark, imod at det garanterede Kurfyrsten hele Svenskpommern. Det lovede fremdeles Kurfyrsten af Brandenburg kraftig Hjælp imod Polen, hvis dette Rige erklærede sig for Sverig. Alligevel kunde det ikke formaa

Brandenburg til at garantere sig den holsten-gottorpske Del af Sønderjylland, som Kristian V ved Aarets Slutning indlemmede i Danmark, fordi Hertugen haardnakket vægrede sig ved at godkjende den Lenshøjhed, som var ham paatvungen ved Forliget i Rendsborg 1675. Brandenburg vilde kun give sit Minde til, at Holsten-Gottorp kom i samme Lensforhold til Danmark, som det var inden Roskildefreden 1658.

1677. Ved Aarets Begyndelse vare Sendebudene fra alle de krigsførende Magter: Danmark, Norge, Holland, Spanien, Brandenburg, Kejseren af Tyskland og de smaa tyske Stater paa den ene Side og Frankrig-Sverig paa den anden, samlede i Nimwegen for at underhandle om Fred; men det var blot for et Syns Skyld; thi ingen var tilsinds at give efter, og Sendebudene stredes indbyrdes om deres egne og deres Herrers Titler, istedenfor at bringe et forsonligt Sindelag og skaffe Europa Fred. For at vise deres Kiv i hele dens Latterlighed, skal blot anføres, at de svenske Sendebud forlangte som første Betingelse for Freden, at **h** udslettedes i den dansk-norske Konges Titel, Gothernes Konge, da Goterne uden **h** betød Jydernes Konge og med **h** betød Vester- og Østergøthlands Konge. Den danske Storkansler, Ahlefeldt, vilde hellere, at Skaane skulde rømmes, end at **h** skulde udskydes af hans Herres Titel. De franske Sendebud nægtede de brandenburgske Eksellencetitlen. Indbyrdes stredes de om, hvem der først skulde gaa ind ad Døren, aflægge Besøg o. s. v. Sagen var, at ingen af de krigsførende Magter endnu var træt. Alle rustede sig til et nyt Felttog. Frankrig og Sverig nyttede den Sorgløshed, Modstanderne vuggede sig i paa Grund af Underhandlingerne, til at fratage dem den ene Fæstning efter den anden. Ludvig XIV's Ingenieur, den berømte Vauban, erobrede i Foraaret de stærke Fæstninger Valenciennes, Sct. Omer og Cambrai fra Spanierne.

Karl XI begav sig efter Helsingborgs Indtagelse mod Kristianopel, Karlshamn og Kristianstad, der tilligemed Landskrona vare de faste Punkter i Skaane og Bleking, der endnu vare i Danskernes Besiddelse. Svenskerne vare Sejrherrer i aaben Mark; hvor de droge frem, faldt Befolkningen tilføje; men næppe fjernede de sig, saa holdt den atter med Danskerne; den var sin gamle Styrelse hengiven og voldte den nye al den Fortred, den kunde. Det var en Folkekrig, i hvilken alle Samfundsklasser toge Del. Den svenske Regering vilde indlede Aaret med en Taksigelsesfest, der skulde holdes i alle Rigets Kirker for Sejren ved Lund. De danske Befalingsmænd forbøde Skaaningerne og Blekingboerne at deltage i Festen, og de adlødе. Kort Tid forinden Slaget ved Lund udstædte Kristian V fra sit Hovedkvarter, Svenstorp, den 21de November 1676 en Forordning, hvori han forbød Præsterne under Kalds Fortabelse at befatte sig med verdslige Sager, saasom at befale Bønderne at nedlægge Vaaben eller hindre Landeværns Oprettelse, ej heller maatte de offentliggøre nogen svensk Forordning. Baade Adel, Præster, Borgere og Bønder lagde hyppig for Dagen, at de vilde afkaste det svenske Aag. Karl XI indkaldte derfor den skaanske Adel til et Møde i Malmø og sendte den med Koner og Børn langt op i Sverig. Den mægtige Ivar Krabbe fængsledes, fordi han havde besøgt den danske Konge, og aflivedes efter et langvarigt Fængsel. Ove Ramel, Tage, Holger og Knud Thott flygtede til Sjæland for at undgaa Bøddeløksen. Flere Professorer og Præster flygtede ligeledes. Borgerne i Helsingborg, Trelleborg og Kristianstad tyede til Kjøbenhavn og Helsingør. Med størst Kraft og Trods optraadte dog Bønderne. I Bleking som i det nordre og østre Skaane havde Snaphanerne, disse Skovens djærve Børn, dannet en Mængde smaa Korps under Sven Poulsen, Sven Erlandsen, Ubbe paa Frisholm, Nils Tideman og Ahlefeldt. De overfaldt og ihjelsloge mindre svenske Troppeafdelinger og enkelte Rejsende, de borttoge alle Til-

førsler fra Smaaland til Skaane. Tilflugt fandt de i Skove, i Klippeegne og i de danske Fæstninger, hvorfra dristige Partigængere som Meerheim, Svanvedel og Sten Brahe brøde frem med Ryttere og understøttede dem. Det vilde Liv hos Snaphanerne smagte de danske Ryttere saa godt, at de undertiden tilbragte flere Uger hos dem. Karl XI anvendte baade grusomme og milde Midler for at undertrykke denne Bondeopstand, men uden Held. Den 9de Januar 1677 drog han fra Omegnen af Landskrona til Kristianstad og lejrede sig den 14de i Væ, vestenfor Helgeaa. Herfra udstædtes strænge Kongebud mod de trodsige Bønder. For hver svensk Embedsmand eller Soldat, der dræbtes, skulde det Sogn, hvori han var tagen af Dage, bøde 100 Rd., samt hver tredje Mand i Sognet radbrækkes. Den, som udleverede en levende eller død Snaphane, skulde have al hans Ejendom og 10 Rd. Slige blodige Forordninger tjente kun til at øge Forbitrelsen. Saa forsøgtes der milde Midler. Der lovedes Almuen almindelig Tilgivelse, naar den vilde underkaste sig. Men Strænghed og Mildhed viste sig lige virkningsløse. Saalænge Snaphanerne fik Hjælp fra de tagne Fæstninger, blev deres Underkastelse umulig. Karl XI forsøgte at tvinge Kristianstad til Overgivelse, ved at opstemme Helgeaa, for at Vandet kunde stige ind i Fæstningen. Uagtet hans fornemste Ingeniør, Dahlberg, indsaa det unyttige i dette Foretagende, maatte han adlyde og begive sig til Aahus ved Helgeaaens Munding. Her gravedes en Skanse, som skulde beskytte Dæmningen, der anlagdes tværs over den rivende Flod paa en Tid, da Tilløbet var saa stærkt, at begge Bredderne vare oversvømmede. Efter en Maaneds Forløb bortskylledes atter de Stykker af Dæmningen, som vare opførte. Dahlberg blev syg, og hans Efterfølger, Stahl, opgav det frugtesløse Foretagende. Større Held havde Svenskerne ved Kristianopel og Karlshamn, imod hvilke Fæstninger Rigsraad Johan Gyldenstjerna ledede Angrebene med overordentlig Hurtighed og Kraft. Kristianopel, det

fjerne Punkt paa Blekings Nordøstkyst, forsvaredes af Bernhard Lützow med en Bataillon af Prins Kristians Regiment og fire Kompagnier af første sjælandske og andet fyenske Regiment. Den 2den Januar havde Lützow modtaget Befaling til at rømme Fæstningen og gaa til Karlshamn eller begive sig ombord i de paa Reden liggende Skibe, hvis han ej saa sig istand til at holde sig Vinteren over. Men da han med stor Lethed havde afslaaet Svenskernes Angreb i Slutningen af forrige Aar, saa svarede han, at han indestod for, at han kunde holde Pladsen. I Begyndelsen af Februar blev han angreben af to Korpser under Johan Gyldenstjerna og Tunkl. Angrebet afsloges, men Svenskerne kom nogle Dage efter igjen, forstærkede med flere Tropper under Brødrene Wachtmeister, der medførte Belejringsartilleri fra Kalmar, og nu begyndtes en regelmæssig Belejring. Fra den 16de til den 21de Februar beskødes de svage Fæstningsværker uophørlig. De styrtede sammen, og Byen forvandledes til en Grushob. Lützow blev nødt til at tilbyde at udlevere Fæstningen, dog betingede han sig fri Bortgang for sig selv og sit Mandskab. I Kapitulationen fastsattes, at Besætningen skulde drage uhindret bort, imod at den udleverede de Skibe, som laa paa Reden. Da disse imidlertid ufortøvet sejlede bort ved Efterretningen om Fæstningens Overgivelse, saa erklærede Svenskerne Kapitulationen for brudt og gjorde Besætningen til Krigsfanger. I denne fandtes 60 Snaphaner, der uden Barmhjertighed halshuggedes og lagdes paa Stejle. Lützow blev nogle Maaneder senere udvekslet. Han blev stillet for en Krigsret, der dømte ham til Døden. Kongen benaadede ham dog og gav ham Afsked i Naade.

Fra Kristianopel drog Gyldenstjerna med sine egne og Brødrene Wachtmeisters Tropper tilligemed en Hob smaalandske Bønder imod den i Karlshamns Havn liggende Bokulskanse, der forsvaredes af Kaptajn Krumsee, der den 8de Februar havde afslaaet et natligt Angreb af Svenskerne.

Ved denne Lejlighed havde Snaphanerne i Tide underrettet Krumsee om Svenskernes Hensigt; han lod Aftenen iforvejen opise rundt om Skansen, og det samme gjorde to Fregatter, der laa i Havnen. Kanonerne ladedes med Skraa, og hele Mandskabet traadte under Gevær. Skjulte af Mørket gik Svenskerne dristig over Isen, lige imod Skansen og Skibene. De standsedes af Vaagerne og modtoge en saa ødelæggende Ild, at omtrent Halvdelen af den 700 Mand stærke Afdeling blev skudt eller fandt Døden i Havet.

I Begyndelsen af Marts blev Fæstningen paany indesluttet af den store Overmagt under Gyldenstjernas Ledelse. Fregatterne isede sig ud i aaben Sø, og Krumsee overgav Skansen den 8de Marts imod fri Bortgang. Det danske Mandskab, 3 Kompagnier af 1ste sjælandske, 3die og 4de jydske Fodregiment, tilsammen 400 Mand, førtes over Stockholm, Gefle, tværs gjennem hele Sverig til Røros. De fleste Soldater bleve liggende undervejs, nogle traadte i svensk Krigstjeneste. Natten efter Overgivelsen ankom Meerheim fra Kristianstad til Karlshamn med 300 Ryttere, 250 Fodfolk og en Del ufortrødne Snaphaner, som havde underrettet ham om Fæstningens Nød. Det lykkedes ham at kaste de overraskede Svenskere tilbage, men forgæves ventede han efter at høre Livstegn fra Fæstningen. Den frembrydende Morgen fortalte ham, at den var falden, og det var med stor Nød, han banede sig Vej tilbage til Kristianstad; næsten alle Snaphanerne faldt paa Tilbagetoget. Krumsee sattes under Tiltale for Karlshamns Overgivelse. Han frikjendtes og faldt Aaret efter den 21de Juli 1678 i en Fægtning ved Landør, i Nærheden ad Kristianstad.

Fra Midten af Januar til Begyndelsen af April blev den svenske Hær liggende for Kristianstad. Hovedkvarteret var i Åsum, og Regimenterne, der i Marts modtoge sine Rekruter, laa forskansede i Landsbyer, i Nærheden ad Fæstningen. Den øvrige Del af Skaane med Undtagelse af Lund, Malmø og Helsingborg var rømmet af den svenske Hær. Heraf vilde

den danske Besætning i Landskrona benytte sig og forsøgte at gjenerobre Helsingborg, men Overrumplingen, hvori mange af Helsingborgs Borgere deltoge, mislykkedes. Imidlertid bevægede dette Angreb Karl XI til at forlade Omegnen af Kristianstad. Midt i April gik han til Næs, norden for Lund, og efterlod kun fem Regimenter under Schultz. En saa ringe Styrke var ej istand til at indeslutte Kristianstad, og Meerheim foretog atter flere Strejftog. Den 17de Maj overfaldt han de svenske Kvarterer norden for Kristianstad, tog tre Faner, tilfangetog 100 Mand og nedsablede 40 Mand.

Oberst Svanvedel, der laa med et Rytterregiment i Landskrona, foretog ligeledes heldige Overfald. Den 17de Maj havde Karl XI flyttet sin Hær fra Næs til Rønneberga, en Mil nordøst for Landskrona, for at være rede til at møde Danskerne. Næppe havde Karls Hær slaaet Lejr, førend den omsværmedes af Svanvedels Ryttere. Den 20de Maj borttoges hundrede med Levnedsmidler ladede Vogne. Den 24de tilfangetoges den svenske Generalauditør Root og flere Officerer. Dagen derpaa gjorde Svanvedel et Tog til Lund og erobrede 14 trepundige Kanoner, som vare paa Vejen fra Malmø til den svenske Hær. Derefter plyndrede han Lund og vendte med stort Bytte tilbage til Landskrona. Ved denne Fæstning samledes i Maj Maaned den Hær, med hvilken Kristian V vilde aabne Felttoget.

De Rustninger, Danmark-Norge havde foretaget, vare meget omfattende. Ifølge den Plan, som i Januar forelagdes Kongen, skulde Landhæren bringes op til en Styrke af 72,000 Mand. Den danske Hær skulde bestaa af 36,000 Fodfolk i tyve Regimenter paa tolv Kompagnier, hvert paa 150 Md.; af 9000 Ryttere i tyve Regimenter paa seks Kompagnier, hvert paa 75 Mand, af seks Kompagnier Artilleri og 1000 Trosknegte. For at Fodregimenterne kunde faa den attraaede Styrke, befaledes den 25de Januar 1677 en ny Udskrivning af en Mand paa 70 Tdr. Hartkorn. 1676 var der foretaget to Udskrivninger, i August og December, af en Mand paa 140 Tdr. Hartkorn.

Ottehundrede Rekruter sendtes fra Norge, og der hvervedes 300 Mand til hvert Regiment. Bremers, Croys, Lütkens, Schønfelts og Stuarts Regimenter indlemmedes i Kongens og Dronningens Livregimenter, i Prins Frederiks, tidligere Weihers, Prins Georgs, tidligere Feltherrens, og Prins Kristians, tidligere M. Rosenkrantz's, Begimenter. Første og andet fyenske Fodregiment sammensmeltedes til et Regiment. De nationale Regimenter fik samme Inddeling og Styrke som de hvervede Regimenter, og ethvert Spor af Skilning mellem hvervede og nationale Afdelinger forsvandt. Regimentet inddeltes i tre Batailloner, hver paa fire Kompagnier.

I Rytteriet skete der ingen Forandring. De Regimenter, der vare stærkest medtagne, sendtes til deres Distrikter og bleve der fyldte med udskrevne og hvervede.

Et Feltartilleri udrustedes paa 18 sekspundige og 24 trepundige Kanoner, samt et Belejringsartilleri paa fire 24-pundige, otte 18-pundige og to 12-pundige Kanoner, to 100-pundige, en 80-pundig, tre 50-pundige og tre 30-pundige Morterer.

For yderligere at øge Hæren sendtes General Baudissin til den krigerske Biskop Bernhard af Münster, som holdt en stor Hær. Bispen overlod syv af sine Regimenter til Danmark indtil Udgangen af Oktober, imod at han fik 52,000 Rd. I denne Sum beregnedes 12,000 Rd., som vare Danmark anviste af Kejseren som Kvarterpenge fra Østfriesland. Bispen skulde medgive Tropperne det fornødne Skyts, der skulde erstattes af Kongen, naar det tabtes i Felten. Tropperne, 3500 Fodfolk, 500 Ryttere, 200 Dragoner og 60 Artillerister, modtoges i Holsten i April. Kejseren af Tyskland og Landgrevinden af Hessen sendte fire Regimenter Hjælpetropper. Som vi senere skulle se, ankom de i Juli til Skaane. Kurfyrsten af Brandenburg tillod, at der hvervedes et Fodregiment paa 1800 Mand i hans Stater; desuden hvervedes et Dragonregiment og to Fodregimenter i Tyskland. — Den norske Landhær bragtes til en Styrke af 16,500 Mand, nemlig 14,000 Fodfolk i ni Regimenter, deraf tre

nyoprettede, nemlig Coucherons, som dannedes af de overtallige i de seks gamle Regimenter; andet trondhjemske under Iddeking; samt et Garnisonsregiment, bestaaende af Helsingborgs Besætning og seks hvervede Fæstningskompagnier under Rochlenge. Rytteriet bestod af 1800 Mand i de tre Regimenter Bülow, Brockenhus og Livregiment Dragoner. Niels Juels Broder, Jens Juel, var Sjælen i den norske Krigsstyrelse. Han vægrede sig ved at oprette mere Rytteri med de Ord: »Komme vi i Fjendens Land, saa kan vi altid gjøre Dragoner af vort Fodfolk.« Derimod oprettede han et Skiløberkompagni og to Fyrrørkompagnier. Til Danmark sendtes i April 500 Mand af det bergenhuske og 300 Mand af oplandske Regiment.

Flaaden talte vel ikke saa mange Linjeskibe som den svenske, men den havde kyndigere Førere, mere søvant Mandskab og i sin Spidse den Tids berømteste Amiral.

De svenske Rustninger vare ligesaa omfattende. I Skaane opstilledes en Hær paa 12,000 Mand, imod Norge 8000 Mand, i Pommern 10,000 Mand og paa Flaaden 3000 Mand. Fremdeles var der 20,000 Mand Besætningstropper i de svenske Fæstninger. Mandskabet erholdtes for største Delen ved Udskrivning. Alene den skaanske Hær fik i Aarets Løb 15,000 udskrevne Rekruter. Franskmændene understøttede kun Sverig med Penge. Summen løb i dette Aar op til fire Millioner Daler Sølvmønt. Flaaden, paa hvis Styrke det beroede, om Sverig kunde forandre Forsvarskrigen til en Angrebskrig, rustedes atter dette Aar med største Omhu og uhyre Ofre af Mandskab og Penge. Der gjordes to Flaader sejlklare. Hovedflaaden ved Dalarøn i Stockholms Skærgaard bestod af 25 Linieskibe, 11 Fregatter og 6 Brandere; Nordsøflaaden i Gøteborg Havn af 7 Linieskibe, 2 Fregatter og 3 Brandere. Sverigs Felttogsplan var den samme som i de to forløbne Aar. Flaaden skulde besejre den danske Flaade, inden den hollandske Flaades Ankomst i de danske Farvande, og dernæst føre Kong Karls Hær over til Sjæland. Den dansk-norske Felttogs-

plan gik ud paa at undsætte Kristianstad og erobre Malmø og Gøteborg.

I Begyndelsen af Maj samledes den danske Hær i Landskrona. Efterhaanden som Regimenterne overførtes fra Sjæland, byggede de sig Hyttelejre udenfor Byen, hvortil Materialet toges i de Landsbyer, som den svenske Hær havde ødelagt. Den 15de Maj ankom Kristian V og medbragte en ny Overgeneral, Preusseren Goltz, et middelmaadigt Talent, der tilmed lammedes ved Hofmændenes Indblanding i Hærens Styrelse. Den Hær, som midt i Maaneden stod rustet ved Landskrona, bestod af 29 Eskadroner og 11 Batailloner, ialt 12,000 Mand, af hvilke 5000 vare Ryttere og 7000 Fodfolk med 36 Kanoner. Østen for Landskrona, paa Rønnebergshøjden, stod den svenske Hær, som kun talte 7000 Mand, inddelte i 14 Eskadroner og 7 Batailloner med 20 Kanoner[1]).

[1]) Den danske Hær.

Rytteri.		Esk.	Fodfolk.		Bat.
1ste sjælandske,	F. Arenstorff,	3.	Kongens Livregim.	Bibow,	2.
2det do.	Rantzau,	3.	Dronn.s do.	Holck,	1.
1ste fyenske,	Duncam,	3.	Prins Kristian,	Warnstedt,	1.
2det do.	B. Arenstorff,	3.	Prins Frederik,	Melrum,	1.
1ste jydske,	Svanvedel,	2.	Prins Georg	Busk,	1.
3die do.	Styrke,	2.	2det sjælandske,	Croy,	1.
4de do.	Walter,	2.	Fyenske,	Schack,	1.
Sjælandske Rostjeneste,	Schilder,	1.	2det jydske,	Walter,	1.
Gevekes Regiment		3.	3die do.	Bülow,	1.
Baudissins do.		3.	Slesvigske,	Schønberg,	1.
Juels (tidligere Walters) Dragoner		2.	28 trepundige og 8 sekspundige		
Brockenhus (tidligere Rantzau)		2.	Kanoner, Munk.		

Den svenske Hær.

Rytteri.	Esk	Fodfolk.	Bat.
Drabanter,	1.	Garde,	3.
Lifregiment,	3.	Vestgøta,	1
Adelsfanan,	1.	Smålands,	1.
Smålands,	2.	Helsinge,	1.
Vestgøta,	4.	Vermlands,	1.
Finland,	2.		
Dronn.s Lifreg.,	1.		

Ubemærket af de svenske Forposter rykkede den danske Hær den 26de Maj om Aftenen Kl. 9 ud af Landskronas Lejr, gik, for at skuffe Fjenden, først langs Stranden en halv Mil mod Sønden og vendte sig derpaa mod Nord, mod Rønnebergsbakkerne, paa hvilke den svenske Hær stod i en forskanset Lejr. Da Danskerne om Morgenen Kl. 5 havde ordnet sig foran Bakkestrøget, mældte de deres Ankomst ved at affyre det danske Løsen, og samtidig hermed blæste Musikkorpserne Fanfarer. Det var en utidig Hovering isteden for at nytte Overraskelsen til Slag. I den svenske Lejr vakte den uventede Hilsen megen Uro, og der blev hurtig slaaet Alarm.

For at vise, at man ikke nærede nogen Frygt, besvaredes det danske Løsen, og Kongen gik trods sine Generalers Advarsel med sin lille Hær ud af Forskansningerne og opstillede den foran disse; ja, han sløjfede endog en Del af de opførte Volde, da de hindrede Rytteriet i dets Bevægelser. En lille Mose af nogle hundrede Alens Bredde adskilte de to Modstandere. Ingen vilde overskride den, og i længere Tid betragtede de to Hære hinanden. Da den svenske Hær kun var halv saa stærk som den danske, trak den sig efter en Times Forløb atter indenfor sine Skanser. General Goltz vilde nu rykke frem og storme dem; men Kristian V fik Skrupler, der næredes af hans Omgivelser, som den svenske Hærs Dristighed havde skræmmet. Kongen befalede, at Angrebet skulde opsættes til den næste Dag; som om det i Krigen, hvor det gjælder med Lynets Hurtighed at nytte det flygtige Øjeblik, gaar an at opsætte en gunstig Lejlighed til den næste Dag. Ved Middagstid trak den danske Hær sig tusinde Skridt tilbage, slog sine Telte op og gav sig ifærd med at koge. En svensk Afdeling af Gardens Rekruter, der kom fra Lund og ikke havde nogen Anelse om den danske Hærs Fremrykning, gik lige imod den og toges tilfange. Om Eftermiddagen hvilede begge Hærene. Karl XI's Generaler formanede nu deres Herre til at nytte den tilstundende Nat

til ubemærket at trække sig bort med sin lille Hær og drage Forstærkningerne imøde, istedenfor at blive staaende indenfor halvt nedrevne Forskansninger og udsætte sig for et sandsynligt Nederlag. Den svenske Konge fattede Rigtigheden af sine Generalers Raad, og havde Selvbeherskelse nok til at vige uden Kamp. Tropperne traf paa Skrømt Anstalt til at bivouakere og tændte Vagtblus, medens Artilleriet og Trosset ved Mørkets Begyndelse trak sig over Rønnebergmose, som dækkede Lejrens østre Side. Derpaa fulgte Fodfolket og tilsidst Rytteriet. Ved Midnat havde hele Hæren overskredet Mosen, og Tilbagetoget fortsattes med Hurtighed over Terløsa til Rønneaa. General Fersen sendtes med nogle Regimenter til Malmø for at forstærke denne Fæstnings Besætning. — De danske Forposter mærkede slet ikke noget til Svenskernes Bortgang. Da Morgensolen oprandt, var den svenske Hær forsvunden, og Kong Kristian ærgrede sig over ikke at have fulgt sin Generals Raad. Hæren maatte ufortøvet bryde op og forfølge Fjenden, saa hurtig som Varmen tillod det. Den svenske Bagtrop havde taget Stilling ved Haslebro bag Rønneaa, hvor den standsede det danske Fortrav, indtil Hæren havde faaet et betydeligt Forspring og naaet Møllerød Pas ved Finjasøen. Ogsaa dette Pas forlode Svenskerne og gik til Vram. Forfølgerne gjorde kun faa Fanger. Der var stor Skilning paa den Hær, som nu drog tilbage, og den, som Aaret iforvejen ved Danskernes Landgang næsten opløstes paa Toget gennem Skaane. — Den 31te Maj gik Svenskerne over Helgeaa ved Torsebro og trak General Schultz's Korps til sig, som hidtil havde blokeret Kristianstad. Saa snart Meerhejm mærkede hans Bortgang, gjorde han Udfald med hele Besætningen og fratog Svenskerne efter en hæftig Kamp 21 Faner, 4 Kanoner og hele deres Tros. I denne Kamp faldt Oberst Gotfred Rauch; to Oberstløjtenanter, Bülow og Kaplau, saaredes. Den danske Hær ankom den næste Dag og lejrede sig nordenfor Fæstningen, hvis Besætning afløstes af fire Batailloner af 2det Sjælandske

Regiment under Knoblauch, Fyenske under Fuchs og Baudissins under Krüger, af to Kompagnier Dragoner under Auerswald og et Kompagni Artilleri paa 100 Mand under Michelsen, ialt 1500 Mand. Oberst Hans Schack afløste Meerheim, men da han kort efter maatte tiltræde en Baderejse paa Grund af de Saar, han havde faaet ved Halmstad, blev Kommandanten i Kronborg, Karl Henrik v. d. Osten, udnævnt til hans Eftermand. Meerheim blev til Belønning for sit gode Forhold forfremmet til Generalløjtnant.

Selv efter at Karl XI havde forenet sin Hær med Blokadekorpset, dristede han sig ikke til at modtage Slag, men trak sig tilbage i vestlig Retning, til Herrevadskloster, norden for Rønneaa, hvor han blev staaende i Juni og den første Trediedel af Juli Maaned.

Søslag ved Møen den 1ste Juni. Den svenske Nordsøeskadre paa syv Linieskibe, to Fregatter og en Del mindre Fartøjer under Erik Sjøblad var den 15de Maj løbet ud af Gøteborg Havn. Den skulde sejle gennem Store Belt og forene sig mellem Øland og Bornholm med Hovedflaaden, der kom fra Skærgaarden ved Stockholm. Isteden for at gaa lige til sit Maal, opholdt Sjøblad sig længe i Kattegattet, tog mange norske og hollandske Priser og gjorde Strandhugst norden for Limfjorden samt paa Anholt og Læsø. Derpaa gik han ind i Store Belt, ankrede mellem Knudshoved og Sprogø og sendte væbnede Fartøjer i Land paa Kysterne og paa de i Beltet liggende Smaaøer og forsynede sig med Slagtekvæg. Flygtninger ilede med Underretning herom til Kjøbenhavn, og der blev sendt en hurtigsejlende Jagt til Amiral Niels Juel, som var sejlet ind i Østersøen med en Flaade paa ti Linieskibe og fire Fregatter for at dække de münsterske Hjælpetroppers Overfart fra Holsten til Skaane. Indskibningen var netop begyndt, da Sendebudet traf Juel. Han lod to Krigsskibe ledsage Førselsskibene og gik ufortøvet under Sejl for at

opsøge den svenske Flaade. Denne havde passeret Store Belt og var sejlet henimod Femern. Den 30te Maj fik Flaaderne hinanden i Sigte nordenfor Mecklenburgs Kyst. Den svenske Flaade styrede mod Øst, den danske mod Sydvest. Da Sjøblad saa, at han løb Fare for at blive indviklet i en ulige Kamp, dersom han fortsatte sin Kurs, ankrede han to Mile norden for Rostock. Modvind og Modstrøm hindrede den danske Flaade i at nærme sig ham. Men den næste Dag sprang Vinden om i Sydvest, og de svenske Skibe kappede straks deres Ankertov for at undløbe. Juel passede imidlertid paa ethvert af deres Skridt og signaliserede til sine Skibschefer, at de skulde gøre deres bedste for at hale ind paa Fjenden, en Befaling, de ikke alle vare lige villige til at efterkomme. Vinden var svag, og begge Flaader maatte lade sig slæbe frem af deres Fartøjer. Om Aftenen friskede Kulingen op, og det bedst sejlende danske Skib, »Enigheden« paa 62 Kanoner, ført af Kaptajn Dreyer, arbejdede sig op paa Siden af Wrangels »Palats« paa 44 Kanoner og tvang det efter en Times Kamp til at stryge. Kulingen løjede atter af, og begge Flaader bleve hele Natten trukne af deres Fartøjer langsomt frem imod Øst. Ved Daggry friskede Kulingen op fra Sydøst. Sønden for Møen indhentedes den svenske Flaade og blev tvungen til at optage Kampen. De fire bageste svenske Linjeskibe bleve angrebne af Niels Juels Amiralskib, »Kristianus Qvintus«, og af »Kurprinsen«, ført af Viceamiral Kristian Bjelke, der senere understøttedes af »Kristianus Qvartus«, »Kristiania« og Fregatten »Havfruen«, hvis Førere, Boomfeld, Holck og de Meurs, kom deres Amiraler til Hjælp. Men ikke færre end fem af de efterfølgende Skibe trykkede sig og vilde ikke ind i Krudtrøgen. Da Juel efter flere Timers Kamp mærkede, at de forreste svenske Skibe, Amiralskibet »Amarant«, »Engelen«, »Andromeda« og »Gripen« søgte at undfly, overlod han de allerede ilde tilredte svenske Skibes Erobring til sine Kaptajner og forfulgte nu de nysnævnte. Han indhentede først det svenske Amiralskib,

Malmös
Beleiring 1677.

O. Vaupell: Hærens Historie Side 178

Th. Bergh's lith. Inst.

Gyldendalske Bᵍ Forlag

og uagtet det fik Hjælp af »Engelen«, tvang han dem begge til at stryge. Det tredje svenske Linjeskib, »Andromeda«, undløb, paa Grund af at Skibsførerne paa »Neptun«, »Neldebladet«, »Gyldenløve«, »Hummeren« og »Kristiansand« vare døve for Juels Opfordring at skynde sig fremad. Sejren var imidlertid fuldstændig. Syv af de erobrede svenske Skibe, deriblandt fire Linjeskibe og to Fregatter, indlemmedes i den danske Flaade. Et svensk Linjeskib, »Kalmar Kastel«, blev af sin Kaptajn skudt isænk, da det ikke kunde undfly, dog bjergedes Mandskabet og Skibets 74 Kanoner. Svenskerne havde et Tab af 400 døde og saarede samt 1600 Fanger. Danskernes Tab beløb sig til nogle og halvfjerdsindstyve døde og saarede. Efter Slaget nedsatte Juel ufortøvet en Krigsret over de af hans Skibsførere, som havde viist Lunkenhed og Fejghed i Slaget. Thi netop derfor var Juel saa almindelig elsket, fordi han straffede Forbryderen med Strænghed og rigelig lønnede dem, der opfyldte deres Pligt. Kaptajnen paa »Neldebladet«, Jan Pype, dømtes til Kassation, Kaptajnen paa »Neptun«, Jan Vogel, til at have Liv og Ære forbrudt. De tre Skibsførere paa »Gyldenløve«, »Hummeren« og »Kristiansand« slap med store Pengebøder. Da Juel fire Uger senere drog i Kamp mod en overlegen Fjende, var der ingen af hans Kaptajner, som holdt sig tilbage.

Malmøs Belejring. Efterat have afløst Kristianstads Besætning, brød den danske Hær op den 3die Juni og gik mod Malmø. Undervejs stødte det münsterske Hjælpekorps [1])

---

[1]) Rytteri.
General Grandvilliers Regiment.
Oberst Bassums Eskadron.
Oberst Schultz's Dragoner.

Fodfolk.
General Grandvilliers Regiment.
Oberst Netzows do.
Grev Tecklenburgs do.
Oberst Bruuns Bataillon.

Artilleri.
8 trepundige Kanoner.

den 6te Juni til Hæren, der herved opnaaede en Styrke af 14,000 Mand, hvormed Malmø indesluttedes den 8de Juni. Man lærer af denne Belejring, hvorledes man skal bære sig ad, naar man ikke vil indtage en Fæstning. I Foraaret havde den danske Regering kaldet Rysensteen fra Norge til Skaane; den havde saaledes en udmærket Ingeniør til sin Raadighed. Uheldigvis blev han straks uenig med Overgeneralen, Preusseren Goltz, der sværtede ham i den Grad hos Kongen, at han faldt fuldstændig i Unaade og ikke engang kaldtes til det Krigsraad, i hvilket den Maade, Belejringen skulde udføres paa, besluttedes. Løbegrave og Batterier anlagdes uden Ingeniørgeneralen Rysenstens og Artilleriobersten Munks Vidende. Malmø ligger paa den søndre Side af en stor Bugt og danner i Retning fra Vest til Øst en langagtig Firkant, som mod Nord var beskyttet af Øresund, mod Syd af en Mose, over hvilken der førte en Dæmning. Byen var omgiven af stærke Bolværker med vaade Grave, udenfor hvilke der stod Pælerækker, dækkede mod den fjendtlige Ild af den foran samme opkastede Jord. Udenfor den vestre Ende laa et femkantet Citadel, der indesluttede det gamle Malmøhus. Byen havde kun to Porte mod Landsiden, Stockholmsporten mod Øst og Sønderport midt for Byen. Jordsmonnet rundt om samme var fladt og moset. Imod Søen var Byen foruden af sin Befæstning beskyttet af Sandbanker og et grundt Forvand, hvorigennem der var gravet en Rende paa 8 Fod, der nu er uddybet til 17 Fod. Fæstningen forsvaredes af General Fersen med 3000 Mand.

Belejrerne gik frem i tre særskilte Attaker ad Dæmningen imod de to modsatte Hjørner af Byen og mod den søndre Port paa Midten af den søndre Side. Imod det østre Hjørne mellem Stockholmsporten og Stranden havde Bibow Anførslen. Under hans kraftige Ledelse førtes Løbegravene snart frem til Gravranden. Imod Midten af Fæstningen, den søndre Port, lededes Arbejderne af Hertugen af Croy, der havde den danske Hær

lejret bagved sig. Imod det vestre Hjørne, Slottet, gik det münsterske Korps under Grandvilliers. Begge de sidstnævnte Angreb foretoges uden Kraft og Virkning. Belejringsartilleriet ankom den 13de fra Kjøbenhavn. Det bestod af tresindstyve 12- og 24-pundige Kanoner, tolv 50- og 100-pundige Morterer. Mod Halvmaanen foran den søndre Port bragtes efterhaanden 26 Kanoner og 6 Morterer i Batteri, imod Slottet 18 Kanoner og 6 Morterer; Hovedattaken, under Bibow, understøttedes kun af et Batteri paa seks 12-pundige Kanoner. Fæstningens Batterier tilføjede Arbejderne store Tab, hver Dag havde de Regimenter, som arbejdede i Løbegravene, et stort Antal dræbte og saarede. Hyppige Udfald sinkede ligeledes Fremskridtene, den 19de foretog Fersen et kraftigt Udfald med 250 Fodfolk og nogle Ryttere imod Bibows Løbegrave og nedsablede Arbejderne, først efter flere Timers haardnakket Kamp trak Svenskerne sig tilbage i Fæstningen. Bibow gav imidlertid hurtig Svar paa Tiltale. Den 21de stormedes Esplanaden foran Stockholmsporten, og Belejrerne satte sig fast i den dækkede Vej foran Fæstningsgravene, fra Porten ned til Stranden. Angrebet udførtes af Frivillige af Kongens Livregiment og Prins Frederiks Regiment. Blændet af dette Held befalede Kongen, at Malmø skulde tages ved en Hovedstorm uden videre Ceremonier. Det havde jo gaaet heldig med Kristianstad. Det vilde ogsaa have lykkets med Malmø, hvis Ploen endnu havde haft Anførslen. — En medvirkende Grund til at Stormen foretoges, inden Murene vare nedskudte, var Ankomsten til Sundet af en svensk Flaade paa 25 Linjeskibe og 11 Fregatter. Den danske Flaade under Niels Juel laa vel rede til at møde den, men Kristian V og hans Raadgivere vare forsagte. De turde ikke vove at lade Juel gaa imod den svenske Flaade, inden han var bleven forstærket med den hollandske Flaade. Lykkeligvis brød Juel sig hverken om Hollændernes Hjælp eller om Forbudet. — Til det Krigsraad, i hvilket Stormen besluttedes, glemte man atter at tage

Rysensten med paa Raad, og man forsømte at gjøre Overslag over de Redskaber, der maatte bringes tilveje, for at Stormen kunde lykkes. Overgeneralen, Goltz, bestemte, at Rysensten skulde føre Fodfolkets Reserve og iøvrigt gjøre nødvendig Anstalt. Dette meddeltes efter Krigsraadets Afholdelse til Rysensten, og samtidig forlangte Førerne fra Stormkolonnerne Broer og Stiger af ham til at overskride Gravene og bestige Murene. Han satte alle Haandværkerne i Virksomhed, men det blev kun daarlige Redskaber, der tømredes i Løbet af nogle faa Timer. Havde der været Plan i Belejringens Ledelse, kunde man have overskredet Gravene uden Broer, thi Vandet lod sig med Lethed fjerne; men derpaa havde ingen tænkt. Fodfolket blev splittet i mangfoldige Dele, som skulde storme Fæstningen ved de fjernest fra hinanden liggende Hjørnepunkter, saa gjensidig Understøttelse blev en Umulighed. Bibow skulde med 1000 Mand storme det østre Hjørne mellem Stockholmsporten og Stranden. Han skulde bemægtige sig det saakaldte Gertrudsleje og herfra med Stormstiger bestige Stockholms Bastion. Naar dette var udført, skulde han sende Major Trampe med 250 Mand ned til Porten og aabne den for Rytteriet. Hertugen af Croy skulde med 1000 Mand storme Kurtinen, gennem hvilken den søndre Port var anlagt, og aabne den for Rytteriet. Oberst Brockenhus skulde storme Ravelinen foran Porten med 400 Dragoner og gaa over Graven i Pontoner. General Rumohr skulde angribe Volden imellem Slottet og Byen med 1000 Mand. General Grandvilliers skulde storme Slottet med de münsterske Hjælpetropper.

Reserven for alle disse Kolonner skulde føres af Rysensten. Han red straks til Lejren for at samle den, men fandt ikke en Mand. De foregaaende Dages Kampe og Anstrængelser havde bevirket, at Fodfolket var svundet ind til mindre end 4000 Mand. Tøjmester Anders Karlsen skulde vise sig foran Havnen med 100 Sluper og Amagerbaade og gøre Skinangreb, saa længe

Stormen stod paa. Alle Angreb skulde begynde samtidig, en Time efter Midnat.

Paa Slaget Et førte Bibow Kongens Livregiment frem mellem Stokholmsporten og Stranden. I Spidsen for dets to Batailloner gik Bibow og Plessen. Tilvenstre ad Porten, imellem Gøteborgs og Malmø Bastioner, overskrede Pr. Kristians og Pr. Georgs Regimenter Fæstningsgraven, førte af Warnstedt og Busk. Uagtet Fjenden var vidende om Angrebet og havde truffet alle Forberedelser til at afslaa det, kom de forreste Afdelinger over Gravene og dræbte Forsvarerne i det ved Stranden liggende Værk, Gertrudsleje. Derpaa bestege de med Piken i Haanden Stockholms Bastion og fik Fodfæste ovenpaa Volden. Bibow befalede de efterfølgende Kompagnier at skynde sig over Løbebroerne og gik med en Afdeling ned i Byen over den aabne Plads, som førte til Porten, for at aabne den for Rytteriet. Undervejs erfarede han, at Løbebroerne vare knækkede under Vægten af Mandskabet, der i for stor Mængde var ilet ud paa dem. Denne Ulykke bevirkede ej alene, at Forstærkningerne udebleve, men de, som allerede vare paa Volden, bleve rystede ag begyndte at vige. Svenskerne vare imidlertid trængte henimod Stockholmsporten, og mange havde allerede kastet Vaabnene. Broernes Forstyrrelse gav dem nyt Mod. De grebe atter de bortkastede Vaaben, rykkede igen frem og fortsatte Kampen. I to Timer forsvarede Soldaterne af Livregimentet, Pr. Georgs og Pr. Kristians Regimenter den tagne Del af Volden og søgte at bane sig Vej til Porten. Bibow sendte Bud paa Bud om Forstærkning, men Uheldet med Broerne havde voldt Forstyrrelse udenfor Fæstningen, og der herskede kun Raadvildhed og Uorden. Efter en fortvivlet Kamp, i hvilken Alle faldt, der vare trængte ind i Byen, ophørte Stormen Kl. 4 om Morgenen paa alle Punkter. Granvilliers, Rumohrs og Croys Kolonner vare ikke engang komne over Gravene.

Angrebet var afslaaet med et Tab af over tusinde Mand. General Bibow, Obersterne Busk, Ellebrecht, Plessen og Warnstedt vare faldne; Brockenhus, Croy, Fuchs, Melrum, Ramsted, Schack, Trampe og Wittinghoff vare saarede. Efter Stormen var Fodfolket saa udmattet, at Rytteriet maatte besætte Løbegravene. Den 8de Juli hævedes Belejringen.

Danskerne stode endnu for Malmø, da Drønet af Juels Kanoner lød over til dem fra Kjøgebugt. Trods den i Kjøbenhavn efterladte Regerings udtrykkelige Forbud, gik han med sin Flaade mod Svenskerne. Den danske Rigskansler, Ahlefeldt, skrev den 30te Juni til Kongen, at han gentagne Gange havde befalet Juel at trække sig tilbage med Flaaden mod Nord til et sikkert Sted, hvor han kunde oppebie Hollændernes Komme; men da han tvivlede om Juels Lydighed, bad han Kongen om at indskærpe Forbudet. Da Kongen modtog denne Skrivelse, var Slaget i fuld Gang. I dette navnkundige Slag, hvor Juel udførte den stolte Manøvre, der er de store Feltherrers Særkjende, at gennembryde den fjendtlige Midte, talte den danske Flaade 19 Linjeskibe og 6 Fregatter med 1300 Kanoner; den svenske 25 Linjeskibe og 11 Fregatter med 1800 Kanoner. Tolv svenske Linjeskibe erobredes og 2000 Mand bleve tagne tilfange. Juels Overlegenhed i at føre en Flaade med Snildhed og Omhu viste sig ogsaa i det gensidige Mandetab. Svenskerne havde 1500 døde og saarede; Danskerne havde kun 76 døde og 211 saarede.

Slaget ved Landskrona (ogsaa kaldet Slaget ved Sirekøpinge eller Nørremynge) den 16de Juli. Malmøs Belejring havde kostet den danske Hær henved firetusinde Mand, som erstattedes ved nogle østerrigske og hessiske Hjælpetropper, der overlodes til Danmark af Kejseren og af Kongens Svigermoder, Landgrevinden

af Hessen[1]). Uagtet denne Forstærkning nogenlunde opvejede Tabet, vilde Kristian V ikke rykke frem mod sin Modstander, der nu endelig nærmede sig, men indtog en Forsvarsstilling paa Rønnebergsbakkerne. Den tidligere taktiske Opstilling forandredes, Rytteriets og Fodfolkets Afdelinger blandedes imellem hinanden baade i Midten og paa begge Fløje; fremdeles dannedes foruden første og anden Linje en Hovedreserve paa 6 Dragon- og 9 Ryttereskadroner.

I hele Juni og den første Del af Juli havde den svenske Hær staaet bag Rønneaa. Da den erfarede det store Nederlag, den danske Hær havde lidt for Malmø, besluttede den at drage Fordel deraf og levere et Hovedslag, for at udviske Indtrykket af Søslaget i Kjøgebugt. Ved Hjælp af en ny Udskrivning var den svenske Hær dobbelt saa stærk som tidligere. Midt i Maaneden talte den, foruden nogle tusinde væbnede Bønder, over 12,000 Mand, der vare inddelte i 32 Eskadroner og 17 Batailloner med 40 Kanoner. Den 12te Juli brød denne Hær op fra Herrevadskloster og slog om Aftenen Lejr mellem Torløsa og Nøbeløf, en Mil østen for Rønneberga. Den 13de tilbragte begge Hærførere med at undersøge hinandens gensidige Stilling. Karl XI fandt Danskernes Stilling meget stærk, men det dæmpede ikke hans Mod. Samme Eftermiddag trak han sin Hær noget længere mod Nord, for at kunne angribe den danske Hær i Siden. Selv førte han den højre Fløj. Midten stod under Schultz, Gyllenstjerna, Lybecker og Sperling. Venstre Fløj stod under Schønleben og Helmfelt. Ved Landsbyen Tirup efterlodes Bønderne i Reserve. Kong Kristian og hans Hærfører, Goltz, der vilde undgaa Slag, forlode om Natten Stillingen paa Rønnebergshøjden og trak sig henimod Billeberga.

[1]) Østerrigske. Det strassoldiske Regiment, tre Batailloner under Oberst Vallis. Det Krainske Rytterregiment, to Eskadroner under Feltmarskalløjtnant Lesly.

Hessiske. Ti Kompagnier Fodfolk under Oberst J. Keller og to Eskadroner under Hornum og Reitzenstein.

bad dem om at understøtte ham. De adløde, men et nyt Angreb af Fjenden trængte alt tilbage over Aaen ved Norremynge.

Den danske venstre Fløj var bleven forfulgt til Asmundstorp Kirke. Her bleve Svenskerne angrebne i Siden af nogle Batailloner, som atter havde samlet sig. Den danske Midte og venstre Fløj forenede sig og stansede Forfølgerne. De rykkede igen frem for Norremynge, men bleve atter slaaede af det svenske Rytteri. De nøjedes derfor med at besætte Norremynge, hvor de bleve staaende, til Kongen vendte tilbage med den højre Fløj. Efterat have slaaet Svenskernes venstre Fløj, sendte Kongen Meerheim og Rantzau mod de tilstødende Dele af Svenskernes Midte under Lybecker og Sperling, som efter en haardnakket Modstand trak sig tilbage til Tirup, forfulgte af det danske Rytteri. Herfra foretog Kong Kristian et Ridt med nogle Regimenter til Sireköpinge, hvor han ventede at træffe sin Midte og venstre Fløj. Til sin store Harme fik han her Øje paa flere Eskadroner af den sejrende svenske højre Fløj, der ordnede sig efter Forfølgelsen, og snart erfarede han, at den danske Hærs Midte og venstre Fløj vare fuldstændig slagne. Han samlede derfor sine Eskadroner og førte dem tværsover Ylleshede til Norremynge, hvor han ankom Kl. 4 om Eftermiddagen. Det var den Dag en af de varmeste Julidage: Folk og Heste styrtede af Udmattelse, en stor Del af Fodfolket var opløst og havde begivet sig til Landskrona. Under disse Omstændigheder fandt Kongen og hans Feltmarskal Goltz det raadeligst at overlade Svenskerne Valpladsen. Tropperne udhvilede sig en Times Tid og førtes til Landskrona, efterladende over Halvdelen af Kanonerne paa Valpladsen. Om Forfølgelse var der ikke Tale. Karl XI maatte bringe Orden i den slagne Del af sin Hær, der var dreven langt tilbage, og dernæst atter føre den fremad. Folk og Heste vare saa trætte, at flere styrtede døde omkuld. Svenskerne lejrede sig derfor paa Valpladsen og forskansede sig Dagen efter paa Rønnebergs Bakke, hvor de bleve staaende i flere

(Vaupell Hærens Historie Side 132)

Gyldendals Boghandels Forlag

Uger. De kæmpende Hære[1]) havde omtrent haft samme Styrke; Rytteriet var udmærket; men det svenske Fodfolk stod langt over det danske, hvis bedste Del var falden ved Malmø. Tabet var omtrent lige stort paa begge Sider. Af højere danske Officerer faldt foruden General Walter, Oberst Ramsted,

---

[1]) Den danske Hær:

Højre Fløj.	Midten	Venstre Fløj.
Kongen, Goltz, Rantzau, Meerheim o. s. v.	Rysensten og Schack.	Arenstorff, Rumohr, Walter.
	1. fyenske, 2 Esk., Schack.	
Kejserlige, 3 Bataill.	Slesv., 1 Bat., Schønberg.	Hessen, 2 Esk.
Do. 1 Esk.	Pr. Frederik, 2 Bat., Melrum.	1. sjæl., 3 — Arenstorff.
Livregim., 2 — Wulff.		K. Livreg., 2 Bat., Keller
Baudissin, 1 —	Münster, 2 Bat.	4. jydske, 2 Esk., Walter.
Münster, 4 Bat.	Münster, 1 Esk.	Pr. Georg, 2 Bat., Pott.
2. fyenske, 2 Esk., Arenstorff.	Hværvede, 2 — Juel.	Jydske, 1 Bat., Bülow.
	Sjæl. Rostj., 1 — Schilder.	Dronn., 1 Bat., Schulenburg.
2. sjælandske, 1 Esk., Rantzau.	Münster, 1 —	
	Prins Kristian, 1 Bat., Elnberger.	1. jydske, 2 Esk., Svanvedel.
3. jydske, 3 Esk., Styrke.		
Jydske Rostj., 2 E., Kruse.	3. jydske, 1 Bat., A. Fuchs.	Brockenhus'sDrag., 2 Esk.
Ramsteds Drag., 2 Esk.	2. sjælandske, 1 Bat., Lange.	Nimpfens — 1 Esk.
Münsterske, 1 Esk.		

Reserve: Garde 3 Esk. Rauch (Goltz) 2 Esk. Geveke 2 Esk. Sønderjydske, Reventlow, 3 Esk.

Tilsammen: 20 Batailloner, 44 Eskadroner, 25 Kanoner, 8 Haubitser.

Den svenske Hær:

Højre Fløj.	Midten.	Venstre Fløj.
Kongen	Schultz.	Helmfelt.
Lifreg., 7 Esk., Zelov.	Dal, 3 Bat., Kruse.	Adelsfane, 2 Esk., Drake.
Garde, 3 Bat., Hastfer.	Lybecker, 2 Esk.	Ascheberg, 5 — Crefeld.
Drabanter, 1 Esk., Naschert.	Skaraborg, 1 Bat., Borstel.	Vesterbotn, 1 Bat., Clodt.
	Nerkinger, 1 — Tomson.	Småland, 2 Esk., Hagedorn.
Jæmter, 1 Bat., Ribbing.	Kalmare, 1 — Soop.	
Kommanderede, 1 Bat.	Helsingar, 1 — Ascheberg.	Værmland, 2 Bat., Stjerna.
Vestgøta, 4 Esk., Hjerta.		Wrangel, 1 Esk.
Skånske Dragoner, 1 Esk., Post.	Finner, 1 Esk.. Mellin.	Gyllenstjerna, 1 Esk.
	Do. 1 — Baranoff.	Skånske Drag., 1 Esk., Göös.
	Kronoberg, 1 Bat., Fick.	
	Do. 1 — Kerker.	
	Kommanderede, 3 Esk.	

Tilsammen: 17 Batailloner, 32 Eskadroner.

Øttingen, Ahnen, Montecuculi og Plessen. Den danske Hær havde 2500 døde, saarede og savnede, den svenske Hær havde henved 2000 døde og saarede. Paa begge Sider toges mange Faner og Standarter; af det danske Artilleri faldt i Svenskernes Hænder en Haubits, tre 8-pundige, fem 4-pundige, to 2-pundige og ni 3-pundige Kanoner, foruden fire 3-pundige, som tidligere vare tagne fra Svenskerne. Fremdeles tre Rustvogne med 24 Bundter Lunter og 24 Centner Krudt.

Marstrands Erobring. Tillands afløste Held og Uheld hinanden med en sjælden Regelmæssighed i dette Felttog. Efterat Svenskerne havde afslaaet Stormen paa Malmø og sejret ved Landskrona, mistede de i en Haandevending den stærke Fæstning Marstrand og lede Nederlag ved Uddevalla. Midt i Juni var en norsk Hær under Løvenhjelm brudt op fra Omegnen af Frederikshald og havde draget igennem Viken og Bohus. Fodfolket bestod af de fem nationale Regimenter: 2det Trondhjemske, Smaalenene, Bergenhus, Vesterlenene og Akershus, under Iddeking, Visborg, Hatten, Vind og Arnholtz, Rytteriet og Dragonerne af Eskadronerne Bülow, Brockenhus og Arnold. Nogle Dage senere blev et mindre Korps under Degenfelt indskibet paa Galejflotillen. Det bestod af to Fodregimenter: Oplands under Vibe og Coucherons Regiment. Gyldenløve havde som sædvanligt Overanførslen og opholdt sig snart paa Flaaden, snart ved Hæren. De to bedste af hans Oberster, Iddeking og Vibe, vare nylig helbredede efter en Duel: de havde rendt hinanden Kaarderne gennem Livet, fordi de i et Middagsgilde hos Gyldenløve vare blevne uenige om det meget vigtige Spørgsmaal, hvilket af Regimenterne, Oplands eller 2det Trondhjemske, der var det første i Rangen. — Gyldenløve vilde anvende sin Styrke imod Gøteborg, men Kongen befalede ham at tage Marstrand, der ligger paa en af de mange Smaaøer nordenfor Gøteborg. Vandet mellem de tre Øer Koøen, Kløverøen og Marstrand danner en fortrinlig Orlogshavn, hvis to Indløb forsvares af Skanserne Malpert og Helvigsholm, byggede paa

to Holme. Paa Klippeøen Marstrand er Byen af samme Navn, samt Skansen Gustafsberg og Fæstningen Karlsten paa Klippen ovenover Byen. Baade By, Skanse og Fæstning vare omgivne af Mure og Palisader. De vare forsynede med 200 Kanoner og en Besætning paa syv Kompagnier eller 400 Mand under Oberst Zinklar.

Gyldenløve ankrede med Galejflotillen ved Koøen og forsøgte at tage Havnens »Vogtere«, de to Skanser Malpert og Helvigsholm uden foregaaende Ceremonier, det vil sige uden foregaaende Beskydning.

Forsøget løb højst uheldig af. Trehundrede Mand med dobbelt Officersbesætning indskibedes den 12te Juli om Aftenen i Baade og roede over til Helvigsholm. Efter flere Timers haardnakket Kamp bleve Normændene drevne tilbage med et Tab af 48 døde og 211 saarede. Den næste Dag opførtes der Batterier paa Koøen, som efter 24 Timers vedholdende Beskydning tvang Besætningen til at forlade Malpert. Den roede over til Marstrand, efterat have tændt Ild i det om Krudttaarnet opstablede Tømmer. Gyldenløve sendte syv Mand, der formedelst slet Forhold vare dømte til Døden, over til Skanserne for at slukke Ilden og dermed købe deres Frihed. Det lykkedes dem at kvæle Flammerne og fjerne de allerede tændte Lunter fra Krudtkamrene. I Skansen toges 12 Kanoner. Derpaa beskødes Marstrand fra den tagne Skanse, og d. 19de Juli foretoges Landgang ved Byen Marstrand. Efter en Times Kamp erobredes baade Byen og Skansen Gustafsberg; Dagen efter overgav Helvigholm sig. Nu var kun det stærke Citadel Karlsten tilbage. Med utrolig Møje hissede Normændene to tolvpundige Kanoner op paa en Klippe norden for Citadellet, et andet Batteri anlagdes paa Gustafsberg. Disse tvende Batterier ødelagde Palisaderingerne og skøde Aabninger i Citadellets store Taarn. Kommandanten tilbød derfor at overgive Fæstningen imod fri Bortgang. Det tilstodes ham at drage bort med flyvende Faner og klingende Spil. Besætningen ledsagedes af Normændene

til Værmland. Den talte 400 Mand, deriblandt en Oberst, 2 Oberstløjtnanter, 2 Majorer og 6 Kaptajner. Coucheron blev Kommandant, og hans Regiment indlagdes i Marstrand.

Slaget ved Uddevalla. Efter Marstrands Erobring trængte Gyldenløve til at udhvile sig. Han bad Kongen om Orlov for at besøge sin Kjæreste[1]) i Drammen, og rejste uden at vænte paa Tilladelsen. I hans Fraværelse rykkede den svenske Rigskansler de la Gardie i Regyndelsen af August ind i Viken med en Hær paa 5000 gamle Soldater og nogle tusinde Bønder, som han havde samlet ved Venersborg, og hvormed han truede at ville plyndre hele Norge. Den norske Hær, der var uden Anfører, trak sig tilbage til Strømstad. De la Gardie tog Stilling ved Uddevalla, skød sine Forposter frem til Kvistrumbro og besatte den store Ø Orust sydvest for Uddevalla med 300 Dragoner. Gyldenløve havde paa første Efterretning om Fjendens Indbrud ilet til sin Hær, som var draget videre mod Nord, og hans Nærværelse fremkaldte straks den Tillid, der er Sejrens Forbud. Han var i høj Grad elsket af den menige Mand samt af Befalingsmændene. Den Kækhed, han bar tilskue, den Iver, hvormed han sørgede for Soldatens Velvære, den kammeratlige Maade, hvorpaa han, Kongens Halvbroder, omgikkes Officererne, havde vundet deres Hjerter. Han forstod at opflamme Normændene til kække Bedrifter, og der fandtes en krigersk Aand i hans Lejr. — Hæren brød op fra Vetterlandsbro den 23de August, og dens Fortropper, 300 Dragoner under Arnold og Meier, travede samme Dag til Svarteborg. Den 27de August kom Hæren til Kvistrumbro, der var besat af tolv svenske Rytterkompagnier under General Bretholtz, som trak sig tilbage ved Normændenes Komme. Disse satte hurtig over Strømmeu og toge hans Bagtrop tilfange. Gyldenløve forfulgte Svenskerne paa staaende Fod og lagde

[1]) »Mein Liebster«.

Rytteriet i den skaanske Feide.

1677.

Rytteriet i den skaanske Feide.

Galejflotillen udenfor Uddevalla, saa den afskar de svenske Dragoner, der befandt sig paa Orust, fra Forbindelsen med Fastlandet.

Da den norske Hær den 28de August om Aftenen Kl. 5 ankom udenfor Uddevalla, stod den svenske Hær i Slagorden norden for Byen. To norske Regimenter under Iddeking og Visborg sendtes mod Øst for at omgaa den. Da den svenske Feltherre mærkede denne Bevægelse, gav han sine Afdelinger Befaling til at trække sig tilbage og indtage en anden Stilling sønden for Byen. Det er det farligste, man kan foretage sig, naar man har Fjenden paa kort Afstand ligeover for sig. Næppe havde den svenske Hær gjort omkring, førend det norske Rytteri, anført af Løvenhjelm og Brockenhus, kastede sig over den og splittede Afdelingerne, hvorefter dens Tilbagetog udartede til den vildeste Flugt. Femhundrede Svenskere toges tilfange tilligemed hele Trosset, tolv Kanoner, 21 Faner og Standarter. Paa norsk Side faldt Generaladjutant Mohr og et ubetydeligt Antal Menige. Svenskerne havde 800 døde og saarede.

Toget til Jæmteland. Et andet heldigt Foretagende udførtes samtidig af Trønderne under Generalerne Hoven og Schulz. Den 10de August gik de med 2000 Fodfolk og Dragoner over Kjølen og gjorde Indfald i Jæmteland. Af det svenske Krigsfolk, som stod der, havde fire Kompagnier Dragoner og fire Kompagnier finsk Fodfolk samlet sig paa Mørstille Kirkegaard, men da de norske Dragoner, som anførtes af Hoven, gave dem en Salve, lagde de svenske Dragoner, der vare indfødte Jæmter, Geværerne fra sig, gik Normændene tilhaande og bevægede det finske Fodfolk til at overgive sig. De andre Besætninger, som vare i Landet, bleve, med Undtagelse af nogle faa, overrumplede i deres Kvarterer og førte til Norge. Anføreren, Statholder Sparre, undkom i stor Hast med sin Hustru fra Gaarden Frøsø. De maatte begge sætte sig paa

een Hest, og Fruen fik ikke engang Tid at beklæde sine Ben, som det sig burde. Sparre stødte senere til Oberst Ulfsparre, der stod med 1000 Finner paa Sydgrændsen af Jæmteland, dækket af Vandet ved Brunflo og Hjerpeskanse. Hoven fordrev dem den 15de August med sine Dragoner og fratog dem fire Kanoner og syv grønne Faner, prydede med Elsdyr. Medens Normændene vare i Jæmteland, sendte Indbyggerne i Helsingland og Getrikland Bud til de norske Krigsmænd, at, naar de vilde rykke ind i deres Land, saa vilde de hjælpe dem og underholde dem. En stor Del Jæmter, som vare gode Skytter, og Jæmtedragonerne tilbøde sig at være i Spidsen, saafremt det behagede Normændene at gaa fremad. Jæmterne forsikrede, at man ingen Modstand vilde møde, selv om man gik lige til Stockholm. I hvert Fald burde man benytte Svenskernes Forvirring til at gaa frem til det store Falun Kobberværk, da en saadan Bevægelse vilde indjage hele Sverig Frygt og volde stor Forandring i de skaanske Forhold. Tilsyneladende gik General Schulz ind paa Forslaget og samlede hele sit Korps; men inden det kom til Udførelse, fik han Befaling fra Gyldenløve, at vende tilbage til Trondhjem. Isteden for at føre sine Tropper videre ind i Sverig, gik han til Norge ad en anden Vej, end han var kommen. Havde Jæmterne kunnet formode en slig Utaknemlighed for deres udviste Hengivenhed, havde de sikkert taget en ublid Afsked med Normændene. Mange Præster og Bønder maatte formedelst deres norske Sindelag klæde Stejle og Hjul, da Svenskerne sent paa Høsten, længe efter Normændenes Bortgang, atter toge Jæmteland i Besiddelse.

Kavalkaden til Kristianstad. Kristian V var efter det tabte Slag ved Landskrona vendt tilbage med Hæren til denne Fæstning. Han lod sine Generaler vide, at han med stor Sorg havde mærket deres indbyrdes Kiv, og at den ene skød Skylden paa den anden. Han formanede dem til at leve endrægtelig og lovede

at straffe dem haardt, der ikke efterkom dette Kongebud. Dernæst forelagde han sine Ministre og Generaler nedenstaaende Punkter til Besvarelse. At sætte Punkter op, det havde altid været Kristian V's Yndlingssyssel, og dermed tilbragte han megen Tid:

1. »Vi vide, at Fjenden holder os indesluttet her og ødelægger os.

2. Vi vide, at Fæstningerne ikke ere provianterede og ikke kunne blive det, inden vi have befriet deres Omegn.

3. Sommeren henrinder, inden vi faa noget udrettet.

4. Vi have en Del allierede Tropper og faa daglig flere.

5. Jo længer Fjenden holder os hen, og Høsten nærmer sig, desto mere forstærker han sig og tvinger os til Slag.

6. Spørgsmaalet bliver, om vi skulle byde Fjenden Spidsen, om vi skulle opsøge ham eller vænte paa hans Angreb. Det er min Resolution, enten at vove et Slag eller angribe Helsingborg og der vænte Fjenden.«

Feltmarskal Goltz bad Kongen erindre, hvorledes det nylig var gaaet. Det havde ikke været vor Hensigt at indlade os i Slag, men Fjenden havde tvunget os dertil, og saaledes vilde det uden Tvivl gaa igen. Kongen vidste bedst, hvor slet Hæren var forsynet med Generaler; nogle vare faldne, andre syge eller tagne tilfange; desuden var der Terror panicus i Hæren. Han raadede til at forstærke Besætningerne i de erobrede Fæstninger og sende et Korps til Rügen, hvilket vilde gavne Kurfyrsten af Brandenburg, som belejrede Stettin, Svenskernes Hovedstad i Pommern. Hans Mening tiltraadtes af Gehejmeraaderne Biermann, Ahlefeldt, Skeel og Krigssekretær Meier. General Meerheim stemte for at tage Helsingborg og derpaa i Guds Navn gaa imod Fjenden og jage ham ud af Skaane. Hans Mening tiltraadtes af Feltmarskal Pudevels, Generalerne Uffeln og Delwig, tre tyske Officerer, som havde taget Tjeneste i Kristian V's Stab. Endelig enedes man om at sende Rytteriet under Baudissin

til Omegnen af Kristianstad, for derved at tvinge Karl XI med sin Hær til at drage bort fra Rønnebergahøjderne. Den 5te August brød Baudissin op fra Lejren ved Landskrona med 8 Rytter- og 1 Dragonregiment og drog tværs igennem Skaane. Der herskede daarlig Mandstugt i hans Korps *). Baudissin beklagede sig over, at Rytterne i stort Antal forlode deres Kompagnier og plyndrede undervejs. Han maatte tvinge Officererne med haarde Ord og Mandskabet med Hug og Stik til at efterkomme deres Pligt. Om Natten var det ej sjældent, at Halvdelen af Rytterne vare ude af Kvarterne, og hyppige Krigsretter dømte de skyldige i strænge Straffe. Efterat være ankommen til Knistinge, to Mile norden for Kristianstad, opsøgte han en god Lejrplads for sit Rytteri imellem denne By og Lillø, hvor der var rigelige Græsgange, Skov og et Vad over Helgeaa. Herfra sendtes Eskadronerne ind i de omliggende Herreder og bragte Forraad til Kristianstad. — Næppe havde Karl XI erfaret, at det danske Rytteri var draget østerpaa og hærgede rundt om i Landet før han brød op med sin Hær og lejrede sig den 13de August imellem Ignaberga og Vram, vesten for Kristianstad. Hans Ankomst bevægede Baudissin til at flytte Rytteriet over paa den venstre Bred af Helgeaa og tage Stilling, dækket af Aaen og Fæstningen, ved Landsbyen Nosaby. Den 14de August rykkede den svenske Hær frem til Væ og sendte sine Fortropper, fire Eskadroner under Ascheberg og Lybecker samt Aksel Wachtmeisters Dragoner, imod det Brohoved, der var opført vesten for Helgeaa for at dække den lange Træbro, der førte over til Fæstningen. Den 16de stormede Svenskerne Brohovedet efter at at have beskudt det i nogen Tid med to

*) Jydske Rostjeneste, Schilder.
Første Sjælandske, Trolle.
Første Fyenske, Rathlou.
Andet — B. Arenstorff.
Nimpfens Dragoner.
Tredie Jydske, Lorens Styrke.
Fjerde — H. Ditl. Stensen.
Baudissins Regiment, K. Ortzen.
Granvilliers Regiment.

attenpundige og fire sekspundige Kanoner. Besætningen, 300 Ryttere, Dragoner og Fodfolk, forsvarede sig kækt. Det første Angreb afsloges, men ved et nyt Angreb trængte Svenskerne ind i Skansen og dreve Forsvarerne tilbage over den lange Bro, som blev stukken i Brand. Baudissin frygtede nu for, at han tilsidst vilde blive tvungen til at indeslutte sig med Rytteriet i Kristianstad. Han gik derfor den følgende Nat langs med Helgeaaens østre Bred til dens Udløb ved Åhus, hvor han havde ladet slaa en Skibsbro. — Den 17de Avg. overskred han Broen med sit Rytteri, kom forbi den svenske Hær og gik til Ørtofta. Forfulgt af den svenske Hær, som det dog ikke lykkedes at indhente ham, gik han over Sakstorp, henimod Landskrona. I Kristianstad efterlod han 200 Ryttere under Stensen, som General Osten og Amtmand Ramel ønskede at beholde. Fremdeles efterlod han Nimpfens Dragoner samt en Mængde syge hvoriblandt General Levetzau og Oberst B. Arenstorff. Oberst Rathlou døde den 16de August. Der var overhovedet megen Sygdom iblandt Rytterne, og Baudissin maatte bede om to af de ved Landskrona efterladte Regimenter for at kunne holde sig i Marken.

Kristian d. V var meget misfornøjet over, at hans Rytteri var vendt hjem fra Kavalkaden og havde trukket den svenske Hær efter sig. Han havde haabet, at det var blevet staaende, om ikke ved Helgeaa, saa dog midt i Landet, og forlangte en fyldestgørende Erklæring fra sine Generaler, om det havde været nødvendigt at føre Rytteriet tilbage under Landskronas Kanoner. Generalernes enstemmige Svar lød paa, at, saaledes som Sagerne stode, da Fjenden ligeledes var vendt tilbage med største Delen af sin Hær og var paa Nakken af det danske Rytteri, saa var det umuligt, for dette at holde sig i aaben Mark. I Betragtning af Rytteriets slette Tilstand var man ej istand til at føre det mod Fjenden uden at udsætte

det for fuldstændig Ødelæggelse. Dette Svar fandt ikke Kongens Bifald, og Baudissen fik sin Afsked.

Landgang paa Øland og i Smaaland. I August foretog den danske Flaade et Ødelæggelsestog langs Smaalands Kyster, gjorde Landgang paa mange Steder og hærgede Landet med stor Grusomhed i en vid Omkreds. Efterat Øland var brandskattet og plyndret, og 2000 Stykker Slagtekvæg bortførte, blev der gjort Landgang paa Smaalands Kyst. En Mængde Landsbyer, Herregaarde og Møller brændtes, og et stort Bytte bortslæbtes. I Vestervik, norden for Kalmar havde Svenskerne store Oplag af Skibstømmer. Byen beskyttedes af nogle Skanser, der stormedes af 300 Mand af første sjælandske Fodregiment og af 200 Matroser under Oberst Jørgen Møller og Amiral Peter Morsing. 21 tipundige Kanoner erobredes, og 100 Mand toges tilfange. Byen, Slottet, Tømmer- og Tjæreoplag brændtes tilligemed nogle Skibe, der vare under Bygning. Alt rørligt Gods medtoges. Man skulde tro, at Byttet var blevet anvendt til de erobrede Fæstningers Forsyning; men det var ikke Tilfældet. Det tjente kun til at berige havesyge Officerer og Krigskommissærer, der solgte det i Danmark og Tyskland. Fæstningerne i Skaane lede den bitreste Nød. Mandskabets Forplejning var saa slet, at den voldte smitsomme Sygdomme. I Slutningen af August talte Landskronas Besætning knap 1400 Mand.

En Batall. af første sjælandske Fodreg. havde 90 Mand sunde,
af sønderjydske Fodregiment — 40 — —
af Prins Georgs Regiment — 70 — —

Dronningens Livregiment var i Foraaret blevet forstærket med Lütkens Reg. en Batall. af Nimpfens samt 400 Normænd og 300 hvervede, og dog talte det kun 370 sunde. Resten af Besætningen bestod af to Rytterregimenter og en Bataillon af Kongens Livregiment. Landskrona var overfyldt med syge, som dels laa i Staden, dels paa Skibe i Havnen, under de sørgeligste Vilkaar.

I Begyndelsen af September overførtes de syge til Kjøbenhavn. Uden Snaphanernes Anstrængelser vilde Fæstningerne Landskrona og Kristianstad ofte have været blottede for Levnedsmidler. Den 30te August gik en Flok Friskytter under Per Reuter over Markaryd ind i Smaaland og tog en Kvægpark paa 1300 Stykker Slagtekvæg, som var bestemt til den svenske Hær. Soldaterne, som bevogtede den, bleve dræbte, og Hjorden drevet ind i Skaane. Et svensk Regiment under Ramsværd forfulgte ufortøvet Snaphanerne; men skønt det under Forfølgelsen dræbte flere af dem og saarede Anføreren i Armen, blev Kvæget dog bragt i god Behold til Landskrona. Naar Vinteren kom, og Skovenes Løv ikke længer kunde skjule Snaphanerne, holdt de sig rolige og sad hjemme i deres Bondehytter; men næppe var Skoven atter grøn, saa flokkedes de paany. Fra deres tætte Skjul overfaldt de mindre Afdelinger og førte Byttet til Landskrona og Kristianstad. Hjemme sad ofte Koner og Børn i Dødsangst, thi naar der kom en svensk Afdeling til Byen, og Konen ikke kunde gøre Rede for, hvor Manden var, blev Huset uden Naade brændt og Beboerne mishandlede. En Dag lod Oberst Ramsværd en Landsbykirke omringe under Gudstjenesten. Præsten maatte betegne ham femten af de tilstedeværende, der mistænktes for at være Snaphaner; de førtes ud af Kirken og halshuggedes. Mindet om Snaphanerne har holdt sig til denne Dag. Naar der høres en usædvanlig Susen i Luften saa sige Beboerne: Det er Snaphanerne, som jage efter Svenskerne.

Toget til Rügen. Istedenfor at føre alle sine Stridskræfter over til Skaane, hvis fuldstændige Erobring dog var Krigens Maal, lod Kristian V sig overtale af Kurfyrsten af Brandenburg og af hans mægtige Parti ved det danske Hof til at gøre Landgang paa Rügen. Et Korps paa 5000 Fodfolk, 400 Ryttere, 15 trepundige Kanoner og en Artillerireserve af fire 24pundige, otte 18pundige Kanoner og 17 Morterer ind-

skibedes i Landskrona og Kjøbenhavn. Det førtes over Østersøen paa 40 Skibe og landsattes paa Pynten af Halvøen Jasmund hvis smalle Tilgang befæstedes. Svenskerne, der kun svagt havde modsat sig Landgangen, forskansede sig ved Byen Bergen midt paa Øen. Den danske Konge blev ikke længe paa Rügen. Han begav sig tilbage til Landskrona for at stifte Fred imellem den Højstbefalende i Skaane, F. Arenstorff, og Landskronas Gouvernør, Rysensten. Sidstnævnte blev afsat og led mange Krænkelser. Man tror, at Rysensten og Baudissin bleve afsatte, fordi de standhaftig holdt paa Griffenfeld. Medens Kongen var borte fra Rügen, opkom der Uenighed mellem hans derværende Generaler. Alle klagede de over Preusseren Goltz, som derfor med Kongens Tilladelse forlod den danske Krigstjeneste. Efter ham udnævntes Østerrigeren Lesly til Feltmarskal. Da Kongen i Oktober vendte tilbage til Rügen, medbragte han 500 kejserlige Ryttere under Lesly og 400 danske Ryttere under Levetzau. Kurfyrsten sendte nogle hundrede Ryttere, som overførtes fra Pommern paa hollandske Skibe. Han havde lovet at sende noget Fodfolk, men det udeblev. Den 2den Oktober mønstrede Kristian V sin Hær paa Jasmund; den talte 6000 Mand, for største Delen Hjælpetropper fra tyske Stater. Med denne Hær brød han op imod Bergen og tvang Svenskerne, som ej ansaa sig stærke nok til at vove et Slag, til at rømme Øen. Kønigsmark efterlod dog en Besætning i de to ligeover for Stralsund værende Overfartssteder Gamle og Ny Færgeskanse, for at have Brohoveder til at udskibe sig i, naar der indtraf saadanne Forhold, at han kunde have Haab om at erobre Øen tilbage. Den gamle Færgeskanse erobredes efter nogle Dages Beskydning, og Kongen tog sit Kvarter midt i samme. Han forelagde sine Generaler en Styrtesø af Spørgsmaal, hvad der nu burde foretages. Nogle mente, at det vilde være rigtigt at indskrænke sig til Forsvaret af Halvøen Jasmund, hvor man havde god Understøttelse fra Søen, og hvis Tilgang let kunde befæstes. Andre

mente, at der burde forsøges paa at erobre den nye Færgeskanse. Den sidste Mening sejrede, men Belejringen mislykkedes. Skansen hvis Besætning bestod af 600 Mand med sytten otte- og attenpundige Kanoner, var rigelig forsynet med alt, og naar Mandskabet var udmattet, blev det afløst fra Fastlandet. I flere Uger blev den beskudt baade fra Land- og Søsiden. Amiral Karstensen gik med nogle Skibe ind imellem Rügen og Fastlandet, besatte Dänholm og angreb fra denne Ø Færgeskansen. Kønigsmark fordrev dog snart de danske Skibe. Han opkastede nogle Batterier paa Kysten imellem Brandshagen og Dewin og tilredte saaledes Skibene, at de maatte trække sig ud i rum Sø; Karstensen saaredes dødelig. Kongen blev derfor ked ad Opholdet paa Rügen, og Belejringen indskrænkedes til en Blokade. Da der i Oktober kom et nyt dansk Fodregiment paa 1600 Mand, som var hvervet i Brandenburg af Lendorf, sendte han største Delen af de danske Fodregimenter og hele Belejringsartilleriet tilbage til Danmark, istedenfor at fortsætte Beskydningen med Kraft. Selv forlod han Øen tilligemed Lesly, Meerheim og Levetzau og overdrog Befalingen til Rumohr, der havde lagt sin Ukyndighed for Dagen ved Landskrona, og som Svenskerne havde skyndt sig med at frigive. Paa Hjemrejsen havde Kristian V nær lidt Skibbrud under Bornholm. Da han kom hjem til Kjøbenhavn, blev der sunget Te Deum for hans lykkelige Redning.

Rumohr blev staaende med sit Korps i Nærheden af Færgeskansen uden at være istand til at udrette noget imod den. Hans Korps svækkedes yderligere, ved at Kongen overlod det fuldtallige Regiment Lendorf til Kurfyrsten, som bad om at laane det til Stettins Belejring, imod at han overlod Rumohr nogle Ryttere, de sletteste, han ejede, som han ingen Brug havde for ved Stettin, og som endnu mindre kunde bruges paa Rügen mod Færgeskansen. For at befordre det Heles Vel, saaledes skriver Kristian V, indvilgede han i

dette Bytte. Denne Formindskelse og Vinterens Begyndelse toges til Paaskud for at ophæve Blokaden, og Tropperne lagdes i Kvarter rundt om paa Øen. De vare meget misfornøjede med Opholdet og gjorde Fordring paa at komme i Vinterkvarter i Danmark. Hver Dag truede de med at gøre Oprør, fordi de i et halvt Aar ej havde faaet deres tilgodehavende Sold. — Efter at Angrebet paa Færgeskansen var mislykket, og Forbindelsen med Danmark var bleven ustadig paa Grund af Isforhold burde Rügen have været rømmet, saameget mere som Korpset var blevet svækket, ved at Kurfyrsten havde draget det Lendorfske Regiment til sig. De bedste danske Generaler raadede Kongen dertil, thi Kønigsmark, der havde Færgeskansen i sin Magt, kunde pludselig overføre sine Tropper fra Stralsund og Greifswalde og ødelægge hele Korpset. Men det brandenburgske Parti ved det danske Hof satte igennem, at Kongen den 27de December 1677 befalede i Statsraadet, at Rügen skulde holdes.

Om Tingenes usle Tilstand paa Øen blev Kønigsmark, der stod ved Stralsund med 5000 Mand, underrettet. Den 5te Januar 1678 indskibede han sit Korps og landsatte det d. 6te i den nye Færgeskanse. Rumohr, der med sin Stab havde beholdt sit Kvarter i Nærheden ad Skansen, sendte hurtig Bud efter de rundt om paa Øen og navnlig i Bergen liggende Afdelinger. De kom Natten imellem den 6te og 7de Januar. Han stillede dem i Slagorden i en saadan Afstand fra Skansen, at Fjenden uhindret kunde udvikle sig foran ham. Forgæves gjorde hans Oberster ham opmærksom paa, at man enten burde hindre Fjenden i at udvikle sig eller selv indtage en god Forsvarsstilling. Han svarede dem: angriber Fjenden os, saa gaa vi paa ham. Ikke tusinde Skridt bag det Sted, hvor det danske Korps stod, var der en stor Mose, gennemfuret af en dyb og bred Rende, som til begge Sider stod i Forbindelse med Havet, og over hvilken der kun førte en smal Bro. Paa Halvøen Jasmund, hvortil Adgangen var befæstet, kunde Ru-

mohr have opholdt Kønigsmark, til han fik Forstærkning. Den var nær forhaanden, thi Stettin var netop falden i Kurfyrstens Hænder nogle Dage iforvejen. Men intet foretoges. I fire og tyve Timer stod den danske Hær og væntede paa at blive angreben. Paa gammel Vis stillede Rumohr sit Fodfolk i Midten, seks Batailloner i første og to i anden Træfning. Rytteriet holdt paa Fløjene, tolv Eskadroner i første og ti i anden Træfning. Foran første Træfning stode fire ottepundige og tolv trepundige Kanoner.

Den svenske Hær bestod af Kønigsmarks Garde, syv Rytterregimenter, fire Fodregimenter og to Kompagnier Artilleri. Ialt 3000 Ryttere, 1600 Fodfolk og fire og tyve Kanoner. Den stilledes i én Træfning og aabnede Kampen d. 8. Jan. om Morgenen med en hæftig Kanonild. En af de første Kugler fældte Rumohr, da han galoperede op ad en Bakke for at iagttage Svenskernes Styrke. Den kejserlige østerrigske Oberst Wallis overtog i hans Sted Anførselen. Da Kanonkuglerne sloge ned imellem Rytterne paa venstre Fløj, trak de sig noget tilbage. I tre Timer vedvarede Kanonilden fra begge Modstanderne. Under denne førte Kønigsmark en Del af sin venstre Fløj hen til den højre og lod den gaa fremad. Yderst paa venstre Fløj af den danske Midte stod et münstersk Regiment under Oberst Netzow, som ved Svenskernes Bevægelser blev truet og beskudt i Siden. Han bad Oberst Wallis om at maatte stille sig bag ved det tidligere anførte Morads. Wallis svarede, at, naar de andre Oberster vare af samme Mening saa var det bedst at stille hele Hæren bag Mosen. Det fandt almindeligt Bifald, og Rytteriet skulde dække Tilbagetoget. Istedenfor at udføre dette Hverv gjorde det omkring, jog trods alle Forestillinger tilbage og passerede først Broen. Det fjendlige Rytteri, som lurede paa dette Øjeblik, galoperede ind paa vort Fodfolk, huggede ind og tog alle Batailloner tilfange ved Overgangen over Mosen. Det danske Rytteri stansede ikke bag Broen, men flygtede over hele Øen, til Halvøen Jas-

mund. Ankommen dertil, sendte det Bud til den svenske General, at det vilde strække Gevær, og med et Tab af 170 Mand havde Svenskerne generobret hele Øen. De eneste, der under Kampen havde gjort deres Pligt, vare de danske Artillerister, der næsten alle bleve nedhuggede ved deres Kanoner.

De tilfangetagne Tropper vare følgende.

Fodfolk:	De Münsterske Regimenter	400 Mand.
	Det kejserlige Strasoldiske Regiment	800 —
	Det hessiske Regiment	600 —
	En Bataillon af Kongens Livregiment	300 —
Rytteri:	36 Kejserlige, Münsterske, Hessiske, Brandenburgske og danske Kompagnier	2000 —
Artilleri:	5 Morterer, 4 ottepundige og 12 trepundige Kanoner.	

Fangerne bragtes til Stralsund, hvor over Halvdelen gik i svensk Krigstjeneste.

Nogle Dage forinden Rügens Generobring havde Svenskerne mistet Hovedstaden i Pommern, Stettin, der var falden efter fire Maaneders udmærket Forsvar. Over 4000 Preussere vare dræbte i de mange Storme; men Frederik Vilhelm ænsede ikke Menneskeliv, naar han blot kunde naa sit Maal. Det Lendorfske Regiment, som kun deltog i de tre sidste Uger af Stettins Belejring, havde 195 døde, 316 saarede og 94 Syge. Næsten alle de Syge omkom af Mangel paa Pleje.

I Skaane indskrænkede Felttoget sig i dette Efteraar til mindre Fægtninger i Nærheden af Kristianstad, som Svenskerne forgæves søgte at indeslutte. Kommandanten Osten havde i Oktober istandsat den lange Bro, som Svenskerne havde ødelagt i August, og til dens Dækning opført et stort Blokhus vesten for Helgeaa. Tømmer til dette Værk havde han fundet i den svenske Lejr ved Væ, som blev forladt af Karl XI i Begyndelsen af September, paa Efterretningen om Nordmændenes Sejr ved Uddevalle og Fremskridt i Bohus. Proviant kom der fra Kjøbenhavn til Åhus; men kun Halvdelen

udlodsedes. Thi paa det blotte Rygte om Svenskernes Tilbagevenden lod Osten de Pramme ødelægge, som skulde bringe de sidste Ladninger Korn og Flæsk op ad Helgeaaen. Skibene sejlede tilbage til Kjøbenhavn og medtoge mange af Kristianstads rigeste Borgere og Amtmand Ramel, som droge bort under Paaskud af at hente Penge, men i Virkeligheden fordi de frygtede den Behandling, der væntede dem, naar Fæstningen atter kom i Svenskernes Hænder. Forstærkning fik Fæstningen ligeledes ad Søvejen. En Bataillon af 1ste jydske Fodregiment paa 574 Mand under Putkammer, landsattes ved Åhus og gik den 26de September østen om Helgeaa til Kristianstad. Garnisonens Styrke var nu 2660 Mand. Midt i Oktober vendte Karl XI tilbage med 14 Kanoner og 5000 Mand. Efter forgæves at have beskudt Fæstningen i 14 Dage tog han sit Hovedkvarter i Ljungby og brændte de nærmeste Landsbyer rundt om Fæstningen, der ved Vinterens Nærmelse begyndte at lide Nød. Provianten slap op og i flere Dage fik Soldaterne kun Malt. Men med Nøden voksede Kraften og Modet hos Osten. Ved heldige Udfald skaffede han Fæstningen Forraad for hele Vinteren. Den 29de November slog han Wrangel ved Åsum og fordrev ham fra denne By. To Dage efter gik han med 600 Mand til Wram og bragte understøttet af Snaphanerne, store Forraad ind i Fæstningen. Den 3die December tog han i Nærheden ad det gamle Slot Lillø flere Baadsladninger med Flæsk, Gryn og Ærter, som vare bestemte til den svenske Hær. Til hans øvrige Genvordigheder kom den fuldstændigste Pengebrist. Mandskabet løb bort, fordi Lønningen udeblev. Han skrev til Kongen, at det vilde animere Busserne, om han kunde give dem lidt Lønning. Den 4de December havde han »ertappet« to bortløbne Dragoner, som han lod henrette med en Strikke, andre til Advarsel; men lidt Guld vilde virke mere opmuntrende. Han forlangte, at Ove Ramel og de fornemste Borgere skulde vende tilbage for at bringe Liv i Borgerskabet;

men de undskyldte sig. Snaphanerne besørgede alle hans Brevskaber: uhindret bevægede de sig imellem Landskrona og Kristianstad og opsnappede alle Brevene imellem de svenske Fæstninger. Ved Aarets Slutning bestod Garnisonen af 1675 Fodfolk, 585 Dragoner, 188 Ryttere og 74 Artillerister. Men 500 vare syge. Af Rytteriet vare kun 107 beredne.

I Landskrona havde Meerheim afløst Rysensten. Besætningen bestod af 500 Ryttere, der vare indkvarterede i Barakker og Stalde norden for Byen samt af syv Batailloner af Kongens og Dronningens Livregimenter, Prinserne Frederiks, Georgs og Kristians, første sjælandske og slesvigske Regiment. Disse Batailloner, der vare meget svage, skulde ved Hverving forstærkes hver med 300 Mand. Af Artilleri var der to Kompagnier Schur og David og et Kompagni Pionerer under Oberst Hofman, som tillige var Fæstningens Ingeniørofficer. I December savnede Artilleriet Krudt og Kugler, Rytteriet Heste, Ingeniørerne Tømmer og hele Besætningen Levnedsmidler, Brænde, Dækkener, Sko og Strømper. Meerheim skrev til Krigssekretær Meyer: I det herværende Rytteri er der næppe halvtredsindstyve vel beredne og paaklædte Ryttere, som jeg kan benytte til et Strejftog. Den daarlige Forsyning med Næringsmidler i begge Fæstninger er Aarsag til, at Mandskabet i den kolde Aarstid dør som Fluer. Naar jeg indskrænker mig til det allernødvendigste, kan jeg til Omsorg for min Person ej have færre end tretten Tjenestefolk, der alle skulle forplejes. Det vilde lette min Gage, om der kunde blive udleveret Brød og Øl til dem. I Mangel af Øl bør der udleveres mig nogle Tønder Malt og den nødvendige Humle til Brygningen. Disse Klager bevirkede, at der i December sendtes 400 Heste til Landskrona. Meerheim foretog straks et stort Strejftog over Rønneaa, ind i det østre Skaane. I Overfald havde han, der forbandt Mod med Snildhed, sin Styrke; han havde øvet sig deri fra sin Ungdom. Karl XI brød op med sit Rytteri fra Ljüngby for at afskære

ham Tilbagetoget, men Meerheim fangede en svensk Spion, som ved Anvendelse af Tommeskruer og den spanske Støvle bekendte, at Kong Karl stod med sit Rytteri ved Haslebro. Det danske Rytteri, der allerede var paa Vejen til denne Bro, vendte sig imod Nord og undslap med sit Bytte over Foresta. Kort efter opsnappede Meerheim paa et nyt Tog tredive svenske Ryttere.

Sverrig samlede i dette Efteraar en Hær paa 10,000 Mand i Lifland, som i Forening med et polsk Hjælpekorps skulde gaa igennem Kurland og Preussen til Pommern. En anden Hær paa 6000 Soldater og 20,000 Bønder skulde fra Vestergøtland gaa ind i Bohus og tage den derstaaende norske Hær tilfange. Ingen af disse Planer kom i dette Aar til Udførelse. For at sikre sig Besiddelsen af Viken havde Normændene anlagt Skanser ved Uddevalla, Svarteborg og Kvistrum. Paa Orust sydvest for Uddevalla, stode to Fodregimenter under Iddeking og Hatten. I Marstrand fire Kompagnier af Coucherons, fire af Vesterlens og et af Bergenhusske Regiment. Imellem Svarteborg og Svinesund laa Bülows Rytterregiment. Ved Kvistrumbro stode 600 Dragoner og 300 Fodfolk. I Skansen ved Uddevalla 200 Fodfolk. I December trak Gyldenløve største Delen af Rytteriet ud af Viken fordi det skortede paa Hø; men efter nogle Ugers Forløb blev det atter sendt frem i Bohus. Ved Aarets Slutning sendtes 1000 Normænd af Oplands Regiment under Vibe til Kjøbenhavn, i det Øjemed at oprette et Marineregiment. Foreløbig dannedes der kun et Kompagni, og Resten indlemmedes i Livregimenterne.

1678. Allerede efter Stormen paa Malmø var en Indskrænkning foretagen i Fodfolket. Efter Slaget ved Landskrona sammensmæltedes flere Regimenter, saavel i Fodfolket som i Rytteriet. I Vinterens Løb foretoges to Udskrivninger, og Officerer sendtes til Tyskland for ved Hverving at bringe

de bestaaende Regimenter til en planmæssig Styrke af tolv Kompagnier paa 150 Mand. Det opnaaedes ikke, og ved Felttogets Begyndelse talte flere af de natjonale Regimenter kun seks Kompagnier. Fodfolket bestod i dette Aar af femten Regimenter, af hvilke ni tidligere natjonale Regimenter tildels vare fyldte med hvervede og nævnedes efter Førerne. Rytteriet bestod af tretten Regimenter. Dragonerne af fire Regimenter. Skønt ni af Rytterregimenterne vare natjonale og havde faste Udskrivningskredse i selve Landet, vare dog over Halvdelen af Mandskabet og næsten alle Officererne Tyskere. Artilleriet havde seks Kompagnier, hvert paa 102 Mand. En Kommission foreslog i Februar nogle Forandringer i Bevæbningen. Feltartilleriet skulde udelukkende bestaa af firpundigt Skyts. Ved Fodfolket burde Piken afskaffes. I Betragtning af at det svenske Rytteri var forsynet med Kyradser og lange Kaarder, burde ogsaa det danske Rytteri væbnes med Harnisk og lange Kaarder. Rytteren skulde øves i at trække Pallasken under Fremrykning og lære at bruge den i Slaget, istedenfor at betjene sig af sine Ildvaaben. Dragonen burde væbnes med en lang Musket, en krum Sabel og to Pistoler. Nogle af disse Forbedringer indførtes, men først efter flere Aars Forløb. Reglementet af 1675, efter hvilket hvert Fodregiments Officerer kun skulde have 134 Heste, nemlig Øversten 12 Heste, Øverstløjtnanten 8, Majoren 6, hver af de tolv Kaptajner 4, Løjtnanterne 2 og Fændrikerne ligeledes hver to Heste, indskærpedes paany. Med Biskop Bernhard af Münster sluttedes en ny Overenskomst, i hvilken han forpligtede sig til imod en Pengesum paa 73000 Rd. at levere fire Fodregimenter med 3812 Mand, 3 Rytterregimenter med 2220 Mand og 50 Artillerister istedenfor dem, der bleve tagne tilfange paa Rügen. Af Hessen-Kassel modtoges et Fodregiment paa 1,450 Mand *). Lendorfs Regiment, der nu

*) De münsterske Tropper lønnedes af Danmark. De hessiske maatte Landgrevinden selv underholde, ja hun maatte betale Danmark 34,000

førtes af Oberst Pflanz, vendte tilbage fra Brandenburg til Danmark. Gevekes og Rauchs (Goltz's) Rytterregimenter opløstes. Førstnævnte hvervede to Fodkompagnier, der fik Garnison i Nakskov; en irsk Major Kalneyn bragte to hvervede Kompagnier; og en Løjtnant Dubsky hvervede 100 Kroater (Krabater), der anvendtes som let Rytteri i det skaanske Felttog. Udrustningerne foretoges iøvrigt med en saa sørgelig Langsomhed, at Svenskerne fik tilstrækkelig Tid til at forebygge de to Forsæt, der vare Øjemed med Felttoget, nemlig Gøteborgs Erobring og Kristianstads Undsætning.

Bohus's Belejring. I den norske Hærs Styrke og Sammensætning var der ingen større Forandring foretaget. Forstærket med et dansk Korps, der overførtes fra Aarhus til Uddevalla, skulde det i April rykke imod Gøteborg. Til den fastsatte Tid havde Gyldenløve samlet sine Normænd ved Uddevalla. Fodfolket, ti Batailloner, førtes af Degenfelt. Rytteriet og Dragonerne, otte Kompagnier stode under Duncam. Tvende Fyrrørkompagnier vare gjorte beredne for at erstatte to Dragonkompagnier, der vare sendte til Trondhjem, til Forstærkning af Schultz's Korps, som skulde anvendes mod Jæmteland. I over en Maaned maatte Gyldenløve vænte, inden de danske Tropper ankom til Uddevalla. Det var de fire natjonale, jydske Rytterregimenter, otte Batailloner af Kongens, Dronningens, Pr. Frederiks og Pr. Kristians Regimenter, samt 685 Artillerister med 20 Kanoner. Korpset anførtes af Brandenburgeren Geise, der var traadt i dansk Krigstjeneste. Den Maaned, der var gaaet spildt, havde Svenskerne anvendt til at forstærke Gøteborgs Befæstning og kaste saamange Tropper derind, at Gyldenløve foretrak at vende sig med sin Hær imod Bohus Fæstning. Den 1ste Juni førte han Halvdelen af

Rd. i Rekrut- og Kvarterpenge for det af hendes Regimenter, der ødelagdes paa Rügen. Hendes Tropper hørte nemlig til den tydske Rigs-Hær; men Kejseren overlod dem baade 1677 og 78 til Danmark

sine Tropper over paa Hisingen. Her opførtes seks Batterier med tredive 12- og 18pundige Kanoner, som den 5te Juni begyndte at beskyde Bohus. Murene vare saa stærke, at Skydningen var virkningsløs, og Garnisonen, der var 400 Mand under Borstel, fik flere Gange Undsætning ad Gøtaelv uden at Gyldenløve var istand til at hindre det. Først efter en Maaneds Ophold indesluttedes Bohus aldeles. Af flere Grunde gjorde Belejringen ingen Fremskridt: Beskydningen maatte ofte ophøre, fordi man savnede Kugler og Krudt. Da man ej kunde arbejde sig frem i den stenede Grund Bohus ligger paa en Klippe, saa forsøgte man at bore Miner, af hvilke flere sprængtes uden at skaffe nogen Aabning i Fæstningsværkerne. Imidlertid havde den svenske General Stenbock samlet en betydelig Hær i Vestergøtland, der forstærkedes med 3000 Mand fra Skaane under Wittenberg og med en Del af Gøteborgs Besætning. Han samlede denne Styrke i Gøteborg, gik derfra til Elfsborg og førte Hæren over paa Hisingen. Da han mærkede, at Gyldenløve ej vovede at angribe ham, blev han dristigere og gik over Gøtaelv. Gyldenløve savnede sin sædvanlige Uforsagthed; han ophævede Belejringen og trak sig tilbage til Uddevalla, fordi han frygtede efter et tabt Slag at se sin Hær ødelagt i de trange Passer. For Bohus mistede Normændene over 100 døde og 500 saarede. Det danske Korps blev atter indskibet og overført til Helsingborg i Skaane, hvor det ankom i August. I Resten af Aaret forefaldt der ikke meget af Betydenhed paa den svensk-norske Grænse. Svenskerne gjorde et Strejftog ind i Trondhjemstift og opbrændte Røros, men trak sig tilbage til Jæmteland, da de Forstærkninger indtraf, som Gyldenløve sendte til Trondhjem. Normændene vare med Rette meget utilfredse med den i Trondhjem befalende General Schulz, der med Lethed kunde have hindret Svenskernes Strejftog.

Kristianstads Belejring. Vi vende os nu til Skaane. I Kristianstad holdt Osten modig Stand og overfaldt flere

Gange Belejrerne; ja Karl XI blev selv engang overrasket af de danske Ryttere i Åhus Præstegaard og reddedes ene ved Præstedatteren Katrine Rønnovs Aandsnærværelse, hun gemte Kongen i en Kamin. Den 22de Januar foretoges et stort Udfald fra Fæstningen for at skaffe Brænde og Proviant fra Landsbyen Skepparsløf, hvorhen Forraad var bragt af Snaphaner. Dagen iforvejen ødelagde Osten to Broer søndenfor Kristianstad for at hindre Svenskerne, der stode med deres Hovedmagt østen for Helgeaa, i at komme Posterne paa den venstre Bred til Hjælp; men om Natten istandsatte de Svenske atter Broerne. Desuagtet rykkede Udfaldskorpset under Knoblauch, 400 Ryttere og Fodfolk med 100 Vogne, den næste Morgen imod Skepparsløf og kastede Fjenden ud af Åsum; men tililende Forstærkning tvang Udfaldskorpset, der for tidlig havde spredt sig, til at trække sig tilbage til Fæstningen med et Tab af en Snes døde og saarede. Den 18de Februar roede en Del Borgere i 30 Baade over til Lillø for at skove Brænde; de beskyttedes af to Kanonbaade, som det var udtrykkelig forbudt at belemre sig med Brændelast. Alligevel lode de sig overtale til at indtage en stor Ladning. Følgen heraf var, at, da Svenskerne fra et Baghold overfaldt den tilbagevendende Flaade, kunde de ej manøvrere og bruge deres Kanoner. Alle Fartøjerne faldt i Svenskernes Hænder. Samme Dag fik Kristianstad en lille Erstatning for dette Tab. Osten havde af Besætningen i Landskrona forlangt nogle dygtige Rytterofficerer til at føre hans Strejfkorps som savnede en Fører efterat den tappre Oberst Stensen var falden i Oktober forrige Aar. Oberstløjtnant Prehn og Major Bugenhagen bestemtes hertil. Meerheim ledsagede dem til Gettingebro, fem Mile fra Landskrona, og medgav dem tyve Ryttere. De rede gennem Byerne Vram og Væ ind i Kristianstad. Foran den lange Bro stødte de paa en svensk Vagt, som de nedsablede. Prehn medbragte 6000 Rd., der gaves til Borgerne og til de Bønder, der bragte Forraad ind i Fæstningen.

I Slutningen af Februar lukkede Svenskerne alle Tilgange. Tværs for den lange Bro, i trehundrede Alens Afstand fra det danske Blokhus, opførte Ascheberg paa Dæmningen en stor Skanse, »Stenskansen« kaldet, der besattes med 400 Mand og seks Kanoner. Ved Herløf anlagdes en lignende Skanse, over et Aaløb. Imellem dem begge lagdes en Bro. Norden for Åsum anlagdes Hornskansen, og tæt norden for Byen Mølleskansen. Forgæves søgte Osten at ødelægge disse Værker. Ved et Udfald imod Stenskansen den 17de Marts faldt Major Auerswald og 14 Mand. Dragonerne fik det Vidnesbyrd, at de, som det sømmede sig ærlige Dragoner, havde kæmpet ligesaavel tilfods som tilhest. Ostens værste Fjende var Hungeren. Han led ikke Mangel paa Et, men paa Alt. Det Forraad, han havde taget af Korn, slap op ved Juni Maaneds Udgang; i længere Tid havde han ikke haft andet at give Folkene end halve Brødportioner og Kød af de slagtede Heste; paa Søen havde han tidligere ladet fiske, men nu vare hans Fartøjer tagne eller sønderskudte, og der fandtes intet Tømmer til at istandsætte dem, medens Svenskerne var i Besiddelse af mange og gode Fartøjer. Endelig fik han den 18de Juni Tilsagn om at blive befriet inden fire Uger. Det var paa høje Tid; thi Natten mellem den 20de og 21de satte Svenskerne sig fast paa selve Forlandet tæt ved Kristianstads søndre Port, paa Begholmen, og bevæbnede en Skanse med elleve fireogtyvepundige Kanoner, som bragte mange af Fæstningens Kanoner til Tavshed. Han bad derfor Kongen om ej at tøve et Minut længer med Hjælp, men ile til Undsætning, da han næppe vilde kunne holde Fæstningen endnu i otte Dage. Brevet afsendtes den 21de Juni, og nogle Dage senere havde Kongen det.

Toget til Kristianstad. I Maj begyndte Overførslen af Tropper fra Sjæland til Landskrona, men det gik saa langsomt, at først i Begyndelsen af Juni Maaned var Hæren samlet.

Den bestod af otte Fodregimenter, deraf seks udenlandske *), tretten Rytterregimenter, 2 Dragonregimenter, 437 Artillerister med 28 Kanoner og 5 Haubitser. Som sædvanlig vilde Kongen ogsaa dette Aar selv føre sin Hær, men han maatte alligevel have en Feltherre, da han dog ikke selv forstod denne Kunst. Kristian V var en svag Karakter, som det var let at løbe med; hans Nærværelse ved Hæren gav rænkefulde Hofmænd frit Spillerum, og en Bolt var han i sine fortroliges Haand. Generalen, der skulde befale under ham, følte sig hindret af uvedkommende i alle sine Foretagender og var ej istand til at udrette noget godt, selv om han havde haft, Talent for Krigsførelsen, hvad der dennegang ej blev Tilfældet. Intet Under var det, at flere, til hvem Kongen henvendte sig, afsloge denne Post. Tilsidst formaaede han sin Yndling, Frederik Arenstorff til at modtage den, skønt denne flere Gange havde afslaaet Generalsværdigheden, da han kendte sin Udygtighed.

Medens Hæren samledes, havde Meerheim foretaget Strejftog rundt om i Skaane, taget store Forraad og bragt dem til Landskrona. Flere Tusinde Stykker Slagtekvæg dreves til Landskrona, hvorfor ogsaa dette Felttog kaldtes Studekrigen. Svenskerne havde lagt Besætning i flere Herregaarde, som Erikstrup og Knudstrup, samt i Byerne Engelholm, Ystad og Rønneby. Alle disse Stæder erobredes, plyndredes og lagdes i Aske, ved hvilke Foretagender Snaphanerne ydede virksom Hjælp. Helsingborg blev ligeledes indtaget. For at fremskynde Slottets Overgivelse benyttede Hertugen af Croy, som ledede Belejringen, sig af en Krigslist. Den svenske Chiffernøgle var falden i Danskernes Hænder. Han skrev nu to Chifferbreve i Kongen af Sverigs Navn til Kommandanten, Karl Hård, at han hellere end lade det komme til

*) Münster: Fodregimenterne Wedel, Esch, Schwarz, Gaugraf, Frankenstein og det hessiske Regiment Keller.
— Rytterregimenterne Wedel, Bassum og Raben.

det Yderste skulde overgive Fæstningen, naar han kunde frelse Besætningen og støde med den til den svenske Hær. Disse Breve bragte svenske Bønder, der udgave sig for Kongens Sendebud, ind om Natten i Fæstningen og fortalte, at de med Livsfare havde sneget sig forbi de danske Vagter. Den følgende Dag blev Helsingborg Slot hæftig beskudt og om Aftenen truet med en Storm. Kommandanten tilbød nu at overgive sig, imod at Besætningen fik fri Bortgang, hvilket med Glæde tilstodes ham. Ved Gettingebro stødte han sammen med den svenske Konge, som var paa Vejen til hans Undsætning og gav ham skarpe Bebrejdelser, fordi han havde ladet sig narre. Karl XI vendte derpaa tilbage til Belejringskorpset foran Kristianstad og stillede sin Hær imellem Lillø og Væ for at hindre Danskerne i at undsætte den haardt angrebne Fæstning.

Efter Helsingborgs Overgivelse sammenkaldte Kristian V et Krigsraad, som skulde afgøre, i hvilken Orden og paa hvilken Maade man skulde tilbagelægge Vejen til Kristianstad. I Krigsraadet deltoge, foruden Generalerne, Overjægermester Hahn, Etatsraad Skeel og Krigsraaderne Støcken og Meyer, Ministrene Kansler Ahlefeldt og Konrad Biermann. De skulde afgive deres Stemmer i det rent militære Spørgsmaal, om Hæren skulde gaa norden eller sønden om Finjasøen. De flestes Mening gik ud paa, at man ufortøvet burde bryde op med Hæren og gaa nordenom Finjasøen, gennem Møllerød Pas, og befri Kristianstad ved et kraftigt Angreb paa den svenske Hær. Ahlefeldt og Biermann raadede til at undgaa Slag. De foresloge, at man skulde indtage en saadan Stilling ligeover for den svenske Hær, at man udhungrede den og derved tvang den til at forlade Kristianstad. De betænkte ikke, at denne Fæstning var bragt til det yderste, og at Svenskerne vistnok vilde vove et Slag, inden de forlode den Plads, de havde belejret saalænge. — Dagen efter holdt Kong Kristian atter Krigsraad, i hvilket Arenstorff bestemt

modsatte sig Fremrykningen og forlangte, at man først skulde oppebie Ankomsten af det til Norge sendte Korps, som havde faaet Befaling at støde til Hæren i Skaane. Arenstorff led af Podagra og var skinsyg paa Føreren for de münsterske Tropper, Wedel, der havde forstaaet at vinde Kongens Yndest. Han overstemtes imidlertid af alle de øvrige Generaler, og den næste Dag, d. 15., brød Hæren op. Samtidig med Hærens Angreb skulde Niels Juel landsætte et Korps under Oberst Stuart halvanden Mil sønden for Kristianstad, ved Landør, og herfra rykke frem til Fæstningen. Hæren gik over Egebro og Vedby til Møllerød, hvor den ankom den 18. Herfra gik Meerheim med 500 Ryttere frem til Ønesta. Han vendte den næste Dag tilbage med en Del Fanger og bragte Efterretning om, at der var intet til Hinder for Hærens videre Fremrykning til Kristianstads Befrielse. Alligevel holdt Kongen Krigsraad d. 20. Juli, i hvilket han i fire og tyve Punkter fremsatte Spørgsmaal, om det ogsaa var raadeligt at gaa videre. Alle Generaler med Undtagelse af Arenstorff besvarede disse Punkter dermed, at det var vanærende ej at gøre et Forsøg paa at befri Kristianstad, efter at man havde vovet sig saa langt frem. Som Følge heraf gik Hæren frem til Ønesta og slog Lejr i en Mils Afstand fra den svenske Hær, der nu stod imellem Lillø og Olsjø og havde slaaet fire Broer over Helgeaa bag sin højre Fløj, for at sikre Tilbagetoget. Mellem begge Hære var de store skovgroede Skepparsløfbakker, som Svenskerne havde forsømt at besætte, og hvorfra man kunde beskyde den venstre Side af deres Lejr og tvinge dem til at aabne Vore Adgangen til den beleirede Fæstning. Disse Bakker burde man ufortøvet besætte, hvilket ogsaa den danske Generalstab, som red omkring paa dem med en Del Rytteri, meget vel indsaa; men den Tvivlraadighed og Uenighed, som var tilstede, bevirkede, at denne Fordel ikke nyttedes, og da Svenskerne opdagede deres egen Forsømmelse, fik de en Dag senere Tid

til at rette Fejlen og forskanse sig paa Bakkerne. Den danske Hær laa i fjorten Dage ørkesløs og kunde ikke bestemme sig til at angribe den svenske Hær, som derved fik Tid til at forskanse sig, hvilket var nødvendigt, da den havde svækket sig ved at bortsende to Korps, et under Wittenberg paa 3000 Mand imod Normændene, og et under Wachtmeister paa 800 Mand imod de Tropper, der udskibedes fra den danske Flaade. — Niels Juels Forsøg paa at undsætte Kristianstad faldt uheldigt ud. Han havde landsat Oberst Stuart med 600 Mand og tre Kanoner. De opkastede en Skanse ved Landør for at sikre sig Tilbagetoget og gik derpaa imod de svenske Tropper, som spærrede deres Vej. Men de bleve slaaede af Wachtmeisters Korps og tvungne til igen at indskibe sig med et Tab af hundrede Mand. Blandt de faldne var Karlshamns tidligere Kommandant, Krumsee. Da Juel kort efter fik Underretning om, at Kommandanten i Kristianstad havde faaet Befaling at overgive Fæstningen, vendte han sig straks mod Karlshamn. Midt under Angrebet d. 29. Juli, da Byen allerede var tændt i Brand, bleve Danskerne overfaldne af et Korps under Johan Gyldenstjerna, som Karl XI havde sendt til Byens Undsætning. Angrebet blev da fuldstændig afslaaet. Juel var meget misfornøjet med Landtroppernes Opførsel; han skrev i den Anledning til Oberst Stuart: »Eftersom foregives, at store Fejl hos en Del Landofficerer skal være passeret ved sidste Tilbagetog fra Karlshamn, saa at en Del af dem lidet deres Pligt og Ære har iagttaget, saa har Hr. Oberst Stuart at lade de skyldige udsøge, paa det engang for alle al Poltroneri af Flaaden kan udryddes, saafremt han ikke vil, at de andres Fejl ham alene skal tillægges.« Stuart, der ej kunde angive de skyldige, fik sin Afsked.

Den svenske Hær, der utvivlsomt ved den danske Hærs Fremrykning til Ønesta havde tænkt paa at ophæve Belejringen og trække sig bag ved Helgeaa, fattede atter Til-

lid ved Danskernes ængstelige Optræden og blev staaende imellem dem og Fæstningen, som, efterat have fortæret den sidste Bid, alle de Heste, Hunde og Katte, der fandtes, var bragt til det yderste. Besætningen døde i Snesetal af Hungertyfus; Osten underrettede ved Nødskud og ved dristige Svømmere, som snege sig forbi den svenske Lejr, Kongen om, at Hjælpen ikke længer maatte udsættes. — Arenstorff raadede alligevel vedholdende fra Slag og sendte Trosset tilbage til Helsingborg. Atter holdtes der Krigsraad, i hvilket der oplystes, at ikke færre end fem Fodregimenter savnede Ammunition og forgæves havde søgt at faa den af Kommissærerne, samt at alle Afdelinger havde tre Maaneders Lønning tilgode. Den 30. Juli forlod Kongen Hæren efter at have bemyndiget Osten til at overgive Kristianstad til Svenskerne. Den 4. August overgav Osten den saa vel forsvarede Fæstning, imod at han erholdt fri Bortgang for sig og sine. — Besætningen var smæltet ind fra 2600 til 1100 Mand. Første sjælandske Regiment under Knoblauch bestod kun af 236 Mand. Fynske Regiment under Fuchs af 150 Mand og Bataillonen af 4. Jydske under Stensen af 60 Mand. General Ascheberg, der i den svenske Konges Navn modtog Fæstningen, indbød alle de danske Officerer til sit Middagsbord og sørgede for, at den afkræftede Garnison erholdt et rigeligt Maaltid, inden den afgik til Kjøbenhavn. — To Dage senere brød den danske Hær op og vendte tilbage til Helsingborg. Arenstorff blev for sit Forhold i dette Felttog stillet for en Krigsret, der dømte ham fra Ære, Liv og Gods, fordi han havde paataget sig at føre en Hær, skønt han ej var Posten voksen og alligevel ej havde rettet sig efter de andre Generalers Mening; fordi han baade i Ord og Gerning fra Begyndelsen til Enden havde søgt at hindre Kristianstads Undsætning; og istedenfor at opmuntre sine Officerer og Soldater betaget dem Modet til at fægte. Straffen blev ham dog eftergiven og nogle Aar senere traadte han atter ind i Hæren. — Han afløstes af

Føreren for de münsterske Tropper General Wedel, der udnævntes til Feltmarskalløitnant. — Den nye Overgeneral blev uenig med General Geise, der ej vilde tjene under en yngre General. Kongen jævnede Striden ved at føre Geise med sig til Kjøbenhavn og ansætte ham i Holsten. — Hærens Ledelse vandt ikke stort ved Byttet. Wedel indesluttede sig i en befæstet Lejr ved Helsingborg og saa rolig paa, selv efter at Korpset fra Norge var stødt til ham, at Karl XI drog rundt i Skaane for at undertrykke Bondeopstanden. Da den danske Hær i Juli drog imod Kristianstad, rejste Bønderne sig nemlig paany i Skaane og Bleking. Det hed med Rette, naar Skoven grønnes, kommer der Fart i Snaphanen. De tilføjede Svenskerne større Skade, end den danske Hær havde gjort. De indtoge Sølvitsborg og opsloge derpaa deres Lejr blandt Kær og Moradser ved Filkesta i Nærheden af den svenske Hær, opbragte alle de svenske Poster og ødelagde Hærens Forraad. Efter at den danske Hær var draget bort, bleve Snaphanerne jagede som vilde Dyr; men Karl XI fik ikke Bugt med dem i dette Aar.

Rügens Erobring. Kurfyrsten af Brandenburg formaaede Kristian V til i Forening med ham at gøre et nyt Angreb paa Rügen. — Paa Flaaden indskibedes et Korps paa 2000 Mand under Hans Løvenhjelm, som hentedes ned fra Norge. Det dannedes af tre Batailloner af andet sjælandske, første og andet jydske Fodregiment samt Garnisonen fra Kristianstad: to Batailloner under Knoblauch og Fuchs, samt ti Kompagnier Dragoner under Trop. I Begyndelsen af September kom Flaaden til Rügen, efter nogle Skinangreb landsattes Tropperne ved Wittau, Strandvagterne fordreves, og et Angreb, der foretoges af den svenske Oberst Liewen med 600 Ryttere og 150 Fodfolk, blev afslaaet. Tabet paa dansk Side beløb sig til 60 Mand. Paa samme Tid gjorde et brandenburgsk Korps under Feltmarskal Dørfling Landgang ved Putbus. Den svenske Hær, der saa sig truet fra to

1678.

Artilleri

Sider, trak sig tilbage til Færgeskanserne, efterlod stærke Besætninger her og gik over til Stralsund. Den gamle Færgeskanse toges med Storm. I den nye gjorde Besætningen, der bestod af de i Januar tagne Fanger, Oprør og overleverede den 16. September Skansen til de Forbundne, efter at de svenske Officerer vare flygtede til Stralsund. Rügen kom udelukkende i Danskernes Besiddelse. Brandenburgene belejrede Stralsund, som overgav sig den 15. Oktober. — Kort efter faldt Greifswalde og med denne Fæstning Svenskernes sidste Holdepunkt i Tyskland.

Imellem Hærene i Skaane forefaldt der kun Forpostfægtninger, i hvilke Svanvedel atter udmærkede sig. Den 29. August overfaldt han med 100 Ryttere en svensk Forpost paa 200 Mand ved Sønderveddinge og ødelagde den aldeles. I Begyndelsen af Oktober gik begge Hære i Vinterkvarter. I Skaane forblev der to smaa danske Korps. Ved Landskrona efterlodes Meerheim og Osten med første jydske og Livregiment Ryttere, Pr. Frederiks og Pr. Kristians Fodregimenter. Ved Helsingborg Hertugen af Croy, Levetzau og Lendorf med de tre andre jydske og Oertzens (Baudissins) Rytterregimenter samt Prins Georgs og Pflanz's (Lendorf) Fodregimenter. Resten af Hæren gik til Danmark for at rekrutere, i hvilken Anledning der befaledes en Udskrivning af en Soldat paa 140 Tønder Hartkorn.

Alle de krigsførende Magter vare imidlertid kede af Krigen. Holland, Spanien og Kejseren sluttede Fred med Frankrig i Nimvegen; Danmark og Brandenburg vare de eneste Lande, som endnu kæmpede imod Sverig og Frankrig. Kristian V var vel træt af Krigen; men da han var ubetinget Herre paa Søen og havde erobret mange Fæstninger og Øer, saa vilde han kun slutte Fred paa den Betingelse, at Sverig afstod største Delen af hvad det havde mistet. For Gotland vilde han modtage Malmø og Kristianstad og saaledes genvinde Skaane og Øresundstolden. Tillige skulde

Sverig garantere Danmark den inddragne Del af Slesvig. Som de alleryderste Indrømmelser tilbødes Gotland og Rügen, imod at Sverig afstod Wismar, Landskrona, Helsingborg, Marstrand og Fritagelsen for at betale Told i Øresund. Fremdeles skulde Malmø Fæstningsværker sløjfes og et Distrikt omkring Marstrand aftrædes. Karl XI erklærede, at han ej vilde afstaa en Fodsbred af sit Land, og forlangte, at den westfalske og den kjøbenhavnske Fred skulde stadfæstes. — Forgæves søgte Danmark at formaa Frankrig til at slutte en særskilt Fred. Alt, hvad der opnaaedes, var en Vaabenstilstand paa tre Maaneder. Frankrig truede med ved dens Udløb at sende en Flaade til Øresund, som skulde føre en svensk Hær over til Sjæland, og en Hær igennem Tyskland ind i Jylland.

Vinteren 1678—79 havde Hæren følgende Garnisoner i de erobrede Landsdele.

Paa Rügen: Første og andet sjælandske Fodregiment samt den hværvede Bataillon Kalneyn, der alle forenedes til et Regiment, kaldet det sjælandske, under Oberst Knoblauch

Fynske Regiment, forstærket med Baudissins Fodregiment under A. Fuchs. Fjerde jydske Fodregiment under H. Stensen.

I Wismar: Andet jydske Fodregiment under Voigt.

Ved Landskrona: Prins Kristians Regiment under Einberger, i hvilket første jydske var indlemmet. Prins Frederiks Regiment under Melrum, en Bataillon af Kongens Livregiment under Longval. — Første jydske og Livregiment Ryttere.

Ved Helsingborg: Dronningens Livregiment under Schulenburg, Prins Georgs under H. A. Schade, Lendorfs Regiment under Pflanz, andet, tredie, fjerde jydske og Oertzens Rytterregimenter.

Paa Gotland: En Bataillon Kommanderede af alle Fodregimenterne under Bertelsen, samt en Folkevæbning.

I Marstrand: En Bataillon af Coucherons Regiment, en af Vesterlens under Krist. Vind og et Kompagni af Bergenhusske under Kaptajn Volmar.

Paa Orust vesten for Uddevalla: Første trondhjemske og bergenhusske Regiment under Iddeking og Hatten.

I Uddevalla: 300 Mand af første trondhjemske Reg. under Kaptajnerne Skov og Bergh.

Ved Svarteborg: Bülows Rytterregiment og Scharnhorsts Eskadron.
Ved Kvistrum: 600 Dragoner under Rode og 300 Mand af Akershus Regiment under Major Braun.

1679. I Vinteren 1678—79 bleve Danmark og Brandenburg forladt af alle deres Forbundsfæller, som, uden at bekymre sig om de højtideligste Løfter, sluttede Fred med Frankrig og gennem dette Rige med Sverig, over hvilket Frankrig egenmægtig tiltog sig Formynderskabet. Brandenburg holdt ud til henad Foraaret; men da en fransk Hær paa 30,000 Mand i Maj rykkede ind i Westfalen, tabte det Modet og bad om Fred, der tilstodes det i Juni Maaned imod at det atter aftraadte saa godt som hele Pommern til Sverig. Kurfyrsten raadede Kristian V til ligeledes at slutte Fred hurtigst muligt. Da de begge vare blevne skændig forladte af deres Forbundsfæller, var det den bedste Hævn, de kunde tage, at slutte sig tæt til Frankrig. Fredsunderhandlinger vare ogsaa blevne indledede, men Kong Kristian var ej tilsinds at give efter; han bebrejdede Kurfyrsten hans Uordholdenhed og beredte sig til ene at fortsætte Kampen med Frankrig og Sverig.

Vor Sømagt tvivlede ikke om, at den jo kunde maale sig med den dobbelte Fjende. Den dansk-norske Flaade bestod i Begyndelsen af 1679 af 107 Krigsskibe, rustede med 3428 Kanoner. Den havde udmærkede Førere i Generalamiralen Niels Juel og Amiralerne Hoppe, Bjelke, Barfod, Gjedde, Span, Morsing og begge Rodstener. — Landhæren var derimod utilstrækkelig. Da de tyske Fyrster sluttede Fred med Frankrig, kaldte de deres Hjælpetropper hjem. Dog lykkedes det at tilbageholde største Delen af de münsterske Tropper. Den biskoppelige General Wedel, der allerede forinden Krigens Udbrud var vundet for Danmark, gik i Novbr. 1678 udelukkende i dansk Tjeneste og overtalte sine Undergivne til at følge hans Eksempel. Bispen gjorde vel Indsigelse, da han havde forpligtet sig til at anvende sine Tropper imod Danmark; men man forstod at trække Tiden ud med Un-

derhandlinger, indtil største Delen af Officererne vare vundne; og hans Befalinger til Tropperne modarbejdedes af Wedel og de øvrige Førere, der vidste, at Regimenterne vilde blive opløste, naar de vendte hjem til Münster, hvorimod de havde Haab om selv efter Freden at blive staaende i den danske Hær, der saaledes forøgedes med tre Rytterregimenter: Wedel, Bassum og Raben, to Fodregimenter: Wedel og Esch, samt 70 Artillerister. Hele den danske Landhær bestod af 48 Eskadroner, 36 Batailloner, 6 Kompagnier Artilleri og 4 Dragoneskadroner. Heraf efterlodes 11 Batailloner, 3 Eskadroner og 2 Kompagnier Artilleri i Skaane. 13 Batailloner paa Rügen, Wismar, Gotland, Flaaden og i de danske Garnisoner. Hovedhæren, der bestod af 15 Rytterregimenter, 12 Batailloner, 46 Kanoner og 10 Haubitser, tilsammen 16000 Mand, samledes i en Lejr ved Danevirke.

Den norske Hær bestod af	6 Ryttereskadroner	1200 Md.
	4 Dragoneskadroner	570 —
	16 natjonale Batailloner	
	1 Garnisonsbataillon	11000 —
	3 Fyrrørkompagnier	
	2 Artillerikompagnier	200 —
	Ialt c.	13000 Md.

Af denne Hær stode 2000 Mand i de tagne Fæstninger i Bohuslen, 3000 Mand i Trondhjem Stift og 2000 Mand i Landets Fæstninger til Dækning mod Landgang; saa den bevægelige Hær, der samledes ved Frederikshald, kun beløb sig til 5 eller 6000 Mand.

Indfald i Dalsland og Værmland. I Februar samledes de svenske Tropper ved Venersborg og Gøteborg for at tilbageerobre Bohuslen. Saa snart Gyldenløve fik Underretning herom, førte han nogle tusinde Mand til Østgrænsen af Bohus og besluttede at forekomme Fjenden ved selv at foretage et ødelæggende Indfald i de svenske Grænseprovinser, Dalsland, Værmland, Herjedalen og Jæmteland. Et meget haardt

Frostvejr fremmede hans Planer. Den stærke Kulde havde gjort Svenskerne trygge, saa alle deres Grænsevagter vare trukne langt ind i Landet. Heraf benyttede Gyldenløve sig. Den 15de Februar brød han ind i Dalsland med 2000 Fodfolk, 800 Ryttere og 10 Kanoner. Samtidig hermed gik Oberst Vibe med 1200 Mand og 6 Kanoner imod Eda Skanse. — En Del af Rytteriet gik under Duncam imod Åmål ved Venern; de herliggende svenske Tropper bleve overfaldne, 100 Ryttere toges tilfange, og der gjordes et stort Bytte. To andre Kolonner, den ene under Cicignon, den anden under Gyldenløve, droge igennem Værmland og Dalsland og ødelagde 23 Sogne. Svenskerne samlede imidlertid et Korps under Oberst Sängershausen paa 11 Kompagnier Ryttere, 8 Batailloner samt en Del Bønder og gik frem til Høgsæter Bro. Gyldenløve forenede sine flyvende Kolonner og slog Svenskerne paa Flugt. Ved Stegsfjeld blev han nødt til at stanse i tre Dage, til han havde faaet Brød til sine Soldater fra Uddevalla, hvorpaa han fortsatte Forfølgelsen gennem Dalsland. Efter at have hærjet rundt om i hele Landet vendte Gyldenløve tilbage til Bohuslen den 4de Marts og lod Folkene indtage deres tidligere Kvarterer. Vibe søgte forgæves at indtage Eda Skanse, som forsvaredes af 300 Mand med 18 Kanoner. Derimod lykkedes det ham at bemægtige sig den nærliggende Mora Skanse; Besætningen, 40 Mand stærk, blev Krigsfanger. Vibe trak sig derpaa i Forening med en Afdeling af Coucherons Regiment, der var sendt til hans Undsætning, tilbage til Vinger. Indfaldet i Jæmteland blev opgivet af General Schulz paa Grund af den dybe Sne, der gjorde Vejene ufremkommelige i Tøvejr.

Midt i Marts gengældte Svenskerne det gjorte Overfald. 3000 Mand under Mørner og Stenbock gik fra Venersborg imod Uddevalla, hvis Besætning Gyldenløve havde forstærket med to Kompagnier Dragoner under Dehn og et Kompagni Fyrrører under Zernikov. Svenskerne stormede forgæves Uddevalla Skanse, hvis Kommandant, Sven Skov,

fortræffelig benyttede sit Artilleri. Under Angrebet bleve Svenskerne overfaldne af Dehns Dragoner og slaaede paa Flugt. I stor Uorden kastedes de tilbage over Gøtaelv og bleve forfulgte til Venersborg.

Et andet Indfald, som Svenskerne foretoge med 1400 Ryttere og 800 Fodfolk under Oberst Planting fra Jæmteland ind i Trondhjemstift, blev ligeledes afslaaet. Ved den første Modstand, de mødte, stansede de og trak sig tilbage over Fjeldene. Om det eneste Sammenstød, der forefaldt, beretter en paalidelig Samtidig: »Saasnart Svensken var kommen, løb Amtmandens Rytter over til ham med fuld Mundering. Fjenden blev liggende nogle Dage ved Røros. Normændene samlede sig norden for Værket baade med Ryttere, Dragoner og Soldater af de udskrevne Bønder og vare langt talrigere end Fjenden. Da Svenskerne rykkede frem, vilde Schulz, Obersten, straks begive sig paa Flugten, raabte, at Stykkerne skulde vendes og med dem retireres til Trondhjem. Dertil svarede en Kommissær, Mikkel Petersen: »det er en stor Skam at fly med saamange, lad os først vove et Slag.« Fjenden var imidlertid kommen nær, og Dragonerne fik Forlov at give nogle Salver paa ham. Da Fjenden det fornam, og nogle af hans begyndte at bide i Græsset, skød han Ryg, brændte Røros Kobberværk og drog saa sin Kaas hjemefter. En Fogeds Tjener med nogle Bønder ledsagede ham et Stykke paa Vejen og slog en Del af hans Folk ihjel. Man kan ej sige andet, end at de underordnede Befalingsmænd og Soldater havde Lyst nok til at byde Fjenden tilgæste, men det stod tilbage paa deres Side, som havde Kommandoen; thi den Tid Folket kom tilbage og blev adspurgt, hvordan det var tilgaaet, bluedes de ved at tale derom; dog svarede de, at paa Fjenden blev øvet den største Barmhjertighed.«

Den danske Hovedhær under Feltmarskalløjtnant Vedel var, som ovenfor berørt, bestemt til at forsvare Sydgrænsen af Holsten imod Franskmændene. Først i Slutningen af Juni

var den fuldstændig samlet ved Danevirke. Herfra drog den ned i det Lauenburgske, hvor den laa i Kantonnement hele Sommeren uden at foruroliges af de Franske, der nøjedes med at sende et Korps under Joyeuse ind i Oldenburg, hvor de udskreve en Brandskat paa 126,000 Rdl.

Ludvig XIV havde lovet Sverig at sende en Flaade til Øresund med 10000 Landgangstropper. Den skulde forene sig med den svenske Flaade og overføre Karl XIs Hær fra Skaane til Sjæland. Den svenske Konge vilde saaledes faa sin Yndlingsplan virkeliggjort, at gøre Landgang ved Kjøbenhavn. Men den franske Flaade udeblev. Kong Ludvig undskyldte sig med Vanskelighederne ved Flaadens Underhold og Sikkerhed, efterat de fleste Fæstninger og Havne vare tabte. Han foretrak at tvinge den danske Regering til Eftergivenhed ved Trusler fremfor at vove en Dyst med en Flaade paa 36 Linjeskibe, som under Niels Juel bevogtede Øresund. I Slutningen af Juni fik man Vished om, at ingen fransk Flaade blev udrustet til Øresund. Juel lettede derfor Anker og stod ind i Østersøen, hvor en svensk Flaade paa 30 Skibe under Wachtmeister i flere Maaneder havde krydset. Den svenske Flaade gik ind i Kalmarsund, hvor den beskyttedes af Kalmars Kanoner. Flere Gange lykkedes det dog Juel at lokke den ud af dens Skjul, og efter hidsige Kampe erobredes det svenske Linjeskib »Laxen« paa 54 Kanoner og et andet Linjeskib »Nøglen« paa 78 Kanoner ødelagdes: det sprang i Luften med en Besætning paa 800 Mand.

I Slutningen af Juli ankom Løvenhjelm og den franske General St. Pol, der var traadt i dansk Tjeneste, med 3000 Landtropper til Flaaden for at iværksætte en Landgang ved Kalmar; men den Tvedragtsaand, som havde voldt saa stor Skade i denne Krig, brød atter frem. — Amiralerne kunde ej blive enige om Landgangspunktet, og Juels Hænder vare stærkt bundne. Det var ham »stricte« befalet at aftale alle Foretagender med Krigsraadet og ikke udføre noget uden dettes Samtykke. Landgangen opgaves, og Flaaden sejlede til Gotland.

Svenskerne, hvis Felttogsplan var bleven ødelagt paa Grund af Franskmændenes Udeblivelse*), gik i Slutningen af Juli mod Helsingborg, som forsvaredes af Oberst Tettau med tre Bataillouer af Kongens og Dronningens Livregimenter og Regimentet Planz. Han havde netop faaet Befaling at sløjfe de vidtløftige Fæstningsværker og gaa med to af Bataillonerne til Landskrona, da den svenske Hær indesluttede Byen. Understøttet af flere Fregatter modstod Tettau alle Svenskernes Angreb, og midt i August ophævedes Belejringen pludselig, ved Rygtet om at Normændene havde angrebet Gøteborg.

Den Fremgang og Lykke, der fulgte de norske Vaaben i denne Krig gjorde alle Svenskernes Foretagender stort Afbræk. Karl XI havde ikke opgivet Tibageerobringen af Bohuslen. Samtidig med at han rykkede imod Helsingborg, forstærkede han Stenbocks Hær, der paany dannedes i Gøteborg, og sendte ham imod Uddevalla med 5000 Mand. Skansen ved denne By var besat med 300 Mand og 8 Kanoner under Kaptajn Skov, der forsvarede sig en hel Maaned med uforlignelig Kækhed. I Slutningen af Juli kom Gyldenløve med største Delen af den norske Hær Fæstningen til Undsætning. Ligesom to Aar tidligere havde han delt sin Styrke og rykkede frem med Hovedstyrken over Kvistrum og Svarteborg, samtidig med at Gallejflotillen, der havde tre Batailloner ombord, fulgte Hærens Bevægelser langs Kysten. Uagtet den svenske Hær stod i en ypperlig forskanset Stilling, tvang Gyldenløve den, ved at afskære den Adgangen til Levnedsmidler til at ophæve Belejringen og trække sig tilbage til Gøteborg. Rygtet om dette Tilbagetog naaede i forstærket Skikkelse Skaane og var Aarsag til, at Helsingborgs Belejring ligeledes hævedes. Karl XI foreslog i Begyndelsen af Sep-

*) I August 1679 underskreves Freden mellem Danmark og Frankrig i Fontainebleau. Danmark samtykkede i Gjenoprettelsen af Tingenes Tilstand som den havde været før Krigen med Hensyn til Sverig og til Holsten-Gottorp.

tember en Vaabenstilstand, for at Fredsunderhandlerne, der vare samlede i Lund, kunde arbejde uforstyrret, og hans Modstander, der indsaa det unyttige i ene at fortsætte Krigen, indvilgede beredvillig heri.

Frankrig havde skaffet Sverig Stilstand med Holland og Fred med Brandenburg, de lüneburgske Fyrster og Münster. Det havde foreskrevet disse Magter Fredsbetingelser uden at tage Sverig med paa Raad. Ludvig XIV optraadte som Sverigs Skytsherre, ikke som dets Forbundsfælle. Den overmodige Maade, hvorpaa den stolte Monark behandlede Sverig, krænkede Karl XI i høj Grad, og for at undgaa en lignende Ydmygelse overfor Danmark, saa at Freden med dette Rige sluttedes af Frankrig, havde Sverig allerede i Juni sendt Underhandlere til Lund, som her traadte sammen med danske Underhandlere. Sverig sendte Rigsraaderne Johan Gyldenstjerna og Ørnstedt, Danmark Ministrene Jens Juel, Konrad Biermann og Greven af Altenburg*). Som Fredsmæglere mødte Franskmanden Feuquieres og Sachseren Gersdorff. Underhandlingerne slæbte sig langsomt fremad, da Danmark forlangte at beholde nogle af sine mange Erobringer; men forladt af alle sine Forbundsfæller maatte det give slip paa hele Byttet og fik kun Tilladelse til at tage ti Kanoner ud af hver af de erobrede Fæstninger. Det gik, som Griffenfeld havde forudsagt, at fremmede Magter benyttede sig af den indbyrdes Skinsyge imellem Danmark-Norge og Sverig til at indvikle dem i Krig, for at opnaa Formaal, der vare de nordiske Riger uvedkommende. Krige, som blot svækkede de nordiske Riger og vilde ende med at gøre dem til Bytte for graadige Naboer. Freden undertegnedes d. 26de September. Samtidig hermed sluttedes et skandinavisk Forsvarsforbund paa ti Aar. Johan Gyldenstjerna gennemførte Griffenfelds Forslag om et inderligt Forbund imel-

*) En uægte Søn af den sidste Greve af Oldenburg. Han var gift med Prinsessen af Tremouille, som Griffenfeldt forgæves havde bejlet til, og for hvis Skyld han forsmaaede Prinsessen af Sønderborg og gjorde hendes Fader, Ernst Gynter af Augustenborg, og hendes Onkel, Hertugen af Ploen, til sine Dødsfjender.

lem de nordiske Riger. Kristian V paalagde i December paa det skarpeste sine Sendebud ved alle de udenlandske Hoffer, at de, i Anledning af at han havde indgaaet et nøje Forsvarsforbund med Sverig, skulde understøtte de svenske Gesandter og gensidig skulde de meddele hinanden alt, hvad der tjente til deres Herrers Interesse og kunde afværge deres Skade. Desværre døde Gyldenstjerna i det næste Aar, og Forholdet blev atter spændt imellem Naborigerne. Det var Hensigten, at begge skulde slutte sig til Frankrig; men Karl XI gav efter sin kloge Ministers Død sin Forbitrelse mod det franske Overmod Tøjlen og stødte Frankrig fra sig. Kristian V, der hidtil havde støttet sig til Kejseren og Holland, indgik et nøje Forbund med Frankrig.

V. Striden med Holsten-Gottorp og de tyske Smaastater; Hjælpetropper i engelsk og tysk Tjeneste; Tilstanden i Slutningen af 17de Aarhundrede.

1679—1699.

oget imod Hamburg. De Tropper, som havde staaet i Skaane, i Wismar, paa Rügen og Gotland, gik til Hæren i Holsten, der i September bestod af 16 Rytterregimenter, 3 Dragoneskadroner, 32 Batailloner og 440 Artillerister. Den skulde tvinge Hamburg, som havde løsrevet sig fra det Afhængighedsforhold, det stod i til Holsten, til at afstaa fra at være en fri Rigsstad og til at hylde Kongen af Danmark som Overherre. Endnu inden det kom til Fjendligheder, opnaaede Hamburg ved Frankrigs, Lüneburgs og Brandenburgs Mægling et Forlig, hvorved det bekvæmmede sig til at betale 350,000 Rd. i Krigsomkostnin-

ger, samt lovede at det paa visse Betingelser, der nærmere skulde fastsættes, vilde hylde Kongen af Danmark. Den 31te Oktober gik Hæren tilbage til sine Garnisoner. — Da Freden nu var tilvejebragt i Norden, foretoges i November 1679 en Indskrænkning i Hæren, hvorved dens planmæssige Styrke i Danmark blev 20,000 Mand,
i Norge — 11,000 — foruden Krigsreserven.

Landhæren i Danmark sammensattes af:

Generalstaben: 1 Feltmarskalløjtnant, 3 Generalløjtnanter, 6 Generalmajorer, 2 Generalkvartermestre, 5 Ingeniører, 3 Generaladjutanter. 11 Justitsbetjente	31 Hoveder
Artilleriet: 11 Fæstningskompagnier	598 —
Rytteriet: 13 Regimenter paa 6 Kompagnier, nemlig: Livgarden, Livregimentet, tre sjælandske, fem jydske, to fyenske og det oldenburgske. Af de münsterske Regimenter blev Wedels til femte jydske; Bassums og Rabens Regimenter indlemmedes i andet fynske, der blev til tredie sjælandske; slesvigske Regiment blev kaldet andet fynske og fik dette Regiments Ryttergodser. Sjælandske og jydske Rostjeneste, som vare blevne forenede 1678, opløstes	5,288 —
Fodfolket: Drabantgarden, 6 Frikompagnier, 1 Marinekompagni og 9 Regimenter paa 12 Kompagnier, nemlig: Kongens, Dronningens, Pr. Fredriks, Pr. Georgs, Pr Kristians, sjælandske, Jydske-Wedelske, fynske og oldenburgske Regiment. Første og andet sjælandske forenedes saaledes til et Regiment, og i dette indlemmedes Pflanz's (tidligere Lendorfs) Regiment. Første jydske indlemmedes i Prins Georgs, fynske og fjerde jydske Regimenter; andet jydske indlemmedes i Prins Fredriks og Prins Kristians Regimenter; tredie jydske blev til et Frikompagni under Bülow. Fjerde jydske forenedes med Wedels münsterske Regiment. Det münsterske Regiment, der førtes af Esch, indlemmedes i det fynske Regiment	14,154 —
Dragoner: De tre Eskadroner Dehn (tidligere Fleischer), Husman (tidligere Rantzau) og Liewen, (tidligere Oertzen) opløstes.	
Fæstningsbetjente:	52 —
	ialt c. 20,000 Hoveder.

Bornholms Væbning: Artilleri 15 Hoveder, et Rytterkompagni, tre natjonale Fodkompagnier, fire Herreds- og fire Borgerkompagnier.

Landhæren i Norge sammensattes af:

Generalstaben: 1 General, 2 Generalmajorer, 1 Overkrigskommissær, 1 Generalkvartermester, 3 Ingeniører, 7 Justitsbetjente	15	Hoveder
Artilleri: 2 Kompagnier, 1 søndenfjelds og 1 nordenfjelds	202	—
Rytteri: 4 Kompagnier søndenfjelds; 2 Kompagnier Rostjeneste, 2 Kompagnier Sognerytter	1000	—
Dragoner: 2 Kompagnier søndenfjelds, 1 nordenfjelds	300	—
Fodfolket: 6 natjonale Regimenter paa 9 Kompagnier, nemlig: Akerhus, Smaalen, Vesterlen, Bergenhus, Trondhjem, Opland	9000	—
Coucherons Regiment opløstes og de to trondhjemske Regimenter forenedes til et.		
6 hvervede Kompagnier paa 150 Mand	900	—
1 Marinekompagni	100	—
Reserve til de seks natjonale Fodregimenter	7000	—
Fæstningsbetjente:	14	—

Hærens Bestyrelse undergik en uheldig Forandring. Det af Frederik III i November 1660 oprettede Krigskollegium, i hvilket Rigernes ypperste militære og juridiske Dygtigheder havde Sæde, opløstes og afløstes af en Krigssekretær. Krigskollegiet havde haft Overopsynet, Ledelsen og Retsplejen ved alle i Rigerne værende Tropper. Fæstningernes, Tøjhusenes og Forraadshusenes Forsyning, Fabrikker, Værksteder, alt var det underlagt. Den ved Krigskollegiet ansatte Sekretær arvede hele denne Magt. Allerede i Krigen forstod Krigssekretær Meyer, ved Hjælp af den myndige Hans Adolf af Ploen der, som Overfeltherre var Formand i Krigskollegiet, at samle hele Hærens Bestyrelse under Krigssekretariatet, saa han ene afhang af Kongen, der snart fulgte sin Overgenerals, snart de altformaaende Hofmænds Indskydelser. Meyer afløstes 1678 af Jens Harboe. Denne udnævntes først til Overkrigssekretær, derpaa til Amiralitetsraad og endelig til Gehejmeraad. Under ham lagdes baade Hærens og Flaadens Bestyrelse. Hans Embede var en Krigsministers. Han foredrog alle Sager for Kongen og modtog dennes Afgørelse, som han derpaa udfærdigede til Afdelingerne. Hans Ministerium,

der afløste Krigskollegiet, kaldtes Krigskancelliet, i hvilket der ansattes en Sekretær, en Kancelliforvalter, to Kancellister, to Kopister og et Bud. Under Krigskancelliet stode Kommissariaterne for Hær og Flaade, som Forsyningen og hele Pengeforvaltningen vare underlagte. De sammendroges ligeledes til et Generalkommissariat for Land- og Søværn under Jens Juel.

Striden med Holsten-Gottorp 1681—89. Den Ro, Tvillingrigerne havde opnaaet, varede kun kort. Den holsten-gottorpske Hertug Kristian Albrekt var ifølge Freden med Frankrig genindsat i sine Besiddelser og Rettigheder men snart udbrød der Strid imellem Kongen og Hertugen, der vilde anlægge Fæstninger i sin Del af Ditmarsken. Kongen forbød ham dette, da de kunde spærre Adgangen til den danske Del af Ditmarsken. For at give Forbudet Vægt befalede han 1681 sin Overgeneral i Hertugdømmerne, Geise, at lade nogle Tropper rykke ind i den hertugelige Del af Ditmarsken og sløjfe Skanserne, hvis Hertugen vedblev med sine Anlæg. Da Danmark nu var nøje forbundet med Frankrig, saa fandt Hertugen det ikke raadeligt at drive Sagen til Yderlighed, men stansede alle Arbejderne. I det følgende Aar blussede Striden op paany. Enkelte Distrikter i Hertugdømmerne vare underlagte de regerende Fyrster i Fællesskab, ligesom alle Afgifter fra disse Distrikter til Troppernes Underhold skulde deles imellem dem. Dette Fællesskab var en evindelig Kilde til Trætte. Kongen fortolkede Delingen af Indtægterne til sin Fordel og tog det hele, fordi Forsvaret kom til at paahvile ham, som holdt mange Tropper og havde fire Fæstninger i Hertugdømmerne. Hertugen holdt faa Tropper og havde ingen Fæstninger undtagen det svagt befæstede Gottorp og en Skanse paa Helgeland. Vilde han forstærke sin Magt, saa forbød Kongen ham det. Denne Fremgangsmaade forbitrede Holsten-Gottorp. Det henvendte sig om Understøttelse til Kejseren og de lüneburgske Fyrster,

hvilke laante dets Klager et villigt Øre. De vare i høj Grad fortørnede over, at Danmark d. 21de April 1682 havde sluttet et Forsvarsforbund med deres Fjende, Frankrig*). Sverig tog ogsaa Hertugens Parti. Efter Gyldenstjernas Død fulgte det sin gamle Politik, æggede Holsten-Gottorp til Strid og bidrog med al sin Indflydelse til at holde Saaret aabent. De Stater, som støttede den holsten-gottorpske Sag, truede med Krig; men Danmark stolede paa Frankrig, som dengang var paa Magtens Tinde, og besvarede Truslen med at sætte sin Flaade og Hær paa Krigsfod. Det aabnede Fjendlighederne med at besætte den holsten-gottorpske Del af Slesvig. En fransk Flaade paa 13 Linjeskibe, 2 Fregatter og 4 Brandere ankom i Maj 1683 til Øresund og forenede sig med en dansk Flaade paa 26 Linjeskibe, 4 Fregatter og 4 Brandere, for at byde den svenske og den hollandske Flaade Spidsen. Den franske Amiral de Preville erklærede, at det var ham en Ære at underordne sig en saa dygtig Amiral som Niels Juel. Den danske Landhær bragtes paa en Styrke af 36,000 Mand, nemlig:

Feltartilleri	1007	Mand
Rytteri	7124	—
Dragoner	1837	—
Fodfolk	25162	—
Ingeniører	270	—

Forøgelsen iværksattes ved Hverving. Rytterregimenterne fik 9 istedetfor 6 Kompagnier, og Fodregimenterne 14 istedenfor 12 Kompagnier. Fem Regimenter tilfods hvervedes i Tyskland af Obersterne Passau, Tecklenburg, Løvenschild, Ellebrecht og Blezovsky. Desuden hvervedes en Bataillon paa seks Kompagnier af Hans Schack. De fem Regimenter opløstes atter 1684 og indlemmedes i Prins Georg, fynske, sjælandske, Marinereg. og Schacks Regiment; og alle Fodregimenterne fik ifølge Be-

*) Danmark skulde holde 18 Krigsskibe og 18000 Mand rede til Frankrigs Tjeneste og derfor have 800,000 Rdl. aarlig og fransk Bistand saafremt det blev angrebet af Sverig.

faling af 11te Oktober 1684 nitten Kompagnier paa 112 Hoveder. Der hvervedes seks Dragoneskadroner paa to Kompagnier à 100 Mand; og Artilleriet modtog en fast Organisation. Dets Styrke fastsattes til tolv Kompagnier, seks for Danmark og seks for Holsten.

I den norske Hær oprettedes 25de Marts 1682 fire Kompagnier hvervede Ryttere. Underofficerer og Menige toges af de danske Rytterregimenter. Det tilstrækkelige Tal mældte sig frivillig og afgik til Norge i Juni. Officerspladserne besattes med de overtallige norske Officerer af de natjonale Regimenter. Fremdeles oprettedes fire hvervede Dragonkompagnier, hvortil Officererne toges fra Fæstningerne. De natjonale Dragoners og Rytteres Reserve (ældre Mandskaber) formeredes i fire Kompagnier, to nordenfjelds og to søndenfjelds, som fordobledes i Krigstid. Ved hvert af de natjonale Fodregimenter deltes den yngste Halvdel af Reserven i tre Kompagnier, undtagen ved det trondhjemske Regiment, hvor den deltes i fem. I Maj 1683 oprettedes endvidere et Kompagni Fyrrørere og Skiløbere. Marinekompagniet forandredes til et Regiment med tre Batailloner, den Bergenhusske, den Trondhjemske og den Vesterlenske, hver paa to Kompagnier. Folkene udskreves af Kystlægderne. I April 1683 sendtes disse tre Batailloner til Kjøbenhavn for at besætte Flaaden. Efter at Vingers Besætning var fuldendt 1682, befaledes til sammes Besættelse Oprettelsen af et nyt Frikompagni, hvortil Folkene toges af Akershus og Oplands Regimenters Reserver. Næs Skanse besattes fra Vinger. Blakær og Basmo befæstedes 1683, og Frederiksstads Befæstning udvidedes i samme Aar. Arbejderne udførtes af seks Kompagnier af det Bergenhusske og et Kompagni af Smaalens Regiment.

Den 3die Januar 1683 har den norske Hær følgende Sammensætning:

Generalstab: Feltmarskal Gyldenløve, Feltmarskallieutnant Wedel, Generalmajorerne Dun-

cam og Cicignon, Generalkvartermester Coucheron, tre Ingeniører, en Overkrigskommisær, syv Justitsbetjenter, 78 Fæstningsbetjenter	100 Mand
Artilleri: Stab: en Major og en Mønsterskriver, to Kompagnier	200 —
Rytteri: et natjonalt og et hvervet Regiment	800 —
Dragoner: en natj. og en — Eskadron	1,200 —
Fodfolk: seks natjonale Regimenter, et Marineregiment, et Galejkomp. og seks Frikomp.	14,000 —
Ialt . . .	16,300 Mand.

Krigen bestod ikke i andet end Rustninger, thi de tyske Stater, Sverig og Holland vilde ikke indvikle Europa i en ny Krig for Holsten-Gottorps Skyld, og Hertugen var for svag til at foretage andet end passiv Modstand. Kongen af Danmark udskrev en Skat i de hertugelige Besiddelser, og Hertugen forbød sine Undersaatter at betale den. Som Følge heraf besatte nogle danske Regimenter de hertugelige slesvigske Amter. Hertugen begav sig til Hamburg og nedlagde en højtidelig Indsigelse mod Kongens Fremgangsmaade. Den 22de Februar 1684 tilbød Kong Kristian Hertugen Forlig paa den Betingelse, at han skulde tage sin Del af Slesvig til Len, betale Krigsomkostningerne, ikke indlade sig i noget Forbund uden med Kongens Tilladelse og stedse være enig med Kongen paa alle Landdage og paa de tyske Kreds- og Rigsdage. Da Hertugen forkastede dette ydmygende Forlig, saa inddroges for anden Gang den hertugelige Del af Slesvig, og General Fuchs besatte Gottorp med det sjælandske Fodregiment. Den tyske Kejser, der af Frygt for Frankrig havde ladet Gottorp i Stikken, erklærede, at de stridende Parter, som Hertuger af Holsten, vare hans Lensmænd og skulde underkaste sig den tyske Rigsrets Kendelse; men han fik det Svar fra den danske Regering, at Tvisten var en Familiestrid, der vedkom Slesvig, over hvilken Provins Kejseren intet havde at sige. Striden henstod nu uafgjort i flere Aar, i hvilke Dan-

mark stadig holdt en rustet Hær og Flaade. Den franske Flaade vendte i Oktober tilbage til Brest, efter hele Sommeren i Forening med den danske at have krydset i Østersøen.

De Tropper, Kristian V var tvungen til at holde samlede i Slesvig, anvendtes til at udføre nogle tvivlsomme Erobringer og til at inddrive forfaldne Pengekrav.

I det Oldenburgske ejede Fyrsten af Anhalt-Zerbst under spansk Lenshøjhed det lille Landskab Jever. Kong Kristian havde gjort flere Forsøg paa at tilkøbe sig Lenshøjheden; men de vare strandede. Nu fandtes iblandt de Herligheder, som Ludvig XIV tilegnede sig ved sine Reunionskamre, ogsaa denne Lenshøjhed, som han overlod til Kongen af Danmark, Kristian V fordrede saa af Fyrsten af Anhalt, at han skulde erkende Kongen for sin Lensherre, hvad Fyrsten, der ej vilde godkende Retmæssigheden af den Maade, hvorpaa Kongen var kommen i Besiddelse af Lenshøjheden, rentud afslog. Fornærmet herover befalede Kristian V sin General i Oldenburg, Grev Schulenburg, at tage Herskabet i Besiddelse, uden dog at øve Vold imod det befæstede Slot. Schulenburg lagde 300 Fodfolk i Byen Jever og indesluttede Slottet, uden dog at foretage sig noget fjendligt imod det. Ved den anhaltske Kommandants og Landdrostens Uforsigtighed kom Slottet ligeledes i Danskernes Magt. Første Juledag 1683 gik de to nævnte Embedsmænd i Kirke i Byen; de bleve straks fastholdte, og Prisen for deres Frihed var Slottets Overgivelse.

Et andet Tog foretoges 1684. Fra den foregaaende svenske Krig havde Kristian V nogle Kvarterpenge tilgode hos Staden Lübeck og hos Hertugen af Lauenburg. Disse lod han inddrive i Lauenburg af 450 Ryttere af første sjælandske og fjerde jydske Regiment under General Massenbach og i Lübeck med 100 Ryttere af fjerde jydske under Major Brockenhus. Under Skin af at han mønstrede det i Holsten liggende Rytteri, vidste Massenbach at skjule sit Forehavende for Lauenburgerne i den Grad, at Fæstningen Mølln troede, at det var dens egen Hertug, som just var i vænte, der kom, og

derfor ikke alene lod ham uhindret rykke gennem Porten, men gav ham alle de Æresbevisninger, der vare tiltænkte Hertugen. Tropperne bleve derpaa liggende i Omegnen af Mølln, indtil Hertugen i Juli 1685 tilfredsstillede Kongen. Byen Lübeck betalte hurtig sin Gæld for at blive fri for de ubudne jydske Ryttere.

I August 1684 sluttedes en tyveaarig Stilstand imellem Frankrig og de tyske Riger. De mæglende Fyrster toge sig nu noget ivrigere af den gottorpske Hertugs Sag. I Itzehoe sluttedes under Brandenburgs Mægling en foreløbig Overenskomst, og man begyndte at arbejde paa et fast Forlig imellem Kongen og Hertugen; men paa begge Sider vare Fordringerne saa modsatte, at Underhandlingerne trak i Langdrag. Imidlertid lod Kristian V sig dog bevæge til at indskrænke sin Hær, saa den atter nærmede sig Fredsfoden. Den danske Landhærs Styrke blev:

Artilleri	923
Rytteri	4,655
Dragoner	872
Fodfolk	18,194.

I Norge hjemforlovedes allerede i Slutningen af 1683 de tre Fjerdedele af Mandskabet i det natjonale Fodfolk. Marineregimentet vendte fra Kjøbenhavn tilbage til Norge, og Mandskabet hjemforlovedes.

De Tropper, som stode i Hertugdømmerne, fik Befaling at gaa til deres oprindelige Garnisoner; men den tilsyneladende Ro var ikke af lang Varighed. Indvortes Uroligheder i Hamburg vare Aarsag i, at et lüneburgsk Korps besatte Vierlandene. For at iagttage dette Korps, befaledes allerede den 30te Januar 1686 nogle Tropper fra Sønderjylland til Holsten, og Befalinger udgik til Regimenterne i Nørrejylland og Fyn, at de skulde holde sig rede til Opbrud. I Februar begyndte man med at trække et lidet Korps under Oberst Scholten sammen ved Hamburg, for at iagttage baade Byen og det lüneburgske Korps. I Juli befaledes, at en større Troppesamling skulde

finde Sted midt i August ved Danevirke, og da Regimenterne vare paa Vejen, fik de Befaling at gaa videre, indtil Elben. Det var Kongens Hensigt at understøtte det ham hengivne Parti iblandt Borgerne i Hamburg, tvinge Staden til at bringe ham den endnu ikke aflagte Hylding og hindre Lüneburgerne i at opnaa det Herredømme, de holstenske Hertuger hidtil havde haft. Amiral Paulsen fik Befaling at gaa med fire Fregatter opad Elben og begynde Fjendlighederne den 19de August.

Ingeniøroberst Scholten slog en Teltlejr ved Eppendorf, i hvilken nedenstaaende Hær rykkede ind den 20de August.

Feltmarskal Gyldenløve, Generalløjtnant Geise, Generalmajorerne Schulenburg, Schack, Fuchs, Cormaillon og du Mesnil.

Rytteri: Livregimentet, det oldenburgske, de fem jydske og de to fynske Regimenter	2,952 Mand
Dragoner: to Regimenter: Løvendal og Aderkaas; Løvendals bestod af 6 norske og tre tyske Kompagnier, hvert Komp. fik $\frac{2}{3}$ norsk og $\frac{1}{3}$ tysk Mandskab	1,046 —
Fodfolk: Dronningen, Pr Kristian, Pr. Georg, jydske og fynske, af hvert Regiment 16 Komp., Pr. Frederik og sjælandske Regiment 11 Komp., oldenburgske Reg. 7 Komp.	10,654 —
Artilleri: 14 trepundige og 10 tolvpundige Kanoner fra alle Kompagnier	250 —
Ialt ... c.	15,000 Mand.

Efter at Kongen havde faaet Afslag paa sin Anmodning, at Byen skulde aflægge Hyldingen, betale 500,000 Rd. og modtage 2000 danske Tropper som Garnison, begyndte Artilleriet den 21de August at anlægge sine Batterier norden for Altona imod den hamburgske Stjerneskanse, som ved Bombardementet blev tvungen til Overgivelse. Hamburgerne gjorde et Udfald med 2500 Mand, der sloges tilbage af det vagthavende Rytteri under Cormaillon og du Mesnil, som forfulgte Hamburgerne til Voldene. Ved Kurfyrsterne af Sachsens og Brandenburgs Mægling slap Hamburgerne imidlertid med Skrækken. Den 25de Oktober sluttedes et Forlig, i hvilket den Pinnebergske Traktat af 1679 bekræftedes. Allerede midt i September gik Tropperne tilbage til deres Garnisoner og Kvarterer.

De mæglende Fyrster gjorde ved samme Lejlighed et nyt Forsøg paa at forlige Kongen med Hertugen, men begge stode haardnakket paa deres formentlige Ret. For at give de diplomatiske Forhandlinger mere Vægt, forøgede Kongen af Sverig sine Tropper i Pommern; Holland og Hertugerne af Lüneburg rustede ligeledes. Den danske Landhær blev derfor i Løbet af 1687 og 88 atter sat paa Krigsfod, og der foretoges store Hvervinger i Tyskland. Af ny Regimenter oprettedes det Kurlandske Fodregiment paa 13 Kompagnier, som hvervedes i Hertugdømmet Kurland, og to Dragoneskadroner, hver paa 6 Kompagnier, af Biegen og Gregers Daa. Den Hær, som skulde forsvare Landets Sydgrænse, mønstredes af Kongen den 20de Juni 1689 paa Grandehede i det sydøstlige Hjørne af Holsten. Hæren betroedes til Hans Adolf af Ploen, der med Hæder havde ført den danske Hær i Felttoget 1676 i Skaane. Sammensætningen var følgende:

Overfeltmarskal Hans Adolf af Ploen, Feltmarskalløjtnant Wedel, Generalløjtnanterne Ferd. Vilhelm af Würtemberg-Neustadt, Plessen og du Mesnil, Generalmajorerne Fuchs, Cormaillon og H. A. Schack.

Ingeniører: 2 Oberstløjtnanter, 4 Overkonduktører, 3 Konduktører, 2 Underkonduktører	11.
Artilleri	674.
Rytteri: Garden, Livregimentet, Oldenburgske, to af de sjællandske, fem jydske og to fynske Regimenter	6,175.
Fodfolk: 14 Kompagnier af Garden; Dronningens, Prins Kristians, Prins Georgs, Jydske og Fynske Regiment, hvert med 13 Kompagnier; Prins Frederiks og Sjællandske, hvert med 9 Kompagnier	10,992.
Ialt:	18,900.

5 tolvpundige, 6 firepundige og 22 trepundige Kanoner samt tre 100-pundige og en 50-pundig Mortér.

En Forordning af 8de Juni paabød Landeværnets Oprettelse. Den norske Landhær sattes ligeledes paa Krigsfod, Kompagniernes Styrke ved Fodfolket forøgedes til 200 Mand, og et Korps paa 7000 Mand samledes under Feltmarskal Gyldenløve ved Frederiksstad.

En Flaade under Niels Juel paa 25 Linjeskibe og 6 Fregatter, der havde et Marineregiment og tolv Kompagnier Landsoldater ombord, lagde sig udfor Møen for at iagttage en svensk Flaade af lignende Størrelse, der krydsede i Østersøen.

De med Holsten-Gottorp forbundne Magter, England, Holland, Sverig, Lüneburg og de tysksindede Mæglere Brandenburg, Sachsen og den tyske Kejser, havde faaet en kraftig Støtte i den forhenværende Statholder i Nederlandene, Vilhelm af Oranien, der 1688 havde besteget Storbrittaniens Trone under Navn af Vilhelm III. Han optraadte stedse som Danmarks Fjende. Han hadede den herskesyge Ludvig XIV, der var Danmarks Forbundsfælle, og greb med Begærlighed enhver Lejlighed til at vise, at han ikke frygtede ham. Under disse Omstændigheder afhang alt af Frankrigs Holdning. Dette mægtige Rige var i Krig med alle sine Naboer. Aaret iforvejen havde Ludvig XIV paany indviklet sit Land i Krig med Holland, England, Tyskland og Spanien, og havde Brug for alle sine Stridskræfter, for at holde sine mange Fjender Stangen. Ude af Stand til at hjælpe, raadede han Danmark til at falde tilføje, og lod sig tydelig forstaa med, at han ikke kunde opfylde sin traktatmæssige Forpligtelse og komme Danmark til Hjælp. Det var den Løn, det høstede, fordi det havde kastet sig i Armene paa Frankrig og forladt sine tidligere Forbundsfæller.

Truet af Overmagten sluttede Kristian V et ydmygende Forlig i Altona den 20de Juni 1689. Hertugen af Holsten-Gottorp fik alle sine beslaglagte Lande tilbage tilligemed Souverænetet og øvrige Herligheder, saaledes som han havde besiddet dem inden 1675. At Forholdet til Frankrig slappedes efter dette Nederlag, og at Danmark atter nærmede sig sine tidligere Forbundsfæller, er forstaaeligt. Derimod synes det en mærkelig Selvovervindelse, at det straks efter Altonaforliget overlod Kong Vilhelm, som saa grundig havde bidraget til at ydmyge

Danmark, et betydeligt Troppekorps for at erobre Irland, som hans Svigerfader, Jakob II, hvem han havde styrtet fra Tronen, atter havde bemægtiget sig. Men Forklaringen maa søges deri, at Vilhelm III altid forstod at skjule sit fjendlige Sindelag. Taus og uigennemtrængelig, ligegyldig for ydre Glans og Pragt, gjaldt han for ubetydelig i overfladiske Menneskers Øjne, for hvem Skinnet er alt. Samtidig med at han var Sjælen i det Forbund, der kuede Danmark, forsikrede hans Ministre den danske Regering, at han arbejdede til dens bedste, og at det var Tyskland og Sverig, som vare Drivhjulene i Forbindelsen mod Danmark. Det var for meget at forlange, at vore Statsmænd skulde gennemskue en saa overordentlig Karakter. Man var Vilhelm taknemlig og overlod ham sine bedste Tropper til at befæste hans vaklende Herredømme. Ti Aar senere bragte Kong Vilhelm atter et frygteligt Forbund tilveje mod Danmark, saa det kom paa Afgrundens Rand. Det var efterat have tvunget Ludvig XIV til Fred og optraadt som Europas Voldgiftsmand. Men endnu var hans Betydning ikke gaaet op for den danske Regering. Den danske Konge, Frederik IV, ytrede kort forinden Krigen, 1700, at Vilhelm III's Rolle var udspillet i Europa, en Ytring, der forstærkede Oraniens Had.

Den 15de August 1689 sluttedes en Traktat mellem Danmark og Storbrittanien, ifølge hvilken et Korps sendtes til England under Hertug Ferdinand Vilhelm af Würtemberg-Neustadt, bestaaende af:

3 Rytterregimenter: Juel-Rysensten, Donep, Sehested, formerede med Befalingsmænd og Mandskab fra alle de natjonale Regimenter .... 996 Mand

9 Fodbatailloner af følgende Regimenter: Garden, Dronningen, Prins Frederik, Prins Georg, Prins Kristian, Sjæland, Fyn, Jylland og Oldenburg .... 6.019 —
førte af Hohndorf, Haxthausen, Kalneyn, Elnberger, Oertzen, Tettau, Schor, Erfa og Wittinghof.

Rytterregimenterne vare paa to Eskadroner à tre Kompagnier. Garden talte syv Kompagnier, Prins Georg og Oldenburg, hver fem Kompagnier, og de øvrige Batailloner hver seks Kompagnier. Fodkompagniet var 112 Mand, Rytterkompagniet 54 Mand stærkt. For Troppernes Overfart betalte den engelske Regering 240,000 Rd. Tre Maaneder efter at Krigen var endt, skulde Tropperne sendes hjem. For hver Fodsoldat, der da fattedes i det Tal, han havde faaet, forpligtede Kongen af England sig til at betale 10 Rd. og for hver Rytter 60 Rd. I de ni Aar Tropperne anvendtes til at føre Englands Krige, lønnedes de af England og Holland; men Subsidier for denne Hjælp fik Danmark ikke.

Korpset samledes ved Ribe og gik til Øen Jordsand, hvor Fodfolket indskibedes midt i Oktober. Rytteriet gik ombord ved Højer. Flaaden, der bestod af 80 Skibe, hvoriblandt seks Krigsskibe paa 40 Kanoner, lettede Anker i November og stod ind i Nordsøen. Østenstorme spredte den til alle Kanter, dog lykkedes det for Støcken, som førte Eskadren, at samle 60 Skibe, med hvilke han løb ind i Humberbugten. De øvrige Skibe kom efterhaanden til forskellige Byer paa Skotlands og Englands Østkyst, med Undtagelse af et Krigsskib, der havde fire Kompagnier af Dronningens Livregiment ombord. Det toges af franske Kapere og førtes til Brest. Underofficererne og de Menige, omtrent 400 Mand, bleve stukne ind i et Regiment, som Ludvig XIV kaldte Royal danois. Officererne, der vægrede sig ved at gaa i fransk Krigstjeneste og kæmpe imod deres Kammerater, bleve efter et langvarigt Fængsel sendte hjem. Som Følge af denne Formindskelse i Styrken opløstes Bataillonen Oldenburg og indlemmedes i Bataillonen af Dronningens Livregiment. Vinteren tilbragte det danske Korps i Yorkshire i Nordengland; i Februar 1690 forlod det sine Vinterkvarterer og drog til Liverpool, for at overføres til Irland.

Understøttet af Ludvig XIV med 5000 Mand og utallige Krigsfornødenheder, havde den fordrevne Jakob II i Foraaret 1689 begivet sig paa en fransk Flaade til Irland, hvis Vicekonge, Tyrconnel, var forbleven ham tro og havde hævdet hans Herredømme i største Delen af Landet. Ikkun den nordlige Del, Provinsen Ulster, faldt fra og godkendte det nye Regimente. I Provindsens Hovedstad, Belfast, samlede Kong Wilhelm i Foraaret 1690 en Hær paa 40,000 Mand, for at undertvinge Irland. I Marts førtes det danske Korps over den irske Kanal; men først i Juni kom Kongen med den øvrige Del af Hæren. Den 15de Juni brød han op og gik lige imod Dublin. Kong Jakob dækkede sin Hovedstad med en Hær paa 30,000 Mand, der stod i en stærk Stilling bag Boynefloden. Den 30te Juni kom Vilhelm III med sin Hær til denne Flod; men da det var en Mandag, og han ingen god Tro havde til denne Dag, saa opsattes Angrebet til den næste Dag. Gennem nogle slet bevogtede Vadesteder kom Hæren den følgende Morgen lykkelig over paa den anden Bred. Jakob led et fuldstændigt Nederlag. Med Slaget troede han, at alt var tabt, overgav Regeringen samt Befalingen over Tropperne til Tyrconnel og sejlede tilbage til Frankrig. Tyrconnel førte den slagne Hær til Limerick og lagde stærke Besætninger i Korck, Kinsale og Athlone. Vilhelm holdt imidlertid Indtog i Dublin, og gik derpaa imod Limerick, som han forgæves belejrede. Med et Tab af over 2000 Mand maatte han ophæve Belejringen. Danskernes Tab i de mislykkede Storme var 136 døde, deriblandt Oberst Kalneyn, og 305 saarede. Uheldet udslettedes ved Indtagelsen af Korck. Tropperne lagdes i Vinterkvarterer, men maatte hyppig forlade disse for at udføre mindre Foretagender. Det næste Aar aabnedes Felttoget atter i Juni. Athlone toges med Storm, og faa Dage efter leveredes et Hovedslag ved Agrim, hvor Irerne bleve fuldstændig slaaede. Hele det danske Korps

deltog i Kampen; blandt de faldne var Oberst Munkgaard. Med dette Slag kuldkastedes Jakobs Herredømme. Limerick overgav sig, og hele Landet faldt tilføje.

Det danske Korps saavelsom største Delen af de andre Tropper gik til Flandern, for der at slaas med Franskmændene. I Begyndelsen af 1692 overførtes det til Holland og deltog i det blodige Slag ved Steenkercken den 24de Juli, hvor Franskmændene, der førtes af Luxembourg, sejrede. De danske Batailloner bleve alvorlig medtagne i dette Slag.

Garden	havde	et Tab af	404	døde og saarede,	deriblandt	Major L. Hohndorff saaret og fangen.
Dronningen	—	—	313	—	—	Major Reusch saaret og fangen.
Fyn	—	—	232	—	—	Oberst Erfa saaret.
Pr. Kristian	—	—	127	—		
Sjæland	—	—	112	—	—	General Schack og Oberst Eppinger saarede.
Pr. Georg	—	—	57	—		
Jylland	—	—	18	—		
Pr. Kristian	—	—	17	—		
Rytteriet	—	—	98	—		
		Ialt:	1,378.			

Kristian V's naturlige Søn, Gyldenløve, der tjente i den franske Hær og førte det tidligere omtalte Regiment Royal danois mod sine Landsmænd, saaredes.

Felttoget 1693 begyndte med trættende Vandringer i adskillige Retninger, for at tvinge Franskmændene til at dele deres Styrke og ile de truede Punkter til Undsætning. Den 8de Juli gennembrød Hertugen af Würtemberg, der var bortsendt fra Hovedhæren med et Korps paa 18,000 Mand, de franske Forskansningslinjer ved Schelden og jævnede dem med Jorden. Han rykkede derpaa ind i Nordfrankrig og inddrev en Brandskat paa 3 til 4 Millioner Rigsdaler. — Medens han var paa dette Tog, angreb Luxembourg den engelske

Hovedhær, der førtes af Kongen, ved Neerwinden, og tilføjede den et afgørende Nederlag den 19de Juli. Af danske Tropper deltoge Rytterregimenterne Donep og Sehested, Bataillonerne Prins Frederik, Sjæland og Fyn i Kampen. Det danske Rytteri generobrede i dette Slag den hannoverske Gardes Standarter, som de i et samtidigt Angreb havde mistet. De bleve sendte med en forbindtlig Skrivelse til Hannover, med hvilken Kristian V netop i den Tid var i Krig. Danskernes Tab ved Neerwinden var omtrent 400 døde og saarede.

Hertugen af Würtembergs Korps blev paa Grund af Nederlaget hurtig kaldet tilbage for at dække Brüssel, og her blev det staaende, til Hæren gik i Vinterkvarter.

Felttoget 1694 var intetsigende og bestod for det danske Korps's Vedkommende kun i Strejftog og Skærmydsler. I Aaret 1695 befandt det danske Rytteri sig ved det Korps, hvormed Vilhelm III belejrede og erobrede Namur. Fodfolket stod i det vestlige Flandern. Her rykkede Franskmændene imod Fæstningen Dixmuyden, som forsvaredes af den danske Oberst Elnberger med et Dragonregiment og 8 Batailloner, deriblandt Bataillonen Prins Kristian. Efter tre Dages Belejring overgav han Fæstningen, og hele Besætningen blev Krigsfanger. For denne Overgivelse maatte Elnberger bøde med sit Hoved efter en engelsk Krigsretsdom.

Efter de to Felttog 1696 og 97, i hvilke der ikke forefaldt noget af Betydenhed, sluttedes Freden i Ryswick. Ludvig XIV maatte tilbagelevere alt, hvad han havde erobret i Krigen, godkende Vilhelm III som Konge af Storbrittanien og give Hertugen af Lothringen hans Lande tilbage.

Det danske Korps gik igennem Nordtyskland tilbage til Danmark og indlemmedes atter i Hæren i Begyndelsen af 1698. Til Oversigt over, hvormange der kom tilbage af dem, som havde forladt Danmark, meddeles herved nedenstaaende Fortegnelse.

		1689	1698	Af dem, som bortsendtes 1689, vare nu tilbage:
Rytteri:	la Forest, tidligere Juel......	337	238	100
	Würtemberg, tidligere Donep.	337	267	75
	See, tidligere Sehested......	337	258	78
Fodfolk:	Garden....................	804	655	245
	Dronningen	687	444	151
	Pr Frederik...............	687	449	210
	Pr. Karl, tidligere Pr. Kristian.	687	301	57
	Pr. Georg..................	573	391	152
	Sjæland	687	463	110
	Jylland	686	435	113
	Fyn	686	432	166

Desuden bragte hver Afdeling omtrent 200 Koner og Børn med tilbage til Danmark.

Kort efterat Korpset 1689 var sendt til England, foretoges nogle Indskrænkninger i Hæren, hvorved Danmarks Fredsstyrke blev 23,500 Mand, og Norges Fredsstyrke 8500 Md. — I Aaret 1692 forøgedes den danske Hær med Marineregimentet, 1374 Mand, den nuværende syvende Bataillon. Det var oprettet 1681 og havde hidtil staaet under Flaaden.

I samme Aar, 1692, overlodes et Korps paa 2400 Mand til Kejseren. Det bestod af 1ste jydske Rytterregiment under Weiher, et Dragonregiment under Biegen og et Regiment Fodfolk under Putkammer, der sammensattes af seks Kompagnier af Schacks Regiment, oprettet 1684, og seks Kompagnier af det kurlandske Regiment, oprettet 1689. Korpset anførtes af General Rantzau. Det drog fra Danmark i Maj 1692 og ankom til den kejserlige Hær, der stod i det sydlige Ungarn, i August. 1693 deltog det i Belgrads Belejring, som hævedes, da den tyrkiske Hær nærmede sig. I det næste Felttog stod det i den forskansede Lejr ved Peterwardein, der flere Gange blev angreben af Tyrkerne. I Felttoget 1695 indtoge Tyrkerne det i Nærheden ad Belgrad liggende kejserlige Fort Pitul;

en dansk Bataillon faldt i tyrkisk Fangenskab og sendtes til Konstantinopel. 1696 deltog Korpset i Belejringen af Temeswar og i de haardnakkede Træfninger ved Begafloden, hvor de kejserlige bleve slagne. 1697 og 98 anvendtes Korpset imod Oprørerne i Øvreungarn og havde sit Standkvarter ved Eilau. Da Kejseren, efterat Freden var sluttet med Frankrig i Ryswick, ikke længer havde Brug for Hjælpetropper, skilte han sig først ved de danske og brandenburgske Regimenter. Det danske Korps fik dog ikke Lov at komme hjem. Kristian V overlod det til sin Søstersøn, August af Polen og Sachsen. Dragonregimentet og Fodregimentet sendtes til den polske Hær, med hvilken det atter deltog i en Krig mod Tyrkerne. Efterat Freden var sluttet i Karlowitz, gik begge Regimenter til Memel, hvor de opløstes. Første jydske Rytterregiment gik 1698 til Sachsen og blev staaende der indtil Efteraaret.

Medens danske Tropper saaledes kæmpede i fremmede Fyrsters Sold imod Irer, Franskmænd, Ungarer og Tyrker, var den i Danmark staaende Del af Hæren ikke heller ledig. Hertugen af Celle havde 1689, efter den sidste Hertug af Sachsen-Lauenburgs Død, sat sig i Besiddelse af dette Hertugdømme, og for bedre at sikre sig Besiddelsen mod de andre Arvinger, lod han det tidligere befæstede Ratzeburg paany befæste. Herimod gjorde Danmark Indvendinger paa Grund af det nære Naboskab, og da de ikke frugtede, trak det i Juli 1693 en Hær sammen ved Oldesloe, der var saaledes sammensat:

Stab: Feltmarskal Wedel; Generalløjtnanterne Schack, Plessen, du Mesnil; Generalmajorerne Levetzow, Massenbach, Fuchs, Cormaillon, Scholten, Svanvedel; Obersterne Jørgen Rantzau og Numsen.

Artilleri: under Oberst A. Harboe et Kompagni af det danske og fire Kompagnier af det holstenske Korps	307 Mand
Stab, Haandværkere og Staldetat	500 —
Rytteri: Livgarden, Livregimentet, Oldenburgske, fire jydske og to fynske Regimenter	3,935 —
	4,742 Mand

	4,742	Mand
Dragoner: De to Regimenter Løvendahl og Aderkaas.	1,000	—
Fodfolk: Drabantgarden, Livgarden, Dronningen, Pr. Frederik, Pr. Kristian, Pr. Georg, Sjælandske, Jydske, Fynske, Schacks Regiment, ni Kompagnier af hvert Regiment..	9,316	—
Ialt:	15,058	Mand.

Til Elben sendtes fem mindre Krigsskibe, som havde to Kompagnier af Prins Kristians Regiment ombord.

Den 6te August brød Hæren op fra Oldesloe. Wedel gik med største Delen af Rytteriet og to Batailloner til Lauenburg, for at spærre Lüneburgerne Overgangen over Elben. General Schack gik med Artilleriet, Fodfolket og to Rytterregimenter over Berkentin til Ratzeburg og fordrede, at Fæstningsværkerne skulde sløjfes; hvilket afsloges. Der opkastedes nogle Batterier, fra hvilke Beskydningen begyndte den 21de August. Den 23de sluttedes en Stilstand, som varede til den 7de September, dog uden at føre til nogen Afgørelse. Kongen traf derfor Forberedelserne til en Storm. Inden denne kom til Udførelse, sluttede Hertugen dog et Forlig, i hvilket han bekvæmmede sig til at sløjfe Fæstningsværkerne. Efter at de danske Tropper havde været behjælpelige hermed, sendtes de i Slutningen af Aaret hjem igen, og nogle Indskrænkninger foretoges i den staaende Hær.

Imellem Kongen og Hertug Kristian Albrecht af Holsten-Gottorp herskede der efter Freden i Altona 1689 et venskabeligt Forhold. Hertugen genopbyggede 1692 Tønning Fæstningsværker, og Kristian V overlod ham et af sine Dragonregimenter. Men da Kristian Albrecht var død, 1694, begyndte hans Søn og Efterfølger, Frederik IV, de gamle Stridigheder paany. Hertugen bar Nag til Danmark for al den Uret, han mente, hans Fader havde lidt. Han sluttede Forbund med Sverig og Kurfyrsten af Hannover, som begge forpligtede sig til at komme ham til Hjælp med 20 Eskadroner paa 120 Mand og 12 Batailloner paa 800 Mand, naar det kom til Brud med

Danmark. Den svenske Statholder i Bremen fik Befaling at yde Hertugen Hjælp, naar han forlangte den. Hertugen tøvede ikke med at gøre Brug af denne Tilladelse og lod øjeblikkelig et svensk Regiment gaa ind i sin Landsdel. — Men straks efter at den første svenske Bataillon var rykket ind i Tønning, fik de fire jydske Rytterregimenter Befaling at holde sig færdige til Opbrud, og den 8de Oktober 1695 fik den danske General du Mesnil Befaling at forbyde de svenske og lüneburgske Troppers Indrykning i Hertugdømmet.

I Efteraaret 1696 vendte to gottorpske Regimenter hjem fra Rhinen, hvor de havde gjort Tjeneste i den kejserlige Hær. Striden mellem Kongen og Hertugen var netop ifærd med at antage en alvorlig Karakter. Kongen drog derfor ved Traven et Korps sammen paa tre Rytterregimenter og et Fodregiment, der spærrede disse Troppers Indmarch i Holsten. Ved Kurfyrsterne af Brandenburgs og Sachsens Bestræbelser lykkedes det at forhale Fjendtlighedernes Udbrud. En Sammenkomst fandt Sted imellem Kongens og Hertugens Sendebud i Pinneberg, og et foreløbigt Forlig bragtes tilveje. Kongen drog sine Tropper bort, imod at Hertugen forpligtede sig til ikke at foretage Forskansningsanlæg eller andre Fjendtligheder, før de nu begyndte Underhandlinger vare endte. Men næppe vare de danske Tropper dragne bort og de gottorpske Tropper slupne ind i Holsten, før Hertugen opførte Skanser, der spærrede Hovedvejene fra Danmark til Holsten, uden at bryde sig det mindste om sit Løfte eller om de Underhandlinger, som fandt Sted i Pinneberg. Stolende paa Sverigs og Hannovers Bistand, æggede han Danmark til Krig. Kristian V nedlagde et skarpt Forbud imod hans Adfærd, og, da Indvendingerne ikke frugtede, sendte han i Maj 1697 to Korps under Fuchs og Scholten ind i Sydslesvig. Scholten skulde ødelægge Skanserne med 4 Kompagnier af Livregiment Ryttere, 2 Kompagnier af Livregiment Dragoner, 20 Komp. Fodfolk, nemlig 8 af Dronningens, 6 af Prins Georgs og 6 af Prins Karls Regi-

menter, med 8 Morterer og 12 Kanoner. Fuchs skulde dække dette Foretagende med 4 Kompagnier af Livregiment Ryttere, 9 Kompagnier af fynske og 9 af jydske Fodregiment samt 4 Kanoner. General O. Rantzau gik til Elben med oldenburgske Rytterregiment, holstenske Dragonregiment og Resten af Livregiment Dragoner, for at vogte Grænsen. — Den 30te Maj indesluttede Scholten Holmskanse, to Mile vesten for Slesvig. Den overgav sig den 4de Juni. Han gik derpaa imod den norden for Rendsborg liggende Sorgskanse, som indtoges den 10de Juni. Begge Skanser jævnedes med Jorden af Omegnens Bønder, og de tolv Kanoner, som fandtes i dem, bragtes til Gottorp. Hertugens Beregning, at hans Forbundsfæller ufortøvet skulde gribe til Vaaben for ham, naar de erfarede Danskernes Angreb, slog fejl. De erklærede, at han selv havde yppet Striden, og henviste ham til deres Underhandlere, der endnu vare samlede med de danske Gesandter i Pinneberg, før at Tvisten kunde bilægges i Mindelighed. De danske Tropper droge tilbage til deres Garnisoner efterat have udført deres Hverv; og da kort efter det Hjælpekorps, der havde været i Flandern, vendte hjem, saa foretoges en betydelig Indskrænkning i Landhærens Styrke, uagtet det var at forudse, at de holstenske Stridigheder snart vilde give Anledning til Krig. Den danske Landhærs Styrke 1698 blev:

Artilleri	821	Mand.
Rytteri	4,225	—
Dragoner	820	—
Fodfolk	16,331	—
	22,197	Mand.

Ifølge en Traktat af 8de April 1698 overlod Danmark til Kong August af Polen, foruden det Korps, som sendtes imod Tyrkerne, endnu et Korps til Dækning af hans Arveland, Kurfyrstendømmet Sachsen. Det bestod af et Rytterregiment og tre Fodbatailloner, nemlig første jydske Rytterregiment, en Bataillon af sjælandske, en af fynske og en af det kurlandske Regiment. De forrettede Garnisonstjeneste i de

sachsiske Fæstninger og vendte efter nogle Maaneders Forløb tilbage. Den kurlandske Bataillon indlemmedes i det oldenburgske Regiment.

Den dansk-norske Hær 1699. I den norske Hær vedbleve som hidtil de gamle natjonale Regimenter: seks Fodregimenter, hvert paa ni, et Rytterregiment paa fem og et Dragonregiment paa fire Kompagnier, at udgøre Hærens Hovedstyrke. Alle Bestræbelser vare rettede paa at værge om Grænserne med Landets egne Børn, og selv de hvervede Dragoner, Frikompagnierne og Artilleriet, som i Fredstid alene udførte Garnisonstjenesten og dannede Besætningen i de talrige Fæstninger, bestode udelukkende af Normænd. Den Fasthed, Styrke og Varighed, det natjonale Værn opnaaede, skyldes for en stor Del Norges Statholdere, Juel, Krabbe, Bjelke, Trolle og Vicekongen Ulrik Frederik Gyldenløve, som styrede Norge i henved tredive Aar. De vidste godt, at Normændene helst førtes af deres egne; men de kunde dog ikke hindre, at tyske Befalingsmænd, som sendtes fra Danmark, bleve foretrukne. Som smidige Hofmænd bøjede disse sig for Vinden, og efterhaanden fortrængtes de indfødte Normænd fra Kommandoposterne og gave Plads for Tyskere. Rammerne til de natjonale Regimenters Reserver, der opløstes 1685 for at lette Krigsbyrden, oprettedes igen, da det atter tegnede til Krig med Sverig. Hvert af de seks natjonale Fodregimenter havde i Tidsrummet fra 1683 til 1700, foruden Reserven, ni Kompagnier, som øvedes engang aarlig med fuld Krigsstyrke i Kompagnier paa 200 Mand. Tre af de hvervede Frikompagnier opløstes 1688, og der oprettedes to hvervede Fodregimenter af Generalløjtnant Gyldenløve og Brigadier Hausmann. De anvendtes til Garnisoner og til Arbejde paa Fæstningsværkerne. — 1692 erholdt det natjonale Rytteri en forbedret Indretning, og Ryttergodset forøgedes. Et Rytterkompagni fik 60 og et Dragonkompagni 100 Gaarde til de Menige. I hvert Rytterkompagnis Gods udskreves 15 og i

1695.

Drabantkorpset.

hvert Dragonkompagnis 25 af de kraftigste Drenge, som øvedes i Forening med Rytterne af Kompagniets Officerer og underholdtes af Udrederne. I Krigstid skulde Drengene følge med Kompagniet og hjælpe med at tage vare paa Rytternes Heste, Telte og øvrige Tros. Fire Ryttere fik en Dreng, som de ved Mønstringen forsynede med Kost; i Krigstid underholdtes han af Kongen. Naar en Rytter fik Afsked eller døde, skulde den flinkeste Dreng indtage hans Plads og hans Gaard, og en anden i hans Sted udskrives for at oplæres. Kort efter hævedes den Skilning, der var mellem Ryttere og Dragoner, og det natjonale Rytterregiment, som ved Forøgelsen af Rytter-godset havde faaet 8 Kompagnier, fik efterhaanden samme Styrke i disse som Dragonkompagnierne. Fæstningsværkerne bleve godt vedligeholdte og rigelig forsynede med Skyts. Ligeledes anvendtes der aarlig store Summer til Provianthusenes Forsyning, men som oftest forsvandt de fleste Penge samt det i i Danmark udskrevne Proviantkorn i uredelige Embedsmænds Lommer.

Ved Hundredaarets Slutning havde den norske Hær følgende Sammensætning:

Staben: Feltmarskalløjtnant K. Gyldenløve, Generalmajorerne Johan Wibe og H. J. Tritscheler, Generalauditør Skade, Krigsfiskal Biedemann, Stabslæge Bonsach, Overkrigskommissær Mercker, Generalkvartermester Storm, Artillerimajor Felber, Overkonduktørerne Stockfleth og Jens Juel, seks Konduktører, Generalgevaldiger Brøl, en Læge, en Justitssergent, en Skriver, en Skarpretter, en Stokknægt; ialt 23 Personer.

Fodfolk: To hvervede Regimenter, hvert med ni Kompagnier paa 165 Mand under Gyldenløve og Hausmann; seks natjonale Regimenter, hvert med ni Kompagnier paa 200 Mand, Akerhusske under Holst, Smaalenske under Hohndorf, Trondhjemske under Schultz, Oplandske under Brockenhus, Bergenhusske under Hein, Vesterlenske under Arnoldt. Tre Reserve-batailloner: Vesterlenske med 2 Officerer, Bergenhusske med 2 Officerer og Trondhjemske med 1 Officer. Fem natjonale Marinekompagnier, hvert med en Løjtnant, en Mønsterskriver, to Malere, to Højbaadsmænd, en Tambour og 200 Menige.

Rytteri: Et natjonalt Regiment med otte Kompagnier, hvert paa 75 Mand, under Oberst Sehested.

Dragoner: Et Regiment med en natjonal Eskadron paa seks og en hvervet Eskadron paa fire Kompagnier, under Oberst Folkersahm.

Artilleri: Seks Kompagnier.

Fæstninger: Akershus, Kongsvinger, Kristiansfjeld, Basmo, Blaakjær, Frederiksstad, Kongsten, Staværn, Aggerø, Sponviken, Frederikshald, Kristiansand, Bergen, Trondhjem, Munkholm og Skovnæs. I Fæstningerne laa Artilleriet og de hvervede Regimenter.

I Begyndelsen af 1699 bestod den danske Hær af 14 Rytterregimenter og to Dragonregimenter paa seks Kompagnier eller tre Eskadroner, tolv Fodregimenter paa tre Batailloner eller nitten Kompagnier, deraf et Grenaderkompagni, samt et Drabantkorps, to Artilleribatailloner, en dansk og en holstensk, hver paa seks Kompagnier, to Fortifikationer, en dansk og en holstensk, hver paa 13 Konduktører.

Førerne vare:

Rytteriet: Livgarden Plessen, Livregimentet Reventlow. Første Sjælandske Klaus See, andet Math. Nummesen, tredje Raben. Første Fynske Schack Brockdorff, andet F. Ahlefeldt. Første Jydske Legaard, andet Utterwich, tredje D. Brockdorff, fjerde G. Rantzau, femte E. Prehn. Oldenburgske Bernstorff.

Dragoner: Holstenske (tidligere Aderkaas's) Regiment Cæsar la Batt. Livregiment Løvendal.

Fodfolk: Drabantgarden Bjelke, Garden F. W. Würtemberg, Dronningen H. Passau, Prins Frederik Palle Kragh, Prins Georg K. Roepstorff, Prins Kristian Bjelke, Sjælandske K. Putkammer, Fynske H. Erffa, Jydske H. Boyneburg, Marineregimentet Lave Hohndorff, Schacks Regiment Schack, Kurlandske Amthor, Putkammers Regiment D. F. Trampe.

Artilleri: Dansk Bataillon L. Munk, Holstensk Bataillon A. Harboe.

Fortifikation: Dansk Pfordten, Holstensk Armand de la Balagny.

I den danske Landhær var det natjonale Element blevet voldsomt kvalt af tyske Generaler og Hofmænd. Efterat Krigskollegiet var blevet afløst af en viljeløs Overkrigssekretær, var næst Kongen Overgeneralen det vigtigste Medlem i Hærens Styrelse. Fra denne Post vare indfødte Danskere udelukkede. Efter de allerede nævnte: Schack, Ploen, Brødrene Arenstorff, Goltz og Wedel, blev Ferdinand Wilhelm af Würtemberg Feltmarskalløjtnant. Han forfulgte haardnakket de danske Adelsmænd og advarede idelig Kong Kristian V og hans Efterfølger Frederik IV imod at anvende den danske Adel i de højere

Kommandoposter, under Paaskud af, at den let kunde blive farlig for Kongens Enevoldsmagt. Han fandt villige Øren, og ved den smaaligste Forfølgelse hindredes danske Adelsmænds Forfremmelse, og lidt efter lidt trykkedes de ud af Hæren. Soldaterstanden havde været meget anset i Natjonen i Kristian V's første Regeringsaar. De ni natjonale Fodregimenter og de ni natjonale Rytterregimenter, der skyldtes Griffenfeld, dannede Hærens Kærne og bestode udelukkende af dansk født Mandskab. Der var Lyst til Tjenesten i disse Regimenter, og til Rytteriet mældte der sig flere af Befolkningen, end det havde Brug for. I Slutningen af den skaanske Fejde smeltede de ni Fodregimenter ind til tre, og de maatte endda fyldes med Resten af nyhvervede Regimenter for at opnaa den planmæssige Styrke. De bleve Aaret efter Krigen kaldt hvervede Regimenter eller, som det hed i den Tids halvtyske Sprog, »Geworbene«, »Det schjelandsche, det fyhnsche og det jyttsche geworbene Regiment tilfods«. De ni natjonale Rytterregimenter fyldtes ligeledes med hvervede og fik i nogle Aar Navne efter Førerne; dog skaffede de Indtægter, der vare anviste hvert Regiment i bestemte Rytterkredse, dem atter deres gamle Navne.

1690 talte det danske Rytteri:

2609 Danske, 4133 Udlændinger,

Fodfolket: 6842 — 9585 —

Af Officererne i Rytteriet vare 31 danske, 167 tyske, 3 polske, 4 franske; i Fodfolket 96 danske, 319 tyske, 20 polske, 26 franske, 35 kurlandske.

I ovenstaaende Fortegnelse er ikke det Korps medregnet, som var sendt til Irland. Til Danske henregnedes norske, skaanske og holstenske Undersaatter. I en lang Aarrække sporedes der ingen Forandring i dette Forhold.

I alle Hærens Afdelinger blandedes hvervede og Landets egen udskrevne Befolkning mellem hinanden. Med vilkaarlige Mellemrum udskreves der en Soldat af 140 Tdr. Hartkorn, eller af 70, eller af 60 Tdr. Hartkorn. Ved disse Udskrivninger herskede den største Vilkaarlighed, og Bonden brugte baade

tilladelige og utilladelige Midler for at slippe for Udskrivning. Thi efter den forfærdelige Ødselhed med Menneskeliv uden Maal og Med i den skaanske Krig, og efterat de udskrevne, blandede med hvervede, sendtes imod Irer og Tyrker, var der sket et stort Omslag, og der var indtraadt en Ulyst til Tjenesten, som Godsforvaltere og Ridefogder nyttede for at pine Bønderne. Der var flere Maader, man kunde slippe for at blive Soldat, naar man havde Penge. Blev en Gaardmandssøn foreslaaet, saa kunde han unddrage sig Tjenesten ved at fæste en Gaard. Han fik gærne en forfalden Gaard, som der hængte en Enke ved, som han tilmed skulde ægte. Det var slemt, men værre var det at blive Soldat. Han kunde fæste Halvdelen af sin Faders Gaard; det var en dyr Udvej, men saa kunde han til Gengæld ægte, hvem han vilde. — Det betragtedes som en stor Fordel for Danmark, at det med Lethed kunde købe Soldater i Tyskland, saa Bonden i Ro kunde passe sin Avling. Men den danske Landbostand havde en tredobbelt Byrde at bære: Udskrivning, Skatter til de hvervede Tropper og endelig den Forpligtelse at huse og ernære disse hvervede Tyskere, der opførte sig som Herrer og ofte ødelagde mere, end de fortærede.

Militærforfatningen, der indførtes i den anden Halvdel af det syttende Aarhundrede, har holdt sig indtil vore Dage. Den grundlagdes af Ludvig XIV's Minister, Louvois, og blev et Mønster for alle Hære med Hensyn til Inddeling, Øvelser, Udrustning, ensartet Paaklædning og Forplejning. Land- og Søhær fik egne Lovbøger og særlig Retspleje. De dannede en Stat i Staten, og der vaagedes over, at de skiltes fra Landets Borgere, for at Regenten kunde stole paa, at de vilde beskytte hans enevældige Magt. Med slavisk Nøjagtighed gav man Personer og Afdelinger, Bevægelser og Foretagender franske Benævnelser, som blot tjente til at forvirre Begreberne hos Flertallet, der ikke forstod det franske Sprog; og endnu den Dag idag pines Soldaten med Ord som Disciplin, Subordination og Respect, isteden for Mandstugt, ubetinget

Lydighed og Agtelse; Avantgarde og Arieregarde for Fordækning og Bagdækning, dujour og ronde for Eftersyn o. s. fr. i det uendelige. Hvad man glemte, var at indføre den franske humane Behandling af Soldaten, af Taknemlighed for det Offer, han bragte Staten. Deri tog man Tyskland til sit Mønster, og man indførte de mest barbariske Legemsstraffe, hvortil man beholdt de tyske Benævnelser Spidsrod og Fugtel. Den Raahed og Grusomhed, hvormed Underofficeren og den menige Soldat behandledes, trodser enhver Beskrivelse. Og for vort Fædreland kom hertil den dobbelte Ydmygelse, at den dansk-norske Soldat tjente i den eneste Hær i Europa, der ikke førtes af sine egne. Han blev behandlet med Hovmod og Foragt af de ham paatrængte, raa tyske Befalingsmænd og bortkastet i udenlandske Krige, der vare hans Fædreland uvedkommende. Den danske Bonde, der tidligere havde elsket Faren og Kampen, fik Afsky og Modbydelighed for Krigerstanden, i hvilken han behandledes som et Dyr, og i hvilken enhver god Egenskab hos ham kvaltes. Mandstugten maatte derfor, navnlig naar han sendtes langt bort fra sit Hjem, til Flandern og Ungarn, opretholdes ved idelige Bloddomme. Kristian IV's Krigsartikler, der havde været gældende fra 11te April 1611, havde undergaaet saa mange Forandringer, at de vare uanvendelige. De afløstes den 9de Mars 1683 af nye Krigsartikler og Krigsretsforskrifter, hvilke sidste endnu danne Grundlaget for den militære Rettergangslovgivning i Danmark. Straffene for Overtrædelse af Krigsartiklerne vare umenneskelige. Spidsrod, Pinebænk og Radbrækning foreskreves jævnlig af Loven og fandt hyppig Anvendelse baade dengang og i det næste Aarhundrede.

En nødvendig Betingelse, for at en hvervet Hær skal være god og brugbar, er, at den betales ordentlig. Kristian V var efter Griffenfelds Fald altid i Pengeforlegenhed, og Hæren havde i Reglen flere Aars Lønning tilgode. Der anvistes den Kvarter og Føde rundt om paa Landet og i Byerne, og syntes den, at de Kvarterer, som vare den tildelte, ikke sloge til,

valgte den paa egen Haand andre, trods de mangfoldigste Forbud. Det var kun til liden Gavn, at der fra 1683 udarbejdedes aarlige Budgetter over alt, hvad der vedkom Hæren og Flaaden. Først skaffedes Midlerne tilveje til Flaadens Vedligeholdelse, da det var det vigtigste. I de sidste fem og tyve Aar af Kristian V's Regering udrustedes aarlig otte til tolv Linjeskibe, ofte det dobbelte Tal, og Danmark-Norge var virkelig Herre over sine Farvande, hvilket baade Naboer og Sømagterne fik at føle. Rigerne havde en fast Stok af 6000 Orlogsmatroser, som altid vare rede, og et rask Liv herskede paa de nybyggede Værfter, fra hvilke det ene Linjeskib efter det andet løb af Stablen. Hæren i Danmark bestod i Fredstid af 20,000 Mand, i Norge af 10,000 Mand. Udgifterne til dette Værn beløb sig i Aarene 1689—1699 gennemsnitlig:

for Flaaden til 600,000 Rd. og

for Hæren i Danmark til 800,000 Rd. foruden Indtægterne af 4150 Ryttergaarde, Brød- og Foderskatten;

for Hæren i Norge til 200,000 Rd. foruden Indtægterne af 1800 Ryttergaarde (til Ryttere og Befalingsmænd).

For at skaffe de rede Penge tilveje, bortforpagtedes tre af Landets Hovedindtægter: Tolden, Konsumtjonen og Tienderne. Alligevel havde Hæren, da den 1688 sattes paa Krigsfod, Lønning tilgode for syv Kvartaler. Kongen befalede, at der skulde gøres Udvej til at skaffe den fire af de tilgodehavende Kvartaler, og at der skulde slaas en Streg over de gamle Restancer. Men Landets Kredit var ødelagt, og et af Kristian V's hyppige Spørgsmaal til hans Finanskollegium var: Hvorledes Krediten kunde genoprettes, og om det vilde anvise ham, hvorledes han kunde faa et Laan saa paa en halv, saa paa en hel Million Rigsdaler.

Til Hærens Beklædning oprettedes Klædefabriker i flere af Straffeanstalterne. Geværer bleve forfærdigede i Hammermøllen ved Helsingør. Sabler og Bajonetter smeddedes i Kjøbenhavn, Kanonkugler og Kyradser i Laurvik og i

Kjøbenhavn. Krudtmøller var der i Kjøbenhavn og paa flere Steder i Norge; men alt i utilstrækkelig Mængde. Naar Krigen stod for Døren, savnede Fodfolket Geværer og Rytteriet baade Sabler og Pistoler. Slette Vaaben bleve da anskaffede i dyre Domme fra Tyskland, Holland og Belgien.

I Slutningen af dette Aarhundrede afskaffedes Piken aldeles i den dansk-norske Hær. Hele Fodfolket væbnedes med Bajonetgeværer. I den skaanske Fejde afløstes Luntelaasen af Stenlaasen, og man begyndte allerede i denne Krig at indføre Bajonetten. Den første Bajonet var et Spyd paa et Træskaft, som blev stukket ind i Løbet; den hed Svinefjedren. Den afløstes af en Bajonet, som fæstedes tværs over Mundingen. Endelig kom i Slutningen af Aarhundredet Døllebajonetten, der omfattede Pibens Munding og tillod Skydning med paasat Bajonet. Et nyt Slags Fodfolk indførtes ligeledes i den skaanske Fejde. De bedste i hvert Regiment udtoges og forsynedes med Bøsse, Kaarde og Haandgranater. De kaldtes Grenaderer. Hvert Regiment fik fra 1684 et Grenaderkompagni af samme Styrke som Regimentets øvrige Kompagnier.

Rytteriet fik atter Harnisk, baade Ryg- og Bryststykker. Ved Dragonerne, hvis Nytte mere og mere godkendtes, da de kæmpede baade tilfods og tilhest, fik Underofficererne lange riflede Musketter, og de Menige fik Geværer af samme Længde som Fodfolkets. I Opstillingen skete den Forandring, at Kolonnestillingen paa Grund af Ildvaabnet afløstes af Linjeopstillingen. Fodfolket og Rytteriet stilledes paa fire Geledder.

Artilleriets Tilstand vedblev at være forsømt. Her føltes især Savnet af, at der ingen Skoler var i Landet, som kunde uddanne Befalingsmænd. De hentedes næsten alle fra Tyskland, og dyrt maatte Danmark betale den Ukyndighed, de lagde for Dagen ved Batteriers Anlæg og ved Materiellets Behandling.

Inden vi gaa over til Beskrivelsen af den dansk-norske Landhærs Historie i det attende Aarhundrede, er det nødvendigt i korte Træk at fremstille den svenske Hærorden.

I Sverig havde Karl XI efter den skaanske Fejde lagt den sidste Haand paa en Folkehær, der i sine Grundtræk har holdt sig til vore Dage. Hvert Landskab inddeltes for Fodfolkets Vedkommende i Roder (Lægd) og for Rytteriets Vedkommende i Rusthold. En Rode eller et Rusthold bestod af et vist Antal Tønder Land, af hvilke Ejerne eller Ejeren maatte udlægge en Jordlod til en Fodmands eller en Rytters Underhold. De fleste Regimenter bestode af 1200 Mand, Roder, eller Nummere. Saaledes var Vestmanlands Regiment sammensat af 940 Roder i Vestmanlands Len, 205 i Stora Kopparbergs Len, 55 i Ørebro Len. De Regimenter, der dannedes paa denne Maade, kaldtes den inddelte Hær eller Roteringen. I det gamle Sverig bestod Roteringen af 14 Regimenter Fodfolk og 4 Regimenter Ryttere, hvert paa 1200 Mand; i Finland af 8 Regimenter Fodfolk og 3 Rytterregimenter. — Da Karl XII i Aaret 1700 drog mod Rusland, forstærkede han denne Hær med Tremands- og Femmands-Regimenterne. Tre eller fem Roder lagdes sammen og stillede et nyt Nummer. Paa denne Maade fik man 5 Rytterregimenter og 3 Fodregimenter. Fremdeles regnedes til den inddelte Hær 2 Stands-Dragonregimenter, Adelsfanen og 2 Bergsregimenter. Af de erobrede danske og norske Landskaber stillede Skaane 2 Rytter- og 2 Fodregimenter, Halland og Bohus 2 Dragonregimenter, Jæmteland et Dragonregiment.

Den hvervede Styrke bestod af Livgarden tilfods, Livdrabanterne, 20 Fodregimenter og 12 Dragonregimenter, Artilleriet og Fæstningskompagnierne.

I Begyndelsen af Aaret 1699 havde Sverig under Vaaben:

15 natjonale Rytterregimenter med en Styrke af	17,425	Ryttere.
3 do. Dragonregimenter — - — -	2,804	—
22 do. Fodregimenter — - — -	41,580	—
15 hvervede Regimenter Rytteri og Fodfolk		
Ialt:	62,000	Mand.

Denne Styrke forøgede Karl XII i det følgende Aar til 50 Regimenter Fodfolk, 25 Rytterregimenter og 15 Dragonregimenter, som tilsammen talte henved 100,000 Mand, der kunde betragtes som den bedste Hær i Europa.

Bevæbningen ved Fodfolket var to Trediedele Musketerer og en Trediedel Pikenerer. Karl XII havde stor Tillid til Piken og brugte den med Fynd i alle sine Krige. Den var af Ask, 16 Fod lang og 4 Tommer tyk. Muskettens Pibe var 4 Fod lang og 14 lødig (ɔ: 14 Kugler paa et Pund). Bajonetten var tveægget. Paaklædningen var Filthatten, Frakken af graat Vadmel (Pajrock), blaa Livkjole (Parademunderingen), Skindtrøje og Skindbukser, uldne Strømper og Sko.

Rytteriet var væbnet med lige Værge med Bøjle og en Læderskede, en kort Karabin, Pistol og Bryststykke (Harnisk). Paaklædningen var Filthat, Vest med Ærmer, derover en Køllert af Elsdyrskind eller af Kohud, derover en blaa Kjole med Opslag og derover en fodret blaa Klædes Kappe; Kravehandsker, Skindbukser, lange Støvler med Sporer. Dragonerne havde samme Bevæbning og Paaklædning undtagen Bryststykket. Isteden for Karabin bar Dragonen Musketten i en Rem over Skulderen.

Artilleriet var forsømt i Karl XII's første Regeringsaar. Hans Taktik bestod i: »Gaa paa«. Foragten for Artilleriet var Skyld i Pultava; Fodfolket blev uden Understøttelse af Artilleri sendt imod Skanserne og nedstraktes af Ilden fra de fjendtlige Kanoner. Efter denne dyrekøbte Lærdom lagde Svenskerne Vind paa Artilleriets Anvendelse, og allerede to Aar senere var deres Artilleri bedre end alle Nabostaternes. Forbedringerne bestode i en forøget Hastighed i Skydningen, ved Indførelsen af store Kardustasker, der bares af Betjeningsmandskabet og kunde rumme flere Ladninger. Indførelsen af Stilleskruen isteden for Kilen til Retningen af Kanonen. Anbringelse af Fremrykningsjern og Bomme paa Kanonen, saa den kunde føres fremad med Mundingen vendt mod Fjenden.

Befæstelse af Kroge i Svansen til Slæbetog, naar Kanonen hurtig skulde føres en kort Strækning tilbage. Forandring i Forspændingen, saa Kanonerne kunde trækkes fra Stilling til Stilling af Heste. Hidtil vare Kanonerne blevne trukne af Mandskab i Slaget.

Materiellet var indenlandsk. Geværer bleve forfærdigede i syv Fabriker: Ørebro, Jønkøping, Nortelje, Rønneby, Norkøping, Søderhamn og Hedemora. Sabelfabriker var der i Vira og Jæders, Kanonstøberier i Stockholm, Krudttilvirkninger i Aaker, Jønkøping og Torsebro; Salpetersyderier paa mange Steder.

Flaadens Statjon var Karlskrona i Bleking, anlagt 1680 af Karl XI. Den var beregnet til at rumme 50 Linjeskibe. 1700 havde Sverig 42 Linjeskibe og 12 Fregatter. 1712 var Tallet sunket ned til 24 Linjeskibe og 8 Fregatter. Fra 1697 til 1709 havde Sverig bygget 18 Linjeskibe. Besætningen bestod af Roterings-Baadsmænd og hvervede Matroser. Det manglende Antal erholdtes blandt Landsoldaterne og fra Koffardiflaaden.

De Søværnepligtige bestode af:

Seks inddelte Kompagnier, tre Blekingske og tre Sodesmøre	2,386 Mand.
Nitten Roteringskompagnier foruden Finland, nemlig: Første og andet Norlands, Norra, Sødra, Roslags, Stockholms, Sødermanlands, første og andet Ølands, første og andet Gotlands	7,900 —
Fem Indrulleringskompagnier	3,020 —
Ialt:	13,306 Mand.

Paaklædningen var Filthat, graa Vadmels Pjekert med Ankerknapper, korte Vadmelsbukser, uldne Strømper og Sko.

ANDEN BOG.

1700—1720.

I. Holsten-Gottorp og dets Forbundsfæller.

(1700.)

Ved det attende Aarhundredes Begyndelse var Sverig endnu det mægtigste Rige i Nordeuropa, til hvis Venskab de fjærneste Stater bejlede. Tre Ætlinger af Vasaslægten, Gustaf Adolf, Kristina og Karl Gustaf, havde med uafbrudt Held frataget alle Naboerne rige Provinser med store Kyststrækninger langs Østersøen, saa Tysklands, Polens og Ruslands Flodmundinger vare i deres Magt; og Karl XI havde ved Frankrigs Hjælp opnaaet at beholde de gjorte Erobringer. Rusland, Polen og Danmark pønsede paa at tilbageerobre de tabte Landsdele; Nordtyskland, der var delt i Smaastater, frygtede for meget Sverig til at tage Parti

imod det. Det væntede med at erklære sig, indtil det efter tolv Krigsaar viste sig, til hvad Side Lykken vendte sig. Af alle Sverigs Naboer var ingen værre stedt end Danmark, som laa indestængt imellem Sverig og dets stridslystne Forbundne, Hertugdømmet Holsten-Gottorp. I Aaret 1698 havde Hertugen ægtet Hedevig Sofia, Karl XII's Søster, og den unge svenske Konge overførte hele sin varme Broderkjærlighed paa sin Svoger. Han erklærede, at han betragtede ethvert Angreb paa denne som rettet imod sig, og at han vilde støtte ham med hele sin Magt. Hertug Frederik blev udnævnt til General over alle de svenske Tropper i Tyskland; de i Bremen og Wismar staaende 6000 Mand fik Befaling at rykke ind i Holsten, naar Hertugen ønskede det; og endnu i Efteraaret 1699 overførtes 5000 Mand fra Sverig til Pommern. I Tillid til denne sikre Hjælp yppede Frederik IV af Holsten-Gottorp med fordoblet Iver Kiv med Danmark. Han lod de i 1697 nedrevne Skanser genopbygge med megen Bram, og da hans Ingeniør, Zakarias Wolf, forestillede ham, at han bortødslede mange Penge til ingen Nytte, fordi Skanserne med Lethed vilde blive tagne af Danskerne, svarede han, at det netop var Hensigten, at ægge dem til at komme og nedrive dem; derved kunde han frembringe Krigen og faa sine Lande forøgede paa Danmarks Bekostning.

Hertugen havde paa sin Side Sverig, Storbrittanien, Nederlandene, Hannover og Lüneburg. Der var ingen Grund for Danmark til at lade sig forlede af Hertugens Drillerier til at begynde Fjendtlighederne, inden dennes Forbundsfæller vare indviklede i saa alvorlige Krige, at de ikke kunde komme ham tilhjælp; og slige Krige stode for Døren mellem Frankrig og England, mellem Sverig og Rusland. Danmarks Forbundne vare enten betydningsløse, som Gotha, Würtzburg, Münster og Wolfenbüttel, underfundige som Brandenburg, der bar Kappen paa begge Skuldre, upaalidelige som August af Sachsen-Polen, eller farlige som Czar Peter den Store, der vilde indvikle

Danmark i Krig med Sverig for at fremme sine store Planer. Med stadigt Hensyn til at hindre Sverig i at understøtte Holsten-Gottorp, og for at faa Skaane tilbage, havde Danmark indgaaet Forbund med Polen og Rusland imod Sverig, for, som det hedder i Traktaten, at generhverve de til Sverig bortfløjne Dele af de tre Riger. I Forbundet, der sluttedes med stor Hemmelighed i Dresden den 25de September 1699 imellem Frederik IV og August, og som tiltraadtes af Rusland i November, uden at Sverig fik mindste Nys derom, aftaltes, at de tre Forbundsfæller skulde bryde løs paa engang. Sachsen og Danmark lovede hinanden gensidig 8000 Mand, hvis de skulde blive angrebne. Czar Peter forlangte, at Krigen ikke maatte begynde, inden tre Maaneder efter at han havde sluttet Fred med Tyrkerne. Denne Fred var nær forhaanden. Men August den Anden brød Betingelserne. Hans utaalsomme Polakker forlangte, at de sachsiske Tropper, som stode i Polen, skulde begynde Krigen eller drage hjem til Sachsen. August valgte det første og overfaldt i Februar 1700 Lifland i det Haab, at han kunde indtage Hovedstaden Riga, inden de overraskede Svenskere bleve samlede. Han forregnede sig. I Lifland befalede den fra Karl Gustafs og Karl IX's Krige saa berømte Dahlberg. Den gamle General havde sat Riga i god Forsvarsstand. Sachserne laa i Aar og Dag udenfor Fæstningen, uden at kunne indtage den. — August den Anden opfordrede nu Danmark til ligeledes at begynde Krigen og ikke lade ham i Stikken. Den danske Regering havde god Grund til at tøve, indtil Rusland greb ind i Striden, da den ikke kunde vænte mindste Hjælp imod de talrige Fjender, der vilde falde over Danmark, naar det brød Freden. Ikke desto mindre efterkom den ufortøvet Polens Begæring og lod sin Hær besætte de holsten-gottorpske Lande. Hertugen var med sin Familie rejst til Sverig. Han kastede sig i Karl XII's Arme og begærede Hjælp. Kong Karl lovede ham den hel og holden, med alt hvad han raadede over, om han end derved skulde

sætte sin Krone paa Spil. Det svenske Rigsraad var forbitret over dette gottorpske Raseri, som allerede havde kostet Landet mange Millioner; men Karl sagde: »Det er min Vilje.« Derved blev det. Det eneste, Rigsraadet udvirkede hos ham, var, at han ikke vilde begynde Legen. Men kort efter kom der sikker Tidende til Stockholm om Sachsernes Indbrud i Lifland samt om Danmarks Angreb paa de hertugelige Skanser i Sønderjylland. Nu var Karl XII lykkelig, thi han havde Vished for, at der var aabnet ham en vid Mark til Bedrifter. Der var intet Spor af Uro eller Frygt, for at Fjenderne kunde blive for mange. »Vi skal snart faa dem til at vende samme Vej hjem, som de ere komne,« ytrede han. I Spidsen for den stolteste Hær i Evropa ansaa han sig for uovervindelig og viede sig udelukkende til Statsstyrelsens alvorlige Idrætter. Hær og Flaade bragtes paa Krigsfod, og kraftig arbejdedes der paa begges Forøgelse.

Hele Vinteren havde den danske Regering gjort forgæves Forsøg paa at bevæge Sømagterne til at love, at de vilde forholde sig rolige, medens den tugtede Holsten-Gottorp, hvis Fordringer vare uantagelige. Paa alle Danmarks Klager, at Hertugens Opførsel gjorde en Krig uundgaaelig, da han drog fremmede Tropper ind i Landet, egenmægtig besatte danske Landskaber og spærrede Hovedvejene med Skanser, svarede de, at de havde befalet deres Sendebud, der endnu opholdt sig i Pinneberg, at drage Omsorg for, at Striden bilagdes i Mindelighed; men, da de ved Altonaforliget kun havde paataget sig at sikre Hertugens og ikke Danmarks Rettigheder, saa bade de den danske Regering om at fortsætte Underhandlingerne og ikke gribe til Sværdet. Da Danmark alligevel fortsatte sine Rustninger og trak en Hær sammen i Holsten, saa indgik Storbrittanien, Nederlandene, Hannover, Lüneburg og Sverig et nyt Forbund og forpligtede sig til med deres Flaader og Hære at beskytte Hertugens Besiddelser. Uagtet den danske Konge underrettedes om dette Forbund,

haabede han, at Sømagterne vilde lade det blive ved Trusler, og at det skulde lykkes ham ved et hurtigt Felttog at indtage de gottorpske Fæstninger, inden den svenske, hannoverske og lüneburgske Hær blev samlet. Disse Forudsætninger glippede. Englands og Hollands Behersker, Wilhelm III, vilde nytte Tysklands Kræfter imod Ludvig XIV, naar den spanske Arvefølgekrig udbrød, som kunde forudses snart at vilde ske. Han vilde derfor ikke have Uroligheder ved Nordtysklands Grænser. Kurfyrst Georg af Hannover hadede Danmark baade som en god Tysker, og fordi det ikke vilde godkende Hannovers Oprettelse til et Kurfyrstendømme. Hertugerne af Lüneburg og Celle vare hævnlystne, fordi Danmark nylig havde sløjfet deres Fæstning Ratzeburg, som laa for nær ved den holstenske Grænse. 3000 svenske Tropper under Banér havde besat Tønning, og 6000 Mand under Gyllenstjerna stode i Bremen og Wismar. Det var altsaa et saare uheldigt Tidspunkt for Danmark til at rykke i Marken. Overladt til sig selv vilde Danmark-Norge komme i Kast med det halve Evropa. Den danske General, Hertug Ferdinand af Würtemberg, saa ikke Sagen fra dette Synspunkt. Han opmuntrede sin Konge til at begynde Krigen, hvilket efter hans Mening baade Stats- og Krigskunst fordrede; han ytrede, at vi allerede havde tøvet altfor længe. Ikke tilfreds med at have besat de hertugelige Amter i Holsten, bad han om Tilladelse til at sløjfe de hertugelige Skanser i Sydslesvig og belejre Tønning, skønt han vidste, at den forenede svensk-hannoverske Hær, der samlede sig i Hannover, væntede kun paa dette sidste Skridts Udførelse for at gaa over Elben. Den danske General opfordrede sin Konge til at skynde sig med at kaste Hertugen af Holsten i Støvet, inden dennes Forbundsfæller bleve færdige med deres Rustninger.

Kong Frederik indvilligede heri, og i Begyndelsen af April udbrød Krigen, endnu inden Landets Stridskræfter vare i Orden. Paa faa Batailloner nær stod hele Hæren i Holsten. Nogle Dage

17*

forinden Krigens Udbrud befalede Kongen, at hvert dansk Fodregiment skulde inddeles i tyve istedenfor i nitten Kompagnier, og hvert Kompagni skulde forøges med tyve Mand. Men de danske Hververe joges ud af Holland samt en stor Del af Tyskland, og al Hverving for Danmark forbødes. Den danske Regering gav baade tyske Oberster og Kaptejner Regiments- og Kompagnipatenter, for at de skulde oprette Batailloner og Kompagnier, men flere Maaneder efter Krigens Udbrud stode de endnu med Patenterne i Haanden, uden at have faaet noget Mandskab. Flaaden var man først ifærd med at udruste. Ikke Halvdelen af Skibene vare tiltaklede og bemandede, da Krigen udbrød. Og dog var det dem, der skulde dække det for Landtropper blottede Sjæland. Om de store Stridskræfter, Sverig raadede over, vidste man nøje Besked, saa det var ikke til at undskylde, at Sjæland blottedes.

Den norske Hær sattes paa Krigsfod, fire af dens bedste Fodregimenter førtes til Danmark. Der var jo ingen Fare, som truede Norge, thi det var med Holsten-Gottorp og ikke med Sverig, at man foreløbig vilde have Krig. At denne Tankegang ikke deltes af Sverig, fik man alvorlig at føle.

Det var især det holsten-gottorpske Huses Ydmygelse, som skulde bevirkes. Hovmodig over sine mange Forbindelser troede det ustraffet at kunne tirre Danmark; og Sverig nyttede atter det holsten-gottorpske Huses Fjendskab til Danmark, for yderligere at svække dette.

Krigshæren i Norge bestod i Foraaret 1700 af:

Stab: Feltmarskalløjtnant Kristian Gyldenløve, Generalløjtnant Vibe, 2 Generalmajorer, 2 Generaladjutanter, 6 Justitsbetjente, 2 Læger; ialt	14 Mand.
Artilleriet: Chef: Oberst Felber, 7 Kompagnier	318 —
Ingeniører: Oberst Wilster, 7 Konduktører	8 —
Rytteriet: et natjonalt Regiment Oberst Sehested paa 8 Kompagnier	900 —
Dragoner: et Regiment Oberst Folkersahm paa 6 natjonale og 4 hvervede Kompagnier	1,100 —

Fodfolk:	to hvervede Regimenter Gyldenløve og Hausmann, hvert paa 14 Musketer- og 2 Grenaderkompagnier....	3,500 Mand.
	Fem natjonale Regimenter: Akerhusske Holst, Smaalenske Hohndorff, Oplandske Brockenhus, Bergenhusske Hein, Vesterlenske Arnold, hvert paa 9 Linje- og 3 Reservekompagnier. Trondhjemske natjonale Regiment under Schultz, paa 10 Linje- og 5 Reservekompagnier.	13,800 —
	En Marinebataillon paa 5 Kompagnier	250 —
	To Frikompagnier i Bergen og Trondhjem	300 —
	Ialt c.:	21,000 Mand.

Af Fodfolket indskibedes Regimenterne Gyldenløve og Hausmann i Juni i Frederiksstad og førtes til Glückstadt. Halvdelen af det bergenhusske og det vesterlenske Regiment indskibedes i April i Bergen og sejlede til Kjøbenhavn for at anvendes paa Flaaden.

Af den danske Hær efterlodes paa Sjæland:

Fodfolk:	Marineregimentet Hohndorf, tre Bataill. 20 Komp. en Bataillon Schack, 6 Kompagnier en ditto Prins Kristian	3600 Mand.
Rytteri:	Første Sjælandske See, og tredje Sjælandske Rabe, 12 Kompagnier..............................	800 —
Artilleri:	Fire Kompagnier Munch	200 —
	Ialt:	4600 Mand.

I Slesvig Livgarden tilhest Krabbe, og 2det Sjælandske Numsen.	750 Ryttere.
I Oldenburg en Bataillon og et Artilleri-Kompagni	750 —
Paa Bornholm Artilleri i Hammershus	216 Mand.
i Rønne..........................	12 —
Rytteri et Kompagni.....................	164 —
Fodfolk tre Kompagnier....................	428 —

Hele den øvrige Del af Hæren var samlet i Holsten.

Hertugen af Glücksborg hvervede i Maj et Dragonregiment med Løbeplads i Flensborg; i Juli gik det til Holsten, og i November indlemmedes det i Livregiment Dragoner. Kristian Rodsten hvervede ligeledes et Dragonregiment med Løbeplads i Kolding; det gik i August til Fyn og indlemmedes i November i holstenske Dragonregiment.

De holsten-gottorpske Skansers Ødelæggelse. Den danske Hær, der i Marts 1700 stod opstillet ved Rendsborg, havde følgende Sammensætning:

Stab: Overgeneral Ferdinand af Würtemberg; Generalløjtnanterne Rudolf af Würtemberg, Scholten og Fuchs; Generalmajorerne Trampe, Johan Rantzau, Gersdorf, Løvendal og Passau; Generaladjutanterne de la Pottrie, Schmettau, Daimville og Bülow; Generalauditeur Hübsch med 18 Justitsbetjenter.	
Rytteri: Livregimentet Reventlow, 1ste jydske Legaard, 2det do. Utterwich, 3die do. Brockdorff, 4de do. Jørgen Rantzau, 5te do. Adam Prehn, 1ste fynske Schack Brockdorff, 2det do. F. Ahlefeldt, Holstenske Bernstorff, Ahlefeldts Kyradserregiment nyoprettet. Ti Regimenter paa 400 Mand i 6 Kompagnier.....................	4,000 Mand.
Dragoner: Livregimentet Cæsar la Batt., 12 Kompagnier, Holstenske Løvendal, 12 Kompagnier...............	1,500 —
Fodfolket: Drabantgarden, Garden tilfods: Würtemberg, Dronningens: Haxthausen, Prins Karl: Bjelke, Prins Georg: Roepstorff, Prins Kristian: Palle Krag, Sjælandske: Putkammer, Jydske: Boyneburg, Fynske: Schønfelt, Schacks: Schwartzel. Garden var 2200 Mand, Prins Kristians og Schacks hvert 1200; de øvrige Regimenter vare 1800 Mand stærke, inddelte i 3 Bataillоner med 18 Musketer- og 2 Grenaderkompagnier....................................	12,000 —
Artilleri: A. Harboe 6 holstenske og 2 danske Kompagnier.	300 —
Ingeniører: v. d. Pfordten	17 —
Ialt:	17,800 Mand.

Den 6te April brød Hertugen af Würtemberg op fra Rendsborg med 6000 Mand, der medførte 16 tolvpundige, sekspundige og trepundige Kanoner, og gik imod Skanserne ved Husum. Samtidig hermed brød General Fuchs ligeledes op fra Rendsborg med 5500 Mand, 4 tolvpundige og 6 sekspundige Kanoner og gik til Store-Reide, hvor han bivouakerede om Natten. Den 7de førte han sit Korps til Bynge og angreb den midtvejs imellem Bynge og Wohlde liggende Stabelholmskanse, som var udrustet med 4 tolvpundige Kanoner og havde en Besætning af en Løjtnant, fire Fyrværkere og 38 Mand.

Skansen, til hvilken der kun førte en Dæmning, var omgiven af brede Grave. Fuchs omgik den ved at føre sit Korps tværsover Børmmose og tage Stilling ved Wohlde. Efterat Kommandanten havde afslaaet at overgive sig, begyndte Artilleriilden, og det fjendtlige Skyts blev bragt til Tavshed. Firehundrede Mand af Dronningens Livregiment sendtes derpaa frem for at storme. Besætningen hejsede imidlertid det hvide Flag og overgav sig paa Naade og Unaade. Underofficerer og Mandskab traadte i dansk Krigstjeneste. Løjtnanten og Kanonerne sendtes til Rendsborg. — Den 9de April sendtes Oberst Vogt med fynske Regiment tilfods imod Sork- og Stensluseskanserne, som overgave sig. I førstnævnte toges 24 Mand, i sidstnævnte 17 Mand tilfange. — Fuchs's Korps gik derpaa imod Frederiksstad, der havde en Besætning paa 800 Mand og 16 Kanoner. Korpset blev staaende imellem Seth og Sønderstabel for at oppebie Würtembergs Angreb fra Husum. Würtemberg var den 7de April ankommen til Husum. Først efter fem Dages Belejring tvang han Fjenden til at rømme den Skanse, som laa sønden for Mildeaaen. Dennes otte Kanoner faldt da i vore Hænder. Würtemberg gik derpaa imod Sønden, til Frederiksstad, der samtidig angrebes øster fra af General Fuchs. Befæstningen bestod dengang som nu af Digerne og den omgivende Flod Ejder samt dens Biflod Trene. Foran Broerne, der føre over Trenen ind i Byen, var der anlagt Brohoveder: Husumskansen foran den vestre, Mølle- og Holmskanse foran de østre Indgange. Alle tre Værker angrebes samtidig og toges med Storm efter en halv Times Kamp. Besætningen, 800 Mand under Oberst Mardefelt, blev dreven tilbage til Torvet, hvor den overgav sig. Dens Tab beløb sig til 33 døde og 52 saarede. Danskernes Tab beløb sig til 11 døde og 19 saarede. Alt det tilfangetagne Mandskab af Underklasserne tog dansk Tjeneste og fordeltes til Regimenterne. Endnu vare Svavstedskanse,

Gottorp og Tønning tilbage; men hæftige Regnskyl opholdt i nogle Dage de danske Tropper i deres videre Fremrykning.

Svavstedskansen skulde dække Vejene til Frederiksstad og det ved Byen værende Overgangssted over Trenen. Imod denne Skanse havde Hertugen haabet, at det første Angreb vilde blive rettet. Efterat Frederiksstad og Stabelholm vare indtagne, var den uden Betydning. Den var bygget tæt vesten for Byen i en stor Firkant og var forsynet med en Besætning paa 7 Officerer, 17 Underofficerer og 270 Mand samt seks Kanoner, til hvis Betjening der foruden Fodfolket var en Fyrværker og fire Konstabler. Den 17de April sendtes Oberst Haxthausen fra Frederiksstad med otte Kompagnier, to Kanoner og to Morterer ad Vejen langs med det nordre Trenedige imod Skansen, og en lignende Styrke gik frem sønden for Trenen imod Svavsted. Efter ubetydelig Modstand overgav Skansen sig.

Tønnings Belejring. Efter at alle de tagne Skanser vare jævnede med Jorden, rykkede den danske Hær imod Tønning, der havde en Besætning paa 7000 Mand. Paa tre Sider var Fæstningen omgiven af Marsk og paa den fjerde af Ejderen. Den var ypperlig forsynet med alle Krigsfornødenheder; 150 Kanoner stode paa Volden, tildels i fuldstændig dækkede Rum. Baade Hovedvolden og de udenfor samme værende Skanser beskyttedes af en Dobbeltring af brede og dybe Grave. Den svenske General Banér, som var traadt i Hertugens Tjeneste, var Kommandant. Besætningen bestod af to svenske og fem hertugelige Regimenter. Deres Navne og Opstilling var følgende: Baron Liewens (svensk) stod fra Havnen til Østerport, ved Siden ad dette Hertugens Livregiment, derefter Oberst Bautzens Regiment, Prins Kristian Augusts Regiment, Baron Wellingks Regiment (svensk) og endelig Hertugindens Livregiment, der støttede sig paa den modsatte Side af Byen til Havnen. Rytteriet, som bestod af Drabantkorpset og Gardedragonregimentet, holdt paa Glaciet udenfor Vesterport.

Den danske Hær vedblev at være delt i to Korpser; det ene, under Würtembergs egen Anførsel, tog Stilling ved Højerswort, østen for Fæstningen, og anlagde Batterier ved Elvort, som skulde bombardere Tønning. Det andet Korps under Fuchs holdt Fæstningen indesluttet imod Nord og Vest og hindrede den i at faa Tilførsel fra Landet. Den 25de April vare Batterierne skudfærdige. De bestode af fire 18-pundige og ti 12-pundige Kanoner samt tre Morterbatterier, et paa tolv, et paa syv, et paa tre Morterer. De største Morterer kastede 150-pundige Bomber. Disse Batterier beskøde Tønning i otte Dage, fra den 26de April til den 3die Maj, med Bomber og glødende Kugler. I dette Tidsrum kastedes der 6000 Bomber, 3000 glødende Kugler og 1000 Begkranse ind i Byen, uden at de anrettede synderlig Skade paa Bygningerne og Værkerne. De fleste Bomber sprang ikke, paa Grund af Tændsatsens slette Beskaffenhed, og kun enkelte Smaahuse ødelagdes. Overalt blev Ilden hurtig slukket, og Fæstningens Kanoner svarede kraftig paa Belejrernes Ild. Medens Tønning bombarderedes, sendte den danske General to Batailloner med 8 Kanoner fra Rendsborg imod det befæstede Gottorp. Nordøst for Slottet anlagdes et Batteri paa Hesterbjærg, som tvang Slottet til Overgivelse.

I Begyndelsen af Maj besluttede Würtemberg at skride til en regelmæssig Belejring, efterat otte Dages vedholdende Bombardement havde overtydet ham om, at dette ikke førte til Maalet. Det var en stor Skuffelse: han havde lovet sin Konge i kort Tid at tvinge Tønning til Overgivelse, og Frederik IV væntede daglig paa Bud fra sin General, at han skulde indfinde sig ved sin Hær for at modtage den Fæstning, som Generalen lagde for hans Fod. Han væntede forgæves. I sin Utaalmodighed begav han sig den 22de Maj fra Kjøbenhavn til Rendsborg og blev der og i Glückstadt til Krigens Ophør.

Med Undtagelse af første, tredje og fjerde jydske Rytterregiment, der spærrede Fæstningen imod Nord og Øst,

samledes hele Hæren den 7de Maj vesten for Tønning og begyndte et regelmæssigt Angreb imod nogle Forværker ved Ejderen og de sydvestlige Bastjoner, Ejdersted og Marie Elisabet. Belejringsskytset maatte hentes tilsøs fra Glückstadt. Den 13de Maj udskibedes det ved Kattingsil, og den næste Dag førtes 16 attenpundige Kanoner, 23 hundrede- og halvtresindstyvepundige og 6 tresindstyvepundige Morterer ind i de for dem opførte Batterier. Den 15de Maj hændte det Uheld, at en fjendtlig Bombe faldt i Krudtmagasinet, dræbte ti Artillerister og sprængte hele Krudt- og Kugleforraadet i Luften. Over otte Dage hengik, inden dette Tab kunde erstattes ved Flaadens Hjælp fra Glückstadt og Rendsborg. Løbegravene, som den 14de Maj kun vare 300 Skridt fra Gravranden og den næste Dag havde vundet 100 Skridt fremad, maatte ligeledes standse deres Fremrykning, fordi de savnede Artilleriets Understøttelse. Den 27de Maj vare Batterierne atter skudfærdige og vedligeholdt i fire Dage en stærk Ild paa de angrebne Værker. Fodfolket gravede sig frem til Gravranden og stormede to mindre Forværker, et Blokhus paa Ejderdiget og en lille Skanse paa Dæmningen mellem Ejderen og Fæstningsgraven. De Hertugelige toge ved et Udfald disse Værker tilbage, men med stort Mandetab dreves de atter ud af dem af vore tililende Reserver. Ved slige Kampe var Hellebarden eller Halvpiken, som bares af alle Officerer og de ældste Underofficerer, et fortrinligt Vaaben. Kommandanten i Fæstningen imødesaa en Hovedstorm. Han opførte Tværvolde bag ved hinanden i de angrebne Bastjoner og lagde Miner under de angrebne Værker. Paa dansk Side førtes en Minegang frem imod Bastjonen Eidersted. Würtemberg forsmaaede intet Middel for at fremkalde Modløshed hos de belejrede og bringe dem til at svigte deres Pligt. Han lod Morterene kaste Blikdaaser ind i Fæstningen, fyldte med Sedler, i hvilke der lovedes enhver Overløber Tilgivelse og 30 Rd., naar han vilde tage dansk Tjeneste. Efter at dette Middel havde været anvendt

i flere Dage, fremkaldte det en Sending Blikdaaser med Sedler fra de belejrede, som indeholdt, at ingen i Besætningen vilde blive mensvoren, idetmindste ikke, saalænge der var fuldt op af Kugler, Flæsk og Brændevin.

Saaledes stode Sagerne, da det Uvejr, der længe havde truet, brød løs over Danmark. En Hær paa 19,000 Svenskere, Hannoveranere og Lüneburgere gik den 28de Maj over Elben og rykkede ind i Holsten for at undsætte det belejrede Tønning. En engelsk-hollandsk Flaade sejlede den 27de Juni ind i Øresund og forenede sig med en svensk Flaade. Flere Hære bleve sammentrukne i Skaane og Bohus og truede med Indfald i Sjæland og Norge. Under saadanne Omstændigheder blev det nødvendigt at afbryde den allerede vidt fremskredne Belejring. Artilleriet blev ført til Kattingsil, indskibet og bragt til Glückstadt. Livgarden, Dronningens Livregiment, Prins Kristians og Prins Georgs Regimenter gik den 2den Juni til Seth og den 3die til Sorkbro. General Fuchs, som førte Bagtropperne (1ste, 2det og 4de jydske Rytterregiment, Schacks, fynske og jydske Fodregiment), dækkede Artilleriets og det øvrige Materiels Indskibning og gik den 3die Juni til Frederiksstad. Afdelinger af Besætningen i Tønning fulgte Bagtravet i Hælene og erobrede ved Saksfærge et med Bomber og Kugler ladet Skib. Besætningens Tab under Belejringen var 36 døde og 50 saarede. Danskernes Tab beløb sig til 300 døde. De havde bortskudt 11,000 Bomber og 14,000 Kanonkugler.

Felttoget i Holsten. Som allerede tidligere er anført, vidste den danske Regering, inden den begyndte Krigen med Holsten-Gottorp, at dette Skridt vilde blive betragtet som en Krigserklæring af de Magter, som havde undertegnet Freden i Altona 1689. Af Danmarks Forbundsfæller, Rusland og Polen-Sachsen, kunde det ikke vænte synderlig Hjælp. Frankrig og Brandenburg afsloge rentud at understøtte Danmark i denne Krig. Alligevel begyndte Frederik IV Krigen i det

Haab at blive færdig med Hertugen af Holsten-Gottorp, inden dennes Forbundsfæller bleve kamprede. Dette Haab glippede, den danske Hær maatte afbryde Tønnings Belejring og skynde sig over Rendsborg gennem Holsten for at standse Fjenden, som den 28de Maj havde gaaet over Elben ved Tollenspiker, sønden for Hamburg, med 6700 svenske Tropper, 6300 fra Lüneburg-Celle, 4000 Hannoveranere og 1400 Hollændere, ialt 18,400 Mand, under Kurfyrst Georg af Hannover. Fortropperne, 2 svenske og lüneburgske Batailloner samt 2 Dragonregimenter, gik over Bille ved Bergedorf og sloge de ved Reinbeck staaende danske Forposter paa Flugten. Denne Træfning jog en saadan Skræk i alle Indbyggerne fra Altona til Itzehoe, at mange flygtede til Glückstadt for at bringe deres Gods i Sikkerhed bag Fæstningens Volde. Den fjendtlige Hær drog imod Glückstadt, som Hannover og Lüneburg længtes efter at ødelægge, da den i Forbindelse med den i Elben liggende Hitlerskanse spærrede Skibsfarten. Foreløbig kom den dog ikke længere end til Pinneberg, hvor den standsedes af den danske Hær, som havde taget en saadan Stilling ved Elmshorn, at den baade dækkede Glückstadt og spærrede Vejen mod Nord.

Hertugen af Würtemberg var den 4de Juni kommen med sin Hær til Rendsborg; den 5te gik han til Itzehoe og den 6te til Elmshorn. Ligeover for ham stod den fjendtlige Hær med sin højre Fløj støttet til Pinneberg og sin venstre til Landsbyen Arpen. Efter at have udhvilet sig i ti Dage brød den danske Hær op den 16de Juni, overskred Elmsaa og gik til Uetersen for at gaa over Uetersen Aa og tage Stilling imellem Holm og Wedel.

Den fjendtlige Hær bestod af 26 Batailloner og 44 Eskadroner med 60 Kanoner.

Overgeneral: Kurfyrst Georg af Hannover.

Højre Fløj:
Gyllenstjerna.
Første Træfning:
Dopf.

Esk.
2 Krassov, Svensk.
4 Mellin, Do.
8 Albemarle, Hannover.
4 Dopf, Do.

Anden Træfning:
Voigt.
4 Horn, Svensk.
1 Østfriesl., Hannover.
1 Agrin, Holland.
1 Dompré, Hannover.

Midten:
Sommerfeld.
Første Træfning:
Bûlow.

Bat.
2 Skaraborg, Strømfelt.
2 Kronoberg, Heidenfelt.
2 Stettin, Müller.
1 Holstein-Beck, Svensk.
1 Rantzow, Celle.
1 Bernstorff, Do.
2 la Motte, Hollandsk.
1 St. Pol, Do.
1 Garde, Hannover.
1 Veller, Do.

Anden Træfning:
Strømberg.

Bat.
2 Sødermanl., Mardefelt.
2 Østgøte, Ulfsparre.
1 Keppel, Celle
1 Kapol, Do.
1 Karl, Do.
2 Luik, Do.
2 Schlegel, Hannover.
1 Garde, Do.

Venstre Fløj:
Tilly.
Første Træfning:
Weyhe.

Esk.
2 Hannover., Bois David.
3 Garde, Celle.
2 Garde, Hannover.
2 Noyelle, Do.
3 Villars, Celle.

Anden Træfning:
Ridderhjelm.
2 Freichapelle, Celle.
2 Voigt, Hannover.
3 Botmar, Celle.
60 tre- og sekspundige Kanoner.

Da den danske Hær ankom til Uetersen Aa, fandt den Overgangene saa vel forsvarede, at den standsede nord for Aaen. I den anden Halvdel af Juni bleve Modstanderne staaende hver paa sin Side af Vandløbet, uden at røre sig af Stedet. Da Fjenden imidlertid trak en Forstærkning af Hollændere til sig, saa gik den danske Hær den 1ste Juli tilbage til Elmshorn, netop i det Øjeblik, da den forbundne Hær, tilskyndet af den hævnlystne Hertug Frederik IV af Gottorp, havde besluttet at angribe. Den danske Hær trak sig i god Orden tilbage, forfulgt af Hannoveranerne, som gik frem ad den østre Vej fra Pinneberg til Elmshorn. Men da Würtemberg standsede og opstillede sin Hær i en god Flankestilling,

vendte Hannoveranerne tilbage til Pinneberg. Den 5te Juli brød Fjenden igen op fra denne By og gik over Oldesloe imod Segeberg, i det Haab, at det skulde lykkes den at omgaa den danske Hær og trænge frem til Ejderen. Denne, der itide underrettedes om Fjendens Opbrud, gik den 6te fra Elmshorn over Bramsted til Heidmühlen, nordvest for Segeberg, hvorfra den var istand til at angribe Fjenden i Siden, naar han vovede sig videre imod Nord. Paa den store Segeberghede forefaldt der i Juli adskillige smaa Rytterfægtninger, men Hovedhærene bleve staaende hver paa sin Side af Trave, som flyder i nordøstlig Retning. Danmark væntede forgæves paa Hjælp fra sine Forbundsfæller i Mellemtyskland. Ifølge Forbundet med August af Sachsen skulde denne Konge overlade Danmark 8000 Hjælpetropper. For at slippe saa billig som muligt fra dette Løfte købte Kong August 4000 Mand i Gotha og føjede hertil de sletteste af sine egne Tropper. Dette elendige Korps blev den 6te Juli i Eisleben, i Grevskabet Mansfeld, overleveret til den danske Kommissær, Grev Ahlefeldt, som nu kunde sørge for, hvorledes han fik dem førte til Holsten. Han drog afsted med dem gennem det Braunschweigske. Men da Tropperne overalt opførte sig slet og begik store Udskejelser, saa rejste den forbitrede Landbefolkning sig imod Korpset, splittede det ad, og i enkelte Hobe søgte det igen hjem. Det var den Hjælp. De andre tyske Forbundsfæller undskyldte sig med, at Pengekasserne vare tomme.

Fra Kjøbenhavn modtog Hæren den 21de Juni den foruroligede Efterretning, at en engelsk-hollandsk Flaade, 30 Sejlere stærk, var bleven iagttaget fra Skagen otte Dage iforvejen. Fremdeles indløb der Mælding, at Kongen af Sverig opholdt sig i Malmø og havde trukket et Korps sammen i Skaane, hvormed han agtede sig over til Sjæland for at afbrænde Frederiksborg. Frederik IV stolede imidlertid saa fast paa, at Flaaden var istand til at forsvare Sjæland imod

Landgang, at to norske Regimenter, Gyldenløve og Hausmann, som afgik den 5te Juli fra Frederiksstad i Norge, fik Befaling at gaa til Glückstadt, hvor de ankom den 20de August, efterat Freden var undertegnet.

Den 28de Juli brød den svensk-hannoverske Hær op fra Segeberg for at gaa til Kiel. Den danske Hær stillede sig ligeover for den, ved Hamdorf, afbrød Broerne over Trenen og tvang Fjenden til at vende tilbage til Segeberg. Det var smukke Bevægelser, Würtemberg foretog, som under andre Forhold vilde haft Krav paa Beundring, idet han altid forstod at stille sin Hær, saa den spærrede Fjenden Vejen, hver Gang denne ved en ny Bevægelse troede at kunne bane sig Vej til de hertugelige Landes Befrielse; men med alt det blev Danmarks Stilling slettere Dag for Dag. Det gjaldt om at vove et Hovedslag for at komme Hovedstaden til Hjælp, og dertil sporedes ingen Lyst, uagtet de kæmpende Hære vare lige stærke, og Afstanden mellem Hamdorf og Segeberg, de to Hovedkvarterer, kun var en Fjerdingvej. De indgik en stiltiende Vaabenhvile, og Fredsunderhandlerne samledes den 1ste August i Traventhal for at bilægge Tvisten. Søstaterne og Hannover paa den ene Side og Danmark paa den anden længtes efter atter at indgaa Fred og Venskab, medens Holsten-Gottorp og Sverig stemte for Krigens Fortsættelse. De hertugelige Tropper gik ved Tønning over Ejder og bemægtigede sig et stort Stykke af Ditmarsken; samtidig rykkede de med et Rytterkorps gennem Husum imod Nord, besatte Bredsted Amt og tvang de her staaende to danske Rytterregimenter, efter en Fægtning ved Arlevad, til at trække sig tilbage til Tønder. Forholdene forværredes. Fra Sjæland fik man Efterretning, at den engelsk-hollandske Flaade havde forenet sig med den svenske og tvunget den danske Flaade til at rømme Søen, og at man med hver Dag kunde vænte Underretning om, at Karl XII stod paa Sjælands Grund.

Søkrigen i Øresund, Kjøbenhavns Bombardement. Den 22de Maj forlod Frederik IV sin Hovedstad, som han først skulde gense, efter at den havde udstaaet et Bombardement og i flere Uger været truet af en fjendtlig Flaade og Hær. Kongen begav sig til Tønning for at være et ørkesløst Vidne til den mislykkede Belejring. Forinden sin Afrejse oprettede han en Forsvarskommission, Slotsloven, som skulde ordne Sjælands Forsvar. Dens Medlemmer vare Generalerne Schack og Munch, Amiral Jens Juel, de to Deputerede for Land- og Søværnet, Adeler og Hansen; de Deputerede i Rentekammeret Thott, Rosenkreutz og Breitenau; Præsident Nansen, Politimester Rasch og Generalprokurør Bentzon. — To Dage efter Kongens Afrejse lettede Flaaden, 21 Linjeskibe og 9 Fregatter, fra Kjøbenhavns Red og stod syd efter. Den skulde hindre den svenske Flaade i at løbe ud fra Karlskrona og forbyde Troppeoverførselen fra Sverig til Pommern og Wismar. Flaaden førtes af den to og tyveaarige Generalamiral Gyldenløve, Kristian V's Søn med Sofia Moth. I en Alder af 19 Aar var Frillesønnen ved Niels Juels Død 1697 bleven udnævnt til Generalamiral. Denne Udnævnelse skyldte han sin Fødsel, thi Bedrifter havde han ikke udført, og Dygtighed skulde han først erhverve. Han skildres af sine Samtidige som en livlig Yngling med gode Evner. Men de naturlige Fortrin bleve nedtrykkede ved kongelige Bestemmelser, som bevirkede, at han kun var Anfører af Navn. Foruden at der medgaves ham to ældre Raadgivere: Amiralitetsraad Hansen og Amiral Poulsen, saa bestemtes der, at han ej maatte foretage sig noget, uden at høre Krigsraadets Mening; og dette bestod af de ældste Skibschefer, gamle Folk, som raadede til Forsigtighed og til at trække sig tilbage. Endelig skulde han raadføre sig i alle vigtige Sager med Slotsloven.

I den første Halvdel af Juni krydsede Flaaden imellem Bornholm og Karlskrona; men dens Virksomhed lammedes fuldstændig af en kongelig Befaling af 1ste Juni, ifølge hvilken

den ingen Vold maatte øve imod nogen Fremmed, hvis den ikke selv blev angreben. Ingen fremmede Skibe maatte standses. Som Følge heraf frigaves nogle tagne hollandske og svenske Koffardiskibe, og der blev gjort dem en Undskyldning for det Ophold, man havde foraarsaget dem. — Den 7. Juni modtog Kong Frederik i Rendsborg en engelsk Note, i hvilken Kong Wilhelm den III erklærede, at han som Vogter for det altonaske Forlig havde set sig nødt til at sende en engelsk-hollandsk Flaade til Østersøen. Han ønskede, at Kongen af Danmark vilde trække sine Tropper bort fra de gottorpske Besiddelser, da han i saa Fald vilde tilbagekalde de Befalinger, han havde givet Flaaden for at tvinge Danmark til at falde tilføje. Denne Note bevirkede, at Flaaden gik tilbage til Øresund, hvor den forstærkedes med otte Linjeskibe. Den var inddelt i tre Eskadrer under Gyldenløve, Gedde og Stocken. Paa Efterretning om, at den engelsk-hollandske Flaade var i Opsejling, lettede den danske Flaade og gik nordefter til Helsingør, hvor den indtog en Slagstilling i tre Linjer, i sydøstlig Retning efter Hven. Den engelsk-hollandske Flaade lagde sig den 27. Juni for Anker i Hornbæksbugten ved Gilleleje, to Mile fra den danske Flaade. Skønt ingen var uvidende om, hvad de fremmede førte i deres Skjold, og alle vidste, at det var deres bestemte Hensigt at forene sig med den svenske Flaade, for at tvinge Danmark til at opfylde de holsten-gottorpske Fordringer, saa sendte den danske Flaade dog to af sine højeste Embedsmænd, Gedde og Hansen, ud til de fjendtlige Amiraler og spurgte dem, hvad Hensigten var med dette Tog. Svaret var svævende. De kom som Venner og vilde meget beklage, om de opstaaede Stridigheder ikke afgjordes i Mindelighed. Dog lagde de ingen Skjul paa, at det var deres Hensigt at sejle igennem Øresund for at forene sig med den svenske Flaade. — Helst ønskede de jo, at det maatte lykkes dem at opholde os med

Snak, saalænge indtil den svenske Flaade kom ned fra Østersøen, og de kunde klemme os fra to Sider.

Den engelsk-hollandske Flaade talte: 20 Linjeskibe, 4 Fregatter og 3 Brandere med ialt 1214 Kanoner. Den danske Flaade talte: 29 Linjeskibe, 12 Fregatter og 5 Brandere med ialt 2684 Kanoner. Der var saaledes ypperlig Lejlighed til at vise de fremmede Vintervejen og lære dem fremtidig at lade os selv afgøre vore indre Stridigheder. Men desværre savnedes alle de personlige Betingelser for at udføre det knusende Slag. Gyldenløve maatte intet foretage sig uden at høre Krigsraadets og Slotslovens Mening. Der var Uenighed baade imellem Eskadrecheferne og Skibscheferne indbyrdes, og der sporedes ingen Lyst til at binde an med Fjenden. Man holdt sig til Ordene i den kongelige Befaling, ikke at begynde noget Angreb men kun forsvare sig; altsaa skyde den gode Lejlighed fra sig, skønt Krigen var i fuld Gang. Frederik den IV, der opholdt sig i Rendsborg, kunde ej formode, at hans Flaade var langt stærkere end de Forbundnes; og det lader ej til, at nogen har underrettet ham derom. Den engelsk-hollandske Flaade var baade i hans og den kommanderende Generals Øjne en Kæmpeflaade af overlegen Styrke. Derom vidne de opbevarede Ytringer. »Dersom Frankrig ikke afbøder disse Flaaders Angreb, blive vi jo knuste«, skriver Hertugen af Würtemberg til Overkrigssekretæren for Flaade og Hær, Lenthe. I ti Dage laa Flaaderne og underhandlede med hinanden. Den danske Amiral lod de fremmede vide, at alle afsluttede Traktater bestemte, at der ikke maatte gaa flere end seks fremmede Orlogsskibe igennem Sundet, og at det var et Fredsbrud, naar de sejlede forbi Kronborg med et større Tal. Den forbundne Flaade, som blot søgte at vinde Tid, til den svenske Flaade kom ned fra Østersøen, svarede, at den var kommen i den fredeligste Hensigt, men den havde Befaling at sejle med sin hele Styrke gennem Sundet.

Den 7. Juli stod den svenske Flaade paa 38 Linjeskibe og 10 Fregatter under Amiral Hans Wachtmeister ind i Sundet og kastede Anker i Kjøgebugt, søndenfor Dragør. Svenskernes Ankomst i Sundet bevirkede, at den danske Flaade lettede Anker og gik under Sejl den 7. Juli Kl. 8 Formiddag. Den styrede imod Syd og kastede Anker imellem Hven og Rongsted, da Vinden lagde sig. Det var dens Hensigt at lægge sig i Kongedybet, udfor Kjøbenhavn, saa nær Middelgrunden som muligt, for at hindre den engelsk-hollandske Flaade i at forene sig med den svenske. Saa snart det mærkedes i Helsingborg, at det blev til Alvor med den danske Flaades Bortsejling, hejsedes der her Flag paa Taarnet »Kärnan«, og det svenske Løsen, to Kanonskud, affyredes sammesteds fra til Tegn for den engelske Flaade, som øjeblikkelig lettede og stod ind i Sundet. Kl. 4 Eftermiddag gik det engelske Amiralskib forbi Kronborg og hilsede Fæstningen med tre Salutskud, som besvaredes. Den hollandske Amiral hilsede med ni Skud, Viceamiralen og Schoutbynachten hver med fem, og de fleste hollandske Skibe strøge Sejl for Fæstningen, saa det skortede ikke paa Høflighedsbeviser. Kommandanten paa Kronborg, Pfordten, havde forgæves forlangt Oplysning hos Regeringen, om han skulde forbyde Gennemfarten. Da den danske Flaade, som var gaaet tilankers under Hven, mærkede, at den engelsk-hollandske Flaade nærmede sig, sendtes Gedde og Hansen atter ud til den, med Spørgsmaal om, hvilken Holdning de fremmede Gæster agtede at indtage, naar den danske Flaade angreb den svenske, som var kommen til Drogden. Denne Gang skænkede de fremmede Amiraler, Rooke og Allemonde, ren Vin for de danske Sendebud. De svarede:

1. At de vare komne som Vogtere for det altonaske Forlig.
2. At de havde Befaling at gaa forbi den danske Flaade og forene sig med den svenske.
3. At, naar Svenskerne angreb, vilde de ligeledes angribe os.

Amiral Rooke skrev endvidere til Gyldenløve: Jeg har modtaget Deres Eksellences Brev af Dags Dato og skynder mig med at svare, at, da vort Haab, — at det skulde have øvet et tilstrækkeligt Tryk paa hans danske Majestæt, at Kongen min Herres og de øvrige Garanters Eskadrer viste sig i dette Farvand, — ikke er gaaet i Opfyldelse, saa ere vi tvungne til at udføre Ting, som skulle forkynde vore Herskeres Vrede over den Foragt, hans danske Majestæt viser vore Erklæringer. Vi haabe stadig, at vore Anstrængelser ville føre til Fred og ej til Krig.

Grunden til den engelske Aabenhjertethed var Visheden om en snarlig Forening med den svenske Flaade, om hvilken det hed, at den havde passeret Kjøbenhavn og var under Opsejling, og at det var Aarsagen til, at den danske Flaade var gaaet tilankers; men det var en urigtig Efterretning: den svenske Flaade var bleven liggende sønden for Drogden, imellem Stevns og Falsterbo. Istedenfor nu at angribe den engelsk-hollandske Flaade, efterat den aabent havde vedkendt sig sine fjendtlige Hensigter, hvilket endnu lod sig udføre, da den var over otte Mile skilt fra den svenske Flaade, som tilmed havde smalle Løb at passere, der let kunde lukkes med nogle enkelte Skibe; saa gik den danske Flaade den 8. Juli om Morgenen under Sejl og lagde sig i Kongedybet, det vestligste af Løbene i Øresund. Herfra beherskede den det midterste Løb, Hollænderdybet, som er skilt fra Kongedybet ved Middelgrunden, og beherskede tillige Kongedybets Fortsættelse imod Sønden, Drogden, men ikke det østre Løb, Flinterenden. Det var Frygten for at blive standset i Drogden, som voldte, at den svenske Flaade tøvede med at gaa længere frem imod Nord i Øresund. Den vovede ikke at gaa igennem Flinterenden, fordi dette Løb aldrig tidligere var blevet nyttet af Flaader, da Farvandet ikke har tilstrækkelig Dybde. Den 10. Juli gik den engelsk-hollandske Flaade under Sejl for at smutte østen om den danske Flaade, der straks gik imod den

og lagde nord over, men saa snart den danske Flaade havde lettet, ankrede den fjendtlige Flaade igen, og Danskerne fulgte Eksemplet isteden for at lade staa til og ødelægge den i Sundet indtrængende Fjende. Flere Dage hengik nu atter med Underhandlinger. Den danske Amiral meddelte den engelske, at Freden var ifærd med at sluttes. Denne svarede, at det var ham kært at høre; men, da han ingen Meddelelse havde faaet derom, ansaa han sig ikke for beføjet til at afvige fra den bestemte Befaling, han havde, at forene sig med den svenske Flaade og staa den bi.

I Malmø opholdt Karl den Tolvte sig. Han drev med Iver paa Flaadernes Forening og blev utaalmodig over de Betænkeligheder, hans Amiral havde ved at passere Flinterenden. Med et Magtsprog bød han, at Flaaden ufortøvet skulde sejle igennem Flinterenden og iværksætte Foreningen, om der end gik nogle Skibe i Løbet. Den 13. Juli gik den svenske Flaade under Sejl. Fire af de største Skibe grundstødte og maatte sendes hjem til Karlskrona for at faa nye Køler, men 34 Linjeskibe og 10 Fregatter slap lykkelig igennem og ankrede paa Malmø Red. To Dage efter lettede den engelsk-hollandske Flaade og gik østefter, henimod Landskrona. For ikke at blive angreben under denne Bevægelse, sendte Amiral Rooke Bud til den danske Amiral, at han ikke skulde lade sig forurolige af dette Skridt, da han nok skulde formaa Svenskerne til ej at angribe, saalænge Fredsunderhandlingerne stode paa. Den danske Amiral holdt Krigsraad, i hvilket der besluttedes, da man dog ikke kunde hindre Foreningen, at lade Flaaden indtage en Slagstilling paa Kjøbenhavns ydre Red, udfor Refshalegrunden, hvor senere Trekroners Batteri er anlagt. Her blev den danske Flaade liggende de næste to Dage. Den svenske Flaade lettede den 17. fra Malmø Red, lagde sig under Hven, og den næste Dag forenede de tre Flaader sig udfor Landskrona.

Den 19. lettede 54 Linjeskibe, 14 Fregatter, 8 Bombarderskibe og 7 Brandere Anker og sejlede frem imod vor Flaade, som af Frygt, for at den ikke vilde kunne modstaa Angrebet, om Natten trak sig ind under Citadellet, hvor den lagde sig saa uheldigt, at den hindrede Ilden baade fra Citadellets og Langelinjes Kanoner. Da der tilmed ingen Plads var for den store Masteskov, bleve flere Skibe halede indenfor Bommen. Indløbet til Renden spærredes med Vrag; nogle Stykpramme, hver med tyve 24pundige Kanoner, lagdes paa Refshalegrunden for at hindre Brandere og Bombarderskibe i at nærme sig. — Dagen efter gik de i den forbundne Flaade værende Bombarderskibe saa nær, som det var dem muligt, ind imod Kjøbenhavn for at bombardere Byen og den indesluttede Flaade. Forinden Bombardementet skrev Amiral Rooke til Gyldenløve, at han maatte meget beklage ikke at kunne opsætte Udførelsen af de Befalinger, det var ham paalagt at udføre. Herpaa svarede Gyldenløve, at han var saa meget mere forbavset over den engelske Amirals Hensigter, som han havde Befaling af sin Konge til at behandle den engelsk-hollandske Flaade med Høflighed og Venskab. Han bad ham derfor at vænte med Iværksættelsen af Truslerne, til han havde erfaret sin Konges Hensigter. Men nu, efterat Flaadens Forening var sket, fandt Rooke ikke, at der var Anledning til at tøve længer. Samme Dags Aften begyndte han et Bombardement, som gentoges i de følgende seks Dage, uden at det dog lykkedes ham at anrette synderlig Skade. Baade paa Flaaden og i Byen blev Branden slukket, inden den fik Tid til at udbrede sig. Kjøbenhavns Borgere lagde for Dagen, at de ej vare vanslægtede fra deres Forfædre. De gjorde fortræffelig Tjeneste baade ved Kanonerne paa Voldene og ved Slukningen af Brandkuglerne. Af vore Skibe var det navnlig Stykprammene i Forbindelse med nogle Bombarderpramme og det store Batteri paa Nyholm, som tvang den forbundne Flaade til at trække sig saa langt tilbage, at

den ikke kunde naas med Kanoner fra de paa Grundene udlagte Pramme.

Hollænderne sang: tre Pramme have bortjaget tre Flaader; Svenskerne kaldte Prammene forheksede Svinetruge. Tvende Gange forsøgte de Forbundne at kaste Tropper iland ved Charlottenlund og Gamle Vartov i Landgangsbaade, som vare hentede i Malmø og Landskrona; men paa begge Steder bleve de med betydeligt Tab kastede ud i Vandet af vort tililende Rytteri og Fodfolk. Ved en af disse Lejligheder blev en saaret dansk Officer og nogle saarede Soldater tagne tilfange og bragte ombord paa den engelske Flaade, hvilket gav Amiral Rooke Lejlighed til paany at indlede Underhandlinger. Han skrev til Gyldenløve, om han skulde beholde de saarede Fanger ombord og lade dem behandle som sine egne, eller om man foretrak, at de bleve bragte iland, og i saa Fald om dette skulde ske i engelske Baade, eller om vi vilde sende ham et Fartøj. Med stor Sorg havde Amiral Rooke erfaret, at de Bomber, som faldt i Byen, havde voldt Enkedronningen, denne uforlignelige Fyrstinde, Uro. Han bad Gyldenløve at skaffe ham hendes Tilgivelse, og lovede, at han skulde lade Hendes Majestæt vide, naar han næste Gang begyndte at bombardere Byen, for at hun kunde drage Omsorg for sin ophøjede Person, thi han havde en naturlig Modbydelighed og Afsky for at fortrædige Personer af Hendes Majestæts Rang.

Frederik den Fjerde var meget forbitret over, at hans store Flaade, som skulde dække Sjæland, havde ladet sig indeslutte og sprede inden og udenfor Bommen, isteden for at handle samlet og kæmpe. Det maa være usædvanlige Omstændigheder, skriver han, der har bevirket dette. Han glemte, at hans Befalinger vare Skyld deri. Han havde gjort bedre i ikke at blande sig i Flaadens Fremgangsmaade, end, ukendt med Forholdene paa Stedet, at give den Befalinger om at afholde sig fra Angreb. Selv nu, efterat Kjøbenhavn var indesluttet, dristede han sig ikke til at give Flaaden Befaling at

løbe ud og levere et Hovedslag, for at afværge den faretruende Landgang af den svenske Hær. Dertil indbød Fjenden. Den 23. Juli sejlede nemlig hele den fjendtlige Flaade bort og lagde sig under Hven. Den 25. kom den atter tilbage og bombarderede paany Kjøbenhavn fra 24 Linjeskibe og fra en Del Bombarderfartøjer. Beskydningen varede hele Natten og fortsattes den 27. til Kl. 9 Formiddag. Under Bombardementet skrev Rooke til Kjøbenhavns Kommandant, General Schack, og truede med at lægge hele Byen i Aske, hvis den ej faldt tilføje; men Schack afslog enhver Tanke om Overgivelse og forsikrede den engelske General, at han ikke skulde blive ham Svar skyldig, men give ham Bombe for Bombe og Kugle for Kugle. De fjendtlige Flaader bleve eftertrykkelig beskudte af nogle af vore Skibe, som havde benyttet hans Fraværelse i de foregaaende Dage til at indtage en bedre Stilling fra Refshalegrunden henimod Kastelspynten. Enden paa Bombardementet blev, at Fjenden maatte trække sine Skibe ud af Ilden, og i en Smædevise fik de Forbundne at vide, at de kun havde opnaaet at jage de stakkels Sild paa Flugten. Da den engelske Amiral saa, at han paa Grund af vore Forsvarsmidlers Styrke intet udrettede med sin Skydning, laante han Øre til Karl den Tolvtes ærgærrige Plan, at bruge den allierede Flaade til at føre en svensk Hær i Land paa Sjæland. Han meddelte Gyldenløve, at de Forbundne havde taget en Beslutning, som let kunde føre til Kong Frederiks og Danmarks fuldstændige Ødelæggelse, en Beslutning, som ufortøvet skulde udføres, hvis hans danske Majestæt ikke forekom den ved at give efter itide.

Karl den Tolvtes Landgang paa Sjæland. Allerede i Juni havde den danske Regering faaet bestemt Efterretning om, at Sverig samlede et Troppekorps paa 12000 Mand i Skaane, for at gøre Landgang paa Sjæland og Smaaøerne. Af Forsvarskommissionens Medlemmer: Schack, Munch, Nansen og

Adeler, modtog Kongen den 21de Juni, samtidig med Meddelelsen om den engelsk-hollandske Flaades Ankomst, de Beretninger, som Kommissionens Medlemmer havde skaffet sig fra sikre Hænder i Skaane. Ifølge disse Oplysninger samlede den svenske Konge en betydelig Magt imellem Helsingborg og Kristianstad. Tropperne gik om Natten til deres Bestemmelsessteder, og en Mængde Fartøjer samledes i alle Havnene. Snart hed det, at Maalet var Frederiksborg, snart at Landgangen skulde ske ved Kjøbenhavn. Til Sjælands Forsvar foretoges dog intet kraftigt Skridt. Vel befalede Kongen, at Bønderne skulde øves i Vaabenbrug under Amtmandens Befaling og forrette Strandvagtstjeneste; men, da han samtidig dermed indskærpede, at de ej maatte drages fra deres Markarbejde, og de ikke paa engang kunde bjerge Hø og bevogte Stranden, saa gik det udover Vagttjenesten, som forsømtes. Geværer udleveredes af Tøjhuset i tilstrækkeligt Tal til Landbefolkningen; men kun i Kjøbenhavns og Kronborg Amter blev der samlet noget Mandskab. Hele den regulære Krigsstyrke paa Sjæland beløb sig til to Rytterregimenter, første og tredie sjælandske, som tilsammen talte 600 Heste, og seks Batailloner af Schacks, Marineregimentet og de norske Regimenter, tilsammen 3000 Mand i Kjøbenhavn og en Bataillon af Prinds Kristians Regiment i Kronborg samt fire Artilleri-Kompagnier.

I Malmø væntede Kong Karl forgæves paa, at de tre Flaaders Angreb skulde føre til den danske Flaades Ødelæggelse og Kjøbenhavns Overgivelse. Da Angrebet hendøde, sendte han en dygtig Søkaptejn, forklædt som Matros, over Sundet, for at han skulde udspejde Tilstanden i Kjøbenhavn. Det lykkedes denne at slippe ubemærket ind i Hovedstaden og undersøge dens Forsvarsmidler. Han vendte tilbage til Malmø med den Efterretning, at en Fortsættelse af Angrebet fra Søsiden var ørkesløs og vilde ikke føre til noget. Dette styrkede Kong Karl i hans Forsæt, at vove en

Landgang og prøve Lykken fra Landsiden. Den første Avgust modtog General Schack bestemte Efterretninger fra Skaane, at Landgangen forestod i de første Dage; men Uvisheden, om den vilde blive foretaget norden eller sønden for Kjøbenhavn, bidrog til at sprede de svage Kræfter, han raadede over. Det Landeværn, der var opbudt, fordeltes langs Østkysten og havde opkastet smaa Værn paa de for Landgang mest udsatte Steder, ved Humlebæk, Nivaa, Rongsted, Vedbæk og Skovshoved. Den 2. Avgust indskibede Kong Karl 12000 Mand og 5000 Heste i Landskrona Havn i større og mindre Fartøjer. Til Landgangssted valgtes det skovfri, bakkede Landstrøg norden for Humlebæk. For at drage Danskernes Opmærksomhed bort fra dette Sted, foretoges Skinangreb længere imod Sønden, ved Vedbæk og Taarbæk. Først den 4de Avgust Kl. 4 Eftermiddag lettede hele Transportflaaden fra sin Ankerplads under Hven og styrede over til Humlebæk, hvor Landgangen foretoges i følgende Orden.

Fortroppen dannedes af 71 Chalupper, der havde 254 Grenaderer ombord samt dobbelte Spidsbjælker (ɔ: spanske Ryttere), som skulde opstilles foran Mandskabet, naar det havde Fodfæste paa Strandbredden, til Dækning mod Rytteriets Angreb. Efter dem fulgte 44 Fartøjer med 500 Mand til Fortroppens Understøttelse samt 34 Baade med Mandskab, som medførte Spader og Faskiner. Derefter kom Hovedkorpset i tre Grupper, først Fodgardens tre Batailloner og en Bataillon af Pfalzburgs Regiment Landskrona, dernæst Fodregimenterne Upland, Vestmanland og Kalmar, ialt 10 Batailloner, samt et Landgangskorps af engelske og hollandske Matroser. En Flaade paa 8 Linjeskibe lagde sig saa nær Kysten som muligt og overøste Stranden med Kugler, for at hindre Strandvagterne i at nærme sig. Alt, hvad der fra vor Side kunde trækkes sammen for at afværge Landgangen, beløb sig til to Eskadroner Ryttere, seks enpundige Kanoner og nogle hundrede af Landeværnet, som stode paa Humlebæk

og Tibberup Bakker, bag nogle ubetydelige Skanser. Af de seks smaa Kanoner stode de tre paa den ved Humlebæk imod Søen fremspringende Bakke, og de tre andre paa Bakken ved Tibberup Mølle, saa de modtoge den angribende Fjende med en krydsende Ild. Saasnart Baadene stødte, sprang de svenske Soldater ud i Vandet. Kongen var iblandt de forreste. Han spurgte en af sine Sidemænd, hvad det var for en Hvislen og Brummen, der lød om Ørene, og da han hørte, at det var Lyden af Kuglernes Brydning gennem Luften, ytrede han, det bliver herefter min Musik. Da vore Soldater saa Svenskerne stige ud af Baadene, stormede de frem fra Forskansningerne i Forening med Rytteriet og gik dem imøde i Vandet; men Fjendens tidobbelte Overlegenhed afgjorde hurtig Striden. Vore Folk bleve kastede tilbage til Forskansningerne, hvor Striden fornyedes. De tre ved Tibberup Mølle staaende Kanoner skøde paa Svenskerne, indtil disse naaede Kanonerne. Største Delen af Betjeningsmandskabet blev ihjelskudt eller kvæstet, og Kanonerne faldt i Fjendens Hænder. Obersterne Rabe, og See førte endnu engang deres Rytteri imod Fjenden, medens Amtmændene Otto Krabbe og Jens Rostgaard holdt ud hos Fodfolket til det sidste; men hvad Modstand kunde 200 Ryttere, nogle hundrede uøvede Landmænd og seks enpundige Kanoner i Længden gøre imod ti fortræffelige Batailloner, hver paa 600 Mand, der vare kraftig understøttede af Skyts af ethvert Kaliber. Det danske Fodfolk forlod Forskansningerne og forsvandt i Krogerup Skove, hvorfra det søgte til sin Hjemstavn. Rytteriet trak sig tilligemed de tre paa Humlebæk Bakke staaende Kanoner bort over Nivaa og Rongsted. Imellem Vedbæk og Taarbæk stødte det paa nogle Batailloner, som vare sendte til Hjælp fra Kjøbenhavn for at afværge Landgangen.

Fra Hovedstadens Taarne iagttog man, at den fjendtlige Transportflaade styrede over imod Humlebæk. General Schack sendte ufortøvet et Korps under Oberst Hohndorf, bestaaende

af Marineregimentets tre Batailloner, den bergenhusske, vesterlenske og sin egen Bataillon, ialt 6 Batailloner med ti trepundige Kanoner, afsted fra Kjøbenhavn for at hindre Landgangen. Men Korpset skulde tilbagelægge fem Mile for at naa Landgangsstedet. Inden det havde tilbagelagt Halvvejen, var Landgangen fuldført, og Svenskerne stode i en god Stilling med 10 Batailloner. Mange vare af den Mening, at Korpset burde have været tidligere afsendt; ja, naar man havde vidst, hvor Landgangen skulde gaa for sig; men Fjenden gjorde jo Forberedelser baade sønden og norden for Kjøbenhavn. De fleste vare af den Mening, at Fjenden vilde lande samtidig paa Amager og ved Vedbæk, hvor Engelskmændene ogsaa landede 1807. Under saadanne Forhold var det ej raadeligt at blotte Kjøbenhavn for de faa Tropper, som Kongen havde efterladt paa Sjæland. Havde Korpset taget Stilling ved Humlebæk, og Fjenden var landet ved Vedbæk, vilde Følgen have været, at det var blevet afskaaret fra Hovedstaden, til hvis Forsvar det ej kunde undværes. — Danskernes Tab i Landgangskampen var ikke stort; Rytteriet mistede ti Mand og elleve Heste, Fodfolkets Tab er ikke angivet. Svenskerne berette, at de kun mistede nogle faa Mand.

Svenskerne befæstede deres Lejrplads. Befæstningen anlagdes i Form af en langagtig Firkant imellem Krogerup og Tibberup. Den vendte Forsiden imod Vest og støttede sig med begge Sider til Søen. Gravene forsynedes med Spidsbjælker, og alle Udgange lukkedes med dobbelte Spidsbjælker. — En saadan Lejr, besat med ti fuldtallige Batailloner og tyve trepundige Kanoner, understøttet af en mægtig Flaade, som kunde feje Jordsmonnet rent udenfor samme, var ikke let at tage.

Den næste Dag, 5. Avgust, rejste sig en hæftig Storm med Paalandsvind, som hindrede Resten af det svenske Landgangskorps, 4800 Ryttere og et Fodregiment, i at blive udskibet. Mange af Hovedstadens Borgere forlangte, at alt, hvad

der kunde bringes paa Benene, baade af Soldater og Matroser, skulde gaa til Humlebæk og kaste Svenskerne ud i Søen. Det var lettere sagt end gjort. Før midt paa Dagen vilde et saadant Korps, der dog først skulde ordnes og sammensættes for at kunne kæmpe mod en prøvet Hær, ikke sætte sig i Bevægelse. Det skulde dernæst vandre fem Mile, inden det naaede Humlebæk. Den 6. om Morgenen udskibede Kong Karl Resten af sin Hær og stod rede til at modtage Angrebet med 12000 Mand. Udfaldet vilde ikke have svaret til de kjøbenhavnske Borgeres Forvæntninger, thi de Sø- og Landtropper, som vare nødvendige til Hovedstadens Forsvar, vilde være blevne sprængte fra hinanden og ødelagte. De af Flaadens Matroser, som kunde undværes paa Skibene, skulde med paa det forestaaende Tog; men vi tør ikke glemme, at Fjenden ligeledes raadede over Matroser, som han ikke skyede at anvende paa Landjorden. I Landgangen den 4. Avgust deltoge baade engelske og hollandske Søfolk. Det mindedes længe i Egnen, at det var dette Matroskorps, som plyndrede og afbrændte Krogerup.

Da Schack betragtede det som sin Hovedopgave med de Midler, han raadede over, at forsvare Kjøbenhavn til det yderste, var det vistnok fuldstændig rigtigt, at han afslog Borgernes Forlangende og gav Oberst Hohndorf, som havde staaet Natten mellem den 4. og 5. Avgust ved Skovshoved, Befaling til atter at vende tilbage til Kjøbenhavn. Borgerne, som nu vidste, at en Belejring forestod, fik Kommandantens Tilladelse til at sende en Deputation af Præster og Borgere til Kong Karl i hans Lejr ved Humlebæk. De bade ham skaane Staden, i Særdeleshed Kirker og Skoler. Kongen svarede, »at han vilde behandle Byen, i Forhold til som den opførte sig«, og paalagde den foreløbig en Brandskat af 40,000 Rdl. Borgerskabet i Helsingør anbefalede sig ligeledes til Karls Naade og fik Tilsagn derom imod at erlægge en klækkelig Brandskat. Frederiksborg besattes, og Amtet

fik en svensk Amtsskriver. Derimod foretoge Svenskerne intet Forsøg imod Kronborg, der rigtignok havde en temmelig stærk Besætning, nemlig 900 Mand. Svenskerne ansatte Toldopsynsmænd og Toldbetjenter i Sundet, som krævede Skat af de forbisejlende Skibe, uagtet de havde erlagt den lovlige Skat i Kronborg. Imod denne Forholdsregel gjorde den engelske Amiral Rooke kraftig Indsigelse. Iøvrigt holdt den attenaarige Kong Karl fortræffelig Mandstugt og straffede med blodig Strænghed sine Soldater, naar de tillode sig den mindste Plyndring. Alle Levnedsmidler, som Omegnens Beboere bragte til Lejren, betaltes rigelig, og som Følge heraf forsynede den svenske Hær sig med Lethed med alle Fornødenheder. De Bønder, som vare blevne tilfangetagne ved Landgangen, frigav Kongen. Han forærede dem hver en Daler i Rejsepenge og sagde til dem: »Gaa nu hjem hver til sit, og skyt i Guds Navn eders Arbejde. Jeg er ikke kommen til eders Fordærvelse, men for at skaffe Fred imellem Rigerne. Har I Levnedsmidler at sælge, saa bring dem hid; de skulle blive betalte med rede Mønt«. Til hele Sjælands Befolkning udsendte han endvidere en Kundgørelse, hvori han erklærede, at han ikke var kommen til Landet som Fjende, men kun som Løftesmand for det imellem Holsten-Gottorp og Danmark 1689 sluttede Forlig. Altsammen for at vinde Befolkningen.

For at hindre dansk Undsætning i at komme tilhjælp fra Fyn og Halvøen, statjoneredes Amiral Anckarstjerna med syv Linjeskibe i Storebælt. Maalet for Karls Ærgærrighed var Kjøbenhavns Erobring. Han vilde udføre, hvad der ikke havde lykkets hans Farfar, Karl Gustaf. Hans Ingeniører maatte undersøge Kjøbenhavns Omegn og gøre Udkast og forelægge ham Planer over de Steder, hvorfra Staden bedst kunde beskydes. I Skaane udrustedes flere Tropper, og en stor Belejringspark samledes i Malmø. Medens disse Forberedelser bleve trufne, jagede Kong Karl frit og uhindret, under Dækning af sit talrige Rytteri, med sine Officerer i de kongelige

Dyrehaver. Hjorte og Raadyr nedlagdes i hundredvis, saa baade Hæren og Flaaden forsynedes med Vildt.

Kjøbenhavn beredte sig imidlertid efter bedste Evne til at udholde en langvarig Belejring. Proviant sendtes i store Masser ind fra de sydlige Amter; det levende Kvæg blev tilligemed Hestene fra det frederiksborgske Stutteri slaaet paa Græs paa Amager. Mod Sønden forsvaredes Byen af Stykprammene og Bombarderskibene, som lagdes langs med Refshalegrunden. Ti Fregatter lagdes i Løbet imellem Refshalegrunden og Kastelspynten. Største Delen af Linjeskibene haledes indenfor Bommen og beskyttedes i Flaadens Leje ved vaade Huder og Gødning imod de faldende Bomber. Citadellet, Batterierne paa Nyholm og paa Amager besattes med to Marinebatailloner, den bergenhusske og den vesterlenske Bataillon, samt med de Matroser, som kunde undværes fra Flaaden. Det øvrige Fodfolk under Schacks egen Anførsel, tildels nyoprettede Kompagnier og Landeværn i en Styrke af 3000 Mand, foruden nogle hundrede Herregaardsskytter, fordeltes i Skanser ved Sortedamssø, Peblingesø og St. Jørgenssø, med højre Fløj støttet til Citadellet og venstre til et Flydebatteri i Kallebodstrand. Hovedvolden besattes udelukkende med Borgere og Studenter. Bastionerne forsynedes med 300 tolv- og fire- og tyve pundige Kanoner fra Tøjhuset. Enkedronningen Charlotte Amalia, som var bleven i Byen trods Bombardementet og den sig nærmende Belejring, udviklede megen Kraft. Hun benyttede sin Indflydelse til at jævne alle de Stridigheder, som opstode imellem Kommandanten og Byens Stadshauptmand, og afgjorde med Magtsprog alt, hvad der tjente til at fremme Mandskabets Udrustning og Voldenes Befæstning. Hun lod Kompagnierne fremstille for sig, saa snart de vare dannede, og opmuntrede dem til ikke at svigte deres Pligt imod Konge og Fædreland. At Mandskabet just ikke bliver kampfærdigt samme Dag, som det mælder sig, ses bedst af nedenstaaende Eksempel. Den 7de Avgust udstædtes Opraab til Studenterne at stille

sig under Fædrelandsfanen; den 11te bleve de fordelte i fem Kompagnier; den 12te modtoge de Geværer; den 16de fremstilledes de for Dronningen og trak samme Dag for første Gang paa Vagt.

Efterretningen om Svenskernes Landgang paa Sjæland og Hovedstadens Fare vakte stor Bestyrtelse hos Kong Frederik, der stadig opholdt sig i Holsten. Samtidig med Kommandantens Mælding om Landgangen modtog han tillige Meddelelse om det Forslag, der var fremkommet fra Borgerne om at vove et Hovedslag den 5te, og den Splid, der var opstaaet mellem Kommandantskab og Borgerskab. Kongen skrev til Schack, at han skulde vise mere Imødekommen imod Borgerskabet, og, hvis de Forslag, de fremkom med, vare ugørlige, saa skulde han med Grunde og paa god Maade forklare dem, at de vare umulige; men, tilføjede han, hvis Fjendens Magt ved Landgangen ikke skulde være større end 3000 Mand, havde Vi hellere set, at Hr. Generalen havde lyttet til Borgernes Forslag, og at han havde søgt at udrette, hvad der stod i hans Magt, for at drive Fjenden ud af Landet igen. I Schacks Svar skildres Landets sørgelige Tilstand. »Deres Majestæt«, skriver han, »var selv meget bekymret, da De forlod Sjæland, fordi De havde blottet Øen for Tropper, og De ytrede Haab om snart igen at kunne trække Tropperne fra Holsten herover. Da Hoffet rejste, blev der kun 5 Batailloner tilbage; 7 Kompagnier, hvis Kaptejner dels modtoge Patent ved Deres Majestæts Afrejse, dels erholdt det længe efter, skulde først oprettes. Der blev sendt mig Befaling, ifølge hvilken alt skulde afgøres efter Stemmeflerhed af Forsvarskommissionen. De fremmede Staters Sendebud fik Lov at blive i Residensen; de ønskede intet hellere end at blive og stifte Uenighed. Flaaden blev straks bragt i en saadan Knibe, at den maatte søge Skjul i Havnen, og man havde Møje nok med at bevare den for Ødelæggelse. Flaaden og Hovedstaden bombarderedes, hvilket voldte stor Angst og Skræk hos Menigmand, saa jeg havde

begge Hænder fulde for at vedligeholde Tilfredsheden i de vanskelige Tider, den kære Gud sendte os.«

»Hvad Landgangen angaar, saa har jeg jo med hver Post indberettet, at tre mægtige Flaader vilde gøre Landgang. Hvor Pokker vilde det være mig muligt, da de havde Søen i deres Magt og kunde styre imod deres Maal med saa vældige Midler, hvor var det mig muligt at hindre to mægtige Konger og den store Republik i at landsætte en Hær, al den Stund man intet havde efterladt mig til at stille imod Fjenden. Til hver Mands Belæring tjener, at det er meget sjældent, at Landgange mislykkes, selv naar man har hele Hære til sin Raadighed at afværge dem med. Selv har jeg bivaanet fem Landgange, og hver Gang har der været Hære tilstede, som have kastet sig imod de landende, og de have dog ikke kunnet hindre dem. Store Konger og berømte Generaler har det været, som ikke have kunnet afværge fordærvelige Landgange; hvilket jeg ikke undlader at meddele til Deres Majestæts Oplysning, i det Haab, at De vil tage det i allernaadigst Overvejelse, saa det ikke skal falde i min Lod oftere at besvære Dem dermed.« — »Nu have vi igen travlt med at sikre Flaaden, til hvilket Øjemed to Batailloner af Marineregimentet og det norske Krigsfolk anvendes. Amager og Citadellet have vi besat, saa godt vi formaa. Med det øvrige Krigsfolk have vi kastet os i den forskansede Lejr rundt om Kjøbenhavn. Stadens Bevogtning er hel og holden overladt til Borgerne. Deres Majestæt vil til Slutningen overveje, om der, for at raade Bod paa den Ulykke, at Sjæland var blottet for Tropper, var truffet mindste Anstalt til Kystens Forsvar. Det er iøvrigt bedrøveligt at skulle se paa, at Borgerne overalt spille Mester.«

»Snart haaber jeg, vi have den Lykke at gense Deres Majestæt. Jeg forbliver med allerdybeste Ærefrygt Deres allerunderdanigste Tjener. Schack.«

Kongen sendte sin Storkansler, Reventlow, ledsaget af Generaladjutanten Cormaillon, til Kjøbenhavn med uindskrænket Fuldmagt til at handle i hans Navn, og vaage over, at Enighed og Samdrægtighed herskede imellem de civile og militære Myndigheder. Det første, Reventlow foretog sig efter sin Ankomst til Kjøbenhavn, var, at han modvirkede Karl XII's Bestræbelser for at vinde Befolkningen. En kongelig Bekendtgørelse udstedtes, hvori alle Sjælandsfarerne mindedes om deres Pligter imod Konge og Fødeland. Der kundgjordes for Bondestanden, at de, som i denne overhængende Fare udmærkede sig ved særdeles mandelig Gerning, skulde befries for Livegenskab, for Vornedskab for sig og sine Efterkommere. Dette Udraab, som Nøden afpressede i den ellevte Time, fandt ikke synderlig Øre hos den i Aarhundreder nedkuede og mishandlede Bondestand. Hundreder af Bønder vedbleve som tilforn daglig at tilføre den svenske Hær Levnedsmidler, hvorfor de senere maatte høre ilde. Forholdet mellem Borgere og Soldater vedblev at være meget spændt i Kjøbenhavn; Kansleren gav Borgerskabet Medhold imod Kommandantskabet, der kun med Uvilje opfyldte dets Fordringer.

For at hindre Overfarten fra Holsten og Fyn til Sjæland, havde Svenskerne posteret syv Orlogsskibe i Storebælt. To Linjeskibe vare stationerede ved Bæltets søndre Udgang og krydsede over imod Femern, fire laa udfor Nyborg og et ved Kærteminde for at spærre Overfarten. Disse Skibe begik slemme Plyndringer og røvede Kvæget fra de ved Stranden og paa Smaaøerne boende Bønder. For at bringe dem til at ophøre med denne Strandhugst, skrev Grev Løvendal, som befalede paa Fyn, til den svenske Eskadrechef, at han imod Betaling vilde levere ham det fornødne Slagtekvæg. Denne modtog tilsyneladende Tilbudet med mange Taksigelser, men lod tillige Løvendal vide, at, saafremt han ikke holdt inde med Skansearbejderne ved Knudshoved, Pynten udfor Nyborg, saa vilde han lægge Skibe paa begge Sider af Hovedet

og kanonere det, saa længe han havde et Skud Krudt ombord. Uagtet Løvendal under de forhaandenværende Forhold ikke brød sig om Knudshoved, da han ikke kunde forsvare det fra Nyborg, saa fandt han dog, der var en god Lejlighed til at svare i samme Tone. Han lod derfor den svenske Amiral vide, at, hvis han virkelig vilde holde sit Ord og spilde sit Krudt paa Knudshoved, saa skulde Arbejderne stadig blive fortsatte. Det blev imidlertid ved Truslen, men Svenskerne vedbleve at hente deres Sul fra Smaaøerne. Grev Løvendal var d. 15. August kommen fra Holsten til Fyn, hvor han havde fundet alt i stor Forvirring. Rullerne over det vaabendygtige Mandskab vare endnu ikke indsendte til Amterne; men der viste sig hos hele Befolkningen god Vilje til at indfinde sig ved Fanerne. Navnlig roser Løvendal i sin Indberetning til Kongen Odense Borgerskab, som straks sendte 300 udvalgte Mænd af sin Midte til Kærteminde, for at dække denne By imod Overfald af det udfor samme liggende fjendtlige Linjeskib. Det Rodstenske Dragonregiment trak han sammen ved Nyborg og forstærkede Fæstningens Besætning.

Freden i Traventhal d. 18. August 1700. Svenskernes Landgang paa Sjæland, Uenigheden i Hovedstaden, Ophævelsen af Forbindelsen imellem Rigerne og deres enkelte Dele, Udeblivelsen af enhver Hjælp fra Forbundsfællerne Rusland og Sachsen, aabnede endelig Øjnene paa Frederik IV. Han indsaa, at han havde begyndt Krigen i Utide og slet forberedt. For at Sagerne igen kunde bringes paa Fode, og Hovedstaden reddes, blev en hurtig Fred nødvendig. Allerede i Juli havde han indledet Underhandlinger med de nordtyske Fyrster, som vare ved den svensk-hollandsk-hannoverske Hær, men de førte kun til otte Dages Vaabenstilstand. Da nu Rigernes Tilværelse blev mere truet, saa befalede Kongen sine Ministre at skaffe ham Fred, selv om den

skulde købes med Afstaaelser. Den 31. Juli toge Fredsunderhandlingerne deres Begyndelse i Barmstedt og forlagdes d. 1. Avgust til Hertug Johan Adolf af Ploens Lyststed Traventhal. De danske Sendebud, Gehejmeraaderne Lillienkrone, Lenthe og Blome, der understøttedes af Hertugen af Ploen, førte disse Underhandlinger med megen Dygtighed. De opdagede, at det ingenlunde var Søstaternes og Nordtysklands Hensigt at forøge Sverigs og Holsten-Gottorps Magt. De bade Kongen, som var villig til at afstaa Segeberg og Bredsted Amter for at faa frie Hænder, om at fare med Læmpe, da de snart skulde skaffe ham Fred, uden at han behøvede at afstaa en Fodsbred Jord. Den 18. Avgust undertegnedes Freden, hvori der bestemtes, at de forinden Krigen gældende Traktater atter skulde staa ved Magt. Kongen af Danmark skulde godkende Oprettelsen af Hannover til et Kurfyrstendømme. Holsten-Gottorp maatte lade sig nøje med 260,000 Rdl. i Krigsomkostninger. Det var en daarlig Erstatning for den Skade, som var voldt ham, ved at den danske Hær havde sløjfet hans Skanser, i et halvt Aar besat største Delen af hans Besiddelser og oppebaaret alle Indtægterne. Der bestemtes, at Danmark og Holsten-Gottorp fremtidig kunde befæste saamange Steder, de lystede, dog ikke nærmere ved hinandens Fæstninger end paa to Mile og i en Mils Afstand fra Hovedvejene. Ingen af de to Parter maatte holde mere end 6000 Mand i Hertugdømmerne.

Næppe var Freden undertegnet, saa trak de hannoverske, braunschweig-lüneburgske og hollandske Generaler sig tilbage over Elben og aftakkede deres Tropper. Hertugen af Holsten-Gottorp, der saaledes efterlodes med sine 6000 Svenskere ligeover for en dansk Hær paa 16,000 Mand, blev nødt til at følge Eksemplet og trak sig gennem det Lauenburgske henimod Wismar. Hertug Frederik IV af Holsten-Gottorp og Karl XII vare meget forbitrede over Freden. Hertugen som havde fremkaldt Krigen i det Haab, at begge

Hertugdømmer skulde tilfalde ham lige til Skodborgaa, havde rigtignok efterhaanden slaaet af paa sine Fordringer og tilsidst villet lade sig nøje med det pinnebergske Landskab og et Amt i Sønderjylland; han blev nu afspist med en Pengesum. Karl XII, som havde sat Foden fast paa Sjælands Grund og allerede drømte om Herskerstaven over hele Norden, blev standset, just da hans Begærlighed var bleven fristet ved det daglige Syn af Kjøbenhavn. I sin første Opbrusning besluttede han at fortsætte Krigen for egen Regning, og rykkede samme Dag, som han fik Meddelelsen om Freden, nærmere imod Kjøbenhavn. Lejren flyttedes fra Humlebæk til Rongsted. Han befalede sin Flaade, som laa i Storebelt, at forbyde enhver Samfærdsel imellem Sjæland og Fyn. Men da Amiralen over den med ham forbundne engelsk-hollandske Flaade erklærede, at ingen videre Fjendtligheder imod Danmark vilde blive taalte, men at Kongen ufortøvet maatte drage sine Tropper bort fra Sjæland, og hans egen Amiral, Hans Wachtmeister gjorde ham opmærksom paa, at den danske Flaade endnu var uskadt og længtes efter at maale sig med sin Ligemand, saa lykkedes det for Kong Karls Ministre at skaffe en Forestilling Indgang, som de allerede havde forelagt ham den 18. August, da de vidste, at Freden var nærforestaaende. I denne hedder det: »Deres Majestæt har offentlig tilkendegivet, at De er optraadt som Løftesmand og for at opretholde Fred, men ikke for selv at vinde noget. Opfører Deres Majestæt sig i Overensstemmelse med disse Løfter, saa vinder De udødelig Ære baade i Guds og Menneskers Øjne. Alle ville prise Deres Majestæts Retfærd, Ordholdenhed og Selvfornægtelse. Men begynder Deres Majestæt selv at føre Krig her paa Sjæland, efter at Freden er sluttet i Holsten, da ville alle betragte Dem som Angriber. England og Holland, ja tilmed Østerrig, Frankrig og Brandenburg ville da træde over paa Danmarks Side og opægge Czaren i Moskov og Kongen i Polen. Saa kan Deres Majestæt blive overmandet

af Mængden og miste baade Hær og den nyvundne Ære.« Alligevel varede det nogle Dage, inden Kongen kunde bekvæmme sig til at give efter; men hans tidligere Forbundsfæller vilde ikke drage bort, inden de havde set ham fjærne sig. Fra den Tid skriver sig hans Had til Alliancer med Stormagterne. Fremtidig sendte han alle de Sendebud, som kom med Tilbud om Forbund, langt fra sig; hans Valgsprog blev det samme som Wallensteins: »Gud bevare mig for mine Venner, for mine Fjender skal jeg nok selv vogte mig.« Den 24. August undertegnede han Freden og tillod Befuldmægtigede fra begge Sider at træde sammen for at træffe Aftale med Hensyn til Troppernes Overførelse til Skaane. Den 28. August begyndte Indskibningen i Helsingør og Vedbæk paa danske Fartøjer, og den 4. September var Sjæland fuldstændig rømmet. Den følgende Dag lettede den svenske Flaade og gik til Karlskrona. Først efter at den var bortsejlet, forlod den engelsk-hollandske Flaade de danske Farvande. — Karl XII forlod Sjæland den 2. September. Inden sin Afrejse tog han følgende hjærtelige Afsked med Landbostanden: »Det er mig ubehageligt, om I have lidt nogen Uret i denne Tid. Hvad jeg gjorde, har jeg været tvungen til mod min Vilje. Men nu kunne I være forvissede om, at jeg fra denne Stund skal vorde Eders Konges oprigtigste Ven.« Ligeledes skrev han et Brev til Kong Frederik, som den 1. September var kommen til Kjøbenhavn, og udtalte heri Haabet om fremtidig at bo i god nabovenlig Forstaaelse med ham.

Uagtet August af Sachsen kun daarlig havde efterkommet sin Forpligtelse at understøtte Danmark, sendtes der ham paa hans Anmodning kort efter Traventhalfreden: to Dragonregimenter og otte Batailloner til Dækning af hans Arveland Sachsen. Korpset førtes af Hertug Karl Rudolf af Würtemberg, Næstbefalende var Generalmajor Harboe. Det bestod af:

	Livregiment Dragoner	under Oberst	la Batt	12	Komp.	1011 Md.
	Holstenske Dragonreg.	- —	Rodsten	—	—	1005 -
1 Bat. af	Dronningens Regiment	- —	Haxthausen	7	—	791 -
1 —	- Prins Kristians —	- —	Boiset	7	—	791 -
1 —	- Prins Karls —	- —	Tielman	7	—	791 -
1 —	- Prins Georgs —	- —	Støcken	7	—	791 -
1 —	- Sjælandske —	- —	Mohrheim	7	—	791 -
1 —	- Jydske —	- —	Boyneburg	7	—	791 -
1 —	- Fynske —	- —	Dalvig	7	—	791 -
1 —	- Marine —	- —	Plessen	5	—	690 -
						Ialt 8243 Md.

Da Sverig gjorde Ophævelser over disse Troppers Tilstedeværelse i et Land, med hvilket det var indviklet i Krig, saa bleve de trukne bort i September 1701. Danmark-Norge havde nu Fred i otte Aar og modstod alle Ruslands og Sachsens Opfordringer om paany at slutte sig til dem, saalænge Sverig havde Lykken med sig; men næppe havde den vendt det Ryggen ved Pultava, førend Danmark brød Freden for at gøre et nyt Forsøg paa at vinde de tabte Provinser østen for Sundet tilbage.

II. Den norske Hærlov, det natjonale Værns Genoprettelse i Danmark.

Norge havde ikke mærket synderlig til den Krig, som Danmark i Aaret 1700 havde været indviklet i med Sverig, Storbrittanien, Nederlandene, adskillige nordtyske Magter og Holsten-Gottorp. Ved Aarets Slutning vendte de fire Fodregimenter, som havde deltaget i Krigen i Danmark, tilbage til Norge. Det hver-

vede Regiment Gyldenløve opløstes, efter at største Delen af Mandskabet allerede i Glückstadt var bleven tildelt de danske Fodregimenter, som drog i udenlandsk Tjeneste. Resten lod sig frivillig hverve til det Grenaderkorps, som oprettedes 1701. Det andet hvervede Fodregiment, Hausmann, der kort efter erholdt Cicignon til Chef fordeltes rundt om i Landets sydligste Fæstninger. Under Kongens Ophold i Norge 1704 strømmede Klager ind til ham over de mange Uretfærdigheder, Misligheder og Bestikkelser, der fandt Sted i Hæren. Det var gaaet i Norge som i Danmark: Soldaterstanden var bleven Landmanden til en forhadt Byrde, baade paa Grund af de Misbrug, som en i høj Grad bestikkelig Embedsstand havde indført, og fordi Mandskabet i flere af de Dragon- og Fodregimenter, som Tid efter anden sendtes til Danmark, bleve stukne ind i de hvervede Regimenter, der overlodes til Storbrittanien, Nederlandene og Kejseren. De Regimenter, som vendte tilbage, vare altid svundne ind til Halvdelen. Den 28. Februar 1705 udkom derfor en omfattende Forordning, i hvilken den gamle Hærorden modtog mange Forbedringer; men, da der ikke vaagedes over, at den nye Forordning gennemførtes, blev alt i den gamle Uorden indtil 1710. Aaret iforvejen var Krigen udbrudt med Sverig, og det kom da for Dagen, at Hæren var saa forsømt baade med Hensyn til Styrere, Styrke, Forplejning og Paaklædning, at den ikke var istand til at udrette det mindste. Alle de gamle Førere bleve derfor afskedigede 1710, og en kraftig Mand bragte med Hurtighed igen Værnet i Orden.

Da Forordningen af 28. Februar 1705 giver et klart Blik over Hærordenen, Tjenestetidens Varighed, Øvelserne, de mange Misbrug, som der toges Forholdsregler imod, og i saa mange Punkter er oplysende for hin Tidsalder, saa meddeles her dens Indhold:

1. Af to fulde Gaarde skaffes en Soldat efter Landets gamle Sæd.

2. Ingen Udskrivning maa foretages uden efter Vicestatholderens Befaling.

3. Almindelig Udskrivning finder Sted hvert niende Aar.

4. Mandskabet udskrives i hvert Amt af en Kommission, som bestaar af Amtmanden, Krigskommissæren, Regimentets Oberst og Kaptejnen i det Kompagni-Distrikt, som Folkene høre til. Tjenestetiden varer i ni Aar, hvorefter Soldaten er fri for al Krigstjeneste, med mindre han selv ønsker at udskrives paany.

5. Saa snart Mandskabet er udskrevet, aflægger det den sædvanlige Troskabsed.

6. Da Lægdet kun bestaar af to Gaarde, kan det hænde, at der ingen unge Karle findes i det. I saa Fald udskrives der en Soldat af et andet Læg og det erholder i Erstatning af det paagjældende Læg seks Daler aarlig til den udskrevne, Halvdelen i Penge, Halvdelen i Varer.

7. De store Underslæb, der gaa i Svang hos Gæstgivere, Skydsskaffere, Bondeiensmænd, Fogder, Skrivere, Postmestere, Savbrugere, Præster, Borgerskab og andre, som tage unge Karle i deres Tjeneste for at befri dem fra Udskrivning, forbydes. Alt Mandskab, som er tilsagt af Sessionen, skal møde i det Distrikt, hvor Udskrivningen holdes. Amtmand og Foged skulle have flittigt Tilsyn med, at ingen udebliver, og straffe strængt, naar de opdage Underslæb. Bliver nogen af de ovennævntes Tjenere udskreven til Soldat, erholder han isteden en af dem, der ej kunne antages paa Grund af Udygtighed.

8. Ingen Bonde maa bygsle en hel, halv eller Fjerdinggaard, førend han har tjent sine ni Aar som Soldat.

9. Skal Soldaten til Mønstring, giver Lægdet ham Kost til Frem- og Tilbagevejen. Opbydes han til en af vore Fæstninger, giver Lægdet ham 8 ß for hver Dagsrejse til Fæstningen. Naar Soldaten hjemforloves, giver hans Kaptejn ham Rejsepenge af Krigskassen.

10. Kommer en Soldat hjem fra Arbejde, Togt eller Fæstning, førend det Kompagni, hvortil han hører, er afløst, fremviser han et skriftligt Bevis fra sin Kaptejn for Lægdsmanden.

11. Kommer han hjem uden Bevis fører Lægdsmanden ham til Fogden. Gjør Lægdsmanden det ikke straffes han for Hæleri.

12. Fogden, der annammer den bortløbne, straffer ham efter Rettens Kendelse. De Knægte, som for at undgaa Udskrivning begive sig fra Sted til andet, henimod den Tid Udskrivningen gaar for sig, lader Fogden alvorlig straffe.

13. Løber en Soldat bort fra sit Kompagni, slaas han i Jern, saa snart han gribes, og straffes paa Livet.

14. Ingen Verdslig eller Gejstlig maa beholde en Soldat i sin Tjeneste, der ej er forsynet med skriftligt Bevis, at han er lovlig hjem-

forlovet. Den, der tager en Karl, som fattes Bevis fra sin Kaptejn, i sin Tjeneste, straffes med tyve Daler Bøde til Lægdet og tyve Daler til Krigskassen. Den, som huser en bortløben Soldat, straffes paa Ære, Liv og Gods. Alle ere pligtige at gribe Løsgængere og Bortløbne og aflevere dem til nærmeste Øvrighed.

15. Alle Fogder skulle jævnlig efterspore alle Løsgængere og de bortrømte Soldater, som uden Bevis maatte findes i deres Distrikter. Undslipper en Bortrømt, fordi Fogden savnede Hjælp, skal den eller de, der have været forsømmelig med Hjælpen, det være sig Amtmanden, Fogden, Jorddrotten eller Øvrigheden i Kjøbstæderne, skaffe en dygtig Karl isteden og bøde 25 Daler til den Jorddrot, som har stillet den bortrømte, og 20 Daler til Sessionskassen.

16. Sker der Opbud, skulle Amtmand og Foged hjælpe til, at Soldaterne blive Officererne følgagtige.

17. Naar Krigsfolket atter skal hjemforloves, føre Officererne det til den Samlingsplads, hvor det er mødt, og lader det derpaa gaa hjem, hver til sit Lægd.

18. Generalen og Obersterne forfremme ufortøvet de Soldater, der tjene Staten med særlig Troskab og Dygtighed. Vil nogen Soldat afskediges efter lang Tjenestetid eller af anden Aarsag, skal Krigskommissæren undersøge, om der er Grund til at bevilge Andragendet.

19. I alle civile Sager samt i alt, hvad der vedkommer Gaard og Gods, staa Befalingsmænd og Menige under Lands Lov og Ret. I Sager, der angaa Vaaben, Lønning, Ære og Liv, staa de under Krigsretten, i hvilken Anledning der hver Søndag, førend Øvelserne begynde, skal læses et Kapittel af Krigsartiklerne, for at Mandskabet kan lære Mandstugt og vide, hvordan det har at forholde sig, naar det faar Befaling til Opbrud.

20. Bliver der begaaet Mord eller andre grove Forseelser af en Soldat, medens han er i Hjemmet, sender Amtmanden eller Fogden, naar der ingen Officer er tilstede, den paagældende til hans militære Forum.

21. Officererne bør ej tvinge Bønderne og Soldaterne til at give dem Penge eller Pengesværd; ej heller maa de modtage frivillige Gaver eller tillade, at deres Hustruer, Børn eller andre Paarørende modtage Gaver af Soldater. Hvo som handler herimod, skal have sit Embede forbrudt og straffes yderligere efter Sagens Beskaffenhed. Til Gengæld skal der vaages over, at Officererne erholde deres Lønning forud, at der ej bliver dem noget besveget, afkortet eller forholdet, hvilket Statholderen flittig skal undersøge, hvis han ej vil udsætte sig for Generalfiskalens Tiltale.

22. Klage Almuesmænd til Amtmanden, over at Officererne ville afpresse dem Penge eller Gaver, saa skal denne uden Ophold mælde det skriftlig til Obersten; forsømmer denne at tage sig af Sagen, skal Amtmanden eller Proprietæren indmælde Sagen til den kommanderende General, som uden Persons Anseelse undersøger Sagen og ej ser igennem Fingrene med nogen.

23. Efter ni Aars Forløb afskediges Soldaten, saafremt han har forholdt sig tro og ærlig; han forsynes med rigtigt Pas og er fri for al Udskrivning, medmindre han selv godvillig vil lade sig indrullere for et eller andet Lægd. I de ni Aar, han staar i Rullen, skal han agtes og æres fremfor alle andre unge Karle, have øverste Sæde ved alle Gilder og gaa foran sine Jævnlige. Tilfalder der ham en Odelsgaard, medens han er Soldat, kan han blive udslettet af Rullen, naar han fremstiller en anden Karl i sit Sted. Vil han gifte sig, inden de ni Aar erè forløbne, kan det allernaadigst tillades ham, naar Sessionen giver sit Samtykke dertil; men han forbliver ligefuldt i Tjeneste, indtil de ni Aar ere omme.

24. Greverne, Friherrerne og Selvejerne skulle itide være betænkte paa, naar en Karl, der staar for Udskrivning, behøves til Bondegaardes Bygsel, at fremstille en anden i hans Sted.

25. Amtmanden og Fogden skulle sørge for, at de Karle, som erholde Bygsel, fremstilles for Sessionen med dem, der gaa i deres Sted, at de kunne overbevise sig om deres gensidige Dygtighed.

26. Regimentet samles en Gang aarlig til Bataillons- og to Gange aarlig til Kompagniøvelser paa efternævnte Steder:

Brigaden Sehesteds Dragonregiment:

Første Eskadron: Det vestre og det østre Romerikes Kompagni med deres Reserver, paa Kolmoen i Næs Sogn sidst i Juli.

Anden Eskadron: Det hadelandske og det vesterlandske Kompagni, ved Kristiania i Begyndelsen af August.

Det smaalenske Kompagni med sin Reserve, i September ved Follovg.

Det hedemarkske Kompagni med sin Reserve, i Juni ved Gjellum paa Hedemarken.

Samlingen for Eskadronerne i Kompagnier sker første Gang til Hest i Februar, anden Gang til Fods i September; Hestene efterlades i Kvartererne.

Oberst Folkersahms Dragonregiment:

Første Eskadron: Det vesterlenske og det oplandske Kompagni med deres Reserver, i August ved Hoven Kirke.

Anden Eskadron: Det smaalenske og det østerlandske Kompagni med deres Reserver, i August ved Edsbjerg Kirke.

De tre uberedne Kompagnier i August, Kaptejn Buddes ved Kristiania; Kaptejn Wolgast i Skibtved Sogn; Kaptejn Kaas ved Bragnæs.

Det Akershusske Regiment under Oberst Holst
i Bataillоner i Juli:

Første Bataillon: Det egerske, lierske og det sandveiske Kompagni med Reserve ved Haxsund.

Anden Bataillon: Det vest-øvre-Romerikske, øst-øvre-Romerrikske og det solørske Kompagni med Reserver ved Ovs i Ovsdal.

Tredie Bataillon: Det follovgske, det trøgstadske og det aggerske med Reserver paa Follovg.

Øvelser i Kompagnier første Gang i Januar, anden Gang i September.

Det smaalenske Regiment under Oberst Lützow,
i Batailloner i September.

Første Bataillon: Det ideske, markerske, tuneske, mossske, rakkestadske, haabekske Kompagni samt deres Reserver, ved Moss.

Anden Bataillon: Det søndre, det nordre og det vestre jarlsbergske, det laurvikske Kompagni, med Reserver ved Jarlsberg.

I Kompagnier første Gang i Januar, anden Gang i Juni, efterat Ploven er lagt.

Det oplandske Regiment under Oberst Brockenhuus,
i Batailloner i Juni.

Første Bataillon: Det søndre, det nordre hedemarkske og det østerdalske Kompagni, med deres Reserver ved Gjellum paa Hedemarken.

Anden Bataillon: Det totenske, det hadelandske, det valderske og det ringerikske Kompagni, med Reserver paa Hadeland.

Tredje Bataillon: Det søndre og det nordre Guldbrandsdalske Kompagni med Reserverne ved Froen i Guldbrandsdal.

I Kompagnier første Gang i Februar, anden Gang i September.

Det vesterlenske Regiment under Oberst Sesterfleth,
Bataillonsøvelser i Maj.

Første Bataillon: Det ryfylkeske og det stavangerske Kompagni med Reserver ved Hahne paa Jedern.

Anden Bataillon: Det nedernæsske, det raabøjgdelavske, det listerske, det mandalske, med deres Reserver ved Birkenæs i Nedernæs Sogn.

Tredje Bataillon: Det nedre-, det mellem-, det øvre-tellemarkske og det bamleske Kompagni, med deres Reserver ved Skien;

i Kompagnier første Gang i Januar, anden Gang i September.

Det nordenfjeldske Dragonkorps under Oberst Halk.

Det stordalske og det guldalske Kompagni med Reserver. De sparboeske og birkske uberedne Kompagnier i Værdalen, første Gang i Februar, anden Gang i Juni.

Det trondhjemske Regiment under Brigadier, Oberst Schultz.
Bataillonsøvelser i Juni.

Første Bataillon: Det meldalske, det guldalske, det orkedalske, det nordre Søkompagni, med deres Reserver i Ørkedalen.

Anden Bataillon: Det værdalske, det stordalske, det nummedalske Kompagni med deres Reserver, ved Skognæs Skanse i Værdalen,

Tredje Bataillon: Det fosenske, det romsdalske, det normørske Kompagni med deres Reserver, paa Surendals-Øen;

i Kompagnier første Gang i Februar, anden Gang i Oktober.

Det bergenhusske Regiment under Brigadier, Oberst Hein,
Bataillonsøvelser i Juni.

Første Bataillon: Det nordhordlenske, det nordsundske, det sørsundske Kompagni med deres Reserver, ved Bergen.

Anden Bataillon: Det nordfjordske, det sørfjordske, det sundmørske Kompagni med deres Reserver paa Ejdet i Nordfjord.

Tredje Bataillon: Ydre-Sogns, Indre-Sogns, det hardangerske Kompagni med deres Reserver, paa Vik i Sogn;
Kompagniøvelser i Januar og September.
Bataillonsøvelserne varede i 14 Dage, Kompagniøvelserne i 8 Dage.

27. Falder Samlingsdagen paa en Søndag, foretages ingen Øvelse, men Gudstjeneste Kl. 11 Form.

28. Hvo som udebliver fra Øvelsen, skal staa paa Pælen eller ride paa Træhesten, hvilke Redskaber i dette Øjemed anbringes paa Øvelsespladsen. Første Gang en Time, anden Gang to og tredje Gang tre Timer. — Der tømres en Skive, imod hvilken der øves Skarpskydning.

29. Amtmændene drage Omsorg for, at Befalingsmænd og Menige erholde fri Skyds over Vandene.

30. I Øvelsestiden nyder Mandskabet frit Kvarter i de nærmestliggende Bøjgdelag. Der indlægges ikke flere end fire eller seks Mand i en Bondegaard. Hænder det sig, at Bataillonernes og Eskadronernes Samlingspladser ere nærmere ved Kjøbstaden end ved Landsbybøjgden, nyde de udskrevne sammesteds frit Kvarter.

31. Den Soldat, som forsømmer Gudstjenesten i sin egen Sognekirke eller i den Kirke, ved hvilken Øvelsen finder Sted, straffes første Gang med en Times, anden Gang med to Timers Ridt paa Træhesten.

32. Ønsker nogen af de udskrevne Soldater at gaa til Skrifte om Lørdagen og til Guds Bord om Søndagen, mælder han det den foregaaende Dag til sin Kaptejn, og hindrer denne ham deri, da har han forbrudt sit Embede.

33. Krigsartiklerne uddeles paa Øvelsespladserne og læses for Mandskabet.

34. Amtsskriverne, Fogderne og Sorenskriverne drage Omsorg for, at de udskrevnes Skudsmaal og Pas fremlægges ved Sessionerne og erholde tilbørlig Paaskrift.

35. Der bør stedse fremstilles og udskrives ligesaa dygtige Karle som dem, der udtages af Rullen til Bøndergaardenes Bygsling.

36. Bliver en udskreven erklæret for udygtig ved Sessionen, stiller Lægdet en anden Karl efter seks Ugers Forløb.

37. Enhver, der har noget at andrage, skal indfinde sig ved Sessionen paa den Dag og Tid, som Sessionsplakaten bestemmer.

38. Ved hvert Sessionsmøde skulle de Deputerede spørge Amtmanden, Proprietæren, Fogden, Lensmanden, Lægdsmanden og de udskrevne Karle,

om de have noget at klage over Officererne, og omvendt. Det staar enhver frit at fremkomme med sin Klage. Sessionsherrerne skulle søge at bilægge Klagen i Mindelighed og stille den forurettede tilfreds. Er det Sager af stor Vigtighed, da sendes de til Kongen.

39. De udskrevne, som under falske Paaskud søge at komme ud af Rullen eller ere vrangvillige og forsætlig ikke ville lære Eksersitsen, straffes med Træhesten. Frugter det ikke, føres en eller to af de genstridigste af hvert Kompagni til nærmeste Fæstning for at gaa med Hjulbøren en til to Maaneder, eller de sættes paa Vand og Brød, alt efter de gældende Love.

40. Fogder, Sorenskrivere og Lægdsmænd, som ere forsømmelige og ikke tilsige de Karle, som skulle møde for Sessionen, mulkteres første Gang med en, anden Gang med to Rigsdaler. Sker det tredje Gang, have de to førstnævnte forbrudt deres Bestilling, og Lægdsmanden straffes med tre Maaneder Vand og Brød for Ulydighed. Unge Karle, som skulle møde for Sessionen og forsætlig udeblive, straffes første Gang med en Dalers Bøde eller to Dages Fængsel paa Vand og Brød, anden Gang dobbelt, og tredje Gang dømmes de for Ulydighed efter Krigsartiklerne.

41. Enhver, som har ladet en Mand indrullere, skal drage Omsorg for, at han bliver helbredet, hvis han er behæftet med nogen Skade. Er Karlen fattig, saa aftale de Sessionsdeputerede med Regimentslægen, hvad han skal have for at helbrede ham. Forskudssummen udredes af Godsejeren, eller, naar det er en Mand fra vort eget Gods, af Fogden, saavel for Lægen som for Plejen, saalænge han er i Kur. Da den sædvanlige Spise undertiden ikke er tilstrækkelig, medens Manden er i Kur, saa nyder han et Tillæg af 8 sk. daglig til Fortæring, som igen indeholdes i hans Løn af den Bonde, som han tjener hos. Skulde nogen af de udskrevne vægre sig ved at lade sig helbrede, straffes han med Fængsel.

42. Da Kongen med Uvillie har erfaret, at Officererne, isteden for at undervise de Menige med Sagtmodighed, understaa sig uagtet gentagne Forbud at prygle dem, saa forbydes det paany. Ingen maa fordriste sig til at lægge Haand paa den Menige, uden at han er genstridig eller af anden højsttrængende Aarsag. Hvo som handler herimod, skal have sit Embede forbrudt og kasseres. Bliver der klaget til Amtmanden over Mishandlinger, skal han uden Ophold mælde det, hvis Kongens Naade er ham kær.

43. Ingen Befalingsmand maa understaa sig at bruge sine Undergivne ved Regimentet til sin private Tjeneste, ej engang som Oppasser, under sit Embedes Fortabelse.

44. Om Vinteren skal der altid gives de Soldater, der ligge til Tjeneste, det befalede Brændeved uden Afdrag, at de ej fryse i Vagterne.

45. Det forbydes Officererne engang for alle at udstede Giftermaalssedler for Penge eller andet. Saadan Bevilling tør kun gives med alle Sessionsdeputeredes Indvilligelse.

46. Ingen Officer tør under Embedes og Æres Fortabelse udtage nogensomhelst af Rullen, der er udskreven, og sætte en anden i hans Sted, endnu mindre sælge eller overlade den, der er udskrevne til Soldat, til nogen anden, eller sende ham udenlands.

47. Hermed afskaffes den Misbrug, som hidtil har gaaet i Svang, at Officerer med Sorenskrivere og Foged, under Paaskud af at efterse Munderingen, have indfundet sig, naar Lægdsmanden eller den udskrevne Soldat er død, og have ladet sig traktere og give Penge for det bedste af Dødsboet. Den, der modtager Gaarden, er ansvarlig for Dødsboet. Fogden eller Sorenskriveren, som forrette Skiftet og sørge for Munderingens Overlevering til Efterfølgeren, bør iagttage, at alle Misbrug forhindres.

48. En Del af de højere og lavere Befalingsmænd i Norge have hidtil drevet Krohold, Handel og Købmandskab og ladet deres Soldater forfærdige Varer, som de have afsat i Kjøbstæderne til vor Kjøbmands Skade. Det forbydes herved under Kongens Naades Fortabelse Officererne at drive Handel, under Straf af de Varers Fortabelse, som de falbyde.

49. Regimentspengene til Køb af Munderinger nedlægges i Regimentskasserne, indtil den nye Mundering anskaffes og betales. Regimentskasserne opbevares i de fire følgende sikre Stæder: Akershus, Bergen, Trondhjem og Kristianssand. Til hver Kasse gjøres fire Nøgler og Laase. Obersten, Oberstløjtnanten, Majoren og Krigskommissæren erholde hver sin Nøgle. Disse fire Herrer ere ansvarlige for Pengene og deres Anvendelse.

50. Til den Meniges Over- og Undermundering betale to Lægd tilsammen aarlig seks Sletdaler, hvilket i ti Aar udgøre fyrretyve gode Dalere; for hvilken Sum tre Mand hvert tiende Aar forsynes med en ny Kjole og to Hatte, og hvert femte Aar med et Par Bukser, et Par Sko, en Skjorte, en Halsklud og et Par Strømper. Naar de nye Kjoler ere udleverede hvert tiende Aar, saa gøres der gode Veste af Folkenes gamle Kjoler.

Levererne skulle svare til, at Klædet er vel krympet. Trækker det sig sammen, naar Officeren lægger det i Vand, saa skal Levereren svare til det, der fattes i Maalet.

51. Ingen Officeer maa uden Kongens egen Bevilling forlade sit Regiments- eller Kompagnidistrikt, ej heller opholde sig paa sit eget Gods, hvis det ligger udenfor Regimentets Distrikt.

52. Da Kongen har erfaret, at en Del af de unge Bønderkarle lader sig godvillig antage ved de hvervede Regimenter paa nogle faa Aar, for at befri sig for de ni Aar, som de ere skyldige at tjene i natjonale Regimenter, saa kundgøres herved til hver Mands Efterretning, at, hvis det herefter skulde tildrage sig, at en eller anden paa saadan Maade lader sig antage ved de hvervede Regimenter, bliver han derfor ikke fri for Udskrivning, men skal være forpligtet at udtjene sin Tid for det Lægd, han hører til. Fremdeles forbydes det Officererne at hverve eller antage nogen, som ikke har udtjent sine ni Aar i sit Lægd.

I det følgende Aar, 1706, da Holsten-Gottorp atter var paa Nippet til at indvikle Danmark i Krig imod Sverig, fik den norske Hær Befaling til at være krigsberedt. I alt skulde den tælle 24,000 Mand, inddelte i tyve Batailloner, fem Eskadroner og seks Artillerikompagnier, men i Virkeligheden var den langt svagere. Store Pengesummer bleve sendte til Norge for at anvendes til Fæstningernes Udrustning og Forsyning med Levnedsmidler, hvilken sidste Købmændene i Bergen og Frederiksstad havde overtaget. Det hele, der foretoges, indskrænkede sig dog til, at Frederikssten og Akershus Fæstningsværker istandsattes og erholdt en Del nye Kanoner fra Laurvik Støberi. Efter Kongens Befaling skulde 12,000 Mand virke i Marken og 10,000 Mand anvendes til Garnisoner i Landets atten Fæstninger, men den Øverstbefalende i Norge, Feltmarskal Wedel, der nu var gammel og svag, havde faaet Kongens Tilladelse til at bo i Hamburg, og her opholdt han sig stedse. Vicestatholderen, Wibe, modsatte sig alle Foranstaltninger til Værnets Udrustning. Selv de aarlige Samlinger holdtes ikke i den befalede Tid, og der blev set igennem Fingre med de skammeligste Uordener. At Feltherren, hvem Bestyrelsen i smaat som i stort var underlagt, og uden hvem ingen kunde røre en Finger, boede i det fjærne Hamburg, bidrog meget til, at Værnet forfaldt, og at Bestikkelserne blomstrede baade med Hensyn til Fritagelser for Tjeneste og til Modtagelsen af de sletteste Varer til Fæstningernes Forsyning, fordi Overopsynet savnedes. Intet kunde afgøres eller forandres uden Feltmarskal Wedels og Kongens Samtykke. Naar en Officer, som boede i Trondhjem, vilde rejse til Bergen eller andre Steder i Norge, for at besøge sine Slægtninger eller i Forretninger, saa maatte han søge den ved Elben boende General om Tilladelse, og denne sendte Ansøgningen til Kongen, som allernaadigst afslog eller bevilgede den; og den kom da efter Aar og Dag igennem de samme Mellemled til Ansøgeren. Det hændte flere Gange,

1702.

Det nation

1709

Det nation

at han i Mellemtiden var død og ingen Brug havde for Tilladelsen. Denne besynderlige Tjenestegang vedblev helt ind i dette Aarhundrede.

Det natjonale Værns Genoprettelse i Danmark. Letheden, hvormed Svenskernes Landgang paa Sjæland foretoges i August 1700, uden at de mødte nogen Modstand, der var værd at tale om, aabnede den danske Regerings Øjne for den store Betydning af det natjonale Værn, som var oprettet under Griffenfelds Styrelse, og som forsvandt kort efter hans Fald. Det Landeværn, som Loven paabød, og som bestod i, at Bønderne i hvert Amt under Amtmandens Anførsel skulde rykke imod Fjenden, havde vist, at det trængte til en fastere Orden, hvis det skulde gøre Gavn. Den 22de Februar 1701 befalede Frederik IV, at der af tyve Tønder Hartkorn, Bønder- eller Jordegods, skulde udskrives en Fodsoldat; undtagne bleve dog Hoved- og Sædegaardene, alle Skovene, Tienderne, Møllerne og Præstegaardene, paa hvilke sidste der dog kun maatte fritages den Karl, der forestod Avlen; samt Ryttergodset, med hvilket man havde Planer til Rytteriets Forstærkning.

		Tdr. pligtigt Hartkorn.			Mand.
Sjæland . . .	regnedes for	72,000,	som altsaa	leverede	3,600
Fyn	—	— 56,000	—	—	1,800
Langel., Loll., Falst.	—	— 24,000	—	—	1,200
Aalb. og Vib. Stifter	—	— 48,000	—	—	2,400
Aarh. og Ribe Stifter	—	— 72,000	—	—	3,600
		252,000 Tdr.	leverede altsaa		12,600.

Tjenestetiden skulde vare i seks Aar; naar de vare omme, var Manden fri, hvis han ikke selv ønskede at lade sig udskrive paany. Medens han stod i Tjenesten, tillodes det hans Husbonde, hvis han vilde give ham en fæsteledig Gaard,

at udslette ham af Rullen og fremstille en anden i hans Sted. Husbonden kunde give ham Tilladelse til at gifte sig, men derfor blev han alligevel i Tjenesten. I de seks Aar, i hvilke han var Soldat, var han bunden til at blive i samme Lægd og i samme Sogn. Det forbødes ham strængt at tjene udenfor Sognet. Bonden, som han tjente hos, skulde give ham 20 Sletdaler i aarlig Løn, og derfor skulde han arbejde som en flittig Avlskarl. Saa snart han indlagdes i en Fæstning eller marcherede andetsteds hen i Riget, nød han sin Forplejning i Lighed med de andre Soldater efter Militærreglementet. Det udtaltes udtrykkelig, at dette Værn kun var bestemt til at anvendes indenfor Danmarks Grænser. Undveg nogen, som var udskreven til dette nye Landeværn, skulde den bortløbne, naar han grebes, første Gang straffes med tre Aars længere Tjenestetid, anden Gang med tre Gange Spidsrod, tredje Gang med Galgen eller Slaveri paa Livstid. Saa længe de udskrevne bleve i Hjemmet, skulde de staa under Lands Lov og Ret, men saa snart de rykkede ind i en Fæstning eller andensteds hen i Riget, stode de under Krigsretten, hvorfor der hver Søndag burde læses et Kapittel af Krigsartiklerne for dem, inden Øvelserne begyndte. Øvelserne foretoges om Søndagen i Korporalskaber paa de dertil anviste Øvelsespladser:

hver Søndag fra 1ste Maj til St. Hansdag,
hveranden Søndag fra St. Hansdag til 1ste September,
hver Søndag fra 1ste September til 1ste Februar,
hveranden Søndag fra 1ste Februar til 1ste Maj.

Der skulde fremdeles holdes Øvelser paa følgende Helligdage: anden og tredje Pinsedag, Mikkelsdag, Allehelgensdag, anden og tredje Juledag, Nyaarsdag og Helligtrekongersdag. Om Sommeren skulde Øvelserne vare i to og om Vinteren i en Time paa bekvæmme Tider af Dagen, udenfor den Tid, der holdtes Gudstjeneste, hvilken ikke burde forsømmes. Hvo

som udeblev fra Øvelsen, straffedes første Gang med en, anden Gang med to, tredje Gang med tre Timer paa Pælen eller Træhesten, hvilke Redskaber skulde opstilles paa Øvelsespladsen. Naar Øvelsen var endt, gjorde Soldaten sit Gevær rent i Befalingsmændenes Nærværelse, og hængte det i Vaabenhuset i de dertil indrettede Skabe. Soldaten turde ikke tage sit Gevær med hjem for ikke at blive fristet til at misbruge det til Skydning paa Vildtbanerne.

Kompagniøvelser fandt fire Gange Sted om Aaret: i Februar, Juni, Juli og September. Engang aarlig samledes Regimentet paa den Tid, der var bekvæmmest for Landmanden, og paa det Sted, som bestemtes af den Øverstbefalende og Amtmanden.

Staten leverede hele Udrustningen. Paaklædningen skulde Soldaten medbringe den første Gang fra Hjemmet. Kjolen skulde være af lysegraat Vadmel, den Dragt, som almindelig bares, med Opslag og Krave af den Farve, som bestemtes for Regimentet. Efter faa Aars Forløb forsynede Staten alle de nyoprettede Afdelinger med røde Kjoler. Af de hvervede Regimenter udtoges 840 af de dygtigste Soldater, der ansattes som Underofficerer ved de nye Regimenter, som hvert fik 40 Officerer og 120 Underofficerer. Første Gang mønstredes de sjælandske Regimenter af Kongen ved Ringsted den 12te Maj 1702.

Regimentet var 1961 Mand stærkt (161 Befalingsmænd og 1800 Menige), delt i tre Batailloner, hver paa fire Kompagnier.

Staben bestod af 1 Oberst, 1 Major, 1 Regimentsskriver og Auditør, 1 Læge, 1 Bøssemager, 1 Profos.

Kompagniet bestod af 1 Kaptejn, 1 Løjtnant, 1 Fændrik, 10 Korporaler, 1 Tambour og 150 Menige, som tjente hos Bønderne og fik deres Løn af dem. Hele Statsudgiften for 21 Batailloner eller 13,720 Mand beløb sig til 65,000 Rd. og 364 Gaarde til de ældre Underofficerer.

Regimenternes Navne vare:

Østersjælandske	under	Ditlev Reusch.
Vestersjælandske	—	Fabian Eppinger.
Fynske	—	Kr. Bjelke
Aarhusske	—	Kr. Bartholin.
Aalborgske	—	Henr Rosenauer.
Riberske	—	Peter Ingenhaven.
Viborgske	—	Alb. Peperlou.

Ligeledes oprettedes der 1701 nogle natjonale Dragonregimenter. Ryttergodserne stode jo ledige, Rytterne gik til Flandern og kunde først ventes hjem om mange Aar. Mange Bønderkarle havde derfor tyet ind paa Ryttergodserne og havde taget Tjeneste der som Bønderkarle for at slippe for den nye Udskrivning til Fodfolket. Derfor hedder det i Indledningen til Forordningen om Dragonregimenternes Oprettelse: For Enigheds Skyld, og for at Rytterbøndernes Sønner og det unge Mandskab, som tjener paa Ryttergodserne, kan blive undervist i Øvelser, tjenlige til Landets Forsvar, oprette vi Dragonregimenter til vore kære og tro Undersaatters Gavn. Bestemmelserne vare de samme som for det natjonale Fodfolk. Af tyve Tdr. Hartkorn dannedes et Lægd, hvoraf der stilledes en dygtig Karl, Husmand eller Inderste. I Lægdsrullen indførtes alle Bondesønner og Tjenestekarle fra det 14de til det 35te Aar, samt alle Husmænd og Inderster. De indrullerede Karle maatte fra den næste Fardag tage Tjeneste i Lægdet, saa nær som muligt ved Øvelsespladsen. De første Regimenter, der oprettedes, vare:

Sjælandske natjonale Dragonregiment	under	Frants Sprengel,
Jydske —	—	K. Fursmann.

De vare paa otte Kompagnier og mønstredes første Gang 1704. Senere øgedes Kompagniernes Tal til tolv. Der kom ogsaa flere Regimenter; 1717 var deres Tal vokset til fem.

Dragonregimentets Stab var: 1 Oberst, 1 Oberstløjtnant, 1 Major, 1 Regimentskvartermester, 1 Auditør, 1 Læge, 4 Skalmejeblæsere og 1 Profos.

Kompagniet bestod af: 1 Kaptejn, 1 Løjtnant, 1 Sergent, 3 Korporaler, 1 Tambour og 100 Menige, hvilke sidste lønnedes hos Bønderne med 20 Sletdaler aarlig.

Det nye Værn kostede kun ubetydeligt i Forhold til sin Størrelse, og, da det blev fortræffelig forsynet med Befalingsmænd, maalte det sig fuldkommen ved den næste Krigs Udbrud med de hvervede Tropper. Det fik imidlertid en slet Modtagelse hos Befolkningen, trods sin Billighed og den Skaansomhed, hvormed Øvelserne dreves. Grunden hertil var, at det ikke var 25 Aar siden, at et lignende Værn var blevet oprettet, som, efterat det havde erhvervet sig Krav paa Fædrelandets Taknemmelighed for sin Tapperhed i den skaanske Fejde, til Løn derfor ved et Magtbud blev kaldt »geworbene Regimenter«, blev behandlet som hvervede og sendt til Irland og Ungarn. Befolkningen vidste altsaa af Erfaring, at Regeringen næppe vilde holde sig til Forordningens Ord, som erklærede, at Værnet kun skulde bruges indenfor Danmarks Grænser, men at det en smuk Dag, som det tidligere Værn, ikke alene vilde blive sendt til Norge og Sverig, men mulig til Kammeraterne i Ungarn. Det var netop paa den Tid, at Nordens Soldater bleve sendte paa Tog til Evropas Udørkner, hvorfra de færreste vendte hjem og gensaa deres fædrene Arne. — Det hvervede Fodfolk i Danmark forøgedes 1701 ved Oprettelsen af endnu et Garderegiment tilfods paa tolv Kompagnier, hvortil Stammen toges af Grenaderkompagnierne i de hvervede Regimenter. Regimentet, der var paa tolv Kompagnier, benævnedes Grenaderkorpset og fik Kongen til Chef. Det udstyredes saa glimrende, med sølvbroderede Huer, Kjoler og Tasker, at dets Oprettelse og dets Paaklædnings Vedligeholdelse var dyrere end de atten Batailloners af det natjonale Fodfolk.

III. De danske Lejetropper i den spanske Arvefølgekrig.

I Juni 1701, et Aar efter at Freden var tilvejebragt, bestod den danske Hær endnu af 27,000 Mand hvervede Tropper, nemlig:

Generalstaben	16 Mand.
Retsplejen	11 —
Kommissariatet	8 —
Ingeniører	28 —
Artilleriet, 13 Kompagnier	798 —
Drabantgarden	56 —
Rytteri: 4 hvervede Regimenter: Garden, Livregimentet, Holstenske (eller Bernstorffs) og Ahlefeldts Kyraserregiment	1,600 —
10 saakaldte natjonale: tre sjælandske, to fynske, fem jydske	4.000 —
Fodfolk: 11 hvervede Regimenter: Garden, Dronningen, Prins Kristian, Prins Georg, Prins Karl, Sjæland, Fyn, Jylland, Oldenburg, Marine, Schwärtzel (tidligere Schacks Regiment)	11,400 —
To Frikompagnier i Fladstrand og Hitler Skanse	100 —
Fæstningsbetjente	154 —
Bornholms Milice	820 —
Ialt:	19,000 Mand.

Samt de i Sachsen staaende 8200 Mand.

Over de to Tredjedele af Hæren, der i sin Helhed maa betragtes som hvervet, vare Tyskere. 1702 var Forholdet mellem dansk og tydsk følgende i syv af de Rytterregimenter, der ikke sendtes ud af Landet.

	Danske Officerer.	Danske Underof. og Menige.	Tyske Officerer.	Tyske Underof. og Menige.
Garden tilhest.........	8	150	16	172
1ste sjæl. natjon. Reg....	4	309	9	82
3die - — ...	3	190	9	182
1ste jydske — ...	3	70	10	294
1ste fynske — ...	4	206	8	174
2det - — ...	1	171	11	217
Livregiment Dragoner...	6	158	22	769
	29.	1,254.	85.	1,890.

Den aarlige Udgift til denne Hær var en Million Rigsdaler samt Indtægterne af 4,154 Gaarde.

Baade for at lette Landet for de tunge Byrder, der vare forbundne med en saa stor Hærs Underhold, som ogsaa for, naar det atter kom til Brud med Sverig og den krigerske Hertug Frederik af Gottorp, at sikre sig Storbrittaniens, Hollands og den tyske Kejsers Venskab, overlod Danmark 20,000 af sine Tropper til de nævnte Stater, som atter havde erklæret Frankrig Krig.

Aar 1700 var Karl II af Spanien død uden at efterlade sig Børn. For at sikre sig noget af Arven, var Frankrig kommet overens med Storbrittanien om, at det spanske Monarki skulde deles mellem de nærmest berettigede Arvinger, af hvilke Ludvig XIV's Sønnesøn, Philip, og den tyske Kejsers Søn, Karl, vare de fornemste. Samtidig hermed arbejdede Ludvig XIV paa at vinde det hele, og han opnaaede virkelig, at den spanske Konge kort forinden sin Død testamenterede hele Monarkiet til hans Sønnesøn, Philip. Forbitret herover

erklærede den tyske Kejser Frankrig Krig; Storbrittaniens og Hollands Hersker, Wilhelm III, fulgte Eksemplet, da han yderligere fornærmedes af Ludvig XIV, som efter den fordrevne Kong Jakobs Død udraabte hans Søn til Konge af Storbrittanien, under Navn af Jakob III.

12,000 Mand danske Tropper overlodes til Nederlandene og Storbrittanien. For at erholde disse Tropper, forpligtede de nævnte Stater sig til at betale Danmark forud 540,000 Rd. i Hverve- eller Haandpenge, nemlig 80 Rd. for hver Rytter, 60 Rd. for hver Dragon og 30 Rd. for hver Fodmand. Endvidere betalte de 300,000 Rd. aarlig til Danmark, saalænge Krigen varede. Alle ældre Pengefordringer, som de nævnte Stater havde paa Danmark, tilintetgjordes. Tropperne skulde lønnes og forplejes af de Stater, i hvis Tjeneste de traadte, paa samme Fod som de hollandske Tropper, og Lønningen uddeles af danske Kommissærer. Efter hvert Felttogs Slutning skulde de danske Kompagnier have ligesaa rigelige Rekrutpenge (300 Rd. pr. Kompagni) til Erstatningsmandskab som de hollandske. Blev et Regiment eller et Kompagni ødelagt, skulde Obersten eller Kaptejnen forsynes med de fornødne Hvervepenge til Oprettelsen af en ny Afdeling. Overenskomsten gjaldt foreløbig i 10 Aar. Vare de 12,000 Mand ikke tilstrækkelige, vilde Kongen af Danmark endnu stille 4000 Mand paa de ovenanførte Betingelser, tre Maaneder efter derom sket Anmodning. Den tyske Kejser fik 8000 Mand. Han betalte hverken Haandpenge eller aarlige Subsidier for dem. Han lovede blot inden seks Aar at betale Danmark en Mill. Rd., som det havde tilgode fra 1674, og endnu en Million, naar han kom i Besiddelse af Spanien, og det kom han aldrig.

De til Nederlandene bestemte Tropper skulde anføres af Ferdinand Wilhelm af Würtemberg. Han døde imidlertid i Juni 1701, og i hans Sted kom Broderen, Hertug Karl Rudolf, med General Jobst Scholten til Næstbefalende.

Korpset bestod af otte Regimenter Rytteri i to Brigader. Hvert Regiment var inddelt i to Eskadroner, Eskadronen i tre Kompagnier .... 3,520 Mand.
Ni Batailloner Fodfolk, hver paa syv Kompagnier. 7,000 —*).

Fodfolket indskibedes i Oktober 1701 i Glückstadt og landsattes i Nordholland. Rytteriet gik i Oktober over Elben og derpaa gennem Hannover og Münster til Friesland og Brabant.

Danske Tropper i den kejserlige Tjeneste 1701—9. Det Korps, som overlodes til Kejseren af Tyskland, stod som ovenanført i Sachsen, hvorhen det var sendt i Slutningen af 1700 for at dække August II's Arvelande. Det gik i September gennem Tyskland og Tyrol til Piazenza i Norditalien, hvor det indtraf den 29de December 1701 og kom ufortøvet i Virksomhed. Korpset førtes af Kongens Frillebroder, U. K. Gyldenløve, med Livregimentets Chef, K. D. Reventlow, og Chefen for Dronningens

---

*) Hvervet Rytteri:

Livregimentet	K. D. Reventlow.
Kyraserregimentet....	Kaj Ahlefeldt.
Holstenke Regiment ..	F. J. Dewitz.

Natjonalt Rytteri:

Andet sjælandske....	M. Numsen.
Andet jydske	M. Utterwich.
Tredje —	D. Brockdorff.
Fjerde —	Jørgen Rantzau.
Femte —	A. E. Prehn.

Hvervet Fodfolk:

En Bataillon af Garden	I de la Pottrie.
To Batailloner af Pr Karl ...	K. Bjelke og J Scholten.
To — af Pr Georg ..	K. Roepstorff og Würtemberg.
To — af Sjæland ...	G. Putkammer og A. Harboe.
En Bataillon af Fyn	J. Dalvig.
En — af Oldenburg ..	Frederik af Augustenborg.

Regiment tilfods, I. Haxthausen, til Næstbefalende*). Det bestod af to Dragonregimenter, hvert paa seks Kompagnier, 1020 Mand, og syv Batailloner, 5200 Mand. Den 30,000 Mand stærke kejserlige Hær, i hvilken dette Korps indlemmedes, førtes af den berømte Feltherre Eugen af Savoyen, der 1701 havde vundet flere betydelige Fordele over den langt stærkere franske Hær. Saasnart den danske Forstærkning var kommen, overfaldt Eugen den ved Po liggende Fæstning Cremona, som havde en fransk Besætning paa tolv Batailloner og tolv Eskadroner. Byens Borgere vare tysksindede og skjulte villig 500 østerrigske Grenaderer, som forklædte havde listet sig ind i Byen. 500 danske Soldater bleve Natten imellem den 31te Januar og 1ste Februar af en bestukken italiensk Præst førte ind i en Kloak, der fra Bredden af Po var anlagt gennem Volden ind i Staden. Overfaldet skulde foretages den 1ste Februar 1701 i Dagbrækningen. 8000 Mand under Eugens Anførsel skulde til denne Tid indfinde sig foran den ene Side af Byen, og 4000 Mand under Thomas af Vaudemont skulde til samme Tid staa foran den anden Side af Byen, hvis Porte skulde aabnes af de Soldater, der havde sneget sig ind i Fæstningen. I Begyndelsen gik alt godt. De 500 Mand kom lykkelig gennem Kloaken ind i et Kloster indenfor Volden. De forenede sig med de i Byen værende Grenaderer, overvældede Portvagterne og aabnede Porten for Eugens 8000 Mand, som vare punktlig paa Pletten. Eugen rykkede ind i Byen og besatte de aabne Pladser. Men det

*) 1ste Dragonregiment		K. Rodsteen, oprettet 1700.
2det	—	G. Juel, tidl. Hertugen af Glücksb. Reg.
En Bataillon	af Pr. Kristian	L. Bolset.
En —	af Pr. Karl	J. Haxthausen.
En —	af Pr. Georg	K. Gyldenløve.
En —	af Dronningen	K. Brockdorff.
En —	af Sjæland	J. Mohrstein.
En —	af Jylland	H. Boyneburg.
En —	af Marinereg.	D. Plessen.

andet Korps under Vaudemont foer vild om Natten og kom ikke til Cremona. De overraskede Franskmænd fik derved Tid til at samle sig og kastede atter Eugen ud af Byen. Han medtog dog en Del Fanger, deriblandt den franske Marchal Villeroi. Eugen gik derpaa imod Mantua og begyndte denne Fæstnings Belejring, hvori de danske Tropper deltoge; Dragonerne og Bataillonen af Dronningens Regiment fik flere Gange Lejlighed til at udmærke sig. — I den fangne Villerois Sted var imidlertid den dygtige Vendome kommen i Spidsen for den franske Hær, som talte 50,000 Mand. Han tvang Eugen, hvis Hær kun var 34,000 Mand, til at ophæve Belejringen, og overfaldt kort efter hans Rytteri ved St. Vittoria, sønden for Mantua, med en saadan Hurtighed, at næsten alle Hestene faldt i Franskmændenes Hænder, inden Rytterne kom ud af Teltene. — Franskmændene havde indesluttet den ligeledes sønden for Mantua liggende Fæstning Luzara, i hvis Nærhed Eugen stod med sin Hær og haabede at kunne nytte Franskmændenes Sorgløshed til at gengælde det sidste Overfald. Hans Hær gik samme Dag, 15de Marts, som Franskmændene havde begyndt Belejringen, frem imod deres Lejr; men hans Kolonner opdagedes, og Vendome stillede hurtig sin Hær i Slagorden. Alligevel angreb Eugen i Tillid til sin overlegne Dygtighed; men alle hans Angreb afsloges. Selv anførte han de danske Batailloner, til hvilke han havde megen Tillid, og befalede sine østerrigske Grenaderer at følge efter dem. Tre Gange fornyede han Stormen paa den franske Lejr og opnaaede tilsidst nogle Fordele; men, da den modsatte Fløj blev slaaet, maatte han trække sig tilbage med et Tab af 6000 døde og saarede. De danske Afdelinger vare smæltede sammen til Halvdelen. Dagen efter Slaget overgav Luzara sig til Franskmændene. Efter nogle ubetydelige Træfninger bleve Tropperne lagte i Vinterkvarter, og de stærkt medtagne danske Afdelinger bleve i Foraaret 1703 forenede i fire Regimenter.

De to Dragonregimenter samledes i eet Regiment under Kr. Rodsten. Af de syv Fodbatailloner dannedes tre Regimenter.

Første Regiment under K. Gyldenløve bestod af Bataillonerne Dronningen, Prins Georg og ⅓ Bataill. Marine.

Andet Regiment under J. Haxthausen af Bataillonerne Prins Karl, Prins Kristian og ⅓ Bataill. Marine.

Tredie Regiment under H. Boyneburg af Bataillonerne Sjælland, Jylland og ⅓ Bataill. Marine.

Gyldenløve rejste syg hjem og døde i Odense den 16de Juli; i hans Sted overtog Adam Trampe Befalingen over Korpset.

Kongen af Danmark havde lovet Kejseren endnu 2000 Mand. Han havde derfor givet en Grev Schlieben Hvervepenge til Oprettelsen af et Rytter- og et Fodregiment, som anvistes Løbepladser i Grevskabet Oldenburg; men da Tiden kom, paa hvilken Regimenterne skulde afleveres, fattedes over Halvdelen. Greven havde forødt Pengene i Spil. Han blev sat under Tiltale, og der sluttedes Hvervingskontrakter med to andre tyske Oberster, Ditmersen, der hvervede et Rytterregiment paa 800 Mand, og Enden, der hvervede et Fodregiment paa 1000 Mand, som mønstredes i Foraaret 1703. Fremdeles hvervedes en mecklenburgsk Bataillon paa 500 Mand af Oberst Malzahn. Disse Tropper sendtes til Østerrig, hvor de forenedes med den øvrige Del af Korpset, der havde forladt Italien og var gaaet gennem Tyrol til Omegnen af Linz. Her blev Korpset, der nu talte fire Fodregimenter, et Rytterregiment og et Dragonregiment, staaende til Foraaret 1704; da A. Trampe førte det ind i Ungarn og forenede det med 6000 kejserlige Tropper under General Heister. Ungarerne, der førtes af Ragoczy, bleve slaaede ved Schütt, denne Ø erobredes og hele Nedre-Ungarn bragtes til Lydighed. For at vise sin Erkendtlighed, tillod den tyske Kejser Danmark at hæve Told paa Weseren. Trampe døde af en Forkølelse, han fik ved Indtagelsen af Øen Schütt, hvor han, der led af Podagra, i fire og tyve Timer havde staaet i Vand op over

Knæerne. I hans Sted overdroges Befalingen til Andreas Harboe. Korpset fik gode Vinterkvarterer i det nordlige Baiern, hvor det ikke faldt Kejseren til Byrde. 1705 forenedes det med 5000 kejserlige Tropper under Herbeville. Det gik atter ind i Ungarn og slog Ragoczy, hvis Styrke beløb sig til 40,000 Md., i et Hovedslag den 11te August ved Waag, sønden for Trentschin. Den 14de stormede Danskerne det hidtil for uindtageligt holdte Pas over Karpaterne, Szulyo, i hvilket hele det fjendtlige Fodfolk toges tilfange. Passet stormedes, uden at der løsnedes et Skud. Ragoczys Tros og Artilleri faldt i Danskernes Hænder. Denne Sejr aabnede de Kejserlige Vejen til Kaschau, og den taknemmelige Kejser lønnede Soldaterne ved at betale dem lidt af deres tilgodehavende Lønning. 1706 havde Korpset den Ulykke at miste sin dygtige Fører Andreas Harboe, som faldt for et Vaadeskud af sin egen Skildvagt, hvis elendige Gevær gik af, da han hilste paa sin General, der red forbi ham. Anførslen betroedes til F. Ahlefeldt, der tidligere havde været Statholder i Holsten. Under ham døjede Korpset meget ondt og smæltede mere og mere sammen, fordi Kejseren aldeles ophørte med at betale den det tilkommende Lønning. Det kunde derfor intet udrette, og Frederik IV, som pønsede paa Krig med Sverig, udvirkede efter et halvt Aars Underhandlinger i December 1708 Kejserens Tilladelse til at kalde det hjem. Inden det i Sommeren 1709 forlod Ungarn, skaffede General E. Wedel, der havde afløst Ahlefeldt, det saa rigelige Rekruteringspenge, at flere af Regimenterne atter vare fuldtallige ved nye Hvervinger, da de kom hjem til Danmark; men der var kun faa tilbage af dem, der 1701 vare bortsendte. Største Delen af det hjemvendende Mandskab bestod af Ungarer og Tyskere. I Tidsrummet fra 1703 til 1709 havde Regimenterne havt følgende Førere:

Ditmersens Regiment: Ditmersen, Windischgrätz, Trapaud, J. K. Prehn, U. O. Dewitz.

Dragonregimentet: K. Rodsten, A. Trampe, F. Gersdorff, Reimer, H. Bülow.

Fodfolket.

Første Regiment: K. Gyldenløve, A. Trampe, A. Harboe, F. Ahlefeldt, E. Wedell og K. Lepel.
Andet Regiment: J. Haxthausen, G. Osten, W. Schack-Wittenau.
Tredie Regiment: H. Boyneburg, K. Malzahn og A. Gaffron.
Fjerde Regiment: K. Enden, D. Reusch.

Danske Lejetroppers Deltagelse i den spanske Arvefølgekrig. De 12,000 Mand, som vare i engelsk og hollandsk Sold, anvendtes udelukkende imod Franskmændene og Bairerne fra 1702 til 1714. De førtes af Karl Rudolf af Würtemberg og hørte i de fleste Felttog til den Del af Hæren, som stod i Flandern. Store Troppemasser bleve her sammendragne under Marlborough for atter at frarive Frankrig de Fæstninger, som det, for at styrke sin Nordgrænse, havde frataget Spanien i de forløbne halvtresindstyve Aar. De første Felttog, i hvilke Franskmændene mistede flere vigtige Fæstninger, vare kun et Forspil til de bekendte Slag, i hvilke staaende Hære paa over hundrede Batailloner og flere hundrede Eskadroner maalte sig med hinanden. I Felttoget 1702 kæmpede de danske Tropper i Flandern. Lüttich stormedes af Batailloner af Garden, Sjæland, Pr. Kristian og Pr. Georg. Chefen for anden Bataillon af Regimentet Prins Karl, G. V. Prætorius, faldt i Stormen, og Chefen for den første Bataillon, Jobst Scholten, blev Kommandant i den tagne Fæstning. Paa Peerheden, nu kaldet Beverlooheden, forefaldt et uafgørende Slag. I dette faldt Major Svanvedel og Ritmester Lesten af andet sjælandske Rytterregiment. Majoren bød just Ritmesteren en Pris af sin Daase, da en fjendtlig Kanonkugle bortrev begges Hoveder. Korpset laa om Vinteren i Lüttich, Limburg, Geldern og Overyssel. I Felttoget 1703 forstærkedes det danske Korps med et Dragonregiment paa ti Kompagnier og et Fodregiment af samme Styrke. De hvervedes i Hertugerne Frederik og Kristian Ulrich af Braunschweig Oels' Navn og skulde føres af Oberst J. Bonar, indtil Hertugerne bleve myndige og selv

kunde overtage Befalingen. Generalstaterne vilde gærne have endnu fire gamle danske Batailloner og et Rytterregiment, men denne Anmodning afsloges. Selve Felttoget indskrænkede sig i dette Aar til Erobringen af Huy og Limburg samt til nogle uafgørende Træfninger. Ved Efteraarets Komme fik de danske Tropper de samme Kvarterer, som de havde haft i den foregaaende Vinter, samt Aachen med Omegn.

1704 gik det danske Korps fra Brabant til Sydtyskland. Marlborough førte først 10,000 Preussere, der ligesom Danskerne vare i nederlandsk Sold, og 6000 Hollændere over Rhinen ind i Baiern for at undsætte sin Vaabenbroder, Prins Eugen, som trængtes af en overlegen fransk-baiersk Hær. De danske Tropper fik Befaling at følge efter, men deres General erklærede, at de ikke brøde op, førend de havde faaet deres tilgodehavende Lønning og deres Vinterkvarterer betalte. Det var den eneste Maade, paa hvilken de kunde tvinge Generalstaterne til en regelmæssig Betaling. I Slutningen af Maj var Pengesagen ordnet, Danskerne forlode nu deres Kvarterer og opstilledes først i Sydbrabant, hvor de stode i Juni. I Begyndelsen af Juli fik de igen Befaling at støde til Marlborough, som stod midt i Baiern. Det var en Rejse paa 70 Mile, som foretoges i Løbet af en Maaned. Rytteriet gik lige til Nördlingen i Baiern, Fodfolket gik en længere Vej og blev indlemmet i Eugens Hær, der stod ved Heidelberg i Baden. Det var en anstrængende Rejse, og der løb mange bort undervejs. Rytteriet var, da det kom til Nördlingen, formindsket med 300 Mand, uagtet det havde hvervet ungt Mandskab i hver By, det drog igennem. Saa snart Rytteriet kom ind i Baiern, skændte og brændte det overalt for at straffe Kurfyrsten, fordi han holdt med Frankrig. Fare vi saadan ved i nogen Tid, skriver General Johan Rantzau til Kongen, saa vil der snart ikke være noget at bide paa for Mennesker og Bæster. Gudshus og Svinehuset ere os ens, hvilket ikke er til at undres over, naar man giver Soldaten Tøjlen; men at vi

brænde Fouragen i Husene og Kornet paa Markerne, at vi ødelægge de rige Klostre og Slotte, hvori der var Korn og Kvæg for hele Hæren i nogle Maaneder, at Soldaterne ødelægge Møllerne lige for Generalernes Næse, det er for galt. Den 11te August forenede Eugens og Marlboroughs Hære sig og rykkede imod den fransk-baierske Hær, som stod i en ynkelig Forsvarsstilling ved Landsbyen Höchstädt, bag en udtørret Bæk, med Ryggen til Donau. Hver af de kæmpende Hære talte omtrent 60,000 Mand. Den fransk-baierske Hær var paa 80 Batailloner og 150 Eskadroner, den hollandsk-østerrigske paa 60 Batailloner og 180 Eskadroner. Den fransk-baierske Hær støttede sin højre Fløj til Landsbyen Blendheim og sin venstre til det skovbevoksede Eichberg; dens Rytteri stod i Midten. I den af danske, engelske, hannoverske, hollandske, brandenburgske og østerrigske Tropper bestaaende Hær førte Eugen højre og Marlborough venstre Fløj. Efter flere Timers Kamp gennembrød Marlborough med Rytteriet Franskmændenes Midte, hvorfor Kurfyrsten af Baiern, der bidtil med Held havde modstaaet Eugens Angreb paa det skovgroede Eichberg, blev nødt til at vige. Hele den franske højre Fløj, der stod i og ved Blendheim, blev tagen tilfange. Det var i dette Slag, at Leopold af Dessau, der anførte Preusserne, opfordrede sine Soldater til at følge Danskernes Eksempel. De vige ikke, ytrede han, uagtet de ere angrebne af den tredobbelte Overmagt. Den føromtalte Rantzau skriver til Kongen: »Alle vore Eskadroner have træffet fem til seks Gange med Kaarden i Haanden. Det var ogsaa Rytteriet, som vandt Slaget. Jeg ønskede, at alle de, der er saa meget for, at Rytteriet flittigen skal bruge sit Skydevaaben, maatte have været her. De skulde da have set Forskellen og maaske være komne paa andre Tanker.« Baade Rytteriets og Fodfolkets Tab var betydeligt.

Førerne for Livregiment Ryttere, Oberstløjtnanterne Zepelin og Oldenburg, Majoren ved fjerde jydske, Esemann, Førerne

for Garden, Prins Karls og Prins Georgs Regimenter, la Pottrie, Bjelke og Roepstorff samt Majorerne ved Garden, Prins Georgs og Fynske Regiment, Decken, Falck og Elnberger vare faldne.

Rytteriet havde 515 døde og 381 saarede, Dragonerne 22 døde og 52 saarede, Fodfolket 798 døde og 614 saarede; ialt 2,382 døde og saarede. Af Rytteriets Officerer vare 22 døde og 38 saarede, Sergenter 8 døde og 13 saarede; af Fodfolkets Officerer vare 28 døde og 49 saarede, Sergenter 22 døde og 50 saarede.

Naar Læseren undres over, at der var flere døde end saarede Menige, bedes det erindret, at nogle bortløbne undertiden opførtes som døde, da man saa havde lettere ved at faa Rekrutpenge.

Hele Bajern erobredes, og den fransk-bajerske Hær blev forfulgt til Rhinen. Derpaa belejredes den stærke Fæstning Landau, som erobredes efter 2½ Maaneders Belejring. Medens Landau belejredes, gik Marlborough med 27 Batailloner og 50 Eskadroner, blandt hvilke alle de danske Tropper, til Nederrhin. Den ved Mosel liggende Fæstning Trarbach, imellem Koblenz og Trier, stormedes af 500 Grenaderer, deriblandt det 60 Mand stærke Grenaderkompagni Sjæland. Stormen afsloges, og næsten hele Kolonnen ødelagdes. Det sjælandske Kompagni havde 19 døde og 25 saarede. En ny Stormkolonne dannedes, som førtes af den senere Konge i Sverig, Frederik af Hessen. Efter tre Storme satte han sig fast paa den ydre Gravrand, hvorefter Garnisonen, der kun talte 300 Mand, overgav Fæstningen imod fri Bortgang. Kort efter belejredes Saarburg, som overgav sig til Hertugen af Würtemberg efter otte Dages Belejring; hvorefter Tropperne lagdes i Vinterkvarter imellem Mosel og Rhin.

Felttoget 1705 spildtes ved, at der opstod Uenighed imellem de engelske, hollandske og tyske Generaler. Ethvert Foretagende maatte opgives paa Halvvejen, fordi Generalerne nægtede at understøtte hinanden. Franskmændene nyttede

denne for dem saa særdeles behagelige Uenighed og tilbageerobrede nogle af de Fæstninger, de Forbundne havde frataget dem i de foregaaende Aar. Det danske Korps fik Vinterkvarter i Overyssel, Geldern og Limburg. — I Foraaret 1706 samledes den franske Hær, der stod i Flandern, ved Løwen og brød op den 10de Maj for at overfalde den engelske-hollandske Hær ved Maastricht, 8 Mile østen for Løwen, inden alle Lejetropperne indtraf. Den franske Konge havde hørt af den danske Gesandt, Meyerkrone, at Danskerne vægrede sig ved at forlade deres Vinterkvarterer. Det forholdt sig rigtigt; ikke alene de danske, men ogsaa de preussiske, sachsiske, hessiske og hannoverske Tropper havde erklæret, at de ikke rørte sig af Stedet, førend man betalte, hvad man skyldte dem. Hollænderne maatte skynde sig med at betale deres Gæld til de dyre Lejetropper, hvis de vilde have Gavn af dem. Samme Dag som de danske Tropper havde modtaget deres Tilgodehavende, 450,000 Gylden, gav Hertugen af Würtemberg Befaling til Opbrud. Den 14de Maj forlod det danske Rytteri Nimwegen, og den 22de indtraf det ved Marlboroughs Hær i Borgloon, fire Mile vesten for Maastricht. Han havde nu 73 Batailloner og 128 Eskadroner, deriblandt danske 16 Eskadroner og 7 Batailloner; fire Batailloner forbleve som Garnison i Maastricht. Den franske Hær var paa 74 Batailloner og 130 Eskadroner. Marlborough skyndte sig med at rykke imod den, for at det kunde komme til et afgørende Slag, inden der atter udbrød Uenighed mellem hans egenraadige Generaler. Begge Hære kappedes om at naa Ramelliers for at besætte den derværende fordelagtige Stilling. Franskmændene kom først til Maalet; men, endnu medens de vare ifærd med Opstillingen, kom Marlboroughs Hær i fuld Slagorden imod Franskmændenes Front og angreb dem ufortøvet, for ikke at give dem Tid til at forskanse sig. Franskmændenes Midte stod ved Ramelliers, venstre Fløj ved Autre Eglise, højre ved Landsbyen Taviers, hvor den støttede sig

1706.

Dragon. Rytter.

til Mehaignefloden; deres Midte og venstre Fløj var dækket af Getefloden. Slaget begyndte med et Skinangreb imod Franskmændenes venstre Fløj, for at lokke dem til at svække deres højre, lige over for hvilken de Forbundnes Hovedstyrke blev draget sammen bag nogle Landsbyer. Disse Masser overvældede aldeles Franskmændenes højre Fløj, som forgæves forlangte Hjælp af den venstre Fløj, der hindredes af Getefloden i enhver fremadskridende Bevægelse. Saa snart den var kastet, førte Marlborough hele sit Rytteri og tre Brigader Fodfolk i nordlig Retning imod Ramelliers og oprullede den franske Hær. Det danske Rytteri kastede efter et glimrende Angreb det franske Garderytteri, der havde slaaet det hollandske Rytteri under Overkerke. Rantzau, Uttervig og Bonar, som førte de danske Eskadroner, adsplittede i fire paa hinanden følgende Angreb det franske Rytteri fuldstændig og sloge det af Marken. Jobst Scholten stormede derpaa med tolv Batailloner Ramelliers, som var besat af de franske og bajerske Fodgarder. Deres store og pragtfulde Faner, mørkerøde Silkeflag, der vare oversaaede med hvide Lillier, faldt i Danskernes Hænder, og Marlborough sendte dem til København, hvor de ophængtes i Tøjhuset. I Slaget faldt Oberst Uttervig, Føreren for andet jyske Rytterregiment. Ialt havde Danskerne 619 døde og saarede; desuden 800 dræbte Heste. Franskmændene mistede i dette Slag 80 Faner og 50 Kanoner. De Allierede forfulgte den næste Dag de slagne, men glemte at bringe de tagne Kanoner i Sikkerhed. Den franske Besætning i Namur nyttede denne Glemsomhed, gik med 10,000 Mand til Ramelliers og generobrede baade de 50 mistede Kanoner og hele Marlboroughs Tros.

Ludvig XIV's Forbitrelse over det tabte Slag gik ud over det danske Sendebud i Paris, Meyerkrone, som fik Befaling at være ude af Frankrig inden fem Dage. Paa Vejen imellem Roermonde og Aachen blev han overfalden af et fransk Parti, som adsplittede hans Bedækning, 30 Mand

af Prins Georgs Regiment under Løjtnant Engel. Halvdelen dræbtes. Overfaldet foretoges, uagtet baade Gesandtskabets Kudske, Tjenere og Bedækning bare franske Pas paa Hattene. Meyerkrones Vogn, i hvilken han sad tilligemed sin Kone og sin Sekretær, var den egentlige Skive for Franskmændenes Kugler. Sekretæren, Nummesen, dræbtes af flere Kugler, just som han var ifærd med at springe ud af Vognen. Han blev liggende med Overkroppen hængende ud af den. Derpaa hørtes Raabet: Gesandten er skudt! og Skydningen ophørte. Meyerkrone var klog nok til ikke at oplyse Ugerningsmændene om, at de havde rettet Bager for Smed. Han lod sig af Franskmændene føre tilbage til Aachen, hvor han løslodes med en Undskyldning.

Efter Slaget ved Rameliers erobrede Marlborough Antwerpen, Ostende, Menin, Ath, Dendermonde og Oudenarde. Alle disse Fæstninger toges efter regelmæssige Belejringer. Det danske Korps havde i dette Felttog mistet 2162 Mand og 1324 Heste, men næste Foraar havde Hververne atter bragt den fulde Styrke tilveje. Om Vinteren indkvarteredes 3 Eskadroner i Dendermonde, 8 Batailloner og 3 Eskadroner i Brügge; Resten af Korpset kantonnerede bag Kanalen i Landsbyer imellem Gent og Brügge. Beboerne bleve grusomt plagede af de fremmede Gæster. Af Fodfolket, som laa i Brügge, indkvarteredes Garden hos Borgerne, de syv Batailloner i Barakker, i hvilke der var Tremands-Senge. Hertugen af Würtemberg forlangte Tomands Senge til hele Mandskabet og truede med at indkvartere hele sin Styrke hos Borgerne, hvis han ikke fik dem. Magistraten leverede derfor Tomands-Senge til alle. Andet jyske Rytterregiment, der havde faaet et fattigt Fiskerleje til Vinterkvarter, flyttedes af Hertugen til Brügge. Hollænderne vare utilfredse med den danske Generals egenmægtige Fremgangsmaade og udgave en Forordning for Lejetropperne, som indeholdt, at de stode under de hollandske og engelske Generaler, baade hvad Befalinger,

Indkvartering og Retspleje angik. Herpaa svarede Hertugen af Würtemberg, at han aldrig havde indvendt noget imod, at Befalingerne udgik fra de hollandske og engelske Generaler; men alle Befalinger til Afdelingerne skulde sendes til ham; ellers blev han, der var sin Konge ansvarlig for Troppernes Bevarelse, et Nul. Hvad Retsplejen angik, saa maatte det forblive som hidtil, at de danske Tropper dømtes efter Kristian V's Krigsartikelsbrev, at Dommen stadfæstedes af den danske Øverstbefalende og kun meddeltes de hollandske Generaler. Han fandt Medhold hos Marlborough, og Hollænderne gave efter.

I Felttoget 1707 maatte Marlborough indskrænke sig til at forsvare de vundne Fordele, da over Halvdelen af hans Hær sendtes til Spanien og Tyskland, hvor Ludvig XIV havde vundet store Fordele over sine Modstandere. Ved Vinterens Komme fik de danske Tropper følgende Kvarterer: i Brügge 4 Batailloner og 16 Eskadroner; i Kortryck 4 og i Hulst 3 Batailloner; i Dendermonde 5 Eskadroner. Paa Landet blev der ingen danske Tropper indkvarteret paa Grund af de Udskejelser, de havde begaaet i den forrige Vinter. Korpset savnede 1300 Mand, som vare bortløbne, og 1000 Heste, der vare døde af Sygdom. Hollænderne vaandede sig ved at betale for nye Rekruter og Heste, men Hertugen af Würtemberg udvirkede, at den fornødne Erstatningssum udbetaltes i rette Tid af Generalstaterne.

1708 rykkede Franskmændene ind i Flandern med en Hær paa 120 Batailloner og 200 Eskadroner. Ostende, Gent og Brügge generobredes. Ludvig XIV truede fremdeles med at gøre Landgang i England med to mindre Korps, der indskibedes i Dunkerque og Ostende. For at standse Franskmændenes Fremskridt ilede Prins Eugen, der mindedes den gode Hjælp, Marlborough havde ydet ham det foregaaende Aar, med 36,000 Mand fra Nederrhin til Sydbrabant og forenede sig med Marlboroughs Hær, hvis Styrke i Forvejen bestod af

100 Batailloner og 180 Eskadroner. Paa Efterretning herom gik en fransk Hær paa 60,000 Mand, som allerede var rykket frem imod Brüssel, tilbage over Schelde, som den overskred en Mil norden for Oudenarde, ved Gavre. Eugens og Marlboroughs Hære fulgte hurtig efter; den danske Ryttergeneral, Jørgen Rantzau, som førte Fortropperne, lod slaa fire Broer over Schelde norden for Oudenarde, indhentede saa den franske Bagtrop og opholdt den saalænge, indtil Eugen og Marlborough selv kom paa Pladsen med fyrretyve Eskadroner og hindrede den franske Hær, der førtes af Hertugen af Burgund med Vendôme som Raadgiver, i at fortsætte Tilbagetoget.

Sidstnævnte opstillede hurtig den franske Hær med den venstre Fløj i Landsbyen Hurne, Midten ved Slottet Bevern og den højre Fløj i Morghem med Front imod Sydøst. I denne Stilling indeklemte han de Allierede paa et lille Rum imellem Schelde og Oudenarde. Hertugen af Burgund forkastede denne ypperlige Stilling og valgte en anden nordligere bag Norkfloden med Front imod Syd, hvorved han gav de Allierede Plads til at udvikle sig. Tropperne, der allerede havde indtaget den af Vendôme anviste Plads, kom ved de modsatte Befalinger i Uorden og kunde ikke hitte rede i den af Grøfter og Diger gennemskaarne Egn. Rantzau fandt i Forvirringen Lejlighed til med sit Rytteri at hugge ind paa syv franske Batailloner, af hvilke de tre toges tilfange. Næppe havde den franske Hær under den allerede begyndte Kamp indtaget sin Stilling bag Norkfloden, saa forandrede Hertugen af Burgund den igen, da han ugerne, i Tilfælde af et Nederlag, vilde udsætte sig for at blive kastet tilbage imod Nord og blive afskaaren fra Forbindelsen med Frankrig. For at faa Front imod Øst gik han med sin højre Fløj frem til Slottet Bevern. Den venstre Fløj under Vendôme gik af en Fejltagelse ogsaa fremad og fik undervejs Befaling til atter at indtage sin tidligere Stilling. Denne Bevægelse foretoges under idelige Kampe med den langt overlegne allierede Hær,

som paa alle Punkter kastede Franskmændene tilbage og truede med fuldstændig at omringe dem. Franskmændene bemærkede dog itide den Tilintetgørelse, der hang over deres Hoveder, og trak sig ved Mørkets Frembrud ud af det Net, der var ifærd med at omspænde dem. Fire franske Dragonregimenter opofredes for at redde den højre Fløj. De standsede de Allieredes Rytteri, men bleve efter en rasende Kamp nedsablede. Imidlertid undslap den Del af den franske højre Fløj, der var mest udsat, i vestlig Retning og gik til den franske Grænse; Resten forenede sig med Midten, der gik imod Nord, til Gent, beskyttet af venstre Fløj, som under Vendôme dækkede Tilbagetoget. — Den franske Hærs Tab i Slaget ved Oudenarde den 11te Juli beløb sig til 18,000 Mand. For at faa saamange Fangèr som muligt lod Prins Eugen hele Natten sine Tambourer slaa det franske Signal til Samling, og i Hobetal strømmede de spredte franske Soldater, narrede af Signalet, til de Allieredes Lejr. Franskmændene mistede 30 Faner og 4 Kanoner. Grunden, hvorfor de ikke mistede flere Kanoner, var, at de havde efterladt deres Artilleri ved Gent. En Hær paa 60,000 Mand rykkede i Marken med en halv Snes Kanoner. Den forbundne Hær førte ligeledes kun faa Kanoner med sig i dette Slag. — Efter Slaget gik Eugen med en Del af Hæren imod Lille, medens Marlborough med den øvrige Del holdt Øje med den ved Gent staaende franske Hær. Belejringsartilleriet, der drog imod Lille, bestod af 94 Kanoner, 60 Morterer og 3000 Krudtvogne. Det indtog en Vejstrækning af 3 Mile og dækkedes af en Hær paa 53 Batailloner og 90 Eskadroner. Lille var en af Ludvig XIV's første Erobringer, han tog den fra Spaniolerne 1667. 10,000 Mand under den uforfærdede Bouflers modtoge de Allieredes Angreb; Storme og Udfald vekslede uophørlig. Samtidig hermed førtes Løbegravene frem til Gravranden af 5000 Arbejdere, og fra 21 Batterier beskøde 150 Kanoner og Morterer Dag og Nat Fæstningens nordvestre Hjørne. Alene Stormen paa den dækkede Vej kostede de

Allierede 2700 døde og saarede, deriblandt 262 af den danske Garde, Prins Georgs og Fyens Regimenter. Efter tre Maaneders Belejring rømmede Bouflers Fæstningen og trak sig ind i Citadellet, som faldt en Maaned senere. Belejringen havde kostet de Forbundne 13,000 Mand; de tre tilstedeværende danske Batailloner havde et Tab af over 600 døde og saarede. Franskmændenes Tab i Belejringen var 5000 Mand. I December fordreves de ligeledes fra Ostende, og endelig rømmede de Gent og Brügge den 15de Januar 1709. Hermed sluttedes Felttoget. Skøndt de danske Tropper i dette Aars blodige Kampe havde mistet 3500 Mand, vare de fleste Huller atter fyldte, da de gik i Vinterkvarter, paa Grund af de store Skarer Overløbere og Fanger, som mældte sig og tilbøde at tage Tjeneste efter hvert vundet Slag. I Alt fattedes Fodfolket kun 1600 Mand og Rytteriet 400 Heste.

I Brügge indkvarteredes 16 Eskadroner og 4 Batailloner (2det sjælandske, 2det, 3die, 4de og 5te jydske, 4 Esk. Dragoner, 2 Batailloner af Prins Karl, Garden og Prins Georg).

I Dendermonde 5 Eskadroner (Livregimentet, Kyrasserregimentet og 1 Esk. Dragoner).

I Kortryk 4 Batailloner (2 af sjælandske, en af fynske, en af Braunschweig-Oels Regiment).

I Lille 2 Batailloner (Prins Georg og Oldenburg).

Paa Grund af at Generalstaterne først i Slutningen af Maj udbetalte en Million Gylden, som det danske Korps havde tilgode, kom det ikke ud af sine Vinterkvarterer førend i Juni 1709. Felttoget aabnedes i Hennegau med Erobringen af Doornyk, hvorefter Mons belejredes. Til denne Fæstnings Undsætning rykkede den franske General Villars frem med 80,000 Mand og leverede Slaget ved Malplaquet den 10de Septbr. Efter et frygteligt Blodbad lykkedes det Eugen og Marlborough at tvinge Franskmændene til at vige. Historikeren Jahn anfører et Eksempel paa mærkelig Sorgløshed, som Franskmændene

to Gange maatte betale meget dyrt i denne Krig. Ved Hochstädt og ved Malpluquet støttede de sig til en Eng og en Aa, som om Vinteren var ufremkommelig, men om Sommeren var udtørret og slet ingen Hindring frembød, hvilket den franske Generalstab begge Gange glemte at undersøge. Danskernes Tab i det sidstnævnte Slag var 1300 Mand; iblandt de faldne 68 Officerer vare Førerne for Regimentet Prins Karls to Batailloner, Christian Bjelke og J. S. Mogge. Af den danske Gardes Officerer var der kun fire, som ikke vare døde eller saarede. Sjælandske Fodregiment erobrede en Fane og Dragonregimentet tog to Standarter. Den allierede Hær mistede i alt 18,000 Mand, Franskmændenes Tab var kun halv saa stort. Den engelske Statsmand John Bolingbrocke har Ret, naar han siger, at Marlboroughs Laurbær vare meget blodige. Fanger toges der ikke i dette Slag. Af Kanoner mistede Franskmændene 15. Marlborough fremhæver den fynske Bataillon som den, der udmærkede sig mest i det blodige Slag. Efter dette blev Mons indtaget, og Tropperne gik i de samme Kvarterer, som de havde haft i den foregaaende Vinter, med Undtagelse af, at der kom to Batailloner fra Kortryk til Mons og Doornyk.

Ludvig XIV var ydmyget, han angrede sin Erobringslyst og vilde gærne slutte Fred med Landafstaaelser; men han maatte bøde for sit tidligere Overmod. Marlborough og Eugen, de egentlige Styrere i de londonske og wienske Kabinetter, elskede Krigen, der omgav dem med Glans og Storhed. De stillede saa haarde Betingelser, at Ludvig XIV maatte finde sig i paa sin gamle Alder at fortsætte Krigen.

Felttogene 1710 og 1711 indskrænkedes dog til Belejringer i Nordfrankrig, hvor Douai, Bethune, Aire, St. Venant og Bouchain indtoges. I Juni 1712 lykkedes det Frankrig at opnaa en Vaabenstilstand og kort efter Fred med England. Marlborough kaldtes hjem, og nu vendte Lykken sig. Villars slog Eugen ved Denain og generobrede de Fæstninger,

Franskmændene havde mistet i de to foregaaende Aar. De danske Tropper, som stode i engelsk Sold, fik Meddelelse af den storbrittaniske Regering, at de kunde vende hjem, da man ikke længer behøvede deres Tjeneste. Hertugen af Würtemberg svarede, at han var kommen til Flandern for at stride og kunde ikke lade nogle af Tropperne vende hjem, førend han modtog Befaling fra sin Konge. England ophørte imidlertid med at lønne de danske Tropper, og Nederlandene skyndte sig med at tage saavel dem som de preusiske Tropper i sin Sold, for ikke at blive ladet i Stikken inden Freden. Da alle de krigsførende Magter i Vinterens Løb begyndte at underhandle om Fred, hjemsendtes imidlertid den Del af det danske Korps, som havde været forplejet af England. Det var andet og tredie jydske, holstenske Rytterregiment, Kyradserregimentet, fem Dragonkompagnier; Fodregimenterne Prins Karl, Prins Georg og Oldenburg samt fem Kompagnier Würtemberg-Oels. I Slutningen af Februar 1713 forlode disse Tropper Lille. Rytteriet gik over Nimwegen og Santen til Bremen. Fodfolket indskibedes paa Rhinen og førtes nedad denne Strøm til Emmerich, hvorfra det gik til Bremen. Her samledes Tropperne under Hertugen af Würtemberg, der førte dem ind i Holsten. I Nederlandene efterlodes andet sjælandske, fjerde, femte jydske og Livregiment Ryttere, fem Kompagnier Dragoner, Fodregimenterne Garden, Sjæland, Fyen og Würtemberg-Oels under General Gersdorff. Han fik Befaling at blive i Holland, indtil alle Pengesagerne vare berigtigede. Korpset levede endnu et Aar paa Generalstaternes Bekostning. Det varede længe, inden de bekvæmmede sig til fuldstændig at give Tropperne deres Tilgodehavende.

Den 20de April 1714 brøde disse Tropper op fra Nimwegen og kom den 2den Maj til Bremen, hvor de mønstredes og atter indlemmedes i den danske Hær med Undtagelse af andet sjælandske og fjerde jydske Rytterregiment samt det Würtemberg-Oelske Fodregiment, som opløstes i Juni i Bremer-

vörde. Afdelingerne, som havde været i engelsk og hollandsk Tjeneste, havde ved deres Hjemkomst følgende Førere:

Rytteriet: Livregimentet førtes 1714 af Johan Fr. Bardenfleth.
andet sjælandske — - Kr. Rantzau (opløstes),
andet jydske — - Helmuth Lüttichau,
tredie — — - Ebbe Deden,
fjerde — — - Rud. Grabow (opløstes),
femte — — - F. V. Schmettau,
Holstenske — - Johan Kneyl,
Ahlefeldts Kyradserreg. — - Karl Rudolf af Würtemberg,
Würtemberg-Oels Dragonreg. — - Werner Schulenburg.

Fodfolket: Bataillonen af Garden førtes af Karl af Hessen (den indlemmedes atter i Garden).
Prins Karls Regiment førtes af Patroklus Rømeling,
Prins Georgs — — Daniel Plessen,
Sjælandske — — François d'Aspremont. (Første eller Livbataillonen forenedes med Schacks Regiment, der førtes af Daniel Zepelin, som fik Regimentet. Anden Bataillon Sjæland under Bolset indlemmedes i Prins Karls Regiment.)
Bataillonen af fynske Regiment førtes af Fr. Gersdorff,
— af Oldenburgske Reg. — Hans Prætorius.
Würtemberg-Oels Fodregiment under Jakob Bonar opløstes og indlemmedes i det oldenburgske Regiment.

IV. Holsten-Gottorpske Stridigheder

og

Svenskernes Tog gennem Polen og Rusland.

Tidsrummet fra 1701 til 1714 fortsattes Stridighederne med det holsten-gottorpske Hus; de endte med, at Danmark efter mange Lykkens Omskiftelser havde det Held igen at indlemme den gottorpske Del af Slesvig. Danmarks farligste Modstander i dette Tidsrum, den talentfulde men underfundige Baron Görtz, Styreren af de holsten-gottorpske Anliggender, arbejdede rastløs paa ved Sverigs Hjælp at kaste Danmark i Støvet, og styrtede derved sig selv og de Fyrster, han tjente, i Ulykke.

For at hindre Hertug Frederik IV i at beholde Bredsted Amt, som han havde i Pant, indtil Krigsomkostningerne vare betalte, vilde Danmark kort efter Traventhalfreden betale de betingede 260,000 Rd. med Fradrag af 20,000 Rd., Resten af en Brandskat, som den svenske Oberst Krassow havde udskrevet i Oldenburg. Hertugen, som pønsede paa at beholde Bredsted Amt, erklærede, at han kun vilde modtage den fulde Sum. Foruden Bredsted Amt havde han ogsaa bemægtiget sig Godset Gottesgabe paa Ærø, der tilhørte Hertugen af Nordborg. For om muligt at afgøre Sagen i Mindelighed,

traadte de danske og hertugelige Gehejmeraader Lente og Wedderkopp sammen; men de kunde ikke blive enige. Danmark rustede sin Flaade og truede med at spærre de hertugelige Havne, hvis der ikke vistes Imødekommen. Med Undtagelse af Karl XII raadede alle Hertugens Forbundsfæller ham fra paany at begynde Krigen, og Hertugen af Zelle bevægede ham til at genoptage de afbrudte Underhandlinger. I Forening med Gehejmeraad Lente bragte de gottorpske Raader Königstein og Banner saa et Forlig istand i Hamburg den 12te Juni 1701, ifølge hvilket Hertugen rømmede Bredsted Amt og Gottesgabe, imod ufortøvet Betaling af Krigsomkostningerne med Fradrag af Brandskatten i Oldenburg. Hertugens øjeblikkelige Forsonlighed var grundet i, at han var i den største Pengenød. Han havde hvervet nogle Regimenter til fransk Krigstjeneste, som vare ifærd med at opløses fordi de ingen Lønning fik. Efterat Pengene vare betalte, gik de til Frankrig og anvendtes i den spanske Arvefølgestrid.

Den gode Forstaaelse varede kun nogle Uger. Kongens Broder Karl og Hertugens Broder Kristian August gjorde begge Fordring paa den lybske Bispestol. Allerede 1647 havde det gottorpske Fyrstehus og Domkapitlet i Lübeck sluttet en Overenskomst, ifølge hvilken seks holsten-gottorpske Prinser efter hinanden skulde beklæde Bispestolen. Denne Overenskomst, der stred imod det tyske Riges Grundlov og Kapitlets egen Fordel, omstyrtedes af Kejseren. I lang Tid vilde Kapitlet ikke godkende Kejserens Kassation, som det paastod, var et Indgreb i dets Rettighed, indtil det, overbevist om Overenskomstens Skadelighed, selv tilintetgjorde den. — 1701 skulde der vælges en Medhjælper (Koadjutor) til Bispen August Frederik, der var gammel og svagelig. Den tyske Kejser skænkede den danske Prins Karl, Frederik IV's Broder, et Kanonikat for at lette hans Valg. Som Besidder af et Kanonikat behøvede han kun to Trediedele af Stemmerne for at blive valgt, medens enhver anden Kandidat behøvede

de tre Fjerdedele af Stemmerne. Da Valget skulde foretages, var Prins Karl tilmed den eneste valgberettigede, thi af det gottorpske Hus levede der kun to Fyrster, Hertug Frederik IV og hans Farbroder, Kristian August, der i Tilfælde af Hertugens Død var hans Arving; og, da det var en udtrykkelig Bestemmelse, at Bispestolen aldrig maatte beklædes af Danmarks eller Holsten-Gottorps Regenter, kunde han ikke komme i Betragtning. Alligevel forstod Görtz at udvirke hans Valg. Han købte ni Stemmer til ham i det lybske Domkapitel, rejste derpaa til Wien, bevægede Kejseren til at tilbagekalde sin egen Kassation og bragte en kejserlig Befaling hjem til Domkapitlet, at det ifølge de tidligere Bestemmelser skulde vælge en gottorpsk Prins til Koadjutor. Den gamle Bisp, der hidtil havde været dansksindet, blev vundet, ved at Hertugen af Gottorp afstod Femern til ham; og, da Hertuginden af Gottorp fødte en Søn, Karl Frederik, saa var derved Hindringen for Kristian Augusts Valg bortryddet. De ni gottorpsksindede Domherrer valgte Kristian August, og de tretten dansksindede valgte Prins Karl til Koadjutor. Begge Parter klagede til den tyske Kejser Leopold, som befalede, at de skulde holde Fred, indtil han fældede Dom i Sagen. Rigshofretten, der undersøgte den, stadfæstede Prins Karls Valg med en Overvægt af ti Stemmer og kasserede atter den lybsk-gottorpske Overenskomst af 1647. Görtz, der var i Wien, vægrede sig ved at adlyde en Dom, der var til Fordel for Danmark, og fik det svenske Sendebud i Wien til at true med, at Karl XII vilde falde ind i de østerrigske Arvelande, hvis der ikke afsagdes en anden Dom. Den forskrækkede Kejser ophævede ved et nyt Dekret sin egen Dom. Vel skulde Erklæringen holdes hemmelig, men netop derfor taltes der om den. Det danske Sendebud, Urbig, nedlagde en højtidelig Protest imod Kejserens vankelmodige Opførsel, og tilføjede, at han agtede at bringe Sagen for Rigsdagen i Regensburg. Kejseren offentliggjorde derfor ikke sit sidste Dekret og lovede,

at Sagen ved hans Allieredes, Sømagternes, Hjælp skulde blive afgjort til begge Prætendenters Tilfredshed. Prins Karl antog imidlertid 1703 Koadjutortitlen, men erklærede tillige, at han vilde nøjes med at være Medbesidder indtil Sagens endelige Afgørelse. Rusland nyttede Sverigs Indblanding til at ægge Danmark til at afgøre Sagen med Vaaben, medens det samtidig ødslede med glimrende Tilbud for at bringe Karl XII til at vende sig imod Danmark; men den danske Regering var døv for dets Tilbud.

En ny Strid udspandt sig med Gottorp i Anledning af den unge toaarige Hertug Karl Frederiks Formynderskab. Faderen, Danmarks stivsindede Fjende, Hertug Frederik IV, faldt i svensk Tjeneste den 19de Juli 1702 ved Klissow i Polen. Han havde ikke bestemt, hvorledes Regeringen skulde føres i Sønnens Mindreaarighed, og Görtz overtalede hans Enke til at overgive Regeringen til hendes Broder, Karl XII, eller rettere i hans Navn til det svenske Kancelli i Stockholm. Den danske Regering kunde ikke taale, at Svenskerne raadede over Hertugdømmerne, og bevirkede, at Formynderskabet overdroges til Hertuginden og til hendes Svoger, den føromtalte gottorpske Prins Kristian August, der fremtidig kaldte sig Administrator for Hertugdømmet Holsten - Gottorp. I Virkeligheden blev dog den svenske Indflydelse overvejende, fordi Enkehertuginden tog fast Ophold i Stockholm. Hun var meget fornærmet paa den danske Konge, der i den Skrivelse, hvori han bevidnede hende sin Medfølelse over Mandens Fald, havde kaldet hende Durchlauchtig og ikke Durchlauchtigst. Da hun ikke kunde sætte sin Vilje igennem i dette Punkt, afbrød hun og hendes Svoger, Administratoren, Brevvekslingen med det danske Hof.

1703 overlod dernæst Holsten-Gottorp tre Regimenter til Storbrittanien og Nederlandene for at vinde disse Magter for sig. Derpaa forbød det Fællesdistrikterne at betale Landskat til Danmark og fik de andre Hertuger i Slesvig til at

følge Eksemplet. I Slutningen af Aaret udbrød Frakturstriden, som bestod i, at det gottorpske Hus gjorde Fordring paa i alle Fælleskundgørelser at trykke Hertugens Navn med ligesaa store Bogstaver som Kongens. Det var et lille Forspil til nye Uforskammetheder. 1704 havde Holsten-Gottorp fornyet det tidligere bestaaende Forbund med Sverig, Lüneburg og Hannover. I det nye Forbund sikrede disse Stater gensidig hinandens Besiddelser, godkendte den gottorpske Administrator, Kristian August, som Koadjutor i Lübeck og tilkendte Gottorp Højhedsret over Hamburg med Forbigaaelse af Danmark. Styrket ved dette Forbund forlangte Gottorp, at de kongelige Stæder Breitenburg og Barmstedt skulde indlemmes i Fællesdistrikterne, og Karl XII tilbød at ville opretholde Kristian Augusts Ret til Bispedømmet Lübeck med Vaabenmagt. Atter droge Skyerne sig sammen til Udbrud. Enkehertuginden modtog en Krigsplan fra sine Raader, Wedderkopp og Görtz, hvorledes man bedst kunde angribe Danmarks Sydgrænse med de svenske Tropper, der stode i Pommern og Bremen, i Forening med de lüneburgske og gottorpske Regimenter. Men det svenske Rigsraad og Enkehertugindens Svigermoder, Frederikke Amalie af Danmark, forebyggede Udbruddet og bevægede Enkehertuginden til at vise Forsonlighed. Hun skrev til sine Raader, at de skulde ophøre med Rustningerne og fremtidig vise større Høflighed imod den danske Regering. — Da den ældre Enkehertuginde, Frederikke Amalie, døde den 30te Oktober 1704, gav Sørgepatentets Udstedelse dog Anledning til ny Strid. Det gottorpske Kancelli, som Görtz styrede, fordrede, at Hertugens Navn skulde trykkes med ligesaa store Bogstaver i Patentet som Kongens, og, da den danske Regering ikke vilde opfylde denne Fordring, lod det gottorpske Kancelli Patentet udgaa for begge Hertugdømmer, alene forsynet med Hertugens Underskrift. Den danske Konge forbød sine Embedsmænd i Fællesdistrikterne at bekendtgøre Patentet. — Et nyt Dødsfald bragte Striden om den lybske Bispestol til en Afgørelse og et

blodigt Sammenstød. Den gamle Bisp døde d. 2den Oktb. 1705. Kejser Josef I, hvis Fader, Leopold, var død den 5te Maj 1705, vilde tilkende den danske Prins Karl Stiftet, men han hindredes deri af Sverigs Trusler. Karl XII, som stod i Polen, sendte General Rehnschöld med en Hær til den schlesiske Grænse og truede med at rykke ind i de østerrigske Arvelande, hvis Kejseren erklærede sig for Prins Karl. Gottorp havde allerede truffet forberedende Skridt til at besætte Bispedømmet med Magt. Allerede flere Maaneder forinden Bispens Død sendte det Kaptejn Nummers med et Grenaderkompagni til Neustadt, for at han skulde besætte Hovedstaden, Eutin, saasnart Bispestolen blev ledig, og tage den i Besiddelse i Administratorens Navn. For at imødegaa dette Skridt sendte den danske Regering Baron Løvendal med Marineregimentet, Livregiment Dragoner og fire tolvpundige Kanoner til Segeberg, for derfra hurtig at kunne besætte Bispedømmet. Den holsten-gottorpske Grenaderkaptejn havde bestukket Bispens Tjenere; disse underrettede ham saa betids om deres Herres Død, at han kom Danskerne i Forkøbet og besatte det befæstede Eutin Slot i Administratorens, Kristian Augusts, Navn. Denne afslog enhver mindelig Overenskomst med den danske Konges Broder, som kun forlangte at være Medbesidder, og erklærede, at Stiftet tilkom ham ifølge Kejserens Dekret af 1702. Forbitret herover befalede den danske Konge Oberst Passau, der havde afløst Løvendal, med Magt at sætte sig i Besiddelse af Bispedømmet. Korpset brød op fra Segeberg den 23de Decb. og kom den 29de til Eutin. Efterat Byen var besat uden Modstand, opfordrede Passau den gottorpske Kaptejn til at modtage ligesaa mange af hans Soldater, som han havde gottorpske Soldater, hvilket denne afslog. Slottet blev derfor angrebet, de yderste Grave overskredes paa den medbragte Pontonbro, og den yderste Slotsgaard besattes efter et Tab af to døde og fem saarede. Kanonerne skøde derfor Aabninger

i Slotsmurene, fra hvilke Holstenerne underholdt en livlig Ild, der dræbte adskillige og derimellem den danske Anfører, Oberst Passau. Om Aftenen den 31te December overgav Kaptejn Nummers Slottet. Det tilbødes ham at blive der i Gottorps Navn som Medbesidder; men det afslog han og førte sit Kompagni til Neustadt. Stiftet blev højtidelig taget i Besiddelse Nyaarsdag 1706 af Etatsraad John (Hannechen) i Prins Karls Navn.

Alt bebudede en ny nordisk Krig. De holsten-gottorpske Regimenter hjemkaldtes fra Nederlandene, Hannover truede ligeledes med at kalde sine Tropper hjem og forene dem med den svenske Hær, som stod i Bremen. Den danske Konge erklærede, at han vilde opretholde sin Broder i Stiftet, indtil en kejserlig Dom havde afgjort, hvilken af de to Prætendenter der skulde beholde det. Den bebudede Krig forebyggedes dog ved Sømagternes Mægling. Disse indsaa, at de ved Krigens Udbrud vilde miste baade de nordtyske og danske Hjælpetropper, som dannede Kærnen af deres Hære. De forligede derfor Parterne saaledes, at Kristian August fik Stiftet, og Prins Karl fik, uden at opgive sine Fordringer, aarlig 4000 Lstrl. af Storbrittanien og 4000 Rd. af Nederlandene*). Prins Karls Sekretær, Nummesen, overleverede Slottet Eutins Nøgler den 19de April 1706 til den engelske Mægler Sir H. Wyn, som atter tilstillede Administratoren dem. Foreløbig var Striden bilagt, men Karl XII ytrede, at, naar han havde kuet Rusland, vilde han hævne den eutinske Tvist paa Danmark. Han skrev den 25de Maj til Generalstaterne, at det havde været et forsætligt Fredsbrud fra Danmarks Side.

Naar en Strid var neddysset, sørgede Baron Görtz trolig for at fremkalde en anden. Han var kommen under Vejr med,

*) Den danske Regering begik den Fejl, at den ikke lod Overenskomsten bekræfte ved en Parlamentsakt, men nøjedes med Dronningens Underskrift. Hendes Efterfølger, Kong Georg I, nægtede af denne Grund at betale Summen.

at Grevskabet Rantzau, naar den herskende Stamme uddøde, vilde tilfalde Danmark. Det var nemlig 1669 testamenteret til den danske Krone og Testamentet 1671 bekræftet af Kejseren. Da Grevskabet var blevet solgt af Holsten-Gottorp til Grev Rantzau, gjorde Baron Görtz Fordring for Gottorp paa det under Paaskud af, at Afhændelsen til Danmark stred imod den Udelelighedsret, der var indført 1608, og besatte Grevskabet med gottorpske Tropper. Samtidig fremkom han med et nyt Krav og fordrede Afskaffelsen af Fællesregeringen i Hertugdømmernes Fællesdistrikter. Ved denne Fordring haabede han baade at fremskynde Krigen med Danmark og at svække Adelen. Han sendte sin Sekretær, Sandhagen, til København med en Indbydelse fra Administratoren til en Kongres i Hamburg sammen med Lüneburg, Hannover, Nederlandene, Storbrittanien, Sverig og Gottorp, for at Striden om Rantzau, Fællesdistrikterne, Frakturen og Sørgepatentet kunde blive afgjort. Da Danmark vilde komme til at staa ene ligeover for alle Gottorps Venner, undskyldte det sig med den ubelejlige Aarstid; det var i November Maaned. Det var ikke efter Görtz's Hoved, og den 26de November 1706 foreslog han i det gottorpske Konseil ufortøvet med Magt at afgøre alle Stridigheder med Danmark. Tiden var gunstig, Karl XII havde undertvunget Polen og stod med en mægtig Hær i Sachsen, hvorved han holdt Kejseren i Tømme. Han skulde anmodes om at overlade Gottorp tretusinde Mand, der i Forening med Hertugens egne Tropper vilde være tilstrækkelige til at opholde Danmark, indtil den svenske Hovedhær kunde komme til Holsten. Görtz's Plan fandt ingen Modstand i Gottorp, men blev antaget af de andre hertugelige Raader. Selv rejste han med Administratoren, Kristian August, til Karl XII, der dog til hans Ydmygelse afslog at medvirke til Afskaffelsen af Fællesregeringen og ej heller vilde laane Holsten-Gottorp tretusinde Mand. Derimod lovede Kong Karl at bruge sin Stilling til at formaa den tyske Kejser til at

afgøre de øvrige Stridigheder mellem Danmark og Gottorp til det sidste Lands Fordel. Der aabnedes en Kongres i Hamburg, men, da det ikke gik med Forhandlingerne efter Gørtz's Ønske, sendte han sin fortrolige, Etatsraad Beyer, til Kjøbenhavn, hvor han traadte sammen med den danske Etatsraad Neve og sluttede en Overenskomst, hvorved Ridderskabets Rettigheder indskrænkedes, og der paalagdes denne mægtige Korporation store Skatter. Hvis Danmark havde villet, kunde det paa dette Tidspunkt have vundet den rænkefulde, thi han var hadet af Sverigs Rigsraad, Enkehertuginden, de holsten-gottorpske Raader og det mægtige Ridderskab. Til hans Held døde Hertuginde Hedvig Sofia den 22de December 1708. Administratoren, der var et villieslost Redskab i hans Hænder, erklæredes for Eneformynder, og Görtz's farligste Modstander, den gottorpske Minister Wedderkopp, faldt ved List i hans Hænder. Görtz lod ham indespærre i Tønning, hvorfra han først befriedes, da Danskerne erobrede Fæstningen 1714. Nu var Görtz eneraadende i Holsten-Gottorp; men hans Planer imod Danmark lede et forfærdeligt Knæk ved Pultavaslaget, og i lang Tid maatte han vogte sig for, at det kom til aabenbart Brud, og nøjes med hemmelig at understøtte Sverig, indtil det atter havde forvundet sine Nederlag og paany viste sit Banner i Nordtyskland.

Svenskernes Bedrifter i Rusland og Polen. I ni Aar havde Lykken uafbrudt fulgt Karl XII i hans stolte Sejersløb gennem Danmark, Polen, Tyskland og Rusland; men i Ukraines øde Stepper forlod den ustadige Gudinde for stedse sin hidtil udkaarede Yndling og lod ham i de ni paafølgende Aar friste den ene Modgang efter den anden, indtil han faldt for Frederikshald. — Det er allerede fortalt, at August af Polen faldt i Februar 1700 ind i Lifland. Tsar Peter gik, efter at have dækket sin Ryg ved en Fred med Tyrkiet, med en Hær paa 60,000 Mand i September ind i Estland og belejrede Narva.

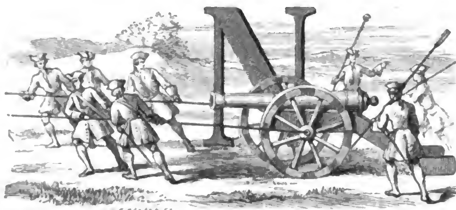
Hans store Hær bestod af tapre men uøvede Tropper, der førtes af slette og uvidende Generaler. Karl XII tilbragte September med Rustninger i Sverig. I Begyndelsen af Oktober sejlede han med den første Afdeling af sin Hær til Lifland, hvor han steg iland ved Pernau den 15de Oktober og ilede ufortøvet til Narvas Undsætning. Med 9000 Svenskere og nogle Tusinde Liflændere tilintetgjorde han den 30te November 1700 den store russiske Belejringshær. Det næste Aar vendte han sine Vaaben imod August af Polen, hvis Arveland Sachsen truedes af en anden svensk Hær, som stod i Pommern under Hertug Frederik af Holsten-Gottorp. Dette Indfald, der vilde have haft en ny Krig tilfølge mellem Danmark og Sverig, søgte den danske Konge at hindre; han havde nemlig, overensstemmende med sine tidligere Forpligtelser, 8000 Md. staaende i Sachsen, men var villig til at drage dem bort igen, saasnart han havde opsagt Kong August den gensidige Traktat og saaledes var bleven løst fra sine Forpligtelser. Det svenske Rigsraad, der var meget misfornøjet med den gottorpske Hertugs Indflydelse, rakte Danmark en hjælpende Haand og bevægede Kong Karl til at fratage sin Svoger en Del af hans Myndighed. Han fik Befaling at støde til Kongens Hær i Polen. I dette Land gik Svenskerne frem fra Sejr til Sejr. Den 19de Juli 1701 erobredes Fæstningen Mietau. I Kommandantens Archiv fandt Svenskerne Overenskomsten af 1699 imellem Danmark, Rusland og Polen. Den voldte paany et spændt Forhold imellem Danmark og Sverig; de danske Sendebud Rosenkrantz og Juel rejste forgæves til Riga og Reval for at faa Audiens; det afsloges, og de lede en slet Medfart. For Tiden havde Karl XII imidlertid nok at bestille med Rusland og Polen; og senere kom Frederik IV ham i Forkøbet. I de to følgende Aar vandt Svenskerne Slagene ved Klissow og Pultusk, der gjorde Karl XII til Herre over Polen. Efter det sidstnævnte Slag bevægede Kong Karl de polske Stormænd til at afsætte August II og vælge Stanislas Leczynski til Konge. Alle

Augusts Anstrængelser for at vinde et Hovedslag og styrke sig ved Forbund med Danmark og Preussen mislykkedes; han blev tvungen af Karl XII, som 1706 rykkede ind i Sachsen, til at afstaa Polen og betale store Krigsomkostninger. — Medens Karl XII erobrede et Kongerige, havde hans anden Modstander, Tsar Peter, erobret den svenske Provins Ingermanland og 1703 lagt Grunden til sin tilkommende Hovedstad St. Petersborg ved Neva. Han havde taget to svenske Gallioter, en paa ti og en paa otte Kanoner, den første Begyndelse til den russiske Sømagt i Østersøen. Karl XII lod ham uforstyrret gaa videre paa denne farlige Vej og blev staaende i Hjertet af Tyskland i over et Aar. Først imod Slutningen af Sommeren 1707 brød han op fra Sachsen og gik igennem Polen ind i Rusland med en Hær paa 40,000 Mand, der var vel forsynet med alle Krigsfornødenheder. Den forskrækkede Tsar, der forgæves havde søgt at standse ham ved Berezinas Bredder og ved Holovczyn, bad om Fred, men Karl, hvis Lykke havde gjort ham stivsindet, vilde foreskrive Rusland Freden i Moskva, afsætte Tsar Peter og indsætte den polske Prins Sobiesky til Ruslands Hersker. For sent skulde han angre sin Ubøjelighed. Den Hjælp, han væntede, udeblev. Kosakhetmanden Mazeppa, som havde forledet ham til at drage ind i Ukraine, kom til ham som Flygtning, og den Forstærkning, hans tapre General Lewenhaupt tilførte ham fra Lifland, blev undervejs opreven af Russerne. Udmattede Levninger vare alt, hvad han trak til sig, da han i Foraaret 1709 belejrede Pultava. Til dette Navn knytter sig en Omvæltning i Staternes Historie. En ulykkelig Dag styrtede Sverig fra sin Stormagts Stilling og fremmanede en Kolos, der trykkede hele Norden. Tsar Peter rykkede ind i Ukraine med en Hær paa 70,000 Mand. Han var saa ofte bleven slaaet af Svenskerne, at han mente endelig at have lært at slaa dem, og det lykkedes saa meget lettere, fordi deres Konge faa Dage i Forvejen var bleven saaret i Foden af en Kugle, deres Generaler vare splidagtige og

deres Soldater krafteslose paa Grund af slet Forplejning. Slaget leveredes den 8de Juli 1709. I Begyndelsen vare Svenskerne heldige, men General Creutz, som skulde omgaa Russerne med Rytteriet, forvildede sig i en Skov, og Følgen af dette Uheld var, at Svenskerne bleve fuldstændig slaaede. Karl XII maatte for første Gang vende sine Fjender Ryggen. Hans Hær overgav sig nogle Dage efter Slaget til Moskoviterne, og som en hjælpeløs Flygtning tyede han ind i Tyrkiet, hvor han blev i fem Aar og hidsede Sultanen til Krig imod Rusland. Karl XII's Stræben gik ud paa, at Sverig, Polen og Tyrkiet skulde danne et fast Forbund imod Rusland.

V. Den store nordiske Krig.

Fredsbrudet 1709.

N æppe genlød Efterretningen rundt om i Europa om den Nød, hvori Svenskerne vare stædte i Ukraine, før Sverigs Fjender atter grebe til Vaaben. Den af Karl fordrevne August II brød ind i Polen og fordrev Stanislas Leczynski. Opmuntret af Tsar Peter og Kong August tøvede Danmark ikke med at ruste sig, og for tredie Gang prøvede det paa at tilbageerobre

Skaane, der var tabt et halvthundrede Aar tidligere. Tidspunktet syntes jo gunstigt; Sverig var bedøvet efter de store Tab, og i Forbindelse med Rusland og Sachsen-Polen, som Lykken nu tilsmilede, forekom Sejren utvivlsom. De dygtigere danske Statsmænd bade blot Kongen om at tøve, til man havde sikret sig kraftig Hjælp af de Magter, som opmuntrede Danmark til at bryde Freden. Man kunde kun vinde ved at vænte, thi Karl XII var for halsstarrig, til at han vilde lade sig advare af et Nederlag, om det end var nok saa stort. Det var tidsnok at begynde Krigen, naar Sverig var blevet mere afkræftet, og de russiske Hjælpetropper indfandt sig. De Mænd, der talede saaledes, og med stor Uforbeholdenhed fraraadede at begynde Krigen, vare Finansminister Holstein og Krigsminister Lente. De forestillede Kongen, at, saa længe han kun havde løse Løfter om Hjælp, vilde det gaa ham som 1700: han vilde ingen erholde. Landets Pengevæsen var ikke forberedt paa Krigen. Værnets Tilstand var mangelfuld, og der behøvedes Tid til at bringe det paa Krigsfod. Flaaden fattedes Matroser, Proviant og Krudt, Rytteriet Heste, Fodfolket Klæder og Fodtøj, Artilleriet Heste og Krudt. Dengang havde Land- og Søværn endnu fælles Styrelse, men Krigsministeren eller Overkrigssekretæren, som han kaldtes, var magtesløs overfor den enevældige Konge, hvem alt maatte forelægges, hvad der vedkom Værnets Bestyrelse. Ofte bleve vigtige Sager liggende upaaagtede flere Maaneder i Kongens Kabinet. Overkrigssekretær Lente klagede over, at, medens Kongen foretog sin Rejse til Italien fra Julen 1708 til Juli 1709, hvilede alle Forretninger. Selv efterat Krigen var besluttet, rejste Kongen omkring til sine Lystslotte, og der kunde ikke bringes Orden i Sagerne. Da Lente ønskede at vænte med Krigens Begyndelse, indtil de Forbundne kom med antagelige Forslag, saa var han i sit Hjærte ikke misfornøjet med Rustningernes langsomme Gang. Isteden for at lytte til sine prøvede Raadgivere, hørte Kongen hellere paa den unge General

Reventlow og de krigslystne Hofmænd Eickstedts og Walters Tale. De vare vundne af de russiske og sachsiske Sendebud, som anvendte store Bestikkelser og Overtalelser for at indvikle Danmark i Krigen. De forsikrede, at Sverig var aldeles blottet for Soldater, og at man blot behøvede at strække Haanden ud for at tage Skaane, Halland og Bleking, samt at Danmark maatte skynde sig, hvis det vilde have Del i det store Bytte. Aaret i Forvejen havde Tsar Peter tilbudt Danmark en Million Daler i Penge, Beg, Tjære og Hamp til Flaadens Udrustning samt titusinde Fodfolk, som skulde staa i dansk Tjeneste og lønnes af Rusland, saa længe Krigen varede. Den danske Regering var dengang uvillig til at deltage i Krigen; den ønskede at oppebie Udfaldet af Karl XII's Indfald i Rusland, inden den tog en afgørende Beslutning. Under Frederik IV's Ophold i Italien fornyede Tsarens Sendebud i Venedig Tilbudet. Han fik den Besked, at, naar Kongen paa sin Hjemrejse kom til Dresden, vilde han der undertegne Forbundet; og hermed ophørte foreløbig Tilbudene fra Ruslands Side. Ankommen til Dresden sluttede Frederik IV den 28de Juni 1709 et evigt Forsvars- og Angrebsforbund med Kong August af Sachsen. Artiklerne vare følgende:

1. Det tidligere Forbund fra 1699 fornyedes.
2. Kong Frederik lovede at gøre Indfald i Sverig fra Danmark og Norge, saa snart han havde sluttet et fordelagtigt Forbund med Rusland.
3. Der tilstodes Hertugen af Holsten - Gottorp og de svenske Provinser i Tyskland Nevtralitet.
4. Kongen af Preussen og Kurfyrsten af Hannover indbødes til at tiltræde Forbundet.
5. Saafremt Kong Frederik ikke kunde opnaa et fordelagtigt Forbund med Rusland, skulde det her aftalte Angrebsforbund ikke træde i Kraft.

Aarsagen til Slutningsartiklen var, at det russiske Sendebud, Urbig, vel lovede Hjælpetropper og en Million Daler til

den danske Flaades Udrustning, men han var ikke i Besiddelse af nogen Fuldmagt fra sin Regering til at gøre dette Tilbud. Traktaten undertegnedes af de danske Ministre Lente og Wibe, og fra sachsisk Side af Manteuffel, Flemming og Lövendal. Ved et Tilfælde, i hvilket en ondskabsfuld Beregning maaske havde sin Del, kom Traktaten hurtig til Sverigs Kundskab. Den russiske Gesandt sendte nemlig en Afskrift med Posten til den danske General Reventlow i København. Udskriften var dog saaledes affattet, at Brevet kom i urette Hænder. Det aabnedes undervejs af Generalens Fætter, den holsten-gottorpske Minister Grev Reventlow, som gav den svenske General, Baron Wellingk, en Afskrift og sendte Originalen med en Undskyldning til den rette Adressat. Forbundet imellem Danmark og Sachsen tiltraadtes den 15de Juli i Berlin af Preussen, forsaavidt at det lovede at forbyde svenske Tropper at drage gennem Landet; men det vilde kun erklære Sverig Krig, naar det kunde overtale Tsaren til at dele Polen imellem Rusland, Sachsen og Preussen.

Efter sin Hjemkomst til Kjøbenhavn den 26de Juli drev Frederik IV ivrigt paa Forbundets Slutning med Rusland; men Tsaren, der var bleven overmodig efter Sejren ved Pultawa, erklærede, at han frafaldt sine tidligere Forslag om Pengehjælp og Tropper. Da saaledes Forudsætningen, under hvilken Forbundet med Sachsen var sluttet, bristede, raadede Holstein og Lente Kongen paa det indstændigste i Statsraadet til ikke at bryde Freden med Sverig, da Danmarks Stilling endnu var saa indviklet, at det umulig kunde føre Krigen med Held. Tolvtusinde Mand vare i Sømagternes Tjeneste, og for at faa disse Magters Indvilligelse til Krigen, maatte Kongen af Danmark love, at denne Hær skulde blive i deres Tjeneste, saa længe de vare indviklede i Krig med Frankrig. De 8000 Mand, som vare i kejserlig Tjeneste, kunde først vende hjem sent paa Efteraaret. For at være sikker imod det med Sverig nøje forbundne Holsten-Gottorp,

som med Lethed kunde indkalde svenske Tropper og oversvømme Halvøen, maatte Danmark holde et betydeligt Troppekorps i Holsten. Foruden sine Tropper i Pommern og Bremen, havde Sverig det Krassovske Korps paa 10,000 Mand staaende i Polen. Da Tsar Peter og August af Sachsen 1709 faldt ind i Polen, drog det gennem Preussen, uden at vænte paa Tilladelse dertil af det berlinske Hof. Krassov gik d. 16de Oktb. med sine Tropper over den preussiske Grænse ved Calies; Pesten rasede i hans Hær, hvorfor den almindelig kaldtes Pesthæren. Overalt efterlod den paa sin Vej Syge og Døende, som udbredte Smitten. Uagtet baade Preussen og Sachsen havde lovet deres Forbundsfælle Frederik af Danmark at spærre Pesthæren Vejen til Stettin i Pommern, opfyldte ingen af dem dette Løfte. August II brød sig med sin sædvanlige Tvetydighed kun lidt om, hvorhen den vendte sig, naar den blot forlod Polen og ikke trængte ind i Sachsen. Faa Dage senere mødtes Tsaren og Kongen af Preussen i Marienwerder den 26de Oktbr. Preussen kom straks med sit Yndlingsforslag, at dele Polen i tre Dele imellem Rusland, Preussen og Sachsen; men Tsaren fandt Forslaget ubetimeligt, hvilket atter havde til Følge, at Preussen vægrede sig ved at erklære Sverig Krig. Kongen af Preussen maatte nu døje skarpe Bebrejdelser fordi han havde ladet Krassows Hær undslippe, og maatte love at spærre den Tilbagevejen til Polen. Med Danmark havde Tsaren endelig sluttet Forbund i Kjøbenhavn d. 22de Oktober, i hvilket begge Magter forpligtede sig til ikke at slutte nogen særskilt Fred med Sverig, de garanterede hinanden de Besiddelser, som de maatte aftvinge Sverig, og garanterede August II Polens Trone. I Marienwerder lovede Tsaren at sende den danske Hær, som faldt ind i Skaane, 6000 Hjælpetropper og selv gjøre Indfald i Finland, for at dele Sverigs Kræfter. Kongen af Preussen og Kurfyrsten af Hannover afsloge at deltage i Krigen, saa der var Grunde nok for Kongen af Danmark til ikke at forhaste sig med Krigserklæringen,

men som ovenfor berettet, lyttede han hellere til sine Hofmænds end til sine Statsmænds Raad.

Den 28de Oktober udstedtes Krigserklæringen mod Sverig, hvori der anførtes, at det svenske Hofs Opførsel havde været af en saadan Natur, at Danmark havde Aarsag til Fortrydelse; den haarde Medfart, Sverig havde udvist imod andre kronede Hoveder, gav tydelig tilkende, hvad Danmark kunde vænte sig. Den svenske Regering havde skrevet til Generalstaterne den 25de Maj 1705 i en højst uanstændig Tone om Kong Frederik, da denne søgte at skaffe sin Broder Stiftet Lübeck. I Sverig havde man kaldt Kong Karl »Magnæ Scandinaviæ imperator«, og Magna Scandinavia betød jo de tre nordiske Kroner. Danske Undersaatter, som besad Ejendomme i de til Sverig afstaaede Provinser, behandledes med Haardhed og Ubillighed af den svenske Regering, som inddrog deres Gods under Kronen. Svenske Undersaatter begik Toldsvig i Sundet, og endelig havde Sverig tilegnet sig et stort Stykke af den norske Finmark. Den Mening var almindelig udbredt i Danmark og Norge, at det var nødvendigt for Frederik IV at sikre sig og sine Efterkommere for det fjendtlige Sindelag, Karl XII lagde for Dagen. Han havde ligefrem udeladt sig med, at han vilde bringe Norge under Sverig og lægge hele Sønderjylland og Holsten til Hertugdømmet Holsten-Gottorp. Der var slaaet en Medaille i Sverig, som fremstillede Karl XII slaaende tre Hoveder af Helvedhunden Cerberus; de tre Hoveder vare Danmark, Rusland og Sachsen. Overskriften var »tres uno concudit ictu«. Paa en anden Medaille sønderrev den svenske Løve en Elefant, en Ørn og en Tyr.

Hidtil har der gjort sig den Mening gældende, at Karl XII fuldstændig havde blottet Sverig for Tropper, at, hvad der var tilbage af gamle Tropper efter de russiske Felttog 1708 og 1709 var en Ubetydelighed, og at alt maatte skabes fra nyt af. Denne haarde Dom er ugrundet. Uden at regne den finske Hær paa 8000 Mand, det Krassowske Korps i Pommern paa

9000 Mand og de stærke Besætninger i Lifland, Estland og de nordtyske Fæstninger, stod der i det egentlige Sverig efter Pultavaslaget 16,400 Mand gamle Tropper, nemlig seks Rytterregimenter 5000 Mand, tre Dragonregimenter 2200 Mand, ni Fodregimenter 9200 Mand. Største Delen stod i Skaane og paa Vestgrænsen. Foruden disse gamle Tropper havde Sverig allerede forinden Danmarks Krigserklæring begyndt paa Oprettelsen af en ny Hær, som skulde erstatte den, der var tilintetgjort i Ukraine. Den svenske Regering haabede til Nyaar 1710 at have oprettet enogtyve nye Regimenter, nemlig syv Rytter- og fjorten Fodregimenter, tilsammen 26,500 Mand. Flaaden, som laa i Karlskrona Havn, bestod i Oktober 1709 af treogtyve Linjeskibe og fem Fregatter med en Besætning af syvtusinde Matroser. Halvdelen af Flaaden var rustet og lagdes i Begyndelsen af Oktober ud paa Reden, men da Vinteren nærmede sig, uden at det lod til, at det blev til Alvor med Danskernes Indfald, saa aftakledes Flaaden i Slutningen af Maaneden, og en Del af Matroserne hjemforlovedes.

Den danske Landhær bestod i Efteraaret 1709 med Fradrag af de 12,000 Mand, som bleve i Sømagternes Tjeneste indtil 1714, af en hvervet Hær paa 22,000 Mand, nemlig syv Rytterregimenter, to Dragonregimenter, tolv Fodregimenter og to Artilleriregimenter samt en natjonal Hær paa 14,000 Md., nemlig to Dragonregimenter og otte Fodregimenter. Heraf anvendtes til Holstens Dækning Første fynske Rytterregiment under Holck; Dewitz's (tidligere Ditmersens) Regiment under Johan Prehn; jydske natjonale Dragonregiment under Fursmann; de fire fra Ungarn tilbagevendende Fodregimenter, første under Lepel, andet under Schack Wittenau, tredie under Krag, fjerde under Ruesch, samt Halvdelen af Aalborgske og Aarhusske natjonale Fodregimenter under Rosenauer og Møsting og fire Artillerikompagnier. Hele Styrken i Holsten førtes af General Schönfelt. I Jylland forbleve Ribes og Viborgs Fodregimenter under Ingenhaven og Erik Juel og Halvdelen

af Aarhus og Aalborg Regimenter; i Fyn det fynske natjonale Fodregiment under Scholten; i Sjæland det øst- og det vestsjælandske Fodregiment under Biegen og Bippen.

Den norske Landhær bestod af to Artillerikompagnier, syv Fodregimenter, nemlig Cicignons paa sexten hvervede Kompagnier; seks natjonale Fodregimenter: Akershusske under Vind, Smaalenske under Lützow, Oplandske under Brockenhuus, Vesterlenske under Sesterfleth, hvert paa ni Linje- og tre Reservekompagnier, Trondhjemske under Lemfort paa ti Linje- og fem Reservekompagnier, Bergenhusske under Hein paa ni Linje- og fem Reservekompagnier; tre natjonale Dragonregimenter, deraf to søndenfjelds, nemlig Sehesteds paa seks og Folkersams paa syv Kompagnier, af hvilke dog de tre vare hvervede; et nordenfjelds under Halcke paa fem Kompagnier, deraf et hvervet.

Samtidig med at der foretoges Landgang i Skaane, skulde den norske Hær rykke ind i Bohuslen, og for at den betids kunde være i slagfærdig Stand, havde den i August modtaget 70,000 Rd. i rede Penge fra Danmark og udstrakte Anvisninger paa alle de kongelige Kasser. Den skulde føres af Feltmarskal Wedel, men han opholdt sig i Hamburg. Under ham havde General Tritschler Anførslen baade over den søndenfjeldske og over den nordenfjeldske Hær. Brigadechefer vare: Sehested og Folkersam for Rytteriet; Hausmann, Storm, Brockenhuus og Hein for Fodfolket. Af dem vare navnlig Hausmann og Hein dygtige Førere med Lyst til Krig. De søgte at formaa Anførerne til en kraftig Krigsførelse, men her gentog sig, hvad man saa ofte har erfaret, at det er uden stor Betydning, om der er dygtige Undergeneraler, naar Overgeneralen savner Lyst og holder mere af at ligge paa den lade Side end udføre sine Pligter. Vicestatholderen, General Johan Wibe, var syg og altid uenig med General Tritschler.

Den dansk-norske Flaade bestod af 41 Linjeskibe, 9 Fregatter og 30 Galejer foruden en Del andre, mindre Fartøjer.

Af Linjeskibene vare ni byggede i Tidsrummet fra 1700 til 1709. Det største Linjeskib var paa 110, det mindste paa 44 Kanoner. Underste Batteri var paa nitten af Skibene udrustet med attenpundige, paa femten med fireogtyvepundige og paa et med seksogtredivepundige Kanoner.

Fregatterne førte indtil tredive firepundige og ottepundige Kanoner. Galejerne, Datidens Kanonbaade, førte i Reglen to fireogtyvepundige Kanoner og havde en Besætning af hundrede Landsoldater. De laa næsten alle i de norske Havne, som grænsede til Sverig.

Det skaanske Vinterfelttog. Sent paa Efteraaret lagde en dansk Flaade ud paa Københavns Red for at føre den lille Hær over Sundet, som skulde generobre det tabte Skaane. Hele Sommeren var hengaaet med at udruste de Tropper, som vare bestemte til Felttoget; i Begyndelsen af November var man endelig bleven færdig med Forberedelserne. Det var en ejendommelig Tid at begynde Krigen i, thi Flaadens Bistand var jo nødvendig ikke alene ved Overførslen, men ogsaa ved Erobringen af Søfæstningerne Malmø og Landskrona, samt for at bringe Hæren tilbage til Sjæland i Tilfælde af Uheld. Vinteren vilde snart tvinge Skibene til at søge Vinterleje, i hvilket de saa vare indespærrede, indtil Foraaret udfriede dem. Hæren bestod af otte Rytter- og Dragonregimenter, otte Fodregimenter og seks Artillerikompagnier. Disse Tropper samledes i en Lejr ved København med Undtagelse af Artilleriet, en Bataillon af Dronningens Livregiment og det sjælandske natjonale Dragonregiment, som først overførtes i December. Sidstnævnte Regiment var det eneste i hele Hæren, som ikke bestod af hvervede Soldater. Hæren førtes af Grev Reventlow, en ung General, kun 39 Aar gl., der havde vundet sine Sporer i den spanske Arvefølgekrig, hvor Eugen af Savojen flere Gange havde betroet ham Armeekorps mod Franskmændene. Det var baade en videnskabelig

dannet og praktisk dygtig Soldat, som var hjemme i Krigskunsten og i alle Vaabens Virkekredse. Til Divisionsgeneraler, Førere for Midten og Fløjene, havde han Jørgen Rantzau, Dewitz og Gersdorff, til Brigadechefer Wilster, Rodsten, Brockdorff, Eickstedt og Prinsen af Hessen. Rantzau var en udmærket Fører for Rytteriet, modig indtil Dumdristighed; men han savnede Overblik. Dewitz var klog og bestemt. Gersdorff var ligeledes en dygtig Soldat. Wilster, som førte Artilleriet, var i alle Henseender sin Post voksen. Rodsten, Brockdorff, Eickstedt og Prinsen af Hessen vare mindre duelige Førere. Generalkvartermester var Oberst Scheel, Generaladjutanter vare Kaptejnerne Hvitfeldt, Klepping, Meyer og Birkholz. I Spidsen for Forplejningen stode Generalkrigskommissærerne Giese, Newe og Himmelstrup.

De 5 Rytterregimenter vare:

Garden tilhest under Oberst Mørner.
Første Sjælandske under Oberst Løvenhjelm.
Tredie do. under Oberst Legel.
Andet Fyenske under Oberst Danneskjold-Laurvig.
Første Jydske under Oberst Eifler.

Dragoner:

Livregimentet under Oberst Holst.
Det fra Ungarn hjemvendte Regiment under Oberst Bülow.
Det sjælandske natjonale Regiment under Oberst Sprengel.

Fodfolk:

Livgarden tilfods under Oberst Dankwart.
Grenaderkorpset under Oberst Eichstedt.
Dronningens Livregiment under Oberst Due.
Prins Kristians Regiment under Oberst Lattorf.
Fynske Regiment under Oberst Eindten.
Jydske Regiment under Oberst Blücher.
Prinsen af Hessens Reg. (tidligere Schacks), Karl af Hessen.
Marineregimentet under Oberst Gaffron.

Artilleriet:

4 Kompagnier Feltartilleri med 3 tolvpundige, 4 sekspundige, 6 firepundige, 16 trepundige Kanoner og 3 Haubitser, 1 Pontonérkompagni, 1 Staldkompagni, under Oberst Wilster,

Ingeniører:

En Afdeling under Oberst Heinsen.

Med Undtagelse af sjælandske natjonale Dragonregiment vare alle Afdelinger hvervede Regimenter.

Rytterregimentet var inddelt i tre Eskadroner eller seks Kompagnier. Dragonregimentet i seks Eskadroner eller tolv Kompagnier. Fodregimentet bestod af to Batailloner. Bataillonen var inddelt i seks Kompagnier. I alt 16 Batailloner, 33 Eskadroner og 32 Kanoner.

Den 3die November 1709 begyndte Indskibningen fra Gammelholm, den 9de vare alle Tropperne ombord. Samme Dag gik Generalen med sin Stab ombord paa Amiralskibet »Danebrog«, ført af O. J. Thambsen. Transportflaaden, der bestod af tohundrede Fartøjer, lagdes udenfor Bommen og ankrede paa Indrereden under Beskyttelse af en Flaade paa seks Linjeskibe og tre Fregatter, som førtes af Generalamiral Gyldenløve. Desuden krydsede to Linjeskibe og tre Fregatter mellem Møen og Pommern som Forposter imod Karlskrona; fire Linjeskibe og to Fregatter sendtes mod Nord for at bevogte den svenske Eskadre i Gøteborg Havn. Den 10de gik Hovedflaaden under Sejl, men da Vinden lagde sig ved Middagstid, ankrede den atter paa Ydrereden. Hvert Regiment havde sit Signal, og der vaagedes over, at hver Afdelings Førselsskibe forbleve samlede. Den 11te blev Vinden gunstig, og Flaaden gled langsomt over imod Skåne. Da den kom i Nærheden af den svenske Kyst, blev der skudt med Kanoner fra Malmø, Landskrona og Helsingborg, for at minde Kystvagterne om at være aarvaagne og rede til at afværge Landgangen. Denne Skydning besvaredes fra Flaaden med tre Skud, »det danske Løsen«. Da Flaaden kom i Højde med Rå

Fiskerleje, en Mil sønden for Helsingborg, fandt Generalen, at det var et bekvemt Landingssted. Han forandrede derfor den først givne Bestemmelse, som var, at man skulde lande i Helsingborg, til at friste Lykken paa det gamle Landingssted, og hele Flaaden kastede Anker. General Gersdorff skulde føre Fortroppen, der bestod af Garden tilfods, Grenaderkorpset og en Bataillon af Dronningens Livregiment, tilsammen 3000 Mand. Disse Afdelinger gik om Natten fra Skibene ned i Sandbaadene og andre fladbundede Fartøjer, som vare medtagne fra Kjøbenhavn. For at skuffe Svenskerne med Hensyn til Landingsstedet, sendtes en Løjtnant med tredive Grenaderer i Land en halv Mil sønden for Rå, ved Rydbæk, og en Fregat lagde sig udenfor et derværende Teglværk og beskød det hele Natten. — Meget tidlig om Morgenen den 12te November gik Reventlow med sine Adjutanter i Land ved Rå og undersøgte det valgte Landingssted. Det var en lille Slette af en Fjerdingvejs Bredde, der imod Syd og Nord var beskyttet af et Morads og imod Øst hævede sig umærkelig, indtil i en halv Mils Afstand, hvor Udsigten begrænsedes af nogle Bakker, paa hvilke der stod nogle svenske Eskadroner. Generalen lod straks give Befaling til at ro Fortropperne i Land, hvilket udførtes med megen Hurtighed. De stilledes overensstemmende med de dem givne Forskrifter: Garden paa venstre Fløj med Ansigtet imod Nord, Grenaderkorpset imod Øst og Bataillonen af Dronningens Livregiment imod Syd. De trende Afdelinger dannede saaledes et levende Brohoved, i Læ af hvilket Resten af Fodfolket endnu samme Dag udskibedes. Foran Linien lagdes dobbelte Spidsbjælker for at bryde det fjendtlige Rytteris Angreb. Dette udeblev; de svenske Eskadroner forlode Bakkerne og droge bort i sydlig Retning. Den 14de November var hele Hæren udskibet, og nogle Eskadroner sendtes i de nærmest liggende Landsbyer for at samle Efterretninger. Under Livsstraf forbødes det Soldaterne at plyndre og fratage Indbyggerne den ringeste Gjenstand.

Den 15de November kom Helsingborgs fornemste Borgere til Lejren ved Rå og hyldede den danske Konge, som havde fulgt med Hæren og boede i en Fiskers Hytte. Borgerne bade om en stærk Garnison, da de bortdragne Svenskere havde truet med at komme igen og afbrænde den dansksindede By. Kongen rejste samme Dag til Helsingborg, som besattes med to Regimenter. Artilleriet overførtes fra Helsingør til Helsingborg, men det skete med utilgivelig Langsomhed og medtog en hel Maaned, hvorved Sandsynligheden af Skånes Erobring mindskedes.

De Forberedelser, som bleve trufne paa Sjæland til Landgang, havde ikke undgaaet Skånes Bestyrers, den snilde Grev Stenbocks Opmærksomhed. Af Sverigs Sendebud i Kjøbenhavn, Grev Leijonclou, fik han nøjagtige Meddelelser om, hvorvidt Rustningerne vare fremmede. Da det imidlertid trak saa langt hen paa Aaret, haabede den Regering, der styrede Sverig i Karl XII's Fraværelse, at Krigens Udbrud vilde forhales til Foraaret, til hvilken Tid Riget atter vilde staa fuldt rustet. Den nøjedes med at sende Stenbock to Rytterregimenter under Obersterne Lars Hjerta og Grev Gustaf Lewenhaupt, som i Forening med det i Skåne staaende Jøran Gyllenstjernas Regiment dannede en Rytterstyrke paa 3000 Mand. Derimod forbød den svenske Regering Stenbock at drage til sig den i Bohuslen mod Norge staaende Hær: Aschebergs, Kruses og Weinholtz's Rytterregimenter, Sparrfelts, Schommers, Patkuls og det halve af Sinclairs Fodregimenter, som tilsammen talte 7000 Mand under General Nieroths Befaling. I Karlskrona stod der endvidere to Fodregimenter under Obersterne von der Noth og Køhler; men disse Regimenter kunde efter Statsraadets Mening ikke undværes ved Flaadens Besætning og Bevogtning.

Stenbock lod sig ikke skuffe af de danske Rustningers Langsomhed til at opsætte de Foranstaltninger, som kunde tjene til at forbedre Skånes Forsvarsstand. Fæstningerne

Malmø og Landskrona forsynedes med Proviant, saa de kunde udholde et halvt Aars Indeslutning. Kornet maledes i Landskrona Slot paa ti Haandkværne af fangne Moskoviter; Fæstningsværkerne sattes i Stand, Gravene rensedes og udvidedes, Voldene forsynedes med Spidsbjælker, som hentedes fra Halland, og Artilleriet bragtes paa en god Fod. Besætningen i Malmø bestod af Malmøs Regiment under Oberst Hamilton, 1000 Mand af det smålandske Regiment, 150 Dragoner, 150 Artillerister og Salpetersydere samt 100 Adelsskytter og Skovridere. Besætningen i Landskrona bestod af 500 Mand af Sinclairs Regiment og 60 Artillerister. I Åhus stod en Bataillon under Major Morman. I Kristianstad en Bataillon under Oberst Zesten. I den søndre Del af Sverig var der altsaa ved Krigens Udbrud 15,000 Mand. Heraf stode 7000 Mand i Bohuslen, 6000 Mand i Skåne og 2000 Mand i Bleking. Det var altsaa langt fra, at Sverig var vaabenløst, og det var altfor tidligt, at Sachsen havde indbudt Danmark til at deltage i Sverigs Begravelse.

Stenbock opmuntrede Skåningerne til at vise et ægte svensk Sindelag og vilde formaa dem til at forsvare deres Arne; men han mødte overalt Koldsind og Lunkenhed. Han fandt det fornødent at lade Borgerne i de større Byer paany aflægge Troskabsed. Selv overværede han Danskernes Landgang ved Rå, der lige saa lidt var til at afværge som enhver anden Landgang, hvor det drejer sig om at forsvare en lang Kyststrækning, og man ikke kan vide, paa hvilket Punkt Fjenden vil lande. Forsvareren gjør derfor rigtigst i at holde hele sin Styrke samlet og gaa imod Angriberen med denne, isteden for at besætte en lang Kyst, uden paa noget somhelst Sted at have tilstrækkelig Styrke til at hindre Landgangens Udførelse. Stenbocks flyvende Korps bestod af tre Rytterregimenter; Anførselen betroedes til Jøran Gyllenstjerna, som fik Befaling at tage Stilling bag Lødde- eller Kæflingeaa ved Kæflingebro. Naar han blev angreben, skulde han trække sig tilbage i lige østlig Retning til Kristianstad

og holde Stand bag Helgeaa. Overgangsstederne over Vandløbene samt Møllerne skulde Rytteriet ødelægge, efterhaanden som det drog sig tilbage. Smaa Rytterafdelinger skulde drage Omsorg for, at alt det tærskede Korn kørtes hen til Forraadshusene i Ljungby og Karlshamn. — Inden Stenbock forlod Skånes Vestkyst, begav han sig til Malmø for at lægge den sidste Haand paa denne Hovedfæstnings Forsvarsanstalter. To nyoprettede Regimenter skånsk Rytteri vare netop ifærd med at blive dannede i denne Fæstning. Da Landgangen rygtedes, løb Mandskabet hjem i store Hobe. Stenbock tog derfor Hestene fra de to Regimenter, indlemmede Mandskabet i Malmøs Besætning for at vænne det til Lydighed og sendte Hestene til Småland. I Malmø efterlod han som Pant for sin Tilbagekomst sin frugtsommelige Frue og rejste til Kristianstad for at ordne Forsvaret langs Helgeaa.

Faa Dage efterat Landgangen var foretaget, led den danske Hær Mangel paa en af Livets første Fornødenheder, nemlig Brød. Generalen anmodede Kongen, som selv vilde styre alle Hærens Anliggender, om at paaskynde Leveringen af Brød fra Bagerierne i Kjøbenhavn, thi Krigsministeren turde ligesaa lidt som Generalen foretage noget paa egen Haand, uden Kongens Samtykke, og dette lod undertiden vænte paa sig i Uger, hvor det var af Vigtighed, at der ikke spildtes en Dag. De skånske Landmænd, for hvilke der bekendtgjordes, at alle deres Varer vilde blive betalte med klingende Mønt, kom i stor Mængde med Korn, Hø og Fedevarer til Lejren; men isteden for Penge, fik de af Forplejningskorpset et Bevis, for hvad de bragte, og Underretning om, at Beløbet for Varerne vilde blive dem afskrevet i deres almindelige Skatter og i den Krigsskat, som vilde blive paalagt Landet. Dette havde til Følge, at Tilførslen ophørte. Reventlow bad forgæves Kongen om at forsyne Forplejningskorpset med rede Mønt, for at man kunde vinde Landbefolkningens Tillid, og ikke forøge Hærens Forlegenhed ved ukloge Foranstaltninger.

Der udskreves en Krigsskat i Skåne. Af hver Bondegaard skulde der svares en Tønde Rug og en Tønde Byg i malet og bagt Tilstand, altsaa 70 Brød, fremdeles tre Tønder Havre, et Læs Halm skaaret i Hakkelse og et Læs Hø. Oversteg de Varer, Bonden bragte, dette Beløb, saa skulde Forskellen blive ham godtgjort med Penge.

Hvilken Imødekommen vilde den danske Hær ikke have fundet hos Skånes Indbyggere, der endnu havde bevaret en gammel Hengivenhed, hvis den danske Regering havde handlet ærlig, hvis den havde forsynet Hæren med rede Penge, saa den kunde have betalt sine Fornødenheder. Korn, Kød og Grønsager vilde vedblivende have strømmet til Markedet, og det vilde have lydt fjernt og nær: Danskerne bringe os Guld i Overflødighed isteden for Elendighed. Man kunde ikke alene have købt Fødevarer, man kunde have købt Fæstningerne. Guldet er saa lokkende, at mange Uslinger sælge deres Troskab, deres Kærlighed til Fædrelandet, deres Ære for det fristende Metal. Men det maa være tilstede; man kan ikke betale med Løfter. Det maa ligge stablet op paa Steder, hvor det kan ses og forføre til Frafald. I Begyndelsen af Felttoget maa der ødsles med det, det maa gives ud med fuld Haand. I Krigen er af tre vigtige Ting Penge det ringeste. Blod er vigtigere end Penge, og vigtigst af alt er Tiden. Kan du spare Blod med Penge, saa giv dem ud. Kan du vinde Tid ved at ødsle med Penge og Menneskeliv, kan du bemægtige dig en vigtig Stilling, en fast Plads, af hvilke Felttogets Skæbne afhænger, saa spar hverken Blod eller Guld.

De første Uger efter at Landgangen var foretaget, lejredes den danske Hær i Telte østen for Ra. Da det kolde Vejrlig, imod hvilket Teltene kun ydede daarlig Beskyttelse, nedbrød Soldatens Helbred, fik Reventlow Kongens Tilladelse til at indlægge Fodfolket i Helsingborg og de omliggende Landsbyer. Rytteriet sendte flere Eskadroner daglig ind i de tilgrænsende Herreder: de ransagede Herregaarde og Landsbyer og bragte

Korn og Hø til Lejren. Aaret 1709 var et slet Kornaar: Høsten var sildig, og Vintersæden var midt i November paa mange Steder ikke kommen i Jorden. Det tillodes derfor hver Herregaard at beholde tyve Tønder Rug til Udsæd. Hvor Kornet ikke var tærsket, blev der lagt Ryttere paa Gaarden, som skulde vaage over, at det ufortøvet blev tærsket og sendt til Hæren. I Skåne var der stor Mangel paa Salt og Humle. Reventlow opfordrede derfor Kongen til at lade nogle hundrede Tønder kjøbe i Kjøbenhavn, hvor det fandtes i Overflod, og hvis Borgere gærne vilde sælge det. Det Øl, der bryggedes i Skåne, blandedes med Malurt og Porse, isteden for med Humle, og voldte i Forbindelse med det vaade Vejrlig Sygdomme, baade Hovedsvimmel og Brystsyge.

For at befordre Tilførslen af Madvarer fra Danmark, bad Generalen Kongen om at fritage de indenlandske Spisevarer, som Flæsk, Brød, Smør, Øl og Brændevin, for den høje Udførselstold, som hindrede Kjøbmændene i at afsætte deres Varer ved Hæren. Hs. Majestæt havde befriet de franske og tyske Varer og de andre udenlandske Lækkerier for Tolden; men det kom kun Officererne til Gode. Den menige Soldat blev slet ikke hjulpen dermed, da han ikke for sine faa Skillinger kunde kjøbe Vin og andre dyre fremmede Varer. Hvis Kongen vilde lade Tolden paa de daglige Fødevarer fare, saa kunde Soldaten skaffe sig de Frugter, som den gode Gud med mild Haand havde velsignet vort eget Land med. Han kunde kjøbe sig Kød, Flæsk, Smør, Ost og en Pot Øl til sit Kommisbrød og holde sig stærk og karsk derved. Kongen burde betænke, at det var for den menige Mand, man burde lette Priserne paa Levnedsmidler, da han kæmpede med de største Vanskeligheder for at erholde dem, og det var jo paa Menigmands Sundhedstilstand, at det gode Udfald beroede. Dette Andragende afsloges tillige med de fleste af Generalens Indstillinger. Soldaterne savnede Sko; der var bestemt, at et Par Sko skulde vare i to Aar. Reventlow

forlangte to Par Sko og to Par Saaler om Aaret til hver Soldat. Efter en Maaneds Forløb udkom der et Feltreglement, efter hvilket der tilstodes Soldaten et Par Sko om Aaret. Det var forgæves, at Generalen gjorde opmærksom paa, at Sygdommene toge Overhaand, og at de fleste Soldater i Overensstemmelse med det nye Reglement altid havde vaade Fødder. Kompagnicheferne skulde selv sørge for, at Kompagnierne havde den fastsatte Styrke, og erholdt dertil Rekruteringspenge. Disse udebleve ganske, og Reventlow maatte gentagne Gange minde Kongen om, at der herskede Armod i Hæren, og at hverken de sædvanlige Rekrutpenge eller Krigstillæget sendtes til den. Som Følge heraf svandt Kompagnierne ind til en ringe Styrke. Officererne, der ikke fik deres Lønning, vare ikke i Stand til at staa i Forskud til Hververne. I Slutningen af Januar mældte Reventlow til Kongen, at Hæren ikke havde faaet Lønning og Rekrutpenge for December og Januar. Det frugtede ikke. Til de mange syge Soldater bad han om at turde oprette Sygehuse i den nordlige Del af Helsingborg; der skulde de syge samles og forsynes med Læger fra Sjæland, for saa vidt som Lægerne ikke kunde undværes ved Afdelingerne. Nu laa syge og sunde imellem hinanden, den ene smittede den anden, og det gik især ud over de syge, som fik en daarlig Forplejning og navnlig ingen varm Mad, da der var stor Mangel paa Brændsel. I Begyndelsen af December savnedes der atter Brød. Generalen sendte en Adjutant til Kongen og bad paatrængende om, at Generalkrigskommissariatet maatte blive tilholdt at sende Brød fra Kjøbenhavn, saa længe der var aabent Vande. Savnedes der Korn, saa burde man lade 4000 Tønder Rug komme fra Lübeck, thi endnu vare Forraadshusene i Skåne tomme, og Kornet maatte først tærskes, inden det kunde males. Ved samme Lejlighed minder han Kongen om, at Artilleriets og det Sprengelske Dragonregiments Heste endnu ikke ere overførte fra Helsingør. Sandbaadene, som skulde overføre dem, vare

Reventlow Kongen, at ifølge Chefen for Forplejningskorpset, Etatsraad Gieses Indberetning var der nu sikret Hæren Brød til Maj, ja man vilde endog til den Tid have et Overskud af 1480 Tønder Rug.

Først i Slutningen af December 1709 fik Artilleriet de nødvendige Trækheste, og Rytteriet fik nogle Erstatningsheste. Ved Overfarten fra Sjæland til Skåne havde Rytteriet mistet 159 Heste, som vare blevne trykkede ihjel. Senere havde det haft store Tab. Livregiment Dragoner havde ikke færre end 220 syge Heste, og, da Hæren ikke fik tilstrækkelig Erstatning, maatte Reventlow tage 400 af de Heste, som vare bestemte til Artilleriet, og give dem til Rytteriet. I Maanedens Løb fik Hæren til Broslagning over de mange Aaer Pontoner, der vare af Jernblik, men i ussel Tilstand; de fleste maatte først istandsættes. Det var et vaadt Efteraar 1709, bestandig Regn og Tøsne. Aaerne svulmede op, saa alle Vadesteder forsvandt, og Rytterne maatte daglig svømme over Aaerne. Ved at ride gennem Kæflingeaa druknede den 7de December en Kyradser og to Dragoner, hvis Heste bortreves af Strømmen; de hørte til en Afdeling, som den 12te December vendte tilbage fra Lund, hvor de havde taget 260 Tønder Rug, der tilhørte Professorer, som vare flygtede til Stockholm.

Kongen, som ikke betænkte, at Hæren maatte være forsynet med Skyts, Broredskaber, et forskanset Rygstød og Proviant, inden den fordybede sig i Fjendens Land, blev ked af Opholdet i Skåne og vendte den 7de December hjem til Kjøbenhavn. I Forlystelsernes Tummel glemte han sine Soldater og spildte sin Tid med Karnevalsløjer og Maskeballer i letfærdige Elskerinders Selskab, som bedroge ham. Forinden sin Afrejse befalede han Reventlow at gaa til Kristianstad og rense Skåne for de svenske Tropper, som endnu stode i Landskabet. Generalen ønskede først at indtage Landskrona og Malmø, for at kunne gaa frem med Sikkerhed; men det

fandt ikke Bifald hos Kongen, der hellere lyttede til Jørgen Rantzaus Forslag, at det var bedre at opsætte Landskronas Belejring til Foraaret. Til den Tid vilde Rantzau forpligte sig til at tage Landskrona i Løbet af nogle faa Dage med ringe Tab; derimod vilde det efter hans Mening koste flere tusinde Mand, hvis man vilde belejre Landskrona i det sildige Efteraar, da Løbegravene snart vilde fyldes med Vand og hindre Arbejdets Fremme. Det var forgæves, at Reventlow gjorde Overkrigssekretæren opmærksom paa, at, hvad Rantzau havde anført, røbede hans Uvidenhed i den Slags Foretagender, og at man maatte erindre, at, mens Græsset gror, dør Horsemor. I de Uger, Vejrliget tvang Hæren til at staa stille, skulde den anvende Tiden til at tage Landskrona, for at have en befæstet Havneplads ved Sundet, som den kunde støtte sig til. Nu forbød Vejrliget den danske Hær at rykke frem; den maatte vænte, til Frosten kom; thi Vejene vare saa opblødte, at det kun var med stor Møje, at Rytteriet kunde bevæge sig, de andre Vaaben bleve stikkende i Dyndet og tilmed stansede, da alle Broerne vare afbrudte.

Hærens Forlegenhed og Hoffets Ligegyldighed skildres træffende i nedenstaaende Brev af 12te Januar 1710 fra Reventlow til Overkrigssekretær Lenthe:

»I Nat har det frosset en Smule; men jeg er saa ofte bleven skuffet i den senere Tid, at jeg ikke endnu tør bygge paa, at Kulden vil holde sig. For dog at være rede, saa har jeg sendt de Regimenter, som jeg vil anvende imod Kristianstad, nogle Mile fremad og efterlader her, foruden Dronningens Regiment, som staar i Lund, fire andre Fodregimenter. Jeg stoler paa, at det vil være tilstrækkeligt for at tage Landskrona, naar man blot vil handle med Kraft. Dersom Kongens Sager i Holsten ere ordnede, saa der intet er at frygte, saa bør De sende os endnu tusinde Ryttere samt Fodregimenterne Krag og Lepel, og lade Regimentet Wittenau gaa fra Oldenburg til Rendsborg. Jeg tror, man kan forsvare

Egnen om Kristianstad med 4000 Ryttere og de tre Fodregimenter, som jeg fører med mig. Efterat Landskrona er taget, kan der, naar blot Regimenterne Lepel og Krag indfinde sig, anvendes syv Regimenter til Malmøs Belejring, saa har jeg i hvert Fald Ryggen fri. Jeg ved, at Kongen hellere vil sende mig Regimentet Reusch, men jeg holder mere af de to førstnævnte. Vel ere de ikke fuldtallige, men de have bedre Befalingsmænd, og det er mere værd, end om der var 200 Mand flere i hvert Regiment. Det nytter vel ikke at tale til Kongen om disse Ting, forinden Karnevalsløjerne ere ovre; men vi maa dog tænke paa at tage vore Forholdsregler saa betids, at de kunne være udførte, førend at de Regimenter, der dannes i Sverig, ere feltdygtige. Fremdeles er det nødvendigt, at den norske Hær ikke bliver staaende med Hænderne i Skødet, terræ pondus (som om den var groet til Jorden); at den handler mere og snakker mindre, thi ellers vil den svenske Hær, som staar imod Norge, styrte over os fra Laholm og Engelholm og forstyrre alt. Mit Forslag er ikke saa vidt omfattende, som de store Planer, visse Folk, som Johan Hollænder, der jo holdes for en fornuftig Mand, lave; han slutter sit Forslag med at tage Kalmar, da man derved skiller Sverig ved sine bedste Provinser. Det har han min Tro Ret i; men man kjører ikke med en Hær, som med en Ekstrapost, og man kan ikke gaa fremad, naar man ikke har Ryggen fri. Ved at rykke sindig frem, opnaas der noget; naar man paa Galmands Vis vil fare til Kalmar, saa ødelægger man kun Tropperne og gør i det højeste lidt Knaldeffekt.

»Det er paa høje Tid, at der lægges en Plan for, hvorledes der bør handles her, i Norge og i Holsten; at der sørges for, at den norske og den skaanske Hær handle i Forening, for at det ikke skal lykkes Sverig ved den ene Hærs Uvirksomhed at kaste sig med samlet Kraft over den anden. Jeg bønfalder Deres Eksellence om at tænke derover og erholde Kongens Beslutning straks efter Karnevalet. Efter

vel udført Arbejde smager Hvilen dobbelt. Man bør meddele den norske General, Hr. Tritscheler, de Bevægelser, som denne Hær foretager, og mig dem, som Tritscheler udfører. Kongen og hans Ministerium bør overveje, om man kan drage de Tropper, som vi have staaende i Holsten, over til Skåne. Dersom man havde sendt mig de højtidelig lovede 7 til 8000 Moskoviter, saa havde det været en tilstrækkelig Hjælp; men jeg ynder ikke at gøre Regning uden Vært, og udkaste Planer, som jeg fattes Midler til at udføre.«

Paa Bagsiden af dette Brev staar skrevet med Overkrigssekretærens Haand: »Er allerunderdanigst kommuniceret Hs. Majestæt den 14de Januar og derpaa sendt mig ubesvaret tilbage den 22de Januar 1710.«

Endelig i Januar 1710 slog Vejret om, og det blev Frost. Reventlow bragte ufortøvet Hæren i Virksomhed og førte et Korps paa 6000 Mand tværs igennem Skåne mod Kristianstad. Det var alt, hvad han kunde samle til dette Tog, thi han maatte sikre sig imod Angreb i Ryggen. Imod det svenske Korps, der stod i Bohus, efterlodes Kammerherre Eichstedt med seks Batailloner af Regimenterne Fyn, Hessen og Grenaderkorpset, seks Eskadroner af Bülows Dragonregiment og tolv Kanoner. Foran Landskrona blev Blücher staaende med to Batailloner af det jydske Regiment, fire Eskadroner af det sjælandske Dragonregiment og fire Kanoner. Foran Malmø efterlodes Brockdorff med to Batailloner af Dronningens Livregiment, fire Eskadroner af sjælandske og af Livregiment Dragoner, samt fem Kanoner. Det paalagdes Eichstedt at fremme Anlæget af den befæstede Lejr ved Helsingborg, der ledede af Oberst Heinsen, hvis Arbejdsmandskab bestod af Regimentet Hessen og Omegnens Beboere. Ligeledes skulde han vaage over, at Sygehusene vare i Orden, saa de syge hverken savnede Læger, Lægemidler eller god Mad, og flittig holde Øje med Bagerne, at de leverede fuldvægtigt, godt æltet og bagt Brød.

Den 14de Januar gik Reventlow imod Kristianstad med Garden tilfods, Prins Kristians og Marineregimentet, Livregiment Dragoner, første, andet sjælandske og fynske Rytterregimenter samt otte Kanoner. Efter at have tilbagelagt fire Mile, lejrede Korpset sig sønden for Ringsjø, med Hovedkvarter i Skarhult. • Samme Dag, som Toget tiltraadtes, overfaldt en Kornet af Sprengels Dragoner med femten Mand et svensk Parti paa ti Ryttere i Nærheden af Malmø, og tog alle Mand tilfange. Generalen skænkede Fangernes Heste og Vaaben til Erobrerne, for at opmuntre sit Rytteri til lignende Foretagender. En Hob unge Drenge, som kom fra Malmø, bleve ligeledes optagne; de havde Sedler med til deres Rustholdere, at de skulde ombytte dem med voksne og dygtige Karle. Brockdorff sendte Drengene tilbage til Fæstningen med den Paategning, at Kommandanten maatte tage til Takke med dem, som de vare.

Den 20de Januar brød Korpset op fra Skarhult og gik til Ousby og Lyby ved Sydøstenden af Ringsjø. Den 21de drog det til Vester- og Østervram, og Rytteriet fortsatte samme Dag Ridtet til Væ, der ligger en halv Mil sydvest for Kristianstad. Generalkvartermester Scheel, som var gaaet forud med 150 Ryttere for at bestemme Nattekvarteret, tog tredive Ryttere af Kristianstads Besætning tilfange. Den næste Morgen fangedes en svensk Kornet og en Rytter, der vare redne frem fra Kristianstad for at undersøge Danskernes Stilling og Styrke. Reventlow stod nu med sit Korps i Nærheden af Kristianstad, som dækkes af Skånes største Flod, Helgeaa, der flyder imod Sønden gennem den østre Del af Skåne og udmunder ved Åhus i Østersøen. De vigtigste Overgangssteder ere ved Ovsbysjø, hvor Hovedvejene fra Halland og Smaaland føre over Floden, Torsebro og Kristianstad, der ligger ved Hovedvejen til Blekings Søstæder Sølvesborg, Karlshamn og Karlskrona, og ved Flodens Udløb Åhus.

Til Helgeaaens Forsvar havde Stenbock opløst sin Styrke og besat alle Overgangssteder. Ved Åhus stod Major Morman med en Bataillon paa 500 Mand; to Mile nordligere, ved Kristianstad, stode 260 Fodfolk og fire Kanoner, som bestrøge den 700 Alen lange Bro over Helgeaa; Forvagten, en Kornet med 25 Ryttere, stod en Fjerdingvej vesten for Kristianstad, ved Hærløf. Ved det vigtigste Overgangssted, Torsebro, en Mil norden for Kristianstad, stod der to Kanoner, 100 Ryttere og 60 Fodmænd tæt ved Broen, og bag ved samme to og et halvt Rytterregimenter, en halv Bataillon og fire Kanoner. Ved de nordligere liggende Overgangssteder, Knislinge, Broby og Ovsbysjø, stod der paa hvert Sted 50 Ryttere.

Den 22de om Eftermiddagen brød Reventlow op fra Væ og gik mod Nord til Torsebro, for at bemægtige sig den derværende Bro, hvorved Kristianstad, der ikke længer var befæstet og kun dækkedes af Helgeaa, vilde falde af sig selv. Efter at have fordrevet den svenske Fortrop fra Hærløf, travede de forreste danske Eskadroner om Aftenen frem ad Vejen til Torsebro for at tage Broen ved Overraskelse, men Angrebet afsloges. Mørket var imidlertid indtraadt, og det danske Korps stansede paa Halvvejen til Torsebro. Reventlow vilde imidlertid ikke give Svenskerne Tid til at ødelægge Broen; han brød derfor op om Natten med Marineregimentet og fire Kanoner. Resten af Hæren fik Befaling at følge efter, og den 23de ankom han tidlig om Morgenen til Torsebro. Da han saa, at Svenskerne vare i Færd med at tænde Ild i Broen, befalede han 300 Mand af Marineregimentet under Anførsel af hans egne Adjutanter at storme Broen, medens Artilleriet beskød det fjendtlige Rytteri, som stod bag ved den. Dette trak sig uden for Skudvidde efter at have mistet en Del Mandskab og Heste. Broen stormedes med megen Kækhed af Marinerne, som gik over de brændende Planker, erobrede to Kanoner og toge 50 Mand tilfange. I mindre end to Timer

blev Broen fuldstændig istandsat, hele Korpset gik over den og drog langs den østre Bred af Helgeaa imod Kristianstad, som nu var omgaaet. Ved Torsebro efterlodes Prins Kristians Regiment. Paa Vejen til Kristianstad kom trende svenske Overløbere, som berettede, at Byen var forladt, og at det svenske Korps, der bestod af tre Rytterregimenter og to Batailloner, drog bort ad Vejen til Sølvesborg. Reventlow befalede General Rodsten at trave efter Fjenden med sine Dragoner, indhente ham og opholde ham, indtil hele Rytteriet kunde blive samlet og komme ham til Hjælp. Han medgav ham sin flinkeste Adjutant, Hvitfeldt. Rodstens Dragoner indhentede det fjendtlige Bagtrav en Mils Vej sydøst for Torsebro, ved Nosaby. Det havde forskanset sig i et Hus, som laa tæt ved Vejen, der var spærret med nogle Ledstolper. Vore Ryttere rede Ledstolperne overende og galoperede forbi Huset, uden at ænse Skytternes Ild, og det afskaarne Bagtrav gav sig tilfange. Dragonerne rykkede derpaa videre frem imod den svenske Hovedstyrke, der trak sig tilbage ad Hovedvejen til Bleking. Da Svenskerne, der førtes af Gyllenstjerna, saa, at de kun forfulgtes af tre Eskadroner, som talte i alt 200 Mand, toge de Stilling paa Marken vesten for Fjelkinge: Hjertas Vestgøtaregiment i første Træfning med alle Eskadronerne udfoldede i Linje under Oberst Cronberg; Regimenterne Lewenhaupt og Gyllenstjerna i Kolonne bag Midten, og en Bataillon bag et Dige, der stødte op til den Vej, som Danskerne rykkede fremad. Denne Styrke bragte Rodsten til at studse, og han befalede Hvitfeldt at ile tilbage til Overgeneralen og bede ham skynde sig med at komme ham til Hjælp, da Fjenden stod i Slagorden. Reventlow, som ikke var langt borte, befalede General Dewitz at gaa frem i Galop med det Rytteri, han havde hos sig, og lod Rodsten vide, at han, uden at bryde sig om Tallet, skulde rykke tæt ind paa Svenskerne og, hvis de vege, stedse være paa Nakken ad dem. Kort efter kom Dewitz med Forstærkning,

og nu foretoges Angrebet fra begge Sider med stor Kraft. De svenske Eskadroner bleve kastede og trak sig bagved Fodfolket, der med Salver modtog vort forbisusende Rytteri, som uden at stanse vedblev at forfølge det slagne svenske Rytteri. General Dewitz red hen til den forbavsede Bataillon og raabte til den, at den skulde lægge Geværerne fra sig, hvis den vilde have Pardon, da den i modsat Fald vilde blive nedhugget. Det lod den sig ikke byde to Gange og kastede Geværerne. Senere hen paa Natten fortrød den dette Hastværk og ødelagde i sin Forbitrelse mange af Geværerne. Henved femhundrede Mand toges tilfange; der undkom kun tre Officerer. Imidlertid satte det danske Rytteri med saadan Kraft ind paa det svenske, at det paany maatte begive sig paa Flugten. Det forfulgtes en Mils Vej, de bageste huggedes ned, for at hindre Resten i at stanse og ordne sig. Klokken var fire E. M., da Kampen begyndte for Alvor, Klokken fem gik Solen ned, og det blev mørkt. General Reventlow lod derfor blæse til Samling, da han frygtede, at vore Eskadroner skulde rage sammen i Mørket. Foruden 36 Ryttere og en Bataillon toges der fire Faner, tre Standarter, et Sæt Pauker og hele Trosset til Bytte. De danske Oberster forlangte, at Reventlow skulde tvinge den tilfangetagne Bataillon, der for største Delen bestod af Sachsere, til at træde i dansk Krigstjeneste, for at de kunde fylde Hullerne i deres Kompagnier. Reventlow afslog denne Anmodning og tillod kun Obersterne at hverve de Fanger, som frivillig ytrede Lyst til at træde ind i den danske Hær. Han forbød at tvinge nogen dertil med Vold, da de i saa Fald snart igen vilde løbe deres Vej. Omtrent 80 Mand toge frivillig Tjeneste; de ansattes i Fodgarden; de øvrige Fanger førtes til Sjæland. Efter at Korpset var blevet ordnet, rykkede Reventlow samme Aften videre frem til Ljungby, to Mile østen for Kristianstad, hvor store Forraad af Korn og Stude tilligemed en Underofficer og ni Mand faldt i vore Hænder. Nogle Ryttere gave sig ifærd med at

plyndre i Ljungby. Det kom til Generalens Kundskab. Han sendte ufortøvet en af sine Adjutanter til Gerningsstedet, men Rytterne vare allerede borte. Beboerne kendte dem ikke, de vidste ikke engang, til hvilket Regiment de hørte. Reventlow lod derfor Bønderne selv vurdere Skaden. Den blev anslaaet til 38 Rd., som Generalen betalte. Om Natten kom der 16 Overløbere af det svenske Rytteri, den næste Dag kom der 22 og den følgende Dag fem. Svenskerne vare komne i en saadan Uorden, at nogle flygtede op i Småland, andre til Karlskrona. — Stenbock havde ikke været tilstede i Træfningen. Dagen i Forvejen havde han kørt til Karlshamn for at mønstre Oberst Køhlers Regiment, 800 Mand stærkt, som var sendt til hans Understøttelse fra Karlskrona. Den 22de Januar erfarede han ved Middagstid, at Danskerne stode foran Kristianstad. Han skyndte sig derfor med at komme tilbage til Helgeaa, men traf i Skumringen sit flygtende Rytteri, der var i en saadan Fart, at hverken Befalinger eller Trusler formaaede at stanse det, førend det var kommet igennem Nymøllepas, vesten for Sølvesborg. Her stødte Major Morman ligeledes til ham med 500 Mand fra Ahus. Efter at have ordnet Tropperne gik Stenbock samme Nat gennem Sølvesborg til Norjepasset imellem denne By og Karlshamn. Han skrev indtrængende til det svenske Rigsraad, at det skulde sende ham de Regimenter, som allerede i længere Tid havde været oprettede, om de end vare i lappede Klæder. Havde han haft dem, vilde Danskerne aldrig have vundet saa langt frem. Med det Mandskab, som han havde under sin Befaling, var han meget utilfreds; han beklagede, at man havde stillet ham i Spidsen for saa fejge Tropper, og at hans brave Officerers Rygte skulde lide ved disse Kujoners Opførsel.

I den største Frygt for, at Danskerne, efter at have slaaet hans Tropper ved Fjelkinge, skulde trænge dybt ind i Sverig uden at støde paa Modstand, udstedte han den 27de fra sit Hovedkvarter Mørum ved Norjepasset et Opraab til hele Sverigs

Almue, Pospoliten, om at gribe til Vaaben og danne et Landeværn. Dette Skridt misbilligedes af Senatet i Stockholm, der førte Regeringen i Kongens Fraværelse; det havde netop sendt ham syv nydannede Regimenter, og der stod følgelig en saadan Styrke i Småland, at han med denne kunde afværge Indbrudet. De Prøver, Stenbock fik paa Landstormens Virksomhed, bidroge ogsaa til, at han atter opløste den og sendte den hjem. De Hundreder, der mødte i Småland, vare slet bevæbnede og oprørske. De ihjelsloge Kronens Embedsmand med Knipler og havde Lyst til alskens Optøjer, saa de gjorde kun Skade og ødelagde Mandstugten hos de andre Tropper. Stenbock var derfor glad ved at blive af med dem, og hans Opraab, der undertrykkedes af Regeringen, hendøde.

Vedholdende Sne, som faldt uafbrudt i flere Dage, stansede den danske Hær og gav Svenskerne Tid til at lade Skrækken sætte sig. Reventlow nyttede Hvilen til at underrette sin Konge om Personerne og Forholdene ved Hæren. Om Kongens Yndling, Kammerherre Eichstedt, skrev han: »Det er en stakkels Mand, som den ubetydeligste Bagatel sætter i Forlegenhed; han bliver urolig, naar noget gaar udenfor de sædvanlige daglige Forretninger. Nu mælder han mig, at Svenskerne have sendt det Aschebergske og endnu et Rytterregiment samt et Fodregiment fra den Hær, som staar imod Norge, ned til Laholm for at angribe Helsingborg, og beder om Hjælp. Eichstedt raader over otte Batailloner og ti Eskadroner, men han forstaar ikke at samle sine Afdelinger. Derfor beder jeg Deres Majestæt at sende min Generaladjutant, Klepping, til Kammerherren, indtil denne Tørn er overstaaet; thi Klepping kender ham og forstaar at berolige ham, saa Eichstedt føler sig altid tryg, naar han har Klepping om sig.« Kongen glemte at sende Klepping afsted, der havde bragt ham Efterretning om Træfningerne ved Torsebro og Fjelkinge, og beholdt ham en Maanedstid hos

sig i Kjøbenhavn. Om Rodsten skriver Reventlow, at Synet af et Par fjendtlige Dragoner er tilstrækkeligt for ham til at bringe hele Regimentet i Sadelen. Han savner en Førers Dygtighed og trætter sit Regiment med idel Angst og Urolighed. Det er smæltet sammen fra 700 til 300 Heste. Dewitz er derimod i Besiddelse af fremragende Egenskaber. Det er en Mand, man maa have Agtelse for: han er koldblodig, forstaar at skaane sine Folk i den daglige Tjeneste og anvender dem til det yderste paa en Slagdag. Reventlow paataler med Skarphed den Uskik, at Kongen sender ham uduelige Officerer fra sit Hof, som skulle foretrækkes for dem, der have udmærket sig i Marken, hvilket volder Misfornøjelse. Fremdeles beder han Kongen om at sende ham friske Heste, da der er gaaet en uhyre Mængde tilgrunde i det strænge Vinterfelttog. Han spørger Kongen, hvor Moskoviterne blive af. Tsar Peter havde lovet den danske Konge, at, naar han brød med Sverig, saa vilde han sende et Hjælpekorps paa 8000 Dragoner. De udebleve ganske. Den moskovitiske Gesandt burde efter Reventlows Mening mindes om, at Danmark stolede paa den lovede Hjælp og paa Tsarens Løfte om at angribe Finland. Indstændig lægger Reventlow Kongen paa Hjærte at drive paa den norske Hærs Indfald i Bohus, for at Svenskerne ikke skulde blive i Stand til at sende ham flere af de Tropper paa Halsen, som staa ved den norske Grænse.

Allerede i Høsten 1709 fik Norges Statholder, Wibe, Befaling til ufortøvet at lade den norske Hær bryde ind i Jæmteland og Bohus. De til Indfaldet bestemte Dele af den norske Hær bestode af sytten Fodbatailloner, elleve Dragonkompagnier og to Artillerikompagnier. Wibe og Overgeneralen, Tritschler, trak forsætlig Forberedelserne ud, og foretoge intet fjendtligt Skridt hele Vinteren. I September 1709 rustedes Gellejflaaden i Moshavn, den bestod af 3 nye Gallejer, en gammel Fregat, 3 Brigantiner, 6 Skærbaade, en Galliot og en Hukkert. Dens Fører, Kaptejn Nyborg, havde lige saa lidt

Lyst til Krig som Tritschler. Han erklærede, at det var farligt at gaa ind i Fjordene paa Bahus Kyst, hvor man let kunde fryse inde, desuden laa der to svenske Fregatter i Lysekil. Vel vare hans Gallejer nye, men de savnede til Skytset baade Jern- og Blykugler og Skraa. Fregatten, der skulde føre 8 trepundige Kanoner, havde kun 2. Den søndenfjeldske Hær var samlet ved Frederikshald den 19de September 1709. Den talte 5857 Fodfolk, 900 Dragoner og 12 Kanoner. I tre samfulde Maaneder stod den uden at røre sig af Stedet, og den 18de December 1709 opløstes Lejren og Mandskabet hjemsendtes. Det var forgæves, at Brigadegeneralerne forlangte at føres mod Fjenden; det var forgæves, at de gjorde opmærksom paa, at Vinteren var den bedste Tid til Indfald, thi da vare Floderne brolagte og Sneen haard. Tritschler forbød enhver fjendtlig Bevægelse og Wibe skrev nedenstaaende Forbud til General Schulz, der mældte, at han var rede til Indfald i Jæmteland:

»Kristiania, 14de December 1709. Det er klart nok, at formedelst alle de vanskelige Omstændigheder kan der ikke ske noget gavnligt Indfald i Jæmteland førend tilkommende Sommer. Har Høstvinteren ikke kunnet tillade det, gør Foraaret det langt mindre, da den store Mængde Sne opfylder og forstørrer Elve, Vande og Strømme og gør Vejene besværlige, om ikke ufremkommelige, saa der skal indeholdes med alle de store Tilberedelser, som De omtaler i Deres Memorial. Tropperne hjemforloves til August Maaned, som er den allerbedste Tid til Bedrifter; thi da findes der Græs for Hestene, og det store Paalæg af Hø og Havre bespares. Skulde Indfaldet nu gaa for sig, som det er foreslaaet, vilde det være Landet og Grænsefogderierne til uopprettelig Ruin og Skade.«

General Tritschler vidste, at Svenskerne vare dragne bort fra den norske Grænse. Den 5te Februar mælder han til Kongen, at Aschebergs, Sparrfelts og Patkuls Regimenter

den 31te Januar ere gaaede til Halland; alligevel rører han sig ikke, uagtet han ved, at store Forraad af Korn og Sulevarer ere ophobede i Bohus, og at et Indfald i Sverig vil skaffe den skånske Hær Luft. I Februar skrev den norske General Sesterfleth til Reventlow: »Vi sidde, Gud hjælpe mig, bag Kakkelovnen, som om vi vare bundne til den med Hænder og Fødder, og forbande dem, der ere Skyld i vor afskyelige Uvirksomhed.« Ligeover for Kongen undskyldte Tritschler sig med, at Sneen var saa dyb, at hverken Fodfolk eller Ryttere kunde bevæge sig fremad; men herimod talte Brigadechefernes Mældinger, hvori det hed, at fra Midten af December 1709 til Slutningen af Februar 1710 lagde Sneen ingen Hindringer i Vejen for Troppernes Bevægelser, hvorfor de fralagde sig alt Ansvar i den stedfindende Uvirksomhed. Da Kongen ikke kunde formaa den norske Hær til at falde ind i Sverig tillands, besluttede han at føre den dertil tilsøs. Dette var blevet sat iværk, hvis Felttoget havde varet noget længere. 1710 sendtes Grev Løvendal til Norge for at undersøge Forholdene. Han fandt de højeste Embedsmænds Forhold saa mistænkeligt, at han straks afsatte »sin gode Ven« Tritschler; men han maatte snart stanse med Undersøgelserne, da der, som han skrev til Overkrigssekretæren, kun var faa af de højeste Embedsmænd, som havde rene Hænder og en god Samvittighed.

Samtidig med at Reventlow skrev til Kongen, bad han ligeledes Overkrigssekretæren om at anvende sin Indflydelse for at bevæge Kongen til at ryste den norske Hær op af dens Dvale, da det blev en betænkelig Sag, naar den svenske Hær, som stod imod dette Riges Grænser, i Ro og Mag gik bort for at overfalde ham. Han forsikrede Krigsministeren, at han snart skulde have den Fornøjelse at gense dem alle i Kjøbenhavn, hvis den danske Gesandts Meddelelse om den uhyre Styrke, Svenskerne samlede, forholdt sig rigtig. Forenede denne nyrustede Hær sig med den, som stod ved den norske

Grænse, saa vilde Historien snart være ude, med mindre Kongen ufortøvet sendte ham det i Holsten staaende Rytteri og to af de derværende Fodregimenter. Fik han snart denne Forstærkning, saa skulde han nok lære de Tusinder af Dalkarle, som sendtes imod ham, at agte ham. Den sunde Menneskeforstand bød, at man fulgte Fjendens Eksempel. Lige som han efterhaanden trak sine Tropper bort fra den norske Grænse, ned imod Skåne, saaledes burde vi trække vore i Holsten staaende Tropper over til Sjæland, for at have dem ved Haanden. Da Fjenden nu havde Frygt for vort Rytteri, saa burde man vedligeholde denne gavnlige Skræk, og sørge for, at det stedse var tilstede i tilstrækkeligt Tal. Man burde snart komme ham til Hjælp, thi han havde trættet Rytteriet i højeste Grad ved dette Tog. Først naar Ballerne og Lystighederne i Kjøbenhavn ere forbi, maa han ulejlige Kongen med disse Indstillinger, da han saa snarest er tilbøjelig til at ville skænke Hæren en Tanke. Reventlow undrer sig over, at Kongen ikke skikker Kjøbenhavns Politimester og Magistrat Pokker i Vold, fordi de rentud afslaa at lade sy Sadler og Sko til den hidtil aftalte Pris. Hvis deres Forfædre have fortjent at ophøjes for deres Fædrelandskærlighed, saa har den nuværende Slægt fortjent at fornedres. Kongen bør spille op paa en alvorlig Maade for sine Borgere, isteden for at tilsige dem til Maskeballer. Regimentsmusiken, som man glemmer er Hærens, har man jo beholdt i Kjøbenhavn til Borgernes Opmuntring.

Den 29de Januar brød den danske Hær op fra Ljungby og gjorde Indfald i Bleking. Den gik igennem Sølvesborg og kom uden Vanskelighed gennem det stærke Norjepas, som Stenbock forlod ved Danskernes Nærmelse. Den rivende Strøm, hvis Isdække var opbrudt, overskredes paa den medtagne Pontonbro, og den 30te Januar besatte vore Tropper Karlshamn, hvor der fandtes en Del Forraad af Vaaben og Korn. I Omegnen toges 400 udskrevne Baadsmænd tilfange

og sendtes til Kjøbenhavn for at tjene paa Flaaden. Byen maatte betale en Brandskat paa 12,000 Rd. Inden Stenbock forlod Karlshamn, forsynede han den uden for Byen liggende Fæstning med en Besætning paa 300 Mand og tre Maaneders Proviant. Selv tog han Stilling tre Mile østen for Karlshamn og ødelagde alle Broerne paa Hovedvejen. Da Karlskrona var i overhængende Fare for at blive taget, sendte han det Køhlerske og Kalmarregimentet, som havde stødt til ham, paa Slæder til Karlskrona for at forstærke Besætningen. — Reventlow stod kun syv Mile fra Sverigs Krigshavn, i hvilken den store svenske Flaade laa indefrossen. Mod Landsiden var der til dens Forsvar opkastet Skanser paa Lindholmen, Søstjernan og Panterholmen; men de vare kun halv færdige. Nogle Blokskibe vare henlagte til Værkernes Flankering. Flaaden var delt i to Eskadrer. Den første talte seksten Orlogsskibe med en paaregnet Besætning af 4000 Baadsmænd, 800 Soldater og 960 Kanoner. Den anden talte 14 Linjeskibe med en Besætning af 4000 Baadsmænd, 700 Soldater og 916 Kanoner; men over Halvdelen af Baadsmændene vare hjemforlovede. — Den danske General fandt det ikke raadeligt at gaa imod Karlskrona med sine 6000 Mand, fordi han mente, at Styrken var for ringe til med den at vove sig længere fremad. Han førte kun seks Kanoner og to Haubitser med sig. Vejene vare tilmed paa mange Steder ødelagte, og han havde erfaret, at Stenbock havde kaldt Almuen til Vaaben og var ifærd med at drage den ved Norges Grænser staaende Hær til sig. For at afværge Angrebet paa Karlskrona lod Stenbock overalt udbrede, at han havde samlet en mægtig Hær i Småland og var ifærd med at falde ind i Skåne. Dette var langt fra Tilfældet. Største Delen af de svenske Tropper, som skulde danne Stenbocks Hær, vare netop ifærd med at komme til Vexiø; de skulde have nogle Ugers Øvelse og forsynes med Krigsfornødenheder, inden de kunde føres i Marken. De daglig indtræffende Overløbere

og det Hastværk, hvormed de svenske Tropper forlode ethvert Sted, naar vore Tropper nærmede sig, fortalte noksom den danske General, at Svenskerne vare overraskede midt i deres Forberedelser, og vare skræmmede. Det er sandsynligt, at Reventlow, hvis han havde fortsat Fremrykningen til Karlskrona, havde opnaaet et stort Udslag: han kunde have ødelagt flere Værfter, Tøjhuse og store Tømmeroplag. Afstanden var saa kort og de Følger, et lykkeligt Udfald vilde medføre, saa uhyre, at det maa bebrejdes ham, at han ikke forsøgte paa, om Svenskerne virkelig vilde holde Stand, naar han stod for Karlskrona. Mangel paa Heste og paa Fodtøj i den haarde Vintertid vare medvirkende Aarsager til, at det lovende Foretagende blev opgivet. Det er en daglig Klage fra alle Afdelinger i den danske Hær, at Rytterne savne Heste, at Fodfolkets Udmattelse skyldes den store Mangel paa allehaande Paaklædningsgenstande, navnlig Sko og Kapper.

Den 3die Februar 1710 var Vendepunktet i Felttoget. Paa denne Dag tiltraadtes et Tilbagetog, som først skulde ophøre ved Sundets Bredder. Hvad nyttede det, at Hærføreren haabede at kunne blive staaende først ved Kristianstad og senere ved Ringsjø. Omstændighedernes Magt tvang ham til uophørlig at glide ned ad den Skraaplan, som man kommer paa, naar man begynder et Tilbagetog. Den 6te Februar kom Reventlow med sit flyvende Korps tilbage til Kristianstad, og hvilede sig i fjorten Dage i Byen og i Landsbyerne rundt om samme. Stenbock nyttede denne Frist til at indøve sine nydannede Afdelinger i Omegnen af Vexiø. De Regimenter, som han havde faaet fra det østre Sverig, vare Adelsfanen, Smålands, Østgøta og Uplands Rytterregimenter under Obersterne Kruse, Dücker, Roxendorff og Bennet; Sødermanlands, Kalmare, Østgøta, Uplands, Vestmanlands, Kronobergs og Jønkøpings Fodregimenter under Obersterne Coijet, Bjørnberg, Gripenskjøld, Braun, Tunderfelt, Hästesko og Fleetwood.

Regimenterne vare i Gennemsnit 800 Mand stærke. Hvert af Fodregimenterne var inddelt i to Bataillоner, og Rytterregimenterne i fire til seks Eskadroner. Mandskabet var tarvelig paaklædt; men det var unge, stærke Karle, om hvilke Stenbock skriver, at de Hug, som Karlen uddeler, naar han er i Skindpels eller Vadmelskofte, ere lige saa kraftige som dem, han kan slaa i den mest straalende Dragt. Stenbock øvede daglig sine Afdelinger i Vaabenbrug paa Isen og paa Markerne rundt om Vexiø. Selv var han altid tilstede ved disse Øvelser og havde Lommerne fulde af Smaapenge, som han gav til de Soldater, der gjorde sig mest Flid.

Da Karlskrona ikke længer var truet, trak han Obersterne Noths og Køhlers Fodregimenter til sig, og brød den 22de Februar op fra Vexiø med sin Hær for at nærme sig de Hjælpetropper, som kom ham imøde fra den norske Grænse. Til Foreningspunkt havde han valgt Kirkebyen Ovsby, som ligger fem Mile norden for Kristianstad, østen for Helgeaa. General Ascheberg havde samlet de i Bohus staaende Afdelinger, som bleve trukne fra den norske Grænse, ved Halmstad; derfra havde han gaaet ad den sikreste og nærmeste Forbindelsesvej, tværs igennem Halland, langs med Lagaaaens nordre Bred, til Markaryd, hvor hans Tropper gik over Elven. Derpaa overskred han Helgeaa og kom til Ovsby, Dagen efter at Stenbock var indtruffen dertil. Den Vej, han tog, førte saa langt uden om de ved Engelholm og Helsingborg staaende danske Troppers Virkekreds, at de ikke kunde lægge ham nogen Hindring i Vejen. De Tropper, han medbragte, vare to Rytter- og to Fodregimenter samt nogle Kanoner. Stenbock, der nu raadede over atten Regimenter, af hvilke Halvdelen bestod af ældre, veltjente Afdelinger, og som alle vare forsynede med krigsvante, hærdede Førere, følte sig da stærk nok til at rykke ind i Skåne og true den danske Hær med at omringe den, for derved at tvinge den til at fortsætte Tilbagetoget. Reventlow var imidlertid paa sin Post. Sit Hovedkvarter forlagde han til Sinklairsholm

ved Almaelv, to og en halv Mile nordvest for Kristianstad, og største Delen af Tropperne sammendroges i Landsbyerne sønden for Almaelv, som fra Finjasjø flyder imod Øst ud i Helgeaa. Med stærke Forposter besatte han de norden for Aaen liggende Byer, Sandby og Broby, hvorfra han kunde iagttage Svenskernes Bevægelser. Saa snart han erfarede, at Aschebergs Korps gik igennem Halland for at forene sig med Stenbocks Tropper, trak han hurtig sine norden for Helsingborg staaende Afdelinger til sig, for at kunne møde den svenske Hær med en tilstrækkelig Styrke. Allerede den 19de Februar kom Grenaderkorpset, Prinsen af Hessens Regiment, en Bataillon af det jydske Fodregiment og tre Dragoneskadroner fra Helsingborg til Kristianstad. Engelholm, der var bleven befæstet, forlodes, og Palisaderingen ødelagdes. Det Regiment, som blokerede Landskrona, fik Befaling at gaa til Helsingborg, naar denne By, hvis Besætning bestod af det fynske Fodregiment og tre Dragoneskadroner, truedes. Fra Kronborg sendtes det østsjælandske Nationalregiment ligeledes til Helsingborg.

For at komme paa det rene med, hvor stor en Styrke Stenbock førte imod ham, sendte Reventlow den 19de Februar Oberst Sprengel med 300 Ryttere imod Svenskerne. Sprengel skulde rykke saa langt frem, til han stødte paa Fjenden, kaste hans Forposter overende og skaffe nogle Fanger, som kunde give nøjagtig Besked. Dette Hverv udførtes med megen Raskhed. Ved Landsbyen Haslerød gik han over Helgeaa og mødte en fjendtlig Ryttervagt, der blev fordreven af Løjtnant Basse, som med tredive Ryttere forfulgte Fjenden til en Feltvagt paa otte Musketerer, af hvilke de fleste nedhuggedes. To Ryttere og to Musketerer toges tilfange. Efter deres Sigende havde Stenbock ti Fodregimenter og otte Rytterregimenter, hvert paa tusinde Mand, samt tolv Kompagnier af adskillige Regimenter. Reventlow opfordrede derfor Kongen til at skynde sig med Troppernes Overførelse fra Holsten;

thi, om end Svenskerne mistede 2000 Heste paa deres Vej gennem Småland og Skåne, saa raadede de alligevel over et Rytteri paa 6000 Heste. Imod denne Overmagt kunde han kun stille 2600 Heste, thi hans Rytteri var svundet ind til to Trediedele af sin oprindelige Styrke. Reventlow lovede, at, naar han hurtig fik den krævede Forstærkning, som stod ørkesløs i Danmark og Holsten, saa vilde han, med rolig Fortrøstning til et godt Udfald, byde Stenbock Brodden. Han skrev, at, hvis man havde agtet paa hans tidligere Indstillinger, saa vilde det svenske Korps, der stod ved Norges Grænser, ikke have forøget hans Modstanders Styrke, og man vilde ikke have behøvet at frygte for Udfaldet af det Hovedslag, som stod for Døren. Disse Oplysninger skræmmede Hoffet op af den Forlystelsesrus, i hvilken det havde bortødslet Vinteren. Nu, da der var hengaaet to kostbare Maaneder, i hvilke der ikke var foretaget det mindste for at tilføre Hæren Forstærkning, kom der vel Liv i Regeringen; men den handlede langtfra med den Raskhed, som Farens Størrelse krævede. Dertil behøvedes endnu megen Modgang. Kong Frederik meddelte sin General, at han vilde træffe Foranstaltninger til at føre tre af de i forrige Efteraar fra Ungarn hjemvendte Fodregimenter, 2det, 3die og 4de under Schack, Krag og Reusch, fra Holsten til Skåne; det første Regiment under Lepel kunde først bryde op om to Maaneder, fordi dets Paaklædning var ureglementeret. Generalitetet havde nemlig erklæret, at det blaa Klæde, man havde i Behold til Kraver og Underfoder, ikke var af den reglementerede Farve: det skulde være noget lysere. Reventlow gjorde opmærksom paa, at det i Marken ikke kom an paa, om Klædet var lidt lysere eller mørkere. Hovedsagen var, at Regimentet mødte paa Pladsen, hvor man skulde bruge det. Kongen lovede fremdeles, at det jydske natjonale Dragonregiment under Fursman, første fynske under Holck og Dewitz's Kyrasserregiment ligeledes skulde faa Befaling til at bryde op fra Holsten.

som tog det kostbare Coijetske Bibliotek i Ljungby og sendte det til Sjæland, hvor han lod det sælge. Medens den danske Hær stod ved Kristianstad, erfarede Reventlow, at flere af de højeste Officerer havde bemægtiget sig store Forraad af Korn og Kreaturer for deres egen Mund og bragt det over til deres Gaarde i Sjæland; ja, han havde den Sorg, at man havde indblandet hans Navn i disse smudsige Sager. Førerne for flere Vogne med Korn, der vare blevne stansede af Forplejningskorpsets Embedsmænd, erklærede, at det var Korn, som tilhørte Overgeneralen. Reventlow skrev øjeblikkelig til Kommandanten i Helsingborg, den strænge Oberst Bippen, at han ufortøvet skulde lade foretage den nøjagtigste Undersøgelse i Byen og i Omegnen og konfiskere alle de Oplag, som angaves at tilhøre danske Officerer, og i Særdeleshed alt, om hvilket man sagde, det tilhørte Overgeneralen, og lade det føre til de kongelige Forraadshuse.

De bestemte Efterretninger, Reventlow modtog om den overlegne Styrke, som Stenbock førte imod ham, bevægede ham til at sammenkalde et Krigsraad, som han forelagde det Spørgsmaal, om man skulde blive staaende norden for Kristianstad og forsvare den østre Del af Skåne, eller om man skulde tage Stilling midt i Skåne, ved Skarhult, sønden for Ringsjø, hvor man havde det rige søndre Skåne i Ryggen, og Forbindelsen med Sjæland kunde vedligeholdes ved Hjælp af det ligeover for Kjøbenhavn liggende Fiskerleje Barsebæk, der let lod sig befæste. Alle Generalerne vare enige i at forlade Gøingeherred, hvor man var for langt fjernet fra Sundet og fra de Forstærkninger, der daglig væntedes. Flere af Generalerne, som Eichstedt og Rodsten, foresloge at gaa til Helsingborg, paa Grund af den lette Forbindelse, man der havde med Sjæland. Dette Forslag modsatte Dewitz og Rantzau sig. Dewitz ytrede, at Levnedsmidlernes Knaphed vilde forbyde et længere Ophold ved denne By. Han raadede til at drage til Omegnen af Ystad, hvor vort udmattede

Rytteri kunde hvile sig. Alle de bortsendte Afdelinger skulde man trække til sig for at kunne byde Fjenden Brodden. Rantzau var af samme Mening som Dewitz. Reventlow erklærede, at et Tilbagetog til Helsingborg vilde ødelægge Rytteriet, fremkalde Modløshed og være ensbetydende med Hærens Nederlag. Han besluttede derfor at staa ved Skarhult, sønden for Ringsjø. Den 23de Februar rømmedes Kristianstad, de Forraad, der her vare samlede, ødelagdes, da man ikke var istand til at føre dem med sig. Fjorten Dage i Forvejen havde Generalen foreslaaet Forplejningskorpset at give Kornet til Rytterregimenterne; men Etatsraad Giese fandt det urigtigt, skønt Hestene havde godt Foder behov for igen at komme til Kræfter. I Kristianstad udskreves en Brandskat paa 9000 Rd., som ikke blev betalt, hvorfor Reventlow tog flere af de fornemste Borgere med sig som Gisler. Første Dag gik Fodfolket til Vram, Rytteriet dækkede Tilbagetoget og blev staaende i Væ. Den 24de hvilede Fodfolket, Rytteriet gik til Fultofta og Lyby. Overgeneralen opholdt sig stedse ved Bagtroppen, da han væntede et Angreb af Stenbock; men den svenske General saa intet hellere, end at den danske Hær forlod Skåne uden Sværdslag. Han nærmede sig kun, naar den blev staaende, for at faa den til at flytte sig paany. Den 25de samledes hele den danske Hær sønden for Skarhult, imellem Skeglinge og Rosløf, i en meget god Stilling, i hvilken den forbød Stenbock at nærme sig Malmø, hvorfra han skulde have sine Krigsfornødenheder, navnlig sit Artilleri, og den hindrede ham i at faa Tilførsel fra den ikke udsugede Del af Skåne.

Det var ingen velkommen Efterretning, Stenbocks Spejdere bragte ham, at den danske Hær havde forskanset sig ved Skarhult. Hele hans Tragten gik ud paa at tvinge den til at trække sig tilbage til Helsingborg. Alle hans Bevægelser foretoges med denne Plan for Øje, og han skød idelig sine Strejftropper frem norden for den danske Hær, for derved

at bevæge den til at skynde sig. Han havde bemærket og skulde snart igen erkende, at hans Modstander togede i god Orden, saa det blev ham umuligt at overfalde ham. Et Hovedslag kunde Stenbock ikke vove, inden han i Malmø havde forsynet sig med alt, hvad han savnede, og saa længe den danske Hær stod ved Skarhult, spærrede den alle Vejene til denne Fæstning. Derimod havde han vundet Spil, naar han blot kunde forlede den danske Hær til at gaa til Helsingborg, thi saa fik han fri Forbindelse med Malmø, Landskrona og hele det søndre Skaane. Dette stod ligeledes klart for den danske General, som skrev til Kongen, at Helsingborg var i Stand til at forsvare sig selvstændig med de tre Batailloner og det talrige Fæstningsartilleri, 32 Kanoner, der vare bragte ind i Forskansningerne, hvorimod Hæren vilde gaa sin visse Ødelæggelse imøde, naar den drog til den ufrugtbare Egn om Helsingborg. Han bad om at maatte blive staaende ved Skarhult og levere Svenskerne et Hovedslag, saasnart han fandt, de gav en Blottelse, thi han havde god Tro til at sejre i en Stilling, som Fjenden ikke kunde undgaa at vende Siden til, naar han fortsatte sin Fremrykning. Denne Tilladelse fik han.

Efterat Stenbock ved sin Bevægelse den 22de Februar imod Syd, til Hästveda, havde tvunget den danske Hær til at rømme Kristianstad, blev han staaende i to Dage, og drog derpaa lige imod Vest til Vankiva, norden for Finjasjø. I Vankiva blev han i nogle Dage, væntende paa, at den danske Hær, som stod langt sønden for ham og følgelig havde en længere Vej at tilbagelægge til Helsingborg, skulde fortsætte sit Tilbagetog. Da dette ikke skete, gik han den 27de til Norra-Rørum, som ligger otte Mile østen for Helsingborg, og Fortropperne besatte Rønneaaens Overgangssteder, Foresta og Hasslebro. Men den danske Hær, som stod fire Mile sønden for den svenske, lod sig ikke skræmme, men beholdt sin gode Stilling ved Skarhult. Til Held for den svenske,

men til stort Uheld for den danske Hær, kastedes Reventlow den 27de Februar paa Sygelejet og maatte nedlægge Befalingen. Han angrebes pludselig af en voldsom Gigtfeber, der lamslog hans Lemmer, og Befalingen overdroges til Jørgen Rantzau. Nu havde Stenbock vundet Spil; alle de ængstlige Personligheder, der opholdt sig ved Hovedkvarteret, Eichstedt, Rodsten og Brockdorff, trængte paa den nye General, at han skulde føre Hæren til Helsingborg, for at de i Nødsfald kunde slippe over til Sjæland. Endnu fra sit Sygeleje skrev Reventlow til Overkrigssekretæren, Gehejmeraad Lente, at, hvis Gud vilde styrke ham og rejse ham fra Sygesengen, og Hs. Majestæt atter vilde forunde ham Anførslen over Hæren, saa maatte han dog gøre til udtrykkelig Betingelse, at Generalerne Rodsten og Brockdorff ufortøvet fjærnedes fra Hæren, thi, saa længe de vare tilstede, hindrede de, at der kunde udføres noget som helst gavnligt og frugtbart. Naar disse to skadelige Elementer vare fjærnede, saa vilde han paa Slagdagen opholde sig hos Føreren for den højre Fløj, General Rantzau, da man maatte passe paa den iøvrigt dygtige Mand, at han i sin ubændige Hidsighed ikke skulde begaa en Dumhed. General Schønfelt burde føre Midten og Dewitz den venstre Fløj. Skulde da et uheldigt Skud træffe nogen af dem, saa havde Kongen fortrinlige Oberster, der kunde erstatte Generalerne. Efter at have lagt Ministeren dette paa Hjærte, gentager han i en Efterskrift, at Rodsten og Brockdorff, sidstnævnte var hans Svoger, nødvendig straks bør fjærnes. Allerede tidligere havde han forlangt, at Schønfelt, som stod med et Korps i Holsten, ufortøvet burde sendes til Skaane for at erstatte Gersdorff, som man havde taget fra ham og sendt til Flandern. — I Slutningen af Februar befalede Kongen Schønfelt at begive sig til Skaane. Denne havde imidlertid erfaret, at Reventlow var bleven syg, og maa have haft ringe Tanker om hans Efterfølgers Feltherredygtighed; thi han svarede meget ærbødig, at han med Glæde ofrede sit Liv for Kongen og Danmark,

naar det var til sammes Gavn; men naar Hs. Majestæt fordrede, at han skulde tjene under Rantzau, saa maatte han i al Underdanighed bede om sin Afsked. Kongen skrev meget ærgerlig paa dette Svar, som Overkrigssekretæren tilstillede ham: »Das er bleibe«.

Fra den 25de Februar til den 1ste Marts stod den danske Hær i den af Reventlow valgte Stilling: den havde Lund bag ved sig og hele Landet imellem Malmø og Ystad til sin Underholdning. Da to af vore Rytterregimenter, andet sjællandske og det fra Ungarn hjemvendte Dragonregiment, som stode paa Forpost i Næs og Bosarp, vare for nær ved Fjenden, der havde taget Stilling ved Hassle og Rønneholm, fik de den 27de Befaling at gaa til Skarhult. Næppe havde de brudt op, saa bleve de forfulgte af to Rytterregimenter under Bennet og Dücker, som efterfulgtes af Fodfolk under Palmqvist og Taube. Uheldigvis toge vore Kyraserer det første svenske Regiment, som de stødte paa, for det ungarske Dragonregiment, der bar blaa Kjoler som Svenskerne, og de bleve først Fejltagelsen var, da de havde Fjenden tæt foran sig. De tabte imidlertid ikke Modet, men banede sig Vej forbi ham med et Tab af tresindstyve døde og saarede; Oberst Legel fik et Sabelhug tværs over Ansigtet. De ungarske Dragoner, som førtes af Oberstløjtnant Prehn, stødte sammen med Svenskerne ved Næs Kirkeby. Da han saa, at han ikke kunde undgaa Kampen, lod han en af sine Eskadroner sidde af ved Indgangen til Byen, posterede den bag Kirkegaardsmuren og stillede de andre Eskadroner i Baghold i Byen. Det svenske Rytteri, der travede frem ad Vejen, modtoges med en saa eftertrykkelig Ild af den tilfods kæmpende Eskadron, at det stansede. Prehn gav det ikke Tid til at komme sig af sin Overraskelse, men svingede ud af Byen med sine Eskadroner, red ind paa det, slog det og forfulgte det en halv Mils Vej. Fjenden efterlod nogle og tyve døde og saarede paa Pladsen og mistede desuden syv Fanger. Af vore Folk

saaredes Obersten og ni Mand. Den næste Dag, d. 28. Februar, væntede den danske Hær at blive angreben, og stod i Slagorden med højre Fløj støttet til Rosløf og venstre til Stora-Skeglinge. Foran Stillingen strakte sig en stor Mose, der var dækket med spejlklar Is. Da Angrebet udeblev, gik Hæren om Aftenen igen i sine Kvarterer, og indtog atter den næste Morgen, den 1ste Marts, sin Slagorden i ovennævnte Stilling. Men da Svenskerne endnu ikke lode sig se, var det forbi med Jørgen Rantzaus Standhaftighed: han gav efter for nogle Generalers Forestillinger og besluttede at gaa til Helsingborg, skønt han selv havde erklæret, at det var ensbetydende med Hærens Ødelæggelse. Kl. 3 Eftermiddag brød Hæren op og gik til Sødra-Veddinge og Stora-Harje ved Kæflingeaa. Undervejs modtog den to Breve fra Kongen, som indeholdt Fuldmagt for Reventlow og, saafremt han var syg, for Rantzau, til at levere et Hovedslag, men samtidig advarede Kongen sin Hærfører for at tabe Forbindelsen med Helsingborg. Formaningen styrkede Rantzau i hans Beslutning. Den svenske Hær brød samtidig op og gik frem til Saxaa, norden for Norra-Veddinge, for ved sin truende Stilling at tvinge den danske Hær til at fortsætte sit Tilbagetog, uden selv at udsætte sig for at blive indviklet i et Hovedslag. Om Natten stode begge Hære under aaben Himmel og sov med Geværet i Armen; Afstanden imellem dem var næppe en halv Mil. — Den 2den Marts fortsatte den danske Hær Tilbagetoget; imellem Saxtorp og Anneløf gik den over Saxaa, der udmunder sønden for Landskrona i Øresund, og havde den svenske Hær, der gik igennem Dagstorp, tæt efter sig. For derefter at naa Stillingen ved Rå, sønden for Helsingborg, skyndte Rantzau sig med at føre Hæren igennem Snævringen ved Norra-Møinge, da han formodede, at Stenbock vilde indvikle ham i Fægtning, medens han gik gennem Passet. Tolv danske Eskadroner bleve staaende sønden for Møinge, med Befaling at opholde Fjenden, indtil Hovedkorpset og Trosset vare

komne norden for Passet. Stenbock, som selv var tilstede blandt sine Fortropper, saa rolig paa, at det danske Fodfolk og Artilleri ordnede sig paa Højderne norden for Passet; først efterat Rytteriet var travet ned i Snævringen, lod han sin Hær bevæge sig langsomt ned til Møingeaa; men hans forreste Tropper modtoges af en saa eftertrykkelig Artilleriild, at de vege tilbage. Baade det danske Rytteri og Fodfolk forlangte nu atter at føres fremad: vedvarende Raab »Fremad« løde fra Afdelingerne og tolkede Soldaternes Iver efter at lade Sagen komme til en Afgørelse. Ikkun Generalerne vare af en modsat Mening, og førte Artilleriet og Fodfolket tilbage til Rå, hvor det blev udskibet fire Maaneder tidligere. Venstre Fløj støttedes til Kvistofta, højre til Glumsløf. Rytteriet blev staaende norden for Møinge til Midnat, og gik derpaa til Glumsløf, hvor Hæren hvilede den næste Dag. De udsendte Patrouiller berettede, at Svenskerne stode rolige imellem Annelöf og Norra-Veddinge. Den 5te Marts trak den danske Hær sig tilbage til Helsingborg og slog Lejr østen for Byen. Stenbock, der nu havde fri Forbindelse med Fæstningerne Malmø og Landskrona, havde foreløbig opnaaet, hvad han vilde. Han indkvarterede sig i Norra-Veddinge og lagde sin Hær i Landsbyerne imellem Saxaa og Kæflingeaa, for at den kunde styrke sig til det forestaaende Slag. — Da den danske Hær forlod sin gode Stilling ved Skarhult, var Stenbocks Hær ifærd med at bukke under af Mangel paa Fødevarer. Den 2den Marts skrev han til sin Regering i Stockholm, »at, hvis den danske Hær var bleven staaende ved Skarhult, havde det set galt ud for ham; thi Folket havde ikke faaet Brødføde i flere Dage, og mange faldt omkuld som døde. Hestene lagde sig af Træthed, og en stor Del af Mandskabet var bleven liggende undervejs. Havde denne Tilstand varet ved endnu i nogen Tid, uden at Folket kunde faa Proviant, saa var hele Hæren kreperet; thi Bonden havde hidtil været mere end uvillig til at bringe den det allermindste«.

Nu var alt forandret til det bedre, Fæstningerne vare befriede, hele det rige Land havde han bag ved sig. Brød, Kanoner og Artillerister samt de nødvendige Kugler og Bomber fik han fra Malmø, hvorfra han ligeledes vilde drage en Bataillon til sig, inden han angreb Danskerne i deres Stilling ved Helsingborg.

Efterat Rantzau havde ført Hæren til Helsingborg, mældte han til Kongen, at den nu var kommen træt og udmattet tilbage til sit Udgangspunkt. Den havde medbragt over tusinde syge, som paa Reventlows Foranstaltning vare overskibede til Helsingør. Der laa de som herreløst Kvæg paa Gaderne, og Proviantsforvalterne nægtede at drage Omsorg for dem. Generalen bad Kongen om Læger, Medicin, Kvarter og god Forplejning til de syge, da de ellers vilde omkomme. Det var langt rigtigere at sørge for deres Helbredelse, end saaledes lade dem ligge for Lud og koldt Vand, thi Hæren trængte til Forstærkning. Han mindede Kongen om, at Rytteriet var svundet ind til Halvdelen. De fleste Ritmestre vilde ikke kunne bringe deres Kompagnier i Orden, hvis ikke de fik 1000 Rd. til Indkjøb af Heste. Med de 300 Rd. aarlig i Remontepenge, som de iøvrigt endnu havde tilgode fra det forrige Aar, var det dem en Umulighed at udrette noget. Paa hans Opfordring havde alle Generaler, Stabsofficerer, Kaptejner og Ritmestre givet deres Haandheste til Rytteriet, for at bøde paa den stedfindende Mangel. Overkrigssekretæren anmodede han om at ile med de i Holsten staaende Afdelingers Overførelse, da Svensken pralede med, at han inden otte Dage vilde kaste den danske Hær i Søen. — Denne Paamindelse bevægede Regeringen til at forstærke sin skaanske Hær med fem Eskadroner og syv Batailloner, nemlig Garden tilhest, 1ste fynske Rytterregiment, Lepels Fodregiment, fire sjællandske og en laalandsk Bataillon af det 1701 oprettede natjonale Fodfolk.

I Forening med alle sine Generaler undersøgte Rantzau Egnen om Helsingborg, for at finde en fordelagtig Valplads. Brockdorff foreslog, at man skulde lejre sig tæt norden for Helsingborg, og Overgeneralen vilde, at man skulde stille sig tre Fjerdingvej sydøst for Helsingborg, ved Vælluf. Begge Forslag forkastedes, og alle enedes efter to Dages Undersøgelser om en Stilling imellem de to ovennævnte, en Fjerdingvej nordøst for Helsingborg. Den venstre Fløj var dækket af en meget dyb, skovbevokset Kløft, den højre af en bred Mose, som Frosten rigtignok havde størknet. Foran den højre Fløj laa i en Fjerdingvejs Afstand Landsbyen Filborna. Foran Midten dalede Marken paa en Strækning af tusinde Skridt jævnt ned imod en dyndet Lavning. Paa begge Stillingens Fløje var der Bakker, hvorfra man kunde overskue hele Egnen. Hærens Teltlejr blev rejst tusinde Skridt bag anden Træfning. Da nogle Afdelinger savnede Telte, bleve de indkvarterede i de nærmest foran Stillingen værende Landsbyer. I Filborna lagdes det ungarske Fodregiment under Lepel og en Eskadron af Livregiment Dragoner, i Ramløsa det østsjælandske Regiment under Oberst Biegen og den laalandske Bataillon under Oberst Juel. Helsingborgs Forskansninger besattes med 32 tolvpundige Kanoner og en Bataillon under Oberst Bippen. Naar der løsnedes tre Kanonskud fra Taarnet »Kærnan« i Helsingborg, saa var det Tegn paa at Fjenden var i Fremrykning; paa dette Signal skulde hvert Regiment indtage sin Stilling.

Da der var stor Brist paa Hø, Halm og Lejrstraa, saa hjemsendtes alle de tagne Bøndervogne. Daglig sendte Rytteriet mindre Afdelinger til Nabobyerne, for at tage det Hø og Halm, som der fandtes. Ligeledes sendtes der Afdelinger ind i Skovene for at hugge det fornødne Brændsel til Madens Kogning og til at varme sig ved. Soldaterne toge helst det Brænde, der var nærmest ved Haanden, om det saa var Gulve, Døre, Vindueskarme og Taglægter. Rantzau lod derfor bekendtgøre under Paukers og Trompeters Lyd, at det under Livsstraf

forbødes Soldaterne at nedbryde Husene. Enhver Soldat, som tilføjede Beboerne noget ondt, skulde uden Barmhjærtighed hænges. Ingen maatte fjærne sig mere end hundrede Skridt fra Lejren, hvis han ikke var forsynet med en skriftlig Tilladelse af sine Foresatte. For at vaage over Efterlevelsen red Generalprofossen med en Underofficer, tolv Ryttere og sine Knægte rundt om Lejren og hængte paa Gerningstedet de værste af Plyndrerne. Resten blev bragt til deres Afdelinger og slap med Spidsrod. Med Undtagelse af tre Marketendersker for hvert Kompagni sendtes alle Kvinder fra Lejren over til Sjæland. Til Forposttjenesten anvendtes daglig 260 Ryttere, som i mindre Tropper paa tolv til seksten Mand dækkede Tilgangene til Lejren og undersøgte Omegnen i flere Miles Omkreds.

Saaledes hengik Dagene fra den 5te til den 8de Marts, uden at Svenskerne viste sig; men den 8de bragte vore Patrouiller den Efterretning, at Stenbock var gaaet forbi Landskrona og kun var en Mil fjærnet fra Lejren. Efterat have anbefalet den største Aarvaagenhed begav Rantzau sig med sin Stab den 9de om Morgenen, det var en Søndag, til Filborna, og red derfra udenom Lejren, langsmed samme, i en halv Mils Afstand. De udskikkede Ryttere fortalte ham, at den svenske Hær den 8de var gaaet til Hæslunda og nu var paa Vejen til Kropp, stedse dragende frem imod Nord, østen om Helsingborg og den danske Hær. Rantzau sendte ufortøvet en stærk Patrouille til Hæslunda for at faa Vished om disse Meddelelser, og vendte derpaa tilbage til Helsingborg, hvor han bivaanede den tyske Gudstjeneste. Om Eftermiddagen red han atter ud med nogle Generaler, efterat have overdraget til Kammerherre Eichstedt at udgive Dagsbefalingen. Han red igennem Filborna hen imod Kropp, og Rodsten, der havde fulgt med, lod sine Ordonanser ride over den imellem begge Byer flydende Bæk. Isen var stærk nok til at bære baade Mennesker og Heste. Da Overgeneralen var kommen en Fjerdingvej hinsides Filborna,

hørtes der tre Alarmskud fra Kærnan, det aftalte Tegn paa at Fjenden nærmede sig. Rantzau, der paa hele sit Ridt ikke havde mærket det ringeste til Fjendens Lejr eller Bevægelser, blev højlig forbavset. Tillige med sine Ledsagere lod han Hestene strække ud og jog tilbage til Lejren. Undervejs traf han paa de fra Filborna og Ramløsa kommende Afdelinger, som vare blevne alarmerede og vare ifærd med at rykke ind i Stillingen. Da han kom til Lejren, meddelte Eichstedt ham, at Kaptejn Buchwald af den østsjælandske Bataillon var Skyld i Forstyrrelsen. Han havde ladet slaa Alarm og forladt Ramløsa, fordi han havde set en Patrouille komme tilbage i Galop. Den laalandske Bataillon, som laa sammesteds, var fulgt efter, og det Rygte opstod, at Svenskerne havde villet opsnappe de i Ramløsa staaende Batailloner. Uden at undersøge, om Fjenden virkelig var i Nærheden, lod Eichstedt de tre Kanonskud løsne fra Kærnan, og hele Hæren kom paa Benene. En Eskadron sendtes til Ramløsa og vendte snart tilbage med Underretning, at Fjenden slet ikke havde været i denne Egn af Landet. De danske Patrouiller, der gik imod Kropp og Fleninge, bragte derimod Underretning om, at Svenskerne nu stode tre Fjerdingvej fra Lejren, med højre Fløj ved Fleninge, og at deres Linie strakte sig tværs over Engelholmsvejen langs med Bakkerne ved Kropp hen imod denne By. Da deres Vagtblus kunde iagttages, maatte nu hele Rytteriet have sadlet om Natten, og det Fodfolk, der havde ligget i Landsbyerne, bivuakerede paa deres Plads foran Teltlejren. Baade Geværer og Krudt bleve slemt medtagne, da det regnede jævnt hele Natten.

Den 10de Marts red Rantzau igen ved Dagens Frembrud ud for at spejde efter den svenske Hær; men, da der stod en tyk Taage over Egnen, og der allevegne fra indløb Mælding, at Fjenden havde kastet vore Patrouiller, saa turde han ikke vove at fjærne sig for langt fra Hæren. Han red derfor tilbage til Forposterne, som afløstes, og sendte stærke Patrouiller

frem ad Engelholmsvejen; selv begav han sig med sine Generaler til den venstre Fløj. — Alle vare af den Mening, at man burde oppebie Svenskernes Angreb i den engang valgte Stilling, men ingen formodede, at det paa denne Dag vilde komme til Slag, da Svenskerne efter Rantzaus Mening umulig kunde gaa fremad i saa taaget Vejr. Han lod Hæren, der havde indtaget sin Slagstilling, gaa ind i den bag samme værende Teltlejr, og sendte Afdelinger til Helsingborg efter Øl og Brød, som Soldaterne ikke havde faaet udleveret den foregaaende Dag. Selv red han ind til Helsingborg og skrev temmelig uoverlagt til Kongen, at det forekom ham, at Fjenden ikke turde vove et Slag, men derimod havde til Hensigt at afskære os fra de faa Fornødenheder, vi endnu vare i Stand til at opdrive i Omegnen. Alligevel fandt han det raadeligt at blive staaende og hverken foretage nogen Bevægelse til højre mod Landskrona eller til venstre mod Kullen, da man derved let kunde blive afskaaren fra Helsingborg, som var Støttepunktet for Tilførslen fra Sjæland. Uagtet Svenskerne havde et talrigere Rytteri, ønskede han dog inderlig, at det snart maatte komme til Slag, thi der havde i de sidste Dage været stor Mangel paa Brød og paa Foder. Han bad derfor Kongen indstændig om at fremskynde Tilførslen og formaa Kornhandlerne i Kjøbenhavn til at indskyde en Trediedel eller Halvdelen af deres Forraad. Alle overflødige Officers- og Trosheste havde han besluttet at sende over til Sjæland. Iøvrigt stode Sagerne saa, at han endnu ikke vidste, hvilken endelig Beslutning man burde tage. Brevet endte med, at han efter Middag vilde sammenkalde et Krigsraad og indsende dets Betænkning til Kongen. Denne Ulejlighed sparede Stenbock ham, thi henved Klokken 10 Formiddag bragte en Patrouille den bestemte Efterretning, at den svenske Hær var isigte. Formedelst den tykke Taage kunde vore Forposter ikke sige med Bestemthed, om det var et mindre Korps, som blot

rykkede frem for at undersøge vor Stilling, eller om det var hele den fjendtlige Hær, de havde for sig.

Efter at have draget Forstærkning til sig fra Malmø, brød Stenbock den 8de Marts op med sin Hær fra den to Mile østen for Landskrona liggende Landsby Norra-Veddinge. Han drog ikke lige mod Helsingborg, men omgik Byen i en stor Bue, saa hans Hær igen skød sig forbi den danske og kom norden for den. Uagtet han ikke kendte Danskernes Stilling, haabede han alligevel, at det vilde lykkes ham at overfalde dem, ved pludselig at bryde frem i sydlig Retning gennem Skovene norden for Helsingborg. Hans Hær drog fremad i fire Kolonner: den højre og venstre Fløjkolonne bestod hver især af atten Eskadroner i første Træfning og tolv i anden; i Midten gik Fodfolket ligeledes i to Kolonner, hver med seks Batailloner i første og fire i anden Træfning. Den 9de Marts drog den svenske Hær til Fleninge og stod nu en Mil nordøst for den danske Hær. Begunstiget af en stærk Taage, som skjulte hans Fremrykning, gik Stenbock d. 10de Marts i Dagbrækningen lige mod Vest til Allerum og derfra ad slette Skovveje imod Syd til Pilshult, hvor flere danske Trosvogne bleve opsnappede. I Nærheden ad Pilshult stødte de svenske Fortropper paa danske Forposter, som ilede tilbage med Mælding, at Fjenden nærmede sig nordfra. Flere Landmænd havde bragt samme Besked, men de danske Generaler vægrede sig haardnakket ved at tro, at en Hær turde bevæge sig i denne Taage, og mente, at det kun var en mindre Afdeling, som var redet frem for at spejde. Fra den Bakke, som de holdt paa foran den venstre Fløj af Teltlejren, saa de pludselig foran dem, da Taagen lettede Kl. 10 Formiddag, i en lille halv Mils Afstand talrige Faner vaje i Skovranden ved Pilshult. Nu kom der Liv i Lejren. Fra Kærnan løsnedes de tre Larmskud, som kaldte alle de Soldater, der opholdt sig i Byen, ud til deres Regimenter. De, som ikke skyndte sig, bleve drevne ud af Kommandantens Underofficerer. Regimenterne rykkede ilfærdig,

uden at have fortæret deres Middagsmad, ud af Teltlejren og stillede sig i Slagorden foran samme i den forud afstukne Stilling, i lange, snorlige Linier, som Datidens Krigskunst fordrede. 16 Batailloner stode i Midten, 29 Eskadroner samt 4 Batailloner paa begge Fløje. I Fodfolkets første Træfning stod der atten Kanoner. Desuden raadede Rantzau over et Reserveartilleri paa tre tolvpundige, fire sekspundige, to firepundige og to tipundige Haubitser, som Artilleriets Fører stillede paa den ved venstre Fløj værende Bakke. Fodfolket i første Træfning stod bag dobbelte Spidsbjælker, som skulde hæmme de svenske Pikenerers og Rytteres Anfald. Foran den første Træfning dalede Jordsmonnet ned imod et Morads, som var blevet opblødt ved den foregaaende Dags og Nats vedholdende Regn. Dette skulde Svenskerne overskride indenfor de danske Kanoners Ild. Dernæst var Jordsmonnet paa det nærmest Moradset værende Stykke fuldt af Tuer og store Sten. Den gensidige udførlige Opstilling ses bedst paa omstaaende Plan.

Altsaa 29 Eskadroner, 20 Batailloner og 28 Kanoner mod 60 Eskadroner eller Kompagnier, 22 Batailloner og 26 Kanoner. Rytteriet, Hovedvaabnet, var mere end dobbelt saa stærkt i den svenske Hær som i den danske. De danske Eskadroner vare i Gennemsnit paa 100 Mand; planmæssig var Rytterregimentets Styrke 450 Mand, inddelt i tre Eskadroner eller seks Kompagnier. De danske Batailloner vare paa 400 Mand, inddelte i seks Kompagnier; planmæssig var Bataillonen paa 600 Mand. De svenske Eskadroner eller Kompagnier vare ligeledes i Gennemsnit paa hundrede Mand. Oprindelig var Regimentet 1200 Mand stærkt, inddelt i otte Kompagnier eller Eskadroner, hver paa 150 Mand. Det svenske Fodfolk havde samme Inddeling og Styrke som Rytteriet, med Undtagelse af Malmø Regiment, af hvilket kun 500 Md., inddelte i to Batailloner, deltog i Slaget. Hele den danske Styrke beløb sig til henved 12,000 Mand og Svenskernes til henved 16,000 Mand. Den

Den danske Hær under Rantzau.

Første Træfning.

Dewitz.
- 1 Fodreg. 2 Bat. — Lepel.
- Dragoner 4 Esk. — Eiken.
- Marine 2 Bat. — Gabion.
- 1 Jydskelivr. 2 Esk. — Ecker.
- 1 Fynske 2 Esk. — Holck.
- 2 Fynske 2 Esk. — Dedez.
- 3 Sjæl. Ryt. 2 Esk. — Schack.

Eichstedt.
- Grenaderkp. 2 Bat. — Eichstedt.
- Jydske 2 Bat. — Blücher.
- Fynske 2 Bat. — Eindten.
- Dronn. 2 Bat. — Due.
- Fodg. 2 Bat. — Danckwarth.

Rodsten.
- 1 Sjæl. Ryt. 2 Esk. — Løvenhjelm.
- Hestg. 3 Esk. — Morner.
- Pr. Krist Fodreg. 2 Bat. — Lattorf.
- Liv Drag. 6 Esk. — Holst.

Anden Træfning.

Sprengel.
- Sjællandske nationale Dragoner 8 Esk. — Scherz.

Hessen.
- Laaland. 1 Bat. — Juel
- V.-Sjælland. 2 Bat. — Biegen.
- Ø.-Sjælland. 1 Bat.
- Hessen. 2 Bat. — Pr. af Hess.

Brockdorff.
- Sjællandske nationale Dragoner 3 Esk. — Kaphengst

Den svenske Hær under Stenbock.

Første Træfning.

Burenskjøld.
- Lewenhaupts Rytt. 6 Esk. — Odelstrøm.

Gyllenstjerna.
- Østgøta Rytt. 6 Esk. — Roxendorff.
- Vestgøta Rytt. 6 Esk. — Hjerta.

Palmqvist.
- Hamiltons Reg. 2 Bat. — Danckwarth.
- v. d. Noths Reg. 2 Bat. — Bildstein.

Taube.
- Schommers Reg. 2 Bat. — Hastfehr.
- Jønkøp. 2 Bat. — Fleetwood.

Sparrfelt.
- Kronob. 2 Bat. — Håsteske.
- Sparf. Reg. 2 Bat. — Tranhjelm.

Mejerfelt.
- Upland. 8 Esk. — Kruse.
- Adelsf. 2 Esk. — Benzet og Lenk.

Ascheberg.
- Enkeds Rytt. 8 Esk. — Soop.

Anden Træfning.

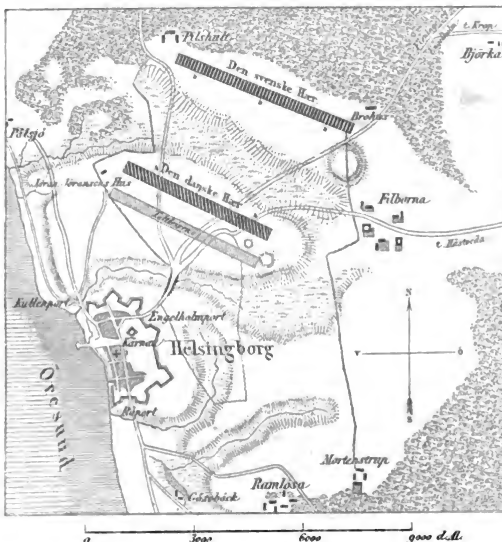
Lewenhaupt.
- Småland. 4 Esk. — Bonde.
- Østgøta 2 Esk.
- Gyllenstj. Rytt. 6 Esk. — Morman.

v. der Noth.
- Sødermanl. 2 Bat. — Coijet
- Østgøta. 2 Bat. — Gripenskjold og Lowen.
- Vestmanl. 2 Bat. — Tunderfelt
- Kalmare. 2 Bat. — Bjornberg
- Upland. 2 Bat. — Braun og Forbus.

Dücker.
- Lifregim. 8 Esk. — Yxkul og Krusbjørn.
- Småland. 4 Esk. — Dücker.

danske Opstilling havde den Hovedfejl, at næsten hele Styrken stod i første Træfning. Flere af Regimenterne bleve kort før Slagets Begyndelse flyttede fra anden til første Træfning.

Slaget ved Helsingborg. Inden Svenskerne rykkede frem, lod Stenbock uddele Brød og Brændevin til Mandskabet,

vel vidende, hvor vigtigt det er, at Soldaten styrker sit Legeme forinden Slagets Begyndelse, at Kræfterne ikke svigte for tidligt, hvis Kampen bliver langvarig; Geværer og Kanoner, som vare blevne fugtige af Regnen, lod han afblæse. Den danske Hær fik derved Tid til at stille sig i Slagorden.

Saasnart den svenske Hær havde viklet sig ud af Skovene ved Pilshult, hvor de snævre Skovveje lagde den mange Hindringer ivejen, rykkede Stenbock med sin højre Fløjs første Træfning imod Danskernes venstre Fløj; men hans Rytteri, der stansedes af Kløfter og Krat, blev saa eftertrykkelig modtaget af det danske Artilleri, at det atter trak sig tilbage og blev staaende lige overfor vor venstre Fløj. Da dette Forsøg var mislykket, befalede Stenbock sin Midte og venstre Fløj at brede sig ud imod Vest, for at erholde samme Frontlængde som den danske Hær, hvornæst han vilde foretage et Angreb imod Danskernes Midte og højre Fløj. Spillet stod endnu godt for den danske Hær, og en koldsindig General vilde have sendt en Del af Reserveartilleriet til Bakken paa den højre Fløj, for at berede Fjenden en varm Modtagelse, naar han nærmede sig. Men da Rantzau saa Fjenden forlænge sin Frontlinie over imod den højre Fløj, kom det for Dagen, at han savnede den for en Overgeneral nødvendige Ro og Sindighed. Han saa i Aanden sin Stilling omgaaet og Fjenden bagved sin højre Fløj, endnu inden han var kommen i Højde med den. Generaladjutant Huitfeldt sendtes til Føreren for højre Fløj, General Rodsten, med Bud, at han ufortøvet skulde rykke frem, for ikke at blive omgaaet. Midten fik Befaling at følge denne Bevægelse og foretage en Svingning fremad til venstre. Den gode Stilling forlodes. Bataillonerne kom i Uorden, Regimentskanonerne sakkede agter ud og kunde ikke føres frem for Sten, Vandhuller og Tuer. Hensigten med denne Bevægelse var, at man vilde forekomme Fjenden i at besætte Højden ved Filborna, hvorfra Rantzau haabede at stanse Svenskerne. I sin Utaalmodighed mærkede han ikke den Uorden, han ved sit Hastværk voldte, og at der blev store, fordærvelige Mellemrum. Han gav ikke Regimenterne Tid til at ordne sig, men sendte dem Bud paa Bud om at skynde sig; han behandlede Hæren, som om den udelukkende bestod af let

Rytteri. Da det ikke gik ham hurtigt nok, jog han selv hen til den højre Fløj for at bringe den raskere fremad.

I Spidsen for denne Fløj travede Gardens tre Eskadroner, førte af Oberst Mørner, rolig og bestemt fremad i Linie. Da de kom henimod Filborna, fik de Øje paa de forreste svenske Eskadroner, som ligeledes travede imod denne By. Garden galopperede imod dem, men de svenske Fortropper undvege Sammenstødet, red til højre og stillede sig bag et lille Mosedrag med rindende Vand, hvor de oppebiede Forstærkningen, ni Eskadroner under Burenskjøld, som ordnede sig til Angreb bag en lille Høj østen for Filborna. Vor højre Fløj rykkede imod dem, og Rodsten mældte til Rantzau, som imidlertid var kommen, at hans Eskadroner nu ikke vare 50 Skridt fjærnede fra Fjendens. I første Træfning havde vi ni Eskadroner, nemlig Garden og Livregiment Dragoner, der førtes af Holst; efter dem fulgte tre Eskadroner af anden Træfning under Sprengel. Rantzau befalede Rodsten at hugge ind i Galop. Eskadronerne fløj mod hinanden: Svenskerne bleve fuldstændig kastede ved første Sammenstød og forfulgte af Livregimentet og Sjælands Dragoner, medens Garden, efter at have drevet Svenskerne paa Flugt, atter ordnede sig og stod rede til at gøre et nyt Angreb. Fem Standarter og flere Par Pauker erobredes, General Burenskjøld, hans Adjutant, Bildstein, og en af Stenbocks Adjutanter toges tilfange. Da Svenskerne paa Flugten maatte springe over et Stendige, som de vare redne over under Fremrykningen, bleve mange af de sletteste Ryttere indhentede af Sprengels Dragoner og dels nedhuggede, dels tagne tilfange.

Rantzau saa imidlertid, at nye Kavalerimasser bevægede sig frem imod hans højre Fløj. Det var den anden Halvdel af Svenskernes venstre Fløj under Gyllenstjerna og Lewenhaupt, i alt 21 Eskadroner. Han stillede derfor Løvenhjelms Kyraserer, det første Sjælandske Regiment, ved Siden ad Garden, og befalede Rodsten at samle de forfølgende Dragoneskadroner

og stille dem bag Garden og det første Sjælandske Regiment. Tillige sendte han Bud til sin venstre Fløj efter Forstærkning. Denne var allerede undervejs. Dewitz, der førte den venstre Fløj, havde straks, da han saa højre Fløj trave fremad, sendt Kyradserregimenterne, Tredie Sjæland og Andet Fyn under Deden og Schack afsted. De fire Eskadroner travede mellem den danske Midtes første og anden Træfning hen til højre Fløj og gik efter Brockdorffs Anvisning frem paa begge Sider ad Vejen til Filborna. Saasnart Livregiment og Sjælands Dragoner vare bleve samlede, ordnede de sig ikke bag ved Garden, som det var dem budt, men paa højre Fløj af første Træfning. Rantzau satte sig selv i Spidsen og førte Rytteriet frem til et nyt Angreb; han skyndte sig, thi han mærkede, at Stenbock ligeledes trak Forstærkning til sig. Svenskerne havde allerede flere end tredive Eskadroner imod vore atten. Deres Overmagt havde tillige den taktiske Fordel, at, medens Rantzau gik frem imod Øst, kom den svenske Forstærkning, der gik frem fra Nord til Syd, med sine friske Kræfter ind paa Siden af ham, ja de kom endog frem bag vore Eskadroner.

Nu foretoges det andet Angreb. De svenske Eskadroner bleve atter kastede, ikke alene den første Træfning, men ogsaa seks Eskadroner af den anden Træfning. Rantzau, som ikke vilde give de flygtende Tid til at fatte sig, jog efter dem, lod alt, som stansede, hugge ned, og oversaaede Valpladsen med svenske saarede, saa man skulde synes, at Slaget var vundet. Men Stenbock understøttede sine Flygtninger med stor Snildhed og Overmagt. Tolv Eskadroner, som kom til Forstærkning fra hans højre Fløjs anden Træfning under Dücker, galopperede ind imod vor blottede venstre Side og banede sig Vej frem til den danske Garde og Livregimentets Rækker. Det sidste Regiment havde allerede i det første Angreb mistet sin kække Oberst, Holst, som dræbtes paa Stedet; nu faldt ogsaa hans Efterfølger, Oberst Kaplau. Af Gardens Officerer vare Oberst Mørner, Major Gram og mange flere

haardt saarede; Oberst Sprengel var falden. Saa mange Føreres Fald virkede forstyrrende. Da nu Livregiment Dragoner angrebes i Ryggen, blev Mandskabet uroligt og raabte: »Tilbage«. Det hjalp kun lidt, at de første svenske Eskadroner, som brøde ind bag ved dem, bleve stansede for et Øjeblik af de bageste af Mørners og Løvenhjelms Eskadroner. Tilliden var borte, og der kom Uro i Blodet. Overgeneralen Rantzau befandt sig foran den forreste Eskadron, med hvilken han tumlede sig ret af Hjærtens Lyst og forfulgte de først slagne svenske Eskadroner. Han begreb ikke, hvor den Larm kunde opstaa, at man var bleven angreben i Ryggen. Han tænkte ikke paa Resten af sin Hær, som ved hans hovedkulds Fremrykning befandt sig i en mislig Tilstand, daarlig i Stand til at optage Kampen med det svenske Artilleri og Fodfolk, som, efterat være kommen i Højde med den danske Midte, nu gik over Mosen og angreb det i enkelte spredte Stykker af sit Artilleri forladte danske Fodfolk. Rantzau tænkte slet ikke paa, at hans Plads burde være, hvor han kunde overskue og lede sin Hær, og ikke foran den forreste Eskadron paa højre Fløj. Der kan indtræffe Øjeblikke i ethvert Hovedslag, hvor en General, for at opflamme sine Soldater og bringe dem til at staa eller gaa fremad, som det kan falde sig, bør opholde sig i den stærkeste Ild; men han misforstaar sin Stilling, naar han ved Slagets Begyndelse sætter sig i Spidsen for nogle Eskadroner og lader Resten skytte sig selv. Rantzau skænkede ikke saadanne Betragtninger en Tanke: han raabte sit »Efter dem!« og huggede de Svenskere ned, som kom under hans Klinge. Larmen og Skriget, at Svenskerne kom bag paa dem, og at de vare omgaaede, naaede omsider de forreste Eskadroner. Pludselig gjorde Livregiment Dragoner omkring i den største Uorden og rev Garden og første Sjællandske Rytterregiment med sig paa Flugten. Forgæves bad og formanede Rantzau baade med det gode og det onde dem til at holde Stand, og huggede mange paa Hovedet for at faa

dem til at staa. Forgæves. Han maatte anmode Rodsten om at samle sine Ryttere nogle hundrede Skridt bag ved Filborna. Rodsten sendte sine Adjutanter efter Prins Kristians Fodregiment og de fire Kanoner, som oprindelig havde staaet ved Siden ad hans Eskadroner, men som ved den afsindige Fremadjagen ikke havde kunnet følge med. Dette skulde nu med sin og Artilleriets Ild skærme hans Rytteri, medens det samlede sig. Regimentet var ikke til at finde. Det havde i stor Uorden, medens det løb fremad, modtaget den første Tørn af de svenske Eskadroner, som angreb fra venstre Side. Efterat have mistet sin Fører, Oberst Lattorf, og mange af Befalingsmændene og Mandskabet, havde Resten trukket sig til venstre og sluttet sig til Fodgarden. Dets Artillerister havde forladt Kanonerne og reddet sig til Helsingborg.

Da Rantzau saa, at de til hans Hjælp fra venstre Fløj hidsendte Regimenter under Schack og Deden, tilsammen fire Eskadroner, endnu vare i Orden, befalede han dem at angribe de svenske Eskadroner, som stode ved Filborna, i Fronten. Selv vilde han omgaa Byen, med hvad han kunde samle, og falde Svenskerne i Flanken. I dette Øjemed galopperede han hen imod en Flok af Sjælandske og Livregiment Dragoner, som, trætte af Kampen, rede langsomt tilbage imod Helsingborg, og bød dem at staa. De undskyldte sig med, at deres Oberster vare faldne og deres Oberstløjtnanter saarede. Han tilbød da selv at ville føre dem. Da det ikke frugtede, skød han de to nærmeste Ryttere, som nægtede at lyde, ned med sine Pistoler og huggede en tredie ned med sin Sabel. Rystet ved denne Generalens Bestemthed, faldt Dragonerne til Føje og ordnede sig under Rantzaus Befaling. Med en Haandfuld, omtrent hundrede Mand, faldt han de nærmeste svenske Eskadroner i Siden, samtidig med at de angrebes forfra af de tidligere nævnte Regimenter. Sammenstødet skete tusind Skridt østen for det Sted, hvor det første Sammenstød havde fundet Sted, og var meget blodigt.

I Spidsen for sine Dragoner kastede Rantzau i første Øjeblik de overraskede Svenskere og trængte ind paa dem. Han rev en fjendtlig Kornet Standarten af Haanden, men fik i samme Nu et Skud i Bryst og Skulder. Rantzau holdt dog den vundne Standart i den sunde Arm, tog Tøjlen i Munden og jog tilbage til sine, der flygtede paany. Han bad Rodsten om at samle Livregiment Dragoner, og begav sig saaret og afkræftet til Fodfolket, som dannede Hærens Midte.

Uagtet den højre Fløj var fuldstændig slaaet, førte Dewitz endnu fire Eskadroner, Kyradserregimenterne, 1ste Fynske og 1ste Jydske under Holck og Eifler, fra venstre Fløj til dens Hjælp. Han gjorde dette tværtimod Generalkvartermester Scheels og Generaladjutant Meyers Raad, ja, hvad der var værre, han satte sig selv i Spidsen for disse Eskadroner; han forlod sin Post, Styrelsen af den venstre Fløj, fordi det forekom ham, at den var bestemt til at staa i Uvirksomhed. Da han kom til den højre Fløj, sendte han straks to Eskadroner efter nogle forfølgende svenske Eskadroner; men kort efter raslede forbi ham og gennem hans Eskadroner de slagne Ryttere af Garden, Sjæland, Fyn og Jylland. De reve ham med paa Flugten, saa hans Eskadroner først igen kunde ordne sig bag Fodfolkets anden Træfning.

Vort Fodfolk, Hærens Midte, havde længe været indviklet i Kampen, da det andet Rytterangreb nærmede sig sin uheldige Slutning. I en Fart, der evindelig blev paaskyndet, havde det naaet ned til Bakkens Fod, men i hvilken Tilstand? Det var skilt fra sine Kanoner, udsat for Indhug i sin højre Side af et sejrrigt Rytteri, og, hvad der var det sørgeligste, uden overordnet Ledelse. Hver Del af Hæren skyttede sig selv. Det danske Fodfolk førtes af Eichstedt og Prinsen af Hessen, om hvilke Reventlow sagde, at de vare maadelige Førere. Svenskerne førtes af Overfeltherren i egen Person, som, uagtet han var styrtet med sin Hest i Moradset og havde faaet et Stød, der gjorde ham til Krøbling, vedblev at føre sine Folk.

Foruden den til hvert Regiment hørende Stab, førtes Fodfolket af Generalerne Palmqvist, Taube, Sparrfelt og v. der Noth. Stenbock foretog ingen omgaaende Bevægelse. Ligesom han havde ladet sit Rytteri gaa lige imod vor højre Fløj, som blot ved Rantzaus uforsigtige Fremrykning kom til at byde ham Siden, saaledes lod han sit Fodfolk gaa over Moradset lige imod Danskernes Midte. Paa Grund af Jordsmonnets Ujævnhed skete Fremrykningen langsomt, men i bedste Orden, og Fodfolket stansede blot for at lade Artilleriet, der fulgte med første Træfning, spy en fordærvelig Ild paa de danske Batailloner, som kun besvarede Ilden med to Kanoner; alle de øvrige havde ikke været i Stand til at følge med deres Afdelinger og stræbte forgæves at indhente dem. Selv det store Batteri paa vor venstre Fløj havde forladt sin Stilling og slæbte sig frem langt bag ved den første Træfning, for paa ny at komme til Skud.

Fodfolkets Kamp begyndte paa højre Fløj imellem den danske Garde og de svenske Regimenter Noth og Hamilton. Garden modtog det svenske Angreb med megen Ro: den fyrede uafladelig med Delingssalver og forsvarede sig kækt. Efterhaanden udbredte Kampen sig langs hele Linjen. De til venstre ad Garden staaende Regimenter efterlignede den ikke, men lode sig lettere overvinde. Den stærke Kanonild, som banede Svenskerne Vejen, og som rev forfærdelige Huller i vore Rækker, havde de ikke Standhaftighed nok til at udholde. Da Regimentet Dronningen, som stod Garden næst, havde mistet sin Fører, Oberst Due, af hvem Kanonkuglerne reve baade en Arm og et Ben, saa veg det og smittede ved sit slette Forhold flere Batailloner. De til venstre staaende Regimenter Fyn og Jylland skøde deres Geværer af paa engang, vendte Ryg og kastede sig ind mellem anden Træfnings Afdelinger. Forgæves bad og truede Officererne, for at bevæge Folkene til paa ny at lade deres Geværer. De hørte ikke paa deres Føreres: Arnold, Eindten, Jantzen og Birchholz's Befalinger,

men flygtede gennem den anden Træfning, som Prinsen af Hessen førte frem til deres Hjælp. Endnu inden anden Træfning fik frit Skud, saaredes Prinsen af Hessen; han vedblev desuagtet at føre sine Folk, og bragte dem frem til det Sted, hvor første Træfning havde staaet. Herfra stansede hans Batailloner i nogen Tid Svenskernes Fremrykning, ved at skyde paa dem med et Geled ad Gangen; men, da de nylig indkaldte natjonale Batailloner Laaland og Sjæland fik Øje paa det fjendtlige Rytteri, som stormede frem forbi dem, saa flygtede de, trods de haarde Ord og skarpe Hug, som vankede af Oberst Biegen og af Dewitz, som med sine fire Eskadroner støttede den anden Træfning. Dewitz forsikrede Fodfolket, at, naar de ikke gjorde deres Pligt, men flygtede som Harer, vilde de inden føje Tid falde under det svenske Rytteris Klinger, en Skæbne, som ogsaa kort efter rammede dem.

Paa højre Fløj af Fodfolket stod Garden tilsidst ene og omringet paa de tre Sider. Paa en Afstand af femten Skridt fyrede endnu de svenske Kanoner paa Garden, hvis Fører, Major Danckwarth, styrede sit Regiment med beundringsværdig Koldblodighed. Efter at hans Hest var skudt under ham, befalede han tilfods, indtil en Kanonkugle sønderrev begge hans Ben. Alligevel beholdt denne Jernmand Herredømme over Smærterne. Idet han søgte at hæve sig paa Stumperne, opmuntrede han sine Folk til at slaa bravt fra sig, indtil han ved den fra flere Sider foretagne Indbrydning blev stødt ned af en svensk Pikener*). Det var en haabløs Kamp, Garden var indviklet i, den maatte ogsaa holde det svenske Rytteri fra Livet. Under denne Kamp var det, at den saarede Overgeneral kom ridende til Garden. Han fandt den omringet af fire Batailloner, hvis forenede Angreb den omsider bukkede

*) Major Danckwarth er bleven begge Ben afskudt, og han stod paa Stumperne og kommanderede, til han blev nedstødt. (Kopi af Gardens Rapport.

under for*). Den danske Hestgarde sluttede sig til Fodgarden, thi lige Børn lege bedst, og i Forening trak de sig tilbage. Den ene Gardebataillon blev paa Tilbagetoget indhentet af det svenske Rytteri, og største Delen faldt for dets Klinger. En Del af den anden overgav sig efter en fortvivlet Kamp til Hamiltons og v. der Noths Regimenter.

Ligesom Livgarden tilfods dannede den højre Hjørnesten for vor Midte, saaledes dannede det andet Garderegiment, Grenaderkorpset, den venstre Hjørnesten for Midten. Grenaderkorpset forsvarede sig saa glimrende, at Stenbock skriver om det: »Dette Regiment holdt sig saa vel, at Udfaldet i nogen Tid var uvist.« Det svenske Fodfolks højre Fløj under Sparrfelt kaldte Schommers Regiment til Hjælp, og da Grenadererne vare blottede paa begge Sider, til højre ved det øvrige Fodfolks Flugt, til venstre fordi Dewitz var draget med Rytteriet til den højre Fløj, saa maatte de forsvare sig imod tre Sider; dog holdt de længe Svenskerne Stangen med en levende Musketild. Generaladjutant Klepping, som var nærværende, bevægede Major Schultz til at nærme sig med tre Eskadroner af de i anden Træfning staaende sjælanske natjonale Dragoner; men, inden Dragonerne kom over det myragtige Jordsmon, bleve Grenadererne drevne ud i en Mose, hvor Rytteriet ikke kunde komme dem til Hjælp. Grenaderkorpset ordnede sig igen ved Mosens Rand og forsvarede sig tappert med Hug og Skud. Haandgranaterne kom ikke til Anvendelse, fordi Korpset i det Hastværk, hvormed det om Formiddagen forlod Teltlejren, havde glemt Tændredskaberne.

) — —« og kom til Garden, som stod i fuld Ild mod 4 Batailloner, og som jeg saa, at de vare ganske forladte, tog jeg hen til en Del Regimenter, som alle vare i Konfusion, og bad jeg Major Jansen at sætte sig og se at redressere dem, for Fjenden, ei vare dem paa 2000 Skridt nær; og hvis de ej gjorde det, bleve de udi et Moment af Fjenden nedhugget. (Rantzaus Rapport om Slaget. Gehejmearchivet.)

En Bataillon Sachsere, der kom frem paa deres højre Side, tvang dem ved nogle ødelæggende Salver til at rømme Valpladsen, hvilket skete i god Orden under Beskyttelse af Marineregimentet og Lepels Regiment, der dækkede Fodfolkets Tilbagetog.

Den svenske højre Fløj, atten Eskadroner under Ascheberg, holdt ubevægelig, indtil hele den øvrige Del af Hæren var indviklet i Slaget, og vor venstre Fløj var bleven svækket. Den gik frem i to Linjer gennem den store Aabning, der var imellem vor Midte og venstre Fløj, et Hul, som var opstaaet ved at fire Regimenter vare sendte til højre Fløj, og ved at Midten var draget til højre. Bülows Dragonregiment travede imod Aschebergs Ryttere, men de bleve gennembrudte; flere svenske Eskadroner galopperede tværs igennem Lejren og besatte Stendæmningen paa Engelholmsvejen for at afskære vor venstre Fløj Tilbagevejen. Halvdelen af Aschebergs Rytteri omringede de fire Bülowske Eskadroner og vedblev saa ubarmhjertigt at hugge Ungarerne ned, selv efterat de havde ophørt med al Modstand, at de i deres Fortvivlelse igen droge Sablerne, kastede deres Plageaander til Side og banede sig Vej til Helsingborg. Paa Stendæmningen stødte de paa de svenske Eskadroner, som vare komne dem i Forkjøbet; men de brøde paa med en saadan Voldsomhed, at Svenskerne forlode Dæmningen og aabnede paa ny Vejen for de flygtende. Eichstedt gjorde sit bedste for at redde saa mange som muligt, en Opgave, der lettedes ham, ved at flere svenske Afdelinger sinkede sig med at plyndre Teltlejren, isteden for at splitte de sidste Rester af den danske Hær. Ved Hjælp af Marineregimentet og Lepels Regiment, som kun havde lidt ubetydelig, lykkedes det for Eichstedt at drage Resterne af Grenaderkorpset og flere af Hovedtræfningens Batailloner ud af Ilden og føre dem til den nordre Strand, hvorfra de kom inden for Forskansningerne gennem Kullen-Porten.

Af Dronningens, Prins Kristians, Sjælands og Hessens Regimenter blev dog en stor Mængde afskaaret og taget tilfange. De fik kun Pardon imod at drage de i Moserne og Vandhullerne væltede Kanoner ud af samme. Vort store Batteri paa ti Kanoner havde skudt paa Angriberne, indtil det var blevet udsat for at tages; forgæves opfordrede det Fodfolket til at hjælpe med, for at bringe det i Sikkerhed. Efter at Artilleristerne havde slæbt Kanonerne over to Stendiger, hindredes de af et tredie, foran hvilket der var en Mose. Wilster lod Artilleristerne kaste Kanonerne i Mosen og bragte Mandskabet indenfor Forskansningerne, hvor det straks blev anvendt ved de derværende Kanoner. Forskansningerne om Helsingborg vare flere Gange i Fare for at blive tagne. Hvad der meget bidrog til at redde dem og Hæren fra Undergang, var den Strænghed, hvormed Kommandanten, Bippen, vaagede over, at Indgangene holdtes spærrede. Han tillod ingen, uden de saarede, at slippe ind. Selv General Rodsten blev afvist, da han vilde ride ind ad Engelholmsporten. Først senere, da Bippen mærkede, at Eichstedt og Brockdorff vare slupne ind ad Kullenporten, fik Rodsten ogsaa Lov at komme ind. Da flere flygtende Hobe begyndte at rive Palisaderingen ned for at udvide Aabningerne, befalede han Besætningen at stikke enhver ned, som rørte ved en Palisade. Han opfordrede Soldaterne, som stode modfaldne udenfor Værkerne, at ordne sig, slaa fra sig, og ikke lade sig skyde som Vildt. En Del Ryttere skammede sig og ordnede sig ved Stranden sønden for Helsingborg. Dewitz førte dem imod det svenske Rytteri, som under Oberst Bennet trængte frem lige til Forskansningerne. Førte af Dewitz kastede vore Ryttere Svenskerne nogle hundrede Skridt tilbage, men de fik Forstærkning af det tililende Fodfolk, som modtog det danske Rytteri med en Salve paa tyve Skridts Afstand. Dewitz, der havde haabet at kunne befri en Del af de Fangne, maatte altsaa opgive sit Forsæt og trække sig ned

imod Stranden, forfulgt af Bennets Ryttere, som igen maatte vige for Ilden fra de i Skanserne opstillede Kanoner. Rantzau, der var haardt saaret og knap kunde hænge paa Hesten, var blandt de sidste, der forlod Valpladsen. Han fik Øje paa Bülows Dragoner, som, efter at have hugget sig igennem norden for Helsingborg, vare blevne sendte ud af Råporten, hvor de forstærkede vort der staaende Rytteri. Næppe fik Rantzau Øje paa dem, førend han gav sig ifærd med at ordne dem, for paa ny at føre dem frem; men hans Kræfter forlode ham, og han maatte overlade Førelsen til sin Generaladjutant, Huitfeldt. Denne sendte en af Hestgarden og Dragonerne sammensat Afdeling frem under Ritmester Langhaar, som var saa heldig at kaste den nærmeste svenske Eskadron tilbage med et betydeligt Mandefald.

Ved disse Rytterfægtninger og ved Teltlejrens Plyndring blev den svenske Hær opholdt, saa de danske Førere vandt Tid til at opstille Fodfolket i Forskansningerne. Slaget havde varet i tre Timer: de fleste Beretninger ere enige i, at Kampen stod paa fra Kl. 11 Form. til Kl. 2 Efterm. Kl. 4 Efterm. sendte Stenbock en Kurer til Stockholm med Mælding om den vundne Sejr. Flere Grunde bevægede ham til at være tilfreds med de opnaaede store Fordele og ikke forfølge Sejren til det yderste. Et Angreb paa Forskansningerne kunde let blive afslaaet, da hans Hær var udmattet af Kampen og den forinden Slagets Begyndelse foretagne Vandring paa over to Mile. Han nøjedes derfor med at sende en Trompeter til Helsingborg med Opfordring til den danske General, at han skulde overgive sig, og da Trompeteren af en Fejltagelse blev skudt, lod han det blive ved dette ene Forsøg. Svenskernes Tab var iøvrigt ikke ringe: det beløb sig efter deres egne Angivelser til 3000 døde og saarede. Førerne for anden Træfning og for Vestmanlands, Jønkøpings og Uplands Regimenter, Obersterne v. der Noth, Tunderfelt, Fleetwood og Braun, vare faldne; Obersterne Hästesko, Coijet, Bildstein og Falkenberg vare

havde Garden tilhest kæmpet. Da dens Oberst, Mørner, var bleven helbredet for sine i Slaget modtagne syv Saar, blev han indbudt tilhove. Kongen spurgte ham, hvorledes Livgarden tilhest havde holdt sig? — Fortræffelig, Deres Majestæt; dog tilkommer mig ikke Æren derfor, thi efter at jeg blev saaret, have de kommanderet sig selv og overalt banet sig Vej. Af 400 Gardister kom 150 tilbage; en Trompeter og seks Mand fangedes, Resten fandt Heltedøden. Der var Heste, som hævdede deres Plads, efterat deres Herre var falden. Paukeren Nummedal blev i Slaget, men Hesten med Sølvpaukerne blev paa sin Plads, fulgte med Eskadronen i alle Attakker, kom ind i Helsingborg og var blandt de Heste, som senere førtes over Sundet.

Alle de saarede, deriblandt Hærens Øverstbefalende, bragtes over til Helsingør. — I Rantzaus Sted overtog Dewitz Anførslen. Han bekendtgjorde, at Befalingsmænd og Menige under Æres og Livs Fortabelse ikke maatte forlade den dem anviste Post, hvorhen Provianten bragtes dem. Gaderne spærredes med Barrikader, og hele Hæren stod den

---

als ich kaum ausgeredet, hat das Königinn Regiment den Anfang gemacht auszureisen, welches sogleich das fynische Regiment gefolgt — —.« (Generaladjutant Birchholz's Rapport.)

— — der Feind drang durch den Morast, setzte sich mit seiner Infanteri vor unserm Vordertreffen und fing an zu chargieren mit unserer Infanteri, Bald lief aus unserer Mitte einige Bataillons, nachdem sie kaum einige Salven gethan, davon, und nahmen das Reisaus; ob es von des Obersten Eindten oder Blücher waren, werden sie unter sich ausmachen. — Warum wir aber in unserer ersten guten Schlachtordnung nicht stehen geblieben und festen Fuss gehalten, da wir sahen, dass der Feind bei dem linken Flügel wegen das Feuer von der Artilleri unmöglich durchbrechen konnte und denselben entweder um oder durch den Morast auf uns avancieren und uns attakiren lassen, maszen als dann der Feind sowohl bei dem rechten als auch der gantzen vordern Linie das Feuer von den gepflanzten Regimentsstücken und Infanterie in Front, das Feuer aber vom schwerem Artillerie in die Flanke ausstehen musste. — — (Wilsters Rapport.)

Rytteri.

1709.

Rytteri.

følgende Nat under Vaaben. Der stilledes Udvagter og forlorne Poster nogle hundrede Skridt udenfor Byens Forskansninger, der ikke vare blevne ganske færdige; efter Huitfeldts Sigende kunde man paa sine Steder ride over dem med Eskadroner i Linje. — Den 11te om Morgenen sendte Grev Stenbock Oberst Dücker som Parlementær til Helsingborg med den Hilsen, at, saafremt Danskerne vedbleve at føre Folk over Sundet, vilde han storme Byen og slaa alt ned for Fode. Men ifald Danskerne vilde tage imod Fornuft, overgive Helsingborg og erklære sig for Krigsfanger, saa vilde han unde Officererne at beholde deres private Ejendele. Dewitz svarede, at han glædede sig til den Storm, Generalen truede med; alle vare rede til at modtage Grev Stenbock og hans Hær med Krudt og Bly. Det var ham kært at høre, at Svenskerne ikke vilde give nogen Pardon; der var heller ikke nogen, som forlangte den; men man vilde selvfølgelig gengælde Lige med Lige. Oberst Dücker forlangte derpaa Oprejsning for den Trompeter, som efter Slaget den foregaaende Dag var sendt afsted som Parlamentær, og var bleven skudt. Han forlangte, at den Mand, der havde dræbt Trompeteren, skulde udleveres. Dewitz beklagede, at dette billige Ønske ikke kunde opfyldes, da man ikke vidste, hvem der havde dræbt ham. Med denne Besked fjærnede Dücker sig.

Den bestemte og frejdige Maade, paa hvilken Opfordringen om Overgivelse var bleven afslaaet, gjorde et stærkt Indtryk paa Stenbock. Han blev staaende rolig i to Dage og anvendte Tiden til at forfatte Lister over de danske Krigsfanger, og til at sørge for de saarede og begrave de døde. Han tillod de tilfangetagne saarede Officerer og mange af de saarede Menige at rejse til Sjæland, for at blive helbredede i Hjemmet. De usaarede Fanger skilte han, de Menige sendtes til Halmstad, Befalingsmændene til Malmø. Den gode Behandling, som blev de danske Fanger til Del, bevirkede, at de svenske Fanger ligeledes beværtedes godt og lettedes i deres sørgelige

Lod. Overgeneralerne bleve enige om en snarlig Udveksling af de fangne. Dog trak denne sig i Langdrag i flere Aar, fordi Danskerne ikke vilde slippe de fra Karlshamn og Kristianstad medtagne Gisler, førend Brandskatten, der var paalagt disse Byer, betaltes.

Den 13de rykkede Stenbock med sin Hær frem imod Helsingborg; men da Kanonerne fra Skanserne begyndte at spille paa hans Kolonner, trak han sig igen udenfor Skudvidde og besluttede ved et Bombardement at gøre Danskerne Opholdet i Helsingborg saa uhyggeligt som muligt. Om Eftermiddagen begyndte Skydningen og fortsattes hele Natten. Fra et af deres Batterier søgte Svenskerne at beskyde Udskibningsbroen, men det forpurredes af de i Sundet liggende Fregatter og Brigantiner, som Amiral Judichær var kommen til Undsætning med fra Kjøbenhavn. Han tvang de ved Stranden staaende Batterier til at fortrække. Om Natten krøb fire helsingborgske Bagere, hvem det blev for hedt i Byen, over Volden og løb over til Svenskerne. Da Byen var for overfyldt, til at man kunde udvikle sig i Tilfælde af Angreb, sendte Dewitz Rytteriet over til Sjæland. Dragonerne, Artilleriet og Fodfolket efterlodes til Helsingborgs Forsvar. Byen var rigelig forsynet med Kanoner, Munition og Proviant; den havde god Understøttelse fra Søsiden, og Svenskerne savnede de fleste Betingelser, navnlig Belejringsskyts og Skanseredskaber, for at kunne udføre en regelmæssig Belejring. Der var altsaa Grund til at holde Helsingborg som Udgangspunkt for fremtidige Bevægelser; men flere af de danske Generaler pønsede paa at faa Kongens Tilladelse til fuldstændig at rømme Skaane. Den 14de om Aftenen blev der holdt Krigsraad, hvorvidt man skulde vedblive at forsvare Byen eller rømme den; Meningerne vare delte. De forskellige Afstemninger bleve derfor sendte til Kongen, for at han kunde afgøre Spørgsmaalet. Samme Dag havde Svenskerne fortsat Bombardementet til langt ud paa Natten, en Bombe faldt om

Aftenen i et Krudtmagasin og tændte tre til fire tusind fyldte Granater, som sprængtes under en forfærdelig Bragen. Det vakte slem Forstyrrelse. I første Øjeblik troede mange, at Svenskerne vare brudte ind i Byen, og mange flygtede til Havnen; men Befalingsmændene bragte ved Hjælp af den nu herskende strænge Mandstugt hurtig igen Orden tilveje. Stenbock havde inderlig Lyst at nytte den ved Ødelæggelsen opstaaede Forvirring til at vove en Storm; hans Generaler fraraadede Forsøget, fordi de bedste Tilgange langs Stranden bestrøges fra de i Sundet liggende Fregatter. Den svenske Hær var tilmed ikke i nogen god Forfatning: knap Forplejning havde voldt stor Afgang, og Fodfolket viste kun tilstrækkelig Fasthed, naar det understøttedes af de andre Vaaben. Mislykkedes Forsøget, vare Sejrens Frugter tabte, og den Hær, der var samlet med saa megen Besvær, vilde blive meget svækket. Den maatte spares, for at modstaa nye Angreb fra Danskernes og Muskoviternes Side. — Stenbocks Udsigter til at faa Helsingborg i sin Magt vare ikke de bedste; med Skydningen maatte han ophøre, fordi de Morterer og Haubitser, hvormed han havde bekastet Byen, vare revnede efter to Dages Virksomhed. Under disse Omstændigheder søgte han Hjælp andensteds fra. Han skrev til Amiral Sjøblad i Gøteborg, at han skulde løbe ud med sin Flaade for at bortjage de danske Fregatter og afskære Helsingborg Tilførslen fra Søsiden. Dette behøvedes imidlertid ikke, thi Frederik IV havde taget den Beslutning at rømme Helsingborg. Den 15de om Morgenen lagde fire Linjeskibe, fire Fregatter og en stor Mængde Førselsskibe sig paa Reden. Om Eftermiddagen begyndte Indskibningen under Dækning af en tyk Taage, som hindrede Svenskerne i at iagttage, hvad der gik for sig. Helsingborgs Besætning, der stod i tre Træfninger, drog bort med megen Orden: først indskibedes Artilleriet, dernæst Dragonerne, og endelig Fodfolket med alle Udvagterne. 12,000 Tønder Korn blev kastet ud paa Gaderne og ødelagt. Kanonerne fornagledes,

Krudtet strøedes rundt paa Volden, og de fleste Heste dræbtes. Officerernes og nogle Rytterheste svømmede bag ved de store Færgebaade over Sundet. En Bagtrop af Lepels Regiment opbrød Broen, og sidst af alle forlod Dewitz med sine Adjutanter Skåne.

Kongen lod Undergeneralerne indsende Erklæringer over Aarsagerne til Slagets Tab. De forklarede alle, at Overgeneralens ubesindige Fremrykning i Begyndelsen af Kampen var Skyld i Ulykken. Det Mod og den Forvovenhed, Rantzau havde lagt for Dagen, bevirkede imidlertid, at han slap for Straf og blev i Tjenesten. Derimod bleve Reventlow og Chefen for Forplejningskorpset, Giese, samtidig afskedigede den 12te April, hvilket tydede paa, at Reventlow næppe har været uskyldig i de Underslæb, som havde fundet Sted under hele Felttoget. Overkrigssekretæren, Kristian Lente, afskedigedes den 17de Maj og afløstes af Kongens Yndling, Valentin Eichstedt. Reventlow og Lente bleve Syndebukkene; efter Felttoget 1700 var det Generalerne Schack og Fuchs, som bleve udpegede og med Urette afskedigede.

Store Forfremmelser fandt Sted, da alle de faldnes og de afskedigedes Pladser straks skulde besættes.

Jobst Scholten blev udnævnt til Overgeneral over den danske, og Valdemar Løvendal til General over den norske Hær.

Schønfelt, Palle Kragh og Hausmann bleve Generalløjtnanter. Jakob Brun, Gregers Daa, Gregers Juel, Levetzau og Sehestedt bleve Generalmajorer.

Mørner, R. Bülow, U. O. Dewitz, Sesterfleth, Clcignon, Martin Maul, Wilster, Johan Fuchs, Erik Juel og A. Gaffron bleve Brigaderer.

Til Chef for	Livregiment Dragoner		udnævntes	Reimer Bülow.
—	— de Ungarske	—	—	Ernst Bülow.
—	— Sjælandske	—	—	Ernst Prehn.
—	— 1ste Fynske Rytterreg.		—	Kristian Juel.
—	— Livgarden tilfods		—	Bernt Eichstedt.
—	— Grenaderkorpset		—	Abram Gaffron.
—	— Marineregimentet		—	Abram Andichon.
—	— Jylland *)		—	Paul Ingenhaven.
—	— Riberske natjonale		—	Hans Arnold.
—	— Pr. af Hess.s (tidl. Schacks)		—	Daniel Zepelin.

*) Benævnelserne »Regiment« Jylland, Sjælland, Fyn, Oldenburg og Norge betyde jydske, sjælandske, fynske, oldenburgske og norske hvervede Fodreg.

Til Chef for	Dronningens Livreg.	udnævntes	Vilhelm Sponneck.
— —	Prins Christians	—	Rudolf Biege.
— —	1ste Reg. (Lepel, Ungarer)	—	J. S. Birkholtz.
— —	Oldenburgske natjonale	—	Hans Samsø.

Rustningerne 1710. Med Undtagelse af det jydske, som efterlodes i Helsingør, bleve alle de hvervede Fodregimenter indkvarterede i Kjøbenhavn. Deres store Tab erstattedes med det udskrevne Mandskab i de natjonale Regimenter, af hvilke det bedste Mandskab udtoges. Ikke færre end 4800 danske Bønder bleve uden videre stukne ind i de hvervede Regimenter, og en ny Udskrivning paabødes over hele Landet, af 60 Tdr. Hartk. en Soldat. I Rytterregimenterne forøgedes Kompagniernes Tal fra seks til ti; Mandskabet hvervedes; Haandpengene for en Rytter var 80 Rd., for en Gardist til Hest 100 Rd. De fynske Rytterregimenter gik til Ryttergodserne paa Fyn; første Sjælandske til Kallundborg, tredie til Vordingborg; første Jydske til Stege, derfra til Skanderborg og endelig til Odense. Sjælandske og jydske natjonale Dragonregimenter lagdes i de sjælandske og jydske Ryttergodser; begge disse Regimenter fik Kyradser og betragtedes fremtidig som hvervede. Af Artilleriet bleve to Kompagnier indkvarterede paa Kronborg og to i Rendsborg.

Karl Rudolf af Würtemberg fik den 29de Marts Befaling at være rede til at vende hjem med alle de danske Tropper, der stode i Brabant i engelsk og hollandsk Sold. Han svarede: Tropperne kunne gaa, hvilket Øjeblik det skal være, naar de Magter, i hvis Tjeneste de staa, godhedsfuldt ville tillade det. Det vilde de ikke; de paastode deres traktatmæssige Ret til at beholde dem, indtil Freden var sluttet med Frankrig, og følgelig bleve de i Brabant. Kongen gav derfor Bevillinger til Oprettelsen af nye hvervede Regimenter, Oberstløjtnanterne Hansen og Baartig fik Patenter i Marts paa to Fodregimenter. De fik 15 Rd. i Haandpenge for hver Mand; Ritmester Henrik Brockdorff hvervede et Kyradserregiment paa ti Kompagnier. De udnævntes alle tre til danske Oberster.

De nyoprettede Regimenter fik Løbepladser i Holsten, men Folkene hvervedes over hele Tyskland og Nederlandene. For Oberst Hansen hændte det Uheld, at en Trop paa 80 Mand, som han havde hvervet i Frankfurt am Main, gjorde Oprør en halv Mil fra Giessen, slog med Knipler deres Kaptejn Andersen og hans Underofficerer halvt ihjel, og opmuntrede en anden Trop paa 50 Mand under en Løjtnant Madsen til at følge deres Exempel, hvilket dog hindredes ved Løjtnantens Snildhed. Han lod, som han vilde føre de hvervede til deres Hjemstavn, og spærrede dem inde i den første By, han kom til. I Hessen, hvor der strængt vaagedes over Hververnes Myndighed, samlede Øvrigheden Bønderne, der indfangede Kapt. Andersens bortløbne Folk og leverede dem til Hansens der i Egnen værende Hververofficerer, der førte dem under Bevogtning af hessiske Soldater til Hamburg. I Juni mønstredes denne Levering af den danske Krigskommissær, Justitsraad Nissen. Oberst Hansen rejste selv i Juni til Köln og Amsterdam, hvor han hvervede Resten, saa han opfyldte sin Kontrakt i rette Tid, trods de indtrufne Uheld.

21,000 Geværer med Bajonet bestiltes i Lübeck, hvor de bleve forfærdigede under Opsigt af en dansk Artillerikaptejn og to Rustmestre. 4000 Kyradser, 6000 Sadler og Bidsler kjøbtes i Hamburg og Berlin. 6000 Paladsker smeddedes i Kjøbenhavn, hvor der ligeledes byggedes Pontoner, til hvis Forfærdigelse der forskreves Mestre og Svende fra Holland. Nye Krudtmøller anlagdes ved Mølleaaen i Dyrehaven og norden for Esrom Sø. I alle Danmarks Kjøbstæder syedes der Fodtøj, Kjoler og Hatte til Soldaterne. Til Udgifternes Dækning udskreves den 25de Marts en Krigsskat; de civile Embedsmænd betalte 20 pCt., de militære 30 pCt. af deres Gage. Fritagne vare alle, som havde under 400 Daler i aarlig Løn. Af Grundtaksten i Kjøbenhavn svaredes 3 pCt. I Kjøbstæderne skulde Skatten lignes i samme passende Forhold af dertil udnævnte Kommissærer, Øvrigheden og tilkaldte Borgere; af alle Kapitaler skulde der svares et Fjerdingaars Rente, og af hver

Tønde Hartk. betaltes 2 Mark i Krigsskat. Fra Hovedgaardene og Præstegaardene udskreves Artilleriheste, af hver 70 Tdr. Hrtk. en Hest og af hver 140 Tdr. en Kudsk, samt Rytterheste, af hver 50 Tdr. Hrtk. en Hest, isteden for Krigsskat. Desuden udskreves en Fourageskat, og der lagdes Skat paa Karosser, Parykker og Fontanger.

I Norge var Vicestatholder Johan Wibe død Natten mellem den 19de og 20de Februar 1710. Han havde længe været sygelig og mismodig og døde fattig. Feltmarskal Wedell mente, at Uenighed mellem Wibe og General Tritschler var Skyld i den norske Hærs Uvirksomhed. Efter førstnævntes Død skrev Tritschler, at det var efter modent Overlæg, at han var kommen til den Slutning, at der intet kunde udrettes i Vinterens Løb, og at det var Troppernes Ødelæggelse, naar man førte dem ind i Sverig, skønt Statholderen og flere Officerer havde været af en anden Mening. Der sendtes ham den 21de Marts 300,000 Rd. for at sætte Hæren paa Krigsfod. Men han opsatte stedse at ruste Tropperne. Alligevel beholdt han Anførslen over den norske Hær indtil Midten af Juli, da han endelig afløstes af Valdemar Løvendal, som d. 25de Juli udnævntes til Øverstbefalende i Norge. Løvendal var en Sønnesøn af Frederik III. I Felttoget 1700 havde han lagt megen Dygtighed for Dagen. Senere var han bleven anvendt i flere udenlandske Sendelser, og traadte 1706 i Tjeneste hos August af Sachsen som Minister og Overhofmarskal. Hjemkaldt 1710 gik han til Norge med den bestemte Forsikring, at Normændene ikke atter skulde staa tilbage, naar et nyt Indfald foretoges i Sverig. Han holdt, hvad han lovede, og bragte hurtig Orden i de norske Sager, men han blev ladet i Stikken af sin Regering, som drog Søværnet bort fra de norske Farvande og forsømte at forsyne Landet, og navnlig Hæren, med Korn.

Løvendal kom den 20de August til Kristiania. Han medbragte sit eget Kancelli samt en Del unge Officerer, Normænd, der havde tjent som Underofficerer i de danske Regimenter,

og som nu forfremmedes til Officerer i de nys oprettede Afdelinger; thi ogsaa den norske Hær blev betydelig forøget. Følgende Regimenter oprettedes 1710:

17. Apr. det andet throndhj. Fodreg. under Vincens Budde.
24. Maj et søndenfjeldsk Dragonreg. — Arent Krog.
8. Aug. et nordenfjeldsk — — Hans Jakob Schultz.

Mandskabet i disse Afdelinger bestod af natjonale Soldater, der vare traadte ud af de bestaaende Regimenter i Aarene 1705—8. Begge disse Dragonregimenter bleve i det næste Aar kaldt Landdragoner eller de udvalgte Dragoner; de vare ikke beredne og anvendtes især til Besætning i Fæstningerne. 10,000 Fodfolkssabler leveredes af Sværdfegerlauget i Kjøbenhavn, og et lignende Tal Geværer med Bajonetter kjøbtes i Holland. Fra Kjøbenhavn sendtes der i August 16 trepundige og 6 tolvpundige Metalkanoner samt 50 Haandmorterer med Granater til Kristiania.

Da Løvendal kom til Norge, modtog han mange Meddelelser om, at Tritschler og hans Sekretær, Morsing, vare vundne af Sverig. Han beholdt dem dog i sin Tjeneste, indtil der om Efteraaret fremkom saa bestemte Beskyldninger, at han afsatte Tritschler og fængslede Morsing. Løvendahl fandt overalt tomme Kasser, Pengene vare bortødslede, i Regimenterne var der stor Sygdom, der var Kompagnier paa 200 Mand, som kun havde 50 friske. Han tog sig imidlertid med Kraft af Styrelsen, afsatte de uredelige Embedsmænd og bragte Liv og Virksomhed i alle Styrelsens Grene. Han sendte straks to Strejfkorps over Grænsen ind i Bohus eg Jæmteland. Tidlig og silde var han tilstede ved Regimenternes Øvelser og opmuntrede Soldaterne. Der er mange Soldater, som skyde godt, skriver han til Kongen; det er en uvurderlig Færdighed, de medbringe; de træffe Fuglestangen paa 60 Skridt, men de maa endnu øves noget, inden de blive brugelige Soldater i Række og Geled til Deres Majestæts Tjeneste. Den 7de Oktober mælder Løvendahl, at han er rede til at rykke ind i Sverig

med den norske Hær i trende Afdelinger: Hovedstyrken under hans egen Befaling, Galejflotillen med Sesterfleths og Cicignons Regimenter under Tritschler, og et flyvende Korps under Hausmann.

Det var nemlig langt fra, at Frederik IV havde opgivet Tanken om at erobre Skåne. En Hær paa 20,000 Mand skulde under Scholtens Anførsel overføres fra Sjæland til Skåne. 6000 Russere skulde hentes i Danzig og indkvarteres paa Laaland, indtil Landgangen gik for sig. Den Frygt, Danmark havde næret for sin Sydgrænse, var foreløbig hævet. For at undgaa, at Nordtyskland blev Krigens Skueplads, havde Preussen formaaet Kejseren i Tyskland, Storbrittanien og Nederlandene til at udstede en Neutralitetserklæring i Haag d. 20de Marts 1710, hvorved de svenske Provinser i Tyskland og Holsten erklæredes for neutrale. Denne Erklæring tiltraadtes af Rusland, Preussen, Sachsen, Danmark og den i Kongens Fraværelse i Stockholm værende svenske Regering, der alle mente, at denne Traktat var fordelagtig for dem. Vel udstedte Karl XII i Juni et Opraab fra Bender imod Fredsbryderne Danmark og Sachsen, og opfordrede Garanterne for Alt-Ranstadt og Traventhal-fredene at efterkomme deres Forpligtelser; men da de tre Stormagter tilbøde at opretholde den indgaaede Neutralitet med en Hær paa 20,000 Mand, som skulde stilles af de tyske Stater, England og Holland, saa troede Danmark sig sikkert imod et Angreb fra Elben og skred til Forberedelserne til et nyt skaansk Felttog. Den 14de September sejlede en dansk Flaade paa 26 Linieskibe med 120 Førselsskibe ind i Østersøen for at hente det russiske Hjælpekorps; men Natten efter at den havde passeret Falsterbo, overfaldtes den af en voldsom Storm, og vendte i havareret Tilstand tilbage til Kjøgebugt. Fire Linieskibe: Prins Frederik, Prins Karl, Justitia og Jylland havde mistet deres Bougspryd og kappet alle deres Master for at undgaa Stranding; Danebrog havde mistet sin Fokmast. Flaaderne havde endnu ikke istandsat den

lidte Skade, da den svenske Orlogsflaade, som var sendt ud fra Karlskrona for at hindre de russiske Troppers Overfart, løb ind i Sundet. Stormende Vejr hindrede Flaaderne i at komme i Hovedslag, kun enkelte Skibe naaede at komme i Kamp, deriblandt Danebrog, ført af Ivar Huitfeldt, som optog Kampen med tre svenske Linjeskibe. Efter en halv Times Skydning opstod der pludselig Brand i Danebrog; alligevel fortsatte det Kampen, og kort Tid efter sprang det stolte Skib i Luften med hele sin Besætning. To svenske Linjeskibe kom paa Grund sønden for Dragør og bleve Dagen efter opbrændte. I nogle Dage bleve Flaaderne liggende lige overfor hinanden, og det lykkedes den svenske Flaade dels at tage, dels at jage paa Grund Halvdelen af de Førselsskibe, der vare bestemte for Russerne. Den 8de Oktober forlod Wachtmeister Sundet, forfulgt af den danske Flaade, der havde kaldt den norske Eskadre til sig. Den svenske Flaade sejlede til Karlskrona, og den danske vendte tilbage til Sundet.

Til Norge sendtes Befaling at opgive Indrykningen i Bohus og lade Tropperne gaa i Vinterkvarter, da Overførslen af de russiske Tropper var opsat til næste Foraar. Løvendahl modtog Budskabet, netop da hans Fortropper vare ifærd med at slaa Bro over Svinesund. To Dage senere vilde Modbefalingen have truffet ham inde i Sverig. Han bad om, at man hurtig vilde sende nogle Orlogsskibe tilbage i de norske Farvande, og det under dygtigere Førere end de tidligere, der havde vist stor Ligegyldighed og Forsømmelighed. Han skrev, at Svenskerne i Høsten 1710 havde taget en Mængde Fartøjer i Skagerak, ja selv i Storebælt havde de taget fjorten store Handelsskibe. Alene i Gøteborg Havn laa der 105 Priser, i Varberg 20, i Kongsbak 13, i Marstrand 12. Han skrev, at de danske Orlogsmænd kun slet beskyttede Konvojerne. Kaptejn Blichfelt paa Fregatten Pakan var flygtet for sin Undermand fra den Konvoj, han skulde dække. Disse alvorlige Forestillinger bevirkede, at der ufortøvet

sendtes nogle Krigsskibe til Norge, som overvintrede der. — Løvendahls Beskyldninger mod Flaaden vare ubillige; den kunde umulig hindre, at jo de svenske Kapere, som havde fortrinlige Tilflugtssteder i de mange Havne i Bohuslen, af og til snappede nogle Skibe. Viceamiral Raben krydsede hele Sommeren med en Flaade i Skagerak, og Stöcken med en anden i Østersøen. Begge maatte paa Grund af Sygdom hos Mandskabet vende hjem. I Midten af August havde Hovedflaaden 1992 syge Matroser og 639 syge Soldater.

I December udstedte den svenske Regering paa Karl XII's Befaling en Kundgørelse, i hvilken den opsagde Neutraliteten for Sverigs tyske Provinsers Vedkommende. Hæren i Pommern skulde forstærkes ved Hvervinger og Troppesendelser fra Sverig. Karl XII lagde ikke Skjul paa, at han forberedte et Tog fra Stralsund til Polen. De tre Forbundsfæller, Danmark, Rusland og Sachsen, besluttede derfor i det næste Aar at angribe Stralsund og Wismar. De opmuntredes dertil af den engelske Regering, som var forbitret over de talrige svenske Kaperier, der i høj Grad forulempede Englands Handel.

Krigsbegivenhederne 1711. De forbundne kom overens om at erobre de svenske Provinser i Nordtyskland. Naar de svenske Hære vare slagne af Marken, skulde Danmark belejre Wismar, Polen og Rusland Stralsund. Samtidig med disse Foretagender skulde den norske Hær, forstærket med nogle Afdelinger af den danske, gøre Indfald i Bohus og indeslutte Gøteborg fra Landsiden, medens Hovedflaaden og Galejflaaden med ni danske og norske Batailloner angreb Gøteborg fra Søsiden. I Foraaret foretoge de to øverstbefalende for den norske og den danske Hær, Løvendal og Scholten, flittig Eftersyn af Regimenterne, der i denne Anledning sammendroges i adskillige Lejre. Scholten fandt, at de hvervede danske Regimenter vare svundne stærkt ind i Vinterens Løb; ved flere af Kompagnierne var der løbet nogle og halvtresindstyve

Mand bort. Oberst Arnold, hvis Regiment laa i Rendsborg, søgte om og fik Tilladelse til at udtage nogle hundrede af de saakaldte »ærlige« Slaver af Stokhuset i Rendsborg og stikke dem ind i sit Regiment, isteden for de Hundreder, der vare bortrømte. En Forandring foretoges i de syv natjonale Fodregimenter, der tilsammen talte 84 Kompagnier, hvert paa 150 Mand. Kompagnierne indskrænkedes fra 150 til 120 Mand, og for de 2520 Mand, som fik Lov at gaa hjem, maatte Proprietærerne betale 25 Rd. for hver Mand, ialt 63,000 Rd., som anvendtes til at hverve 2000 Md. til Erstatning af Afgangen i de hvervede Regimenter. En ny Udskrivning af 1 Mand paa 160 Tdr. Hartkorn foretoges, som ligeledes anvendtes til Erstatningsmandskab. Baade ved den norske og den danske Hær befalede Kongen, at der skulde oprettes Skyttekorps. Hver Herregaard skulde stille en Skytte, to Afdelinger oprettedes under Oberst Anders Trolle og Bernhard Lippe; men de bleve Aaret efter opløste og afløste mod en Pengeafgift. Der hvervedes en Bataillon i Tyskland af Grev Calenberg, og der kjøbtes en Bataillon af Sachsen-Meiningen. Den skulde føres af Oberst Klepping, men først i Slutningen af 1712 kom den til Danmark og blev kort efter stukket ind i de hvervede Regimenter. Til Udgifternes Bestridelse blev der atter i Aar udskrevet en Krigsskat som i det forrrige Aar, med den Undtagelse, at der kun toges en Sjettedel Rente af alle Kapitaler i Krigsskat.

Normændenes Indfald i Bohuslen. I Juli Maaned stak den Flaade i Søen, som skulde anvendes mod Gøteborg; den førtes af Amiral Sehested. Paa Vejen til Norge lod han sine Fregatter krydse rundt om i Skagerak og Kattegat og gøre Jagt paa de svenske Kapere. Mange af Sverigs mest kendte og frygtede Kapere, som Ulven, Ræven og Katten, bleve opbragte. Flaaden medførte en Del 150-pundige Morterer, som skulde anvendes mod Gøteborg; men næppe havde Sehested

ankret i Kristiania Fjord, saa kom der den 25de Juli Befaling, at han skulde afgaa med seks af Linjeskibene og alle Fregatterne til Østersøen og støde til Hovedflaaden. Det var et haardt Slag for Løvendal, som stod færdig til Opbrud med den norske Hær, der var samlet ved Frederikshald, og havde Flaadens Bistand fornøden, hvis den skulde udrette noget imod Marstrand og Gøteborg. Da der imidlertid lovedes ham, at Flaaden om kort Tid skulde vende tilbage, opsattes Angrebet. Sehested mødte paa Hjemvejen en engelsk Handelsflaade paa 215 Sejlere, der beskyttedes af fire Fregatter. Trods disses Indsigelser, maatte de finde sig i, at Koffardiskibenes Papirer bleve undersøgte. Der fandtes ikke færre end ti rigt ladede store Gøteborgskibe, som erklæredes for gode Priser.

Efterat Løvendal i fire Uger forgæves havde væntet paa Flaadens Tilbagekomst og de Tropper, han skulde have fra Aalborg, nemlig tre af de jydske natjonale Batailloner og det sjælandske natjonale Dragonregiment, blev det ham umuligt, paa Grund af Fødemidlernes Knaphed, længer at staa stille med sin Hær. Han sammenkaldte derfor den 12te August et Krigsraad, der skulde afgøre, om man skulde lade Tropperne gaa til deres Hjem, eller om man skulde rykke ind i Bohuslen og der leve paa Fjendens Bekostning. De fleste stemte for at gaa fremad, og den 20de August rykkede Løvendal ind i Sverig.

Hovedkorpset under hans egen Anførsel bestod af 10 Batailloner, 8 Kompagnier Dragoner, 16 tre- og sekspundige Kanoner og 2 Fyrrørkompagnier, ialt 6000 Mand. Galejflotillen: 5 Galejer, 4 Skærbaade, 4 Brigantiner med 1000 Md. under Cicignon, skulde ro frem langs med Kysten og landsætte Tropper bag ved Fjenden. 2500 Mand under Folkersahm skulde blive staaende østen for Vinger og derfra gøre mindre Strejftog ind i Sverig og forsvare Grænsen imod svenske Strejftog.

Øverstbefalende: General Løvendal.

Første Træfning.

Hausmann og Sehested.

Ved Vigen:				Ved Vinger:
Galejflotillen. Ciciguons Reg.	Opland 2 Batl. Brockenhuus.	2det throndhj. 2 Batl. Budde.	Vesterlen 2 Batl. Sesterfleth.	Folkersahm. Smaalens Reg. Kragh. Landdragoner, Reichwein og Gelhorn.

Anden Træfning.

Lützow og Hein.

Akershus 2 Batl.	2 Fyrrørkomp.	Bergenhus 2 Batl.
Vind.		Krog.

16 tre- og sekspundige Kanoner, Wilster.

Den 21de besattes Strømstad, Fortravet, 3 Batailloner og 400 Dragoner under Brigadér Budde og Oberst Kruse, gik frem til Härebro. Den svenske Styrke i Bohuslen bestod kun af Bohuslens Dragoner samt Vestgøta, Dals og Enkedronningens Rytterregimenter. Dragonerne havde taget Stilling ved Tanum, hvor de bleve overfaldne af det norske Fortrav, som var brudt op fra Härebro den 23de ved Solnedgang og den næste Morgen naaede Tanum. De svenske Dragoner flygtede efter kort Modstand og mistede en Del Heste. Det norske Hovedkorps slog den 25de om Formiddagen Lejr ved Tanum. Herfra brød det op om Aftenen, men maatte stanse midt om Natten ved Svarteborg, fordi Cheferne havde glemt at hente Brød i Magasinerne. Heldigvis løb Galejerne og Proviantskibene ind i Färlekil, en lille Mil fra Hæren, og alle Trossets Heste og Karrer forsynedes med Brød for 8 Dage. Den 26de fordrev det norske Fortrav: tre Batailloner og 400 Heste under Sehested og Øtken, Fjenden fra Kvistrumbro, og dermed var hele Nordviken saa godt som uden Kamp falden i Normændenes Hænder. Indbyggerne bragte Fødemidler, navnlig Øl og Kød, i rigelig Mængde til deres Lejr og fik det godt betalt. Paa Landshøvdingens Opfordring, at hver Mand skulde gaa fra Hus og Hjem og dræbe Normændene, havde Bønderne spurgt: Hvem skal saa besørge Høsten? De fik til Svar: Gaa Fan i Vold til Jer Bror Normanden. — Den 29de August rykkede Løvendal frem til Uddevalla og stod nu lige over for

Svenskernes Forskansninger, som vare besatte med flere Regimenter Fodfolk, der vare trukne did fra Halland. For at lette Angrebet fik Cicignon gentagne Gange Befaling at ro med Galejerne ind i Fjorden og landsætte sit Regiment i selve Byen; men Flotillen kæmpede i flere Dage forgæves med Vind og Strøm og kunde ikke tiltvinge sig Adgangen til Fjorden, der forsvaredes af et Orlogsskib paa 50 Kanoner, 3 Galejer og 5 Skærbaade. Galejerne skulde understøttes af Linjeskibene Fyn, Ditmarsken og Slesvig, som Amiral Sehested havde efterladt; men de erklærede, at, saa længe det stormfulde Vejrlig varede, kunde de ikke understøtte Galejerne; deres Proviant var ifærd med at slippe op, deres Udrustning var mangelfuld, Skibene vare gamle og skrøbelige, og de havde mange Syge. Hovedfejlen var, at de havde ingen Fører. — Under disse Omstændigheder besluttede Løvendal at trække sig tilbage. Den 30te holdt han Krigsraad, i hvilket Flertallet stemte for at gaa tilbage til Saltkällan, da Fjendens Forskansninger ikke kunde erobres uden større Tab, fordi han havde trukket Forstærkninger til sig, og flere Regimenter vare undervejs fra Skåne til hans Hjælp. General Hausmann var den eneste, som raadede til Angreb. Den 31te August gik den norske Hær tilbage til Kvistrumbro. Her fik den den ubehagelige Efterretning, at den svenske Oberst Mørner var falden ind i Norge med et Strejfkorps og havde ødelagt syv Bøndergaarde ved Midskov. Folkersahm, der med sine 2500 Mand stod i Nærheden og kunde have hindret dette Angreb, fik en skarp Irettesættelse; men den frugtede ikke, han var ikke sin Post voksen. Nogle Dage senere var Mørner atter i Norge, hærjede Grænsesognene og bortslæbte Beboerne.

Ved Kvistrumbro blev Løvendal staaende til d. 9de Septb., medens Galejflaaden laa vesten for Broen ved Lysekil. Den 11te gik det norske Korps til Tanum og derfra til Blommesholm, hvor det stod til den 16de, paa hvilken Dag det atter gik tilbage over Svinesund til Frederikshald. Den svenske Hær under Burenskjøld fulgte kun langsomt efter Normændene og slog

Lejr ved Tanum, hvor den blev staaende til Maanedens Slutning, da begge Hære gik i Vinterkvarter.

De norske Tropper havde vist megen Raskhed og Udholdenhed paa hele Toget. Løvendal skrev derfor straks efter Indrykningen i Bohus til Kongen, at, da Hæren havde Lyst til Bedrifter og Tillid til ham, saa burde Planen imod Gøteborg genoptages. Han burde ufortøvet sende ham de lovede danske Tropper og nogle gode Linjeskibe under en dygtig Amiral, som tillige kunde tage Befalingen over de Linjeskibe, der vare i de norske Farvande. Kongen skrev i denne Anledning den 22de August til Gyldenløve, som krydsede med Hovedflaaden i Østersøen, at han, hvis han kunde undvære dem, skulde sende en habil Skovtbynakt med to Skibe samt nogle Fregatter fra Flaaden til Norge. Gyldenløve, der nødig vilde bortsende nogle af sine Skibe, holdt et Krigsraad, som udtalte, at ingen Skibe kunde undværes. Da Kongen imidlertid erfarede, at den svenske Flaade, som laa i Karlskrona, endnu ikke var udrustet, saa gentog han den 17de September sin Befaling, og nu blev Skovtbynakt Wilster sendt med de to Linjeskibe Prins Karl og Neptun til Norge. Da han kom til Norge, var den svenske Eskadre løben ud fra Gøteborg. Løvendal befalede ham at jage efter den, men Wilster undskyldte sig med, at han savnede baade Proviant og Mandskab. Forgæves tilbød Løvendal ham begge Dele, han maatte atter klage til Kongen, som befalede, at Flaaden ufortøvet skulde løbe ud. I Løbet af Efteraaret konvojerede den norske Eskadre derpaa to Gange store Handelsflaader fra og til England og fratog Fjenden mange Skibe, deriblandt en svensk Koffardiflaade paa 5 Skibe med deres Bedækning, to Fregatter og en Postjagt. Den kom først i Vinterhavn ved Aarets Slutning. Paa Hjemvejen fra England gik Linjeskibet Slesvig tilbunds i Vesterhavet. Ombord var der foruden Besætningen et Kompagni af den laalandske Bataillon under Kaptejn Reilstrup.

Paa Kongens Opfordring sendte Løvendal ham d. 27de Nov. følgende Bedømmelse af de norske Generaler:

Generalløjtnant Hausmann er fyrig, tjenstivrig og foretagende; man maa holde ham itømme, fordi han med altfor stort Liv kaster sig i en Fægtning, uden at tænke paa Følgerne. Han duer mere til at udføre end til at lægge en Plan. I Viken gjorde han sig smaa utilladelige Fordele, hvorfor han fik en drøj Irettesættelse. Hans Kone tror som saa mange andre Fruer i Civil- og Militærfaget, at man frit tør røve af Statens Penge, og de fordærve aldeles deres Mænd i dette Kapitel.

Generalmajor Sehested er en gammel skikkelig Mand, som til Nød kan føre en Eskadron, men ikke mere; han har hverken Hukommelse eller Livlighed.

Lützow, Cicignon og Vind ere af den Slags, som man ønsker altid at have under sin Befaling.

Folkersahm gælder for en dygtig Partigænger; men han er i den Grad frygtsom, at han forskrækker hele Landet med sine Fortællinger og Rygter om Fjenden. Særlige Hverv kan han ikke udføre. Han vil helst staa under min umiddelbare Befaling; maaske kan han bedre udføre en Befaling end give den.

Munch er meget nøjagtig og paalidelig. Kragh har en god militær Uddannelse, men han holder for meget af Flasken, hvilket skaffer ham mange Straffeprædikener. Krog er en gammel flink Officer; nylig har man fortalt mig, at han tager imod Stikpenge; forholder det sig rigtig, vil han uden Barmhjertighed blive jaget bort. Denne Smitte, hvormed baade de militære og de civile ere befængte, bør udryddes.

De nordenfjeldske Chefer: Hein, Halcke, Budde og Hjort ere Folk, som man kan forlade sig paa. Wilster er snurrig og giver En mere at bestille ved sin Vigtighed end tre andre, men han har sine gode Egenskaber som sine Fejl. Sit Artilleri holder han i god Orden.

Norges Indtægter ansloges aarlig til 900,000 Rd., og alene til den norske Landhærs Brug var der 1711 anvist 858,000 Rd., deraf var der indtil Aprils Udgang anvendt 368,000 Rd., saa der kun var 498,000 Rd. tilbage i Begyndelsen af Maj. De nødvendige Pengesummer fik Løvendal ved nye Paalæg og ved

at udvirke, at alle Norges Indtægter skulde komme dette Land tilgode. Halvdelen af Konge- og Kirketienderne anvendtes til Fæstningernes Forsyning. Krigsskatten, der fra 1711 indførtes i Norge, var som i Danmark. Der paalagdes Karosse-, Paryk-, Fontange-, Mouche-, Pudder- og Skorteskat; desuden Kop-, Heste-, Ildsted- og Huslejeskat. Hos Kjøbmændene i Bergen laante Regeringen 57,000 Rd. Stiftsamtskriver-Embedet i Akershus Stift solgtes til den konstituerede Stiftsamtskriver, Seehusen, for 20,000 Rd.; 50,000 Rd. sloges i En- og To-skillinger, og alle Tiende-, Stempelpapirs- og Kobberindtægter anvendtes udelukkende til Værnets Vedligeholdelse.

Felttoget i Mecklenburg og Pommern 1711. Den Hær, der bestemtes til dette Tog, samledes i Juli ved Rendsborg. Anførselen betroedes til Jobst Scholten, hvis Myndighed dog var meget indskrænket, da Kongen og hans Yndling, Overkrigssekretær Eichstedt, fulgte med Hæren. Jobst Scholten var født i Amsterdam 1649. Han havde uddannet sig til Ingeniør og gjorde som saadan god Tjeneste i den skaanske Krig. 1701 gik han med de danske Lejetropper i hollandsk Tjeneste og udmærkede sig som Brigadechef ved Fodfolket i flere Træfninger, hvorfor han efter Uheldet ved Helsingborg hjemkaldtes og sattes i Spidsen for den danske Hær. Han var en god Bestyrer og yndede meget selv at udføre alle en Stabschefs Forretninger. En kraftig Overgeneral var han ikke; han var fuld af Betænkeligheder og svajede som et Siv imellem de ulige Meninger, der gjorde sig gjældende i Hovedkvarteret. Han lyttede gerne til de Raad, han fik af de tyske Fyrster, som vare i Forbund med Danmark, hvorfor han ogsaa erindredes om kun at udføre de Befalinger, han fik af sin egen Regering, og ikke varetage fremmedes Tarv fremfor Fædrelandets.

Hæren talte 29 Batailloner, 55 Eskadroner, 6 Kompagnier Artilleri og en Afdeling Fortifikationsbetjente. Dens Styrke var 13,000 Fodfolk, 5500 Ryttere og 500 Artillerister, ialt: 19,000 Mand.

Sammensætningen var følgende:

Kongen.

Scholten.

Første Træfning.

General-løjtnanter: F. J. Dewitz. — Jørgen Rantzau.
General-majorer: K. Juel. — Levetzau.
Brigaderer: Fursmann. U. Dewitz. — G. Juel. Mørner.

Palle Kragh. Schønfelt.
Bruun.
Mosting. Gafron.

Eskadroner. (venstre fløj)
4 af Dragonr. — E. Bülow.
5 af 1. jydske Rytterreg. — Eiffler.
6 af Dewitz. — U. Dewitz.

Bataillоner.
2. Garde, Schack Wiltenau.
2. 2det Regiment, Arnold.
2. 4de Regiment, Jesper Frijs.
2. Marine, Andichon.
2. 3die Regiment, M. Kragh.
2. 1ste Regiment, Birchholz.
2. Grenaderer, Gafron.

Eskadroner. (højre fløj)
5 af 1ste Fyn — K. Juel.
2 af 2det Fyn. — Laurvig.
3 af Garden. — Mørner.
3 af Livr. Drag. — R Bülow.

Anden Træfning.

General-løjtnanter: Wedell. — Legaard.
General-majorer: G. Daa. — Brockdorff.
Brigaderer: Donop. — Bülow.

Hohndorf.
Ingenhaven,
Rosenauer. Eindten.

Eskadroner. (venstre fløj)
2 af Dragonr — E. Bülow.
5 af 3die sjæl. Rytterreg. — Donop.

Bataillоner.
1. Viborgske, E. Juel.
1. Aalborgske, Rosenauer.
1. Riberske, Rueseh.
2. Zepelin.
2. Prins Kristian, Biege.
1. Hansen.
1. Baartig.
2. Aarhusske, Mosting.
2. Fyn, Eindten.
2. Dronningen, Sponeck.

Eskadroner. (højre fløj)
5 af 1ste sjæl. Rytterreg. — Lovenhjelm.
3 af Livr Drag. — R. Bülow.

6 Esk. af jydske natjon. Kyradserer. Fursmann.

Reserve. Artilleri, Wilster.

6 Esk. Kyradserer, Brockdorff.

Denne Hær slog Lejr paa Grandehede i det sydøstlige Holsten den 5te August. Den 9de gik den igennem det Lauenburgske ind i Mecklenburg og stod d. 14de ved Wismar. Foran denne Fæstning efterlodes et Blokadekorps under Schønfelt paa 11 Eskadroner (5die sjællandske Ryttere og Bülows Dragoner) og 6 Batailloner (Marineregimentet, Zepelins Regiment, den Viborgske og Hansens Bataillon). I Rostock lagdes der en Garnison paa 2 Batailloner (Baartigs og en Bataillon Aarhus). Hovedkorpset rykkede mod Passet ved Damgarten, som Svenskerne forlode den 29de August, og den 7de September forenede den danske Hær sig med en sachsisk Division paa 8000 Ryttere under Feltmarskal Flemming og med en russisk Division paa 6000 Dragoner under General Bauer.

Den svenske Overkommando i Nordtyskland havde befalet at trække alle Tropperne sammen i Hovedfæstningerne og give det aabne Land samt de ringe befæstede Stæder til Pris, indtil der kom Hjælp fra Sverig.

General Meijerfelt forsvarede Stettin med 6 Regimenter (Stuart, Horn, Meijerfelt, Mellin, Rothlieb, Gyllenstjerna).

— Dücker, der havde afløst Krassow, forsvarede Stralsund med 9 Regimenter (Wulfrath, Strømfelt, Marschalck, Marderfelt, Mevius, Schulz, Ribbing, den Pommerske Landmilits og Wrangels Regiment).

— Schulz forsvarede Wismar med 5 Regimenter (Bassewitz, Fürstenberg, Posse, Lewenhaupt og et Regiment kommanderet fra de pommerske Regimenter).

— Stackelberg forsvarede Stade med 3 Regimenter (Livregimentet, Landregimentet, Grev Wellingks Regiment og et Dragonkorps Wangelin).

Besætningen i denne Fæstning var bleven forstærket med en af de Afdelinger, som Sverig havde overladt til Holsten-Gottorp. Uagtet den gottorpske Regering lovede Kongen af Danmark, at den vilde beholde de svenske Tropper i Tønning, tillod den dog, at en Bataillon af Regimentet Wellingk hemmelig

gik over Ejderen og lod det indskibe fra Ditmarsken paa den udfor Elben liggende svenske Eskadre, der bragte det til Stade.

Efter at de svenske Tropper havde trukket sig ind i Fæstningerne og overladt hele Pommern til de forbundne, skulde den danske Hær vende sig imod Wismar; men Preussens og Polens Konger fik denne Plan omstyrtet. De formaaede den danske Minister, Wibe, til at overtale Kong Frederik IV til at belejre Stralsund, hvortil slet ingen Forberedelser vare trufne. Det danske Belejringsartilleri var indskibet i Frederiksort for at gaa til Wismar. Skibene, hvori Skytset var, kunde ikke anvendes til Udskibninger paa Pommerns Kyster, da de vare altfor dybtgaaende; men dertil vare de jo ikke heller oprindelig bestemte. Nye fladbundede Skibe maatte fragtes og Skytset omlades, hvilket medtog Maaneder. Den hertugelige Regering, der var svensksindet, lagde de Vanskeligheder i Vejen, den var i Stand til, og Skytset kom først til Pommern i November. Gyldenløve havde allerede den 17de September faaet Befaling at kalde Sehested, der laa med nogle Skibe udenfor Karlskrona, til sig og sejle med hele Flaaden til Rügen, hvor den skulde ankre. Løb den fjendtlige Flaade ud, skulde han jage, erobre og ødelægge den, og ved alle forefaldende Fægtninger bruge sig som en god Soldat. Kort efter fik han Befaling at sende nogle Linjeskibe til Frederiksort og paaskynde Artilleriets Overfart, thi det lykkelige Udfald beroede jo paa, at Belejringsartilleriet snarest muligt blev udskibet i Nærheden af Stralsund. Belejringen af denne Fæstning medførte fremdeles en Ombytning af Tropperne. Rantzau overtog Wismars Blokade med 28 Eskadroner og to Bataillоner, nemlig 1ste og 3die sjælandske Rytterregiment, Brockdorffs og Fursmanns Kyradserer og Bülows Dragonregiment samt en Bataillon Viborg og en Hansen. I Rostock lagdes Baartigs Bataillon og to Eskadroner Brockdorff. Schønfelt gik til Stralsund med de fire Bataillоner Zepelin og Marine samt

alle Fortifikationsbetjentene. Inden Schønfelt forlod Omegnen af Wismar, havde han lidt flere Tab ved Svenskernes Udfald.

For dog at tilbringe Tiden med noget, medens man laa for Stralsund og væntede paa Belejringsartilleriet, forandrede Kongen ved en Befaling, der udgik den 29de Oktober, Paaklædningen for hele den dansk-norske Hær. Den klædelige, hensigtsmæssige graa Dragt ombyttedes med røde Kjoler med gule, grønne, blaa og hvide Kraver, Underfoder og Bukser. Soldaterne bleve nu i over et Hundredaar klædte i de mest skrigende Farver; og Fyrsterne fandt samme Fornøjelse i at forandre Dragterne som Børn i at pynte Dukker.

Den forenede Hær prøvede, om den ikke ved Trusler kunde skræmme Dücker til Overgivelse, men han gav intet venligt Svar. Dag og Nat kanonerede han fra sine Volde, og hindrede ved kraftige Udfald Belejrerne i at nærme sig med Løbegrave. Sit Rytteri sendte han over til Rügen, hvor det afslog en Landgang af Russerne. Til dem havde Svenskerne et godt Øje. Altid søgte de at falde over dem. Vare de en Gang i Kamp med Danskere og Sachsere, saa vare de tre Gange ifærd med Russerne, og det baade naar det var lyst og naar det var mørkt. I den danske Hær havde Lysten til at løbe bort, medens den laa for Stralsund, tiltaget i en betænkelig Grad: i store Skarer løb Soldaterne til Mecklenburg, Stralsund og Preussen. Kongen af Preussen udleverede imidlertid atter dem, der havde tyet til Brandenburg, til Tak fordi Scholten havde tilladt preussiske Officerer at hente 80 Overløbere, som vare blevne stukne ind i de danske Regimenter. Der sluttedes en Overenskomst, hvorefter Overløberne gensidig udleveredes som Krigsfanger. Scholten gav desuden enhver Angiver 10 Rd., men alt forgæves. Sygdommen tiltog med hver Dag. Tsar Peter, der opholdt sig i Danzig, vilde vide Grunden til, at alt sov ind ved Stralsund. Scholten oplyste ham om, at Felttogsplanen var bleven forandret, og at man maatte have Taalmodighed, til Belejringsartilleriet

kom tilstede. Dagen efter at det var sejlet fra Frederiksort, blev det den 14de November overfaldet af en Orkan. Flere Skibe gik under, andre bleve tagne af Svenskerne, deriblandt et Skib med 14 Morterer, som havde søgt Ly ved Warnemünde. Med stor Møje naaede endelig Halvdelen af Skibene Greifswalde, og der udskibedes ved Amiral Sehesteds Hjælp fjorten 24-pundige, tolv 18-pundige Kanoner og fire 100-pundige Morterer med hele deres Tilbehør. Flaaden, der i flere Maaneder havde opholdt sig ved Rügen, gik i November, paa Grund af Mangel paa Proviant, stor Sygelighed og de mange Rygter om at Svenskerne forberedte en Landgang paa Sjæland, tilbage til Øresund, og der efterlodes kun ved Stralsund nogle Fregatter og Pramme under den driftige Sehesteds Befaling. Han tilbød at føre Hæren fra Greifswalde over til Rügen i fladbundede Fartøjer, som han havde samlet paa Østersøens Kyster og fra de danske Øer. Dette afgørende Forslag, der vilde bringe Krigen til at begynde for Alvor, smagte ikke Generalerne, der frygtede for en Gentagelse af Nederlaget i Januar 1678. Der blev holdt flere Krigsraad imellem Sehested, Scholten og de sachsiske Generaler. De forlangte, at den svenske Flotille, som laa under Stralsunds Kanoner, først skulde ødelægges. Sehested tilbød sig at udføre dette, naar han kunde faa fjorten af Landartilleriets Konstabler og nogle af dets 24-pundige Kanoner, da han selv kun havde fire 24-pundige og otte 18-pundige Kanoner paa sine to Pramme. Dette vilde Generalerne ikke indrømme ham, og Scholten fraraadede paa det bestemteste Landgangen. Han vilde nu begynde Stralsunds Beskydning for Alvor, men alt lammedes ved Efterretningen om, at Amiral Wachtmeister d. 4de December var stukken i Søen med den svenske Hovedflaade, der havde en betydelig Hær ombord under Stenbocks Førelse. Paa Sjæland troede man, at Angrebet gjaldt denne Ø. Pramme bleve lagte ud paa Kjøbenhavns Red, Hovedflaaden fik Befaling

at gaa til Østersøen, og alle de natjonale Regimenter kaldtes til Sjæland. De to sjælandske Fodregimenter og det natjonale Kyradserregiment lagdes i Kjøbenhavn, det aalborgske Regiment i Køge, det riberske i Vordingborg, det fynske i Korsør, det aarhusske og viborgske i Holbæk og Kallundborg. Kronborg besattes af det jydske hvervede Fodregiment. — Angrebet gjaldt imidlertid ikke Sjæland. Den 6te December ankrede den svenske Hovedflaade paa Pert Red ved den sydøstlige Pynt af Rügen; Tropperne landsattes, og Stralsunds Besætning forstærkedes med Sødermanlands, Vestmanlands, Elfsborgs og fem Kompagnier af Jønkøpings Regiment; i alt 3500 Mand, samt med store Forraad af Korn, Brød og Sul. Kommandanten i Stralsund forlangte af Wachtmeister, at han skulde ødelægge Sehesteds Eskadre, der hindrede Forbindelsen med Rügen; men denne laa saa fordelagtig, dækket af Landbatterier, imellem Rügen og Fastlandet, at den svenske Amiral ikke dristede sig til at angribe ham. Tilfreds med at have udført sit Hverv, uden at der var tilstødt noget Uheld, førte han Flaaden, der talte 24 Linjeskibe og en stor Mængde Førselsskibe, tilbage til Sverig og ankrede paa Karlskronas Red den 17de December.

Den danske Hovedflaade havde vel faaet Befaling til hurtig at stikke i Søen, men den var i en elendig Forfatning. Pesten rasede ombord i mange Skibe, Matroserne døde som Fluer, og der var en saa stor Brist paa varme Vinterklæder og ordentlige Næringsmidler, at Besætningerne saa ud som Skeletter. Alene Synet af dem, skriver Gyldenløve, vil bringe Hjertet til at bløde paa enhver, der ikke er ansat i Forplejningskorpset. Den 6te December fik Amiral Barfod Befaling at gaa til Østersøen med alle de Orlogsskibe og Fregatter, som hurtig kunde bringes i Stand (i alt otte), for at hindre Fjenden i at føre Tropper til Pommern og Mecklenburg. Han skulde tillige tage Befalingen over Skovtbynakt

Frans Trojels*) Eskadre, som laa sejlklar i Drogden. Uagtet der blev presset baade inden- og udenfor Bommen, paa Gader og Stræder, og naar Folk kom ud af Kirken om Søndagen, og skønt to Batailloner sendtes ombord for at gøre Skibstjeneste, kunde Skibene dog ikke faa fuld Bemanding. Den 20de December vare de endelig sejlklare; men saa kom der Befaling til Barfod at aftakle de store Skibe, fordi den svenske Hovedflaade atter havde vendt hjem. Faa Dage efter, den 28de December, fik han paany Befaling at forstærke Trojels Eskadre, som nu laa sønden for Møn, med de tre Linjeskibe Beskærmeren, Prins Vilhelm og Tumleren, fordi en ny svensk Flaade havde vist sig i Søen. — Det var Begivenhederne foran Wismar, der voldte, at Flaaden atter maatte ud i Søen og trodse Vinterens Strænghed. Wismar blokeredes af Jørgen Rantzau med 28 Eskadroner og 2 Batailloner. Han havde staaet der fra den 10de September og længtes inderlig efter at øve lidt Gengæld for det Nederlag, han havde lidt ved Helsingborg. En saadan Lejlighed tilbød sig for ham, og han greb den med Begærlighed: Den 4de December bragte hans Spioner ham Underretning om, at han vilde blive overfaldet den næste Nat. Wismars Kommandant havde erfaret, at Danskerne havde sendt 1000 Ryttere til Lübeck efter Penge og Havre, og han besluttede at overfalde det svækkede Blokadekorps med seks Batailloner, seks Eskadroner og tolv Kanoner. Uheldigvis for ham fik Rantzau Nys derom, og det blev nu Svenskerne, som maatte betale Gildet. Rantzau lod nemlig hele Rytteriet sadle, og alle traadte til Gevær foran Lejren midt om Natten. Svenskerne angrebe Kl. 5 Morgen og kastede sig med Voldsomhed over den højre Fløj, Bülows Dragonregiment, som med Møje modstod dem

*) Barfods Eskadre: Justitia, Venden, Prins Frederik, Sofia Hedevig, Beskærmeren, Prins Vilhelm, Svanen og Tumleren.

Trojels Eskadre: Jylland, Havfruen, Island, Delmenhorst, Neldebladet, Kristian IV, Fregatterne Højenhald og Blaa Hejre.

og maatte have Understøttelse af tredie sjælandske Rytterregiment under Donop, Brockdorffs Kyradserer og Fursmanns jydske Kyradserer. Fægtningen holdtes nu staaende i tre Timer, til det blev lys Dag. Det svenske Artilleri og Fodfolk beskød uafladelig Barakkelejren, som gik op i Luer, og deres Dragoner, som førtes af Bassewitz, tumlede sig om med vore Ryttere. Men næppe var Solen kommen paa Himlen, saa Rantzau kunde overse Forholdene, før han førte første fynske Rytterregiment under Juel i den stærkeste Galop forbi Fjenden og angreb ham i Ryggen, samtidig med at han lod ham angribe forfra ved Brockdorffs Kyradserer, og i Siden ved første sjælandske Rytterregiment under Løvenhjelm. Bassewitz's Dragoner vare de første, der flygtede; de overlode til Fodfolket og Artilleriet at redde sig, som de bedst kunde. Disse dannede Firkanter og stillede Kanonerne i Mellemrummene for at kunne modstaa Rytteriet paa Tilbagetoget; men deres Skæbne var afgjort. Jydske natjonale Kyradserregiment under Fursmann splittede med et voldsomt Angreb Firkanterne, og alle, som ikke kastede Geværerne, bleve nedhuggede. Af hele det fjendtlige Fodfolk undkom kun 29 Mand.

Fangne bleve af		Lewenhaupts Reg.	6 Komp.,	425 Md.	
—	—	Posses	— 8 —	629 —	
—	—	Fürstenbergs	— 12 —	820 —	
—	—	Artillerister		14 —	og 12 Kan.
—	—	Bassewitz's Dragoner		16 —	
				1904 Md.	og 12 Kan.

Desuden havde Svenskerne mistet 478 Mand, der vare faldne. Danskernes Tab beløb sig til 279 døde og saarede, deriblandt Brigadér E. Bülow, der var meget haardt saaret og døde i Januar.

Fæstningen, hvis hele Besætning efter dette Tab beløb sig til nogle hundrede Dragoner og Fodfolk, kom i den yderste Nød; men det synes ikke, som om Rantzau har tænkt paa ufortøvet at forfølge sin Sejr og lade sine to Batailloner

storme Wismar. Han skrev til Kongen Dagen efter Slaget: »Havde jeg nu 8 Morterer, nogle Belejringskanoner og nogle Regimenter Fodfolk, skulde jeg snart blive Fæstningens Herre.« Kanoner, Krudt og Kugler fik han af Hertugen af Mecklenburg, der hemmelig holdt med Danskerne. Krudtet blev bragt i Øltønder og gjaldt for Rostockerøl, Kuglerne blevn omvundne med Kaalblade og Kanonerne indhyllede i Kvas, for at Svenskerne ikke skulde faa Kundskab om, at Hertugen brød Neutraliteten. De ilede imidlertid med at forstærke Wismars Garnison. — Efterretningen om Nederlaget fik den svenske General Stenbock, medens han forsynede Stralsund. Saasnart han havde udført dette Hverv, sendtes Amiral Wattrang atter ud fra Karlskrona med 9 Linjeskibe og 3 Fregatter, som førte Kronobergs Regiment til Wismar. Han passerede den danske Flaade, som Trojel krydsede med under Møn, for at hindre, at Wismar blev undsat. Denne antog den svenske Flaade for et Linjeskib stærkere, end den i Virkeligheden var. Sligt beregnedes meget nøje, og han lod Wattrang fortsætte sin Vej uden at stanse ham. Den 7de Januar blev Amiral Barfod sendt til hans Understøttelse med Justitia og to Bombarderpramme, som skulde anvendes mod Wismar. Da Barfod indtraf hos Trojel, erfarede han, at Svenskerne atter vare sendte hjem, efterat de havde udført deres Hverv i en forrygende Storm, i hvilken de havde tilsat Linjeskibet Wrede. Den danske Flaade lagdes nu endelig i Vinterleje, efterat den havde landsat en stor Del syge Matroser paa Falster og Møen.

Efterat de svenske Fæstninger vare blevne undsatte, indsaa Frederik IV det unyttige i at blive liggende længer med hele Hæren i Pommern og Mecklenburg. En Del af Belejringsartilleriet bragtes fra Greifswalde til Damgarten, Resten indskibedes atter og bragtes den 3die Januar 1712 til Grønsund af Sehested, der ligeledes vendte hjem med sine Fregatter og Pramme. I Pommern efterlodes to Rytter- og fire Fodregimenter under General Palle Kragh. De indkvarteredes

rundtom i de svenske Landskaber, der maanedlig maatte betale 150,000 Rd. til den danske Krigskasse. Livregiment Dragoner sendtes til Zarenthin, første jydske Rytterregiment til Strehlen, Marinerne og fynske hvervede Regiment til Demmin, første og tredie Fodregiment til Anklam og Grim. Desuden forblev i Pommern en sachsisk Rytterdivision paa 6000 Heste under Hallart og en russisk Dragondivision paa 6000 Mand under Bauer, af hvilken Halvdelen var tilfods, fordi Hestene vare kreperede; alle tre Korps stilledes under Sachseren Wackerbart. I Rostock efterlodes Brigadér Sponeck med de to Fodregimenter Dronningen og Zepelin, fire Eskadroner af Bülows Dragoner og et Kompagni Artilleri. Herfra foretoges der Strejftog ind i Pommern; den 14de Marts 1712 gik Obersterne M. Rosenørn og F. A. Barner med 500 Dragoner og Fodfolk over paa Halvøen Dars, nordvest for Stralsund, og tilfangetog 250 svenske Dragoner, der vare sendte derud fra Stralsund paa Skovhugst. Wismars Blokade ophørte. Med Hovedhæren brød Kongen op fra Stralsunds Omegn den 7de Januar og gik tilbage gennem Mecklenburg til Holsten. Hæren fik den 29de Januar følgende Kantonnement: Garden til Hest i Sønderditmarsken, Dewitz i Pinneberg, Brockdorff i Segeberg, Jydske Kyradserer i Wilstermarsk, Bülows Dragoner i Rendsborg Amt, første fynske Rytterregiment i Flensborg Amt, andet fynske i Odense Amt, første sjælandske i Haderslev Amt, tredie sjæl. i Kolding Amt. Garden tilfods i Flensborg, Grenaderkorpset i Itzehoe, Prins Kristian i Krempe, andet Fodregiment (Arnold) i Glückstadt, fjerde Fodregiment (Frijs) i Elmshorn, Viborgske Bataillon i Oldesloh, Aarhusske i Altona, Hansens i Glückstadt, Baartigs i Vester-Rønfelt; Artilleriet i Rendsborg og Glückstadt.

Medens Kongen stod med Hæren i Nordtyskland, var hans Hovedstad bleven hjemsøgt af en skrækkelig Pest, som bortrev 25,000 Mennesker. Ingenhavens jydske hvervede Regiment og de natjonale sjælandske Regimenter samt nogle

Kompagnier af sjælandske og jydske natjonale Kyradserer anvendtes til Ordens Opretholdelse og maatte færdes paa de befængte Steder for at hindre Plyndring. De lede meget: alene Ingenhavens Regiment, der tilligemed Prehns Kyradserer allerede havde holdt Helsingør spærret, da Smitten grasserede der, havde 275 døde. Hele Kjøbenhavns Garnison rykkede ud af Byen og lejrede, saa længe Pesten varede, i Telte paa Fællederne; til de syge Soldater blev der slaaet Telte paa Voldene. Gentagne Gange maatte 200 Mand af Garnisonen grave store Gruber udenfor Østerport og ved de to Pesthuse, den nuværende Ladegaard og Vodrofsgaard, hvor de talrige Ofre, Pesten krævede, nedlagdes i Dynger. Østerport maatte alene passeres af de døde, Vesterport af de syge, og Nørreport forbeholdtes udelukkende de sunde. Da det var vanskeligt at faa Ligbærere, tilbødes der de Soldater, som frivillig mældte sig, 10 Rd. maanedlig, frit Logis og Ansættelse som privilegerede Ligbærere næstefter Studenterne. Disse fordelagtige Vilkaar fristede mange, og allerede otte Dage efter bekendtgjordes der, at ingen flere Soldater kunde antages. Men da Smitten var ophørt, afleveredes Soldaterne igen til deres Regimenter, efter at have udholdt fire Ugers Karantæne paa Kristianshavns Hospital.

Rustningerne 1712. To mislykkede Felttog havde dæmpet Frederik IV's Krigslyst, og der ytrede sig stor Tilbøjelighed hos ham til Fred; men Karl XII's Ophold i det fjærne Tyrki, og Sverigs Valg af de to rænkefulde Underhandlere: Statholderen i Bremen, Grev Wellingk, og den holstenske Minister, Grev Görtz, som skulde bane Vej til Fred med Danmark, gjorde, at Forsøgene mislykkedes, og da Foraaret kom, knyttedes Baandene fastere mellem Danmark, Sachsen og Rusland. I et Møde imellem disse Staters Ministre i Kolding, den 11te April, aftaltes Felttogsplanen: Danmark skulde bemægtige sig det svenske Landskab Bremen, imellem Elben

og Weser; Sachsen tilbød at føre det fornødne Belejringsartilleri fra Dresden ned ad Elben til Hovedfæstningen Stades Belejring. Til Gengæld lovede Frederik IV at sende en Flaade og Belejringsartilleri fra Kjøbenhavn til Rügen og Stralsund, som Russerne og Sachserne vilde indtage. Wismar skulde atter blokeres af en dansk Hærafdeling. Rustningerne bleve nu drevne med Iver, for at Hæren kunde rykke i Marken i Juli Maaned. De to tusinde svenske Krigsfanger fra Wismar og Dars bleve stukne ind i Fodfolket. Grenaderkorpset og Garden fik hver 125 Md., og Resten gaves til Prins Kristians, 2det (Arnolds) og 4de (Frijs) Regimenter. Hansens og Baartigs Regimenter indskrænkedes til Batailloner, og deres anden Bataillon fordeltes til de andre Regimenter. Garden og Grenaderkorpset fik fremdeles 300 norske Rekruter. Til de natjonale Fodregimenters Forstærkning udskreves en dygtig Karl af 140 Tdr. Hartkorn. Ved Rytteriet foreslog Scholten at opløse de nys oprettede Kompagnier, der vare meget ufuldstændige, og dermed fylde Hullerne i de seks gamle Kompagnier; men dette afslog Kongen, der befalede, at alle Kompagnier skulde være fuldtallige til Maj Maaned. Kong August af Polen havde lovet at skaffe Danmark ypperlige Rytterrekrutter fra Polen. I denne Anledning sendtes Oberst Zepelin og en Del Befalingsmænd med en halv Snes Fartøjer til Danzig for at modtage dem. Overdragelsen skete meget hemmelig, fordi det kunde bringe Kong August i stor Forlegenhed, naar Republiken erfarede, at han forærede dens Undersaatter bort. Zepelin skulde modtage Rekruterne uden at undersøge, om de vare tjenlige til Ryttere eller ej, og straks lade dem bringe ombord i de danske Skibe. De danske Officerer bleve, for ikke at vække Opsigt, skjulte i afsides liggende Gaarde udenfor Danzig, og der bleve de liggende til Juli, da de hjemkaldtes, medbringende faa, for største Delen utjenstdygtige Rekruter. For at faa Penge til Værnets Underhold henvendte Kongen sig til Nederlandene, der straks vare villige til at forstrække

ham med Laan, imod at de fik den søndenfjeldske Told og de norske Tiender i Forpagtning. Denne Fordring vakte stor Misstemning. Løvendal skrev d. 10de Februar fra Kristiania: Kongen bør afslaa Hollændernes Tilbud om at ville forpagte den søndenfjeldske Told og Landets Tiender. Før maa man hjælpe sig med tørt Brød, end gaa ind paa en saa fordærvelig Forpagtning. Hellere forlader jeg Landet, end jeg afhænger i mit Fædreland af en fremmed Natjon, tilmed af en, hvis Pengesyge og Nærighed vil styrte Landet i Fordærv. Fra den højeste til den laveste ville alle hellere over Evne bidrage til Krigens Byrder, end afhænge af Hollænderne. Kongen tog derfor sin Tilflugt til en forhøjet Krigsskat, som dette Aar var 5 Mk. pr. Tønde Hartkorn. Mønten forringedes, og Skatterne opkrævedes forud for hele Aaret; thi Flaaden og Hæren maatte have Penge. Scholten skrev allerede den 31te Januar: Nu er den 5te Lønningstermin gaaet, i hvilken Regiments- og Kompagnichefer selv have gjort Udlæg og Forskud til lidt Penge til Mandskabet. Det er især nødvendigt, at der sendes Mønt til de i Rostock og Pommern staaende Tropper.

Landskabet Bremens Erobring. Den danske Hær, der rykkede ind i Bremen, bestod af 24 Batailloner, 24 Rytter-, 6 Dragoneskadroner og 3 Kompagnier Artilleri med et sachsisk og et dansk Belejringsartilleri samt 28 trepundige Feltkanoner og en Afdeling Fortifikationsbetjente.

Regimenterne vare: 2 Batailloner af Grenaderkorpset, Garden, Prins Kristians, Fyn, 1ste, 2det, 3die og 4de Fodregiment, en Bataillon af Dronningens, Marine, Aarhus, Ribe, Viborg og Aalborgs Regiment; Fursmanns jydske Kyraserer og Bülows ungarske Dragoner, Garden tilhest, 1ste, 2det fynske og 3die sjælandske Ryttere. I denne Hær befandt sig de otte Batailloner, som havde staaet i Pommern. Den sachsiske General havde forgæves modsat sig deres Afrejse. Scholten

lod ham vide, at det allerede var en betydelig Hjælp, at der netop i disse Dage var sendt 23 Eskadroner (1ste sjælandske og 1ste jydske Rytterregiment, Dewitz's og Brockdorffs Kyraserregiment samt Livregiment Dragoner) under Jørgen Rantzau imod Wismar, og at de fire Batailloner under Sponneck bleve staaende i Rostock. Den danske Feltherre mente, at 40,000 Russere og 36,000 Sachsere vare mere end tilstrækkelige til at erobre Pommern; han tænkte ikke paa, at der kun var en Femtedel tilstede af det Tal, de forbundne angave. Virkeligheden stemmede slet ikke med Styrkelisterne.

Stades Erobring. Den 31te Juli og 1ste August førtes den danske Hær over Elben ved Wewelsfleth og Blankenese paa Flodbaade, der vare samlede i Elben og dens holstenske Bifloder fra Hamburg til dens Udløb i Vesterhavet. Overfarten, der foretoges under Dækning af Orlogsskibet »Stormarn«, to Fregatter, tre Jagter og en Stykpram, ledédes af Skovtbynakt Liebdanz og Kaptejn Holst. Saasnart Hæren var udskibet, førtes den imod Stade. Den 6te August bleve de fjendtlige Forposter drevne ind i Fæstningen, der fuldstændig indesluttedes af Belejrerne, som sloge Lejr norden og sønden for samme. Det sachsiske Belejringsartilleri, der bestod af 22 halve Kartover (24-pundige) og 6 tolvpundige Kanoner med 200 Skud til hver Kanon samt tolv 96-pundige Morterer med 300 Granater til hver Mortér, var sejlet ned ad Elben fra Dresden og Wittenberg til Buxtehude. Herfra førtes det tillands to og en halv Mil til Stade og stilledes under de danske Artillerichefer Wilsters og Ahrentzens Befaling. Den 15de August stormedes Schwingeskanse, som dækkede Fæstningens Forbindelse med Elben, to Oberster, en Kaptejn og 60 Mand toges tilfange, 100 Mand undkom til Fæstningen. Den 20de aabnedes Løbegravene mod Fæstningens søndre Side, hver Arbejder fik et dagligt Tillæg af 4 Skilling Lybsk, og de,

Gyldendalske Boghandels Forlag

som arbejdede i den flyvende Sappe, fik 2 Mark for hver Rode, de skrede fremad. Den 27de August vare Batterierne færdige og besattes i de følgende Dage med det fornødne Skyts, trods de belejredes Ild, som kostede vort Artilleri 60 Mand. Den 29de August begyndte Beskydningen fra alle Batterier med 54 halve Kartover og 36 Morterer. Den fortsattes med en saadan Virkning den 30te og 31te, at Fjendens Batterier, der tildels ødelagdes, maatte ophøre med Ilden imod Angrebsfronten. En Trediedel af Byen forvandledes til Aske, uagtet den skaanedes saa meget som muligt. Under Batteriernes Ild vare Arbejderne i Løbegravene skredne frem til den ydre Gravrand, som naaedes paa to Steder den 31te August. Fjenden forlangte nu at underhandle om Overgivelse, og der stilledes Gisler fra begge Sider; men da Svenskerne forlangte fri Bortgang, og det afsloges, saa udleveredes atter Gislerne, og Fjendtlighederne fortsattes. Den 1ste September toges et Udenværk i Nærheden ad Kontreskarpen, og kort efter lod Kommandanten alle de Miner spille, der vare under Glaciet, da han formodede, at hele den danske Hær rykkede frem for at storme Kontreskarpen; men Minerne sprængtes for tidlig og gjorde ingen Virkning. Om Natten kom der flere hundrede Overløbere fra Fæstningen. Næste Aften Kl. 7 stormedes i Kongens Paasyn den ydre Gravrand i hele den Længde, Angrebet foretoges. Den 5te September toges med Storm de to Kontregarder, der laa i Graven foran de to Bastioner, som bleve angrebne. Broer sloges derpaa over Hovedgraven til en i samme foran den angrebne Kourtine værende Halvmaane, hvis Forsvarere Batteriernes Ild havde forjaget, og Stormkolonner stode den 6te om Aftenen rede til at overskride Graven, da Kommandanten, General Stackelberg, hejsede det hvide Flag og overgav Fæstningen uden Betingelser; 1600 Mand toges tilfange. Efterat Stade var erobret, blev hele Provinsen besat. Hæren gik tilbage til Holsten med Undtagelse af to fynske og sjælandske Rytter-

regimenter, Juel og Donop, samt seks Batailloner af Dronningens Regiment, Marineregimentet, Fyn og tredie Fodregiment. Af svenske Overløbere havde man faaet 400 under Belejringen; deraf lode 130 sig frivillig hverve. Resten, som vare Bønder fra Omegnen, lod sig hverken ved Haardhed eller Mildhed bevæge til at tage Tjeneste. De erklærede, at de hellere vilde sidde Aar og Dag, end tage Tjeneste; de bleve derfor frigivne og vendte hjem til deres Familier.

Af det danske Feltartilleri sendtes 20 Kanoner, 4000 Haandgranater og 8 Pontoner tilbage til Holsten. Det sachsiske Belejringsartilleri samt tolv 24-pundige Malmkanoner og seks Malmmorterer af Fæstningens Artilleri, 1000 Centner Krudt og det danske Belejringsartilleri sendtes ad Søvejen til Glückstadt. I Stade bleve de sønderskudte Volde udbedrede og besatte med 165 Jernkanoner og 16 Morterer, til hvilke der fandtes gode Lavetter med øvrigt Tilbehør, et stort Kugleforraad og 2200 Centner Krudt i Fæstningen. To svenske Skibe paa 6 og 8 Kanoner, som vare faldne i vore Hænder, fik dansk Besætning og sendtes med de danske Fregatter paa et Krydstog i Vesterhavet.

Felttoget i Pommern og Mecklenburg i Efteraaret 1712. Samme Dag, Stade erobredes, overfaldt Levetzow med en Eskadron af jydske Kyradserer i Nærheden ad Grande den dristige svenske Partigænger, Kaptejn Bülow, der flere Gange fra Wismar havde gjort Strejftog ind i det Holstenske. Bülow blev tillige med 100 af de Bassewitzske Dragoner tagen tilfange. Endnu forinden Stade faldt, var Frederik IV rejst til sin Hovedstad for at paaskynde Udrustningen af flere Linjeskibe til Forstærkning af sin Hovedflaade, der skulde hindre Svenskerne i at undsætte Stralsund. For denne Fæstning stod Tsar Peter og Kong August med en Hær paa 20,000 Mand og opsatte fra Uge til Uge at begynde Belejringen, uagtet Kongen af Danmark havde sendt dem et betydeligt

Belejringsartilleri med tilhørende Betjeningsmandskab under Oberst Harboe.

Et af de i Kjøbenhavn garnisonerende Artillerikompagnier med tyve 24pundige, tyve 18-pundige, tyve 12-pundige Kanoner med 600 Kugleskud og nogle Kardætskskud til hver Kanon; 20 Stykker 50-, 100- og 200-pundige Morterer, 10 Haubitser til 36-pundige Granater med 300 Bomber til hver Mortér og Haubits samt en stor Del Brandgods, 80 Haandgranatslynger med 4000 Granater.

Det udskibedes i Begyndelsen af August ved Greifswalde, efterat den svenske Eskadre, som laa imellem Usedom og Rügen, var bleven fuldstændig slaaet af en Eskadre under Amiral Sehested i Kampene fra den 31te Juli til den 5te August og tvunget til at trække sig tilbage under Stralsunds Kanoner. Da Belejringsartilleriet med stort Besvær var blevet udskibet, vilde Tsaren og Kong August belejre Stettin isteden for Stralsund, og forlangte, at Amiral Gyldenløve, der imidlertid var kommen med 16 Linjeskibe til Rügens Kyst for at beskytte Russernes Landgang paa denne Ø, skulde sejle med Flaaden østerpaa, og drage Omsorg for, at Artilleriet bragtes til Stettin. Med Kraft modsatte den danske Regering sig denne Forandring, hvorved Adgangen til Stralsund og Rügen, der var Sverigs Hovedporte, atter aabnedes. Frederik IV skrev til Gyldenløve, at, naar han ikke kunde blive enig med Tsaren om Angrebet paa Rügen, skulde han sende Artilleriet hjem til Kjøbenhavn, krydse med Flaaden imellem Bornholm og Rügen og ikke indlade sig paa fjærne Foretagender. Til Viceamiral Sehested skrev han, at ikke alene det til det pommerske Tog bestemte Artilleri, men alle Transportskibe skulde han føre til Kjøbenhavn, ifald det ikke skulde anvendes mod Stralsund. Dette skulde Obersterne Løvenørn og Meyer, der vare ansatte hos Tsaren og Kongen af Polen, meddele dem. Venskabet imellem de forbundne var i Begyndelsen af September ved at briste, da der indtraf Begivenheder, som kuldkastede Stralsunds Belejring og tvang Sachsen, Rusland og Danmark til at vise gensidig Eftergivenhed.

Den svenske Hovedflaade paa 24 Linjeskibe var stukken i Søen den 3die September, og samtidig erfarede den danske Regering, at en engelsk Flaade paa 17 Linjeskibe var bestemt til Sundet. Regeringen frygtede for, at den vilde forene sig med den svenske Flaade og bombardere Kjøbenhavn. Den svenske Flaade havde imidlertid opsøgt den danske Flaade, der krydsede vesten for Bornholm. Da den sidstnævnte kun talte 16 Linjeskibe, vovede den ikke at modtage Angrebet, men trak sig forsigtig tilbage, gik ind i Øresund og ankrede sønden for Dragør. Den svenske Flaade fulgte efter og ankrede i Køgebugt. Nu var Sverig Mester i Østersøen og gav sig ufortøvet ifærd med atter at rejse sit sunkne Herredømme i Nordtyskland. Med stor Anstrængelse havde det rustet en Hær paa 16,000 Mand, som nu, da Havet var frit, skulde overføres til Pommern. Det var ingen Hemmelighed. Den danske Hovedflaade blev derfor hurtig forstærket med seks Linjeskibe, som kom fra Norge, og Gyldenløve fik den 20de September bestemt Befaling at slaa et Hovedslag, om end Wachtmeisters Flaade, der havde forladt Køgebugt og krydsede norden for Rügen, var nogle Skibe stærkere. Før Slaget skulde han indskærpe sine Officerer at vise Kækhed og Forvovenhed. Udførelsen svarede kun slet til Befalingen. Den 23de lettede Flaaden, og først den 28de kom den norden for Rügen i Nærheden ad den svenske Flaade, under hvis Beskyttelse Grev Magnus Stenbock med den første Afdeling af den svenske Hær, 10,000 Mand, to Dage iforvejen, altsaa d. 26de, var landsat paa Rügen. Da de svenske Førselsskibe endnu ikke havde udlosset deres Ladninger, saa undgik den svenske Hovedflaade Slag, og uagtet Gyldenløve havde bestemt Befaling til at slaas, lod han sig forlede af den svenske Amiral til at følge hans Bevægelser paa Afstand, isteden for at holde ned paa ham. Det var tydeligt, at ingen af dem havde Lyst til at begynde Legen. Dermed hengik et Døgn. Den anden Dag lykkedes det den danske Flaade at komme imellem den svenske

Hovedflaade og de endnu ikke lossede Førselsskibe, af hvilke 40 ødelagdes og 15 toges. Næsten alle vare ladede med Korn og Krigsfornødenheder. Det var den eneste Bedrift, som udførtes. Efter at de to Flaader havde sejlet jævnsides et Par Dage, gik den svenske Flaade til Karlskrona og den danske til Køgebugt. Gyldenløve maatte længe høre ilde for sin overdrevne Forsigtighed, i hvilken hans Underamiraler dog havde stor Skyld.

Sehesteds Eskadre blev paa Pommerns Kyst, for at understøtte Russernes Foretagender, der nu indskrænkede sig til Forsvar. I Oktober befalede Kongen ham atter at fordre bestemt Besked af Tsaren og Kong August, om de vilde foretage noget mod Rügen og Stralsund, da Flotillen i modsat Fald skulde vende hjem med Belejringsartilleriet ved Maanedens Slutning. Paa Fyrsternes indtrængende Forestillinger tillodes det ham dog at blive, imod at Sachsen overtog Mandskabets Forplejning. Sehested vendte først hjem midt i December.

Stenbock stod altsaa paa tysk Grund i Spidsen for en Hær, som, i Forening med Dückers pommerske Hær, talte henved 20,000 Mand. De forbundne maatte forberede sig paa at blive angrebne, thi allerede Hensynet til Livets Ophold tvang den svenske Hær til at forlade Stralsund. Den sachsisk-russiske Hær, der indesluttede Fæstningen, var lige saa stærk som den svenske, nemlig:

Sachsiske Fodfolk	3 Regimenter,	2400	Mand,
— Ryttere	9 —	5000	—
Russiske Fodfolk	10 Regimenter,	8000	Mand,
— Dragoner	6 —	4700	—

Den havde opkastet Volde af flere Miles Længde rundt om Stralsund, men de vare saa svagt besatte, at Svenskerne overalt kunde bryde igennem dem. Polens Konge forlangte derfor indtrængende, at den danske Hær, der stod i Holsten, skulde rykke gennem Lauenburg og Mecklenburg imod Pommern og bevogte den vestre Udgang over Rekenitz-

floden, Passet ved Damgarten, da ingen tvivlede om, at jo Gennembruddet vilde ske der, hvorfra Svenskerne utallige Gange havde rykket ud af Pommern og Danskerne ind i Landskabet. Kong August forlangte, at i det mindste det danske Rytteri, der stod under Rantzau i Nærheden ad Wismar, samt at Garnisonen i Rostock skulde rykke frem til Damgarten og understøtte hans der staaende Tropper: tre Rytterregimenter med tre Kanoner under Weissenfels. Da Rantzau ikke turde forlade sin Stilling uden Bemyndigelse, skrev han til Scholten og bad ham om at ombytte hans Regimenter, der vare blevne meget medtagne under den lange Blokade for Wismar. Scholten svarede, at han ingen Regimenter kunde undvære. Et af hans Rytterregimenter, 1ste sjælandske, spærrede Udgangen fra Rendsborg, hvor Pesten rasede, to Regimenter stode endnu i Landskabet Bremen, et, Bülows Dragonregiment, holdt Kystvagt i det østre Holsten, for at afværge Svenskernes Landgange fra Wismar.

Iøvrigt havde han allerede skrevet til Kongen, der var i Kjøbenhavn, om det maatte tillades ham at sende Rantzau frem til Pommerns Grænser. Det var en sørgelig Tjenestegang, der tog lang Tid. Rantzau forlangte bestemt Besked, da han med hver Dag kunde vænte Overmagten imod sig. Kong August skrev gentagne Gange til Scholten om Hjælp, hvilken denne lovede at sende, saa snart han fik Bemyndigelse dertil fra Kjøbenhavn. Den danske Konge afslog rentud sin Generals Begæring, at sende Halvdelen af Rytteriet frem mod Damgarten. Han tvivlede stærkt om, at Scholtens Forsikring vilde holde stik: at den sachsisk-russiske Hær vilde falde Svenskerne i Ryggen, medens de bleve opholdte i Passet ved Damgarten af nogle Eskadroner. Til den danske Overgenerals Forbavselse gik Stenbock den 22de Oktober gennem Passet ved Damgarten, uden at møde nogen alvorlig Modstand, uden at de med Danmark forbundne Sachsere og Russere gjorde Mine til at angribe ham i Ryggen. Han skrev nu til sin Konge: Tiden vil vise, om den russisk-sachsiske Hær forfølger Svensken.

Det er uhørt, at den, der tilsammen tæller 91 Eskadroner og 48 Batailloner, kan lade et Korps paa 11,000 Mand passere uhindret gennem dette stærke Pas. — Det er ret mærkeligt, at han, der havde to Adjutanter, Løvenørn og Meyer, ved de forbundnes Hær, ikke vidste, at dens Styrke ikke var meget større end den svenske Hærs, der foruden de 10,000, der nylig vare komne fra Sverig, havde taget 7000 Mand af Stralsunds Besætning med sig. General Scholten mældte, at han vilde trække Tropperne sammen, for at være rede til at gaa Fjenden imøde, og tage Stilling bag Bille, hvor han kunde forene sig med Rantzaus Rytteri og Rostocks Garnison, der nu vilde blive trukket tilbage fra Mecklenburg. Kongen forkastede denne Stilling og foretrak at samle Hæren bag Alsteren.

Den sande Grund, hvorfor den danske Hær i Oktober og November nølede med at rykke ind i Mecklenburg og forene sig med sine forbundne, var, at den i disse to Maaneder var sysselsat med at presse Penge ud af Hamburgerne, hvilket destoværre optog alle Regeringens Tanker. Fristaten havde vist et fjendtligt Sindelag imod den danske Regering og tilføjet flere danske Undersaatter Fornærmelser. Følgen heraf var, at Danmark i Begyndelsen af Oktober beslaglagde to hamburgske Skibe og paalagde Byen en Bøde paa 250,000 Rd. Da Hamburgerne ikke vilde betale, rykkede flere af Hærens Afdelinger ind paa Hamburgs Grund og besatte Vierlandene, Billewerder, Ham og Horn. Efter nogen Tingning betalte Hamburgerne de forlangte Penge den 16de November, og den 19de fik endelig Scholten Befaling, at han skulde samle hele Hæren ved Oldesloh og derfra rykke frem enten til Güstrow eller over Gadebusch til Egnen imellem Wismar og Schwerin, dække Hertugdømmet Mecklenburg og holde god Forbindelse med Forbundsfællerne. Hvilken af de to Stillinger, han end valgte, burde Bevægelsen ske hurtig, uden Tidspilde. Men Bevægelsen lod sig ikke udføre i de første 14 Dage. Hæren var spredt i et vidtløftigt Kantonnement over hele Holsten og var ingenlunde

kampberedt. En Del af de fra Hamburg modtagne Penge anvendtes til Hærens Udrustning. I Generalens Beretning for Oktober skriver han til Kongen: »Dronningens Regiment har kun Pjalter paa Kroppen; mange løbe bort i denne Tilstand, og sligt bringer den danske Hær i Vanrygte i Udlandet. Staffelts (1ste) og Kraghs (3die) se ikke bedre ud, de hullede Klæder give ingen Beskyttelse mod Kulde i det haarde Vejr, og Teltene ere saa sønderrevne, at Mandskabet ikke kan holde sig tørt under dem. Faa de nævnte Regimenter ingen Klæder, maa de blive hjemme, og da vi faa nok at gøre med Svenskerne i denne Vinter, saa har Deres Majestæt alle Kræfter behov. Send derfor endelig nogle gamle Pikjoler (Arbejdsdragt) med varmt Underfoder. Vi tage tiltakke; det er lang Tid siden, vi gjorde Fordring paa at se ud som Søndagskarle. Med Lønningen gaar det baglængs. Dronningens Regiment har 7000 Rd. tilgode i Lønning, Zepelins og Staffelts Regimenter have Lønning tilgode for 8 Maaneder, og Levetzaus Regiment har Rekrutpenge tilgode for hele Aaret.« — For at erstatte den rivende Afgang, som Bortløberne voldte, bleve 758 af Fangerne fra Stade stukne ind i Marineregimentet, Zepelins, Staffelts og Kraghs Regimenter. Da Savnene ikke kunde afhjælpes ved alle Afdelingerne i kort Tid, og Tiden var kostbar, saa bestemtes det, at de slettest udrustede Tropper, nemlig:

2 Batailloner af Regimenterne Aalborg og Ribe,
1 Bataillon af — Staffelt (1ste Reg.),
1 — af — Kragh (3die Reg.),
1 — af — Dronningen,
1 — af — Prins Kristian,
1 Eskadron af 1ste sjælandske Rytterregiment,
1 — af 1ste jydske —
2 Eskadroner af Brockdorffs Kyradserregiment,
samt 6 trepundige Kanoner,

skulde blive tilbage i Holsten som et Reservekorps under General Rosenauer, og det skønt Hæren var lille nok iforvejen. Den russiske General, Fyrst Mentsjikov, fik Meddelelse om,

at den danske Hær vilde bryde op fra Oldesloh den 5te December og staa ved Gadebusch den 9de December, for at han kunde føre sin Hær hen imod denne By. Efter Russernes Anmodning opsattes Fremrykningen i nogle Dage, paa Grund af, at der var sluttet Vaabenstilstand fra d. 1ste til d. 14de December. Opbruddet bestemtes nu til den 11te December, og Scholten skrev til de to danske Adjutanter, Løvenørn og Meyer, der vare ansatte ved Tsar Peters og Kong Augusts Hovedkvarter, at han vilde staa ved Gadebusch den 14de med 18 Batailloner, 48 Eskadroner og 20 Kanoner. Fuldstændig holdt denne Beregning ikke Stik. Først den 12te gik den danske Hær, efterat Kongen Dagen iforvejen var kommen til den, fra Oldesloh til Steckenitz, den 13de til Ziten i det Lauenburgske, den 14de til Dassow i Mecklenburg og den 15de til Gadebusch. Samme Dag som den danske Hær kom til denne By, brød den svenske Hær op fra sin Stilling imellem Rostock og Wismar og anvendte ligeledes fire Dage for at gaa til Gadebusch, hvor der holdtes et blodigt Stævne.

I hele November og den første Halvdel af December havde Stenbock staaet rolig i Mecklenburg mellem Rostock og Wismar med Front mod Syd. Han havde skuffet Russerne og Sachserne med Fredsunderhandlinger og opnaaet en Vaabenhvile fra 1ste til 14de December, for at Forstærkningerne fra Sverig kunde faa Tid at blive førte over Østersøen og støde til ham. Da Vinterens Komme tvang ham til at opgive Haabet herom, besluttede han at falde over den danske Hær og saaledes ødelægge sine Fjender delvis, inden de fik Tid til at forene sig. Med sin vante Hurtighed traf han alle Forberedelserne. Den 15de brød han op fra Schwan, togede vester ud og kastede Broerne over Warnow af efter sig, for ikke at blive forfulgt paa staaende Fod. Den 16de, 17de og 18de gik Hæren uafbrudt imod Vest. Hver Rytter havde en Fodsoldat bag paa Hesten, og Resten af Fodfolket blev kjørt. Den 18de om Aftenen stode Svenskerne i Egnen mellem

Greifsmühlen og Store Eichsen, nordøst for Gadebusch. Isteden for at fortsætte Vejen lige imod Gadebusch, hvor Danskerne væntede ham bag ved Radegastaa, foretog Stenbock en omgaaende Yndlingsbevægelse, drejede imod Syd, gik forbi Gadebusch og kom om Aftenen den 19de til Brütz, $1\frac{1}{2}$ Mil sydøst for Gadebusch. Ved at rykke frem fra Brütz imod Nordvest omgik han Radegastaa, som udspringer en halv Mil sønden for Gadebusch og flyder lige imod Nord, og han tvang Danskerne, hvis de ikke vilde fortrække uden Kamp, til at indtage en for dem mindre heldig Slagstilling, med Front imod Sydøst. I fem Dage havde Stenbock tilbagelagt femten Mile. Svenskernes Opbrud havde imidlertid bragt Sachserne i Sadlen. De vilde med til Gadebusch, og Scholten, hvis Dragoner*) holdt skarpt Udkig med Fjenden, underrettede nøjagtig den sachsiske General Flemming om Stenbocks Standplads.

Den 19de December skrev Scholten til Flemming: «Med stor Fornøjelse har jeg erfaret, at De befinder Dem med 32 Eskadroner to Mile herfra. Fjenden har lejret sig en halv Mil herfra, ved Lütken-Brütz, og efter alle Kendemærker vil Slaget blive leveret imorgen tidlig. Jeg beder, at De endnu i denne Nat vil rykke nærmere, for at forene Dem med denne Hær Kl. 7 eller 8 imorgen Formiddag. Dersom Foreningen ikke kan ske saa tidlig, beder jeg Deres Eksellense dog at være saa nær, at De kan angribe Fjenden i Siden, naar han er i Kamp med os. Det fordelagtigste er naturligvis, at De forener Dem med os, inden Slaget tager sin Begyndelse, da man saa tør love sig et lykkeligt Udfald.

*) Nedenstaaende Linier vise ligeledes, at Svenskernes Fremrykken ikke var nogen Overraskelse

«Da Fjenden nu staar ved Eichsen Mølle, saa maa Dewitz, der staar tæt ved Møllen, trække sig noget tilbage med sine fire Eskadroner; men stedse være ham saa nær, at han kan se ham, uden at han behøver at indlade sig i Fægtning med ham.»

Gadebusch, den 18de December 1712. Scholten.

Hærens Overbefalingspersonale, Inddeling og Styrke var følgende:

Kong Frederik IV
med Ministrene Eichstedt, Wibe og Holsten samt Adjutanterne Grev Frijs, Løvenørn og Meyer.
General: Jobst Scholten.
Generaladjutanter: Motzfelt, Lindau, Lerche og Winding.
Chefer for Forplejningskorpset: Platen og Seidelin.
Stabslæge: Fischer.
Generalauditør: Bornemann.
Højstbefalende Artilleriofficer: Wilster.
Fortifikatjonen: Scheel.

Første Træfning.

General-, General-, Bri- } Legaard. K. Juel. Bülow.
Hohendorf. P. Kragh. Gafron. Bruin. Schack de Wiltenau.
F. J. Dewitz. Merner. Gregers Juel. } løjtnanter. majorer. gaderer.

Styrke	Chef
Eskadroner. 3 af Bülows Drag.	Friesenhausen.
Eskadroner. 3 af 1ste jydske.	H. Eiffler.
Eskadroner. 5 af 1ste fynske.	Brockenhus.
Eskadroner. 3 af 3die sjæl.	Donop.
2.	Grenaderkorpset, Kleist og Storm.
2.	af 2det Regiment, Arnold og Fuchs.
2.	af 4de Regiment, Frijs og Wahl.
2.	Marine, Andichon.
2.	Garde, Glassau og Lühe.
Eskadroner. 3 af 2det fynske	M. Rosenørn.
Eskadroner. 6 af Dewitz.	U. Dewitz.
Eskadroner. 3 af Garden	Ørtzen.
Eskadroner. 4 af Livreg. Drag.	Bülow.

Artilleri: Wilster, tretten 3- og 6-pund. Kan.

Anden Træfning.

General-, General-, Bri- } Lewetzau.
Wedell. Møsting. Kragh. Sponneck.
Daa. } løjtnant. majorer. gaderer.

Styrke	Chef
Eskadroner. 3 af Bülows Dragonr.	Holsten.
Eskadroner. 6 af jydske natjonale Drag.	Ørtzen og West.
1.	Prins Kristian, Münster.
2.	Zepelin og A. F. Barner.
1.	3die Regiment, M. Kragh.
1.	Viborg, Maisner.
1.	Aarhus, P. Rosenørn.
1.	1ste Regiment, Staffelt.
1.	Dronningen, Johansen.
Eskadroner. 3 af 1ste sjæl.	Løvenhjelm.
Eskadroner. 4 af Brockdorffs.	Brockdorff.
Eskadroner. 2 af Livreg. Drag.	Bibow.

I alt 36 Rytter- og 12 Dragoneskadroner, 18 Batailloner Fodfolk og 13 Kanoner. Af de atten Batailloner efterlodes den næste Dag en af Arnolds Regiment under Fuchs i Gadebusch, for at bevogte den derværende Bro over Radegastaa. Den toges tilfange efter Slaget. Hærens Styrke var førend Indrykningen i Mecklenburg 5760 Ryttere og Dragoner, 5600 Fodfolk og 300 Artillerister, ialt 11,660 Mand. Hertil maa regnes 32 sachsiske Eskadroner, som stødte til Hæren ved Slagets Begyndelse. Om de end ikke bidroge til at styrke den, saa bragte de dog Tallet op til henved 15,000 Mand. Den svenske Hær talte 16 til 17,000 Mand. Da den rykkede ud af Stralsund var den over 16,000 Mand. Den havde forstærket sig i Wismar med Kronobergs Fodregiment og Bassewitz's Dragonregiment, hvilket rigelig erstattede dem, som vare blevne syge i de gode Kvarterer langs Warnow og paa Rejsen til Gadebusch. Dens Inddeling var følgende:

Feltmarskal, Grev **Magnus Stenbock.**
Generalløjtnant Dücker.

Første Træfning.

Ascheberg. General-Kompagnier.	10.	Marschalcks Dragoner, Lewenhaupt.
	8.	Enkedronningens Ryttere, Fersen, Meijerhelm.
	10.	Pommerske Ryttere, Rosen, Brunner.
Patkul. Schommer. Ekeblad. Batailloner.	2.	Sodermanland, Schlippenbach, Essen.
	2.	Dal, Fuchs, Leijonhufvud.
	2.	Elsborg, Lillie, Spalding.
	2.	Vestgota-Dal, Palmfelt, Mentzer.
	1.	Nerike, Adlerfelt.
	2.	Vestmanland, Falkenberg, Groningen.
	2.	Ekeblads Fodregiment, Jæger, Vaedum.
	1.	Schultz's Fodregiment, Svanlod.
Marschalck. Majorer. Kompagnier.	6.	Vestgota Ryttere, Wulfrath, Kohler.
	8	Mellins Bremerske Rytt., Fersen, Tettenborn.
	10.	Stromfelts Dagoner, Bousquet.

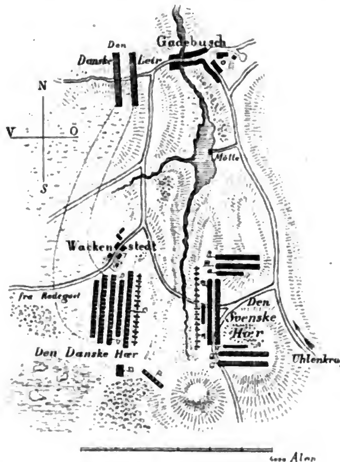
28 Kanoner, 2 Haubitser. Cronstedt

Anden Træfning

Marderfelt.	5 Komp. Drag.	Offenbusch.
	1 Fribataillon.	Smiglsky.
de la Gardie. Batailloner.	2.	Ostgota, Modec, og Stjerncrantz
	2.	Helsinge, Horn, Rehnen.
	1.	Kronoberg, Taube.
Mellin	5 Komp. Marderfelt	Marderfelts Drag.
	4 Komp. Drag.	Bassewitz's Drag. Reichel.

I alt 30 Kanoner, 66 Rytter- og Dragonkompagnier og 19 Bataill. De svenske Rytterkompagnier havde mindst samme Styrke som de danske Eskadroner.

Slaget ved Gadebusch. Den 20de December Kl. 4 om Morgenen purredes den danske Hær ud af sine Telte vesten for Gadebusch, hvor den havde sin Lejr, og gik imod Sønden til Landsbyen Wackenstedt, hvor den stilledes i Slagorden paa en med Smaahøje oversaaet, ujævn Mark. Højre Fløj støttede sig til en stor Mose, og imellem den venstre Fløjs Træfninger laa

Wackenstedt. Foran den højre Fløj var der en lille Skov, og 2000 Alen foran Stillingen udspringer Radegastaa og flyder imod Nord i en sumpet Eng. Jordsmonnet falder temmelig stejlt ned imod Engen, til hvilken Danskernes venstre Fløj skulde støtte sig. Vejen fra Uhlenkrug og Brütz til Wackenstedt, som den svenske Hær togede frem paa, førte lige ind paa Stillingens venstre Fløj; Broen over Aaen blev derfor afbrudt, og en

ved samme værende Bakke besat med et Dragonregiment, af hvilket Halvdelen stod af Hestene for at kæmpe tilfods. General Scholten, der var meget methodisk og aldrig afveg fra de vedtagne Former, stillede sin Hær paa gammel Vis i to Træfninger: Rytteriet paa Fløjene og Fodfolket i Midten, med Kanonerne i Mellemrummene i første Træfning. Men næppe vare Tropperne blevne ordnede i to snorlige Linjer, saa udspandt der sig en hæftig Strid imellem Overgeneralen og Førerne for Rytteriet, som vare meget misfornøjede med den Plads, der var anvist dette Vaaben, som paa den ene Fløj havde en Skov foran sig og paa den anden en Landsby imellem Eskadronerne, og derfor med Rette paastod, at det ikke havde Plads til at tumle sig. General Dewitz foreslog, at hele Hæren skulde gaa tilbage til Roggendorff, en lille Mil vesten for Gadebusch, hvor der var en fortrinligere Stilling. Scholten afslog det og fandt Medhold hos Kongen og hans Raader, indtil den sachsiske General Flemming, der var ilet forud for sine Eskadroner, kom paa Pladsen. Klokken var da 10 Formid., og Spidserne af de svenske Kolonner begyndte at blive synlige paa den modsatte Dalrand. Sachseren forkastede ikke den valgte Plads, men Slagordenen, og drog Kongen over paa sin Side. Forgæves modsatte Scholten sig; vi tro nu engang altid fremmede bedre end vore egne. Hele Opstillingen forandredes, og den Stilling, der valgtes, blev lige saa slet som den, man forlod. Højre Fløj blev fremskudt til Skoven, venstre Fløj trukket tilbage til henimod Wackenstedt, og Hæren kom til at staa i Flugt med Aaen, uden at være nær nok ved den til at forbyde Fjenden Overgangen. Da Forandringen maatte ske i en Skynding, gik alt hulter til bulter. Fire Batailloner af Dronningen, Aarhus, Viborgs og Staffelts Regimenter bleve tagne ud af anden Træfning, for under Sponneck at besætte Skovranden foran den højre Fløj. Grenaderkorpset og Prins Kristians Regiment besatte Wackenstedt, Rytteriet gik nogle hundrede

Skridt frem og dannede alene de to første Træfninger; bagved det stod Resten af Fodfolket ligeledes i to Træfninger, Artilleriet samledes i to Batterier paa seks og syv Kanoner foran Midten. De sachsiske Eskadroner skulde efter Flemmings Forslag stilles i to Træfninger paa venstre Fløj; men da de kom Kl. 12 Middag, foretrak han at klemme dem ind imellem det danske Rytteri og Fodfolk, hvor de dannede den tredje Træfning. Hæren stod nu i fem Linjer, næsten uden Mellemrum, og Fodfolket, der stod bagest og ingen Brug kunde gøre af sit Skydevaaben, var navnlig uheldig stillet. For at gøre Ulykken fuldkommen, glemte man ved et særskilt Korps at beskytte den meget udsatte venstre Fløj for Angreb af den fremrykkende Fjende, som, da han iagttog den Forvirring, der herskede i Modstanderens Rækker, ufortøvet brød frem med hele sin Styrke.

Om Morgenen havde Stenbock ladet Oberst Bassewitz undersøge Danskernes Stilling med 200 Dragoner. Denne berettede, at de havde forladt deres Lejr ved Gadebusch og nu stode paa nogle Højder, støttende sig til højre til en Skov, til venstre til en Flod, og at der kun var et Hul, en Mose, af to tusinde Alens Bredde foran dem, gennem hvilken man kunde nærme sig dem. Stenbock overtydede sig personlig herom. Han ytrede, at, hvis den danske Hær havde besat Skoven og Bakken foran deres Fløje med tilstrækkeligt Fodfolk og Kanoner, vilde hans halve Hær bleven nedskudt, inden den kom over Mosen. Men med sit Feltherreblik iagttog han, at Danskerne stode saa sammenstuvede, at de ikke kunde røre sig, og at de intet Artilleri havde paa deres Fløje. Han paaskyndede derfor sin Hærs Gang. Kl. 11 Formiddag kørte dens Artilleri, 28 Kanoner og 2 Haubitser, fulgte af en Bataillon, op lige over for den danske Hær, og under dettes Dækning ordnedes Fodfolket i to Linjer, hver paa seks Batailloner, og ved hver Fløj tre Batailloner i Kolonne bagved hinanden, for at dække de lange Linjer mod Rytterangreb i Siden. Rytteriet, der

talte 66 Eskadroner, stilledes ligeledes i dybe Kolonner bag Fløjene. Det fik Befaling at gaa frem i Højde med Fodfolket og udbrede sig efterhaanden, som det fik Plads. Kl. 12 Middag var Hæren ordnet, og Oberst Cronstedt sendtes frem til Dalranden med to Batterier, et paa 12 og et paa 8 Kanoner, for derved at forberede Overgangen. Det svenske Artilleri, der baade i Tal, Godhed og Betjening var det danske betydelig overlegent, aabnede Ilden paa vore tæt sammenpakkede Ryttermasser og det i Skoven staaende Fodfolk, og under Beskyttelse af denne Ild sendte Stenbock sine Kolonner frem gennem Dalen imod vor Midte og venstre Fløj. Den danske Overgeneral befalede sine Kanoner at besvare denne ødelæggende Ild, og, da han iagttog, at det fjendtlige Fodfolk bevægede sig fremad, uden at han dog lagde Mærke til, at Faren særlig truede hans venstre Fløj, sendte han en af sine Adjutanter tilbage til Fodfolket med Befaling, at en Brigade skulde gaa frem midt for Stillingen. Generalløjtnant Kragh gik ufortøvet med Schack-Wiltenaus Brigade, bestaaende af Garden til Fods og Marineregimentet, gennem Rytteriets to Træfninger og tog Stilling mellem vore Batterier. Vel i halvanden Timestid vedligeholdtes der en levende Skydning tværs over Dalen. De svenske Kolonner gik, uden at ænse de Huller, som Kuglerne rev i deres Rækker, i lange Marchekolonner med fire Mands Front, langsomt og i udmærket Orden over Mosen. Artilleriet var i Spidsen, bestandig trukket frem med Mundingen vendt imod Fjenden. Tæt efter det fulgte Fodfolket og tilsidst Rytteriet, som lidt efter lidt udbredte sig til Siderne. Sne og Storm havde Svensken lige i Ansigtet, for Krudtrøg kunde man ikke se for sig; desuagtet gik Fodfolket med Geværet paa Nakken frem med Artilleriet, der paa kort Afstand overøste det ubevægelig holdende danske Rytteri ved Hurtigskydning med Kugler og Skraa. Fodfolket formerede Linje i Løb, og saa snart den højre Fløj var kommen op paa Bakken, brød baade det svenske Fodfolk og Rytteri ind paa Danskernes

venstre Fløj. For bedre at kunne modstaa disse Masser, havde Scholten sendt Bud efter to Fodregimenter af Brigaden Hohendorff, som han vilde opstille ved Siden ad Garden, men det faldt ham ikke ind at sende Fodfolk frem til sin truede venstre Fløj. Forstærkningen var endnu ikke kommen, da en af hans Adjutanter udbrød: »Saa, der løber hele vor venstre Fløj!« Overgeneralen haabede, at det kun var nogle Eskadroner, men snart bemærkede han, at hele hans venstre Fløj var i den vildeste Flugt, forfulgt af Fjenden, der i faa Minutter naaede Wackenstedt. I den Forvirring, som herskede om Formiddagen, var Bülows Regiment blevet trukket bort fra den Høj, som forsvarede Adgangen til venstre Fløj, og uden at møde Modstand kom de svenske Fodregimenter Schultz og Ekeblad med otte Kanoner over Dalen, stillede sig i Linje lige over for vor venstre Fløj og overøste den med Kugler og Kardætsker. Regiment efter Regiment fulgte efter de første Afdelinger, Marderfelt og Bassewitzs Dragoner samt Vestgøtaryttere travede imod Nord og udbredte sig bag ved Danskernes venstre Fløj, hen imod Wackenstedt. Den danske Konge, som holdt med sine Ministre og Adjutanter foran den venstre Fløj, befandt sig pludselig lige over for Svenskerne, i nogle Skridts Afstand. Han vendte hurtig sin Hest, og var næppe kommen bag ved sine, før de svenske Kanoner sendte Skud paa Skud ind i Rytteriets sammenpakkede Linjer og bragte flere Afdelinger til at gøre omkring, isteden for at galoppere frem imod Fjenden. Bülows seks Eskadroner Dragoner samt Halvdelen af det sachsiske Rytteri vendte Ryggen til Fjenden og jog i en Hob som en Faareflok tilbage til Wackenstedt. Første jydske Rytterregiment under Eiffler, der stod i første Linje ved Siden ad Bülows Dragoner, gik efter Flemmings Opfordring imod den nærmeste fjendtlige Bataillon; men det modtoges med saa velretttede Salver, at det veg ud til Siden og kom imellem det svenske Fodfolk, der rykkede frem imod Midten og de danske Kanoner. Regimentet led en saa haard

Medfart, at det i en sørgelig Forfatning skyndte sig tilbage til Juels og Levetzaus Rytteri og rev dem med sig paa Flugten.

Scholten jog med hele sin Stab i Firspring til Wackenstedt, hvor han traf Juels, Eifflers og Levetzaus Regimenter samt sit her staaende Fodfolk i den største Uorden. Forgæves søgte han i Forening med sine Adjutanter og Generalerne Levetzau og Juel at bringe Orden tilveje, En af hans Adjutanter blev skudt og to saarede, da de med Sablen i Haanden vilde tvinge Mandskabet til Lydighed. Generalerne bleve revne med paa Flugten, og først ved et Dige en Fjerdingvej vesten for Wackenstedt stansede de flygtende et Øjeblik; men Svenskerne gave dem ikke Tid til at ordne sig, og Flugten fortsattes til Radegast. Saasnart det danske Rytteri, som havde staaet paa venstre Fløj, havde rømmet Pladsen, omringede Svenskerne Wackenstedt, i hvilken By Prins Kristians Regiment og Grenaderkorpset havde kastet sig. Efter en blodig Kamp trængtes disse Regimenter ud af Byen, og omtrent Halvdelen toges tilfange.

Paa højre Fløj og i Midten var Kampen alvorligere. Vel erobrede Vestmanlands, Nerike og Dalregimentet i første Tilløb de danske Kanoner paa tre nær; men de bleve selv angrebne af Garden til Fods, Marineregimentet og Frijs's Regiment, som lyste alvorlig op i deres Rækker. Alene Dalregimentet angiver sit Tab til over 200 døde; men de tilbageblevne holdt Stand og fyrede med fire Geledders Ild, til de fik Understøttelse af Vestgøtadal og Helsinge Regimenter. Den fremstormende danske Garde blev slaaet tilbage; en af dens Bataillonschefer, Glassau, som var i Spidsen, faldt tilligemed mange af sine Officerer, den anden Bataillonschef, Lühe, saaredes, og hele det danske Fodfolk gik tilbage. Garden trak sig tilbage i god Orden, gjorde Holdt og fyrede, naar Fjenden kom den for nær, og efterlod ingen Fanger i Forfølgernes Hænder. Sønden for Wackenstedt stødte de slagne Batailloner paa

1703.

De to Garderegimenter.

Grenadercorpset. Livgarden tilfods.

Zepelins og Arnoldts Regimenter, som med megen Tapperhed havde modstaaet Østgøta og Sødermanland Regimenters Angreb, men derpaa vare komne i stor Uorden, da det svenske Rytteri huggede ind paa dem. Scholten opgav snart Haabet om, at den Forvirring, som Fjendens vellykkede Angreb havde voldt, lod sig genoprette. Han befalede Generalløjtnant Kragh at føre alt det Fodfolk, han kunde samle og bringe sammen, til en Plads i Nærheden ad Roggendorf, hvor de to andre Infanterigeneraler, Wedell og Hohendorff, senere stødte til Overgeneralen, uden at medbringe nogen af deres Tropper. Grenaderkorpset efterlodes i Radegast for at optage de flygtende og dække Tilbagetoget.

Samtidig, og efterat ovenbeskrevne Kamp havde fundet Sted, leveredes en haardnakket Træfning paa vor højre Fløj, og længe havde det Udseende af, at vi her vilde indhente, hvad der var tabt paa den modsatte Fløj. Det svenske Rytteri, der under sin Fremrykning var udsat for Ilden fra Sponnecks Brigade, som stod i Skovranden, blev ilde tilredt. Desuagtet angreb Aschebergs Ryttere og Marderfelts Dragoner de danske Eskadroner under Dewitz og Mørner, som sloge dem og det tilstødende svenske Fodfolk paa Flugt. Andet fynske Rytterregiment under M. Rosenørn og de natjonale jydske Regimenter Aarhus og Viborg, førte af P. Rosenørn og Maisner, brøde frem fra Skoven og forfulgte Svenskerne tværs over Mosen; men ikke alle danske Regimenter løde Pligtens Stemme: Brockdorffs Kyradserer, der skulde dække den blottede venstre Side, vægrede sig ved at gaa frem og lode endog kort efter, uden at gøre Modstand, en af sine Eskadroner omringe af det svenske Fodfolk, som kom den slagne venstre Fløj til Hjælp. Stenbock, der itide havde erfaret sin venstre Fløjs Nederlag, ilede den til Hjælp med nogle Regimenter, stansede de flygtende, tvang Danskerne til at gaa tilbage over Mosen og bragte sin venstre Fløj, efterat have ordnet den, i Forbindelse med sin sejrende højre Fløj og Midten, fra hvilke den var bleven fuldstændig skilt. Han kunde nu, da Modstanden var brudt

paa de andre Punkter, med større Kraft forny Angrebet paa Danskernes højre Fløj.

Hele Stillingens Front var efter to Timers Kamp forandret. Danskerne stode med Front imod Wackenstedt, hvor Stenbock samlede sine Kræfter, og hvorfra han gik frem, uden at have Hindringer i Jordsmonnet at overvinde. De danske Rytterregimenter: Garden til Hest, første og tredje sjælandske, andet fynske og nogle sachsiske Rytterregimenter dannedeHærens venstre Fløj; Sponnecks Fodbrigade, Livregiment Dragoner og Dewitz's Rytterregiment dannede den højre Fløj; Kanonerne vare paa tre nær i Fjendens Hænder. Mørner og Løvenhjelm afsloge atter det svenske Rytteris Angreb og førte derpaa deres Eskadroner ind paa det svenske Fodfolk og Artilleri, der modtog Rytteriets Angreb med en ødelæggende Ild. Begge de danske Førere fik Hestene skudte under sig, saaredes og toges tilfange. Gregers Daa, der førte Rytteriets anden Træfning, ordnede det i Linje med den første, og førte paa ny Eskadronerne frem til Indhug; men hans Ryttere kunde ikke bryde gennem de tætte Rækker af lange Spyd, bag hvilke Artilleristernes og Musketerernes Ild uafbrudt lynede dem imøde. Den kække Daa faldt, truffen af en Kanonkugle, og hans Ryttere spredte sig over Marken. Frederik IV var Vidne til disse Angreb: han havde begivet sig herhen fra sin slagne venstre Fløj. Selv vilde han føre sin Garde. »Ich will bei meinen Leuten bleiben und seyn«, ytrede han. Men da der, trods Rytteriets uforsagte Angreb, ikke indtraadte nogen Vending i Kampen, forlangte hans Raader paa det indstændigste, at han skulde bringe sin Person i Sikkerhed. Han gav efter og forlod Valpladsen og med ham en Mængde Flygtninger. Forrest af alle vare Brockdorffs Kyradserer og Sachserne. Kongens Adjutanter befalede dem at gøre Front imod Fjenden, men de svarede, at Adjutanterne havde intet at sige over dem, og da disse, for at give Ordren Vægt, trak Pistolerne frem, toge de ogsaa til Pistolerne. Efter flere Gange at have faret vild, kom Kongen i Mulm og Mørke til Møln.

Efter Daas Fald søgte Flemming, Brødrene Dewitz samt Sponneck og Bülow ved de hensynsløseste Angreb at fravriste Svenskerne Sejren; men disse vare ikke til at rokke. Bülow saaredes. De nævnte Generaler, der raadede over 50 Eskadroner, som endnu vare i god Stand, besluttede derfor at bevare disse til en kommende Dag, og overlade Svenskerne, der paa ny gik frem, Valpladsen. Tilligemed Brigaden Sponneck trak de sig i god Orden tilbage og naaede om Aftenen Kl. 7 Landsbyen Gantzau, en Fjerdingvej sydvest for Radegast, hvor de bleve staaende en Del af Natten, da Sponneck erklærede, at hans Fodfolk maatte have nogen Hvile. Henad Morgenstunden gik de til Roggendorf, hvor de fik Befaling at fortsætte Tilbagetoget til Ziten, en halv Mil østen for Ratzeburg, hvor hele Hæren skulde samles. Fjenden forfulgte levende de bageste Tropper til Radegast, som stormedes af det forfølgende svenske Fodfolk, der tog en stor Del af Grenaderkorpset og begge dets Bataillonschefer tilfange. Forfølgelsen fortsattes ikke ud over Radegast. Stenbock trak atter sine Afdelinger tilbage til Wackenstedt, hvor de hvilede om Natten. Den næste Dag indkvarteredes de i Gadebusch og i de omliggende Byer, hvor de bleve staaende i flere Dage. Danskernes Tab beløb sig til 2500 døde og saarede samt henved 3000 usaarede Fanger; nøjagtigt kan det ikke opgives, da de fleste Tabslister ere forsvundne tilligemed Navnene paa Flertallet af de faldne og saarede Befalingsmænd; det er de færreste, som her anføres.

Garden til Hest mistede 24 Mand og 71 Haarpunge, 3die sjællandske 30 Md., deraf 6 tilfangetagne; 2det fynske Rytterregiment (Rosenørn) 160 Md., deraf 43 tilfangetagne, 3die Fodreg. (Kragh) 240 Md. og Viborgske (Maisner) 231 Md.

Døde: Generalmajor Daa; Oberstløjtnanterne F. A. Barner, Langhaar, Legaard, Vind, Schindel og Schack; Majorerne Glassau, Kampferbech og Finecke; Kaptejnerne Kremer, Renouard, Reusch, Rosenørn, Eldern og Pfordten; Løjtnanterne Skouboe, Lützow, Vosgraf, Vieregg, Newe og Rehder; Drabanterne Ecklef Flander, Green, Eggert, Olsen og Kørner, der gjorde Løjtnants Tjeneste; Drabanterne Berlund, Falck, Bredal, Klingenberg, Larsen, Mandal, Due, Frijs, Dobritz, Abercron, Fischer, Fritz, Ipsen,

Madsen, Delmer, Giese, Husner, Geller, Nehrhudt og Edelbüttel, der gjorde Fændrikstjeneste.

Saarede: Brigadérerne H. R. Bülow og U. Dewitz; Obersterne Kragh, Elfler, Revenfelt og Lühe; Majorerne Kruse, Hjort og Berstenborstel; Kaptejnerne Blom, Eldern, Frøhlich og Prætorius; Løjtnanterne Lillienskjold, Fog, Roepstorff og Schønroth.

Tilfangetagne: General Mørner (saaret); Obersterne Løvenhjelm, Deden, Storm, Maisner (alle saarede), Finecke, Fuchs og Kleist. Majorerne Krabbe og Thamsen. Kaptejnerne Bjelke og Katt (saarede), Ziege, Brochot, Stevens, Diederichsen, Reventlow, Stedingk, Lützow (saaret), Fleischer, Hamann, Bendzen (saaret), Peucker (saaret), Dalvig, Putlitz, Styrup, Elbrecht (de tre sidste saarede); Møller og Werner.

Tilfangetagne og saarede Løjtnanter: Stevens, Helmuth, Krüger, Bentzen, Høhling, Jansen, Schack, Worm, Muth, Capellan, Prehn, Schwartz, Brockdorff, Pollinger, Cammenberg, Goldmann, F. Harboe*), Oetken, Greve, Klein og Glandex.

Tilfangetagne usaarede Løjtnanter: Rantzau, Ziersky, Abercron, Bille, Hegelund, Scheffer, Plessen, Povisch, Sehested, Scharff, Pors, Handberg, Grubbe, Eberstein, Halle, Zütphen, Weide, Passau, Muth, Blücher og Bech.

Den 24de April 1713 udveksledes imod et tilsvarende Antal følgende danske Fanger, Underofficerer og Menige, fra Slaget ved Gadebusch: Garden til Hest 2, Brockdorffs 2, Dewitz's 11, 1ste sjælandske 13, 3die sjæl. 2, 1ste fynske 6, 2det fynske 32, 1ste jydske 5, Livregiment Dragoner 13, jydske Dragoner 12. Af Fodregimenterne: Garden tilfods 17, Grenaderkorpset 349, Dronningens 13, Prins Kristians 110, Zepelins 147, Marine 58, Aarhus 165, Viborg 110, Staffelts 91, Arnolds 15, Frijs's 35, Kraghs 7. Ialt 1225 Mand. De øvrige havde taget svensk Krigstjeneste.

Den 15de Januar 1714 udveksledes 115 danske Officerer, nemlig: en General, 3 Oberster, 4 Oberstløjtnanter, 7 Majorer, af hvilke de fem vare Kaptejner i Grenaderkorpset, 22 Kaptejner, 64 Løjtnanter og 14 Fændriker, som vare tagne tilfange ved

*) Da Harboe, der bar Regimentets Fane, haardt saaret maatte overgive sig, rev han først Fanen fra Stangen, gemte den paa sit Bryst og bragte den i god Behold tilbage, da han blev udløst.

Gadebusch, imod et lignende Antal svenske Officerer af de tilsvarende Grader, der vare tagne tilfange ved Wismar og Stade. Efter denne Udveksling var der endnu 40 svenske Landofficerer i dansk Fangenskab. Svenskernes Tab ved Gadebusch beløb sig til 1500 døde og saarede.

Scholten tilskrev Slagets Tab de Forandringer, der imod hans Vilje vare foretagne i Slagordenen, Dragonregimentet Bülows Fjærnelse fra sin vigtige Plads foran den venstre Fløj og denne Fløjs paniske Skræk i Begyndelsen af Slaget. Han erklærer, aldrig før at have oplevet saa hastig en Flugt og slig en Forvirring som den, der fandt Sted paa venstre Fløj. Forvirringen var saa stor og kom saa pludselig, at det var umuligt at bringe Hjælp. — Hertil kan føjes, at det Morads, Fjenden gik over paa vor venstre Fløj, ansaa Scholten for ufremkommeligt. Mange danske Officerer mente, at Aarsagen til det svenske Fodfolks Overvægt laa i, at den svenske Linje var seks Mand høj, og at de to første Geledder vare væbnede med den otte Alen lange Pike; medens den danske Linje kun var fire Mand høj og havde aflagt Piken; den blev derfor 1714 paa ny indført ved flere Fodregimenter. Nogle, der kom Sandheden nærmere, forklarede, at Svenskernes Overlegenhed skyldtes den strengere Mandstugt: enten de rykkede frem, tilbage, eller de stode, hørtes kun de højstbefalendes Stemme, iøvrigt ikke en Lyd; med spændt Opmærksomhed passede alle paa Førernes Vink. Tavse og alvorlige udførte Underbefalingsmændene deres Pligter og straffede øjeblikkelig med Stokken ethvert Brud paa Orden og Tavshed. Der anføres udtrykkelig, at Sergenten pryglede Korporalen, naar han blev højrøstet. I den danske Hær hørtes derimod en uafladelig Snakken, Natjonen var livligere, og der vaagedes langt fra med Strænghed over, at Underbefalingsmænd og Mandskab holdt Munden lukket. I den spanske Arvefølgekrig, hvor Danskerne gjaldt for tavse lige over for de snakkesalige Franskmænd, var deres Tavshed og Orden bleven beundret;

men sammenlignede med Svenskerne vare Danskerne Franskmænd i Munden.

Stenbocks Indfald i Holsten og Sydslesvig. Den danske Hær var den 23de December gaaet fra Ziten, der ligger tre Mile vesten for Gadebusch, til Schmilau, midtvejs mellem Ratzeburg og Møln. Den blev staaende her i det Sachsen-Lauenburgske til den 27de December, da den gik bag ved Steckenitz. Uordenen var meget stor. Scholten skrev den 23de til Kongen: »Med stor Forbavselse har jeg truffet hundrede Brødvogne her i Skoven, uden at der er en Mand til deres Bevogtning; Kuskene have skaaret Skaglerne over og ere redne bort med Hestene. Efternølere og Bønder have væltet Vognene, spildt Brødet og drukket Brændevinen. Brødet har jeg uddelt, og 40 andre Vogne med Brød og Brændevin har jeg stanset.« Med Fodfolkets Tilstand var han meget misfornøjet. Det burde trækkes tilbage til Fæstningerne for at forsvare disse og komme til Kræfter. Kun de fire Batailloner, Sponneck førte, vare i god Orden. Af Rytteriet vare derimod 46 Eskadroner i kampdygtig Stand. I tre Dage bad han forgæves om bestemte Befalinger, og erklærede, at det var en Umulighed, hvad man forlangte af ham, igen at rykke frem til Gadebusch. I den danske Hoflejr herskede nemlig ligeledes den største Raadvildhed efter det lidte Nederlag. Man forudsaa en Gentagelse af Svenskernes Tog gennem Halvøen 1643 og 1657. Vinteren stod for Døren, og hvem kunde indestaa for, at Kulden ikke igen slog Bro for den lykkelige Sejrherre. Russerne, som skulde komme til Undsætning, vare paa Efterretning om Svenskernes Sejr vendte om og i fuldt Tilbagetog. De slagne Sachsere havde forenet sig med dem. En Beslutning maatte imidlertid tages, og det hurtig, thi den næste Dag kunde bringe Efterretning, at Stenbocks Hær stod indenfor Rigets Grænser. Under disse Omstændigheder fandt et dristigt Forslag et villigt Øre.

Den 23de December tilbød General Dewitz at føre den bedste Del af det danske Rytteri frem igen, forbi den svenske Hær, tværs igennem Mecklenburg, for at opsøge den sachsiske og russiske Hær og forene sig med den. Ved den Styrke, han saaledes lagde i Vægtskaalen, skulde Tsaren bevæges til at rykke frem. Vægrede han sig derved, saa skulde Dewitz rentud erklære, at Danmark vilde slutte særskilt Fred med Sverig, at Sachsen vilde følge dets Eksempel, da Karl XII's Myndling, Stanislaus Leczinsky, gav frivillig Afkald paa Polens Trone. Sverig kunde da med hele sin Kraft vende sig mod Rusland, og maaske finde Forbundsfæller. Baade Danmark og Sachsen havde fattet Mistanke til Tsar Peter. I to Aar havde den russiske Hær staaet i Nærheden ad den danske, uden at have udrettet noget. Man frygtede for, at det var Tsarens egennyttige Hensigt, med koldt Blod at se paa, hvorlunde Danskere og Svenskere ødelagde hinanden, paa det han omsider kunde foreskrive begge Love. Der maatte gøres en Ende paa hans Nølen. — Den 27de December brød Dewitz op fra Schmilau med 30 Eskadroner af 1ste jydske, 1ste og 3die sjælandske, 1ste og 2det fynske og Dewitz's Rytterregim. samt af det jydske natjonale Regiment, Livregiment og Bülows Dragonregiment. Han gik uantastet forbi Gadebusch, gennem Schwerin, til de russiske og sachsiske Tropper, der stode ved Criwitz, som ligger seks Mile østen for Gadebusch og syv Mile sønden for Wismar. Efter nogle Vanskeligheder fik han Tsaren i Tale. Dennes første Ord vare: »Nu kan I søbe, hvad I have brokket sammen!« Dewitz erklærede, at det ogsaa var hans Konges Hensigt. Vilde den russiske Hær ikke i Forening med den danske, gaa ind i Holsten og hindre Svenskernes Fremskridt, saa skulde han begive sig til Kong Karl, af hvem Kong Frederik var vis paa at faa en fordelagtig Fred. Efter flere Dages Betænkning gav Tsaren det bestemte Løfte, at han i Forening med den danske og sachsiske Hær vilde gaa imod Svenskerne, hvis de rykkede ind i Holsten.

Det var en stor Lykke for de Allierede, at Stenbock overlod til en anden at udkaste Planer og handle for ham efter Gadebusch-Slaget. Han skænkede hele sin Tillid til den fordums svenske Statholder i Fyrstendømmet Bremen, Grev Wellingk, hvis Raad hans Regering havde anbefalet ham at følge. Denne Mand, som Hævngærrighed gjorde blind, som tørstede efter at gengælde Stades Bombardement og Landskabets Erobring, raadede Stenbock til at gøre Indfald i Holsten, hærje og plyndre i alle de danske Besiddelser og brænde den folkerigeste By, Altona, som et Sonoffer for Stade. Inden han tilstod Danmark den Fred, som han ikke tvivlede om, at det vilde trygle om, skulde det først afstaa Bremen og efterlade den derværende Besætning: jydske hvervede Regiment, og en Bataillon af Kronprinsens Regiment i Svenskernes Hænder, paa Grund af de mange Krigsfanger, der vare stukne ind i disse Regimenter. Hvis Stenbock, isteden for at lytte til disse lidenskabelige Raad, ganske langsomt, efter sine Troppers Bekvemmelighed, havde fulgt efter Russerne, vilde han have bragt dem til at forlade Tyskland og de tilgrænsende Dele af Polen. Stenbock kunde uden Sværdslag have befriet Pommern og beriget sin Hær i Sachsen, thi det var den snilde Feltherre, der i Spidsen for en sejrrig Hær endnu ikke havde begaaet en Uforsigtighed, som Tsar Peter frygtede for at møde. Isteden for at holde Fjenderne skilte fra hinanden, fulgte Stenbock Wellingks hævngærrige Raad og den træske holsten-gottorpske Minister Görtz's Indskydelse. De vare overbeviste om, at Tsaren vilde fortsætte sit Tilbagetog til Polen, hvortil han havde saa meget mere Grund, som Tyrkerne atter paa Karl XII's Opfordring havde erklæret ham Krig. De vare visse paa, at August af Polen og Sachsen vilde frafalde Forbundet, naar Stanislaus Leczinsky aftraadte sin Ret til Polen. De haabede fremdeles, at Danmark inden føje Tid vilde slutte Fred paa de Vilkaar, Sverig vilde unde det. — Alt vilde have indtruffet, hvis Stenbock havde

vendt sig imod Russerne; men, da han vendte dem Ryggen og brød ind i Holsten, trak han ved den danske Regerings raske Beslutning en forenet russisk-dansk-sachsisk Hær paa 25,000 Mand efter sig, en Hær, som voksede med hver Dag, og som vel vidste, at, naar det lykkedes den at tilintetgøre Stenbock og hans sejrrige Hær, saa vilde Karl XII's Vinger være stækkede for lang Tid.

Efterat Blomsten af det danske Rytteri var gaaet til den russiske Hær i det østre Mecklenburg, forlod Resten af den danske Hær Sachsen-Lauenburg og trak sig den 28de December ind i Holsten. Hovedkvarteret toges i Oldesloh, rundt om hvilken By tyve Batailloner kantonneredes. Rytteriet, 13 Eskadroner, der førtes af Legaard, stilledes bag Steckenitz og Bille fra Reinbeck til Grande. Artilleriet, der igen var blevet ordnet af Wilster, stod i Remmels. Naar Stenbock rykkede ind i Holsten, skulde General Kragh gaa med Grenaderkorpset og Fodgarden til Fredericia, Hohendorff og Bruin med syv Bataillonor til Rendsborg, Møsting og Wedell med ni Bataillonor til Glückstadt. Rytteriet skulde langsomt trække sig tilbage til Jylland, hvor en ny Hær dannedes. Dens Kærne bestod af norske Regimenter. Den 19de November havde General Hausmann, der havde afløst Løvendal, faaet Befaling til at sende følgende Regimenter til Danmark: det hvervede Regiment, Cicignons paa 16 Kompagnier, 4 Komp. af det Akershusske under Brügmann, 5 af det Smaalenske under Kragh, det Bergenhusske under Hvitfeldt, ialt 4222 Md. Isteden for Kompagnierne af Akershus' og Smaalens Regiment, der bleve i Norge, sendtes det 2det trondhjemske Regiment under Budde. Disse Regimenter kom i Begyndelsen af Februar til Fladstrand og førtes derfra videre paa Vogne til Fredericia, hvor de kom den 20de Februar 1713.

Den 28de December 1712 brød Stenbock op med sin Hær fra Mecklenburg og kom den 30te til Herrenfähre ved Lübeck, hvor han slog en Bro af 400 Alens Længde over Traven.

Den 31te gik han ind i Holsten og tog Kvarter i Schwartau. Den 3die Januar 1713 gik han til Segeberg. Imellem denne By og Lübeck blev Hovedstyrken staaende i flere Dage. Støttet til Søen og dækket af Traven tænkte Stenbock paa at vænte i denne rige Egn paa Forstærkning fra Sverig. Han var saa vis paa dennes Komme, at han skrev til General Schultz i Wismar, at, saa snart den kom til Poel, skulde han forsyne den med Lodser og sende den til Travemünde. Men Wellingk lod ham ingen Ro; han forlangte, at det skulde blusse. Jeg vænter, skrev han, at De gaar frem med Baal og Brand; brænd Altona, ødelæg alle Levnedsmidler og Fouragen i en vid Omkreds, saa Fjenden, hvis han kommer, maa vansmægte. Stenbock lod derfor Bassewitz's og Strømfelts Dragoner rykke ind i Altona, selv fulgte han efter og forlangte, at Byen inden Aften skulde betale 100,000 Rd. i Brandskat, hvilket den umulig kunde udrede paa første Opfordring. Byen tilbød 50,000 Rd. og lovede at skaffe Udvej til Resten, men Feltmarskallen var ubønhørlig og lod, Natten efter sin Ankomst mellem den 8de og 9de Januar, Byen brænde ved sine Dragoner. Efter denne unyttige Skændselsdaad, som skadede den svenske Hær, der tilmed havde de tilbudte 50,000 Rd. haardt nødig, veg han tilbage imod Nord for den dansk-sachsisk-russiske Hær, og de svenske Tropper gjorde ingen Hemmelighed af, at de skulde gaa til Tønning og det rige Ejdersted. I denne Anledning henvendte den danske Regering sig til den holsten-gottorpske Regering, hvis Minister, Grev Dernath, d. 11te Januar gav den højtidelige Erklæring, at Svenskerne under ingen Omstændigheder skulde slippe ind i Tønning.

Danskere, Russere og Sachsere forfølge Stenbock. Den forbundne dansk-sachsisk-russiske Hær, der talte 30 Batailloner og 105 Eskadroner, brød den 1ste Januar 1713 op fra Criwitz i Mecklenburg og kom den 8de til Steckenitz. Den tilbagelagde en Mil om Dagen. Flemming og de danske Generaler

Scholten og Dewitz anvendte alle Overtalelser for at bevæge Tsaren, der selv fulgte med Hæren, til Hurtighed; men han frygtede, at Stenbock pludselig vilde vende sig imod ham, og blev staaende i Uger mellem Steckenitz og Alster. Først da han fik Vished om, at Stenbock havde forladt Segeberg, var gaaet med sin Hær over Krempe gennem Ditmarsken til Ejderen, og havde slaaet Lejr en halv Mil sønden for Frederiksstad den 15de Januar, tillod han, at den forbundne Hær den 19de Januar gik over Alsteren ved Wandsbeck og skød sine Forposter frem imod Stør til Kellinghusen. Scholten, der forrettede en Stabschefs vanskelige Tjeneste ved den forbundne Hær, udkastede en Marchebestemmelse, efter hvilken Hæren i fire Dagsrejser skulde gaa over Bramstedt, Neumünster og Nortorf til Rendsborg. 3000 Dragoner skulde følge efter den svenske Hær gennem Wilstermarsk og Ditmarsken. Efter Scholtens Mening var det nemlig den svenske Hærs Hensigt hurtig at rykke mod Nord og oversvømme Halvøen. Den 20de gik den dansk-russiske Hær til Bramstedt, den 21de til Neumünster, den 22de gik Rytteriet over Ejderen til Osterade, Fodfolket til Nortorf. Russerne øvede overalt forfærdelige Plyndringer, brøde Husene ned og pryglede Befolkningen. De holstenske Herremænd bade i hjærteskærende Klager Scholten om Hjælp imod de overhaandtagende Plyndringer og Ildebrande; Tsaren tillod derfor, at Bøddelen red omkring i Landsbyerne med sine Svende og hængte paa Stedet de værste Ugerningsmænd.

Efterat have naaet Ejderen, havde den svenske Hær d. 17de overskredet Floden paa Isen, og var den næste Dag gaaet frem til Husum, hvor Hovedkvarteret indrettedes for lang Tid, Hæren indkvarteredes dels i Byen, dels i Landsbyerne østen for samme. Til Dækning imod Øst tjente Trenefloden, hvis Overgange bevogtedes af Marschalcks og Marderfelts Dragoner samt Fodregimenterne Sødermanland, Helsinge og Elsborg. Stærke Dragonpatrouiller sendtes under Strømfelt og Bassewitz

rundt om i Sønderjylland for at inddrive Penge og Levnedsmidler. Alle Kjøbstæder maatte udrede Brandskat, de store Landejendomme og Landsbyer baade Penge, Korn og Kvæg. Flensborgs Brandskat var følgende: til Kongen af Sverig 50,000 Rd., Grev Stenbock 2000 Dukater, Oberst Bassewitz 1000 Dukater, Krigskommissær Malmborg 1000 Dukater, Krigskommissærerne Bassewitz og Falkner hver 500 Dukater, Eksekutionsgebyr 13,000 Rd., ialt 64,000 Rd.

Stor Modstand vilde Stenbock ikke have truffet paa, hvis han havde toget videre imod Nord. Den Hær, som han havde faaet Nys om, at den samledes i Nørrejylland, bestod først i Slutningen af den næste Maaned af fem norske og fem danske Batailloner. For at dække de større Byer fra at brandskattes af de omstrejfende svenske Patrouiller, var Grenaderkorpset blevet staaende i Flensborg og Fodgarden i Haderslev; men næppe indløb den Efterretning, at de svenske Regimenter vare ifærd med at overskride Ejderen, saa gik Garden og Grenaderkorpset til Egnen imellem Haderslev og Kolding. De svenske Dragoner strejfede rundt om i hele Hertugdømmet og inddrev Brandskat. 140,000 Rd., som Stenbock lod føre til Wismar, faldt imidlertid i Hænderne paa det russiske Korps, der endnu stod i Holsten. En anden Pengesendelse paa 60,000 Rd., formentlig Flensborgs Brandskat, som et Dragonkompagni skulde bringe til Wismar, blev bortsnappet af Rosenørns fynske Dragoner.

Paa Efterretning om, at Stenbocks Hær var gaaet over Ejderen ved Frederiksstad og nu stod ved Husum, begyndte den dansk-russiske Hær langsomt og med den yderste Grad af Forsigtighed at gaa over Ejderen ved Rendsborg, for derpaa at vende sig imod Vest. Fortropperne, en russisk Dragondivisjon, gik den 22de gennem Rendsborg og Krop til Reide. Den 24de angreb den de svenske Forposter i Hollingsted. Dragonerne stege af Hestene, satte Bajonetterne paa Geværerne og toge Hollingsted med Storm. Svenskerne trak sig over

paa den vestre Side af Trene, og Russerne brændte Broen ved Hollingsted. Det danske Hovedkvarter forlagdes d. 24de til Rendsborg. Den næste Dag gik Hovedhæren i Kvarter i Byerne norden og sønden for Rendsborg. Den 26de skulde Sorgfloden overskrides; i Slagorden vilde Hæren gaa over Krophede og dernæst støtte sin venstre Fløj til Bergenhusen og den højre til Bynge. Men Russerne havde ingen stor Lyst til at vandre videre imod Nord. I Rendsborg modtog Tsaren den falske Efterretning, at Stenbocks Hær var gaaet tilbage til Frederiksstad. Straks lod han Russerne gøre omkring. De gik tilbage imod Syd og toge Stilling imellem Nortorf og Neumünster. Sachserne og Danskerne bleve den Dag staaende ved Fokbek, norden for Ejderen. Men den næste Dag gik hele Hæren tilbage til Egnen imellem Neumünster og Nortorf, for om muligt at spærre Svenskerne Tilbagevejen til Mecklenburg, hvis Rygtet om deres Opbrud var sandt. Hovedkvarteret var allerede den 26de igen i Nortorf. Her stod nu Hæren i flere Dage og væntede i stor Spænding paa, at Stenbock skulde gaa tilbage gennem Holsten, og paa samme Tid stod Stenbock med hele sin Hær i en lignende Spænding i samfulde tre Døgn i en klingrende Frost paa Marken østen for Husum og væntede at blive angreben. Begge Modstanderne frygtede hinanden, trak sig tilbage for hinanden og stode i Forsvarsstilling. Den 29de Januar bestemte den forbundne Hær sig til atter at gaa til Rendsborg, men, da der igen kom Efterretning om, at Stenbock foretog en Bevægelse mod Syd, forbød Tsaren Fremrykningen. Frans Bøckmann, en velhavende Borger i Flensborg, der, dreven af den reneste Fædrelandskærlighed, frivillig tjente Hæren som dristig Spejder og Skridt for Skridt udspejdede alle Stenbocks Foretagender, var den første, som bragte Efterretning til Kong Frederik og Tsar Peter, at den svenske Hær stod ved Husum og vilde, hvis Nøden drev den dertil, kaste sig ind i Tønning. Fortropperne, der havde fulgt Hovedkorpsets tilbagegaaende Bevægelse, fik nu igen Tilladelse

at undersøge Svenskernes Stilling. De gik til Hollingsted og Solbro. Paa sidstnævnte Sted vadede deres Patrouiller gennem Trene og snege sig frem imod Husum. De bekræftede, at den svenske Hær stadig stod norden for Ejderen, med sin højre Fløj i Rantrum og sin venstre i Mildsted. General Scholten skrev til Frederik IV: »Hvis Tøvejret vedbliver, er det umuligt for Svenskerne at gaa tilbage over Ejderen til Mecklenburg. Det har alt tøet i seks Dage, naar Isen paa Ejderen ikke længer kan bære, rykke vi atter gennem Rendsborg ind i Ejdersted.« Stenbock frydede sig ligeledes over Tøvejret; han skrev den 3die Februar til Senatet i Stockholm: »Efterat vi have faaet Tø, vil Fjenden med al sin Styrke ikke være i Stand til at fordrive os.« Han forstod ikke, at man netop ønskede at fastholde ham, og at man intet frygtede mere, end at han skulde gaa bort imod Syd. Stenbock var bleven træt, hans fordums Hurtighed og Handlekraft havde forladt ham. Tilmed savnede han flere af sine bedste Generaler. Dücker, der saaredes i Halsen ved Gadebusch, opholdt sig efter sin Helbredelse i Hamburg. Her blev han, tillige med Ekeblad og de la Gardie og mange andre Officerer, til Slutningen af Februar; da de rejste til Stralsund.

Den Bevægelse, Stenbock foretog den 29de Januar om Eftermiddagen, var det første Skridt hen imod Tønning. Han opgav sin gode Stilling østen for Husum, 12 Dage førend hans Modstandere, der vare 12 Mile fjærnede, rykkede imod den. Den Stilling, han indelukkede sig i, gav ham hele Ejdersted til Fadebur; den strakte sig i sydøstlig Retning fra Ulvesbøl ved Vesterhav til Frederiksstad ved Ejder. De Regimenter, som stode paa Forpost, lagde Skanser tværs over Digerne, Vejene, der førte til Husum og Slesvig, og satte Marsken foran dem under Vand, ved at aabne Sluserne. Fodfolket indkvarteredes i Ejdersteds vestligste Byer, Ording, St. Peter og fremdeles. Rytteriet og Artilleriet i Garding, Kating, Kotsenbøl og fremdeles. Hovedkvarteret blev i Oldensvort,

en Mil norden for Tønning, I denne Stilling mente Stenbock, at han kunde blive staaende i Maaneder, til han fik Forstærkning fra Sverig, der i hvert Fald kunde sende en Flaade til Ejderens Munding og føre ham hjem. Men han fik snart Øjnene op for Stillingens Brøst. Han kunde ikke længer beskytte sine langt udgaaende Patrouiller, der skulde bringe ham Penge og Levnedsmidler fra Mellemslesvig og Øerne, og han styrkede sine Fjenders Dristighed, som gik frem, da de saa, han trak sig tilbage af Frygt for dem. Han fattede derfor den Beslutning, at efterlade alt sit Tros, Artilleri og de syge i Tønning, gøre sit Fodfolk beredent paa Artilleriets og Landbefolkningens Heste, gaa over Ejderen ved Frederiksstad og ile gennem Holsten tilbage til Mecklenburg. Bromaterialet samledes imellem Frederiksstad og Tønning, i Harblek, og Tropperne gik til Ejderen; men Beslutningen opgaves paa Halvvejen, og Tropperne sendtes tilbage i deres Kvarterer, fordi Isen paa Ejderen hverken vilde briste eller bære, Vejene vare ufremkommelige, og der viste sig Russere og Danskere i Ditmarsken; kort sagt, fordi Stenbock ikke længer ene var i Stand til at gennemføre en kraftig Beslutning.

Den 31te Januar drog den forbundne Hær atter frem til Rendsborg; den 1ste Februar gik Rytteriet til Duvensted og Krop, Fodfolket til Bydelsdorp, Fokbek og Rendsborg, hvor Feltartilleriet forsynedes til det dobbelte med Fæstningens rige Beholdninger. Den næste Dag holdt Tsaren Skue over Hæren norden for Ejderen; den talte 25 russiske, 7 danske og 6 sachsiske Batailloner, ialt 38 Bat.; 31 russiske, 36 danske og 36 sachsiske Eskadroner, ialt 103 Esk.; 14 tolvpundige, 8 sekspundige, 44 trepundige Kanoner og 3 Haubitser.

Opstillingen var følgende:

Flemming

Sachsiske. Eskadroner.

3. Livregiment. 3. Dronning. 3. Kronprins. 3. Alexander. 3. Eichstedt. 3. Jonston.

Eskadroner.

3. Flemming. 3. Baireuth. 3. Braun. 3. Baudits. 3. St. Paul. 3. Weissenfels.

10 Esk. Drag. (russiske), Pflug.

Mentsjikov.

Sachsiske.

1. Garde. 1. Wackerbart. 1. Fürstenberg.

Russiske. Bataillonar.

2. Grenaderer. 3. Ingermanland. 2. Astrakan. 3. Semenovske Livgarde. 3. Prebrasjensky Livgarde. 1. Grenaderer.

Danske.

1. Frijs. 1. Arnold. 1. Staffelt. 1. Marine.

Batailloner.

2. Grenaderer. 2. Kijev. 2. Bialogorod. 2. Vint. 2. Narva. 2. Rostov. 2. Novgorod. 1. Rosenauer. 1. Kragh. 1. Zepelin.

11 Esk. Drag. (russiske), Jakofloff, paa Forpost.

14 tolvpundige, 8 sekspundige, 44 trepundige Kanoner og 3 Haubitser.

Scholten.

Danske. Eskadroner.

2. 1ste Jydske, Eiffer. 3. 1ste Fynske, Juel. 1. 2det Fynske, Rosenørn. 6. Jydske natjonale, Levetzau. 2. Dewitz. 3. Garde. 3. Livreg. Dragoner.

Eskadroner.

1. 1ste Fynske. 3. 1ste Sjælandske. 4. Brockdorff. 3. 3die Sjælandske. 4. Bülow. 1. Livreg. Dragoner.

10 Esk. Drag. (russiske), Scheemettof, paa Forpost.

Den 2den Februar gik Hæren i to Kolonner videre mod Nord, og foretog derpaa en Svingning imod Vest; Fodfolkets højre Fløj støttede sig til Lottorf, Midten til Mühlberg og venstre Fløj til Krop. Rytteriet gik til Meggersø og Dorpsted; Fortropperne, 800 Ryttere, gik til Hollingsted og Bynge. Den 3die Februar væntede man, rigtignok uden den mindste Grund, at Stenbock vilde prøve paa at bryde igennem den forbundne Hær, hvis Fodfolk og Artilleri derfor stilledes i Slagorden paa Sletten imellem Reide og Dorpsted og Rytteriet til venstre af samme, henimod Bennebæk. Da Svenskernes Angreb imidlertid udeblev, sendtes den 6te Februar 20 Eskadroner, 12 Batailloner og 24 Kanoner til Stabelholm. Hovedkorpset, 83 Eskadroner, 20 Batailloner og 46 Kanoner, gik den 6te frem til Treja og tog Hovedkvarter i Sylvested. Den 8de gik Hovedstyrken til Husum, som Stenbock havde forladt den 29de Januar. Fodfolket indkvarteredes i Byerne Mildsted, Øster-Husum og Rødemis, Rytteriet i Svesing, Ørsted, Ostenfeld og Overgangsstederne ved Trenen. Nu mente Stenbock, at det maatte komme til Angreb den næste Dag, og trak sin Hær sammen ved Vitsvort, Koldenbøl og Frederiksstad; men i tre Dage væntede han forgæves, og hans Hær led forfærdelig af Sne og Slud ved at staa paa de opblødte Veje i disse Dage. Den forbundne Hær vilde intet sætte paa Spil: den nøjedes med at trække Nættet tættere sammen. Først d. 12te Februar gik Russerne og Danskerne samtidig frem fra Husum, Svavsted og Nørrestabel mod Frederiksstad. Flere svenske Forposter, der vare udmattede og sløvede ved tre Dages anstrængende Paapassenhed, bleve omringede og tagne tilfange. Det danske og sachsiske Rytteri, der førtes af Scholten, gik over Simonsbjerg imod Ulvesbøl og Vitsvort, hvor der stod syv svenske Fodregimenter under Generalerne Patkul og Schommer; disse Regimenter trak sig uden Kamp tilbage til Oldensvort, da de frygtede for at blive afskaarne fra Tønning af det danske og russiske Fodfolk, der i store Masser drog frem ad Vejen

til Frederiksstad. Da de danske Fortropper nærmede sig Koldenbøl, der ligger en Fjerdingvej nordvest for Frederiksstad, bleve de levende beskudte af de svenske Kanoner, der stode i en Skanse paa Kirkegaarden. Tropperne ordnedes nu til Angreb, hvilket dog medtog flere Timer. Syv danske Batailloner under Hohendorff angrebe Koldenbøl, der forsvaredes af Elsborgs Regiment under Lillie, og samtidig hermed rykkede tyve russiske Batailloner frem fra Svavsted og Nørrestabel imod Frederiksstad, paa alle Steder understøttede af et talrigt Artilleri. Efter den tapreste Modstand overvældedes Elsborgs Regiment og blev tvunget til at trække sig ud af Koldenbøl. Herved blev den svenske Styrke, som stod i Frederiksstad, nemlig Helsinges, Schultz's og Ekeblads Regimenter, bragt i Knibe, og fik kun Valget imellem at lade sig indeslutte i Frederiksstad eller drage bort. Stenbock, der ved Middagstid var kommen til Byen, viste her et Glimt af sin forrige Kraft. Han satte sig i Spidsen for 2 Rytterregimenter og tilbageerobrede atter Koldenbøl. Efter saaledes at have sikret sit Tilbagetog, rømmede han Frederiksstad og trak sig tilbage ad Vejen til Tønning. Da Tilbagetoget truede med at udarte til Flugt, stansede han sin Hær imellem Reimersbude og Oldensvort, hvor den blev staaende under Gevær om Natten i et afskyeligt Vejr. De forbundne nøjedes med at sende deres Fortropper efter den bortdragende svenske Hær; de sankede mange Efternølere og syge, som vare blevne liggende, samt flere Kanoner og en stor Mængde Trosvogne, der vare blevne stikkende i Dyndet. Tsaren tog nu sit Hovedkvarter i Frederiksstad, Kongen af Danmark blev boende i Husum. Stenbock forlod Oldensvort den 13de Februar, endnu førend Dagens Frembrud, og trak sig med sin Hær bort, to Mile imod Vest, forbi Tønning til Garding, hvor han stillede den i Slagorden paa Heden østen for Byen. Herved fjærnede han sig i en saadan Afstand fra sine langsomme Modstandere, at han ikke kunde vænte, de i de første Dage vilde modtage

hans Udfordring. Vilde Stenbock slippe ud af Klemmen, maatte han enten selv bryde paa eller gaa over Ejderen, hvortil hans Modstandere, der havde samlet hele deres Styrke norden for Ejderen, gav ham ypperlig Lejlighed. Hvad nyttede det, at han stillede sin Hær for tredie Gang i Slagorden i aaben Mark, i lang Afstand fra sine Modstandere, og lod den staa Dag og Nat, til den blev udmattet og modløs.

De forbundne, der foretrak det visse for det uvisse, trak altid først flere Tropper til sig, inden de bevægede sig fremad. Efterat Svenskerne havde forladt Ulvesbøl og Oldensvort, rykkede de kun hen imod den forladte Stilling og stillede deres Tropper fra Simonsbjerg over Vitsvort til Reimersbude, og foretoge i de følgende seks Dage ingen fremrykkende Bevægelse. Efterat Stenbock i to Dage forgæves havde væntet paa, at de forbundne skulde angribe ham ved Garding, tog han det sidste afgørende Skridt og førte en Del af sit Fodfolk og Artilleri d. 14de Febr. ind i Tønning. Resten af Fodfolket og hele Rytteriet blev staaende endnu i lang Tid ved Garding. Paa Toget til Tønning gik det meget uordenlig til. Tretten Kanoner bleve stikkende i Dyndet tillige med mange Trosvogne, og først flere Dage senere bleve de fleste Kanoner ved Kommandantens Omsorg bragte ind i Tønning. Den holsten-gottorpske Regering aabnede ganske lempelig Tønnings Porte for Stenbock; den havde givet Kommandanten, Zacharias Wolf, hemmelig Befaling at lade Svenskerne slippe ind, samtidig med at den højtidelig forsikrede den danske Regering, at det aldrig skulde ske. Den troede at have gaaet saa underfundig tilværks, at den danske Regering aldrig skulde kunne overbevise den om dens Medskyld. Et uægte Brev fra den umyndige holsten-gottorpske Hertug, der opholdt sig i Stockholm, i hvilket der befaledes Kommandanten at aabne Portene for den svenske Hær, var det eneste skriftlige Bevis, Stenbock fik til Kommandanten; men samtidig bragte de hertugelige Raader: Reventlow, Baner og Stambke

Kommandanten en mundtlig Befaling fra Administratoren, Kristian August, at han blindt skulde lyde Stenbocks Befalinger, ikke spørge, men uden Tøven aabne Fæstningens Porte, naar denne forlangte det. Samtidig med at den gottorpske Regering saaledes hemmelig smuglede den svenske Hær ind i Fæstningen, forbød den offentlig i truende Skrivelser, der først afsendtes efter at den svenske Hær var kommen ind i Tønning, Kommandanten at aabne Portene. Alle disse Tvetydigheder reddede ikke det holsten-gottorpske Hus. Bedrageriet var for grovt til at kunne skjules. Falskheden opdagedes, og de holsten-gottorpske Raader undgik ikke Bedragerens sædvanlige Skæbne, at blive mistænkt af alle, selv af Stenbock, som de foreløbig havde reddet fra Undergang, men som de jo ogsaa havde bidraget deres til at lokke ind i Landet, i det Haab, at, hvis han sejrede, vilde han skaffe Holsten Gottorp i det mindste en Del af det kongelige Holsten.

Saa snart Frederik IV erfarede, at Tønnings Porte vare blevne aabnede for Svenskerne, lagde han Beslag paa den gottorpske Del af Sønderjylland og besatte Gottorp. Imod Tønning rykkede de forbundne danske, russiske og sachsiske Tropper med deres vante Forsigtighed. Først den 19de gik de frem med et Korps til Klejhørn, midtvejs mellem Garding og Tønning, for at afskære det i Garding staaende svenske Korps fra Tønning. Netop samme Dag begyndte Stenbock sit sidste Forsøg paa at undslippe over Ejderen, men det fulgtes af samme Uheld som de tidligere, og denne Gang var det Elementernes Modstand, der gjorde Udslaget. Den 19de om Aftenen overførtes Strømfelts og Bassewitz's Dragoner. Skipperne paatoge sig at føre 200 Heste over den 500 Alen brede Flod hver Time. Efterat Dragonerne vare landsatte, bleve Vestmanlands, Søndermanlands og Nerikes Regimenter førte over paa den holstenske Bred, men medens deres Tropper udskibedes, blæste det op til en rygende Storm, og i de to Dage, den varede, kunde intet Fartøj komme fra Strand til Strand.

De overførte Tropper, der stode i Dynd og væntede paa deres Kammerater, bleve angrebne af nogle danske og russiske Eskadroner, men de afsloge uagtet deres mislige Stilling fuldstændig Angrebet og gjorde en Del Fanger. De Vanskeligheder, som vare forbundne med Overfarten, havde imidlertid knækket Stenbocks Mod: han drog atter sine Tropper tilbage over Ejderen til Tønning og dræbte over 2000 af sit Rytteris Heste paa Grund af Fodermangel. Dette skete ved Katingsiel, vesten for Kating. Der kan ikke være Tvivl om, at, hvis han havde fortsat Overskibningen, efter at Stormen havde lagt sig, vilde han have faaet et saadant Forspring for de allierede, hvis Hovedhær stod norden for Ejderen, at de næppe vilde have indhentet ham i Holsten. Den Bro, Russerne havde slaaet over Ejderen imellem Ervde og Delve, tre Mile østen for Frederiksstad, var bleven opbrudt efter Scholtens Befaling, og de samme Hindringer, Stormen beredte Stenbock, lagde den ogsaa ivejen for de forbundne. Først i Slutningen af Maaneden slog Tsar Peter en ny Bro over Ejderen ved Frederiksstad.

Efter at have opgivet Overfarten, gjorde Stenbock et Forsøg paa at bryde igennem ad Vejen til Frederiksstad; men hans forreste Afdelinger, der stødte paa Russernes Hovedstyrke mellem Harblek og Reimersbude, bleve slagne, og han trak sig atter ind i Tønning. Hele den svenske Feltherres Tragten gik nu ud paa at holde sig der, indtil han fik Hjælp fra Sverig. Han haabede forvist, at en svensk Flaade vilde vise sig ved Ejderens Munding og bortjage de derværende danske Fregatter, som spærrede Tilførslen; samt at den svenske Flaade i værste Fald vilde føre hans Hær tilbage til Sverig. Han havde ikke opgivet Haabet om, at det Korps, der stod rede i Sverig for at forstærke hans Hær, snart vilde blive landsat enten ved Ejderens Munding, ved Egernførde eller i Pommern. Men de forbundne havde truffet Forsigtighedsregler for at hindre enhver Underretning.

En dansk Flaade krydsede udenfor Gøteborg Skærgaard, og en anden laa sejlklar paa Københavns Red for at gaa imod den fjendtlige Flaade, naar den stak i Søen. Fodfolket af de fra Braband tilbagevendte danske Lejetropper bleve tilligemed Halvdelen af det sachsiske Rytteri stillede ved Steckenitz for at møde Fjenden, hvis han rykkede frem fra Pommern. Det danske Fodfolk, som stod sønden for Husum, forøgedes til det dobbelte. Midt i Marts kom Regimentet Norge under Cicignon og andet trondhjemske under Budde til Husum, fremdeles Skiløber- og Fyrrørkompagniet samt 200 norske Rekrutter, der indlemmedes i Grenaderkorpset og Garden. — Det bergenhusske Regiment under Hvitfeldt sejlede fra Fredericia til København og kom ombord paa Flaaden. Passene, der førte fra Ditmarsken ind i Wilstermark, besattes med Afdelinger af Glückstadts Garnison, der bestod af Prins Kristians, andet, Viborg, Aarhus og Ribe Regimenter. I selve Ditmarsken stilledes en Rytterdivision paa otte russiske Eskadroner og det fra Braband tilbagevendte Rytteri.

I hele Marts Maaned og største Delen af April var Stenbock endnu i Besiddelse af den sydvestre Del af Ejdersted. Hans Rytteri stod i Garding og Tating og Fodfolkets Forposter i Kotsenbøl. Tsar Peter var i Slutningen af Februar vendt hjem til Rusland, og den danske Konge havde nu Overanførselen. Hans General, Scholten, ledede alle tre Hæres Foretagender i Kongens Navn. Den 26de April befalede Scholten fra sit Hovedkvarter, Tetenbøl, at det danske Artilleri og Fodfolk, der førtes af Hohendorff, skulde samles ved Klejhørn og fordrive det svenske Fodfolk fra Kotsenbøl. Det danske Rytteri og de sachsiske Tropper under Flemming skulde angribe det ved Garding, Kating og Tating staaende svenske Rytteri og lægge vel Mærke til, om det begav sig til Tønning eller andensteds hen. Russernes Fodfolk skulde blive staaende ved Harblek og deres Rytteri ved Oldensvort for at hindre Stenbock i at bryde igennem mod Øst. Sven-

skerne trak sig overalt tilbage uden Kamp. Den 27de April besattes de nærmeste Byer omkring Tønning, hele den svenske Hær indesluttede sig i Fæstningen, og, da der var stor Foderbrist, bleve mange af Rytteriets Heste ihjelslagne, en Del bleve slupne løs og jagede ud af Fæstningen.

Den svenske Hærs Overgivelse. Den 4de Maj begyndte Tønnings Belejring. Der oprettedes et særskilt Belejringskorps paa 24 Batailloner og 4000 Ryttere, hvoraf 16 Batailloner og 1000 Ryttere vare russiske, 8 Batailloner og 1000 Ryttere danske og 2000 vare sachsisk Rytteri. Korpset stilledes under Scholtens særlige Befaling; som gammel Ingeniør vilde han selv lede Belejringen. Arbejdet fordeltes saaledes, at Halvdelen af Styrken hvilede, af den anden gravede Halvdelen, medens Resten dækkede Arbejderne, som daglig fik en Pægl Brændevin, fordi det var haardt Arbejde. Angrebet rettedes imod Fæstningens østre Side. Russernes Løbegrave førtes fremad langs med Ejderdiget og Danskernes paa begge Sider ad Vejen til Frederiksstad. Russerne kunde ikke holde Skridt med Danskerne; det skortede vel ikke paa Flid, men deres Ingeniører duede ikke og vilde ikke lade sig hjælpe. Fjenden skød uophørlig med Fæstningens tungeste Kanoner for at stanse Arbejderne, men deres Kugler gjorde kun ringe Skade. I alt mistede Russerne ved Batteriernes Anlæg fem Mand og Danskerne to, en af Rosenauers og en af Kraghs Regiment. Soldaterne vare taknemlige imod Scholten, fordi han forstod at dække dem under Arbejdet. Den 6te Maj foretog Stenbock et Udfald imod Vest, langs Ejderdiget, med nogle Batailloner og Kanoner; men de trak sig atter ind i Fæstningen, da Scholten gik imod dem med Weissenfels's sachsiske Dragoner. Den 6te Maj havde Løbegravene naaet 1200 Skridt frem, indtil en Afstand af 800 Skridt fra Hovedvolden, og der anlagdes i Løbet af Dagen paa denne Afstand tre store Batterier. Belejringsartilleriet bestod af 68 24pundige

og 18pundige Kanoner, som vare hentede i Rendsborg, og 24 96pundige og 150pundige sachsiske Morterer, som sendtes fra Glückstadt, hvor de havde staaet siden Stades Belejring. Det var paa Artillerigeneral Wilsters Forlangende, at de sachsiske 96pundige Morterer, som kastede Bomber paa 3—4000 Skridts Afstand, valgtes isteden for de danske 50-pundige Morterer, der kun kastede Bomberne i en Strækning af 12—1300 Alen. Den 7de Maj om Eftermiddagen begyndte Beskydningen, og samtidig aabnede Stenbock Underhandlinger om Overgivelse; thi, hvor usandsynligt det end klinger, uagtet Stenbock lige til Aprils Udgang havde det sydvestre Ejdersted i sin Besiddelse og derfra kunde have forsynet sig for flere Maaneder, saa var ligefuldt Provianten paa Heldingen, da han i Begyndelsen af Maj indesluttede sin Hær i Tønning, og den visse Udsigt til om kort Tid at maatte overgive sig af Sult var Aarsagen til, at Feltherren skyndte sig at komme til en mundtlig Aftale med Belejrerne. Efter indhentet Lejdebrev begav Stenbock sig med flere af sine Generaler den 8de til Oldensvort, hvor Generalerne Hertugen af Würtemberg, Fyrst Mentsjikov og Marskal Flemming vare tilstede for at underhandle med ham. General Scholten, som Belejringen var overdraget, udtalte sin billige Vrede over, at han ikke var bleven underrettet, end sige indbudt til Mødet i Oldensvort; navnlig var han fornærmet over, at den fra Braband hjemvendte Hertug af Würtemberg, der slet ikke havde noget at gjøre ved Tønning, og hvis Tropper dels stode i .Ditmarsken, dels ved Elben, skulde afgøre Sagen med Stenbock. Da den svenske Feltherre ikke kunde opnaa de Betingelser, han forlangte, drog han tilbage til Tønning, og otte Dage hengik nu, under en fortsat Beskydning, med Underhandlinger om Overgivelse. Stenbock satte igennem, at Tønning tilbageleveredes til de holsten-gottorpske Tropper; i denne Fordring maatte Danmarks Underhandlere paa Grund af de Forestillinger, der gjordes af Mentsjikov og

Flemming, der vare vundne af den holstenske Minister, Baron Gørtz, indvillige.

Den 16de Maj overgav Stenbock sig med hele sin Hær til den danske Konge paa følgende Betingelser:

1) Den svenske Hær overgiver sig med alle sine Generaler, Befalingsmænd, Volontærer og Menige til den danske Konge Alle Befalingsmænd og Volontærer beholde deres Vaaben og Ejendele, Underofficerer og Menige beholde ligeledes deres Ejendele samt Sidegevær og Mundering. Kanoner, Musketter, Rytter-, Dragon- og Artilleriheste samt alt, hvad der iøvrigt hører til Krigsarmatur, saavelsom alle Faner, Standarter, Pavker, Trommer og Trompeter afleveres, naar de svenske Afdelinger drage ud af Tønning.

2) Saasnart de ere blevne udvekslede imod andre Fanger, eller de ere blevne udløste efter det oprettede Kartel, føres de til Sverig paa den svenske Konges Bekostning. Det er dem forundt at nytte danske og holstenske Fartøjer, som frivillig ville lade sig hyre

3) Efter Udrykningen af Tønning skal de svenske natjonale Tropper ikke skilles fra de tyske Regimenter; alle tilsammen overføres de til Sverig snarest muligt paa den svenske Konges Bekostning.

4) Paa deres Hjemrejse gennem Slesvig og paa Rastdagene sker Troppernes Forplejning efter Kartellet. Der bevilges dem frit Kvarter og frie Lejrpladser. Søprovision til Overfarten maa de selv skaffe sig.

5) De danske, sachsiske og russiske Fanger, som ere gaaede i svensk Tjeneste, beholdes i denne, ligesaa Overløberne. De Overløbere, der vende tilbage til deres tidligere Fane, erholde Tilgivelse, og der betales ingen Løsepenge for dem.

6) Af de svenske Tropper bør ingen tvinges til at tage dansk Tjeneste, og ved Udmarchen bør man ej stanse andre end de kendte Overløbere.

7) Alle Befalingsmænds, Volontærers og Meniges Ejendele passere frit, saaledes som det er fastsat i den første Artikkel.

8) Udrykningen sker brigadevis; Kommissærer skulle tilforordnes, som føre Tropperne og drage Omsorg for deres Underhold, dog udelukkende paa Sverigs Bekostning.

9) De svenske Troppers Rejse foretages saaledes, at efter tre Rejsedage faa de en Rastdag. De, som blive syge undervejs, køres imod Betaling.

10) De, som nu ere syge, forblive ikke i Tønning, men flyttes ud i det Ejderstedske, hvor de blive, til de ere helbredede.

11) De Paaklædningsgenstande, der ligge færdigsyede i Lübeck og Hamburg til den svenske Hær, hjemføres til Sverig paa dets Konges Bekostning.

12) Alle de svenske Befalingsmænd og civile Betjente, som høre til Hæren i Tønning, men nu befinde sig i Holsten, Danmark eller paa Æresord i Hamburg eller andensteds, kunne, saasnart de ere udløste, eller de have frikjøbt sig, frit vende hjem til Sverig.

13) De svenske Officerer, som for Sygdoms eller Saars Skyld bo i Lübeck, Hamburg og Wismar, vil den danske Konge give Pas til Sverig og ej andensteds hen.

14) For de paa ovennævnte Steder værende Svenskeres Ejendele, vil den danske Konge udfærdige Pas, at de kunne hjemføres til Sverig.

15) De svenske Tropper overføres til Karlskrona, Karlshamn, Cimbrishamn og Ystad under Dækning af 2—3 svenske Fregatter.

16) De syge i Ejdersted og Tønning helbredes af danske Læger og Kommissærer fra de tre nordiske Forbundsfæller optage i Forening Lister over Hestenes Tal med mere.

17) Inden den svenske Hær overføres til Sverig, skulle alle de Fanger frigives, som ere indesluttede i de svensk-tyske Provinsers Fæstninger; fremdeles forpligter Feltmarskal Stenbock sig til, at han vil søge at udvirke, at det samme sker med alle i Sverig værende danske, russiske og sachsiske Fanger.

18) Den danske Konge indvilliger i, ikke at bombardere Tønning iaar. De Løbegrave og Skanser, som han har ladet grave, sløjfes af de svenske Tropper.

19) Det staar den svenske Hær frit at søge Sikkerhed for Opfyldelsen af denne Kapitulatjon hos andre Magter, dog bør disse Bestræbelser i ingen Henseende forhale deres Udrykning af Tønning.

Oldensvort den 16de Maj 1713

Kapitulatjonen var undertegnet af de danske Herrer: Møsting, Dewitz, Cicignon, Lühe, Platen og Junge og af de svenske Herrer: Patkull, Mellin, Strømfelt, Svanlod og Hahn.

Det Venskabsstykke imod Gottorp, som den 18de Artikkel indeholdt, blev dyrt for Stenbock og hans Hær. De danske Befuldmægtigede vilde nemlig uden Løsesum befordre den svenske Hær til Hjemmet, imod at alle danske og russiske Fanger ligeledes løsgaves, naar Stenbock vilde overgive Tønning til den danske Hær, isteden for at tilbagelevere Fæstningen til Holsten-Gottorp; men den holstenske Minister Gørtz krydsede Danmarks Plan ved at love Stenbock at

skaffe ham Løsesummen til hans Hær, naar han blot holdt Danskerne udenfor Tønning.

Fra den 20de til den 26de Maj varede Svenskernes Udrykning af Tønning. De førtes til Egnen mellem Haderslev og Flensborg, hvor de foreløbig indkvarteredes under Bevogtning af tre Rytter- og to Fodregimenter.

Efter den Liste, som leveredes til General Scholten af den svenske Generalstab den 20de Maj i Hojersvort, bestod den svenske Hær af følgende Tropper:

Marschalcks Dragoner.		10	Kompagnier,	førte af	Marschalck.
Strømfelts	—	10	—	—	Strømfelt
Bassewitz	—	8	—	—	Reichel.
Pommershe	—	10	—	—	Mardefelt.
Smigilsky	—	1	—	—	Smigilsky
Bremiske Ryttere		8	—	—	Fersen
Vestgøta	—	6	—	—	Frøhlich.
Ascheberg	—	8	—	—	Løvenstjerna.
Pommerske	—	8	—	—	Rosen.
Vestgøta Fodregiment		12	—	—	Mentzer.
Østgøta	—	8	—	—	Modee.
Elsborg	—	8	—	—	Lillie.
Kronoberg	—	4	—	—	Taube.
Dals	—	8	—	—	Svanfeld.
Schultz	—	6	—	—	Svanlod.
Helsinge	—	8	—	—	Bohnen
Ekeblad	—	8	—	—	Jæger.
Nerike	—	6	—	—	Stahrenflycht.
Vestmanland	—	8	—	—	Falkenberg
Sødermanland	—	8	—	—	Schlippenbach
Artilleri	—	5	—	—	Cronstedt.

I alt 590 Officerer, 10520 Underofficerer og Menige med 1998 Heste og 19 Kanoner.

Med fuldstændig Tilintetgørelse endte saaledes dette Tog, som vilde have bragt Sverig væsentlige Fordele, hvis den glimrende Sejr ved Gadebusch var bleven klogt benyttet. En forunderlig Usikkerhed og Tvivlraadighed havde lammet den samme Fører, der tidligere havde været

saa snarraadig, skarpsindig og kæk. I Marts og April, da den forbundne Hærs Hovedstyrke stod uvirksom norden for Ejderen, se vi Stenbock som en Feltherre i den nyeste Tid spilde den kostbare Tid og sit Mandskabs Kræfter med smaa Udfald istedenfor at gaa med hele sin Styrke over Ejderen ved Tønning og med sin tidligere Bevægelighed bane sig Vej til Mecklenburg. Han satte uforsigtig hele sin Lid til, at de samme ensidige Politikere, Wellingk og Gørtz, der havde ført ham paa Afveje, igen vilde føre ham paa rette Vej. Begge de nævnte Mænd paakaldte forgæves Frankrigs Englands, Hollands og Preussens Hjælp. Gørtz færdedes ligeledes utrættelig imellem de forbundnes Hovedkvarter og Tønning. — Da han gærne vilde vise Stenbock sin Taknemlighed, fordi han i Kapitulatjonen havde tilbageleveret Tønning til Holsten-Gottorp og sikret den for Angreb i dette Aar, saa formaaede han Administratoren til at afstaa til ham og Gehejmeraad Nath en Forskrivning paa 120,000 Rd., en Sum, som Danmark i Begyndelsen af 1711 havde laant af Holsten-Gottorp. Denne Forskrivning vilde Gørtz give til Stenbock, for at han dermed kunde udfri sin Hær, imod at Sverig forpligtede sig til at indestaa for Summens senere Tilbagebetaling. Men den danske Regering vægrede sig ved at modtage dette Gældsbevis, hvis Gyldighed den ikke godkendte, fordi den havde en lignende Fordring paa Holsten-Gottorp, og forlangte rede Penge. Udløsningssummen var 70,000 Rd. og den steg i Forplejningsomkostninger 2000 Rd. med hver Dag. Den stockholmske Regering sendte derfor 100,000 Rd. til sin Minister Wellingk i Hamburg og lod samtidig Skibe afgaa til Aabenraa for at hente Tropperne. Men Wellingk anvendte Pengene til andre Øjemed. Han sendte 20,000 Rd. til Wismar og kort efter endnu større Summer til Stralsund og Stettin, for at disse Fæstninger kunde ruste sig til at modstaae de Angreb, der forestod. Det hele, han sendte til Stenbock, og det først efter at Maaneder vare

forløbne, var 10,000 Rd., til at lindre de syges Nød. Den offentlige Mening beskyldte Wellingk for, at han gjorde sit bedste, for at Stenbock ej skulde sættes istand til at komme ud af sit Fangenskab. — Der optaarnedes efterhaanden Vanskeligheder ved Udvekslingen. Russere og Sachser forlangte ej alene den dem tilkommende Trediedel; men Russerne forlangte ydermere, at den danske Regering skulde drage Omsorg for, at Svenskerne ikke frigaves, inden de mange Russere, der efter Karl den Tolvtes Sejre vare førte til Sverig, bleve frigivne, noget, Svenskerne ikke vilde indlade sig paa, med mindre Russerne frigave Fangerne fra Pultava og Riga. Saalænge der var Udsigt til at faa Løsesummen, tog Danmark intet Hensyn til Russernes Fordringer; men disse Udsigter svandt aldeles. Hele Sommeren hengik med Tvist om Betalingsmaaden. Gørtz betalte Sachserne den dem tilkommende Trediedel; men Wellingk vægrede sig haardnakket ved at betale den danske Regering en eneste Skilling, forinden de svenske Krigsfanger vare sejlede til Sverig. Disses Tilstand var sørgelig, og mangfoldige af de Menige gik i dansk Krigstjeneste. Allerede ved Udrykningen af Tønning tog hele det bremiske Rytterregiment imod danske Hvervingspenge paa halvtredsindstyve Mand nær, som Stenbock formaaede til at holde ud i nogen Tid ved at lønne dem af sin egen Lomme. Store Skarer af de øvrige Fanger bleve ved Overtalelser og slet Behandling formaaede til at følge de bremiske Rytteres Eksempel. I Begyndelsen vare Fangerne samlede i trende Divisjoner:

Paa Fyn under Bevogtning af Levetzaus jydske natjonale Kyradserregiment vare Strömfelts, Dückers, Aschebergs, Marschalcks og Vestmanlands Regimenter.

Paa Als under Donops tredie sjælandske Kyradserregiment vare Elsborg, Vestgøta, Pommerske, Bremiske, Nerike Dals, Helsinge og Mardefelts Regimenter.

I Flensborg og Aabenraa under Dewitz's Kyradserregiment: Sødermanlands, Ekeblads, Bassewitz's, Østgøta, Kronoberg og Schultz's Regimenter.

Men, da der paa Grund af det forlængede Ophold forefaldt mange Optøjer, bleve Officerer og Mandskab skilte fra hverandre. Af de Menige indkvarteredes 2,300 i de sjælandske Købstæder, 500 paa Fyn og Resten i de jydske og slesvigske Købstæder. — 1714 blev største Delen af Mandskabet indkvarteret paa Landet og anvendt til offentlige Arbejder. Officererne havde Tilladelse til selv at vælge deres Opholdssteder. Ved Aarets Slutning var Fangernes Tal svundet ind til Halvdelen. Officererne forsvandt næsten alle, dels med, dels uden Tilladelse; seks Oberster, som boede i Viborg, bortfjærnede sig paa engang, men bleve atter tagne tilfange paa Langeland. De, der undkom, traadte straks igen i Tjeneste i Wismar og Stralsund. De svenske Skibe, som laa i Aabenraa Havn, vendte atter hjem i Efteraaret 1713, da Udvekslingen forhaledes.

Ifølge en Fortegnelse fra 1717 var der i dette Aar endnu i Jylland 562 af Fangerne fra Tønning; deraf vare 290 af Vestgøta-Dals Regiment. Oberst Baartig fik i dette Aar Tilladelse til at hverve for Republiken Venedig et Regiment af de svenske Krigsfanger. Han hvervede 800 Mand iblandt de i Slaget paa Kolbergerhejde tagne Svenskere og 400 Mand af Stenbocks Hær.

Grev Stenbock bragtes til København, hvor han i Begyndelsen nød stor Frihed, men, da han indlod sig i uforsigtig Brevveksling under en halv Snes opdigtede Navne og forsøgte at undvige, blev han den 18de November 1714 indespærret i Citadellet Frederikshavn, hvor den store Feltherre døde den 23de Februar 1717*).

*) 31. Juli 1714 hedder det i Københavns Kommandantskabs Befaling: »Til Vagt hos den svenske Feltmarskal Grev Stenbock udnævnes foruden

I Slutningen af Maj 1713 stod den danske Hær paa følgende Steder:

I København: Garden tilhest, en Bataillon Jylland, Bergenhusske Regiment og 4 Kompagnier Artilleri.
I Kronborg: en Bataillon Jylland og et Kompagni Artilleri.
I de sjælandske Rytterkvarterer: 1ste sjælandske og 1ste jydske Rytterregiment.
Paa Kystvagt: sjælandske natjonale Kyradserregiment.
I de sjælandske Lægder: Øst- og Vestsjælandske Fodregimenter.
I Nyborg: to Kompagnier af fynske natjonale Fodregiment.
I de fynske Rytterkvarterer: 2det fynske Rytterregiment.
I Fredericia: 4 Kompagnier af fynske natjonale Fodregiment.
I Gottorp: Grenaderkorpset.
I Husum: Garden tilfods.
I Ejdersted: Rytterregimenterne: 3die sjælandske, 1ste fynske, Dewitz's Regiment og Livregiment Dragoner.
Fodregimenterne: Norge, en Bataillon af Zepelins,
en — af 1ste Regiment (Staffelt).
en — af 2det — (Arnold).
en — af 3die — (Krag).
Aalborgske Regiment.
Fem Kompagnier Artilleri.
I Rendsborg: Fodregimentet Dronningen.
en Bataillon af Marinementet.
en — af Zepelins Regiment.
en — af 1ste —
en — af 3die —
en — af 4de — (Frijs).
et Kompagni Artilleri.
I Glückstadt: en Bataillon af 2det Regiment.
en — af Prins Kristians Regiment.
en — af Viborgske —
en — af Aalborgske —
en — af Aarhusske —
et Kompagni Artilleri.
I Pinneberg: Schulenburgs Dragonregiment.

Obersterne Revenfeld og Hvitfelt endnu Obersterne Bippen, Heinsen, Barner, Hegemann og Harboe, som afvekslende forblive hos ham Dag og Nat, paa det han ikke skal finde Lejlighed til at undfly. De paase, at ingen uvedkommende faa ham i Tale.

I Altona: en Bataillon af Riberske Fodregiment.
I Ditmarsken: en Bataillon af 4de Fodregiment
I Bremen: Rytterregimenterne: Livregimentet,
2det jydske.
3die —
Holstenske,
Würtembergske
Fodregimenterne: Prins Karl.
Prins Georg.
Fyn
Oldenburg
en Bataillon af Prins Kristians Regiment
I Oldenburg: Oldenburgske natjonale Fodregiment.
Paa Flaaden: 32 Kompagnier af Riberske, Aarhusske, Viborgske, Aalborgske og Fynske natjonale Fodregiment, nemlig 8 Komp. af Aalborgske, 6 af hver af de øvrige Regimenter.

I Juni Maaned forlode de russiske og sachsiske Tropper de danske Stater. Det russiske Rytteri bestod af 6500 Mand, Fodfolket af 17000 Mand; det sachsiske Korps talte i alt ved sin Bortgang 7000 Mand. De førtes ud af Landet af danske Officerer, der droge Omsorg for, at de fik gode Kvarterer, og at de ikke begik Plyndringer. Da de vare komne til Grænsen, forlangte Mentsjikov og Flemming, at den danske Regering skulde udbetale dem en Sum til deres Hæres Forplejning paa Hjemrejsen gennem Mecklenburg, en Fordring, der afsloges. De nævnte Generaler modtoge hver en Kaarde og en Stok, besatte med Diamanter, af den danske Konge, og Scholten fik en lignende Foræring af Tsaren. I den hertugelige Del af Holsten udpressede Sachseren Flemming 100,000 Rd.; Mentsjikov erholdt 200,000 Rd. i Hamburg og 100,000 Rd. i Lübeck, fordi han fritog disse to Staters Distrikter for Indkvartering. — De fremmede Hæres Bortgang var en stor Lettelse for Danmark, som havde underholdt dem i fem Maaneder. Inden Russerne droge bort, tilbød Tsaren Kongen af Danmark tre Dragon- og seks Fodregimenter til Hjælp ved Wismars Belejring paa Danmarks Be-

kostning, og imod at Danskerne forpligtede sig til at rykke mod Stralsund, naar Wismar var indtaget. Den danske Konge vilde kun modtage det tilbudte Fodfolk, til hvis Underhold han vilde give hver Mand to Pund Brød og en lybsk Skilling daglig. Dragonerne brød han sig ikke om. Vilde Russerne lade dem blive staaende i Mecklenburg, maatte de selv underholde dem. Til Hjælp ved Rügens Erobring lovede Danmark at sende en Flaade, som de forbundne kunde benytte sig af. Da Russerne fastholdt, at de ikke vilde lade Fodfolket blive tilbage, uden at Dragonerne fulgte med, bortfaldt Tanken om Wismars Belejring. Med Tak modtoge de Tilbudet om Hjælp imod Rügen og Stralsund. I Juli sejlede Sehested med en Eskadre af et Linjeskib, nogle Fregatter, Pramme og Galejer til Greifswalde. Han førte et russisk-sachsisk Korps paa 6000 Mand over til Rügen, her blev det staaende til Udgangen af Oktober, og førtes derefter atter af Sehested tilbage til Greifswalde. Den russiske Hovedhær vendte sig imod Stettin og bragte den efter fem Ugers Belejring i den yderste Nød. For at hindre, at denne vigtige Fæstning faldt i Tsarens Hænder, og for at vinde Kongen af Preussen for Hertugen af Gottorps Sag, bevægede den utrættelige Gørtz den svenske Kommandant, General Meijerfelt, til at modtage en preussisk og holsten-gottorpsk Besætning. Efter at dette var sket, drog Tsaren med sine Tropper til Polen.

Tønnings Erobring. Inden Danmark vilde indlade sig i nye Foretagender udenfor Rigets Grænser, vilde det først have Tønning i sin Magt, for at en fjendtlig Hær ej paany skulde finde et Tilflugtssted midt i Landet. Det havde lykkets Gørtz foreløbig at bevare Fæstningen for hans Herskab; men næppe vare Russere og Sachsere dragne bort, førend Frederik d. IV lod Tønning indeslutte af et Korps paa tre Rytter- og tre Fodregimenter under Brigader Kneyl; thi Danmark havde jo kun forpligtet sig til ikke at bombardere

Tønning. Gørtz rejste derfor til Friedrich Wilhelm I af Preussen og formaaede ham til at tage sig af Tønning og den fra Slesvig fordrevne gottorpske Hertugs Sag. Gørtz tilbød Kongen at bringe Sverig til at afstaa Stettin og det østre Pommern til Penes Udløb, hvis han vilde undsætte Tønning og tvinge Danskerne til at rømme den gottorpske Del af Slesvig. Friedrich Wilhelm kunde ikke modstaa den fristende Bid og skrev til den danske Regering, at han som Garant for Traventhalfreden opfordrede Kongen af Danmark til at ophæve Belejringen og genindsætte Hertugen i hans slesvigske Besiddelser. Preussen fik dog et rundt Afslag. Da det saa trak en Hær paa 20,000 Mand sammen ved Havelberg, paa Vestgrænsen af Brandenburg, fik de danske Generaler, Hertugen af Würtemberg og Scholten, Befaling til at gaa med Hæren til Grande i det sydøstlige Holsten og angribe Preusserne, hvis de overskrede Grænsen. Da Hamburg ligeledes lagde et fjendtligt Sindelag for Dagen, nyttedes Hærens Samling til at udelukke Hamburg i nogle Maaneder fra al Forbindelse med Holsten, og Vierlandene besattes, indtil Hamburg betalte en klækkelig Pengesum. Samtidig med at Gørtz i Hertugen af Holstens Navn underhandlede med Preussen, underhandlede han med England og Holland, ja med Danmarks Forbundsfæller Rusland og Sachsen, som han tilbød de samme Fordele, han havde tilbudt Preussen, hvis de vilde komme Gottorp til Hjælp. I November 1713 formaaede Rusland og Sachsen Danmark til at lette lidt paa det Tryk, som det øvede paa Tønning, samt indvillige i, at det slesvigske Spørgsmaal skulde løses i Mindelighed paa den store Kongres, Kejseren havde sammenkaldt i Braunschweig, til hvilken alle i den nordiske Krig indviklede og mæglende Magter indbødes at give Møde. Saalænge Forhandlingerne varede, skulde Tønning forsynes med Levnedsmidler for 14 Dage ad Gangen, og den holsten-gottorpske Del af Slesvig indrømmedes det Danmark at holde besat, indtil Freden kom

i Stand, hvorimod det skulde rømme den gottorpske Del af Holsten.

Kun paa Skrømt gav Danmark efter. De smaa Forraad, Besætningen i Tønning fik Lov at føre ind i Fæstningen, gik lige fra Haanden i Munden; kun de Mænd, som stode i Forbindelse med den danske Regering og fremmede dens Planer, bleve rigelig mættede. Saaledes fik Görtz's Fjende, den fangne Minister Wedderkop, hver Uge 12 Flasker Vin, 6 Par Fjærkræ, 3 Bundter Fisk, et halvt Lam og 4 Pund Krydderier. Allerede den 24de Januar 1714 ophørte igen Forsyningen. Nogle holstenske Skibe vare sejlede ind i Ejderens Munding for at bringe Tønning Tilførsel. Heraf toges der Anledning til at erklære, at Hertugen af Gottorp havde brudt Overenskomsten. Fæstningen indesluttedes atter paa det strængeste: fra Sønden med fire Fregatter under Resen og fra Landsiden med fem Regimenter under Kneyl. Den 8de Februar overgav Tønning sig, efter at Besætningen havde spist sit sidste Brød. Danmarks raske Handling vakte stor Forbitrelse i Tyskland, Polen og Rusland; men, da den danske Regering offentliggjorde de hos Kommandanten i Tønning forefundne Papirer, som godtgjorde, at Holsten-Gottorp og Sverig stedse havde handlet i Fællig, saa fik Danmark Rusland og Polen fuldstændig paa sin Side. Efter et mislykket Felttog 1713 imod Rügen og Stralsund havde de lært, at der var intet at udrette paa disse Steder, uden Danmarks Hjælp. Preussen gav først efter, da Sverig ikke vilde afstaa det Stettin, som det forlangte i Belønning for at hjælpe Hertugen af Gottorp. For at blive delagtig i Rovet, vendte det efterhaanden Ryggen til Holsten, sluttede den 12te Juni 1714 Forbund med Rusland, og det næste Aar i Maj Forbund med Danmark. — Efterat Tønning var erobret, forlangte Kongen Scholtens Erklæring, hvad der skulde gøres med denne Fæstning. Scholten svarede, at den burde sløjfes, da den ikke var til ringeste Nytte for Landet. Kongen

bifaldt denne Anskuelse, og i Løbet af Sommeren bleve Voldene nedrevne og Gravene fyldte*).

I August 1714 sendtes Wilster med et Kompagni Artilleri og en Bataillon af Prins Georgs Regiment paa to Fregatter til Helgeland, der tilhørte Holsten-Gottorp. Den fjendtlige Besætning overgav sig paa første Opfordring, og Øen, hvor de svenske Kapere hidtil havde haft fortrinligt Tilhold, sattes i god Forsvarsstand.

Den forholdsvise Ro, som herskede i den anden Halvdel af 1713 og hele 1714, nyttedes til atter at bringe Hæren i god Orden. Straks efter Kapitulatjonen i Oldensvort betaledes det den 25de Maj 1713, at alle Rytterregimenter fremtidig skulde være paa otte Kompagnier paa 75 Mand, foruden Befalingsmændene, og at alle Fodregimenter skulde være paa tolv Kompagnier paa 100 Mand, foruden Befalingsmændene. Piken skulde genindføres, og til de danske Artillerikompagnier skulde der anskaffes 30 hurtigskydende Kanoner med de hos Svenskerne indførte Forbedringer, navnlig Stilleskrue og Kardustasker. En Kommissjon, i hvilken Scholten blev Formand, rejste rundt om i Landet og undersøgte enhver Fæstnings og Afdelings Tilstand; Brøstene bleve afhjulpne og alt bragt paa fuldstændig Krigsfod. De Regimenter, som havde holdt sig slet ved Gadebusch, navnlig Brockdorffs Kyradserer og Bülows Dragoner, bleve opløste og Mandskabet stukket ind i de andre Regimenter. Af de fra Braband hjemvendte Rytterregimenter bleve andet sjælandske og fjerde jydske opløste, og af de braunschweig-oelske Dragoner samt tre af de Bülowske Dragonkompagnier oprettedes et nyt Dragonregiment under Schulenburg. I Fodfolket vare mange af de Afdelinger, som havde deltaget i Slaget ved Gadebusch, saa formindskede, at flere af de hvervede Regimenter kun bestode af en Bataillon.

*) Arbejdet udførtes af 1 Bat. af Marinereg., 1 do af Sjælland, 1 do af Aalborg, 1 do af Ribe; 420 Bønder fra Nordditmarsken, 800 do. fra Ejdersted, 460 do fra Husumamt, 250 do. fra Stapelholm.

For at de atter kunde blive forøgede til to Batailloner, opløstes Baarthigs, Hansens og Callenbergs Batailloner. De fra Braband hjemvendte Batailloner indlemmedes atter i deres Regimenter, med Undtagelse af Regimentet Sjæland, hvis første Bataillon, Livbataillonen, forenedes med Zepelins Bataillon. Paa samtlige Officerers Bøn tillod Kongen, at de to forenede Afdelinger fremtidig skulde føre Navn af det sjælandske gevorbne Regiment, paa det at Regimentet Sjæland, der var det ældste i Hæren, ikke skulde forsvinde ved at miste sit ældgamle Navn. Den anden Bataillon af Regimentet Sjæland indlemmedes i Prins Karls Regiment, det braunschweig-oelske Fodregiment indlemmedes i Regimentet Oldenburg.

Den 26de August 1713 oprettedes et Landkadetkompagni paa 100 Kadetter, til hvilket Sønner af Officerer havde fortrinsvis Adgang; Skolen tog sin Begyndelse den 1ste Januar 1714.

Hele den danske Landhær bestod 1714 af 17 Rytter- og Dragonregimenter, 23 Fodregimenter og 2 Regimenter Artilleri, i alt 43,000 Mand. Hvert Regiment fik 1000 Rd. Rekrutpenge, for dermed at hverve svenske Krigsfanger, hvilket de skulde gøre hemmelig og i al Stilhed. Det paalagdes Regimentscheferne at tilholde de hvervede svenske Krigsfanger at bevidne med deres egen Underskrift, at de vare frivillig hvervede. De natjonale Fodregimenter skulde udfyldes ved en ny Udskrivning, og, da denne ikke gav det tilstrækkelige Antal, bleve alle de indfødte Svenskere, der vare hvervede, tildelte disse Regimenter. Det forbødes Bønderne at sende deres Børn til de latinske Skoler, da de derved unddroge sig Værnepligten. Kongen forbød fremdeles, at de Soldater, der vare theologiske Studenter, i Feltpræstens Fraværelse eller Sygdom — hvert Regiment havde sin egen Feltpræst — udførte hans Forretninger. For at kunne lønne de mange Soldater, udgaves der ifølge Forordning af 12te April 1713 for første Gang her i Landet Sedler paa 1, 5, 10, 25, 50 og 100 Rd., der skulde gælde som rede Mønt. De numereredes og underskreves af

tvende Renteskrivere. Alle Anvisninger paa Statskassen betaltes fremtidig med Halvdelen i Sedler og Halvdelen i Sølv, og man var forpligtet til at modtage Halvdelen af Betalingen for sine Varer i Sedler. Af alle Hovedgaarde, ingen undtagne, saa og af Præste- og Degnekaldes Hartkorn, leveredes i November 1713 for hver 50 Tønder Land en Rytterhest, eller i dens Sted 50 Rd. Til Rytterhestenes Underhold leveredes der af hele Landet, med Undtagelse af Hovedgaardene og Ryttergodset, et Læs Hø af 2 Tønder Hartkorn. Det erobrede Landskab Bremen maatte udrede 36,000 Rd., isteden for 24,000 Rd., om Maaneden i Krigsskat. »Indret det saaledes, at der ikke opstaar for megen Skrigen derovre i Landet,« skrev Kongen den 2den Januar 1714 til Scholten. Over hele Danmark og Hertugdømmerne paabødes der d. 20de Januar 1714 en Dags-, eller Krigsskat af yderste Formue. Alle og enhver, som bo paa Land eller i Kjøbstad, hedder det i denne Forordning, skal svare noget vist daglig af sin Indtægt. Den første Betalingstermin var Marts, de øvrige ved de følgende Kvartalers Slutning. Paa det at baade Husbonde og Tyende kunne faa Lov at bidrage til det almene Bedste, skal der af alle, som nyde nogensomhelst Løn, i det mindste betales fra 2 Mk. til 4 Rd. aarl. Den, der i første Termin betaler for hele Aaret, godtgøres der 6 pCt. Den, der ikke angiver sit rette Tjenestehold, skal straffes med Bøder fra 3 til 100 Rd. Den, der har betalt mere end 100 Rd. i Krigsskat, har Lov at klage, hvis han tror, han har betalt for meget. Disse overordentlige Paalæg vedbleve, med Undtagelse af Hesteleveringen, saa længe Krigen varede, hvert Aar indtil 1721, da de nedsattes til Halvdelen. 1722 bortfaldt de ganske.

Karl XII's Hjemkomst i November 1714. Efter fem Aars haarde Strid hvilede Hærene sig 1714. Det næste Aar begyndte Kampen paa ny og vedblev med forøget Styrke atter i fem Aar. Preussen, Hannover og England forøgede

Tallet paa Sverigs mange Fjender. I Aarene 1713 og 14 havde Preussen gjort store Anstrængelser for at komme i Forbund med Karl XII og tilbudt ham sin Hjælp, hvis han vilde lade det beholde Stettin og den østre Del af Pommern til Penes Udløb, som det 1713 havde taget i Besiddelse. Men Karl vægrede sig. »Ikke en Tørv afstaar jeg af den Jord, jeg har arvet efter mine Forfædre, og allermindst Stettin, som er Pommerns Perle.« Han tilbød Kongen af Preussen det polske Bispedømme Ermeland samt Elbing. Han havde nu lært af sine Fjender, at der skulde tages fra den svagere. For disse Fordele forlangte han, at Preussen stillede en Hær paa 30,000 Mand, der skulde forenes med en svensk Hær af samme Styrke. Den skulde først tvinge Danmark til Fred, og dernæst udestænge Rusland fra Østersøhavnene. Friedrich Wilhelm syntes ikke om de Lande, der først skulde erobres fra Polen; han vilde have Stettin; og da Karl XII med Haan afviste denne Fordring, forenede han sig med hans Fjender. Med dem alle underhandlede Kong Karl, men hemmelig og særskilt, for at hans berømmelige Navn ikke skulde lide derunder. Danmark tilbød han 600,000 Rd. i Krigsomkostninger, men iøvrigt skulde den traventhalske Fred staa ved Magt. Kongressen i Braunschweig vilde han tiltræde, naar Kejseren i Aabningsmødet vilde udtale den Hovedsætning, at alle de svenske Provinser, der vare tabte, skulde tilbageleveres til Sverig; thi der kunde paa Kongressen, efter hans Mening, kun være Tale om Maaden, paa hvilken dette skulde ske. Slige Forlangender fik intet Svar. Vaabenlykken maatte afgøre, om Sverig kunde tilbageerobre de det fratagne Provinser, som det i tidligere, lykkeligere Dage selv havde erobret fra sine Naboer.

Efter fem Aars frivilligt Ophold i Tyrkiet var Karl XII i Efteraaret 1714 vendt hjem til sine Stater. Største Delen af Rejsen gjorde han til Hest gennem Ungarn, Østerrig og Tyskland. Den 14de November kom han til Stralsund. Det første, han foretog sig, var at afbryde alle Underhandlinger

og udfordre sine talrige Modstandere til nye Kampe. Hans eneste Forbundsfæller vare Frankrig, der gav ham 600,000 Rd. i aarlige Subsidier, og Holsten-Gottorp, som gav ham sine Tropper, der 1713 og 14 vare vendte hjem, efterat den spanske Arvefølgestrid var endt. Denne Krigs Ophør havde til Følge, at Hærene indskrænkedes i mange Lande; alene Nederlandene hjemsendte de 57,000 Lejetropper, de havde haft i deres Sold, og indskrænkede deres staaende Hær fra 60,000 til 34,000 Md. Der var altsaa talrige Soldater, som gik ledige omkring og lyttede, om de ikke skulde høre Lyden af en Hververtromme. Og hvilket Navn havde en saa udmærket Klang i Soldatens Øre som Karl XII's. Da hans Hververe 1714 spredte sig rundt i Tyskland og fortalte, at Helten var vendt hjem for paa ny at føre sine Gutter frem, strømmede der Overløbere fra alle Hære og afskedigede Soldater fra alle Lande til hans Hververe. Men Karl havde to store Vanskeligheder at kæmpe med: en tom Pengepung og et Hegn af fjendtlige Stater, der omgave Pommern og spærrede Adgangen for hans Rekrutter, som kun enkeltvis slap igennem de hannoverske, sachsiske og preussiske Stater og det delvis besatte Pommern ind til Stralsund. Denne Vanskelighed kunde den svenske Konge have bødet paa ved straks at gaa angrebsvis tilværks og besætte det for fjendtlige Tropper blottede Mecklenburg, hvor man tilmed væntede ham med aabne Arme og vilde overlade ham 8000 Mand. Men om det nu var, at han var træt efter den lange Ridetur, eller om han haabede ved at sidde rolig at bringe Splid imellem sine mange Fjender, han, der havde sin Styrke i Angreb, brød Odden af sit Sværd ved at holde sig til Forsvaret. Han maatte tabe ved denne Fremgangsmaade; han veg vel efter haarde Kampe, men han tabte efter et Aars Forsvar sit Fodfæste paa tysk Grund. Pengebristen vilde Görtz hæve. Dette urolige Hoved troede at have fundet en Aandsslægtning i Karl XII, der skulde hjælpe ham med at udføre hans Kæmpeplaner, som skulde forandre Europas Udseende. Men hans Finansplaners Iværksættelse krævede Tid, og der

hengik over et halvt Aar, inden man begyndte at spore deres Virkning i Statskassen. Som Følge af Spærringen og Pengebristen havde den svenske Hær i Foraaret 1715 ikke naaet Halvdelen af den Styrke, den skulde have haft, og der var kun to Regimenter, som vare fuldtallige; men alle havde de en rigelig Forsyning af Befalingsmænd.

Den svenske Hær i Stralsund bestod af:

Fodfolket.

Garden.	
Stralsundske Regiment,	Taube.
Pommerske —	Svinhufvud.
Wismarske —	Nolk.
Kongens tyske Livreg.,	Leutrum.
Dronningens —	Reichel.
Delvigske —	Schack (Gottorpsk).
Rujanske (Rygenske) —	Isdühn.
Stettinske —	Meijerfelt.
Elbingske —	Bochenhäuser.
Anklamske —	Zülich.
Rhinske —	de Witt.
Holstenske —	Koskul (Gottorpsk).
Fürstenbergske —	Grubenbach.
Malmøske —	Silfverhjelm.
Jønkøpings —	Svanlod.

Rytteriet.

Pommerske Ryttere,	Eichstedt.
Bremiske —	Kuhla.
Bremiske Dragoner	Bousquet.
Verdens —	Bijl.
Pommerske —	Strømfelt.
Wismarske —	Svanvedel.
Barthske —	Wittinghof.
Nathske —	Lühe } Gottorpske.
Kirchbachske —	Düring } Gottorpske.
Dniesterske —	Stenflycht.
Benderske —	Lewenhaupt.
Franske —	Longueville.

Artilleriet, Hopke.

Generalløjtnanterne vare: Dücker, Meijerfelt, Marschalck; Generalmajorerne: Albedyhl, Bassewitz, Daldorf, Horn, Grothusen, Marschalck, Manteuffel, Mellin, Mevius, Stackelberg og Trautvetter.

Felttoget aabnedes tilsøs. De svenske Flaader krydsede allerede i Marts i Østersøen, bragte Tropper til Stralsund, forstyrrede Handelen og gjorde Landgang paa flere danske Øer. Sverig sendte en Flaade paa 17 Linjeskibe under Amiral Lillie til den finske Bugt, for at holde Russerne i Tømme. Hertil havde nogle faa Skibe været tilstrækkelige. En anden Flaade paa 4 Linjeskibe og 2 Fregatter under den yngre Wachtmeister krydsede i de danske Farvande mellem Rügen og Femern, gjorde Landgang paa Femern og dækkede Overførslen af Krigsfornødenheder til Pommern; den var for svag til disse Hverv. En dansk Flaade paa syv Linjeskibe og tre Fregatter stak i Søen under Gabel for at tilintetgøre den sidstnævnte svenske Flaade. Blandt Gabels Fregatter var Løvendals Galej ført af den fire og tyveaarige Peter Wessel, hvis Bedrifter allerede dengang havde tiltrukket sig almindelig Opmærksomhed. Han sendtes forud med sin Fregat, søgte og fandt den svenske Flaade den 22de April, krydsende nordøst for Femern. Han ilede til sin Amiral med denne Nyhed. Først den 24de tillod Vejret den danske Flaade at nærme sig. For silde søgte den svenske Flaade at undvige Overmagten: den blev nødt til at modtage Slag, og efter fem Timers Kamp flygtede de svenske Skibe mod Syd, forfulgte af den danske Flaade, til det blev mørkt. For at de ikke skulde undløbe, ankrede Amiral Gabel om Natten imellem Femern og Langeland; da Wachtmeister den næste Morgen saa, det var ham umuligt at undslippe, satte han sin Flaade paa Grund og søgte at ødelægge den, hvilket hindredes af Wessel, der, efterat have stanset Ødelæggelsen, førte den svenske Amiral ombord til Gabel og strøg Flaget. Tre af de svenske Linjeskibe og to Fregatter haledes af Grunden og indlemmedes i den danske Flaade. Af Amiralskibet, der var saa ødelagt, at det ikke kunde komme af Grunden, reddedes Godset og Kanonerne.

Danskernes Tab i Slaget var 65 døde og 220 saarede; Svenskernes 117 døde, 500 saarede samt 1875 fangne; af disse

gik 240 i dansk Krigstjeneste, 800 gik 1717 frivillig i venetiansk Tjeneste, 400 døde, og Resten løb bort. — Kort Tid forinden havde Tsaren, der aldrig turde anvende sine tyve Linjeskibe, ytret om den danske Flaade, at Danskerne behandlede den paa samme Maade, som en Olding sin unge Kone, de kælede for den, kyssede den, men de bød den aldrig op til en livlig Dans.

Sejren virkede paa Hannover og Preussen, de sluttede nu endelig det Forbund, om hvilket der var underhandlet i mange Maaneder. Dewitz, der ledede Forhandlingerne i Berlin, skrev til sin Konge: »Kongen af Preussen, der hidtil tøvende og forsigtig har trykket sig ved at bryde med Sverig og stukket alle Fornærmelserne i Lommen, har nu undertegnet Forbundet.« Danmark skulde have Svensk Forpommern og Rügen, naar de vare tagne fra Sverig, hvilket Preussen garanterede det tillige med den evige Besiddelse af hele Hertugdømmet Slesvig. Til Stralsunds og Rügens Erobring skulde Danmark og Preussen hver stille 24 Batailloner og 40 Eskadroner. Preussen skulde levere hele Belejringsartilleriet og maanedlig yde et Bidrag af 30,000 Rd. til den danske Flaade, som skulde blokere Stralsund. Landskabet Bremen afstodes til Hannover for 150,000 Pund Sterling, Hovedstaden, Fæstningen Stade, overleveredes til Hannoveranerne i Oktober 1715.

Den danske Hær, som gik imod Stralsund, samledes den 15de Juni paa Grandehede. Den 1ste Juli kom den til Wismar, hvor den efterlod seks Batailloner med tolv Kanoner og seksten Eskadroner, nemlig: Prins Kristians, 2det og 3die Fodregiment, 3die sjælandske, 1ste fynske og 5te jydske Rytterregiment samt sjælandske natjonale Kyradserer, i alt 8000 Md. under General Legard, som i Forening med tolv Eskadroner og to Batailloner Preussere under General Albe indesluttede Wismar. Hovedhæren, 24 Batailloner med 48 Kanoner og 44 Eskadroner, gik imod Stralsund. Den var sammensat af Fodregimenterne: Garden, Grenaderkorpset, Dronningen, Prins Georg, Prins Karl, 1ste og 4de Regiment, Oldenburg, Jylland, Fyn, Norge og 2det trondhjemske Regiment;

Rytterregimenterne: Garden, Livregiment, Würtemberg, Dewitz, 2det og 3die jydske, 2det fynske, holstenske, jydske natjonale Kyradserer, Schulenburgs og Livregiment Dragoner; fem Komp. Artilleri og en Fortifikatjonsetat; i alt 32,000 Mand under Anførsel af Kongen, der havde Hertugen af Würtemberg, Scholten, F. J. Dewitz, Schwärtzel og Kragh til Generalløjtnanter, H. O. Dewitz, Kneyl, Brockdorff, Levetzow, Boiset, E. Wedell, Karl af Hessen, Sponneck, Gaffron, Cicignon og M. Wilster til Generalmajorer. — Imod Forventning mødte Hæren ingen Modstand ved Pommerns Grænse. De svenske Forposter trak sig bort fra Damgartens Pas, og den 13de Juli kom Hæren til Omegnen af Stralsund, hvor den forenede sig med en preussisk Hær paa 25 Batailloner og 29 Eskadroner under Kongen, hvis Generalløjtnant var den berømte Fyrst Leopold af Dessau, og en sachsisk Hær paa 8 Batailloner og 15 Eskadroner under General Wackerbart. Den fjerde af de forbundne, Tsar Peter, der havde løvet at komme med 40,000 Mand, lod som tidligere sine Forbundsfæller i Stikken. Han blev staaende i Polen med hele sin Hær og var ikke at formaa til at komme nærmere, uagtet Kongen af Polen bad om at blive friet for den tunge Byrde, der blot understøttede hans oprørske Undersaatter. Baade Danmark og Preussen indvilligede i at betale Tsaren Subsidier, hver især for 1000 Ryttere og 15,000 Fodfolk; men de kom alligevel ikke til Pommern, førend efter at Felttoget var endt. Den femte af de forbundne, Kurfyrsten af Hannover, der tillige var Konge i England, nøjedes med hen paa Efteraaret at sende en Flaade paa otte Linjeskibe til Østersøen.

Frederik IV og Friedrich Wilhelm af Preussen, der vare ledsagede af deres Ministre, førte selv deres Hære, drevne dertil ikke saa meget af krigersk Tilbøjelighed, skønt de begge vare store Elskere af Soldater, som af Iver efter straks at slutte Fred med Karl XII, hvis han vilde indrømme dem, hvad de forlangte, nemlig for Danmarks Vedkommende den uforstyrrede

Besiddelse af hele Slesvig, og for Preussens den østlige Del af Pommern.

Efter Ankomsten foran Stralsund aflagde den preussiske Konge først Besøg hos den danske Konge og forærede ham et kostbart Telt. Den næste Dag gengældte den danske Konge Besøget og forærede Friedrich Wilhelm to rigt optømmede Heste og seks lange Grenaderer, af hvilke den mindste holdt 74½ Tomme. Danskerne lejrede sig vesten for, Sachserne sønden for og Preusserne østen for Fæstningen. Det første, Belejrerne foretoge sig, var at forskanse sig imod Stralsund med en Række Redouter, der forbandtes med Løbegrave. Tre samfulde Maaneder hengik, inden Belejringsartilleriet kom fra Stettin, og inden de Hindringer vare ryddede af Vejen, som forbøde en Landgang paa Rügen. Preusserne tilbragte Tiden med at eksercere. De kendte ikke til at dovne: hjemme som ude anvendte de Tiden til at bringe Hæren til Fuldkommenhed. Danskerne fulgte i dette Felttog deres Eksempel; isteden for at ligge og række sig i Teltene, tumlede de sig fra den tidlige Morgen i Brigadeøvelser eller skøde til Skive. Kongen gav hvert Regiment Præmier til et Beløb af 300 Rd. aarlig for de bedste Skud. Ifølge de preussiske Generalers Udsagn var den danske Hær i fortrinlig Stand, og de fra den Tid opbevarede hemmelige Meddelelser bekræfte dette *).

Stralsunds Belejring. Imod de 62,000 Mand, som Danmark, Preussen og Sachsen mødte med for Stralsund, kunde Karl XII kun stille 15,000 Mand; men de støttede sig

*) Königl. preuss. Geh.-Staatsarch. Journal der Operationen im Feldzuge 1715. Stettin 27sten Juni. »Der Generaladjutant meldet, das die Königl. Dänische Armee aus so schönen Truppen zusammengesetzt sey, als man nur sehen kann.« Lager vor Stralsund, den 4ten August. »Die dänische Armee besteht aus schönen leicht gekleideten Truppen. Man kann keine besser berittene und schöner geputzte Reutereysehen, als die danische zugleich beseelt von einem kriegerischen Aeussern, welches einen guten Eindruck macht.«

Arkona
Wittow
Tromperrig
Tornebusken
Hiddense
Stubbekammer
Jasmund
Sagard
Rügen
Pronervig
Bergen
Putbus
Stresow
Pert
Monk
Wilm
Alt Fahr
Stral sund
Dänholm
Gartz
Neu Fähr
Nydyb
Tisserhoved
Greifsvalde Ö
Vester Dyb
Palmerort
Ryden
Öster Dyb
Forpommern
Kosö
Bodden
Penemynde Skantz
Ludvigsburg
Greifsvalde
Wolgast
Usedom
1
2
3
4
5
6
7 Mile.

til saa gode Forskansninger, at han stolede paa at kunne forsvare sig, indtil Vinteren nødte hans Modstandere til at hæve Belejringen, hvis der ikke forinden udbrød en saadan Tvedragt imellem dem, at han kunde benytte sig deraf. Stralsund ligger paa en Ø imellem Rügensund og nogle Søer, som kun ere skilte fra Havet ved smalle Sandrevler, der ere forvandlede til Dæmninger, som opstemme Vandet i Søerne. Fæstningen danner en retvinklet Trekant, hvis korteste Side har Front imod Nord, imod Havnen, den anden Side imod Øst og den tredie, Hypotenusen, imod Sydvest. I Trekantens Spidser ere de eneste Tilgange til Fæstningen. Den østre Indgang hedder Frankerporten, den søndre Tribseeporten og den vestre Knieperport. Disse Indgange havde Svenskerne beskyttet ved stærke Forværker, udenfor hvilke der imod Øst var en forskanset Leir imellem Franker- og Tribseeporten, der strakte sig i en Fjerdingvejs Afstand udenfor de egentlige Værker og beskyttedes paa den ydre nordre Side af Batterier paa den i Sundet liggende Ø Dänholm. I denne Lejr laa fire af Garnisonens Regimenter i Barakker. Skærmet af disse Forskansninger laa den stærke Fæstning midt i Søen med sine murede Bolværker og havde hidtil trodset enhver Belejring. Det svenske Rytteri var paa 1000 Mand nær ført over til Rügen, hvor Udskibningsstederne Alt- samt Neufähr og de sædvanlige Landgangspunkter vare befæstede. De to østerfra kommende Indløb, Vester- og Østerdyb, til Havet Nydyb imellem Rügen og Fastlandet vare spærrede med sænkede Vrag og Ankre; disse Indløb beskyttedes af ni Fregatter, der laa under Ankarkrona i Nydyb, understøttedes tilmed af Kystbatteriet Iserhøft (Tissov) med 18 tolvpundige Kanoner paa den sydøstligste Pynt af Rügen, og af Øen Ruden, som ligger midt imellem Indløbene, og var befæstet med et Blokhus med 500 Mand og 20 Kanoner. I Stettinhav, der er skilt fra Østersøen ved de sydøst for Rügen liggende Øer Usedom og Wollin laa syv svenske Fregatter

og atten Kaperskibe under Cronhaven. Usedoms Sydøst- og Nordvestpynt vare dækkede af Swinemünde- og Peenemünde-skanserne; sidstnævnte havde en Besætning af 500 Mand med 16 attenpundige Kanoner.

Inden der altsaa kunde være Tale om en Landgang paa Rügen, maatte Indløbene til Nydyb renses og de to svenske Flaader fordrives fra Stettinhav og Nydyb. Uden den danske Flaades kraftige Indskriden kunde der intet udrettes imod Rügen og Stralsund. Samtidig med Landhærens Komme ankrede derfor Amiral Raben med den danske Hovedflaade, 16 Linjeskibe stærk, norden for Rügen tilligemed en Flotille paa et Linjeskib, fire Fregatter, seks Pramme, en Del Bombarderskibe, Brandere og mindre Fartøjer med i alt 232 Kanoner, under Amiral Sehested, hvem den vanskelige Opgave blev til Del, at rense Indløbene, fordrive de stralsundske Fregatter og føre de danske og preussiske Tropper til Rügen. Sehested lagde sig med sin Flotille ud for den nordvestre Kyst af Usedom. Dagen efter at den danske Hovedflaade var ankret, maatte den atter lette; en svensk Flaade paa 21 Linjeskibe under Klas Sparre sejlede ned imod den, og, da Raben frygtede, han var for svag til at optage Kampen, trak han sig ud af Farvandet og sejlede til Øresund, overladende til Sehested at sørge for sig selv. Denne Amiral maatte nu se, hvorledes han kunde forsvare sig imod de 16 stralsundske Fregatter og den svenske Hovedflaade. Sidstnævnte havde mange Førselsskibe med Tropper og Krigsfornødenheder til den svenske Hær. De førte dem til Jasmund, hvor Skibene udlossede deres Ladninger, og sejlede derpaa hjem til Sverig. Efter at dette var udført, vendte fem Linjeskibe af den svenske Hovedflaade fra den ene Side og de stralsundske Fregatter fra den anden sig imod Sehesteds Flotille, der befandt sig i en artig Klemme. Til Usedom kunde den ikke støtte sig paa Grund af de svenske Landbatterier. Sehested sendte derfor Bud til den danske Konge, at han maatte tage

Usedom for at skaffe ham Rygstød og Hjælp. Imidlertid angreb fem Linjeskibe ham fra den ene og en Del af de stralsundske Fregatter fra den anden Side. Kong Karl begav sig selv ombord paa Linjeskibet Øland og opmuntrede sine Sømænd til at gaa paa. Som altid udsatte han sig for den fjendtlige Ild, og General Meijerfelt blev dræbt ved hans Side. Fra den 22de Juli til 1ste Avgust afslog Sehested alle Svenskernes Angreb. Det var navnlig hans Pramme, hvormed han forskansede de øvrige Skibe, og som med deres 24pundige Kugler holdt Fjenden i Afstand. Tvende Gange forsøgte denne at entre Prammene med Baade, men de afvistes med stort Tab ved Musketilden fra Matroserne og de to ombord værende norske Kompagnier af 2det trondh. Regt. førte af Kaptejnerne Brun og Hack. »Jeg mister dem ej for det røde Guld« skriver Sehested til Kongen. »Den svenske Skovtbynakt ligger endnu til Ankers under Gripswaldsø*), selv ellevte med Brandere og Fregatter; men jeg haaber, det bliver bedre«. Han lovede at holde sin Stilling, naar Landhæren kunde tage Usedom og skaffe ham Drikkevand. Det slap op for ham den 25de, og i tre Dage maatte Mandskabet drikke Brakvand. Blev Flotillen ødelagt, saa var det forbi med Udsigterne til Rügens Erobring i dette Aar. Betydelige Kræfter sattes derfor i Bevægelse, for at man kunde faa Fodfæste paa Usedom, saa Sehested kunde faa Drikkevand. Det befaledes General Sponeck at gøre Landgang paa Usedom med Dronningens Regiment, en Bataillon af Prins Karls Regiment under Schultz og 400 jydske Ryttere under Galkofsky. Med ham forenedes et preussisk Korps paa 2000 Mand med 12 trepundige Kanoner under General Arnheim. Til Overgangssted valgtes Kysten nordenfor Wolgast, som Svenskerne havde rømmet. Fodfolket indskibedes i Hærens Pontoner og de Baade, der fandtes, Rytteriet red igennem Vandet. Hestene maatte svømme 1500 Alen, inden de naaede

*) En lille Holm nordøst for Ruden.

en Sandbanke, hvor de pustede ud, og gik derpaa en Fjerdingvej i Vand til Bugen, inden de kom til Usedoms Strandbred, hvor en svensk Bataillon stod opstillet. Da den saa, der var Rytteri i Landgangskorpset, trak den sig tilbage til en lille Skov. Herfra vilde den trække sig over Usedomhede ind i Penemündeskanse, men undervejs indhentedes den af Rytteriet og nedhuggedes efter en fortvivlet Modstand. De forbundnes Tab var 120 Mand, Svenskernes henved 700. — Preusserne besatte Svinemündeskanse, som Svenskerne rømmede, Sponeck tog Stilling ved Byen Caserow paa Usedom og satte sig i Forbindelse med Amiral Sehested. — Penemündeskansen paa Usedoms nordvestre Pynt holdt Svenskerne besat med 500 Mand og 10 Kanoner. Den kunde kun tages ved en ordentlig Belejring, og det var af Vigtighed at erobre den, for at Svenskerne ikke herfra med Forstærkning fra Stralsund skulde tilbageerobre Øen. Den 17de Avgust aabnedes Løbegravene, og den 22de stormedes Skansen af 1000 Grenaderer, førte af 36 Officerer. Da Kolonnen kom paa Glaciet, modtoges den med en saa vedholdende Kardæstkild, at Hundreder straktes til Jorden. Desuagtet trængte den uforsagt fremad og dannede med Faskiner, Uldsække og Skansekurve en Bro over Graven. Efter en blodig Kamp bleve Forsvarerne drevne ned i det indre af Værket, hvor de lagde sig bag de ophobede Forraad af Brød, Brændevin og Øl, som Angriberne gave sig ifærd med, saa Svenskerne fik Tid til at bede om Pardon. Kommandanten Kuhla var en ægte Soldat af Karl d. XII's Skole. Da han saa, at hans Folk efter en fortvivlet Modstand kastede Vaabnene fra sig, dræbte han tre Soldater, som ej vilde tage deres Geværer op, og blev selv nedstrakt med et Kolbeslag bagfra af en af sine egne Soldater. Af de stormende vare 560 Mand og 26 Officerer døde eller saarede.

Dagen efter Landgangen paa Usedom kom den danske Hovedflaade under Raben tilbage i det rügenske Farvand, forstærket med fem Linjeskibe; og det skulde nu afgøres,

hvem der var den stærkeste. Den 8de Avgust om Middagen holdt den danske Flaade ned paa den svenske, og med Bagbordshalser sloges de to jævnbyrdige Modstandere med største Haardnakkethed i ni Timer. Paa den svenske Flaade faldt Amiralerne Lillie og Hencke, paa den danske Amiral Just Juel. Begge Parter fik deres Skibe meget forskudte, men paa ingen af Siderne toges noget Skib. Danskernes Tab var 600 døde og saarede, de havde i Slaget bortskudt 133,000 Kanonkugler og 30,000 Centner Krudt. I Nattens Mørke sejlede Svenskerne hjem til Karlskrona; en af deres Amiraler, Psilander, vilde rigtignok, at de skulde forny Slaget den næste Dag, thi Kong Karl havde befalet, at de skulle slaas til sidste Splint; men det fandt ingen Bifald. Den danske Flaade blev liggende i tre Dage paa Valpladsen og vendte derpaa hjem for at faa frisk Forsyning samt for at istandsætte den lidte Skade.

Efterat den svenske Hovedflaade, var fordreven kunde Sehested træffe Forberedelser til Landgangen paa Rügen. Først fordrev han den svenske Flotille fra Stettinhav, hvorved Belejrerne fik fri Samkvem med Stettin og kunde derfra hente deres Belejringsartilleri. De svenske Fregatter trak sig gennem Penesund imellem Usedom og Fastlandet til Øster- og Vesterdyb, Indløbene til Nydyb, hvor de forenede sig med syv derliggende Fregatter. Den 24de og 25de September slog Sehested disse Fregatter paa Flugt; han tvang dem til at rømme Indløbene og flygte ind under Batterierne paa Ruden og Iserhøft og derfra til Stralsund; tre svenske Fregatter, der vare strandede, bleve brændte. I disse Kampe havde Prammene Hjælperen*), Helleflynderen og Noæ Ark gjort Udslaget. Den 27de September skrev Sehested til Amiralitetet: »Takket være Gud, som har hjulpet mig over Grund og Banke, Vrag og Ankre! Nu kan Landgangen gaa for sig, nu skal Ræven

*) Hjælperen laa $7\frac{1}{2}$ Fod i Vandet, den førte 46 Kanoner, 24pundigere paa Batteriet, og 6pundigere paa øverste Dæk.

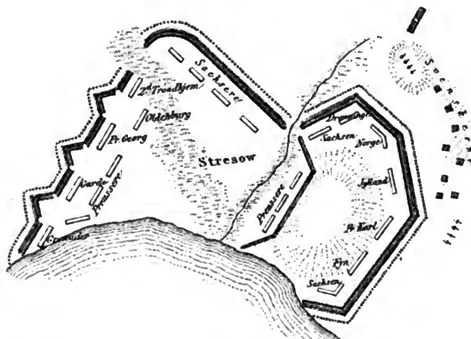
ej mere bide vore Gæs. Aldrig har nogen Potentat haft bedre Folk, end jeg har, og hele mit Tab er heldigvis kun 11 døde og 16 kvæstede.« Preusserne, der tidligere havde ment, at »die Herrn Dänen« gave sig god Tid, fik Øjnene op for Udstrækningen af de Arbejder, Sehested havde udført, og kunde ikke noksom prise hans Dygtighed og Kraft. Begge Konger begave sig ombord til ham og tolkede ham deres Tak. Han havde samlet 400 Færselsskibe, forsynede med Proviant til Tropperne for 14 Dage; de laa ordnede i lange Rækker i Greifswaldevig, rede til at overføre Tropperne; men han erklærede derhos, at han maatte fralægge sig alt Ansvar, hvis Landgangen mislykkedes, saafremt Kongen undlod at lade sin store Flaade, der laa i Køgebugt, tage Stilling ved Rügen, da Indskibning og Overfart mindst vilde medtage en Uge. Som Følge heraf befalede Kongen sin Hovedflaade, der laa i den magelige Køgebugt, at krydse i Østersøen, imellem Rügen og Bornholm. Af Belejringshæren anvendtes til Rügens Erobring 17000 Fodfolk, 5000 Ryttere og 240 Artillerister, inddelte i 24 Batailloner og 35 Eskadroner med 24 Kanoner. Heraf vare 14 Batailloner og 19 Eskadroner preussiske og sachsiske, 10 Batailloner og 16 Eskadroner vare danske, nemlig en Bataillon af: Dronningen, Garden, Grenaderkorpset, Karl, Georg, Fyn, Jylland, Oldenburg, Norge og andet trondhjemske; to Eskadroner af: Livregimentet, 2det og 3die jydske, andet fynske, holstenske, jydske natjonale og Dewitz's Kyradserregimentet, samt to Eskadroner af Livregiment Dragoner.

Den 2den November begyndte Rytteriets Indskibning ved Ludwigsburg, men paa Grund af en voldsom Storm fuldendtes den først d. 7de. Derefter indskibedes Fodfolket og Artilleriet ved Greifswalde. Den 9de var alt ombord, og begge Konger fulgte selv med paa Toget. Planen var, at man skulde styre imod Palmerort, det sydligste Punkt paa Rügen, hvor Russere og Sachsere havde landet 1713, og forlede Svenskerne til at

samle deres Stridskræfter paa dette Sted. Derpaa skulde Skibene med Fodfolket og Artilleriet sejle mod Nordøst til Stresow, og lande der. Først naar dette var sket, skulde Rytteriskibene forlade Palmerort og begive sig til Stresowbugt. Modvind tvang det indskibede Korps til at ligge stille i to Dage. Den 12te November blev Vinden gunstig og hele Flaaden sejlede under Sehesteds Befaling i tre jævnsides Kolonner til Palmerort Red, hvor den ankom om Aftenen. En hæftig Storm tvang en Del af Flaaden til at lette om Natten, og der hengik atter en Dag med at faa Skibene ordnede. Karl XII lod sig skuffe og samlede 5000 Mand ved Palmerort for at afslaa Landgangen. Den 15de førte Sehested alle Skibene med Fodfolket og Artilleriet mod NØ., til Stresow, imellem Podebusch og Stecher. Da Flaaden var kommen i Højde med Stresow bleve alle Førselsskibene lagte i Linier, og der sattes med fulde Sejl og udlagte Aarer ind paa Strandbredden. Saasnart Fartøjerne stode, bleve de medbragte Broer kastede ud, og efter to Timers Forløb vare 24 Batailloner og Halvdelen af Kanonerne Kl. 5 E. M. udskibede. De begyndte ufortøvet at forskanse sig, og ved Midnatstid stod Hæren bag en Vold med spanske Ryttere foran sig. Skibene med Rytteriet kom, da det var blevet mørkt, og i Løbet af Natten udskibedes 1000 Ryttere. Saasnart Karl d. XII mærkede, at han var ført bag Lyset, og at Landgangen foregik flere Mile nordligere, førte han sine Tropper imod Stresow. De havde over tre Mile at gaa og kom først til de forbundnes Lejr Kl. 4 om Morgenen. Et Forbavselsesudraab undslap Kong Karl, da han saa den Forskansning, som saa hurtig var bleven opført.

Men uden lang Betænkning førte han sine Skarer frem. Generalerne Daldorf, Grothusen og Bassewitz skulde, understøttede af 8 Kanoners Ild, storme den højre Side af Forskansningen, der syntes tilgængeligst. Selv fulgte Kongen

med den forreste Kolonne, som uden Støj og uden at skyde under Fremrykningen gik lige imod Forskansningen. Man hørte kun de svenske Obersters skarpe Stemmer, hvorledes de befalede Mandskabet at hugge Sammenføjningerne over, der forbandt de spanske Ryttere, og kaste disse tilside. Men Svenskernes Tal stod ikke engang i Forhold til den gode Vilje, og bag de danske Batailloner, som modtoge Angrebet, stode Preusserne i en indre Forskansning. Det var navnlig Regimentet Jylland,

som afslog Angrebet; ved Siden ad det stode: Dronningen, Norge og Prins Karl, der viste en ligesaa urokkelig Fasthed og Tapperhed som Svenskerne. I en Timestid hørtes kun en uafbrudt Gevær- og Kanonild paa faa Skridts Afstand; mangfoldige faldt, og, da de stormende havde mistet trende Generaler og 500 Mand, saa flygtede de. Tæt foran Forskansningen laa Kong Karls Stridshest, dræbt af en Kanonkugle; Kongen strejfedes selv af en Musketkugle tværsover Brystet. Danskernes Tab vare 43 døde, derimellem Oberst Moltke og

Major Manteuffel af Regimentet Jylland, og 121 saarede, deriblandt Generalerne Karl af Hessen og Grev Sponeck. Sidstnævnte var ramt af tre Kugler. Preussernes og Sachsernes Tab var noget mindre. Det preussiske Garderytteri prøvede paa at forfølge de slagne, men det kastedes tilbage af det svenske Rytteri med stort Tab. — En Mængde Overløbere, henved 1200, kom efter Slaget til Sejrherrerne og fortalte, at Karl d. XII var ifærd med at overføre sine Tropper igen til Stralsund. Landgangskorpset blev alligevel staaende d. 16de ved Stresow medens hele Rytteriet udskibedes. Den 17de gik Hæren til Putbus. Herfra sendtes Rytteriet endnu samme Dag til Altfähr, hvor over tusinde Mand, der ej havde faaet Tid til at forlade Øen, overgave sig*). Skanserne paa Wittow og ved Iserhøft samt Ruden rømmedes af Svenskerne, og hele Rügen var den 18de November erobret. I Skanserne fandtes 54 Kanoner. Kongen af Preussen forærede Amiral Sehested en kostbar Diamant til Tak for hans udmærkede Ledelse. Af det danske Rytteri forbleve Livregimentet, tredie jydske, Dewitz og jydske natjonale Kyradserregiment samt Bataillonerne af Prins Karl og Jylland som Besætning paa Øen under F. J. Dewitz, og hele den øvrige Del af Landgangskorpset overførtes atter til Fastlandet for at erobre Stralsund. Da Fæstningens Fald nu nærmede sig, saa sendte Kongen af

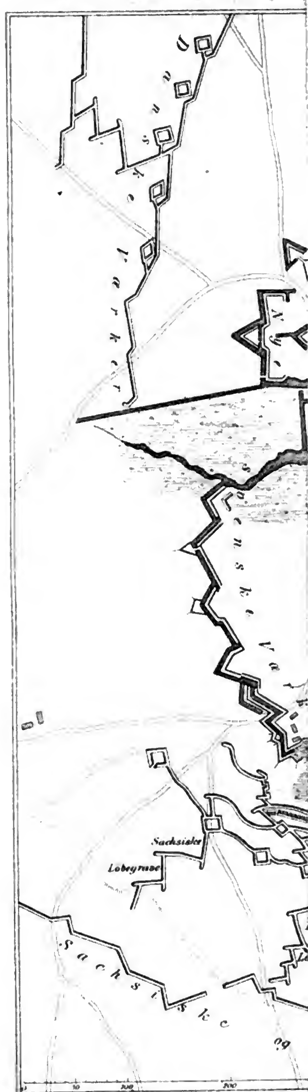
*) Den svenske Styrke paa Rügen den 15de November:
5,700 Ryttere og 1000 Fodfolk (Rytteri: Pommerske 400, Bremiske 400, Verdenske 200, Franske 100, Bassewitz (?) 500, Benderske 400, Nathske 700, Kirchbachske 400, Barthske 200, Drabanter 200; Fodfolk Delvigske 500, Jönköbing 500).
De ved Altfähr tilfangetagne Svenskere deltes imellem Danskerne og Preusserne. I dansk Fangenskab kom Generalerne Marschalck og Mellin, Obersterne Rosen, Koskul, Silfverhjelm, Longueville, Major de Sylva, 32 Kaptejner, deraf 7 franske, 22 Løjtnanter, deraf 5 franske, 37 Kornetter, hvoraf 7 franske. Eichstedts pommerske Ryttere, K. F. Bremers Bremiske Dragoner og Vilh. Kuhlas bremiske Ryttere.

Preussen, der gærne væltede Byrden over paa Danmarks og Sachsens Skuldre, hele sit Rytteri og ti af sine Batailloner i Vinterkvarter.

Medens Rügen erobredes, ledede Stralsunds Belejring af Jobst Scholten og Sachseren Wackerbarth.

Den 20de Oktober aabnedes Løbegravene foran Tribsee- og Frankerport, men de gjorde kun ringe Fremskridt, saalænge Toget imod Rügen stod paa. Natten imellem d. 4de og 5te November faldt dog den forskansede Lejr ved Forræderi i de forbundnes Hænder. En svensk Løjtnant var bleven grovelig fornærmet af Oberst Schwerin, og, da han forgæves havde forlangt Oprejsning, sneg han sig ud af Fæstningen og hævnede sig ved at føre Fjenden ad en kun af ham kendt Vej gennem Vandet ind i den forskansede Lejr. Den 5te November Kl. 2 om Morgenen førte Forræderen 2000 Preussere og Sachsere udenom Voldene og Gravene ind i Forskansningen. Vejen, han førte dem, var ad et sunket Dige i Havet, som kunde passeres ved Lavvande. Flere Dages vedholdende Sydøstvind havde bevirket, at Vandet kun stod en Fod over Diget. Omtrent en Fjerdingvej gik det Mandskab, der overfaldt den forskandsede Lejr, i den mørke Nat i Vand indtil Knæerne. Svenskernes Opmærksomhed bortledede ved et Skinangreb af Danskerne paa den modsatte Side af Fæstningen, ved Knieperport. De bleve fuldstændig overraskede, de indtrængende lukkede Portene op for Reserverne, 5000 Mand brøde ind i Lejren og nedhuggede eller tilfangetoge 900 Mand af tre Regimenter, der førtes af Mellin, Horn og Trautvetter. Omtrent 600 Mand lykkedes det at redde sig ind i Hornværkerne foran Tribsee- og Frankerport. Med Forskansningerne faldt 25 Kanoner i de forbundnes Hænder.

Den 22de November vendte den danske Konge med sin Stab tilbage fra Rügen og traf Foranstaltninger til, at Belejringen skred raskere og eftertrykkeligere fremad. Største Delen

Sachsiske

af Kræfterne bleve dragne sammen ved den erobrede forskansede Lejr, og herfra gik man frem med trende Attaker (parallelt løbende Løbegrave) imod de fremspringende Vinkler af det udfor Frankerporten liggende Hornværk, medens 34 24pundige Kanoner og 18 hundredpundige Morterer fordelte i 8 Batterier, vedligeholdt Kampen med Fæstningens Kanoner paa denne Kant. Omtrent et lignende Antal Kanoner (29 Kanoner og 12 Morterer) beskøde Værkerne foran Tribseeporten. 2000 Mand af de forbundne Hære anvendtes daglig til Arbejde i Løbegravene og afløstes efter seks Timers Arbejde med Halvdelen ad Gangen. En Generalløjtnant og en Generalmajor havde altid Befaling i Løbegravene over Dækningstropperne. Svenskerne værgede sig med Fortvivlelsens Mod. Ofte stansede Ilden fra deres Kanoner Arbejderne i Løbegravene, hvor der hver Dag havdes henved 50 døde og saarede; et dansk Batteri paa 5 Kanoner blev fuldstændig tilintetgjort af Fæstningens Ild. Den 3die December vare Belejrerne rykkede frem indtil 25 Skridt fra Palisaderne i den dækkede Vej, og havde forbundet de tre Attaker med en Tværvold, den 4de Parallel; samtidig havde de anlagt to Batterier paa 13 Kanoner og 14 Morterer hundrede Skridt fra Gravranden, som uophørlig kastede Bomber og Kugler ind i Hornværket. Den 4de December brød Arbejderne frem fra fjerde Parallel bag Uldsække; men Svenskerne gjorde Udfald, ihjelsloge Arbejderne og toge en Del Uldsække, inden Reserverne kom til-Hjælp, kastede en Mængde Begkranse, Ildkugler og Granater ind i Belejrernes Løbegrave, og stansede deres Forsøg paa at arbejde sig videre fremad. Derfor besluttede man den 5te December at tage den dækkede Vej foran Hornværket med Storm. Dette udførtes med 2000 Mand, der fulgtes af ligesaamange Arbejdere. I to Timer fyredes med alle Kanoner og Morterer paa det angrebne Værk, derpaa tav Ilden, og fem Minutter senere gave tre Morterkast Signal til Stormens Begyndelse Kl. 4 E. M. Fra tre Steder brøde Angriberne

frem over den fjerde Parallel, styrtede ned i den dækkede Vej og kastede Svenskerne ud af samme. Ved Hjælp af Uldsække og Skansekurve skaffede de stormende sig et foreløbigt Læ imod Ild fra Hovedvolden.

			Off.	Underoff.			
Danskernes Tab ved Stormen var			4	2	28	Menige	døde.
—	—	—	7	7	124	—	saarede.
Preussernes	—	—	1	3	14	—	døde.
—	—	—	4	8	98	—	saarede.
Sachsernes	—	—	1	1	15	—	døde.
—	—	—	3	»	23	—	saarede.

Der toges 4 svenske Officerer og 64 Mand tilfange. — Den næste Dag satte to svenske Kompagnier, der vare sejlede over Søen, sig atter i Besiddelse af en Del af den tagne Kontreskarpe og dækkede Vej, men efter en hæftig Fægtning bleve de drevne tilbage til deres Fartøjer. De kom igen den 7de i større Tal og lede atter et Nederlag. I Tidsrummet fra den 4de til den 19de December leveredes der daglig en Række blodige Kampe om Besiddelsen af Hornværket. Aldrig tabte Karl den XII. Modet, Dag og Nat færdedes han med sine Drabanter paa de farligste Steder og lod de forbundne dyrt betale hver Fodsbred Jord, de vandt. Hans kæreste Opholdssted var i det angrebne Hornværk. Natten imellem den 8de og 9de December anlagde Belejrerne tre Batterier paa 27 24pundige Kanoner tæt ved den erobrede Kontreskarpe og skøde Brecher i Hornværket. Samtidig bekastedes Værkets Indre med 28 hundredpundige Morterer. Til hver Kanons Betjening kommanderedes daglig 12 Mand af Fodfolket. I den hæftige Kanonkamp, som derpaa fandt Sted den 9de December, dræbtes Chefen for det preussiske Artilleri, General Kühle, og den danske Artillerioberst Arentskjold saaredes; men Hornværkets Kanoner bragtes til Tavshed. Natten imellem 9de og 10de December gennemskare Belejrerne Dæmningen foran Frankerporten, og Vandet, der dækkede Fæstningen, strømmede

hurtig ud i Søen. Svenskerne trak derfor Kanonerne bort fra Udenværkerne foran Tribseeporten, og de fire Regimenter, som havde ligget i Leir foran denne Port, bleve trukne ind i Fæstningen. Overløbere satte Belejrerne i Kundskab herom; Sachserne og Danskerne besatte de forladte Værker: et Hornværk, en Tenaille og den saakaldte Kobbermølleskanse. Sidstnævnte lignede en Grushob. Et dansk Batteri paa 7 Kanoner, som her anlagdes, blev efter fire Timers Kamp fuldstændig bragt til Tavshed, og alle Kanonerne demonteredes. Den følgende Nat blev Batteriet atter istandsat og udrustet med 19 Kanoner, fra hvilke Værkerne ved Tribseeporten beskødes. Svenskerne bleve ikke Svar skyldige. Kanonerne tordnede i trende Døgn fra hele den østre Front af Fæstningen imod alle Belejrernes Batterier foran Tribseeport og Hornværket ved Frankerport. En stærk Frost havde imidlertid brolagt Søerne for Belejrerne, og, da den vedholdende Skydning havde bevirket store Aabninger i Hornværkets Flanker og en ved Siden ad samme liggende Tenaille; da Murværket var styrtet ned tillige med den ovenpaa samme liggende Jord, hvorved der dannedes brede Opgange; saa vovedes en afgørende Storm. Den foretoges den 17de Kl. 3 E. M. med 2000 frivillige i fire Kolonner, Nr. 1 paa den højre Side ad Hornværket, Nr. 2 paa Tenaillen, Nr. 3 paa den venstre Side ad Hornværket, Nr. 4 skulde omgaa Hornværket paa Isen og tage det i Ryggen. Den danske Generalløjtnant Schwärtzel førte denne Dag Befalingen i Løbegravene. Stormkolonnen Nr. 1 førtes af Jesper Frijs ved Regimentet Fyn, Nr. 3 af hans Oberstløjtnant Borch, Nr. 2 af den sachsiske Oberst Sechendorff, Nr. 4 af den preussiske Major Suchow. Karl den XII, der havde sin faste Plads i Hornværket, iagttog omhyggelig alle Forberedelserne til Stormen og anvendte alle til hans Raadighed staaende Midler for at afbøde den. Fladreminer, der spillede i rette Tid, stansede først de stormende; dernæst rulledes Krudtsække og Bomber ned paa dem; og selv modtog han dem

i Spidsen for sine bedste Tropper paa Værkets Krone. Forgæves! Lykken havde vendt ham Ryggen, de stormende banede sig Vej over alle Hindringer. Oberst Jesper Frijs og Oberstløjtnant Borch, der begge bleve haardt saarede, trængte samtidig i Spidsen for deres Afdelinger gennem de Aabninger, der vare skudte i Hornværkets Mure; den sachiske Kolonne erobrede Tenaillen; derimod kunde den preussiske Kolonne, der skulde omgaa Værket, ikke bane sig Vej. Den maatte vende tilbage, efterat Føreren, Major Suchow var falden, og trængte ind i Værket ad de samme Veje, Danskerne havde benyttet. Svenskerne maatte endelig vige, og de, der ikke hurtig kom ud af Værket, bleve dels nedstødte, dels tagne tilfange. 8 Officerer, 180 Mand, 20 Kanoner og 10 Centner Krudt toges med det vundne Værk. Men Kong Karl havde ikke isinde at lade de forbundne beholde det. Den næste Eftermiddag Kl. 3 overfaldt han det med fire Regimenter og trængte med Lethed ind i det, da Arbejderne ikke vare komne vidt i den frosne Jord. Besætningen blev efter en morderisk Kamp, i hvilken Preusserne mistede 3 Oberster og flere hundrede Mand, trængt ud af Værket paa et Hjørne nær, som de holdt indtil Reserverne: Garden, Grenaderkorpset og 2det trondhjemske Regiment, kom til Hjælp og stansede Svenskernes Fremskridt. Karl den Tolvte kæmpede som simpel Grenader i sine forreste Soldaters Række; men al hans Tapperhed var spildt; efter et uhyre Mandefald (ifølge et Øjenvidnes Beskrivelse laa Ligene i Dynger) maatte han føre sine slagne Tropper tilbage gennem Frankerporten og lade Belejrerne i uforstyrret Besiddelse af Hornværket, fra hvilket fire Batterier den næste Dag aabnede Ilden paa Hjørnebastjonen ved Frankerporten og paa den foran samme liggende Ravelin. Murene styrtede ned i Graven; den 19de December var Ravelinen forladt, og der var saa stor en Aabning i den beskudte Bastjon, at man kunde storme den med Bataillons Front. Desuagtet besvarede Nabobastjonerne Ilden med usvækket

Kraft. Den 20de havde Belejrernes Artillerister 42 døde og saarede, den 21de 24.

Tilsidst forsøgte Karl den XII., om han ej ved at bringe Splid imellem sine Fjender kunde redde sin saa vel forsvarede Fæstning. Han lod da Kommandanten Dücker tilbyde Preusserne Vaabenstilstand paa den Betingelse, at Kongen af Preussen beholdt det østre Pommern og Avgust af Sachsen Polens Krone, med Danmark vilde han selv holde Afregning. Men Friedrich Wilhelm af Preussen var utilbøjelig til at skille sin Sag fra Danmarks. Han svarede, at først efter Stralsunds Overgivelse kunde der underhandles om Vaabenstilstand. Dagen efter kom de svenske Generaler Leutrum og Kirchbach, efterat de havde erholdt Lejdebrev til det preussiske Hovedkvarter, og tilbøde endnu engang de samme Betingelser*); men Friedrich Wilhelm holdt fast ved, at Stralsund først maatte overgive sig. Medens disse Forhandlinger stode paa, vedbleve Brechebatterierne at nedskyde Murene, og Øjeblikket var kommet til at trænge ind i Byen med Storm. Karl den Tolvte oppebiede ikke Fæstningens Fald, paa sine Generalers Bøn forlod han Stralsund den 22de Decb. og gik ombord i Havnen; hans raske Sømænd banede ham Vej gennem Isen og bragte ham over Østersøen; den 24de Decb., steg han iland i Skåne. Samme Dag som han landede, overgav Stralsund sig. Hele Garnisonen blev Krigsfanger med Undtagelse af Generalerne

*) Det danske Sendebud ved det preussiske Hovedkvarter, Oberst Meyer, der var tilstede paa den danske Regerings Vegne ved Underhandlingerne, havde følgende Forskrift. Det maatte bero paa Omstændighederne, om han skulde trænge paa Tilbagegivelsen af Skåne, Halland og Bleking. Forpommeren og Rügen vilde Kongen gærne tilbagegive enten til Sverig eller til Hertugen af Gottorp som Erstatning for Sydslesvig. Den absolute Betingelse for, at han skulde bekvæmme sig til at slutte Fred, var, at den fyrstelige Del af Slesvig kom igen til den danske Krone, og at Sverig indvilligede i at betale Sundtolden, som forinden Roskilde- og Københavnsfreden.

Stackelberg, Hierta og Cronstedt, 120 Officerer og 1000 indfødte Svenskere, som, naar Farvandet blev frit for Is, skulde overføres til Sverig. Indtil da skulde de forplejes for svensk Regning i Brandenburg. Men da Foraaret kom, vilde den svenske Regering ej betale de store Forplejningsomkostninger, og de bleve ligeledes Krigsfanger*).

Ifølge de tidligere trufne Overenskomster overlode de forbundne Rügen og hele det vestlige Forpommern indtil Oderens Udløb til Danmark, og i de næste fem Aar hed denne Landstrækning »Dähnisch Vorpommern.« General F. J. Dewitz blev Statholder og General Støcken Kommandant i Stralsund. Paa Rügen efterlodes to Rytterregimenter og i Stralsund seks Batailloner. Resten af Hæren drog dels imod Wismar, dels i Vinterkvarter til Holsten, og Kongen reiste hjem til København.

Karl den XIIs Rustninger til en Landgang paa Sjæland. Medens Forberedelserne bleve trufne til Wismars Belejring, truedes Sjæland med en Landgang af Karl d. XII. Det gaar ofte

*) Af de i Stralsund tilfangetagne Svenskere fik Danmark Generalerne Dücker, Manteuffel, Albedyhl, Marschalck, Mevius og Schwerin. Obersterne Reichel, Svanwedel, Svanlod (døde kort efter), Holstein og Anthouard, 4 Officerer af det pommerske Rytterregiment, 7 af det Bremiske, 38 af Wismars, 11 af Barths, 26 af Naths, 20 af det Kirchbachske Dragonregiment, 29 af Stralsunds, 32 af Wismars Infanteriregiment, 31 af det pommerske Infanteriregiment, 17 af det rujanske, 21 af det holstenske Livregiment, 10 af Delvigs, 18 Artillerioff., 37 Volontærer, 11 af Staben og 2 af Fortifikatjonen; i Alt 325 Officerer og 2500 af Underklasserne.

Sachsen erholdt det Bremerske Rytterregiment, det verdenske, pommerske, dniesterske, benderske og det franske Dragonregiment; Fodregiment: Garden, Dronningen, Bremen, Elbing, Rhin, Stettin, Anklam, Wrangel og de tydske Mandskaber af Jønkøpings og Malmøs Regimenter; ialt 1000 Menige og 249 Officerer, nemlig: 62 Fændriker, 80 Løjtnanter, 85 Kaptejner, 8 Majorer, 14 Oberster og Generalerne Zülick og Trautvetter.

Preussen erholdt samme Antal Fanger som Danmark. I Stralsund efterlode Svenskerne henved 2000 saarede.

Soldaten som Spilleren, jo mere han taber, desto mere spiller han. Ved sin Hjemkomst fandt Karl den XII. langt flere Stridskræfter, end han havde væntet, og i Begyndelsen af Januar stod han i Spidsen for en Hær paa 20,000 Mand, der skulde gentage hans første Felttog. Øjeblikket var gunstigt. Største Delen af den danske Hær stod endnu i Pommern, og det gjaldt nu, om Frosten vilde slaa en tilstrækkelig fast Bro over Sundet. Til en Begyndelse sendtes en betydelig Styrke over til Hven, herfra skulde Toget gaa til Rungsted eller Skovshoved, efter Isens Beskaffenhed. I København traf man denne Gang Forberedelserne til Forsvar med langt mere Ro end den forrige Gang. Det viste sig straks, hvilken Betydning det havde, at Kongen, fra hvem alle Befalinger udgik, var tilstede. Alt hvad der kunde tjene til Hovedstadens Forsvar, udførtes med Hurtighed og Orden. Syv Aars Krig havde bevirket, at en Mængde øvede Kræfter stode til Styrelsens Raadighed, og ingensteds mærkedes Forsagthed eller Lyst til at fly Faren, skøndt Forsvarsmidlerne vare utilstrækkelige. — Kongen var tilligemed sin Stab vendt tilbage til Hovedstaden, hvor han indtraf den 6te Jauuar. General Scholten var fulgt med ham. Kommandanten i København var General Schønfelt, i Citadellet General Bonar og paa Holmen Amiral Judichær. Flaaden havde heldigvis beholdt 7000 Mand af sin Besætning i Vinterleje i København. Den lagde Kanonpramme ud imellem Stranden og de nye Værker, Trekroner, Prøvesten og Nyholm. Flaaden laa i Havnen imellem Ny- og Gammelholm. Af dens Mandskab forsvarede de 21 hvervede hamburgske, de vest- og østjydske de morsske og fynske Kompagnier Nyholm; Bergens og Stavangers Kompagnier Toldboden; Frederiksstads og Kristiansands Kompagnier havde Plads ved Pestbroen imellem Citadellet og Toldboden. Garnisonen bestod af to Rytterregimenter: første sjælandske og første jydske; Fodregimenterne: det bergenhusske, det vest- og østsjælandske samt tredive Kompagnier

af de øvrige natjonale Regimenter, der havde været ombord paa Flaaden, og fire Kompagnier Artilleri. Styrken fordeltes saaledes, Hvitfeldt besatte med det bergenhusske Regiment, der var paa fire Kompagnier, Citadellet; en Bataillon af det vestsjælandske Regiment under Barner sendtes til Kronborg; de to andre Batailloner samt de tre Batailloner af østsjælandske Regiment dannede, tilligemed de to Rytterregimenter og et Kompagni Artilleri, et flyvende Korps, bestemt til at hindre Landgangsforsøg og til at gøre Udfald. De tredive Kompagnier af de natjonale Fodregimenter, som kom fra Flaaden, besatte Strækningen fra Øster- til Nørreport. Borgerkorpsets første Opbud under Stadshavptman Malte Pedersen og hans Næstbefalende Struve skulde forsvare Kristjanshavns Vold og Strækningen fra Nørre- til Vesterport: Til Hofetaten, Slots- og Staldbetjenterne, ialt 400 Mand under Kongens Adjudant, Grev Frijs, betroedes Bevogtningen af Holcks Bastjon. Studenterne, der dannede et Korps paa 600 Mand under en anden af Kongens Adjutanter, Povl Løvenørn, skulde forsvare Strækningen fra Gyldenløves til Holcks Bastjon. Til Voldens fuldstændige Besættelse fattedes endnu 2000 Md.; disse erholdtes fra nogle i Havnen liggende russiske Fregatter og af det unge Mandskab fra Provinserne, der opholdt sig i Hovedstaden.

De mange rundt om i Sjæland spredte svenske Krigsfanger i Alt 738 Md. samledes den 11te Jan. i Roskilde og førtes til København, til Hjælp ved Gravenes Opisning, hvorfor de erholdt 6 Sk. daglig foruden deres Forplejning*). Hæren, der var paa Hjemrejsen fra Pommern, fik Befaling at sende syv Rytterregimenter, ni Fodregimenter og tre Kompagnier Artilleri til Fyn, hvor de skulde samles af General Eyndten**). Hvis

*) 540 indfødte Svenskere som havde taget dansk Krigstjeneste og stode i Kjøbenhavns Garnison skulde afvæbnes, naar Fjenden landede.

**) Rytterregimenterne: Garden (Ørtzen), første Fynske (Kr. Juel), andet Fynske (Schack), tredie Sjælandske (Donop), jydske natjonale (Levetzau), holstenske (Kneyl) og Würtemberg; Fodregimenterne: Garden (Schack

Isen kunde bære over Storebælt, skulde han ufortøvet føre Korpset over til Sjæland og søge at undgaa Kamp med Fjenden, til han kom i Forbindelse med det københavnske Korps. — Heldigvis drev Faren ligesaa hurtig over, som den var kommen: allerede i de sidste Dage af Januar var Isen skørnet af gentagne Storme. — Nye Paaklædningsbestemmelser fra dette Tidspunkt vidne om, at de alvorlige Sysler traadte i Baggrunden. Den 27de Januar 1716 befaledes det, at Regimentscheferne skulde vaage over, at Knæbukser og Strømper havde samme højrøde Farve som Kjolen; Kraverne og Haandleddene paa denne skulde fremtidig være af Plyds istedenfor af Klæde. — I Februar hjemforlovedes Halvdelen af de nationale Regimenters Mandskab. De begav sig til deres Lægder, efterhaanden som de hvervede Regimenter kom over til Sjæland. Rytterregimenterne, første sjælandske og første jydske erholdt Kvarter paa de sjælandske Ryttergodser.

Wismars Erobring. I Januar havde Wismar modtaget en Del Forstærkning og Krigsfornødenheder af tre svenske Linieskibe, som skulde bringe Hjælp til Stralsund. Da de kom forsilde der, saa begave de sig til Wismar og forsynede denne Fæstning med frisk Mandskab, Klæder til tre Regimenter, Krudt og Kugler. Levnedsmidlerne, som skulde overføres, havde Besætningen paa Skibene selv fortæret; den havde været sytten Uger i Søen, og det var med stor Møje, at Skibene banede sig Vej gennem Isen tilbage til Karlskrona. Wismars Garnison bestod af Dele af Regimenterne Schultz, Taube, Wellingk, Posse, Schwerin, Fürstenberg, Hessen-Homburg og Bassewitz, i alt 2500 Mand. Kommandant var General Schultz. Han afviste med Foragt et Tilbud om at overgive Fæstningen imod at modtage 50,000 Rdl. i Stikpenge, og

Wittenau, Grenaderkorpset (Gaffron), Sjæland (Zepelin), tredie (Kragh), fjerde (Calenberg), Norge (Cicignon), andet trondhjemske (Budde).

Fæstningen maatte ved en kraftig Beskydning og en stræng Indespærring bringes til Fald. Belejrernes Styrke beløb sig til 10000 Danskere under General Legaard*), 4000 Preussere under General Albe og 4000 Hannoveranere under General Pentz. Belejringsmateriellet, der var meget rigeligt, leveredes af Preussen og Danmark. — Da Besætningen kun havde Levnedsmidler for seks Uger, søgte den ved gentagne Udfald at bringe Forraad fra Omegnen ind i Byen. Den 16de Februar overfaldt Fürstenbergs Dragoner ved Landsbyen Wischendorf en Feltvagt af sjælandske nationale Kyradserregiment, hvis Fører havde forsømt at overbevise sig om, at hans Vedetter vare paa deres Post. De havde staaet af Hestene og gaaet ind i Kroen. Feltvagten maatte flygte over Hals og Hoved og lade en Del af sine Heste i Stikken, der tilligemed nogle Forraad, som toges i Landsbyen, bragtes ind til Wismar. For denne Forseelse blev Føreren, en Løjtnant, degraderet for bestandig, Korporalen, som skulde været ved Posterne og ligeledes var gaaet til Kros (han hed Schulenburg), maatte løbe 24 Gange og de skyldige Dragoner 12 Gange Spidsrod. Den 20de Februar overfaldt Svenskerne en preussisk Vagt, toge tyve Mand tilfange og bragte 30 Stude, 25 Faar og nogle Kalve ind i Fæstningen. Natten efter overfaldt de atter det

*) Styrkelisten for det danske Korps var den 27de Januar 1716 følgende:

		Off.	Uoff.	Menige.
Rytteri.	1ste fynske Rytterreg. (Juel)	24	40	584.
	3die sjælandske (Donop)	26	42	587
	5te jydske (Schmettau)	24	41	580.
	Sjælandske nationale (Prehn)	24	43	588.
	Schulenburgs Dragoner i Rostock	24	38	592.
Artilleri.	Ahrentskjolds holstenske Komp.	3	6	68.
Fodfolk.	Prins Kristians	36	88	1370.
	Oldenburg (Prætorius)	34	77	1342.
	2det (Arnold)	37	82	1354.
	3die (Kragh)	35	78	1330.
	Dronningens i Rostock	33	84	1370.

danske og det hannoverske Rytteris Piketter og brændte fire Kompagniers Barakker. For at hindre disse Udfald indesluttedes Fæstningen med en Ring af lukkede Skanser, der vare forbundne med Løbegrave; Kanalen, der førte ind til Havnen, spærredes med Pæle, bag hvilke der lagdes Flyvebroer. I Batterierne stode 36 24-pundige og 30 18-pundige Kanoner, 6 140-pundige, 10 100-pundige og 8 50-pundige Morterer. Til Skansernes Opførelse anvendtes foruden Fodfolket 2000 af Omegnens Bønder. Arbejderne ledede af de to Oberster Pechernaut af den holstenske og Montargues af den hannoverske Fortifikationsetat. Uden for Havnen laa der fire svenske Krigsskibe, som forgæves søgte at holde Adgangen til Havnen fri. De bleve den 12te Marts efter en haardnakket Kamp med de paa begge Sider ad Kanalen anlagte Batterier i forskudt Tilstand drevne ind i Havnen. I hele Marts Maaned besvarede Fæstningen levende Belejrernes Ild, og først i Slutningen af Maaneden sagtnedes den, da Belejrernes Batterier, der stode under den danske Oberst Ahrentskjold, vare skudte frem til Randen af det Morads, der stødte op til Fæstningsgraven. Citadellets Kanoner vare næsten alle ødelagte. Citadellet, imod hvilket Hovedangrebet var rettet, svarede i Begyndelsen af April kun med en enkelt Kanon paa Belejrernes Ild. Den 7de April begyndtes paa Anlæget af en Bro paa 500 Alens Længde tværsover Moradset og Citadelsgraven; men, da Halvdelen af Broen var færdig, bragte Svenskerne nogle sekspundige Kanoner i Batteri ligeoverfor Broen, og Arbejdet maatte stanse i tre Dage, inden det lykkedes at faa disse Kanoner ødelagt. Nøden var meget stor i Wismar. Fra Sverig havde man ikke hørt et Ord siden Belejringens Begyndelse, og, efterat Havnen var spærret, slukkedes ethvert Haab om Undsætning. I Marts bleve Levnedsmidlerne saa knappe, at der uddeltes Hestekød; Hunde og Katte maatte ligeledes holde for. En Del Korn der fandtes hos Købmændene, fratoges dem, og med største Spar-

sommelighed havde man kun Føde til Slutningen af April. Fæstningens Fald var uundgaaeligt, og Kommandanten modtog derfor de gunstige Betingelser, som Gouvernøren i Pommern General F. J. Dewitztilbød ham. Den danske Regering forpligtede sig til at frigive 90 Officerer og 1000 indfødte Svenskere uden Løsepenge; de skulde ufortøvet overføres til Sverig paa danske Krigsskibe. Resten af Besætningen blev Krigsfanger og deltes tilligemed Fæstningens Beholdninger imellem de tre Magter, Danmark, Preussen og Hannover. Hver af de tre Magter fik 32 Officerer og 425 Mand foruden Underofficerer og Dragoner. Det var Efterretningen, om at et russisk Korps nærmede sig for at deltage i Wismars Erobring, som bestemte Belejrerne til ufortøvet at indvillige i de Betingelser, Fæstningens Kommandant stillede for at overgive sig. Den 6te April mældte den danske Kommandant i Rostock, Oberst Boje Johansen, at Russerne kom dragende i store Kolonner gennem Pommern. De russiske Fortropper, 6 Batailloner og 6 Eskadroner under Fyrst Repnin, kom dog først til Wismar, efterat Dewitz var bleven enig med Kommandanten om Overgivelsen. Da Russerne ikke havde deltaget i Belejringen, vare Danmark, Hannover og Preussen blevne enige om, at det heller ikke skulde deltage i Besættelsen. Den 24de April, da Indtoget skulde gaa for sig, kom de russiske Generaler Repnin og Leschly med Lykønskninger fra Tsaren til General Dewitz. De forlangte derhos, at deres Tropper skulde indlades som Medbesiddere i Wismar, thi Tsaren, der opholdt sig i Danzig, vilde betragte det som en blodig Fornærmelse, og det vilde blive til stor Skade for Kongen af Danmark, hvis denne Tilladelse nægtedes dem. Dewitz svarede, at, saalænge han ikke fik Befaling dertil af sin Regering, kunde han ej give denne Tilladelse; i al Fortrolighed kunde han meddele dem, at hverken Preussen eller Hannover nogensinde vilde give deres Minde dertil. Alligevel lode de russiske Generaler to af deres Batailloner rykke frem for at deltage i Indtoget, og først da

den hannoverske General Pentz lod sine Tropper lade Geværerne og gjøre Front imod Russerne, for at drive dem tilbage med Magt, gave de efter. Fra dette Øjeblik var Tsaren baade Hannovers, Englands og Danmarks hemmelige Fjende. Sidstnævnte maatte især være paa sin Post imod ham. Wismar fik en Besætning af to danske, to preussiske og to hannoverske Batailloner. I Løbet af det næste Aar sløjfedes Fæstningsværkerne, da man frygtede, at det dog skulde lykkes Russerne at komme i Besiddelse af den stærke Fæstning. Kanonerne deltes imellem Danmark og Preussen, og Byen overleveredes til Hertugen af Mecklenburg.

Norge 1712 til 16. Misfornøjet over den ringe Understøttelse, han erholdt fra Danmark, og lammet i sin Virksomhed af misundelige Hofmænds Skinsyge, havde Løvendal i Begyndelsen af 1712 forladt Norge, som han til Landets udelte Tilfredshed havde styret i henved to Aar. Han modtog Hofmarskalsposten hos Avgust af Sachsen. Det var ikke til hans Hæder, at han ombyttede Embedsmandens fortjenstlige Gerning, i hvilken han tilfulde udfyldte sin Plads, med Hofstillingens Magelighed. Kort forinden sin Fratrædelse havde han banet Peder Wessel, hvis overordentlige Dygtighed han havde gennemskuet, Vejen til hurtig at komme fremad paa sin glimrende Løbebane. I Vinteren 1711—12 havde Løvendal ladet bygge en Fregat paa tyve Kanoner og købt en anden paa 18 Kanoner. Til Chef paa den førstnævnte Fregat udnævnte han den enogtyveaarige Løitenant Peder Wessel og anbefalede ham til sin Eftermands, General Hausmanns, særlige Velvillie. I Løvendals Sted blev Gehejmeraad Vieregg Vicestatholder, og General Hausmann, Halvbroder til den tidligere Statholder U. F. Gyldenløve, øverstbefalende over Tropperne. Sidstnævnte klagede til Kongen, over at Løvendal var rejst bort uden at efterlade nogensomhelst Befaling om Hærens Bestemmelse. Han forlangte, at der skulde sendes flere

Krigsskibe til Nordhavet for at beskytte Handelen, da Svenskerne gjorde store Anstrængelser for at spille Mestere her. Han skrev, at Førerne paa Linieskibene Prins Karl og Fyn havde slet ingen Lyst til at jage Svenskerne. I April havde Kaptejn Knoff, der førte et Linieskib, bragt otte store Koffardifarere fra Frederiksværn til Fladstrand, og Svenskerne havde efter hans egen Rapport taget de fire, efter andres de syv fra ham. Hausmanns Klage bevirkede, at Eskadren i Nordhavet forstærkedes med fire Linieskibe og lagdes under Skovtbynakt Wilsters Befaling. Inden denne Forstærkning kom, havde Knoff en Fægtning i Nærheden ad Fladstrand med den gøteborgske Eskadre under Sjøblad, i hvilken begge Parter tilskrev sig Sejren. Den svenske Eskadre bragte derpaa en stor svensk Handelsflaade til Amsterdam, og Wilster forsømte to Gange at angribe den og benytte sig af sin Overlegenhed. Mageligbed var rimeligvis Aarsagen, men det hed, at han var bleven bestukken. Kommandoen blev ham fratagen, og der blev udnævnt en Overkrigsret, som dømte ham til at have hans Embede forbrudt, hvilket Kongen formildede til Afsked i Naade. Han gik i svensk Krigstjeneste, blev Amiral og kæmpede gentagne Gange mod sit Fædreland.

I December fik Hausmann Befaling at sende tre Regimenter over til Jylland. Hertil bestemtes først, foruden det hvervede Regiment, »Norge« fire Kompagnier af det akershuske og fem af det smaalenske Regiment. Men da disse Regimenters Udrustning var altfor mangelfuld, kom i deres Sted fire Kompagnier af det bergenhusske og det andet trondhjemske. De overførtes i Februar. Regimenterne Norge og andet trondhjemske anvendtes imod Tønning og senere i Nordtyskland. Af det bergenhusske Regiment blev Halvdelen sendt ombord paa Sehesteds Eskadre, og Halvdelen forblev som Garnison i København. Da dette Regiment kom til København, var det saa ilde bevendt med dets Paaklædning, at der først maatte skaffes nye Klæder, inden det kunde gøre Tjeneste. Andet

trondhjemske havde ingen Sabler; det forsynedes dermed fra Tøjhuset i København.

I Juli 1714 befalede Kongen General Hausmann og Vicestatholder F. Kragh, som havde afløst Vieregg, at de skulde tilstille ham et Forslag om Maaden, hvorpaa et Indfald i Sverig bedst lod sig iværksætte. De foresloge at samle 7000 Mand ved Frederikshald, som paa to Steder, gennem Enningdalen og over Svinesund, skulde bryde ind i Sverig, forene sig ved Svarteborg i Viken og gaa over Kvistrumbro imod Uddevalla. De Tropper, de vilde anvende, vare:

Af Akershus Reg.:	2 Bat	8 Liniek.		1200 Md	under	Vind og Brüggeman.
- Smaalens —	2 —	8 —	og 4 Reservek.	1700 —	—	Kragh og Hvitfeldt.
- Oplands —	2 —	8 —	og 3 —	1500 —	—	Brockenhus og Coucheron.
- Vestlens —	2 —	8 —	og 3 —	1700 —	—	Gaarman og Sten.
Første søndenfjeldske Dragonregiment				600 —	—	Kruse.
Andet —	—	—		600 —	—	Øtken.
To Kompagnier Artilleri				200 —	—	Wilster.

General Hausmann tilføjede, at, forinden Felttoget kunde gaa for sig, maatte han paa det bestemteste forlange 100,000 Rdl. i rede Mønt, for at Hæren ej som forrige Gang skulde blive nødt til at drage sig tilbage af Brist paa Penge til at købe Levnedsmidler. Herpaa svarede Kongen, at det paatænkte Indfald ikke skulde ske. Han maatte erindre om, at han istedenfor Skat fra Norge hidtil kun havde faaet Bønskrifter om Fritagelse derfor, og det uagtet ej alene Landets Indtægter, men store Pengesummer og mange tusende Tønder Korn uden Betaling i Aarene 1710, 11 og 12 vare sendte fra Danmark til Norge.

Da over Halvdelen af Krigsskatten ikke var betalt for 1712—13 der skyldtes endnu 300,000 Rd., saa befalede Kongen Slotsloven*) at kundgøre, at alle, som uden Ophold betalte

*) Oprettet 16de Februar 1704. Den holdt sine Møder paa Akershus Slot og bestod af de fornemste Militær- og Civilbetjenter, i Regelen Statholderen, de to ældste Generaler og de to Stiftamtmænd søndenfjelds. Til den

to Kvartalers Krigsskat og inden Aarets Udgang det tredie, skulde det fjerde Kvartal skænkes. De, som ikke betalte i rette Tid, skulde ikke nyde denne Fordel; hos dem skulde alle fire Kvartaler inddrives ved Eksekution. Iblandt dem, der ikke havde betalt, vare de Kontorske i Bergen, som skyldte 10,000 Rd. Magistraterne i Lübeck, Hamburg og Bremen havde erklæret, at Krigsskatten stred imod deres Rettigheder. Det blev Slotsloven betydet, at tvinge dem til at betale.

1712 skulde der daglig svares i Krigsskat: af Kristiania Stift 414 Rd., af Trondhjems Stift 280 Rd., af Bergens Stift 272 Rd. og af Kristiansands Stift 151 Rd.; ialt daglig 1117 Rd., aarlig 411,000 Rd. — Desuden skulde følgende Rangspersoner særlig betale daglig: En Greve 8 Rd., Baron Løvendal 2 Rd., en Generalmajor 9 Mk., en Oberst 2 Mk., en Assessor i Slotsloven 2 Mk., en Stiftamtmand 2 Mk., en Biskop 3 Mk., en Amtmand 1 Mk. Da der indløb Klager over, at baade den almindelige Fordeling og den særlige Ligning for hver især var sket paa Slump, saa nedsattes Krigsskatten 1712 fra 422,000 til 307,000 Rd. — 1713 var Krigsskatten i Norge kun 197,000 Rd., 1714 140,000 Rd., 1715 248,000 Rd. og 1716 188,000 Rd.

Hæren vedblev at staa paa Fredsfod fra 1713 til 1716, med Undtagelse af de tre Regimenter, som vare sendte til Danmark. Til deres Forstærkning sendtes 1714 300 Rekrutter og 1715 600. Garden og Grenaderkorpset fik 1715 300 Rekrutter fra Norge. Krigsskatten skulde anvendes til Fæstningernes Vedligeholdelse og Forsyning, en Anvendelse, som Kongen indskærpede 1716.

skulde Almuen henvende sig med sine Klager, og den skulde forvalte alle Sager, der vedkom Udgifterne i Krig. Dog skulde enhver Sag af Vigtighed med dertilhørende Bevisligheder nedsendes af Slotsloven til Kjøbenhavn for at faa kongelig Stadfæstelse, inden den traadte i Kraft.

Den norske Hærs Styrke og Fordeling i Vinteren 1715-16. Det, som var bedst i Orden ved den norske Krigsstyrelse, var Efterretningsvæsenet. I de Maaneder, i hvilke Forberedelserne til Indfaldet bleve trufne, vidste den højstbefalende norske General nøjagtig, hvilke Bevægelser den svenske Hær udførte indenfor sine egne Grænser, samt at Angrebet udelukkende vilde blive rettet imod den søndenfjeldske Del. Han underrettede med hver Post sin Konge om, hvad der forestod, og at Norge maatte have betydelig Hjælp, hvis det skulde modstaa Indfaldet. Men det var først, da Fjenden stod midt i Landet, og efter at Vicestatholderen, der indtil da havde været meget sorgløs, havde erklæret, at Norge var tabt, hvis det ikke fik hurtig og kraftig Hjælp, at man skyndte sig med at sende de begærede Tropper. — Det fortræffelige Efterretningsvæsen var gammelt i Norge. I Fred som i Krig underholdt den norske Regering gode Spejdere i de svenske Grænseprovinser, som holdt den i Kundskab om alt, hvad der foregik, og navnlig om enhver Forandring i Troppernes Styrke og Stilling. De norske Grænsefæstninger havde Summer, hvormed de kunde bestride denne Udgift. I Arkiverne er der talrige Vidnesbyrd om, at allerede under Hannibal Sehested, Krabbe og Gyldenløve, dernæst under Wibe, Tritschler, Løvendal og Hausmann, var den norske Regering baade underrettet om, naar Faren truede og om dennes Størrelse. Dette Bestikkelsessystem havde sin gode og sin svage Side. Saa længe Norge ikke blev truet, brød dens Regering sig ikke om at holde Hæren rustet; den var glad ved at leve i Ro, og havde ikke Lyst at tirre Naboen med smaa Indfald. Kongens Befalinger bleve upaaagtede, og man undskyldte sig gærne med, at Aarstiden var ubelejlig. Bestikkelsesvæsenet var saa udbredt, at ærlige Mænd mistænktes, og ingen blev troet. Den uvidende Almue, der saa, at de højeste Embedsmænd hemmelig havde Forbindelser med Landets Fjender, troede overalt at spore Forræderi. Frederik IV, Landsfaderen, saa gærne, at hans norske Under-

saatter henvendte sig personlig og i Breve med deres Klager til ham. Han var mistroisk og gik altfor let ind paa, at hans Embedsmænd vare utro og bedroge ham og den skikkelige Almue. Som Følge deraf var der idelige Undersøgelser og Arrestationer af højtstaaende Kancellibetjente. Ofte viste det sig, at Angiverne havde løbet med Limstangen.

Den første Underretning om den Fare, der truede Norge, modtog General Hausmann allerede midt i December 1715. Løvendal skrev til ham den 15de December: »Man misunder Danskerne deres Erobringer paa tysk Jordbund; til Foraaret vil Kong Karl vende sig imòd Norge. Sørg for, at De som General faar mere Magt; Kragh er for føjelig og from.« — Hans Dom om Vicestatholderen er træffende. Kragh holdt af Magelighed og ulejligede ikke Hoffet med paatrængende Forestillinger; derfor var han ogsaa meget velset. Alles Blikke vare dengang rettede imod den krigslystne Karl XII, og næppe havde hans Legioner begivet sig paa Rejsen fra Skåne til Værmland, saa taledes der overalt i Evropa kun om det forestaaende Indfald i Norge, hvor man efter ringe Ævne traf Anstalter til at forsvare sig. Allerede i Slutningen af 1715 havde General Hausmann ordnet Landets Forsvar. Da Angrebet vilde blive rettet imod den sydvestlige Grænse, var største Delen af Hæren sammendraget her. I første Linie stod to Korps, hvert paa 4000 Mand, undèr Generalerne Vind og Lützow; de skulde støtte sig til Kongsvinger og Frederiksstad. Imellem disse stod et mindre Korps paa 700 Mand under Oberst Krog ved Basmo. Som Reserve for disse tre Korps stod der et fjerde Korps paa 3000 Mand under General Sehested ved Kristiania. Tropperne indkvarteredes i og rundt om disse Stæder, og de højstbefalende skulde samle dem paa nærmere Befaling. Denne Opstilling i tre adskilte Korps paa en lang Grænse var vistnok fejlagtig, thi, vil man dække alt, dækker man intet, og den berømte Prins Eugen af Savojen ytrede om Stillingen, at Karl XII vilde bryde gennem en af Posteringerne og derved tvinge dem alle til at gaa hovedkulds tilbage.

I det nordenfjeldske Norge fik General Halcke Befaling at trække Tropperne, der bestode af 1ste trondhjemske Fodregiment og det nordenfjeldske Dragonregiment, tilsammen 3000 Mand, sammen ved Trondhjem.

Fordeling

af Tropperne i det søndenfjeldske Norge i Vinteren 1715—16 i nedenstaaende Kantonnementer.

	Mand.	Mand.
Kristiania Kanton: General Sehested med Oberst Brockenhuus som næstbefalende.		
Af Akershus Regiment:		
Kompagniet Rasmus Olsen	132	
— Harbou	140	
— Koss	137	
— Hirsch	127	
— Sesterfleth	204	
De nye Reserver	208	
Landdragoner, de ældre Reserver	536	1484
Af Oplands Regiment:		
Kompagniet Brinck	113	
— Knoff	134	
— Langeland	64	
— Coucheron	146	
— Bucheck	160	
De nye Reserver	227	
Landdragoner	457	1301
Af 1ste søndenfjeldske (Kruses) Dragoner:		
Kompagniet Budde	100	
— Orning	100	200
Ialt		2985
Kristiansfjeld og Vinger Kanton: Brigadér Vind.		
Af Akershus Regiment:		
Livkompagniet (Vind)	139	
Kompagniet Hirsch	143	
— Meyer	190	
De nye Reserver	141	
Landdragoner	282	895
Lateris		895

	Mand.	Mand.
Transport...	......	1788
Frederikshalds Garnison.		
Af Vesterlens Regiment:		
Kompagniet Sten	135	
— Offenberg	126	
— Sommerschild	130	
— Knudsen	136	
Reservekompagniet Calneyn	195	
Af Smaalens Regiment:		
Reservekompagniet Rømer	134	
Af Vesterlens Regiment ere kommanderede paa Galejerne til Danmark 200 Mand. Rest		856
Kristianssands Garnison.		
Af Vesterlens Regiment:		
Reservekompagniet Brandt	337	
Staværns Garnison.		
Fra Frederiksstad	40	
Basmo Garnison.		
Af Vesterlens Regiment:		
Kompagniet Strib	75	
Kristiansfjelds Garnison.		
Af Vesterlens Regiment:		
Kompagniet Strib	51	
Kongsvinger Garnison.		
Af Vesterlens Regiment:		
Kompagniet Holten	146	
Reservekompagniet Torkel	193	842
Ialt...	......	3486

Af denne Styrke kan bruges i aaben Mark 8326 Mand. Til Garnisoner, Grænseposter og Fæstningernes Besættelse de nye Reserver og Landdragonerne, der tilsammen tælle 5359 Mand.

Kristiania, den 28de December 1715.

Kasper Hausmann.

Denne Fordeling sendte Hausmann til Kjøbenhavn og bad om, at man nu, da Felttoget i Tyskland var endt, vilde sende ham en betydelig Forstærkning fra Danmark, navnlig de norske Regimenter. Frederik IV tvivlede imidlertid paa, at Karl XII vilde vende sig imod Norge, indtil han fik Troen i Hænderne. General Hausmann, der, uden at spørge om

Forlov, meddelte, hvorledes han havde indrettet Forsvaret, og som fulgte Løvendals Raad, at en General maa have Magtfuldkommenhed i Krig, var ham for egenraadig. Muligt er det, at man i Kjøbenhavn, paa Grund af Løvendals tidligere Indberetning om ham, troede, at han ikke duede til Øverstbefalende og nu stod for højt til at tjene under andre. Han blev afskediget i Januar 1716 og udnævnt til Gehejmeraad. I hans Sted valgtes General Erhard Wedell, Søn af Feltmarskallen. Han modtog Udnævnelsen, men forlangte, inden han vilde tiltræde Rejsen til Norge, en Del Betingelser opfyldte, hvis Hovedindhold var: Ingen Indblanding af Statholderen i Hærens Sager, Afløsning af en Del ældre Chefer med yngre, som han nærmere betegnede, Overførelse af et betydeligt dansk Troppekorps til Norge og en fyldt Krigskasse, som han kunde ty til i Nødsfald. Regeringen, der altid var uvillig til at indrømme sine norske Generaler Handlefrihed, svarede undvigende, at det var tidsnok at afgøre disse Forlangender, naar Krigen begyndte; men Wedell, der vilde have sin Stilling klaret, trak som Følge af dette Svar Tiden ud og blev i Oldenburg hos Faderen. Under Paaskud af Faderens Sygdom opsatte han sin Rejse fra Maaned til Maaned hele Aaret og begav sig først paa Vejen i December, da Regeringen lovede ham, at hans Anmodninger skulde blive opfyldte. I Wedells Fraværelse betroedes den norske Hærs Førelse til General Lützow, der hidtil havde haft Befaling over Frederikshald og Frederiksstads Kanton, som overtoges af Oberst Kragh. Oberst Kruse fik Kraghs Kanton, der strakte sig fra Urskog til Basmo; iøvrigt foretoges ingen Forandring i den af Hausmann gjorte Inddeling. Tre Korps under Vind, Kruse og Kragh skulde sammendrages ved og østen for Glommen, fra Kongsvinger til Frederiksstad, og Reserven under Sehested vesten for Øjeren, som Glommen gennemløber fra Nord til Syd. Den 29de Februar skrev Vicestatholderen til Kongen: »Fra alle Steder indløber Tidender, at Svenskerne paa alle Kanter sig

i Positur sætte, Norges Rige en liden Visite at ville give.» At Karl XII vilde rykke imod Kristiania, faldt imidlertid hverken Statholderen eller største Delen af de andre Medlemmer af Slotsloven ind; de beroligede sig selv med, at det kun var et lidet Besøg, Svenskerne vilde aflægge, som i det højeste vilde udstrække sig til Besættelsen af de 16 Præstegæld hinsides Glommen. De sendte endog en Del af de opbudte Bønder tilbage til deres Hjem. Borgerne i Hovedstaden vare ikke af den Mening, de væntede et Overfald, og en Del af de rigeste Familier flyttede til Bergen fra Kristiania, der kun ligger seks norske eller ni danske Mile fra Grænsen. De satte ikke Lid til Statholderens Forsikring, at næst Guds Bistand haabede han, at der ingen Fare var paafærde, og at det ikke var saa meget fordi man frygtede for at blive overrumplet, som for at betage Almuen dens Frygt, at man burde sætte sig i Positur.

Karl XII's Indfald i Norge, Marts 1716. For General Lützow stod det klart, at Kong Karl ikke vilde lade sig nøje med at besætte de 16 Præstegæld, men at hans Hu stod efter at lægge hele Norge under Sverig. Han gjorde derfor sit bedste med at sikre de talrige Fæstninger imod Indtagelse ved stærke Besætninger, og med at opholde Fjenden fra gode Forsvarsstillinger, til der kom Hjælp fra Danmark. Den 29de Februar gav han de norske Tropper Befaling at indtage deres Stillinger og bevogte Passene, som føre ind i Sverig; men det skete i al Magelighed, som om man havde Tiden for sig, uagtet der fra mange Sider indløb Efterretning om, at den svenske Hær var sammendraget og ifærd med at overskride Grænsen. I Begyndelsen af Marts vare Vinds og Kraghs Korpser samlede ved Kongsvinger og Frederiksstad. Reservekorpset under Sehested, hos hvem den Højstbefalende opholdt sig, stod imellem Nittedal og Fet. Det havde foran sig, østen for Øjeren, de Tropper, der vare betroede til Oberst Kruse,

JARL

som laa i et udstrakt Kantonnement fra Urskog til Basmo og skulde bevogte Høland og Kongstorpfjeld, over hvilket den svenske Hær, der stod ved Holmedal, sandsynlig vilde bane sig Vej. Den 5te Marts modtog Kruse, der boede i Urskog, bestemt Efterretning fra Spejderen Anders Haneborg, at den svenske Hær stod ved Grænsebyen Holmedal, syv danske Mile sydøst for Høland. Han lod ufortøvet hente nogle Finner, som plejede Forbindelsen paa begge Sider ad Glommen; men deres Udsagn vare modstridende, og, da de vare bekjendte for at halte paa begge Ben, saa sendte han dem hjem uden at turde benytte dem. Den 7de indløb der Mælding fra Kommandanten i Basmo, om at Fjenden faldt ind i Høland og Marker, hvilket forholdt sig aldeles rigtigt, hvorfor Oberst Kruse rykkede frem med tre Kompagnier Dragoner og tre Kompagnier Fodfolk fra Urskog til Høland for at kaste Fjenden tilbage. Han lod overalt Varderne tænde, for at Almuen kunde flokke sig. Ved sin Ankomst til Høland Præstegaard den 7de om Aftenen Kl. 7 fandt han alt der fredeligt. Præsten forsikrede ham, at ingen havde fornummet det ringeste om Svenskernes Indfald, og samme Efterretning fik han fra Major Emhusen, der stod med to Kompagnier nordenfor Basmo og havde rekognoseret Marker. Oberst Kruse tilbagekaldte derfor den Befaling, han havde givet til Forposterne, om at besætte Overgangen over Kongstorpfjeld. da Folkene vare trætte af den lange Vandring, og bestemte, at det først skulde ske den 9de. Selv blev han Natten over tilligemed Hærens Generalkvartermester, Oberst Scholler, der havde fulgt med ham, i Hølands Præstegaard. Tropperne indkvarteredes saaledes:

I Hølands Præstegaard og i syv vesten for samme liggende Gaarde Kompagniet Brügmann af Akershusske Regiment.

Et Kanonskud norden for Præstegaarden, i Rakkestadgaardene, Dragon-Kompagniet Hein og Kompagnierne Muus og Livkompagniet af Akershusske Regiment.

En halv Mil sønden for Præstegaarden laa Kruses eget og Wittinghofs Dragonkompagni i Østby, og to Mile sydligere laa:

Kompagnierne Emhusen og Hansteen af Akershusske Regiment.

Høland Sogn danner en lang Strimmel langsmed Grænsefjeldene, fra Nord mod Syd, og de fleste Gaarde ligge i denne Retning, i en lang Række, temmelig vidt spredte fra hinanden. Der udstilledes kun en lille Vagt ved Chefernes Kvarterer; Hestene vare paa flere Steder opstaldede i andre Gaarde, end hvor Rytterne opholdt sig; om indbyrdes Forbindelse med Patrouiller var der ikke Tale. Efter at Obersten den 8de havde været i Kirke, begav han sig til sit Kvarter i Østby, hvor han om Aftenen modtog Efterretning om, at Fjenden var set indenfor Grænsen. Han sendte derfor to Patrouiller af Kompagniet Wittinghof, der var kendt i Egnen, med Befaling, at de skulde undersøge Grænsepassene og ej vende tilbage, inden de havde stødt paa Fjenden og vekslet Skud med ham. Kl. 11 om Aftenen kom den ene Patrouille tilbage og mældte, at den havde set en Del Svenskere en Mil østen for Høland Kirke, at den var bleven tilraabt af dem og havde fyret paa dem. Obersten sendte straks en Dragon til Oberst Brügmann og Kaptejn Hein, at de skulde samle de tre akershusske Kompagnier og Dragonkompagniet ved Præstegaarden, og sendte ligeledes Bud til Major Emhusen, at han skulde støde med sine to Kompagnier til Kruses og Wittinghofs Kompagnier i Østby. — Men den til Oberstløjtnant Brügmann bortskikkede Dragon kom tilbage med den sørgelige Besked, at han ikke havde kunnet udføre sin Sendelse, da Svenskerne havde omringet Præstegaarden.

Den Hær, hvormed Karl den Tolvte vilde erobre Norge, talte næppe 12,000 Mand. Den sammendroges i Februar i Værmland og Bohuslen. Grænsen overskredes paa to Steder: 8000 Mand gik under Mørner ved Høgen over den norske

Grænse, togede forbi Frederikshald og Frederiksstad imod Moss, efterladende 2500 Mand under Ascheberg i Skebjerg Sogn, norden for Frederikshald. 4000 Mand gik under Kongens egen Anførsel fra Holmedal i Værmland imod Høland. Alle Søer vare tilfrosne, og Sneen var haard, hvilket i høj Grad lettede Toget. — Den 7de Marts brød den svenske Konge (som Kommandanten i Basmo ganske rigtig havde iagttaget) op fra Holmedal med tre Rytterregimenter og to Fodregimenter og kom den 8de om Aftenen til Kongstorp, en lille Mil østen for Høland Præstegaard. Der erfarede han, at der stod en norsk Forpost ved Hølands Kirke, og besluttede ufortøvet at overfalde den. Rytterne, hvis Heste nok kunde have trængt til Hvile efter to Dages anstrængende Marche, maatte igen sidde op, og Fodfolket fik Befaling at følge efter den næste Dag. Lidt før Midnat naaede den svenske Fortrop Præstegaarden; Vagten løb ind og vækkede Oberstløjtnant Brügmann, der havde taget sit Kvarter her, med den Efterretning, at Fjenden holdt udenfor Porten. Han kom hurtig paa Benene, skyndte sig afsted i Underklæder og slap heldig ud af Præstegaarden med sit Mandskab, inden den var fuldstændig omringet; men, da han var kommen et Stykke henad Marken, fik han det fortvivlede Indfald at kalde sit Kompagni sammen med Trommehvirvler. Han lod slaa Alarm, og, da det svenske Rytteri var interesseret i, at Kompagniet ikke blev samlet, saa mødte det ligeledes paa Pladsen og tilfangetog Oberstløjtnant Brügmann, Løjtnanterne Vind og Dillerud, Sergent Helge Storm, tre Korporaler, en Tambour og 68 Menige.

Efterat Oberst Kruse af den til Oberst Brügmann og Kaptejn Hein forsilde afsendte Dragon havde erfaret det vigtigste af denne Begivenhed, førte han sit eget og Wittinghofs Kompagnier og en Trop paa 16 Fodfolk, der vare indkvarterede hos Obersten, saasnart de vare blevne samlede,

frem paa en Plads, der hedder Skedsmobakken, et Kanonskud sønden for Præstegaarden, hvor han blev holdende bag en lille Skov til Dagens Frembrud, væntende paa de to Kompagnier Emhusen og Hansteen, som han havde sendt Bud efter. Men desværre blev han ked af at vænte, tabte den nødvendige Sindsro og travede med sine Dragoner op mod Præstegaarden. De derværende svenske Ryttere flygtede efter en kort Kamp ud af samme. Klokken var omtrent 5, F. M.

Kruse kunde nu have draget de nogle Skridt fra ham ved Rakkestad Gaardene staaende tre Kompagnier til sig; men paa Præstens Forsikring, at den fjendtlige Styrke kun beløb sig til 150 Mand og straks vilde løbe, naar han gik frem, forsømte han at drage denne Forstærkning til sig, vendte sig imod Vest og gik imod det nærmest staaende fjendtlige Kompagni, der stod paa den til Præstegaardsjorden stødende Mark. De to Marker vare skilte fra hinanden ved en Bæk. Fjenden red ned imod Broen, som førte over Bækken, da han saa de norske Ryttere komme frem; men han veg atter tilbage, efter at have modtaget en alvorlig Salve fra de 16 Fodfolk, som Kruse havde skjult bag nogle Buske ved Broen. Saasnart Overgangen var fri, førte Kruse sine Ryttere over Broen og kastede Svenskerne tilbage imod Vest. De fik Forstærkning og bleve paany slaaede. Kruse var stedse forrest og saarede med en Pistolkugle Karl XII's Svoger, Prins Frederik af Hessen. Atter kom der en svensk Trop frem, som Kruse slog paa Flugt; men hermed var det forbi med hans Lykke. Nordfra kom der to Kompagnier frem i Siden paa ham og tvang ham til at tænke paa sine Dragoners Frelse. Han befalede sit eget Kompagni, der havde lidt mest, at trave tilbage over Broen, dækket af Wittinghofs Kompagni; men næppe saa dette, at Kruses Ryttere gjorde omkring, førend det ligeledes gik tilbage og ilede saa hurtig afsted, at det kom først over Broen og

fortsatte Flugten, efter at dets Fører var styrtet, og den næstbefalende, den dygtige Kaptejn Michelet, var falden. Sidst af alle red Kruse med sine Løjtnanter tilbage over Broen. Fjenden fulgte ikke straks efter, men fyrede kun efter de bortdragende. Kruse, der i Kampen var bleven saaret i Brystet og gennem det ene Haandled, og hvis Hest ligeledes var saaret, maatte lade sig bære ind i Præstegaarden, hvor han toges tilfange. Efter Oberstens Fald flygtede Dragonerne hurtig afsted sydefter. De mødte Major Emhusens og Kaptejn Hansteens Kompagnier, der ligeledes vendte om. Dagen efter stødte alle Kruses Tropper til Reservekorpset ved Degenæs. De ved Rakkestadgaardene staaende Kompagnier erfarede først noget om den Træfning, der var foregaaet 2000 Skridt fra dem, efter at den var forbi. Hele Dagen den 9de bleve de staaende lige overfor Fjenden, med hvem de vekslede nogle Skud, og væntede paa Befaling. Om Aftenen erfarede de af en svensk Overløber, at den svenske Styrke ved Høland, der oprindelig havde været 600 Mand, nu var vokset til 900 Ryttere og 29 Kompagnier Fodfolk. De trak sig derfor skyndsomt tilbage.

I Fægtningen ved Høland faldt Kaptejn Michelet, 23 af Kruses og 7 af Øtkens Dragoner, de saaredes Tal beløb sig til 47 Mand. Tilfangetagne bleve, foruden Obersten, 8 af Kruses og 2 af Øtkens Dragoner. De bleve tilligemed de fangne af Kompagniet Brügmann frigivne paa den Betingelse, at de ikke vilde tjene, forinden et lignende Tal Svenskere frigaves. Kong Karl berømmede Kruse meget for hans Kækhed og spurgte ham, om der var mange saa tapre Mænd i den norske Hær. Kruse svarede beskedent, at han var en af de ringeste. — I Krigen kommer Eftertanken, som i det daglige Livs Forretninger, desværre ofte bagefter. Havde Kruse givet sig Tid til at samle sine Kompagnier, isteden for at føre dem, han havde ved Haanden, bus paa Fjenden, havde han sandsynligvis tilintetgjort de 600 svenske Ryttere,

ved hvilke Kong Karl og Prins Frederik af Hessen befandt sig, og Felttoget havde faaet en brad Ende. Men det opnaaede dog Kruse ved sin kraftige Fremfærd, at han stansede Karl XII's Fremrykning for flere Dage og skaffede derved den norske Hær Tid til at drage Forstærkninger til sig fra de ved Grænserne staaende Korps. Vind gik med to Batailloner Fodfolk og to Kompagnier Dragoner fra Kongsvinger, og Øtken gik med sit Dragonregiment fra Frederiksstad; begge forenede sig den 12te Marts med Reservekorpset.

Det svenske Fodfolk kom først den 9de om Aftenen til Høland, i flere Dage blev Kong Karl staaende i denne Egn for at erfare Normændenes Hensigter, og en Snestorm forlængede yderligere hans Ophold. General Lützow trak sig med Reservekorpset og de Afdelinger, der stødte til det, tilbage til Gelderaas, Bogaas og Bjøraas, der dækkede Tilgangene østerfra til Hovedstaden. Disse tre Adgange havde han ladet omhyggelig befæste i Februar, og Forsvaret styrkedes med Skovfæld (Forhug) tværsover Vejene paa en lang Strækning. Den 12te Marts skrev Lützow til sin Konge:

»Frederikshald har en Besætning paa 1500 Mand, Frederiksstad 2000 Mand, Akershus 1500 Mand, Kongsvinger 700 Mand, Kristiansfjeld 264 Mand. Med 1000 Dragoner og 4000 Fodfolk har jeg taget Stilling paa Gjelderaas og Bogaas. Major Coucheron staar ved Bjøraas med to oplandske Kompagnier og en Del opbudte Bønder og Landdragoner.«

Karl den Tolvte vilde ikke sætte Lid til sine Fortroppers Efterretning, at Tilgangene over Aasene vare saa vel forskansede og saa ødelagte med Skovfæld og Braader, at det var umuligt at trænge frem ad disse Veje mod Hovedstaden. Den 13de Marts lod han angribe Bogaasen, og, da han her sloges tilbage, vendte han sig den næste Dag imod Gelderaasen, der var endnu vanskeligere at trænge over, og ved hvilken Lützow stod med sin Hovedstyrke. Kong Karl maatte opgive sine Forsøg paa at slaa Normændene og trænge

frem ad den lige Vej til Kristiania. Han maatte vende om og tage en betydelig Omvej for at naa sit Maal. Normændene lod en Del af deres Ryttere forfølge de bortdragende Svenskere; men de bleve slaaede og maatte atter trække sig indenfor Forskansningerne.

Den svenske Hær drog under sin Konges Ledelse tilbage til Glommen og gik paa den islagte Øjerensø imod Sønden til Trøgstad og derfra gennem Tomter og Hobbel Sogne til Egnen norden for Moss, hvor den den 19de Marts forenede sig med det Mørnerske Korps. Dette var den 14de Marts kommet til Hafslund. Her modtog det Dagen efter Kongens Befaling at bryde op og forene sig med ham ved Moss, i hvilken By det ankom den 17de om Morgenen ved Solopgang, efter seks Miles Marche gennem Tunø og Raade Sogne. Reserven under Ascheberg blev staaende mellem Frederikshald og Frederiksstad i Skeberg Sogn. Den 15de Marts udstedtes fra de forskellige svenske Hovedkvarterer Kongebud, hvad Norge havde at udrede til Sverig i Brandskat. Hver Helgaard skulde levere 20 Rd., en Stud og tyve Kander Havre inden fjorten Dage. Desuden skulde hvert Amt udrede 7000 Rd. om Ugen. For at faa Præsterne til at være dem behjælpelige med denne haarde Udskrivning, fritoge de dem for alle Kontributioner; men de norske Præster lode sig ikke bestikke, de opmuntrede tværtimod deres Sognebørn til i Gerningen at vise, at de elskede deres Fædreland, ved at gøre Fjenden alt det Afbræk, de vare istand til. Det var jo kun Præsternes Pligt; men Svenskerne bleve saa forbitrede derover, at de behandlede flere Præster med stor Grumhed.

Den svenske Hær bestod af følgende Afdelinger:

1. Det Korps, som førtes af Kongen.

Værmlands og Nerikes Fodregiment	1600	Mand	under Generalløjtnant Delvig.
Sødermanlands —	800	—	under Oberst Schlippenbach.
Vestmanlands Rytterregiment	800	—	under Oberst Löwen.
Uplands —	500	—	under General Bjelke.

Sødermanl. Rytterreg.	800	Mand	under	General Pomilsky (Oberst Roos)?
Af Adelsfanen —	500	—	—	Oberst Zander.
Af Fersens Dragoner	300	—	—	Oberst Posse.

II. Det Korps, som førtes af General Mørner.

Vestgøta-Dals Fodreg.	800	Mand	under	Oberst Rosenstjerna.
Hamiltons —	800	—	—	
Elfsborgs —	500	—	—	Oberst Mentzer.
Smålands —	500	—	—	
Østgøta Rytterregiment	800	—	—	
Bohuslens —	500	—	—	Oberst Weinholz.
Uplands Standsdragoner	500	—	—	
Af Adelsfanen	200	—	—	Major Creutz.
Artilleri			—	Oberst Palmqvist.

III. Det Korps, som førtes af General Ascheberg.

Grev Aschebergs Rytterregiment	800	Mand.
General Bildsteins —	800	—
Det halve af Sparrfelts Fodreg.	500	—

Ved den svensk-norske Grænse stod der i Dalsland: Dalregimentet; Schommers, det halve af Fersens og det halve af Sparrfelts Regiment. I Skåne var der efterladt nogle Regimenter under General Nils Gyllenstjerna.

Efterat Mørners Korps havde forenet sig ved Hølen, norden for Moss, med de Tropper, Kongen selv førte, gik den svenske Hovedstyrke d. 20de Marts lige imod Nord, efterladende i Moss et Rytterregiment under Weinholz, der i Forbindelse med Aschebergs Korps, som stod norden for Frederikshald, skulde drage Omsorg for, at Forbindelsen med Sverig ikke blev afbrudt. Den svenske Hovedstyrke gik forbi Aas Kirke til Sydspidsen af Bundfjorden og derfra d. 21de tværsover Isen ind i Kristiania. — Den norske Hær, der kun var halv saa stærk som den svenske, og hvis Opgave det var at holde sig i Nærheden ad Søen for at sikre sig Forbindelsen med de Forstærkninger, som kom fra Danmark, havde nogle Dage forinden Svenskernes Fremrykning over Bundfjorden, den 17de Marts, forladt Gelderaasen, hvor den ikke længer kunde dække Kristiania og blot udsatte sig for

at blive kastet tilbage imod Nord. Den indlod sig ikke paa at forsvare Kristiania, der var en aaben By uden Mure og Porte, men drog bort langs med den vestre Side af Fjorden og indesluttede sig i en forskanset Stilling ved Gellebæk, tre Mile sydvest for Kristiania og en Mil nordøst for Drammen. Inden Lützow rømmede Hovedstaden, ødelagde han nogle af de der ophobede Forraad og forstærkede Akershus Besætning, saa den fik en Styrke af 3366 Mand, nemlig:

Fæstningsbetjente.

Kommandant G. K. Klenau, Næstbefalende Oberst Johan Gaarman, Vagtmester Løjtnant Pavlsen, Garnisonsskriver Brandt

Artilleri.

Det Akershusske Kompagni: 1 Major, 1 Kaptejn, 1 Løjtnant, 1 Stykjunker, 3 Fyrværkere, 1 Arkelimester, 7 Haandværkere, 5 Lærlinger, 56 Konstabler.

Af Livkompagniet: 1 Stykj., 1 Fyrv., 9 Konstabler.

Af det Akershusske Regiment.

	Major.	Kapt.	Premlt.	Sekondlt.	Vaabenm.	Sergent.	Korporal.	Tambour.	Menige.	Syge.	I alt.
Kompagni Nedre Rommerige .	•	•	1	•	1	1	1	1	76	7	88
Eger og Lie	•	1*)	•	1	1	1	3	2	130	17	156
Østre og Øvre Rommerige . . .	•	1	•	1	1	1	3	2	109	8	126
Gamle Reserver	•	1	1	1	1	2	3	2	198	14	223
Nye —	•	1	•	1	1	2	2	1	214	32	254
Af andre Kompagnier.	•	•	•	•	•	•	•	•	9	•	9
Af det oplandske Regiment.											
Komp. Hallingdal og Ringerige .	1	•	1	1	1	2	3	2	103	10	124
Gamle Reserver	•	1	1	1	1	2	3	2	153	12	176
Nye —	•	•	1	•	•	•	3	•	122	11	137
Af andre Kompagnier	•	•	•	•	•	•	1	•	40	20	61
Af det Vesterlenske Regiment.											
Livkompagniet	•	•	1	1	1	2	3	2	118	10	138
Stavanger	•	•	1	1	1	2	3	2	161	15	186
Listerske	•	•	1	1	1	2	3	2	165	11	186
Landdragoner.											
Kompagni Akershus.	1	•	•	•	•	1	2	•	39	7	50
Øvre Rommerige	•	1	•	•	•	2	3	1	147	13	167
Nedre —	•	•	•	•	•	2	1	•	77	9	89
Solør	•	•	•	•	•	2	•	•	23	4	29
Follovg	•	1	•	•	•	2	3	1	112	8	127
Eger og Lier	•	•	1	•	•	2	3	2	219	28	255
Valders	•	•	1	•	•	2	3	2	138	20	166
Toten og Hadeland	•	•	1	•	•	2	3	2	192	18	218
Nummedal	•	•	1	•	•	1	3	1	109	18	133
Hallingdal og Ringerige	•	•	1	•	•	2	3	2	161	17	186
	2	7	13	9	10	35	55	29	2815	309	3284

*) faldt den 11te April.

Akershus Belejring. Akershus ligger paa den Halvø, der skyder sig ud imellem Bjørviken og Piperviken. Fæstningsværkerne vare i daarlig Stand, det bristede paa alt, hvad der kunde tjene til Værn imod en »desperat« Fjende; der fandtes ikke en eneste Barakke til den talrige Besætning; men den havde en dygtig Kommandant, Oberst Klenau, der understøttedes af udmærkede undergivne. Kommandanten indrettede sin og alle Officerernes Boliger til Kaserner for Soldaterne, da han ikke vilde, at de skulde tilbringe Natten under aaben Himmel, naar de hele Dagen have arbejdet paa Værkernes Istandsættelse og paa at bringe Skytset paa Voldene. Senge fandtes der i Overflødighed i den af største Delen af sine Indbyggere forladte By. Brøndene vare paa Grund af Alderdom styrtede sammen paa én nær, hvis Rørledning strakte sig udenfor Byen. Lykkeligvis opdagedes der, da Nøden var størst, paa Hovedtangen ved Mønten en Kilde, der, saalænge Belejringen varede, kastede en Straale af en Arms Tykkelse. Med Krigsfornødenheder og Levnedsmidler var man godt forsynet; Magasinerne vare fyldte, Vice-Statholderen lod 20 Stude bringe fra sin Gaard paa Ladegaardsøen ind i Fæstningen, og andre fulgte hans Exempel. For at afhjælpe Bristen paa Befalingsmænd tilbøde de afskedigede Officerer deres Tjeneste, et Tilbud, der modtoges med Taknemmelighed. Iblandt dem, der særlig udmærkede sig, vare General Hausmann og Major Fien.

Den 21de Marts rykkede den svenske Hær over Bondefjord til Ladegaardsøen og derfra over Bymarken forbi Akers Kirke ind i Kristiania. Paa sin Vej over Isen blev den hæftig beskudt af Fæstningens Kanoner, der rammede en Snes Mand. I Fæstningen hændte den sædvanlige Ulykke, at en Kanon sprang og slog en Stykjunker og 6 Mand ihjel. Ankomne til Byen var Opholdet i denne alt andet end hyggeligt for Belejrerne, thi Gaderne vare snorlige og de fleste af dem anlagte saaledes, at de kunde bestryges fra

Fæstningen. Foreløbig indkvarterede Svenskerne sig i Byens bedste Kvarterer i Piperviken og Vaterland. Da de ikke førte Belejringsskyts med sig, forsøgte de at overrumple Fæstningen og tage den ved Hjælp af Stormstiger med Kaarden i Haanden. Overfaldet foretoges den 23de om Aftenen ved Skagernæs, ligeud for daværende Brigader Vinds Gaard; men det modtoges med en saa ødelæggende Kanon- og Musketild, at det hurtig afsloges. Den næste Morgen foretoges et Udfald, og de nærmest værende Gaarde, i hvilke Fjenden fandt Skjul, afbrændtes, ligeledes brændtes der nogle Skibe i Havnen, fra hvilke Fjenden søgte at slæbe Kanonerne iland. Efter det mislykkede Stormforsøg nøjedes Karl XII med at holde Akershus strængt indespærret i 6 Uger. Fæstningen beskød Belejrerne, og hver Gang en Hob Svenskere viste sig indenfor Kanonskuds Afstand, blev den blæst fra hinanden. Flere kraftige Udfald foretoges, og ved et af dem faldt den 11te April den gæve Kaptejn Koss af Regimentet Opland. I den lange Tid Karl den Tolvte stod med sine 10,000 Mand i Kristiania, sendte han mindre Afdelinger frem imod den norske Hær, som stod i tre Miles Afstand. Den søndenfjeldske Hær havde i Frederikshald 1500 Mand, Frederiksstad 2000, Akershus 3,366, Basmo 400, Kongsvinger 700, Kristiansfjeld 264, ved Gellebæk stod Lützow med 3000 Fodfolk og 1000 Dragoner, ved Gelleraasen stod Oberstløjtnant Coucheron med 2 Kompagnier af Oplands Regiment, en Del Landdragoner og opbudte Bønder. Stemningen i den norske Hær var meget god, kun Statholderen var urolig, navnlig fordi Frosten endnu i Slutningen af Marts var saa haard, at Fjorde og Søer laa faste som i den haardeste Vintertid til Fjendens udelukkende Fordel. I sine Indberetninger til Kongen gjorde han ufortjente Beskyldninger imod Bønderne, thi de sloges altid godt, naar man skaffede dem Førere, og hyppig bortsnappede de svenske Bud og Postsække. Den 22de Marts skrev han til Kongen: »Saalænge

der findes nogen Retirade for Hæren, vil jeg ikke vige fra den, men opholde mig 3 til 4 Mile bag ved den, for at gjøre fornøden Anstalt«. Han roser Borgernes Nidkjærhed for Kongens Tjeneste, men Bonden og Almuen vil han ikke berømme. Alle de store Ting, man fortæller om Bøndernes Forvovenhed, finder han modsat; den bestaar mere i Snak og Pral end i Gerning. Paa Efterretning om at Fjenden den 28de Marts vilde omgaa den norske Hærs Stilling, skrev han: »Gud maa vide, hvad Enden vil blive paa al den Elendighed; kommer der ikke uden Ophold hurtig Hjælp af Skibe og Folk, er Norges Rige i største Fare.«

Straks efter Indrykningen i Kristiania undersøgte det svenske Rytteri Normændenes Forskansninger ved Gellebæk og mistede derved 30 Ryttere, som dræbtes af Skiløbere. I de næste Dage forefaldt der Rytterfægtninger, som snart fik større Betydning. Da Karl XII nemlig fandt de samme Vanskeligheder ved at angribe Gellebæk i Fronten som tidligere ved Gelleraasen, saa tog han atter sin Tilflugt til omgaaende Bevægelser. Den 26de Marts sendte han General Löwen med 800 Ryttere norden om den vest for Kristiania liggende Sø Tyrifjord for at true den norske Hær med et Angreb i Siden. Fogden Lars Mikkelsen i Hammer sendte ufortøvet Bud derom til General Lützow og betegnede for ham, at Fjenden var gaaet igennem Hakkedal og Harestueskoven, i hvilken han med sine opbudte Bønder vilde opholde dem saalænge som muligt. Lützow, der vistnok med Rette agtede det svenske Rytteris Fremrykning som en Forløber for et større Angreb, besluttede at forekomme det. Han befalede Oberst Økten at bryde op den 28de Marts med sit Dragonregiment, der var 440 Mand stærkt, drage tværs over den tillagte Tyrifjord og overfalde Svenskerne om muligt i deres Nattekvarterer. Økten var straks rede, brød op om Eftermiddagen og kom Natten imellem den 28de og 29de til Sten ved Nordenden af Tyrifjorden. Her erfarede

han af Bud, der vare sendte til ham fra Præsten i Nordrehovg, at den svenske Styrke var kommen til Nordrehovg, en Mil vesten for Sten, hvor den overnattede, og altsaa allerede var kommen forbi ham. Han lod ufortøvet sine Ryttere bryde op for at overfalde Svenskerne i Dagningen, medens de fodrede og endnu ej vare komne i Sadelen. Skal et Overfald lykkes, er Hurtighed den første Betingelse. Øtken havde i sit Regiment en Løjtnant Kolding, der med Forvovenhed forbandt Dygtighed, og allerede havde udmærket sig ved Gelderaasen. Han førte Fortroppen paa 20 Ryttere, tæt efter den fulgte Sehested med sit Kompagni og derefter de 3 andre Kompagnier. Löwen, der allerede havde haft Lejlighed til at erfare Indbyggernes fjendtlige Sindelag, havde, for at sikkre sig mod Overfald, omgivet sig med stærke Forposter: Mandskabet lejrede i Kompagnier paa Markerne ved Hovg, hvor de havde tændt store Baal; selv havde han lagt sig til Hvile med flere af sine Officerer i Præstegaarden. Hans Forposter bleve imidlertid saa hurtig rendte overende, at Hovedstyrken blev angreben, inden den fik Tid til at besinde sig. Løjtnant Kolding, der var i Spidsen, red med sin Trop imod den Feltvagt, der spærrede Vejen fra Sten til Nordrehovg; den blev efter en blodig Kamp hurtig overvældet. Af Koldings tyve Ryttere bleve de sytten dræbte eller saarede, selv blev han ikke saaret. Han ilede videre frem med en frisk Trop, der bragtes ham af den kække Sergent Thor Hovland. Med ham red han ind i Oberstens Kvarter og tog denne tilligemed Fanevagten tilfange. Vejen var ryddet for de efterfølgende Eskadroner, som huggede ind paa det svenske Rytteri, endnu inden dette var kommet ordentlig i Sadlen, og tog 5 Officerer og 250 Mand tilfange. Resten lykkedes det at undslippe i mindre Hobe og vende hjem til Kristiania.

Kort i Forvejen havde en Bataillon af det smaalenske Regiment af Besætningen i Frederiksstad under Arent Kragh gjort et Tog til Moss og fuldstændig oprevet den derværende

svenske Besætning, 300 Mand af det bohuslenske Dragonregiment under Oberst Weinholz. Svenskerne havde et Kompagni paa Vagt i Jernværket, der var omgivet af en Palisadering; Resten sov i Byen. For at skuffe Fjenden vendte Normændene deres Kjoler, der vare hvide med blaat Underfoder; derved lykkedes det dem uden Larm at omringe Skildvagterne, der toge dem for Svenskere. Et Kompagni overvældede Besætningen i Jernværket, de tre andre rykkede paa engang fra den nordre og søndre Adgang ind i Byen og stødte alle ned, der satte sig til Modværge. Oberst Weinholz blev tilligemed 5 Officerer og 160 Mand tagen tilfange; Resten undkom til Kristiania. De rige Forraad, Svenskerne havde samlet, bleve tilligemed Fangerne bragte til Frederiksstad. Da Moss var Karl XII's Forbindelsesled med hans Reserve under Ascheberg og med Sverig, saa lod han atter Byen besætte med Regimentet Vestmanland under Oberst Falkenberg, og for at bøde paa Tabene trak han Forstærkninger til sig fra Sverig. For at disse ikke skulde møde Hindringer paa deres Vej over Passene østen for Kristiania, gik Kongen selv med Regimentet Elfsborg imod Gjelderaasen og fordrev den derværende norske Besætning. Oplivet af dette Held gjorde han et nyt Forsøg paa at trænge frem med nogle Regimenter vesten om Tyrifjord. Sødermanlands Regiment under Schlippenbach var i Spidsen. Det havde i Begyndelsen nogle Fordele, men, da det vilde bane sig Vej igennem Krogskoven, hvor Coucheron stod med to Kompagnier og en Del opbudte Bønder under Lars Mikkelsen, led det et fuldstændigt Nederlag. Efterat en stor Del af de stormende vare faldne, fandt Kongen selv, at Vanskelighederne vare for store, og trak Regimentet tilbage til Bærum Jernværk og derfra til Kristiania. I denne Træfning stode de norske Bønder, som førtes af Officerer, ypperlig, men de, der ingen Førere havde, løbe deres Vej, da de første Skud faldt. Bristen paa Befalingsmænd blev dog

nogenlunde afhjulpen: den 7de April bragte Tordenskjold 36 Officerer og 144 Underofficerer fra Kjøbenhavn. De vare tagne ifølge Befaling af 6 April 1716 af følgende Regimenter: Sjæland, Fyn, 1ste, 2det og 4de Regiment, Ribe, Aarhus, Aalborg, Viborg, Østsjæland, Vestsjæland og fynske natjonale Regimenter; efter Felttogets Slutning vendte de atter tilbage til deres Afdelinger. Med dem fulgte General Sponeck, Obersterne Løvenørn og Hvitfeldt til Lützows Understøttelse. General Wedell fik allerede den 17de Marts Befaling at gaa til Norge. Han undskyldte sig og tilføjede, at han ikke troede, at det svenske Indfald havde noget at betyde; det kunde afvises med nogle Skiløbere. Over Bristen paa Befalingsmænd klagedes der fremdeles. Sponeck skrev den 11te April fra Lejren ved Gellebæk til Kongen: den norske Hær trænger til Penge, Krudt, Flintestene og Befalingsmænd, mest af alt til de sidste. Naar han tænkte paa, hvor mange Officerer der fattedes, rejste hans Haar sig som Børster. Tolv Kompagnier havde kun syv Kaptejner, fire Premierløjtnanter og elleve Sekondløjtnanter. Om selve Stillingen ytrede han: at, hvad der mest styrkede den, var, at det nu endelig var blevet Tøvejr. Indtrængende bad han om, snart at sende Flaaden under Gabel, da et Rygte fortalte, at den svenske Flaade med Belejringsartilleriet var ifærd med at løbe ud fra Gøteborg. Den 11te April var Gabel sejlet fra Kjøbenhavn med en Flaade paa 7 Linieskibe, 6 Fregatter og nogle mindre Skibe, der havde 4000 Fodfolk og et Artillerikompagni med 10 Kanoner ombord. Det var Regimenterne Norge paa 16 Kompagnier under Cicignon, 2det Trondhjemske paa 9 Kompagnier under Budde, Bergenhusske paa 4 Kompagnier under Hvitfeldt og et holstensk Artillerikompagni under Norden. Den 17de April kom denne Styrke til Frederiksstad. Linjeskibene lagdes under Vibe sønden for denne Fæstning ved Hvaløerne, for at iagttage den svenske Flaade; tre af Fregatterne: svenske Sofie, Højenhal og Vindhunden

gik ind i Kristianiafjord og banede sig den 25de og 26de April Vej gennem Isen til Akershus. Amiral Gabel begav sig til General Lützow og traf Aftale med ham om paany at overfalde Besætningen i Moss. I denne Anledning posteredes største Delen af de fra Danmark komne Korps ved Rolfsøsund, imellem Frederiksstad og Moss. Overfaldet foretoges den 24de April. Brigader Budde gik med to Batailloner af Regimenterne Norge og 2det Trondhjemske mod Moss; samtidig landede Oberst Hvitfeldt med 500 Mand af Frederiksstads Besætning ved Kambo, norden for Byen, for at afskære Svenskerne Tilbagetoget og hindre, at de fik Forstærkning. Den svenske Besætning forsvarede sig med megen Haardnakkenhed. Falkenberg havde spærret Gaderne med Barikader, men efter 2 Timers Kamp vare alle Hindringer ryddede af Vejen, og Besætningen blev tvungen til at overgive sig. Normændenes Tab beløb sig til 115 Mand, deriblandt Kaptejn Skram og to Løjtnanter. Kaptajn du Vahl saaredes.

Efterretningen om dette Nederlag drev Kong Karl ud af hans Stilling i Hjertet af Riget. Han forlod den 29de April Kristiania og trak sig tilbage til Egnen norden for Frederikshald. General Lützow fulgte efter ham med 9 Batailloner, 1000 Ryttere og 16 Kanoner, men de Raadgivere, som Frederik den Fjerde havde sendt ham, anbefalede at gaa langsomt frem og ej indlade sig i nogen Hovedtræfning, da det svenske Rytteri var det norske firedobbelt overlegent i Tal og under en Fører, imod hvem det ikke var raadeligt at forsøge Krigslykken, naar man ej var ham overlegen i Styrke. Den svenske Hær gik paa tømrede Flaader over Glommen ved Onstad og Grønsund og fortsatte Tilbagetoget til Torpum, hvor Hovedkvarteret toges. Den norske Hær blev staaende ved Glommen og opløstes i mindre, fra hinanden skilte Afdelinger for at forsvare Overgangene. Ved Fet, norden for Øjeren, stod en Bataillon, ved Maristen to Kompagnier Dragoner, ved Onstad og Grønsund to Batailloner,

ved Opsund og Sannesund fire Batailloner og tre Kompagnier Dragoner, ved Rolfsøsund to Batailloner og tre Kompagnier Dragoner. Hovedkvarteret var i Nygaard. Den 21de Maj angreb Svenskerne Posteringen ved Sannesund, der forsvaredes af Cicignon. Svenskerne bleve kastede tilbage, men Cicignon fik alligevel Befaling at forlade de Skanser, han havde opkastet østen for Sannesund, og gaa til Frederiksstad. Begge Modstandere trak Forstærkninger til sig. Den norske Hær forstærkedes med fire Batailloner af de jydske og fynske Nationalregimenter, der landsattes ved Lavrkullen og gik til Frederiksstad. Den svenske Hær forstærkedes med tre Regimenter, som, efter at have taget en betydelig Omvej, forenedes med Hovedhæren, der indesluttede Frederikshald.

Frederikshalds Forsvar. Det er ikke sjældent, at Grænseboerne ere de mest krigerske i et Land. Den Kraft, hvormed Frederikstens Forsvarere tilbageviste de gentagne fjendtlige Angreb, fandt Næring hos Frederikshalds og dens Omegns kjække Befolkning, den var altid rede til at opmuntre og deltage i ethvert Foretagende, som havde Fjendens Ødelæggelse til Maal, og ved de mange Kampe rundt om Frederikshald finde vi stedse Soldater, Borgere og Bønder kæmpe Side om Side mod Fjenden. Frederikshalds Besætning bestod af en Bataillon af Vesterlens Regiment under Sten Blix, en halv Bataillon af Smaalens Regiment under Oldenburg, et Kompagni Artilleri under Reitzenstein, et Kompagni Borgere og Savskærere under Peder Colbjørnsen. Hertil kom den 5te Maj en Bataillon af 2den Trondhjemske med 6 trepundige Kanoner under Landsberg. Kommandanten i Fæstningen var en Trønder ved Navn Hans Jakob Brun, og Stadskaptejnen i Byen hed Peder Colbjørnsen; de laa indbyrdes i Haarene paa hinanden, men vare enige om at gjøre Fjenden al den Fortræd, de formaaede. — Karl XII havde ved sin Fremrykning mod Byen efterladt General Ascheberg med to Rytter-

regimenter og et Fodregiment ved Frederikshald. Denne General var den 26de Marts gaaet over Femsøen, en Mil nordøst for Frederikshald, og havde stillet sig ved Berg Kirke. Om Natten angrebes hans Forvagter af Patrouiller fra Frederikshald, som tvang ham til at holde hele sin Styrke paa Benene om Natten. Den næste Dag gik han til Rokke, men ej heller der lod man ham i Ro; han trak sig derfor tilbage til Skeberg og søgte at vedligeholde Forbindelsen med Sverig og de i Moss liggende svenske Korps ved stærke Mellemposter. Men disse bleve idelig overfaldne ved Udfald fra Frederiksstads og Frederikshstens Besætninger, som ledede af Bønderne; ja de gjorde endog Strejftog ind i Sverig og bragte stort Bytte ind i Frederikshald. Den 8de April overfaldt en af Soldater, Borgere og Bønder sammensat Afdeling en svensk Vagt paa tre Kompagnier, der bevogtede Broen over Iddefjord, og adspredte den fuldstændig. Svenskerne havde et Tab af 20 døde og 50 fangne, Normændenes Tab var derimod forholdsvis ubetydeligt; men iblandt de faldne var deres kække Vejviser og, om man vil, Fører, Klokkeren Svend Olesen Bakke. Den 28de April overfaldtes Aschebergs Forposter og 25 Ryttere toges tilfange af Patrouiller, der vare gaaede frem fra Frederiksstad og Frederikssten. Den svenske General boede hos Præsten Rumohr i Skeberg. Denne spillede ham en Efterretning i Hænde, der indeholdt en overdreven Beretning om Overfaldet i Moss; den lød paa, at hele den svenske Hær var ødelagt, og at Normændene nu vare i Fremrykning mod ham. Ascheberg brød øjebliklig op med sit Korps og trak sig atter indenfor Sverigs Grænser. Da han atter i Maj var rykket ind i Norge og havde forenet sig med Karl XII's Hær ved Torpum, hævnede han sig paa Præsten ved at lade ham tage tilfange. Præsten blev slæbt fra et Fængsel til et andet, indtil Døden gjorde Ende paa hans Lidelser.

Fra den 7de til den 12te Maj opholdt Landsberg med sin Bataillon og seks Kanoner, i Forening med nogle Hundrede Bønder under Fogden Lars Mikkelsen, i Tistedalen en Forstærkning under Delvig, som Karl XII trak til sig fra Sverig. Den svenske General blev tvungen til at gaa med sin Styrke flere Mile imod Nord for at omgaa Normændenes Stilling, hvorefter disse trak sig tilbage til Frederikshald, der nu fuldstændig indesluttedes af Svenskerne. De sloge Bro over Svinesund og anlagde til deres Beskyttelse paa den svenske Side ad Sundet en stor Forskansning, som de kaldte Sundsborg, udrustet med 14 tolv- og firogtyvepundige Kanoner. Broen forsøgte Frederikshalderne at ødelægge. Borgerne havde tidligere udrustet en Pram med 8 sekspundige Kanoner, denne bugseredes af et større Fartøj ned imod Broen, og nogle mindre Fartøjer med et Kompagni af Frederiksstens Besætning under Kaptejn Hausmann fulgte med Prammen, for, skærmet af denne, at bemægtige sig Broen og ødelægge den. Foretagendet mislykkedes. Skibet, der bugserede Prammen, kom paa Grund og erobredes af Svenskerne, og det var med Nød, at det lykkedes Prammen ved de mindre Baades Hjælp at vende tilbage til Frederikshald. Fem Dage senere, den 7de Juni, erobrede Svenskerne den lille Sponvig Skanse, som forsvarede Indløbet til Svinesund. Skansen var besat med otte Kanoner og 200 Mand. Det første Angreb afsloges, men da Karl den Tolvte derpaa med stor Styrke rykkede imod Skansen, skræmmede han Kommandanten til at overgive sig.

I hele Juni væntede den svenske Hær forgæves paa sit Belejringsartilleri, som skulde komme fra Gøteborg. Taalmodighed hørte ikke til Karl XII's Dyder, og, da Belejringsartilleriet tøvede med at komme, forsøgte han, om han ej kunde tage Fredeiksten og Frederikshald ved Overrumpling. Af Overløbere havde han den 30te Juni faaet nøjagtig Kundskab om Forholdene dersteds. Han vidste, at

største Delen af Garnisonen laa udenfor Fæstningen, i den saakaldte Borgerskanse og i den søndre Del af Byen. Ved pludselig at trænge ind imellem den aabne By og Fæstningen, haabede han, det skulde lykkes ham at tage Besætningen tilfange og dernæst storme den for Mandskab blottede Fæstning. Foretagendet udførtes med megen Snildhed, og Karl XII gjorde alt, hvad der stod i menneskelig Magt, for at det skulde faa et heldigt Udfald. De til Overfaldet bestemte Regimenter brøde om Aftenen den 3die Juli op i to Kolonner imod Nord fra Torpum og Berg; de vendte sig derpaa imod Øst og vadede igennem Tistedals-Elv, en halv Mil nordøst for Frederikshald. Alle Veje, der førte til denne By, bleve forinden Afmarchen besatte med stærke Rytterpatrouiller, saa ingen Efterretningsmænd kunde slippe ind og advare Besætningen. Efter at det svenske Korps var kommet over Tistedalselven, sneg det sig frem i det snævre Rum mellem Elven og Fæstningen, og opdagedes først, da det stod foran Kirkegaardsporten og Borgerskansen. Den ene Kolonne, Sødermanlands, Vestgøta-Dals og en Del af Elfsborgs Regiment under Schlippenbach, angreb Borgerskansen; den anden Kolonne, Dals og Værmlands Regimenter under Delvig, angreb Byen gennem Kirkegaardsporten. Den norske Besætning var ganske rigtig indkvarteret i Borgerskansen og Byen. I Borgerskansen stod en Bataillon Trøndere under Landsberg, i Byen en Bataillon af det Vesterlenske Regiment under Sten Blix, et Kompagni af det Smaalenske Regiment under Rømer og Colbjørnsens Frikompagni; i Fæstningen var kun Reitzensteins Artillerikompagni og et Kompagni Smaalen. Under Livsstraf var det forbudt Mandskabet at klæde sig af om Natten, og hver Mand havde sine Vaaben hos sig. Tidligere stod endog hele Mandskabet under Vaaben om Natten, men, da det var for anstrængende, forandredes Befalingen til, at, hvad der ikke var paa Vagt, kunde hvile sig, dog i fuld Paaklædning. Ved Kirkegaardsporten var der en Vagt paa

Svinesund
Tistedals Elv
Kirkegds Porten
Frederiks hald
Frederikssteen
Borger skandse
Gyldenløve
Svenske Løbegrave
Decbr. 1718
Stortaarnet
Norske Feltværker
Øverbjerg
Saug
O
Idde-fjord

O. Vaupell. Hærens Historie. Side 364

0 50 100 300 rhinske Rhoder = 3600 Fod.

Gyldendalske Boghandels Forlag.

25 Mand under Løjtnant Helle, og en lignende under Løjtnant Mortensen stod ved Indgangen til Borgerskansen. Til Understøttelse for disse Vagter var der Piketter paa Torvet og i det indre af Skansen. Det svenske Angreb blev ikke opdaget førend i nogle Skridts Afstand fra Vagterne, som vare aarvaagne og stansede ved deres Ild de forreste Angribere. Klokken var 1 Morgen. Schlippenbach, som førte den Kolonne, der gik mod Borgerskansen, overvældede den Vagt, der forsvarede Indgangen, og trængte ind i den ydre Del; men han var dog bleven opholdt saa længe, at Trønderne fik Tid til at ordne sig i det lille Værk inde i Skansen, og herfra modtoges de fremstormende med en ødelæggende Ild. Svenskerne omringede Skansen, men overalt mødte de en uovervindelig Modstand. Schlippenbach faldt ved Værkets Port, medens han opmuntrede sine Folk til at bryde den op, og efter et Tab af over 300 Mand trak Angriberne sig atter ud af Borgerskansen og forenede sig med den Kolonne, der kæmpede i Byen. Det forreste Regiment af den fjendtlige Kolonne, som gik imod Kirkeporten, førtes af Oberst Rutger Fux, og hos ham befandt Kongen og Generalerne Delvig og Schommer sig. Den lille norske Vagt under Helle opholdt Fjenden, til den fik Undsætning af et Kompagni under Løjtnant Offenberg. Efter en Times Kamp maatte den dog vige tilbage til Torvet, hvor Oberst Blix havde opstillet sin Bataillon bag et Plankebrystværn, hvorfra han længe stansede Angriberne. Først efter at de havde udbredt sig i alle Gaderne rundt om ham, trak han sig ud af Byen og slap lykkelig ind i Fæstningen, dækket paa sin Tilbagegang af et Kompagni under Calneyn, som med idelige Modangreb holdt Fjenden i Afstand. — Landsberg havde ligeledes trukket sig ind i Fæstningen og kun efterladt 50 Mand i Borgerskansen. Klokken 4 om Morgenen havde Fjenden bemægtiget sig hele Byen. Landsbergs og Blix's Batailloner havde først forladt Borgerskansen og Byen og trukket sig ind i Fæstningen,

efter at de havde bortskudt al deres Ammunition. Hver Mand var dengang forsynet med 30 Skud. Da Fjenden Klokken 4 om Morgenen fuldkommen havde erobret Byen, lod Kommandanten den fra Byen tilbagevendte Garnison forsyne med frisk Ammunition. Han stillede derpaa en Bataillon i Værket imellem Borgerskansen og Fæstningen, holdt den anden i Reserve og lod Fæstningens Artilleri beskyde Byen, i hvilken Fjenden vilde tage fast Ophold. Kl. 7 Morgen søgte Svenskerne ved List at komme ind i Fæstningen. 200 Mand lagde sig tæt ved Borgerskansen og sendte en Mand frem med det Budskab, at de vilde nedlægge Vaabnene og give sig tilfange. De fik til Svar, at, naar Fjenden havde trukket sig ud af Byen, skulde de blive modtagne, men saa længe maatte de blive liggende hvor de laa. Kl. 8 Morgen sendte Karl XII en Tambour til Fæstningen og anmodede om nogle Timers Stilstand, for at de døde kunde blive jordede. Kommandanten lod svare, at, naar Byen var bleven rømmet, vilde han drage Omsorg for de dødes Begravelse. To Timer efter kom en Kaptejn med samme Anmodning, men, da man vidste, at det var Fjendens Hensigt at trække Tiden ud, fik han samme Besked. Med Kanonkugler var det imidlertid ikke muligt at drive Fjenden ud af Byen; det besluttedes derfor fuldstændig at ødelægge den. Først forsøgtes at tænde Ild i Husene med Bomber, men, da disse ikke vilde tænde, sendtes under det vedholdende Bombardement dristige Folk ned i Byen, som sneg sig ind i Husene med Begkranse, og snart stod Byen i lys Lue. Peder Colbjørnsen gav sin Karl 10 Daler for at gaa ned og tænde hans egen Gaard i Brand. Dette skete under en vedholdende Kanonade og Bombekastning, der gjorde Fjenden stærkt Afbræk. Kong Karl blev selv saaret i Ansigtet af en Bombe. Byens Pram varpede Besætningen hen for Enden af Byen og fyrede ned ad Gaderne med Kugler og Skraa. Mandskabet bestod af frivillige af Colbjørnsens Kompagni og Matroser. Henad Middag

slap deres Krudtforraad op. En Mand vadede derfor i Land og gik tværs over Bjergene ind i Fæstningen. Han vendte snart tilbage med en god Forsyning, som bares af Folk af Vesterlens Regiment under Løjtnant Ovidt. Der fulgte ligeledes nogle Artillerister med Brandsager for at tænde Ild i den søndre Ende af Byen og derved øge Fjendens Forvirring. Dette Vovestykke udførtes af to kække Tjenestepiger, som roede ind til Byen i en Ege og bare Begkransene under deres Skørter. De tændte dem i Hans Colbjørnsens Bryghus. Nu blev det selv en Karl XII. for hedt. Henad Aften befalede han at trække Tropperne ud af Byen, hvilket var forbundet med ikke ringe Vanskelighed; thi den Vej, han var kommen ad, kunde han ikke nytte uden at være udsat for fuldstændig Ødelæggelse. Den eneste Tilbagevej gik over Tistedalselven til Nordsiden af Frederikshald, og Broen, som forbandt de to Dele af Byen, var afbrudt i 12 Alens Længde. Den blev istandsat af svenske Artillerister trods Fæstningens Beskydning, der ledede ypperlig af Kaptejn Reitzenstein og Løjtnant Grüner. Om Eftermiddagen hændte det Uheld, at en tolvpundig Kanon fra Lavrvik-Værk og en trepundig Kanon fra et andet Værk sprang, dræbte een og kvæstede to Konstabler, hvilket voldte Standsning i Ilden. »Sligt kan lettelig sætte en Skræk i den menige Mand, helst ved andre Fæstninger ligeledes er tilgaaen, saa de med stor Frygt ved det Slags Stykker forrette deres Tjeneste«, skriver Kommandanten. Karl XII. søgte at holde sig i den nordlige Del af Byen, men, da Fæstningens Ild ligeledes her voldte ham Mandefald, brændte han Byen af og trak sig tilbage til Torpum. Det mislykkede Angreb kostede ham 1200 døde og kvæstede. 500 døde bleve begravede paa Frederikshald Kirkegaard, nogle druknede i Elven, og nogle fandtes brændte i Tomterne. Af Generaler faldt Delvig, Schommer og Schlippenbach; sidstnævnte testamenterede det kjæreste, han ejede, sit Regiment og sin Slobrok, til sin Ven Rutger Fux. Af

tilfangetagne efterlode Svenskerne 179, af hvilke 130 vare saarede. Normændenes Tab beløb sig til 84 døde, 143 saarede og nogle og halvtredsindstyve tilfangetagne. Blandt de døde vare Kaptejn Calneyn og Løjtnanterne Schov og Mortensen; blandt de haardtsaarede Oberst Blix og Kaptejn Offenberg. 330 Huse brændte i Frederikshald; de vurderedes tilsammen til 5000 Rd.

Efter dette Nederlag holdt den svenske Hær sig rolig i de næste Dage, og, inden den havde forvundet det, bibragte Tordenskjold den svenske Flaade et saa tilintetgørende Slag, at Hæren rømmede Norge i største Hast. Den svenske Skærflaade var sejlet ud fra Gøteborg i Slutningen af Juni, og ved at holde sig indenskærs, hvor de store danske Skibe ikke kunde angribe den, havde den naaet op i Nærheden ad den norske Kyst og havde ankret i Dynøkil, tre Mile sønden for Frederikshald. Med første føjelige Vind vilde den løbe ind i Svinesund. Den bestod af 11 Gallejer med 60 Kanoner, der beskyttede en Færselsflaade paa 29 Fartøjer, ladede med et fuldstændigt Belejringsartilleri. Efterretningen, om at den svenske Flaade med Belejringsartilleriet var løben ud fra Gøteborg, kom den 30te Juni til København. Den bevirkede, at Tordenskjold, som nylig var kommen hjem efter at have bragt en Del Krigsfornødenheder til den norske Hær, fik Befaling at afgaa med to Stykpramme, fire Gallejer og to Fregatter til Frederikshald. Med Prammene og Galejerne skulde han lægge sig udenfor Dynøkil, Fregatterne skulde han sende til Amiral Gabel. Da han den 7de om Aftenen kom ud for Dynøkil, to Mil sønden for den danske Flaades Station ved Magø, fattede han den raske Beslutning at løbe ind i Dynøkil og ødelægge den svenske Flaade istedenfor at ligge paa Vagt, hvilket han ikke yndede. Han meddelte sin Beslutning til de andre Chefer, hans stadige Ledsagere, L'Estang, Tønder, Grib, Lemvig og Dahl, som alle havde Lyst, naar han kun vilde føre dem. Mandskabet bestod af

lutter frivillige Matroser og af to Kompagnier af østsjælandske Regiment; det var oplagt til at kæmpe, fuldstændig besjælet af Tordenskjolds Aand. I Daggry sejlede han ind i Dynekil, Kl. 8 Morgen havde han bragt sin Flaade tæt ind paa Siden ad Fjendens Førselsskibe, og denne Samling var jo at lægge Ild til Blaar. Efter seks Timers Kamp var den fjentlige Galejflaade erobret, et Landbatteri paa 6 tolvpundige Kanoner bragt til Tavshed og alle Færselsskibene tagne eller brændte. Det vanskeligste Arbejde stod tilbage, at føre alle de erobrede Skibe ud af et snævert Farvand, som kun var 200 Skridt bredt, og hvor Strandbredderne vare besatte med fjendtlige Fodfolk. Ved idelig at skyde med Kardætsker indhyllede Tordenskjold sin Flaade i en tæt Røg, saa der ingen Sigte kunde tages paa Mandskabet. Den næste Morgen var Dynekil tom og den erobrede Flaade bragt i Sikkerhed under Magø. Af de erobrede Skibe bleve 9 Galejer og 7 Førselsskibe indlemmede i Flaaden, 14 Skibe solgtes i Frederiksstad, 4 Galejer og 7 Førselsskibe brændtes. Tordenskjolds Tab i denne Fægtning beløb sig til 19 døde og 57 saarede. Til alle de saarede gav han af sin egen Lomme fra 60 til 200 Rd. Efterretningen om Sejren vakte almindelig Jubel; det var et af de Slag, som afgøre et helt Felttog.

Russerne paa Sjæland. Næppe havde Svenskerne forladt Norge, saa samledes en dansk-russisk Hær paa Sjæland for at gengælde Besøget med en Landgang i Skåne under Beskyttelse af en dansk-russisk-engelsk Flaade. Danmark havde hellere ved Englands Hjælp sluttet Fred med Sverig, end ved russisk Hjælp fortsat Krigen; men de Betingelser, England opstillede for at mægle Fred, vare saa ydmygende, at Danmark blev nødt til at modtage Tsar Peters Tilbud. England forlangte nemlig, at Danmark skulde aftræde Norge til Sverig, og selv vilde det beholde Bremen og Verden. For-

slaget til en Landgang i Skåne udgik fra selve Tsar Peter. 1715, efter Stralsunds Erobring, vilde han, at Danmark, Preussen og Rusland skulde gøre Landgang i Sverig og diktere Karl XII. Freden i Hjærtet af Sverig. Preusserne vægrede sig bestemt ved at deltage i Toget, og i sit Indre fattede Tsar Peter kort efter Had til Danmark og England, da disse Magter havde fornærmet ham ved Wismars Besættelse. Optrinet ved Indtoget i den erobrede Fæstning, som der nægtedes Tsarens Tropper Adgang til, bevirkede, at Tsaren vilde hævne sig, og han drog til Sjæland med sin Hær og Flaade, ikke for at hjælpe Danmark til at erobre Skåne, men for paa Stedet at undersøge Forholdene og maaske sætte sig fast paa Sjæland. Den 3die Juni undertegnedes i Hamburg en Traktat mellem Danmark og Rusland ifølge hvilken 40 russiske Batailloner og 3000 Dragoner skulde forenes med 15 danske Batailloner og 60 Eskadroner paa Sjæland for at udføre Toget til Skåne. Det russiske Fodfolk overførtes i Slutningen af Avgust og i Begyndelsen af September fra Warnemünde til Sjæland og paa samme Tid kom de russiske Dragoner, der havde gaaet igennem Halvøen og Fyn, til København. Den 9de September var hele det russiske Hjælpekorps samlet, største Delen lejrede i Telte paa Nørre- og Østerfælled. Den danske Hær, som skulde deltage i Toget, lejrede i to Linier fra St. Jørgens Sø til Frederiksberg. Russerne mødte med en langt større Styrke, end der var aftalt, og den danske Hær, som stod paa Sjæland, blev ligeledes øget. Da alt var rede, bestemtes den 21de September til Indskibning, men ganske uventet gik Tsaren fra sit Ord. Den 17de September erklærede hans Ministre, at han efter moden Overvejelse fandt Landgangen utilraadelig i den sene Aarstid. Forgæves anvendte den danske Konge, hans Ministre, den engelske Amiral Norris og den engelske Sendemand Polwarth alle Forestillinger for at bringe Tsaren til at holde sit Ord. Tilsidst tilbød han 15 Batailloner og 1000

Heste, omtrent en Fjerdedel af den Styrke, han havde paa Stedet. Han afslog rent ud at bidrage i det mindste med 28 Batailloner og 2000 Heste. Grunden til hans sælsomme Opførsel ville nogle søge i, at hans Begæring om at maatte beholde Karlskrona, naar Foretagendet lykkedes, afsloges; andre mene, at han ikke havde til Hensigt at hjælpe Danmark med at erobre Skåne, men for Alvor tænkte paa at forraade sin Forbundsfælle og beholde Sjæland. Herpaa tydede de Anstrængelser, han gjorde, for at faa Fodfæste i Kronborg og København. Han forlangte Nøglerne til Portene, for at hans Hær kunde gaa ud og ind i Fæstningen om Natten; han vilde, at hans Hær skulde lejres paa Glasiet ved Voldgravene; han sejlede med sine Gallejer, paa hvilke der var 6000 Mand ombord, til Kronborg, og udtrykte sin Misfornøjelse med, at Garnisonen var paa sin Post og havde skarpladte Geværer. Forholdet mellem de to Forbundsfæller blev saa spændt, at deres Hære holdt vaagent Øje med hinandens Bevægelser. Da Tsaren en Dag i Spidsen for nogle Regimenter vilde drage ind ad Østerport, lod den vagthavende Officer Porten lukke og Vindebroen optrække. Tsaren maatte vende tilbage til sin Lejr, Løjtnanten blev for et Syns Skyld straffet, men adledes senere under Navn af Falkenskjold. Den engelske Kong Georg foreslog, at man skulde lægge Beslag paa den russiske Flaade, bemægtige sig Tsarens Person og holde ham fangen, til hans Tropper havde rømmet Danmark og Tyskland. Kong Frederik vilde ikke, at det skulde komme til denne Yderlighed, han vilde skilles fra Tsaren i Mindelighed. Den 26de September anmodede han ham skriftlig om at føre sin Hær hjem, da dens Underhold var ham for dyr. Tsaren bad om, at i det mindste 15 Batailloner maatte blive paa Sjæland til Foraaret, men den danske Regering holdt paa, at hans Tropper og Flaade ufortøvet maatte forføje sig bort. Den engelske Sendemand forlangte, at Danmark skulde tvinge Russerne til at føre deres Tropper til Rusland

istedenfor til Tyskland, imod at England garanterede Danmark imod alle fremtidige russiske Angreb. Dette afsloges. Paa danske Skibe førtes den russiske Hær til Mecklenburg, hvor den blev staaende Vinteren over, til Hannovers store Skræk.

Allerede medens Russerne stode paa Sjæland, havde Karl XII.s Fortrolige, Baron Gørtz, indledet Underhandlinger med Rusland, og hen paa Efteraaret befalede han ham at skaffe Sverig Fred enten med Danmark eller med Rusland, med det af Rigerne, som vilde unde Sverig de bedste Vilkaar. Gørtz foretrak i sit blinde Had at underhandle med Rusland istedenfor med Danmark, der bestemt forlangte at beholde den gottorpske Del af Slesvig. Den endeløse Krig mellem de skandinaviske Magter fortsattes, og i tre Aar vedblev dens Skueplads at være Norge og Kyststrækningen fra Frederikshald til Gøteborg.

Tilstanden i Norge Vinteren 1716 til 17. I September 1716 lod General Lützow flere af de nationale Regimenter gaa til deres Hjemstavn, hvortil han bevægedes af to Grunde: han vidste, at han intet havde at frygte fra svensk Side i flere Maaneder, saa Tropperne kunde fortriske sig i Hjemmet til hen paa Vinteren; og han skaanede Krigskassen, der var meget medtaget. Akershus, Smaalens, Halvdelen af Oplands og Vesterlens Regimenter samt de 8 nationale Kompagnier af Kruses og Øtkens Dragoner vendte hjem til deres Lægder, Brigader Budde gik med sit Regiment til Trondhjem, og Mandskabet hjemforlovedes. De Tropper, der forbleve til Tjeneste, besatte som tidligere Grænsepasserne og Fæstningerne. Frederikshald fik en Besætning af to danske Batailloner af Aarhus' og Aalborgs Regimenter; Frederiksstad ligeledes af Ribe og Fyns Regimenter; Akershus en Bataillon Norge og en Bataillon Vesterlen; Moss tre Kompagnier Opland; ved Rolfsøsund to Kompagnier Vesterlen. Posteringen langs Grænsen var følgende: I Iddesogn laa 5 Kompagnier af Regi-

mentet Norge, tre af Bergenhus og et Kompagni Dragoner under Major Lowzow; Ørjebro tre Kompagnier af Vesterlens Regiment under Major Haltern; Båsmo et Kompagni Vesterlen; Høland et Kompagni Dragoner; Urskov fire Kompagnier af Regimentet Norge, to Kompagnier Vesterlen og et Kompagni Dragoner under Oberstløjtnant Oldenburg; Kongsvinger to Kompagnier Opland, et Kompagni Norge og et halvt Kompagni Dragoner under Major Coucheron.

Efter at Haabet om Fred var strandet, begyndte Rustningerne paany sent paa Efteraaret 1716. Tordenskjold, der havde benyttet de lyse Oktobernætter til at jage og tage de svenske Kapere i Kattegat, fik Befaling til at overføre 4 Batailloner af de nationale Regimenter Aalborg, Aarhus, Ribe og Fyn fra København til Norge under Dækning af Linieskibene Lolland, Fyn og Sødermanland. Den 29de November gik Flaaden fra København; i Kattegat overfaldtes den af Storm, og flere Skibe, hvorpaa der var en Bataillon af det aalborgske og to Kompagnier af det riberske Regiment, strandede paa Kærringøen udenfor Gøteborg; alt Mandskabet reddedes, men blev Krigsfanger. Blandt de tilfangetagne var der otte Tyskere, der toges til svensk Krigstjeneste. En dansk Mands Begæring om at tage svensk Tjeneste afslog Karl XII. med de Ord: »Er Du utro mod dit eget Fædreland, vil Du heller ej være mig tro«. Største Delen af de øvrige Skibe bleve af Stormen førte tilbage til Sundet og til Fladstrand, og kom først i Januar 1717 til Norge. — I Januar og Februar holdt Tordenskjolds Krydsere det gaaende mellem Gøteborg og Skagen og toge mange Skibe, som sendtes af Baron Gørtz fra Holland til Sverig med Krigsfornødenheder. Med et svensk Skib toges af Grib en Oberst (Svinhufvud) 4 Kaptejner, 5 Løjtnanter, 5 Fændriker, 16 Underofficerer og 85 Menige; de 115 Fanger hørte til det Regiment af svenske Krigsfanger, som den danske Oberst Baarthig havde hvervet til venetiansk Krigstjeneste; de faldt nu for anden

Gang i dansk Fangenskab. I Januar 1717 overførte Tordenskjold 2det jydske Rytterregiment under Lüttichau og bragte 20 Skibe med Korn fra Fladstrand til Norge. Denne Gang gik Overfarten heldig: den 25de Januar gik han under Sejl, og den 27de landsattes Rytteriet ved Staværn, hvor Kornskibene ligeledes udlossedes. Med denne Transport fulgte General Wedell, som endelig havde besluttet sig til at begive sig til Norge. Den tidligere nævnte norske Øverstbefalende, Valdemar Løvendal, skrev til ham fra Dresden, at, da han hører, at han er ifærd med at gaa over Rubicon, saa skulde han faa Kongen til at give sig en bestemt Instruks, da Hofintrigerne ellers vilde skade ham mere end Fjendens Ild. Han raader Wedell til at følge Lützows Eksempel, ikke at indlade sig i afgørende Kampe, men ødelægge den svenske Hær ved idelige Smaakampe. Wedell modtoges med megen Kjærlighed i Norge, der troede i ham at finde en anden Løvendal. Han udviklede ogsaa straks megen Virksomhed og gik villig ind paa Eskadrechefens, Tordenskjolds, Anskuelser, at den bedste Maade, paa hvilken man kunde hindre Svenskernes Indfald, var ved at ødelægge de Flaader, der skulde tilføre dem Krigsfornødenheder, og de Havne, i hvilke disse udrustedes.

Angrebet paa Gøteborg, 14de Maj 1717. General Wedell bifaldt Tordenskjolds Plan, at angribe den ved Gøteborg liggende svenske Flaade, og de derværende Batterier og medgav ham til Landgangsforsøget 1800 Landtropper af følgende Regimenter:

7 Kompagnier af bergenhusske Regiment under Mundt,
3 af Vesterlens under Rosenkrantz,
4 af Riberske under Lühe,
4 af fynske nationale under Scharffenberg.

De gik ombord paa en Eskadre, der bestod af 2 Linieskibe, 2 Stykprammme, 9 Galejer, 2 Halvgalejer, 1 Snov, 8 dobbelte og 6 enkelte Chalupper. Med denne Eskadre

forlod Tordenskjold Frederiksstad den 9de Maj og ankrede den 12te ved Fladstrand, hvor den skulde forstærkes med Fregatten Søridderen under Vosbein, der skulde slæbe Stykprammen Noæh Ark, der var en daarlig Sejler, over Kattegattet. Men Vosbein var ulydig og forlod den Eskadre, han var underlagt; han syntes, det var under hans Værdighed at slæbe en Pram. Denne Ulydighed havde skadelige Følger. Istedenfor at vise sig i Daggry i Gøtaelv og ved et pludseligt Overfald bringe Forstyrrelse i den svenske Flaade, kom Tordenskjold først op ad Formiddagen i Gøteborg Skærgaard. Han fandt det var voveligt ved højlys Dag at gaa forbi Ny-Elfsborg og de paa Kærringberget anlagte Batterier, og blev derfor liggende Dagen over, en Tidsfrist, som Svenskerne nyttede til at spærre Gøtaelven med Bomme og med at bringe Batterierne i skudfærdig Stand. Om Aftenen Kl. 9 lettede Tordenskjold Anker med Stykprammene og Galejerne (Linieskibene bleve efterladte), og gik forbi Ny-Elfsborg, hvis Ild var virkningsløs i Mørket. Han lagde sin Flaade i Slagorden mellem Ny- og Gammel-Elfsborg, i halft Kanonskuds Afstand fra den fjendtlige Flaade. Fjendens Styrke bestod af 5 gamle Linieskibe og nogle Galejer samt en Række Batterier med 18- til 36pundige Kanoner paa Ny- og Gammel-Elfsborg og Kærringberget. Kl. $1^1/_2$ aabnede Danskerne Ilden og fortsatte den i seks Timer uden at kunne bringe den fjendtlige Ild til Tavshed. Tordenskjold maatte derfor, saa nødig han vilde, opgive sit Forsøg og trække sig ud af Kampen. Det var en vanskelig Sag. Med Undtagelse af to Galejer, der skødes i Sænk, kom dog hele Flaaden lykkelig forbi Elfsborg og ankrede en Fjerdingvej udenfor samme. Der blev den liggende i Maj og blokerede Gøtaborg. Dens Tab i Slaget beløb sig til 2 Galejer, 52 døde, 119 saarede. Blandt de faldne var den kække Kaptejn Sivers, der dræbtes af en 36pundig Kanonkugle ved Tordenskjolds Side. Af sine Officerer fremhæver sidstnævnte foruden Sivers især Grib og

Landofficererne Scharffenberg og Pausenfeind. Fjendens Tab af Mennesker og Skibe var betydeligt, og, hvad der var vigtigere, hans Planer mod Norge lede et Knæk. Frygten for at miste Gøteborg bevirkede, at han trak en stor Del af de ved Svinesund staaende Tropper herned for at forsvare sin vigtigste Handelsstad. Tabet af de to Galejer erstattede Tordenskjold ved at tage Kapere og Koffardiskibe, som havde troet sig sikre under Elfsborgs Kanoner. De bleve jagede, saa at de ej vidste, hvorhen de skulde vende sig. Flere Skibe bleve tagne, andre brændte under de svenske Batteriers Kanoner.

Det afslaaede Angreb tjente kun til at forstærke Tordenskjolds Lyst til at vove et nyt Forsøg, men i Slutningen af Maaneden fik han Befaling til at holde Stykprammene og Galejerne rede til at gaa til Danmark. Han hævede saa Blokaden, hvilket med Urette lagdes ham til Last, da han ej med to Linieskibe kunde blokere hele den gøteborgske Eskadre. I Juni Maaned ombyttedes de fire Kompagnier af den riberske Bataillon, der vare paa Galejerne, med fire Kompagnier af det smaalenske Regiment. Frederik IV. befalede, at Tordenskjold skulde føre de jydske nationale Regimenter tilbage til Danmark, hvor man en kort Tid frygtede, at det skulde komme til Krig med Rusland, der stod med betydelige Hærmasser i Mecklenburg. Da disse imidlertid for største Delen vendte hjem i Juli, saa henvendtes Blikket atter paa Norge, imod hvilket Land Karl XII. fortsatte sine Rustninger. Efter at Tordenskjold havdeført de jydske nationale Regimenter til Fladstrand, gik han med Stykprammene og Galejerne til Frederiksstad. Her erfarede han, at Svenskerne opkastede Batterier ved Strømstad og indrettede denne Havn til Oplagssted for Krigsfornødenhederne ved et forestaaende Indfald i Norge. Han foreslog Wedell at ødelægge disse Befæstninger, som, naar Svenskerne fik Tid til at fuldende dem, vilde gøre Strømstad til en farlig Nabo for Frederiksstad og Frederikshald. General Wedell billigede Forslaget, men under

Forberedelserne blev der lagt Tordenskjold mange Vanskeligheder i Vejen af det norske Generalitet, som var uvilligt til at forsyne ham med Proviant, Krudt og Penge, uagtet det havde faaet Befaling dertil fra København. Generalitetet klagede endog til Kongen, over at Tordenskjold ikke indsendte sine Lister over Mandskabets Styrke i rette Tid. Det kunde ikke holde Eftersyn, om det Mandskab, der stod paa Listerne, virkelig var tilstede. Tordenskjold, der hidtil aldrig havde klaget over den Modstand, som hans Planers Udførelse mødte hos det norske Generalitet, tog Bladet fra Munden og skrev til sin Konge, hvorledes det lod ham savne Penge, Proviant og Klæder, saa at Mandskabet døde af Sult, at han, der sendte sine Skibe ud i Nordhav og Kattegat, ikke var istand til at sende Listerne i rette Tid til Kontorfolkene. Hverken han eller hans Skibschefer tænkte paa at gjøre sig Fordel paa Statens Bekostning, men lønnede altid flere frivillige, end der stod paa Listerne, af deres egen Lomme. Frederik IV. viste ved denne, som ved andre Lejligheder, sit velvillige Sindelag, sendte ham Penge og flere Skibe med rigelig Proviant, og befalede Generalitetet at forsyne ham med Krudt. Saasnart dette var sket, begav Tordenskjold sig mod Strømstad. Hans Eskadre bestod af 3 Linjeskibe, 9 Galejer, Stykprammene Hjælperen og Noah Ark. De havde ombord 3 Batailloner af smaalenske, vesterlenske og fynske nationale Regiment.

Angrebet paa Strømstad. Den 15de Juli ankrede Tordenskjold udenfor Strømstad Havn, et Kanonskud fra Byen, med de tre Linjeskibe; men haard Ø.S.Ø. Vind og stærk Strøm hindrede Prammene og Galejerne i at komme op. De maatte ankre under Agerø. I fire Dage laa Linieskibene og væntede efter Prammene og Galejerne, og i denne Tid undlode Svenskerne ikke at beskyde dem og forstærke deres egne Forsvarsstillinger. Midt i Strømstad Havn laa et med 14 18pundige Kanoner udrustet Batteri, »Carolus«, der ved en Bro var

forbundet med Byen. Midt for denne var der et Morterbatteri, og to Batterier, hvert paa tre 24pundige Kanoner, der holdt Havnen under en krydsende Ild, laa østen og vesten for Byen. Besætningen bestod af fire Fodregimenter og et Artilleriregiment under General Gjertta.

Den 18de om Aftenen kom endelig Noah Ark, trukken af 4 Galejer, udenfor Strømstad Havn, og, for at Fjenden ej skulde faa Tid til yderligere at forstærke sig, besluttede Tordenskjold at angribe med de Kræfter, han havde til sin Raadighed. Klokken et om Morgenen varpede Eskadren sig ind paa Musketskuds Afstand fra Batteriet i Havnen; Noah Ark samt de 4 Galejer gik foran, og derefter fulgte Linieskibene. De svenske Batterier modtoge dem med en stærk Ild, der snart besvaredes af Noah Ark, som allerede Klokken to om Morgenen var paa sin Plads. Klokken 4 Morgen vare Linieskibene paa Musketskuds Afstand fra det store Batteri. De lagde Bredsiderne til og overøste Batteriet med Kugler og Skraa. Til samme Tid trak Noah Ark sig ud af Ilden, efter at dets tapre Chef, Grib, havde faaet Armen knust af en Kardætskkugle, og hans Pram havde faaet flere Skud under Vandgangen. Tordenskjold sendte sin Adjudant, Kaptejn Lilienskjold, afsted for at tage Befaling over Prammen; men han dræbtes af en Kanonkugle, inden han kom ombord paa Arken. Klokken 6 Morgen havde Linieskibenes Ild bragt Batteriets Kanoner til Tavshed, og Tordenskjold, der hidtil havde opholdt sig paa »Lolland«, gik nu ombord paa Galejen Sofie for at besætte Batteriet med Landtropperne, der fordeltes i de 4 Galeier, som skulde ro ind til Batteriet fra Øst og Vest. Da de to Galejer, der gik imod Østenden af Batteriet, vare komne det paa 4 Skridt nær og der stode fast, rejste der sig pludselig en svensk Grenaderbataillon, der hidtil havde ligget skjult bag Brystværnet, og aabnede en voldsom Ild paa Galejernes Besætning. De svenske Grenaderer løb endog ud i Vandet for at entre Galejerne, men de

bleve efter et stort Mandefald paa begge Sider slaaede tilbage. Chefen paa Galejen Sofie, Dam, og Føreren for den vesterlenske Bataillon, Rosenkrantz, dræbtes; Fynboernes Chef, Grambo, saaredes; og, hvad der var værst, Tordenskjold rammedes af to Kugler i Skulder og Hofte og blev baaren afmægtig ombord i Linieskibet Lolland. De tvende Galejer, der skulde have angrebet Batteriet vesterfra, stødte, inden de naaede op til Batteriet, og vendte tilbage, inden de havde udrettet noget. Saasnart Tordenskjold var kommen til Besindelse, fik han de ved Batteriet liggende Galejer bragt ud af Grenaderernes Ild ved Hjælp af nogle af sine Fartøjer, medens Linieskibene overøste Batteriet med Skraa og Kugler og tvang det fjendtlige Fodfolk til at dække sig. Angrebet var mislykket; hele Eskadren trak sig tilbage og blev liggende udenfor Strømstad Havn til den næste Dag, da den begav sig til Hvaløerne. Tabet var temmelig stort, 323 døde og haardtsaarede, de letsaarede bleve ikke opførte paa nogen Liste.

Lolland	19	døde,	22	saarede.
Fyn	12	—	15	—
Gøteborg	7	—	7	—
Noah Ark	5	—	25	—
Galej Frederik IV	1	—	»	—
— Sofie	2	—	4	—
— Prins Karl	3	—	7	—

Landtropper.

Vesterlen	5	døde,	77	saarede,
Smaalen	26	—	32	—
Fyns Nationale	15	—	39	—

At Angrebene i Gøtaelv og Strømstad Havn vare mislykkede, faldt ikke Tordenskjold til Last. Tilfældige Uheld, som han ei var Herre over, bevirkede, at han begge Gange i lang Tid maatte ligge uvirksom med sin Eskadre i Fjendens Paasyn, inden han kunde begynde Angrebene; men den Kraft, hvormed de udførtes, havde tilfølge, at den svenske Konge

kun tænkte paa at sikre sine Havne mod nye Angreb. Det var nødvendigt, thi faa Dage efter Kampen ved Strømstad lagde Tordenskjold atter sine Stykpramme og Galejer udenfor Havnen. Med Linieskibene gik han ind i Gøtaelven og opbragte der mange Skibe. Den 27de Juli skreve Herrerne i den norske Slotslov til Kongen: Svenskerne kan intet udrette imod os, fordi Tordenskjold flere Gange har angrebet dem med Kraft. I København var man imidlertid meget utilfreds med, at Tordenskjold ej havde opnaaet de samme iøjnefaldende Resultater som i Dynøkil. Hans Misundere overtalte Kongen til at afløse ham med den forsigtige Rosenpalm, og nu kunde Svenskerne i Ro forberede nye Foretagender imod Norge; thi i Efteraaret 1717 og i hele Aaret 1718 beholdt Rosenpalm Anførselen over den norske Eskadre, og der foretoges intet imod den svenske Kyststrækning fra Gøteborg til Frederikshald, førend Tordenskjold paany fik Kommandoen.

Norges Stilling i Slutningen af 1717 og i Begyndelsen af 1718. Svenskerne havde draget en Styrke paa 20,000 Mand sammen i Bohuslen og i Værmland i Maj 1717. General Wedell androg derfor om at maatte trække Tropperne sammen. Han fik Tilladelse dertil, saafremt han fandt det fornødent. Fra Danmark sendtes der ham en Forstærkning af 8 Batailloner af 1ste, 2det og 4de Fodregiment, af Dronningens, Sjælands, Fyns, Jyllands og Prins Georgs Regimenter samt det jydske nationale Kyrasserregiment. Med disse Regimenter fulgte Generalerne Sponeck, Mørner og Gaffron. De kom til Kristiania midt i Avgust og gik til Skeberg Hede, norden for Frederikshald, hvor den norske Hær samledes. I denne vare de to søndenfjeldske Dragonregimenter forøgede hvert med fire Kompagnier.

Hæren i Norge 18de Oktober 1717.

Regiment	Norge, Cicignon	16	Komp.	1770	Md.
do.	Akershus, Vind	15	—	2427	-
do.	Smaalen, Krag	17	—	2524	-
do.	Opland, Brockenhuus	15	—	2875	-
do.	Vesterlen, Gaarman	16	—	2894	-
do.	Bergenhus, Hvitfeldt	19	—	2836	-
do.	første Trondhjem, Hjort	12	—	1577	-
do.	andet Trondhjem, Budde	12	—	1577	-
Skiløberkompagniet Kraft		1	—	216	-
Norske Fodfolk				18,696	Md.

aarlig Udgift 950,000 Rdlr.

Af	Dronningens	Regt.	1	Bataillon	paa 6	Komp.	685	Md.
»	Fyns	—	1	—	- 6	—	685	-
»	Første	—	1	—	- 6	—	685	-
»	Andet	—	1	—	- 6	—	685	-
»	Fjerde	—	1	—	- 6	—	685	-
»	Sjæland	—	1	—	- 6	—	685	-
»	Jylland	—	1	—	- 6	—	685	-
»	Pr. Georg	—	1	—	- 6	—	685	-
»	Fynske nation.	Reg.	2	—	- 13	—	1732	-

Danske Fodfolk i Norge (betaltes af den danske Krigskasse) .... 7212 Md.

1ste søndenfj. Dragonregt.,	Kruse..	paa	10	Komp.	1136	Md.
2det do. do.	Øtken..	-	10	—	1223	-
nordenfjeldske do.	Reichwein	-	5	—	567	-
2det jydske Rytter-Reg.,	Lüttichau	-	8	—	680	-
jydske nat. Kyrass.-Reg.,	West ..	-	8	—	680	-
Fire Artillerikompagnier (Mushardt), hvis Styrke ikke er angivet.						
					4286	Md.

aarlig Udgift 332,000 Rd.

Da den Frygt, der næredes for et Indfald, viste sig at være ugrundet, gik de norske nationale Regimenter igen til

deres Lægder med Undtagelse af to Batailloner af bergenhusske og Smaalens Regimenter, som under Hvitfeldts Befaling besatte Passene imellem Ørjebro og Frederikshald. Til deres Understøttelse lagdes 3 danske Batailloner af 1ste, 2det og fynske Regiment i Skeberg og Rakkested Sogne, det jydske nationale Kyrasserregiment i Enningedalen, de øvrige danske Afdelinger indkvarteredes i Kristiania, Frederiksstad og Frederikshald, og Mandskabet anvendtes i et helt Aar til at arbejde paa Fæstningsværkerne og Magasinerne. — Baade den norske Hær og Flaade vare i Efteraaret 1717 i god Stand. Den 29de Oktober skrev Wedell til Overkrigssekretæren: Der er overalt Overflødighed, Proviantskibene ere lykkelig ankomne, Magasinerne ere fyldte og Flotillen og Galejerne godt forsynede. Men, da Vinteren indfandt sig, indløb der atter Efterretninger om, at svenske Hære samledes ved Grænsen. Wedell sammendrog derfor den 24 December 1717 to Korps. Det ene, der stod ved Vinger under Gaffron, var sammensat af seks Batailloner af Regimenterne Akershus, Opland, Vesterlen, Prins Georg, Jylland og Fyn samt Lüttichaus jydske Rytterregiment. Det andet, der stod i Enningedalen og Tistedalen under Sponeck, var sammensat af seks Batailloner af første og andet danske Fodregiment, Sjælands, Fyns, Jyllands og Smaalens Regimenter samt jydske nationale Kyrasserregiment under West. De bleve staaende i Marken hele Vinteren, og de hermed forbundne Udgifter bragte stor Uorden i Krigskassen. Ved det næste Foraars Komme indløb der hæftige Klager til Kongen fra Wedell over de store Brøst, der fandtes alle Vegne. Han var draget til Norge i den Tro, at han havde sikret sig den fuldstændigste Handlefrihed og de fornødne Penge til Værnets Underhold, og han fandt sig hindret paa alle Kanter. Sagen var, at Wedell ikke magtede den Stilling, han havde paataget sig. Han raadede over alle Norges Indtægter: en Million Rigsdaler anvendtes til Værnets Underhold, og de danske Tropper, der stode i Landet, lønnedes

desuden fra Danmark, og derfra kom ligeledes store Sendelser af Livs- og Krigsfornødenheder, saa Wedell havde været istand til at danne sig et Reservefond. I Foraaret 1718 var Pengebristen stor baade i Danmark og Norge; de Anvisninger, som Wedell sendte til de kongelige Kasser, vare betydningsløse, thi Kasserne vare tomme. Han troede, at de mange Underslæb, der gik i Svang, vare Skyld deri, og lod foretage Undersøgelser, hvorved han opdagede Svig baade hos Udskrivningscheferne og de højere stillede Embedsmænd; den ene angav kun altfor gjærne den anden. Selv hos Amiral Rosenpalm og Vice-Statholder Krag troede han, at Staten havde store Fordringer. Imod Vice-Statholderen udvirkede han en kongelig Skrivelse, at han skulde udbetale en Del Sportler, han havde oppebaaret, til Statskassen. »Alle ville plukke den stakkels gamle Krage,« skrev Statholderen i et Bønskrift til Kongen, hvori han beder om Fritagelse for at tilbagebetale Sportler, som alle hans Formænd ligeledes havde oppebaaret.

Da Wedell var kommen paa en fjendtlig Fod med Krag og Rosenpalm, som begge havde en overvejende Indflydelse ved Hoffet i København, saa vare hans Dage i Norge talte. Han mødte kun Afslag paa alle sine Andragender, og Pengeforsyningerne udebleve aldeles. De danske Regimenter vare sendte til Norge uden Patronkarrer: hver Mand havde kun erholdt 24 Skud. Da General Wedell i Foraaret 1718 forlangte Regimenternes Patronkarrer, blev der svaret, at dette Andragende skulde tages under Overvejelse. Fynske National-regiment fik i Marts Befaling at vende tilbage til Danmark. Generalen bad om at beholde dette Regiment, da det egnede sig fortrinlig til Besætning paa Galejerne, og isteden derfor sende et andet. Det afsloges og hans Begæringer om Penge bleve ikke paaagtede. Den 7de Maj 1718 skrev Wedell fra Kristiania til Kongen: Længe havde han haabet, at den Pengehjælp, paa hvilken Rigets Frelse beroede, vilde komme, men de sidst ankomne Poster havde bragt lidt Penge til de

danske Tropper og slet ingen til de norske. Munderingspenge fattedes for 8 Maaneder, saa en god Del Tropper gik nøgne. Overkrigskommissær Gabel henviste ham til Landets Generalkrigskommissariat; dette henviste ham til Kongens Kammerkollegium, og dette igen til Gabel. Han var derfor nødsaget til at søge om sin Afsked, og denne skyndte man sig med at tilstaa ham.

Den 31te Maj erholdt Wedell den begærede Afsked, og Lützow blev igen Øverstbefalende i Norge. Generalmajorerne Cicignon og Arnold sendtes til Norge som kongelige Kommissærer for at foretage de Forandringer, der skulde ske ved den norske Hærordning. Kongen havde nemlig besluttet at fordoble Nationalregimenterne: hvert af de norske Regimenter skulde deles i to lige Parter med Undtagelse af de to trondhjemske Regimenter, der tilsammen skulde deles i 3 Parter. Hver Part skulde danne et Regiment paa 1200 Mand, inddelt i to Batailloner; og en saa gennemgribende Forandring, hvorved hele Personellet reves fra hinanden, skulde foretages i det Øjeblik, man skulde modstaa et fjendtligt Indfald. Paa Papiret lod den sig hurtig udføre, men, inden den var gaaet over i Virkeligheden, faldt Karl den Tolvte ind i Landet, og Forandringen gennemførtes først fuldstændig i det næste Aar. Det var langt mere nødvendigt, skrev Lützow, at Hæren fik sit Tilgodehavende i sin nuværende Skikkelse, inden man skred til uoverkommelige Udgifter. I fem Maaneder har den norske Hær ikke faaet Lønning, og Mandskabet dør af Sult. Den norske Soldat faar ingen Penge, de danske Batailloner skrige om deres ordinære Lønning, og, naar saadant ikke blev redresseret, kan enhver se frem, hvad Modstand imod Fjenden der er at forvænte.

Med Hensyn til Landets Forsvar lod Lützow det bero ved den tidligere Inddeling, søndenfjelds i 3 Kantoner. Det smaalenske gav han til General Sponneck, det vingerske til General Gaffron og det hølandske til Oberst L. Reichwein.

Befalingen over Trondhjems Stift betroedes til Generalmajor Budde, som afløste General Vind, der blev Kommandant i Frederiksstad. — 1718 var Karl den Tolvte istand til at anvende alle sine Stridskræfter imod Norge. Det havde lykkets for hans virksomme Minister, Baron Gørtz, at aabne Fredsunderhandlinger med Rusland, og, saalænge disse stode paa, havde Tsar Peter lovet ikke at ville angribe Sverig. Det eneste, Gørtz bad om, var, at Karl den Tolvte ikke vilde begynde Felttoget, inden Freden med Rusland var undertegnet. Det var Aarsagen til, at der hengik over 8 Maaneder af Aaret, inden Svenskerne faldt ind i Norge. I September kunde Karl den Tolvte dog ikke længer beherske sin Utaalmodighed; han gav General Armfelt, der stod med 10,000 Mand af den finske Hær i Jæmteland, Befaling til at rykke imod Trondhjem.

Til Trondhjems Forsvar raadede Budde over de trondhjemske Fodregimenter med deres Reserver, 4000 Mand, et Garnisonskompagni paa 150 Mand, et Dragonkorps paa 700 Mand og et Artillerikompagni paa 100 Mand, tilsammen 5000 Mand. Med denne Styrke besatte han allerede i Juli Hovedvejene, der fra Jæmteland føre ind i Trondhjems Stift. Selv tog han Stillingen med 1ste trondhjemske Regiment under Meisner, 4 Kompagnier Ryttere under Motzfelt og 8 Kanoner, sydøst for Stiklestad, ved Stene Skanse, som tillige med Skognæs Skanse dækkede Adgangene gennem Værdalen. Andet trondhjemske Regiment under Storm og to Kompagnier Ryttere stode ved Røros. Imellem Røros og Stiklestad stod en Bataillon af begge Regimenter under Mühlenfort i Tydalen. Foran alle tre Posteringer var der fremskudt Forposter fra Snaasen til Fæmundsø, en Strækning af 15 norske Mile, paa hvilken Vejene, der førte ind i Sverig, ødelagdes ved Beboernes Hjælp. Normændene holdt imidlertid ikke god Vagt. Armfelt var brudt op fra Dufve Skanse og Handøl den 7de September med 10 Fodregimenter og 7 Rytter-

regimenter. Han fandt Alfarvejen, der førte over Fjeldene forbi Sul lige imod Vest til Stiklestad, ødelagt og gik derfor søndenfor samme med sine 9000 Mand i en Kolonne fremad en Vej, som Normændene havde forsømt at besætte, igennem Værdalen og stod pludselig den 12te September ved Normændenes Stilling, ved Tromsdals Bro, søndenfor Stene Skanse. Efter en kort Kamp maatte de overraskede Normænd vige, efterladende 75 døde og saarede samt 4 Kanoner i Fjendens Hænder. Stene rømmedes, og Skognæs Skanse, hvis Besætning bestod af 70 Landdragoner, overgav sig efter faa Dages Belejring. Budde trak sig tilbage til Størdalen, hvor han indesluttede sig i en forskanset Lejr ved Værnæs, støttet til Trondhjemsfjord og Størdalselv. I denne Stilling trak han Afdelingerne fra Røros og Tydalen til sig. Allerede den 8de September havde han sendt Mælding til General Lützow om Fjendens Indfald og bedt om Forstærkning. Lützow gav Befaling til Oberst Brockenhuus at gaa med 4 Kompagnier af Kruses Dragoner under Oberstløjtnant F. Budde, en Bataillon Opland under Major Brockenhuus og 1 Bataillon Akershus under Oberstløjtnant Rappe, ialt 2000 Mand, til hans Understøttelse. De droge fra Østerdalen, opad Vinglen til Røros og gik herfra til Trondhjem, hvor de ankom midt i Oktober. Fremdeles sendtes et Linieskib, en Fregat og en Hukkert under Kaptejn Rostgaard til Trondhjem for at bidrage til Forsvaret.

Armfelt gik den 20 September fra Stiklestad og Levanger imod Syd til Størdalselven, stod i 14 Dage lige overfor Normændenes Stilling og trak sig derpaa atter tilbage imod Nord til Værdalen, hvor han forblev i Oktober Maaned. Normændene fik herved Tid til at fuldende Befæstningerne om Trondhjem og drage Forstærkningen under Brockenhuus til sig. Sagerne stode altsaa ret godt, og det var langt fra overensstemmende med Forholdene, som General Sponeck skildrede dem i et Brev den 24de September til Over-

krigssekretæren. Han skrev nemlig: Trondhjems Len ligger i Dødskamp, om ikke allerede paa Baaren. — I Begyndelsen af November brød Svenskerne atter op fra Værdalen og stode den 12te November for Trondhjem, i hvilken By Budde havde samlet hele sin Styrke, der bestod af 6 Fodbatailloner, 10 Dragonkompagnier og et Artillerikompagni. Trondhjems Volde var forbedrede, og adskillige Forværker vare anlagte. Ved at se disse Forsvarsanstalter opgav Armfelt den Tanke at storme og blev liggende med sin Hær uden at foretage noget Angreb. Der forefaldt kun nogle Skærmysler, i hvilke de norske Dragoner under Frederik Budde udmærkede sig. Armfelt skrev til sin Konge, at de store Krigsskibe, der laa i Elven, hindrede ethvert voldsomt Angreb; han savnede Belejringsartilleri, og Levnedsmidlerne vare knappe omkring Trondhjem; han vilde derfor drage længere imod Sønden, i det Haab, at Kongen kunde række ham en Haand, naar han havde erobret det søndenfjeldske Norge. Det var i Slutningen af November, at Svenskerne forlode Trondhjems Omegn og droge imod Syd, fulgte af det trondhjemske Dragonkorps. Dette iagttog ikke den nødvendige Forsigtighed. Oberst Motzfelt blev tilligemed sit Korps afskaaret fra Trondhjem af det svenske Rytteri og maatte trække sig over Dovrefjeld ned i Gudbrandsdalen. Det svenske Rytteri blev staaende i Røros og borttog der 24 Skippund Kobber, som det sendte til Sverig. Ved Juletid samledes hele det svenske Korps med Undtagelse af 2000 Mand, der holdt Stene og Skognæs Skanser besatte imellem Holtaalen og Røros.

Karl den Tolvtes Indfald i det søndenfjeldske Norge. I Kristiania væntede man ligeledes i September, at den store Hær, Karl den Tolvte havde draget sammen paa Grænsen, vilde falde ind i Landet. Ikkun Vice-Statholderen var ligesaa sorgløs som 1716, og forsikrede stadig Kongen, at det vilde ikke blive til noget med Svenskernes Indfald. Lützow skrev

derimod, at, uagtet det var besynderligt, at det varede saa længe med Indfaldet, vilde det dog upaatvivlelig finde Sted, da Svenskerne uophørlig droge Tropper fra Skåne til Norges Grænser; han maatte derfor anmode om yderligere Forstærkning fra Danmark. Nedenstaaende sørgelige Skrivelse af 17de September fra General Sponeck til Overkrigssekretæren bidrager til at oplyse om Hærens Stilling forinden Indfaldet: »Vi befinde os i Forvirring og i en bedrøvelig Tilstand: jeg frygter for, at, inden de fornødne Penge indtræffe, ville de norske Tropper være sultede ihjæl og de danske bortsmæltede paa Grund af det strænge Arbejde og den ovenhaandtagende Bortløben. Jeg vil ej omtale den Skæbne, der beredes os ved Fjendens store Rustninger. Lægger Kongen mindste Værd paa at beholde Norge, saa beder jeg for Himlens Skyld, at I idetmindste lade, som I ville samle et Reservekorps ved Fladstrand, thi med disse udmattede og forkomne Tropper vil det koste os Møje at holde Fjenden borte, og det især fordi Undersaatterne, der bo langs Grænsen, begynde at blive misfornøjede, og mange af dem ere Fjendens Kundskabsmænd. Hos ham faa de god Betaling, hos os intet, Gud forbarme sig over vor Elendighed.« Fra Danmark sendtes der ufortøvet 4 Batailloner af Regimenterne Jylland, Sjæland, 1ste og 2det, samt 2 Artillerikompagnier. De landede ved Lavrkullen den 24de Oktober. Den ene Maaned forløb imidlertid efter den anden, uden at Karl den Tolvte gjorde Alvor af sin Erobringsplan. Ikkun paa Iddefjord, der tilligemed Svinesund indeslutter den nordre og østre Kyst af Bohuslen (Nordvigen), forefaldt der nogle Træfninger mellem de norske og svenske Galejer. Da den danske Flaade hindrede Karl den Tolvte i at føre sine Galejer fra Strømstad ad Søvejen ind i Svinesund og Iddefjord, lod han dem føre over Land fra Strømstad til Iddefjord paa en Kavlebro, som den berømte Svedenborg leverede Tegningen til. De danske Galejer kunde heller ikke benytte Svinefjord paa Grund af Skansen Sundsborg og

Svenskernes Bro over Sundet; de bleve derfor ligeledes førte over Land ind i Iddefjord. I Juli, Avgust og September leveredes der hidsige Træfninger paa Fjorden, men det lykkedes ikke Karl den Tolvte at fordrive de norske Skibe, skjønt han stedse forøgede sine Galejers Antal. — Paa et Forslag af Sponeck den 27de September om at forekomme Fjenden og gøre Indfald i Bohuslen, svarede General Lützow, at det ej lod sig udføre, »fordi Regimenterne befinde sig i stor Forvirring formedelst den forestaaende Deling, saa der for Tiden ikke kan udrettes noget nyttigt med dem; Kassen er blottet for Midler, og Kommissærerne se ikke, hvor Pengene skal komme fra; Kornet kan ikke blive malet af Mangel paa Vand i denne tørre Aarstid, og jeg støder paa Vanskeligheder, hvorhen jeg vender mig.« Efter flere Gange at have givet og taget Befalingen om Troppernes Samling tilbage, sammendrog Lützow i Begyndelsen af Oktober den brugelige Del af den søndenfjeldske Hær i to Korps, hvert paa 5000 Mand, som stilledes i Tistedalen og ved Vinger. Efter Lützows Udtryk kunde de to Korps magelig understøtte hinanden i Løbet af seks Gange 24 Timer. I det Krigsraad, hvori Opstillingen vedtoges den 4de Oktober, besluttedes, at Grænsepassene skulde forsvares haardnakket, og at navnlig det Korps, der stilledes i Tistedalen, ikke maatte forlade sin Stilling uden efter den kraftigste Modstand. For at denne kunde blive ihærdigere, forlangte Krigsraadet, at de Batailloner, der vare sendte til Trondhjem, skulde kaldes tilbage, men Lützow bestemte efter Samraad med Cicignon, Arnold og Trampe, at Budde skulde beholde den Hjælp, man havde sendt ham.

I Tistedalen stod det smaalenske Korps under General Sponeck imod Bohuslen.

Artilleri: to Kompagnier under Major Norden.

Rytteri: under Generalerne Mørner og Trampe,

af 1ste søndenfjeldske Dragonregiment (Kruse)	2 beredne Komp.
2det do. do (Øtken)	6 do do.
	2 uberedne do.
2det jydske Rytterregiment (Lüttichau)	2 Eskadroner.
jydske nationale Kyraserregiment (West)	4 do.
Fodfolk: 1ste smaalenske Regiment (Scharffenberg) ...	2 Batailloner.
Bergenhusske tilligemed fem fra Bergen kommende Reservekompagnier (Hvitfeldt)	3 do.
Norge (Rømeling)	2 Bat. og 2 Komp.
Sjæland (Zepelin)	2 Batailloner.
Første danske Infanteriregiment (Lor. Reichwein) ...	2 do.

I alt 2 Artillerikomp., 6 Eskadroner og 10 Kompagnier Rytteri, 11 Batailloner og 2 Komp. Fodfolk og 14 tre- og sekspundige Kanoner.

Imellem Vormen og Glommen stod det Oplandske Korps under General Gaffron imod Dalsland og Værmland.

Artilleri: et Kompagni under Kaptejn Hagen.

Rytteri: under General Kruse.

1ste søndenfjeldske Dragonregiment	2 beredne Kompagnier.
	2 uberedne do.
2det do. do.	2 beredne do.
2det jydske Rytterregiment	2 Eskadroner.
Fodfolk: 2det akershusske (Prætorius)	1 Bataillon.
2det oplandske (Pentz)	2 do
Vesterlenske (Blix)	2 do.
Jylland (Scheel)	2 do.
Fyn (Selmer)	1 do.
2det danske Infanteriregiment (Prins Kristian Avgust af Sønderborg)	2 do.

I alt 2 Eskadroner og 6 Kompagnier Ryttere, 10 Batailloner Fodfolk og 10 trepundige Kanoner.

Frederikstens Kommandant var Oberst Landsberg. Besætningen bestod af:

1ste akershusske Regiment, 1 Bataillon under Oberstløjtnant Strømsø,
Norges Regiment, 3 Kompagnier (Major Nutzhorn).
Dronningens Livregiment, 1 Bataillon under Major Diethardt.
1 Kompagni Dragoner,
1 Kompagni Artilleri, Reitzenstein,
Peder Kolbjørnsens Frikorps.

Frederiksstads Kommandant var General Vind. Besætningen bestod af:

2det smaalenske Fodregiment, 1 Bataillon under Oberst Frølich.
Oberst Hans Jakob Bruns Landdragoner, 1 Bataillon.
4de danske Fodregiment, 1 Bataillon under Boje Johansen.

General Lützows Stab bestod af Generalerne Cicignon og Arnold; øverstbefalende for Artilleriet var Oberst Mushardt; Generalkvartermester var Oberst Scheel, Generalkvartermesterløjtnant Major Sundt.

Den svenske Hær, som beredte sig til at rykke ind i det søndenfjeldske Norge, bestod af 42 Bataillоner og 36 Eskadroner, ialt 30,000 Mand, som paa tre Steder skulde overskride Grænsen. Hovedstyrken under General Dücker samledes ved Strømstad; den skulde gaa ved Sundsborg over Svinesund. Et mindre Korps Rytteri under Kong Karl stod ved Vestra Ed; det var Fortroppen, sum skulde rykke ind i Enningdalen. Et tredie Korps stod ved Holmedal under General de la Gardie, der skulde trænge gennem Ørjebro Pas frem til Høland.

Man var allerede kommen ind i November, og endnu var det ikke blevet til Alvor med Indfaldet. General Lützow gav derfor efter for Slotslovens Bønner, at man, for at skaane Kassen, skulde sende de nationale Regimenter til deres Lægder. Den 11te November befalede han, at Smaalens og Akershus's Fodregimenter samt de nationale Dragonkompagnier af begge de søndenfjeldske Regimenter skulde hjemforloves; men Dagen efter erfarede han, at Svenskerne vare gaaede over Grænsen, og Befalingen toges derfor tilbage. Med det Korps, som stod ved Vestra Ed, gik Karl den Tolvte den 8de November frem og oversvømmede Enningedalen. Ved Præstebakke vækkede han en sovende norsk Feltvagt og tog 19 Ryttere tilfange. Inden han rykkede videre frem, maatte han først rense Iddefjord og Svinesund og ødelægge de paa Øerne i samme værende norske Batterier, for at hans Hoved-

korps under Dücker uden Fare kunde passere Broen over Svinesund. Den 14de November forefaldt der atter en skarp Fægtning paa Iddefjord mellem de norske og svenske Galejer. Begge Parter tilskreve sig Sejren, de norske Skibe vendte tilbage til den nordøstre og de svenske til den sydvestre Bred af Fjorden. Af norske Officerer faldt Kaptejn Bastian Hjelm af Akershus Regiment og Løjtnant Seve af Regimentet Norge; Major Sten af det bergenhusske Regiment saaredes. Ved denne Træfning blev intet afgjort: den svenske Hovedstyrke blev staaende i Bohuslen, og det norske Korps under Sponeck blev staaende i en stærkt forskanset Stilling norden for Tistedalselv. Men den 16de November hørte Sponeck af en af sine Spejdere, at et fjendtligt Korps var brudt igennem Passet ved Ørjebro og havde vendt sig mod Syd. Uden at undersøge, om Efterretningen var sand, forlod han af Frygt for at blive afskaaren med sit Korps Tistedalen, som han havde lovet at forsvare haardnakket, og trak sig tilbage til Skeberg Sogn. Kanonerne i Batterierne langs Tistedalselv, Svinesund og Iddefjord fornagledes, og Skibene boredes i Sænk. I denne Anledning fik han en skarp Irettesættelse af Lützow, der indberettede til Kongen, at han var utilfreds med Sponecks Opførsel. Denne havde selv været Medlem af det Krigsraad, som vedtog at forsvare Tistedalen til det yderste, og det var urigtig Kundskab, som havde bevæget ham til at drage bort. Forsvaret af hele det aabne Land østen for Glommen maatte opgives; det oplandske Korps under Gaffron stilledes fra Næs ved Sammenløbet af Vormen og Glommen til Fet ved Nordenden af Øjeren; det smaalenske Korps under Sponeck fra Opsund til Frederiksstad; den mellemliggende Strækning besattes med 5 Batailloner under Reichwein og Rømeling. Til Overkrigssekretæren skrev Lützow: formedelst den saare slette Modstand, Fjenden har mødt af det smaalenske Korps, som uden allerringeste Skud, imod Forhaabning og imod den gjorte Aftale, samt uden Bemyndigelse og Meddelelse, har forladt sin

Stilling, saa vil Fjenden nu upaatvivlelig oversvømme den søndre Del af Norge. Overkrigssekretæren Gabel var af samme Mening. Han paalagde derfor Lützow, da Svenskerne efter al Rimelighed ved deres Masse ville trykke os tilbage til Kristiania eller Gellebæk, at vaage over, at Drøbak blev godt bevogtet, saa Forbindelsen holdtes aaben paa Kristianiafjord med Drammen og Lavrvik; han tilføjede: 4 fortrinlige Batailloner er jeg ifærd med at sende Dem; stil Hæren ved Gellebæk; til Foraaret erholder De 15 til 16000 Mand, der landsættes ved Frederiksstad; dertil skal ligeledes Hæren fra Gellebæk bringes; saa har vi Svenskerne i en Musefælde. To Ting anbefaler jeg D. Exc., at vor Hær lever i Overflod, og at al Barmhjertighed mod vore Bønder bliver aflagt. Der skal gjøres rent Bord, saa Fjenden intet forefinder, thi, tage vi det ikke fra Bønderne, saa tager Fjenden det.

Det svenske Hovedkorps, som stod i Bohuslen, brød først op, efter at det smaalenske Korps havde forladt Frederikshalds Omegn. Den 22de November rykkede det over Broen over Svinesund. Fodfolket og Artilleriet indesluttede under Kongens Anførsel Frederikshald; største Delen af Rytteriet udbredte sig over hele Landet, østen for Glommen, indtil Øjeren, hvor det satte sig i Forbindelse med det højre Sidekorps, der var gaaet over Ørjebro imod Høland.

Frederikssteus Belejring. Den 18de November indesluttede den svenske Hær Frederiksstèn og Frederikshald. Selve Fæstningen ligger paa en Klippe og beskyttedes imod Øst og Syd, hvor Tilgangene ere lettest, af de tre fremskudte Værker, Forterne: Overbjerget, Stortaarnet og Gyldenløve. De to førstnævnte vare forbundne med Feltværker, der vare opkastede i Sommeren; Fæstningen var rigelig forsynet med Krigsfornødenheder, og Sponeck havde, inden han forlod Egnen, forstærket Besætningen med to Kompagnier af smaalenske og bergenhusske Regimenter, saa den nu talte 3½ Batailloner Fodfolk,

1 Kompagni Dragoner og 1 Kompagni Artilleri. Kommandant i Fæstningen var Oberstløjtnant Landsberg, Stadskaptejnen var Peder Kolbjørnsen. Karl den Tolvte forsøgte først at tage Fæstningen ved Overfald: han lod slaa Bro over Tistedalselv ved Skoningfossen og gik samme Vej som den 4de Juli 1716. Hans Fortropper omringede Skildvagterne norden for Kirkegaarden, men disse afskøde deres Geværer, inden de toges til Fange. Ved dette Alarmtegn rykkede nogle Kompagnier under Major Nutzhorn ud af Borgerskansen og Kirkegaarden og sloge Fjenden tilbage med betydeligt Tab. Kong Karl besluttede nu at indtage Fæstningen ved en regelmæssig Belejring. Fra den 25de November til den 15de December indstængedes den saa strængt, at det kun éngang lykkedes en Mand at slippe ud og bringe Efterretning om Tilstanden i Fæstningen til den norske Hær, der stod med Hænderne i Skødet og overlod Frederikshalds og Frederiksstens Skæbne til deres Forsvareres Tapperhed. Angriberne anlagde deres Værker østen for samme og støttede sig til Tistedalselven. De angreb først det nordligste af Forterne, Gyldenløve, da de derved undgik at føre deres Arbejdere frem i en krydsende Ild fra de andre Forter. De forberedende Arbejder, Batteriernes Bygning, forhaledes dog i over en Uge ved den hæftige Skydning fra Fæstningen og Forterne. I Modsætning til saa mange Kommandanter, viste den kjække Landsberg, at Tidsspilde er det største Tab, man kan tilføje Fjenden. Han tøvede ikke med at begynde Skydningen til Fjenden var færdig med sine Arbejder og var rykket ham ind paa Livet; han optog Kampen paa lang Afstand og forstyrrede Fjendens Arbejde baade ved Nat og Dag. Først den 6te December havde Fjenden fuldført to Demonterbatterier og 1 Morterbatteri i Riffelskuds Afstand fra Gyldenløve. Efter 24 Timers Skydning ødelagdes de i dette Værk værende 6 tolvpundige Kanoner, og, da Kanonerne vare bragte til Tavshed, stormede Svenskerne Gyldenløve den 8de December og drev, efter en

levende Fægtning Besætningen ud af samme. Fra Gyldenløve gravede de svenske Arbejdere Løbegrave frem imod Fæstningens Hovedvold, imod Prins Jørgens Bastion. De kom nu indenfor Ilden fra Forterne Overbjerget og Stortaarnet, som beskøde dem i Siden, og fra selve Fæstningen søgte man at stanse Arbejdet ved 7 Batteriers Ild, som Svenskerne besvarede fra Batterier i det erobrede Gyldenløve. Trods Forternes og Fæstningens Ild skrede de svenske Arbejder rask fremad, navnlig den 9de December og Natten imellem den 9de og 10de December. Kong Karl havde opslaaet sit Hovedkvarter i Løbegravene, tæt under Gyldenløve. Fra sin Hytte begav han sig jævnlig ud til Arbejderne og opmuntrede dem til at grave kraftig. Den 11te December vare de færdige med en Parallelgrav 280 Skridt fra Hovedvolden, og herfra førtes om Eftermiddagen Kl. 4 en ny Løbegrav frem imod Fæstningen, som i Forbindelse med Stortaarnet og Overbjerget ved en vedholdende Kanonild søgte at stanse Belejrernes Fremskridt. Da det var blevet mørkt, lod Landsberg en Del af Garnisonen besætte Contreskarpen, hvorfra den holdt en jævn Ild vedlige mod Arbejderne. Karl den Tolvte havde med hele sin Stab begivet sig ud i den færdige Løbegrav og var Vidne til Anlæget af den nye Løbegravs Aabning. Han stod og saa ud over Brystværnet, trodsende de utallige Kugler, der dræbte mangen Arbejder foran ham. Hans Følge havde draget sig noget tilbage og stod dækket nede i selve Løbegraven. Imellem Kl. 10 og 11 bemærkede en af dem, at Karl den Tolvte havde lænet sig imod Brystværnet og forblev i denne Stilling. Da han kom nærmere, saa han, at Kongen var dræbt: en Kardætskkugle havde ramt ham i den ene Tinding og var gaaet ud af den anden; han var død paa Stedet, i samme Sekund Kuglen havde berørt ham. Efter Skudets Retning og de første Overløberes Beretning faldt Kongen for et Kardætskskud fra Overbjerget. Frederikshald og med det Norge var reddet. Thi Sverig var træt af Krigen;

det gav ufortøvet Evropa tilkende, at det afstod fra enhver Erobring og kun ønskede Fred.

Kongens Død holdtes hemmelig i flere Dage, Belejringsartilleriet sendtes tilbage til Sverig, og, inden den norske Hær fik Kundskab om Bevæggrunden, trak den svenske Hær sig i Dagene fra den 14de til den 18de December tilbage over Grænsen. I Fæstningen, hvor man væntede en Storm, undrede man sig vel over Fjendens Uvirksomhed; først den 13de om Aftenen bragte en Overløber Efterretningen om Kongens Fald. Imidlertid turde man ikke fæste Lid dertil og gik meget forsigtig tilværks. Den 15de fandt de udsendte Patrouiller Fort Gyldenløve forladt, og det blev nu atter besat. Den 20de December sendte Kommandanten 3 Kompagnier Fodfolk og Ryttere frem igennem Enningedalen for at undersøge Tilstanden. De bragte Efterretning tilbage, at den svenske Hær havde trukket sig indenfor sine egne Grænser og ødelagt Galejerne i Iddefjord. Derimod havde han ikke afbrudt Broen over Svinesund, paa hvilken der stod to tolvpundige Metalkanoner, og Skansen Sundsborg holdtes stærkt besat.

Medens Frederikshald belejredes, laa den norske Hær i Sognene vesten for Glommen uden at foretage sig det ringeste. Rømeling og Reichwein førte Befaling over Forposterne, der stode østen for Glommen. Den 25de November fik de Befaling til at drage Omsorg for, at Beboerne i Edsbjerg, Trøgstad og Bakkestad Sogne flyttede deres Korn og Hø vesten for Glommen; hvad der ikke var bortkørt i Løbet af 2 Dage, skulde de lade brænde. Ingeniørerne anlagde Veje og Broer til Forbindelse mellem Sponecks og Gaffrons Korpser. Derpaa gik de til Kristiania for under Scheels Ledelse at indrette en forskanset Linie fra Drøbak over Hobro, Mastevejen, Gelderaasen til Blakær og Fetsund. Arbejdet skulde udføres at Akerhus og Bergenhus Regimenter samt af Livbataillonen af 2det Regiment. I Kristiania oprettedes der Sygehuse

for 400 Mand, i Holmestrand for 600 Mand og i Bragernæs for 600 Mand.

Den 17de December modtog General Lützow, der havde taget sit Hovedkvarter i Frederiksstad, den første Efterretning fra det belejrede Frederikssten. Den var femten Dage gammel: Gangmændene havde været over 14 Dage undervejs og de bragte intet nyt. Til Fæstningen var der kommet 12 Overløbere, men til Gengæld var der løbet 30 Mand bort af Regimenterne Norge og Dronningen. Samme Dags Aften bragte Kaptejn Krogh, som førte et Strejfkorps, Efterretning om, at Fjenden trak sig bort. Lützow begreb ikke, hvad dette skulde betyde, men formodede, at det var af Brist paa Underhold, da det var det troligste. Den 19de December kom Tordenskjold med en Førselsflaade fra Danmark. Han medbragte Proviant og 4 Batailloner af fjerde Regiment, Dronningen, Prins Georg og Fyn, samt Kongens to Generaladjudanter Møsting og Samitz. Samme Dag kom der en Overløber med Efterretningen om Kongen af Sverigs Død og den svenske Hærs Tilbagetog, men først den 21de fik Lützow Bekræftelse herpaa i en udførlig Skrivelse fra Kommandanten i Frederikssten. To Dage i Forvejen havde han befalet Gaffron at gaa frem med 5 Batailloner og 2 Kompagnier Ryttere til Ørjebro, for at opholde Svenskerne, hvis de virkelig vare paa Tilbagetoget; men de vare dengang allerede ude af Landet.

Den 24de December fik den søndenfjeldske Hær Befaling at gaa i Vinterkvarter med Undtagelse af Gaffrons Korps. Af Kruses og Øtkens Regimenter skulde de nationale Kompagnier hjemforloves og de hvervede Kompagnier indlægges i Tunø og Spydbjerg Sogne og forplejes fra Magasinerne i Frederiksstad og Onsstad. Andet jydske Rytterregiment indkvarteredes i Hedemarken og Toten, vesten og østen for Mjøsen; jydske nationale Kyrasserregiment indkvarteredes i Ringerige og Hadeland; de nationale Fod-

regimenter gik til deres Lægder; Regimentet Norge og de danske Regimenter forbleve dels som Besætning i Fæstningerne, dels indkvarteredes de paa Landet rundt om Kristiania Fjord. I Marken bleve kun staaende 5 Batailloner og 2 Kompagnier Ryttere under Gaffron. Denne fik Befaling af Lützow at gaa gennem Østerdalen til Røros for at spærre det i Trondhjems Stift indtrængte Korps Tilbagevejen. General Sponeck og Kongens Adjudant Samitz fulgte med Gaffron.

Vi forlode det svenske Korps, da det i December stod med 5500 Mand under Armfelt imellem Røros og Holteaalen, samt 2000 Mand under Horn ti Mile nordligere, i Omegnen af Stiklestad, hvor de holdt Skognæs og Stene besatte med 1000 Mand. Den 6te Januar 1719 brød Armfelt, der havde erfaret, at der rykkede Tropper frem imod ham gennem Østerdalen, op med sit Korps og gik imod Nord gennem Tydalen til Stene, hvor han væntede at finde bedre Underhold for sin Hær. Den 7de og 8de Januar gik Svenskerne over Bokhammerfjeld ned i Tydalen og mistede allerede paa denne Færd mange Folk. I Tydalen skal Armfelt den 9de Januar have modtaget Meddelelse om Karl den Tolvtes Død, efter andre Beretninger hindrede Sneen ham i at fortsætte Rejsen til Stene. Han sendte Bud til det derstaaende Korps, at det skulde rømme Skanserne og gaa over Sulefjeld tilbage til Sverig, hvilket det iværksatte med et forholdsvis ringe Tab. Selv drog han med Hovedkorpset den 11te Januar over Øjefjeld (Tydalsfjeld) tilbage til Jæmteland. Undervejs overfaldtes Hæren af en Snestorm, som stansede Marchen, og Hæren tilbragte fem Døgn i den mest skingrende Frost paa Fjeldet. Største Delen af Mandskab og Heste frøs ihjæl, og det var kun sørgelige Rester, der den 15de Januar naaede Handøl og Dufve Skanse, de nærmest beboede Steder i Jæmteland. — General Budde sendte Major Emahus med Skiløberkompagniet den 18de

Januar efter de bortdragne Svenskere. Denne fandt hele Strækningen over Tydalsfjeldet oversaaet med ihjælfrosne Soldater og Heste, bortkastede Vaaben, Kanoner og itusłaaede Køretøjer. Han vendte efter 3 Miles Marche paa Grund af Kulde og Snestorm atter tilbage til Østby i Tydal.

Efter nøjagtige Oplysninger, der grunde sig paa de Undersøgelser, som den højstbefalende i Trondhjems Stift lod foretage i Tydalen og Jæmteland, var Svenskernes Tab i det mislykkede Felttog følgende:

døde og bortløbne under Felttoget	1575	Mand
ihjælfrosne paa Tydalsfjeld og ved Handøl . .	3380	—
ihjælfrosne paa Sulefjeld	700	—
ihjælfrosne paa Rutefjeld	5	—
Ialt	5660	Mand

Til Sverig kom der tilbage over Sulefjeld 1300, over Tydalsfjeld 870, over Rutefjeld 45, ialt 2215 Mand. Paa Tydals- og Sulefjeld havde de efterladt hele deres Feltartilleri.

Krigsbegivenhederne 1719. Efter Karl den Tolvtes Fald forlangte den danske Konge sin tidligere Ministers, Gehejmeraad Lentes Betænkning, paa hvilke Betingelser han burde slutte Fred med Sverig, da hans Forbundsfæller paa Grund af Gørtz's Intriguer nu paa tredie Aar vare uvirksomme. Han erklærede, at Danmark burde forlange Bohus, Skåne, Rügen, Forpommern, den gottorpske Del af Slesvig og Sundtold af de svenske Skibe; men, da Sverig formodentlig ikke vilde modtage disse Vilkaar, saa burde Hær og Flaade rustes til et sidste Felttog. I et Krigsraad bestemtes, at Stødet skulde føres fra Norge igennem Bohuslen imod Marstrand og Gøteborg, og Holmens Amiral Judichær fik i denne Anledning Befaling at have 22 Linieskibe, 8 Fregatter samt alle Galejer og Førselsskibe sejlklare i Marts Maaned, for at overføre flere Tropper til Norge og deltage i Togene mod Marstrand og Gøteborg. Inden Felttoget aabnedes, forsøgte

Kongen, om han ej kunde opnaa noget, af hvad han ønskede, ad Underhandlingernes Vej. Han sendte sin Generaladjudant Povl Løvenørn i Foraaret 1719 til Stockholm, hvor Ulrikka Eleonora efter Broderens Død havde overtaget Regeringen; men Sverig vilde ej bekvæmme sig til Landafstaaelser, ikke heller vilde det give slip paa sin Toldfrihed i Sundet. Det stolede paa Rusland, som førte baade Danmark og Sverig bag Lyset. Samtidig med at Tsarens Sendemand i København, Muskin Puskin, foreslog et fælles Angreb paa Sverig, tilbød dets Sendemand i Sverig, Dolgorucki, Sverig hele sin Herres Magt for at undertrykke Danmark. Uagtet Danmark nys havde erfaret, hvor lidet det turde fæste Lid til Ruslands Løfte, satte dog den for Rusland velstemte Minister Vibe igennem, at Danmark skulde foretage Indfaldet i Bohus, samtidig med at Rusland gjorde Indfald i det østre Sverig.

Den Hær, hvormed Kongen vilde rykke ind i Sverig, bestod af tre Korpser. Det smaalenske paa 24 Batailloner, 20 Eskadroner og 4 Kompagnier Artilleri samledes norden for Frederikshald under Lützow. Det vingerske paa 6 Batailloner og 4 Eskadroner og 1 Kompani Artilleri samledes ved Kongsvinger under Budde. Det arnoldske paa 12 Batailloner og 2 Kompagnier Artilleri under Arnold skulde indskibes ved Lavrkullen paa Rosenpalms Flaade. Ialt 34,000 Mand. (See følgende Side).

I Danmark forblev i fuldstændig Uvirksomhed 72 Eskadroner, 28 Batailloner og 9 Kompagnier Artilleri, ialt 12,000 Ryttere, 18,800 Fodfolk og 1200 Artillerister, tilsammen 32,000 Mand.

De til Indfaldet bestemte Korps bleve i Slutningen af Juni sammendragne paa de anførte Steder, og den 23de Juni begav Kongen sig tilligemed Kronprinsen fra Fladstrand til Norge.

Den svenske Hær stod ved Felttogets Begyndelse med 5000 Mand under Fersen ved Vestered i Værmland, og

Det smaalenske Korps.

Lutzow.

Gaffron.

Kruse.		Kragh.								Trampe.	
*) 2 Esk. Dr.	4 Esk. Kyr.	2 B.	2.	2.	2.	1.	1.	2.	2.	4 Esk.	2 Esk.
3. søndenfjeld.	jydske nation.	1. Akershus.	2. Opland.	2. Vesterlen.	1. danske.	3. danske.	2. Smaalen.	1. Vesterlen.	Sjæland.	2. jydske Rytt.	3. søndenfj.
Paulsen.	West.	Selmer.	Pentz.	Lühe.	Reichwein.	Kragh.	Frøhlich.	Sten Blix.	Zepelin.	Lüttichau.	

Sponeck.

4 Esk. Dr.	2 B.	1.	3.	1.	1.	2.	4 Esk.
2. søndenfj.	1. Smaalen.	2. Bergenhus.	Norge.	Marine.	1. Bergenhus.	2. Akerhus.	1. søndenfjeld.
Øtken.	Scharffenberg.	du Wahl.	Rømeling.	Scavenius.	Hvitfeldt.	Prætorius.	
		1 Fyrrørkomp.	20 Kanoner.	1 Fyrrørkomp.			

Det Vingerske Korps.

Budde.

2 Esk. Dr.	1 Batl.	2 B.
Nordenfjeldske.	1. Opland.	1. Trondhjem.
Motzfelt.	Brockenhuus.	Haxthausen.
2 Esk. Dr.	1 B.	2 B.
Nordenfjelds.	1. Opland.	2. Trondhjem.
		Storm.
	6 Kanoner.	

Landgangskorpset.

Arnold.

2 Batl.	2 B.	2 B.
Prins Georg.	2. danske.	Dronningen.
Eichstedt.	Kristian August af Sønderborg	Lühe.
2 Batl.	2 Batl.	2 Batl.
Fyn.	4. danske.	Jylland.
Scholten.	Johansen.	Scheel.
	12 Kanoner.	

*) Et nyt Regiment, der var oprettet i Foraaret.

10,000 Mand under Rehnskøld ved Strømstad. Det havde ødelagt Sundsborg og Broen over Svinesund, Kanonerne vare bragte til Strømstad, herfra skulde de tilligemed alle Strømstads Kanoner og Krudtforraad bringes til Gøteborg paa den i Havnen liggende Galejflaade, da Rehnskøld ansaa Stillingen ved Strømstad for uholdbar og uden Modstand vilde forlade de af Karl den Tolvte med saa megen Møje her opførte Forskansninger. Da alt var indskibet paa Flaaden, der førtes af Amiral Ørnsted, kom den danske Amiral Rosenpalm fra Frederiksstad og lagde sig udenfor Havnen den 13de Juli med en Eskadre paa 1 Linieskib, 4 Galeier og 4 Fregatter. Den svenske Flaade forsøgte den følgende Nat at snige sig igennem Blokaden; men, da det var umuligt, saa ødelagde Ørnsted selv sin Flaade, og Rehnskøld trak sig med Hæren tilbage til Uddevalla, hvor han forskansede sig. Paa Efterretningen om, at Strømstad var forladt af Svenskerne, gik det smaalenske Korps, med hvilket Kongen og Kronprinsen fulgte, den 18de Juli ind i Bohuslen. Den 19de kom det til Strømstad, hvor det indelukkede sig i to befæstede Leire ved Blomsholm og Strømstad. Rytteriet sendtes under General Trampe frem mod Uddevalla for at udspejde den svenske Hærs Stilling og Styrke. Rygtet om at Normændene nærmede sig, var tilstrækkeligt for Rehnskøld til at forlade Uddevalla; de i Skanserne værende Forraad af Kanoner, Krudt og Kugler kastedes i Vandet, og Hæren drog over Gøtaelv. Karl den Tolvte havde taget den krigerske Aand bort med sig. Det norske Rytteri, der var standset ved den afbrudte Kvistrumbro norden for Uddevalla, erfarede intet om Svenskernes Bortgang. Det sendte Mælding tilbage til Hovedkvarteret i Strømstad, at den svenske Hær stod i en stærkt forskanset Stilling. Nu blev der daglig holdt Krigsraad i Frederik den Fjerdes Hovedkvarter, om man skulde vove at rykke videre frem imod Marstrand, noget, alle fandt meget farligt, da der i Marstrand Havn laa en svensk

Eskadre paa 5 Linieskibe og lige saa mange Galejer, hvorfor »det ej fandtes gørligt at surprenere det stærke Marstrand; thi det kunde let hænde, at man tabte for meget ved den Entreprise.« Af denne Klemme hjalp Tordenskjold de raadvilde Generaler og Amiraler. Den 25de Juli sendte han den overraskende Nyhed, at han med sine Galejer og Stykpramme havde erobret det faste Marstrand, ødelagt den svenske Eskadre og var ifærd med at tvinge Karlsten til Overgivelse. Derved lettedes en stor Sten. Man kunde passende ende Felttoget og vende tilbage til Norge, thi en stor Sejr var vunden. Den 8de Avgust forlod Hæren igen Bohuslen; alle de danske Regimenter førtes atter til Danmark, og de norske Regimenter gik til deres Garnisoner og Lægder.

Søkorpset under Arnold, der indskibedes paa Rosenpalms Eskadre ved Lavrkullen og derfra førtes til Koster, skulde den 1ste Avgust landsættes paa Hisingen for at erobre Gøteborg, men Modvind hindrede stadig Eskadren i at komme dertil. Den 8de fik den Befaling at sejle med Regimenterne til Danmark, hvilket ingen Modvind hindrede.

Det vingerske Korps under Budde gik i Slutningen af Juni ind i Værmland. Korpset stødte ikke paa Modstand, førend det kom i Nærheden af Eda Skanse, der forsvaredes af 500 Mand under Oberst Didron, der havde en Brigade under General Fersen staaende østen for Fæstningen til sin Understøttelse. Det norske Korps lejrede sig i Kanonskuds Afstand fra Fæstningen, hvis Ild tilføjede Normændene betydelige Tab, uden at Budde var istand til at udrette noget mod Skansen eller den bagved samme staaende Brigade. Den 8de Avgust fik Korpset Befaling at forlade Sverig, den 10de stod det atter ved Kongsvinger. Regimenterne bleve afmønstrede og gik den 12te hjem til deres Distrikter.

Marstrands Erobring. Felttoget, der, indledet med store Forberedelser, skulde tvinge Sverig til Fred, vilde have været dødt og intetbetydende, hvis ikke Tordenskjold havde været. Han udrettede mere med den ham underlagte Styrke end Lützow, Budde og Arnold-Rosenpalm, skjønt disse havde været rigelig udstyrede. Hans Bedrifter, der ej ere fordunklede af nogen senere Begivenhed, ere tillige et Eksempel paa, hvad et lidet Korps Land- og Søtropper i Forening kan udrette under en genial og tapper Fører. Allerede tidlig paa Foraaret var han atter bleven Eskadrechef, og den Virksomhed, han straks udfoldede ved at indeslutte Gøtaelvens to Arme, opbringe Kapere og Koffardimænd og holde de svenske Eskadrer indespærrede, baade ved Marstrand og Gøteborg, bevirkede, at den ham underlagte Styrke stadig forøgedes. I Midten af Juli bestod den af:

7 Linieskibe, hvert paa 50 Kanoner.
2 Fregatter, hver paa 32 Kanoner.
2 Skytsskibe, hvert rustet med tre 100punds Morterer og 36 Kanoner, deraf fjorten 36pundige.
2 Stykpramme, hver med tyve 18pundige Kanoner.
2 Flydebatterier, hvert med fire 150pundige Morterer og fem 18pundige Kanoner.
4 Galejer, 2 Lodsgallioter og 8 Chalupper.

Med en saa stor Magt var Tordenskjold istand til at bringe Afveksling i den saa kedsommelige Blokade, han nu paa fjerde Maaned var bunden til. Da hans Forslag om at bemægtige sig Hisingen, der ligger imellem Gøtaelvens to Arme, og hvorfra Elfsborg kan beskydes, tilsyneladende havde mødt en kold Modtagelse, saa besluttede han at handle paa egen Haand og kastede sine Blikke paa Marstrand og Karlsten. Ved hverken at spare Umag eller Penge skaffede han sig nøje Kundskab om den derliggende Eskadre, Garnisonens Styrke og Værkernes Beliggenhed. Selv undersøgte han med sine Officerer Marstrands Omgivelser og

lod optage Kort over Fæstningen og over de Punkter, hvorfra den bedst kunde beskydes. Da alt var forberedt, skred han midt i Juli til Værket. Linieskibene fik Befaling at blive liggende i Elven, paa begge Sider ad Hisingen og bevogte begge Armene: Bohus- og Gøtaelv. Med den øvrige Styrke begav han sig først ind i Uddevalla Fjord for at hævne Tabet af en Galej, som Svenskerne den 13de Juli havde taget fra ham; men, da der intet fjendtligt var i Uddevalla Fjord, vendte han sig den 15de mod Marstrand. Hans første Foretagende var at lægge sine Flydebatterier, Pramme og Fregatter saaledes, at de afskare Marstrand fra enhver Forbindelse med Land og hindrede Besætningen i at faa Forstærkning. Dette udførtes den 19de og 20de. Derpaa dannede han et Landgangskorps af Landtropper og Matroser, tilsammen 700 Mand, hvormed han vilde bemægtige sig Koøen, hvor han agtede at anlægge sine Batterier til Beskydning af Marstrand og de under sammes Batterier liggende svenske Linieskibe. Den 21de om Eftermiddagen foretoges Landgangen, Svenskerne bleve fordrevne, og et Batteri paa fire 24pundige Kanoner erobret. Saasnart han havde taget Øen, opkastedes der et Brystværn mod Karlsten, og Anlæget af Batterierne begyndtes. Disse Batterier vilde Tordenskjold bestykke med ti 24pundige Kanoner og fire 150pundige Morterer; men, da Kanonerne skulde bringes iland, vægrede Land-Artilleriofficererne (de Herrer Overofficerer af Artilleriet og Fortifikationen) sig ved at udlevere Kanonerne. De erklærede, at de heller ikke kunde bygge Batteriet, fordi de savnede Faskiner og andre Nødvendigheder. Tordenskjold forstod at undvære deres Bistand. Der fandtes paa Eskadren en Stykjunker og 9 Landartillerister, der ej vare underlagte Artillerikommandoen; med deres Hjælp og de to Kaptejner af østsjælandske Regiment, Kaas og Kleve fik han i Løbet af to Dage et Batteri opført, hvilket udrustedes med fire 100pundige Morterer og 40 Havbitser. Disse bragtes

tværs over Øen, ind i Batteriet, paa Blokvogne, der bleve trukne af Matroser og Soldater under en voldsom Ild fra Fæstningens 36pundige Kugler og Kartætsker; men det var en mørk Nat, og der ramtes næsten ingen; kun en Landkaptejn, skriver Tordenskjold, blev truffen af en forfløjen Skraakugle i Ryggen. Saasnart Batteriet var skudfærdig, aabnede det Ilden paa den svenske Eskadre, der bestod af 5 Linieskibe, 2 Fregatter, 3 Galejer og 3 Stykpramme. Efter faa Kast bemærkede Tordenskjold, at han med Lethed kunde skyde de fjendtlige Skibe i Sænk. Han lod derfor Morterer og Havbitser rette deres Ild imod Marstrand og de ved samme liggende Batterier, og kastede kun en enkelt Bombe ned iblandt de svenske Skibe, der havde trukket sig ind i Marstrands Havn, hvor de laa tæt sammenstuvede. Efter to Timers Kanonade sendte Tordenskjold Kaptejn Ployart med den Opfordring til den svenske Eskadrechef, Sjøblad, og til Kommandanten paa Karlsten, Danckwardt, at, saafremt de vilde udlevere Linieskibene og Galejerne, som de dog ikke kunde forsvare, saa vilde han ikke skyde Byen i Brand; i modsat Fald vilde han ødelægge baade By og Flaade. Fordringen afsloges, og, da Tordenskjold foretrak levende Trofæer for døde, saa befalede han at tage Eskadren og Byen med Storm. De 4 Skytsskibe Langemaren, Hjælperinden, Frederikshald og St. Johannes dækkede Landgangen med deres Ild. De lagde sig i Linie lige ud for Havnen, gav og modtog det glatte Lag fra Fæstningen og Linieskibene. Efter en kort Kamp fornaglede de svenske Skibsbesætninger Kanonerne og flygtede fra Borde. Tordenskjold roede med Kaas's og Kleves Kompagnier, der vare fordelte i 8 Chalupper, imod Marstrand, kappede Bommene, der spærrede Indgangen til Havnen, og Soldaterne kom hurtig iland. Saasnart de havde faaet Fodfæste, bemægtigede de sig de tre nordenfor Byen liggende Batterier, og Matroserne under Rabe og Ployart gik ombord i de forladte svenske

Krigsskibe. 4 Krigsskibe med 132 Kanoner bleve i uskadt Stand erobrede, halede ud af Havnen og bragte i Sikkerhed bag Koøen; 4 Linieskibe, 5 mindre Krigsskibe tilligemed 2 Brandere vare skudte i Sænk; desuden erobredes et stort Batteri i det nordre Gab af Galejen Prins Karl under Løjtnant Helmich. I de næste Dage forberedtes Beskydningen paa den stærke Fæstning Karlsten. Den 25de vare fire Batterier i skudfærdig Stand, og nu bombarderedes Karlsten med alle de 100- og 150pundige Morterer, der vare bragte i Land og kunde række op til Klippen. En Bombe faldt i et Krudtmagasin og sprængte det i Luften, en anden tændte et Kornmagasin. Dette bevirkede, at den 300 Mand stærke Besætning, af hvilke 200 vare Tyskere, blev oprørsk og gjorde Mytteri, som Tordenskjold nærede ved Breve, som han fik listet ind i Fæstningen. Kommandanten var svag nok til at lade sig overtale til at underhandle med Tordenskjold, der udfoldede hele sin Kraft og Snille. Han indbildte den Officer, der sendtes til ham, efter at have beværtet ham med adskillige Flasker Vin, at han raadede over en langt større Styrke, end virkelig var Tilfældet, idet han stadig lod de samme Mandskaber føre forbi ham i ulige Dragter. Han bad ham dernæst hilse Kommandanten, at han maatte skynde sig med at overgive sig, hvis han vilde have en hæderlig Kapitulation, da Kongen rykkede imod Fæstningen med 20,000 Mand. Allerede halvt tvungen af sine Soldater, bevægedes Kommandanten ved disse Efterretninger, som han var lettroende nok til at tage for ægte Varer, til at indvillige i at overgive den stærke Fæstning, naar det tillodes ham at drage til Sverig og medtage hele Eskadrens Besætning samt forlade Fæstningen med klingende Spil. I Kapitulationen fastsattes, at 100 danske Soldater om Eftermiddagen Klokken 3 skulde besætte Fæstningens Porte. Tordenskjold bevilgede gjærne disse Betingelser og frygtede blot for, at Kommandanten skulde fortryde sin fejge Beslutning. Da det varede

ham for længe, inden Besætningen drog bort, gik han selv Klokken 3 om Eftermiddagen med 100 Mand op til Fæstningsporten, stødte den op, gik lige hen til Kommandantens Bolig, bankede med Kaarden paa Vinduet og spurgte, hvad han tøvede efter, da Tiden var ifærd med at udløbe. Derefter lod han sit Mandskab ved Støden og Puffen drive de tyske Soldater, der stode larmende i Klynger uden at gjøre Mine til at ville fortrække, lige for Øjnene af den øvrige Del af den forbavsede Besætning ud af Fæstningen, og besatte straks alle Vagterne.

Den 26de Juli var Karlsten med sine Hundreder af Kanoner, sine store Krigs- og Kornforraad, efter faa Dages Angreb falden i Tordenskjolds Hænder. Det var udført med 5 Skytsskibe, 1 Bombarder, 4 Galejer og 8 Chalupper, med en Besætning af 1728 Søfolk og 300 Landsoldater. Hele vort Tab beløb sig til henved 30 døde og saarede. De saarede vare som altid Genstand for Tordenskjolds omhyggelige Omsorg, han vaagede over, at de blev plejede, og skænkede dem betydelige Pengesummer. Befalingen over den erobrede Fæstning, der for nogle Maaneder fik sit gamle Navn Kristianssten, gav Kongen til General Hvitfeldt. Besætningen blev sammensat af 8 Kompagnier af Regimentet Norge og et Kompagni af det norske Artillerikorps.

Angrebet paa Ny-Elfsborg. Næppe havde Tordenskjold taget Marstrand, saa drev hans Kamplyst og Ærgærrighed ham imod Ny-Elfsborg, og to Dage efter Karlstens Erobring havde alle de ham underlagte Skibe modtaget deres Befalinger og lagde sig rundtom denne Fæstning. Men Lykken er ustadig. Efter gode Tidender hører man onde, derpaa atter gode, og i Elfsborgs Kommandant fandt Tordenskjold en Modstander, der var ham værdig. Den 1ste Avgust forlod Tordenskjold Marstrand, efter at han havde forsynet Karlsten med en midlertidig Besætning; om Eftermiddagen ankrede han paa

Rivø Bugt udfor Elfsborg med den S. 604 anførte Eskadre, der endmere var forøget med en af de tagne svenske Stykpramme. Han væntede at træffe Rosenpalm med det arnoldske Landgangskorps i Nærheden af Hisingen, men det laa stadig paa Grund af Modvind ved Koster. Tordenskjold vidste imidlertid godt at Besættelsen af Hisingen vilde lettes, naar han erobrede Ny-Elfsborg, og han skred derfor frejdig til Angreb. Alle Stykprammene, Skytsskibene og to af Linieskibene bugseredes op imod Fæstningen og lagdes paa halv Kanonskuds Afstand rundt om den, saa de kunde beskyde den fra Øst, Nord og Vest. Bevægelsen udførtes godt, trods Fjendens ødelæggende Kanon- og Morterild. Fremdeles besattes en lille Holm tæt ved Ny-Elfsborg med Havbitser og 100pundige Morterer. Ved Midnatstid mellem den 1ste og 2den Avgust begyndte Beskydningen, som Tordenskjold stadig forstærkede ved at bringe flere Skibe i Ilden. Den 2den om Eftermiddagen Klokken 2 sprang der et stort Krudtmagasin i Luften i Ny-Elfsborg, og, da der kort efter blev stukket et hvidt Flag ud, ophørte Skydningen fra Skibene; men den Officer, Tordenskjold sendte til Kommandanten for at modtage hans Betingelser, erholdt det Svar, at det hvide Flag blot var et Signal til Gøteborg efter Forstærkninger. Skydningen begyndte paany, og om Natten maatte flere af de danske Skibe drages ud af Ilden for at istandsætte Skaden, deriblandt det store Skytsskib, Hjælperinden, hvis Chef, Kaptejn Rabe, var falden. Den 3die om Morgenen bragte Kaptejn Ployart Tordenskjold Underretning om, at Kongen var dragen fra Strømstad til Marstrand, og at der ej var Tale om, at det Korps, der skulde lande paa Hisingen, kunde væntes i de første Dage; Toget mod Gøteborg var sandsynligvis opgivet. Tordenskjold begav sig selv til Marstrand for at overbevise sig herom, og overlod det til sin Næstbefalende, den dygtige Kommandør Hoppe, at fortsætte Angrebet paa Elfsborg. Denne vedblev hele Dagen den 3die at

beskyde Fæstningen. Den næste Dag byggede Svenskerne to Batterier paa Hisingen, hvorfra de beskøde den danske Eskadre med gloende Kugler og tvang den til at trække sig udenfor Skudvidde. Batteriet paa Holmen ved Elfsborg efterlodes i Svenskernes Hænder. Atter havde det stærke Elfsborg trodset Nordens Søhelt, og med et Tab af henved 200 døde og saarede var Angrebet afslaaet. Eskadren lagde sig i Gøteborg Skærgaard. Tordenskjold skrev til Kongen, at, saafremt han vilde sende ham 3000 Mand til Hisingens Besættelse og tillade ham at fortsætte Angrebet paa Elfsborg med den Styrke, han allerede havde, saa vilde han indestaa for at levere Elfsborg og Gøteborg inden otte Dage i Hs. Majestæts Hænder. Men han fik Befaling at afstaa med Angrebene paa Elfsborg, da der var indledet Fredsunderhandlinger, og drage Omsorg for, at Skibene efterhaanden førtes til København. Skytset blev taget ud af de to Flydepramme for at faa dem over Søen, og de lagdes tilligemed Galejen Prins Karl og fire Førselsskibe noget fra Eskadren, under Grøtø, hvor de laa og væntede paa Vind. Medens de laa her, borttoges de den 12te Septb. om Natten af nogle svenske Galejer, der bragte dem ind i Havnen ved Gammel-Elfsborg. Det var at ægge Tordenskjold til Hævn og nye Bedrifter. Den 26de September havde han efter Kongens Befaling hævet Blokaden paa Gøtaelv og begivet sig til Marstrand for at hjælpe ved de sænkede Skibes Optagning. Svenskerne bleve nu sorgløse og holdt ej længer skarp Udkig. Den 7de Oktober om Eftermiddagen sejlede Tordenskjold fra Marstrand med 2 Galejer og 10 Chalupper, bemandede med Kleves Kompagni af det øst-sjælandske Nationalregiment, og kom om Natten med Chalupperne, der førtes af Kaptejn Budde, forbi sin gamle Fjende Ny-Elfsborg uden at blive opdaget. Han landede tæt under Gammel-Elfsborgs Batterier, hvis Vagt, 12 Artillerister og 12 Musketerer, overmandedes af Kaptejn Kleves Folk. Batterierne

erobredes; og de i samme værende 24 attenpundige Kanoner fornagledes. Derpaa bemægtigede Budde sig baade de tagne danske Skibe og alle de i Nærheden liggende svenske Skibe: »Kong Karl« paa 48 Kanoner, »Grev Mörner« paa 36 Kanoner, Galejen »Vreden«, der førte en 36pundig Kanon, og et Krudtskib, der troede sig sikre under Elfsborgs Kanoner. Da de erobrede Skibe førtes ud paa Elven, stødte flere af dem paa de Skibe, der vare sænkede for at spærre Indløbet. Først nu blev man ved Larmen vaagen paa Ny-Elfsborg, og Kommandanten sendte sin Chaluppe til Gammel-Elfsborg for at indhente Oplysninger: Den roede lige imod Tordenskjolds Chaluppe, der paa den svenske Officers Spørgsmaal, hvem det var, fik det Svar, at det var Tordenskjold. Amiralen tilføjede: »Vend tilbage til Elfsborg, og hils Kommandanten fra mig, at jeg er her for at lære ham Aarvaagenhed.«

Den tilbageerobrede Galej Prins Karl kom lykkelig forbi de sænkede Skibe, men de erobrede Krigsskibe: »Kong Karl«, »Vreden«, »Grev Mørner«, Krudtskibet og de to Flydepramme, ragede paa dem og bleve efterhaanden, som de strandede, stukne i Brand. De forvandlede Gøtaelv til et Lyshav. Indbyggerne i Gøteborg og paa Hisingen flokkedes ved Stranden og vare forfærdede Vidner til, hvorledes det ene Skib efter det andet med et forfærdelig Brag fløj i Luften, da den om sig gribende Ild omsider naaede Krudtkamret. Det var Tordenskjolds Afskedshilsen til Gøteborg. Med den tilbageerobrede Galej sejlede han til Marstrand og erholdt her Meddelelse om, at en Vaabenstilstand var sluttet, der for Danmarks Vedkommende tog sin Begyndelse den 8de, for Norges den 18de November.

I Avgust 1719 havde Frederik IV modtaget Englands og Frankrigs Mægling, hvilken førte til en seks Maaneders Vaabenstilstand med Sverig. Denne forlængedes siden

til den 4de Juli, og Freden undertegnedes inden dens Udløb i Stockholm den 14de Juni 1720. Sverig forpligtede sig til at betale 600,000 Rdlr. i Krigsomkostninger, til atter at svare Told i Øresund og godkende, at Danmark beholdt den gottorpske Del af Slesvig. Begge de mæglende Magter, Frankrig og England, garanterede, at hele Hertugdømmet Slesvig evig skulde blive ved den danske Krone, fra hvilken det tidligere var bortrevet. Til Gengæld leveredes de erobrede Provinser og Fæstninger tilbage til Sverig, og Forbundet med Rusland ophævedes.

Efterat Freden var undertegnet, ophørte efterhaanden alle de overordentlige Skattepaalæg, som vare blevne mere trykkende med hvert Aar. Fra 1717 til 1720 var Krigsskatten 2 pCt. af Kapital, Handel og Næring, 30 pCt. af militære og civile Embedsmænds Lønning, der vare bosatte udenfor og 20 pCt. af dem der boede i København. Af Præstekald, der havde over 200 Dalers Indtægt, gaves 20 pCt. og af dem, der havde under 200 Daler, 10 pCt. Af hver Tønde Hartkorn betaltes der 3 Mark i Krigsskat. Fremdeles

Rangskatten. Enhver, der var benaadet med Rang, betalte efter Klassen:

for Manden	fra 24 Daler	til	100 Daler	
» Hustruen	» 18 »	»	60 »	
» Børnene	» 8 »	»	35 »	

for flere end tre Børn betaltes der ikke.

Kopskat. De, der ingen Rang havde betalte:

for Manden	fra 1 Daler	til	24 Daler
» Hustruen	» 1 »	»	16 »
» Børnene	» 1 Mark	»	8 »

Hesteskat fra 2 Daler til 4 Daler for hver Hest.

Karosseskat 20 Daler.

Kjortelskat, for hver broderet Mands- eller Kvinde-Kjole 10 Daler.

Ligkisteskat, for hver Egetræs Ligkiste fra 2 til 4 D.

Kortskat, for hvert Spil Kort 1 Mark.

Konsumptionsforhøjelse: foruden den sædvanlige Konsumptionsskat*) af 1 Ohme Vin . . . . . . 2 Rdlr.
» 1 Oxehoved Brændevin 3 »
» 1 Oxehoved Franskvin 3 »

1722 ophævedes alle de overordentlige Paabud, i Forventning om, at Undersaatterne af Taknemlighed vilde indbetale de store Restancer saavel af de ordentlige Soldatskatter (Proviantskat, Soldaterkjortelskat, Rostjenesteskat og Indkvarteringsskat) som af de overordentlige Krigsskatter. Dalersedlerne indløstes ved Hjælp af et Statslotteri, i hvilket de heldigste vandt hver en Herregaard, og hvori den mindste Vinding var en Huslod.

Med 1720 slutte de indbyrdes Kampe i Norden, der havde varet i Aarhundreder. I Tidsrummet fra 1675 til 1720 havde de nordiske Riger bekriget hinanden i sytten blodige Felttog tilsøs og tillands. Tilsøs havde Danmark-Norge stedse haft Herredømmet, og i hver Krig dannedes der af Landets egne Børn Førere af første Rang, Amiraler som bandt Sejren fast til Danebrog. Færdigheden i at kæmpe tilsøs var ubestridelig større end tillands. Paa Landjorden, navnlig i aaben Mark, vare Svenskerne altid de sejrende. Gustaf Adolf, Karl d. XII og de Førere, som opdroges af disse Heltekonger, nævnes imellem Evropas største Feltherrer. Kun hvor det gjaldt om at foretage en Landgang, at storme eller forsvare en Fæstning, hvilket sidste har stor Lighed med Kampen om et Skib, holdt Danskere og Normænd Svenskerne Stangen. Ligger deri ikke et tydeligt Fingerpeg, at vi have vor Styrke i at foretage Landgange og i at kæmpe i Forbindelse med Søværnet.

De Generaler, som førte de dansk-norske Hære fra 1660 til 1720, vare: Hans Schack, Adam Weyher, Ulrik Frederik

*) Fra 1657 betaltes Konsumptionsafgift af alt, »som ædes og drikkes.« Fra 1672 tillige af alle andre Varer og tjenlige Ting.

Gyldenløve, Johan Adolf af Ploen, Karl og Frederik Arenstorff, Gustaf Wedell, Frederik Karl Roy, Ferdinand Vilhelm og Karl Rudolf af Würtemberg, Kristian Gyldenløve, Kristian Ditlev Reventlow, Jørgen Rantzau, Hans Tritscheler, Jobst Scholten, Valdemar Løvendal, Erhard Wedell og Bartold Henrik Lützow. De vare største Delen indvandrede Tyskere, som med Hoffets opmuntrende Samtykke søgte at fortyske Hæren. Det var navnlig alt, hvad der hørte til den gamle danske Adel, der var udsat for Hoffets og de tyske Overgeneralers Forfølgelser. Beklagede de sig over, at Tyskerne bleve dem foretrukne, saa fik de deres Afsked. Generalerne Erik, Gregers og Kristian Juel, Palle, Mogens og Arent Kragh, Gregers Daa, Oberst Jesper Frijs vidste meget vel, at, skønt de opfyldte deres Pligter imod Konge og Fødeland og vare uundværlige Førere, vare de dog stadig Genstand for Mistanke.

I sit politiske Testament advarer Frederik IV sin Søn og Efterfølger imod at bruge den danske og holstenske Adel i nogen Post af Vigtighed. Ingen af denne Adel maa han udnævne til Overgeneral, Overkrigssekretær, General over Rytteriet og Fodfolket, Kommandant i København, Chef for Artilleriet, Chef for Kadetkompagnierne. Kun i eet Tilfælde maa han udnævne en Mand af den danske Adel til Chef for Flaaden, nemlig efter at han fuldstændig har slaaet den svenske Flaade, og, selv naar dette Tilfælde indtræder, skal han binde vedkommendes Hænder forsvarlig, saa at han ej kan foretage sig noget skadeligt mod Riget. Under ingen Omstændigheder bør han tillade Flaadens Chef at have nogen Indflydelse paa Holmens Bestyrelse. En Mand af dansk Adel maa han ej udnævne til Chef for Kadetterne, da han er istand til at indprente de unge Mennesker slette Grundsætninger; det havde Kongen med Urette Søkadetternes fortrinlige Chef, Amiral Kristian Thomsen Sehested, mistænkt for. Han kalder ham et raffineret, ondskabsfuldt, intrigant Menneske, som han desaarsag har afskediget fra Flaaden

og sendt til Oldenborg. Af samme Surdejg, siger Kongen, ere Brødrene, Generalmajorerne Kristian og Gregers Juel »ret af den gamle danske Adel og Surdejg i deres Hjerter, om de end meget vel forstaa at forstille sig.« — Det er indlysende, at, naar Fyrsten har en slig Mistro til sine bedste Undersaatter og blot arbejder paa at skaffe dem ud af Hærens Rækker, saa kan denne aldrig opnaa at blive et kraftigt nationalt Værn, om der end er nok saa kærnefuldt et Stof i flere af dens Bestanddele.

Forbindelsen med Norge styrkede imidlertid Modstanden i Danmark imod den overhaandtagende tyske Indflydelse. Den store Lyst, der var hos begge Rigers Ungdom i de bedre stillede Klasser til at blive Soldat og udmærke sig i Krigen, lagde mange Hindringer ivejen for Hoffets og Overgeneralernes Bestræbelser med at fortyske Hæren. Men de gjorde deres Bedste. Tyske Reglementer og Lovbøger, tysk Omgangs-, Skrift-, og Kommandosprog indførtes, og det baade i Danmark og Norge. 1718 forlangte General Sponeck, der førte det smaalenske Korps, at General Lützow skulde udfærdige alle Tjenesteanmældelserne til ham i det tyske Sprog. Lützow undskyldte sig med, at hans Sekretær kun var det danske Sprog mægtig; men rettede sig dog snart efter Sponecks Ønske. Tysk Fødsel var en vægtig Adkomst til Forfremmelse, og over Halvdelen af Hæren hvervedes i Tyskland. — I en kort Tid havde Hæren til en Forandring et fuldkomment fransk Tilsnit; det var i Aarene 1680 til 89, da Danmark var nøje forbundet med Frankrig. En fransk General, Grev Roy de Rochefaucault, blev dansk Feltmarskal, og flere Hundreder af franske Officerer, der paa Grund af Religionsforfølgelser forlode deres Fædreland, optoges i den danske Hær. Artilleriet og Fæstningskorpset fik i denne Tid en fast Ordning, og Officererne begyndte at studere Krigskonsten. Men, da Frankrig 1689 lod Danmark i Stikken, og store danske Hjælpekorpser kort efter droge imod

Frankrig, forlod en Del af de franske Officerer atter Danmark, og den tyske Indflydelse blev paany fremherskende.

I den store nordiske Krig fremdrog Frederik IV, uden at bryde sig om Aldersordenen, mange fortrinlige og modige Regimentschefer, som afløste de Generaler, der paa Grund af Svagelighed, Uduelighed eller Hoffets Unaade bleve afskedigede. De, der fremdroges, og som havde glimret i de lavere Poster, vare dels ej istand til at beherske Stillingen, da de kom i Spidsen; tildels vare de ængstlige og overdrevent forsigtige, naar de skulde handle paa egen Haand. Det var saaledes Tilfældet med Greverne Sponeck og Erhard Wedell, Abraham Gaffron, Normændene Vincens Budde, Hans Jakob Arnold, Jyderne Povl Vendelbo Løvenørn og Ulrik Kristian Kruse. Bestyrelsen over Flaade og Hær var i denne Periode samlet i een Haand. I de sidste tre Krigsaar var Amiral Gabel Overkrigssekretær. Den samlede Bestyrelse bidrog væsentlig til, at der var Enhed i Foretagenderne i denne Krig, og at den førte til en lykkelig Slutning.

